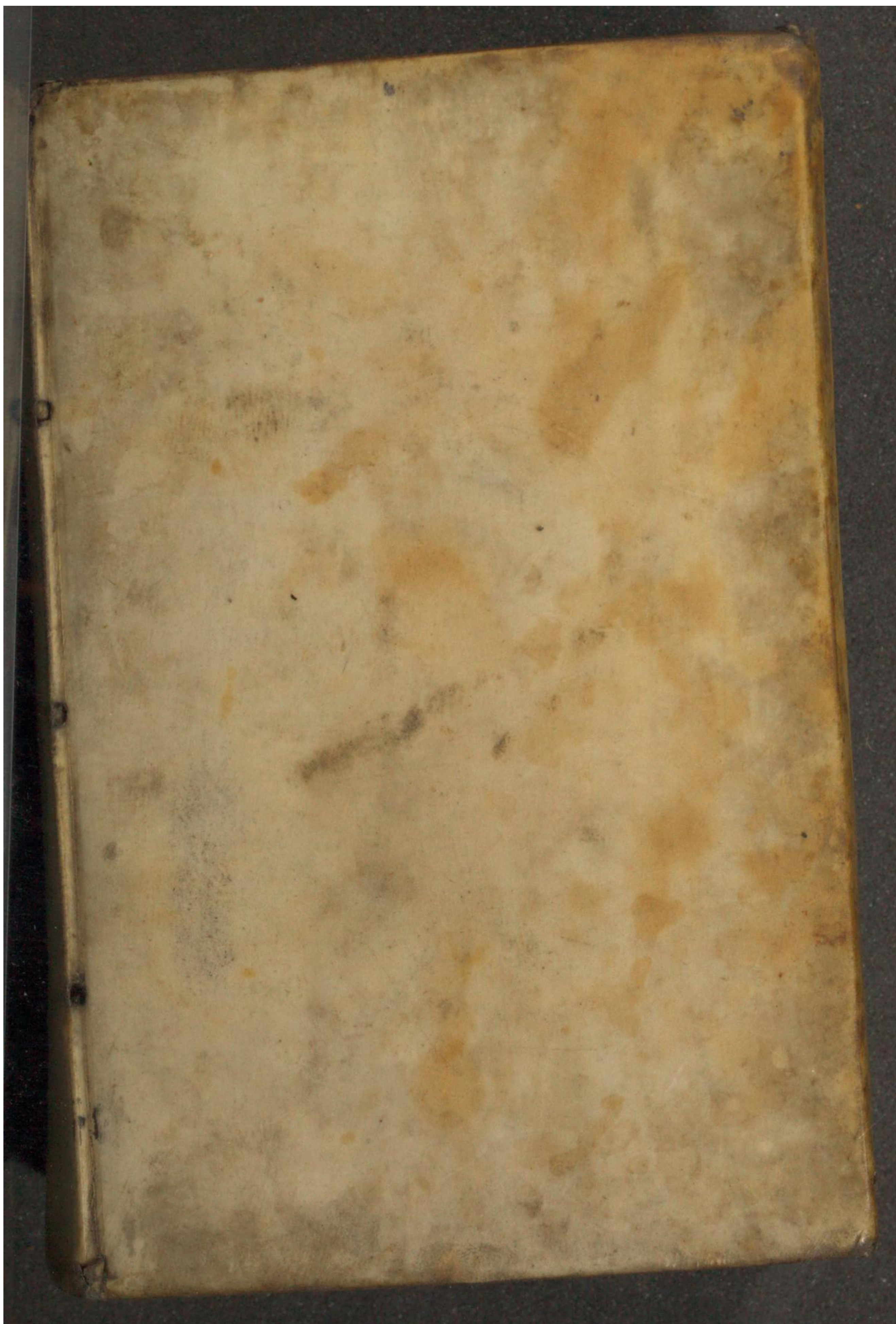
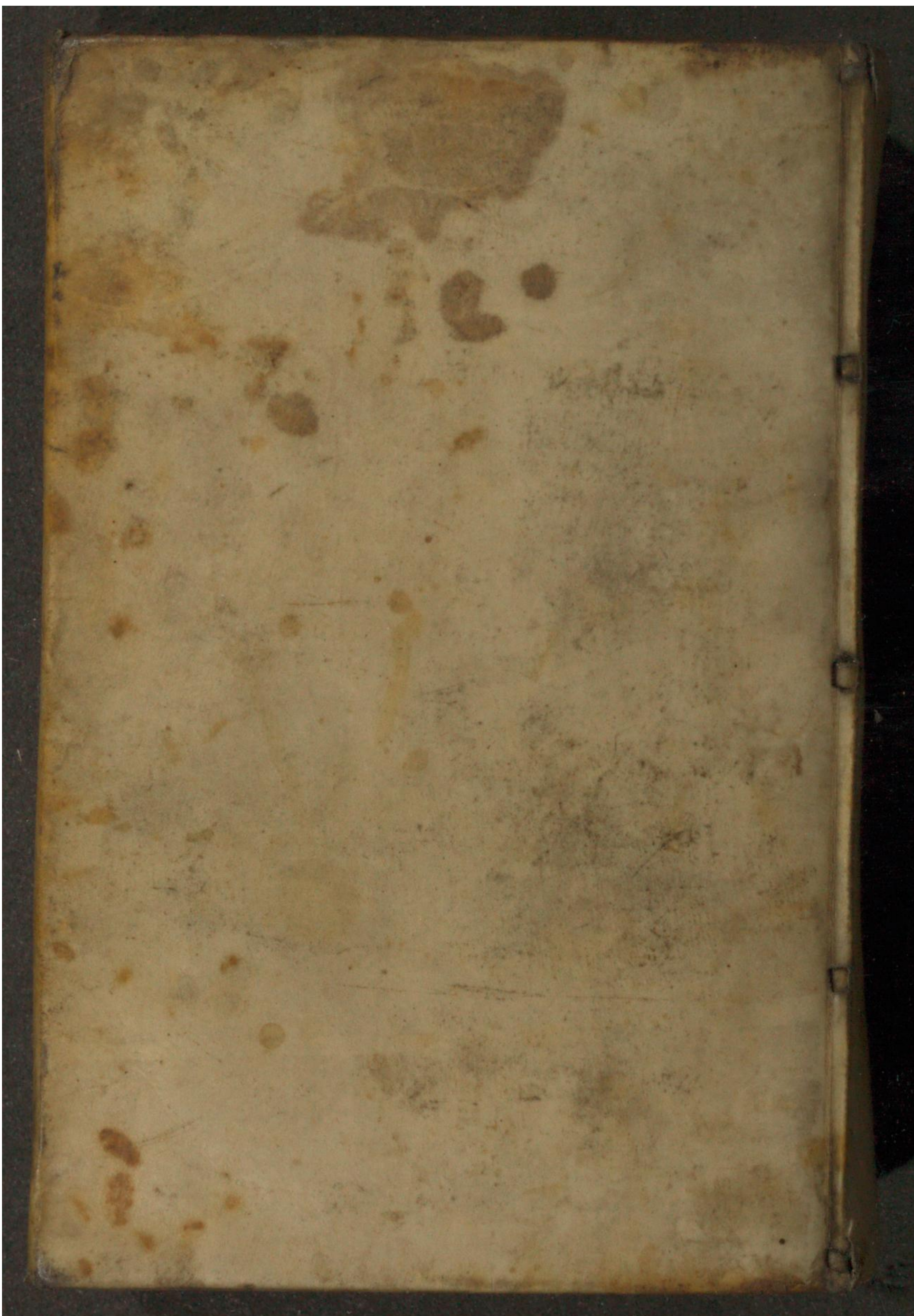
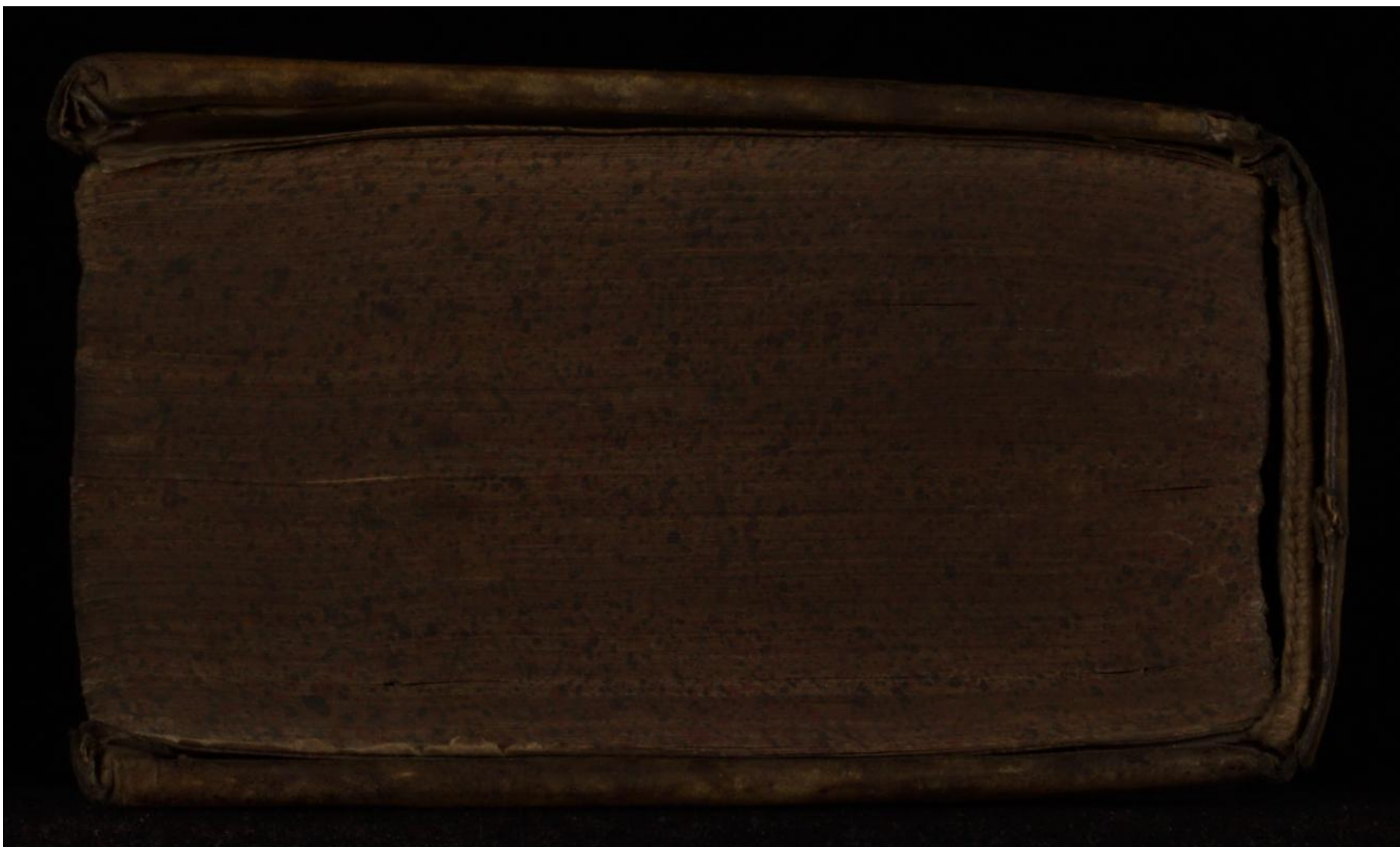

Manlius

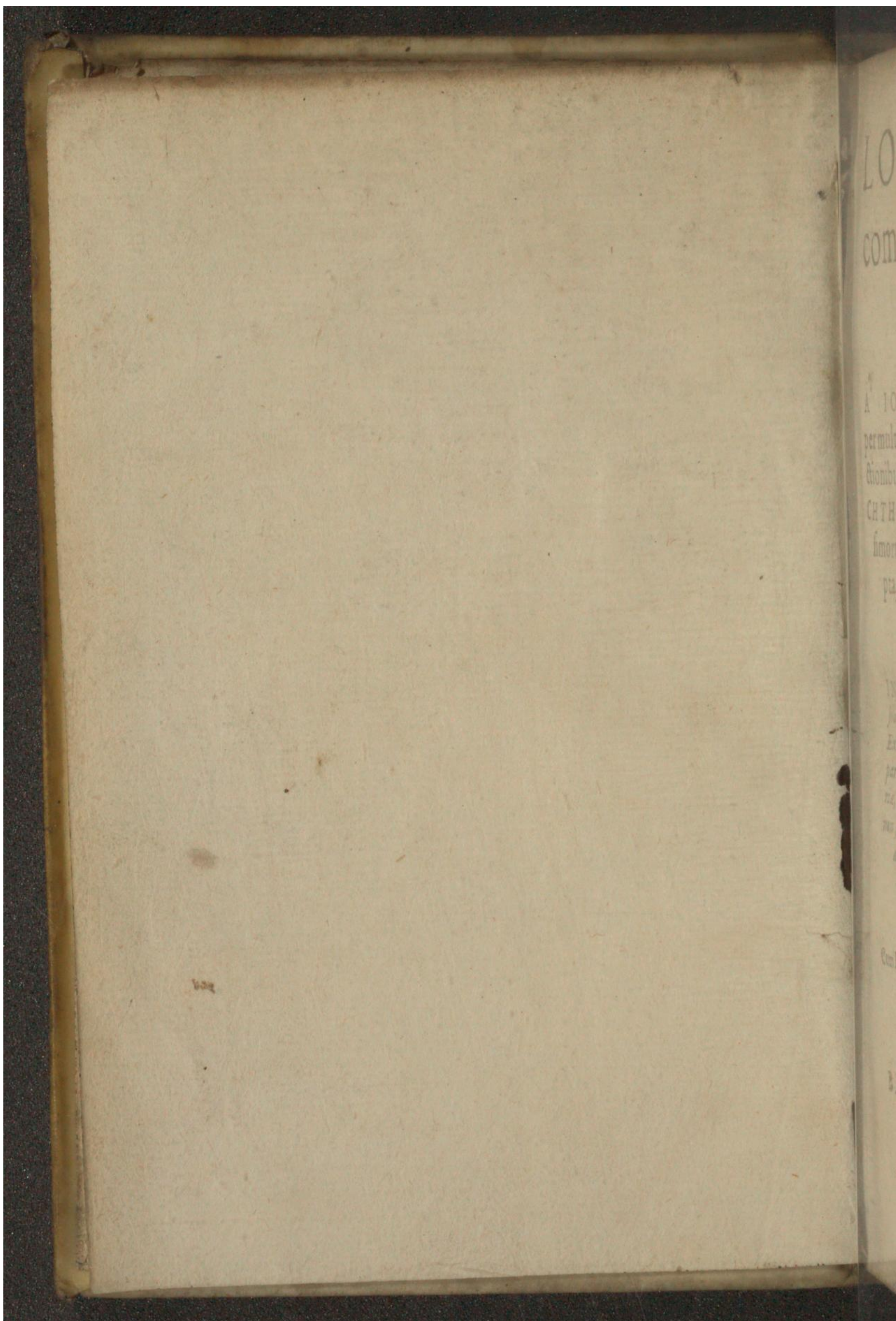
1563

– 36

LOCORVM communium col-lectanea:

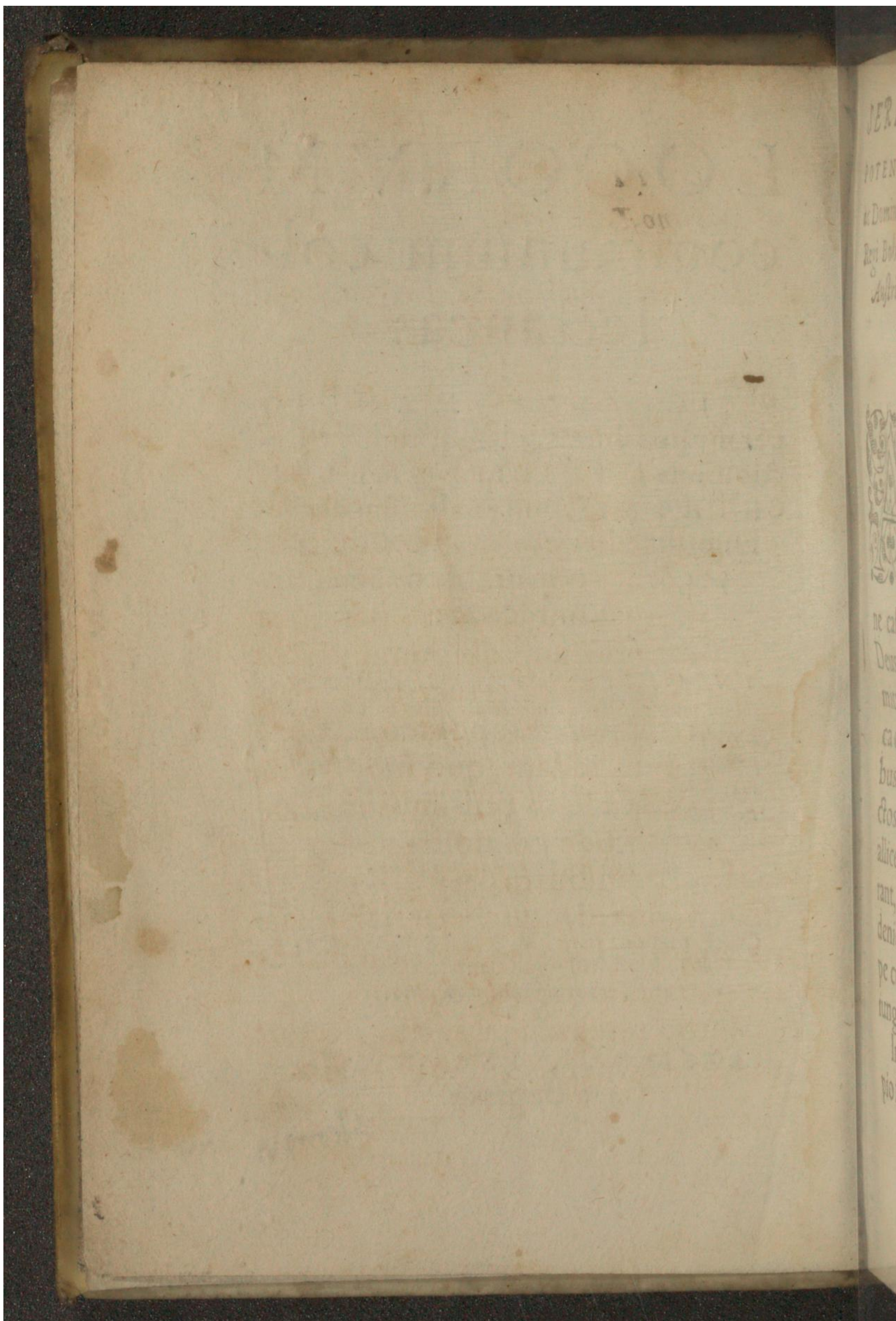
A IOHANNE MANLIO permultos annos, pleraq; tum ex Lectionibus D. PHILIPPI MELANCHTHONIS, tum ex aliorum doctissimorum uirorũ relationibus excerpta, & nuper in ordinem ab eodem redacta:

IN QVIBVS VARIA, NON solùm uetera, sed inprimis recentia nostri temporis Exempla, Similitudines, Sententiæ, Cõsilia, Bellici apparatus, Stratagemata, Historiæ, Apologi, Allegoriæ, Sales, & id genus alia utilissima continentur: non solùm Theologis, Iurisperitis, Medicis, Studiosis artium, uerumetiam Rempub. bene & feliciter administraturis, cognitu cumprimis necessaria.

Cum Præfatione D. SIMONIS SVLCERI, Acad. Basilien. Rectoris: & Rerum atq; uerborum Indice copioso.

BASILEAE, PER IOANnem Oporinum.

Henrici [illegible]

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI ac Domino, D. MAXIMILIANO, Regi Bohemiæ & Hungariæ: Archiduci Austriæ, Burgundiæ, Silesiæ, &c. Domino suo clementissimo

S: D:

ADmonet me, Serenissime Rex, hoc tēpus, quo festum S. Michaelis celebratur, ut de conditione, custodia, atq; defensione castorum angelorum, per quos Deus cœtum suum ab omnibus calamitatibus in hac uita tueri uult, pauca quædã dicere proposuerim. Quibus deinde addam, quo modo sanctos quoq; ad nos possimus angelos allicere, ut fidelem nostri curam gerant, ab omnibusq; periculis tueanť. deniq;, qua id ratione fiat, ut boni sæpe custodis loco, malus homini adiungatur & attribuatur genius.

Initiò autem angelos esse, nemini pio sanæq; mentis dubiũ est. Id enim

& sacra passim Scriptura nobis testatur: & etiam experientia, recte rem consideremus, uerũ esse demonstrat. Abrahamo namq; & Lotho legimus angelos ante Sodomæ & reliquarũ circumiacentiũ urbium euersionem apparuisse: ut est in Genesi cap 28 & 29. Et habemus inter cætera illustre sanè pulcherrimumq; huius rei testimonium Exodi 14. ubi angelus Domini eo ipso tempore, quo populum Iudaicũ hostiliter persequebatur Pharao, castra Israelitica conspectus est præire. Iosuæ consimili ratione, cum prelium contra hostes ingrederetur, angelus in albẽti præcessit equo: qui pro populo Dei strenuè pugnare uisus est. Ita & in Nouo testamento legitur, Iosepho apparuisse in somnis angelum: qui monebat eum, ne Mariam grauidam Spiritus sancti uirtute factã desereret. Et cum Herodes, crudelis ille tyrannus, pueri IESV uitæ insidiaretur: angeli solùm commonefactione ab imminẽte periculo
Ioseph

Ioſeph cũ puero IESV ac matre eſt conſeruatus. Præterea in Actis Apoſtolicis hiſtoria memorabilis eſt de S. Petro, qui pręter omnium expectationẽ mirabiliter angelica cura è carcere eductus, Eccleſiæ fidelium reſtituitur. Plura ſimilia paſsim exempla & Veteris & Noui teſtamenti hiſtoriæ ſuppeditant, quib. idem probari poſſet: ſed hæc pauca, quæ adduximus, in præſentia ſufficiant.

Iam dicendũ eſt, quales nos oporteat eſſe homines, ſi uelimus ut angelici chori in ſuam nos tutelam ſuſcipiant, atq; etiã retineant. Ac tametſi illud ſatis pro dignitate nullo modo facere poſſumus: tamen quantum in nobis diuini ſpiritus fauore atq; gratia fieri poteſt, rem paucis adumbrare conabimur. Fiunt quidẽ boni angeli, noſtri quaſi familiares & miniſtri, ut loquitur epiſtola ad Hebręos: quando diligenter tractamus ſacram ſcripturam, uerbumq; Dei ſtudioſe audimus & meditamur: uitamq; pręcipuẽ

& sacra passim Scriptura nobis testatur: & etiam experientia, si recte rem consideremus, uerũ esse demonstrat. Abrahamo namq; & Lotho legimus angelos ante Sodomæ & reliquarũ circumiacentiũ urbium euersionem apparuisse: ut est in Genesi cap 28 & 29. Et habemus inter cætera illustre sanè pulcherrimumq; huius rei testimonium Exodi 14. ubi angelus Domini eo ipso tempore, quo populum Iudaicũ hostiliter persequebatur Pharao, castra Israelitica conspectus est præire. Iosuæ consimili ratione, cum prelium contra hostes ingrederetur, angelus in albẽti præcessit equo: qui pro populo Dei strenuè pugnare uisus est. Ita & in Nouo testamento legitur, Iosepho apparuisse in somnis angelum: qui monebat eum, ne Mariam grauidam Spiritus sancti uirtute factã desereret. Et cum Herodes, crudelis ille tyrannus, pueri IESV uitæ insidiaretur: angeli solùm commonefactione ab imminẽte periculo Ioseph

Ioſeph cũ puero IESV ac matre eſt conſeruatus. Præterea in Actis Apoſtolicis hiſtoria memorabilis eſt de S.Petro, qui pręter omnium expectationẽ mirabiliter angelica cura è carcere eductus, Eccleſiæ fidelium reſtituitur. Plura ſimilia paſsim exempla & Veteris & Noui teſtamenti hiſtoriæ ſuppeditant, quib. idem probari poſſet: ſed hæc pauca, quæ adduximus, in præſentia ſufficiant.

Iam dicendũ eſt, quales nos oporteat eſſe homines, ſi uelimus ut angelici chori in ſuam nos tutelam ſuſcipiant, atq; etiã retineant. Ac tametſi illud ſatis pro dignitate nullo modo facere poſſumus: tamen quantum in nobis diuini ſpiritus fauore atq; gratia fieri poteſt, rem paucis adumbrare conabimur. Fiunt quidẽ boni angeli, noſtri quaſi familiares & miniſtri, ut loquitur epiſtola ad Hebręos: quando diligenter tractamus ſacram ſcripturam, uerbumq́; Dei ſtudioſe audimus & meditamur: uitamq́; pręcipuẽ

cipuè honeſtam iuxta Dei uolunta-
tem, quàm diu in hoc mundo ſumus,
degere conamur. Id ſi fecerimus, non
tantum ſancti angeli, uerumetiam to
ta Diuinitas in nobis habitare uult,
& noſtris corporib. tanquam hoſpi-
tio quodã uti. iuxta illud Chriſti, Io-
hannis decimoquarto: Si quis diligit
me, ſermonem meum ſeruabit, & pa-
ter meus diliget eum: & ad eum ue-
niemus, & manſionem apud eum fa-
ciemus. Seruare autem ſermonem
Dei eſt, fide & bona conſcientia uer-
bo ipſius credere, quòd ſcilicet om-
nia peccata nobis remittantur pro-
pter Chriſtum, quantumuis magna
& grauia ſint: ac rogare præterea, ut
Deus nos in illo ꝓpoſito, modò nos
uera pœnitentia ducti ad Chriſtum
confugiamus, uſq; ad beatę uitæ ter-
minum clementer cõſeruare digne-
tur. At plura de hac re habet Paulus
1 Corinth. 3 & 6. Et præcipuè inuitat
nos illo dicto Coloſſ. 3. Sermo Dei
habitet in uobis opulenter. Hæc ſi
faciemus,

faciemus, contraq; conſcientiam nihil quicquam agemus: omnino nobis perſuadeamus, ſanctos angelos in omnibus uitæ noſtræ actionibus præſtò nobis futuros, omniáque pericula à nobis eſſe propulſuros.

Ex ſuperiorib. quæ diximus, iam facilè aliquis colligere poterit, qui à ſpiritibus bonis regant. Reſtat nunc ut oſtendamus, qui à malis agitentur genijs. In primis igitur omnes teneant hanc regulam, unde ij qui à malo ſpiritu obſeſsi ſunt, iudicari poſſunt. Omnis qui facit ac docet contraria uerbo Dei, quod in Veteri & Nouo teſtamẽto nobis proponitur, idque pertinaciter defendit: is mali ſpiritus organum ac domicilium eſt. Hæc tamen regula ſuas etiam admittit exceptiones. Aliud enim eſt, defendere contumaciter errorem contra uerbum Dei: aliud uerò, errare ex imbecillitate, aut ignorantia non affectata. Sic Iudas nõ ignarus, ſed deliberato prius conſilio, & diabolico furore

rore incitatus, prodit innocentem Christum: ſicut de eo Scriptura teſtatur, Sathanas intrauit in eum. Quamobrem ſtatuamus, omnes eos mancipia & domicilia diabolica eſſe, qui in peccatis contra legem Dei & agnitam ueritatem ſtudioſe perſeuerant. Præterea, ſi quis odioſe loquatur de aliorum factis, aut aliter interpretetur quàm ab altero ſunt ſuſcepta, tantum ut ipſe aliquid eſſe uideatur, proximusque deſpiciatur: certò illum cõcludamus à dæmone agitari. Idem iudicium poteſt fieri de reliquis peccatis, quæ ſunt contra ſingula Decalogi præcepta, quorũ Paulus quædam in ſpecie recenſet Gal. 5. 1 Cor. 5. 6. Epheſ. 4.

At hoc in loco quærere aliquis poſſet, quæ ſit cauſa tanti odij, tantæq; inimicitiæ malorum ſpirituum contra Eccleſiam: & quare mali genij, non ſimili à Deo recipiantur modo, ſicut homines? Ad hæc ſic reſpõdetur: Summus ille princeps ma

lorum

lorum ſpirituum, cum uideret filium Dei coram cœleſti patre ſuo adeò ſe humiliare: ſeſe ſupra filium Dei extulit, ipſumq́ contempſit. cuius rei cauſa de cœlo deiectus, & omnibus donis, quib. eum Deus in creatione ornauerat, eſt priuatus. Ex eo tempore quaſi naturali quodã odio ductus, cum ſuum uirus in Deum effundere non poſſet, imbecillem ipſius naturam, hominem nimirum, ab amore & dilectione conditoris remouere, Deóque odioſam reddere totis uiribus conatur. Id quod clarè teſtatur hiſtoria lapſus primorum parentũ, Geneſis 3. Homo uerò longè ſecus ac diabolus, nõ temerè, ſed inſtinctu ipſius lapſus, & à Deo auerſus eſt. Quare etſi iuſticia Dei illã regulam perpetuò aliàs ſeruet, ut in omnibus creaturis peccatum puniat: & magis mirum uideatur, quòd Deus de ſua lege diſpenſet, quàm quòd mundum condidit & conſeruat: tamen ſic diſpenſat de ſuo iure, ut filius ſuus uni-

genitus fiat deprecator, & satisfaciat Patri pro peccatis generis humani, quòd diaboli fraudib. in æternæ abiectionis miseriam præcipitatum erat. Hoc autem solatij hominibus est reliquum, quòd quicunque apprehenderit filium Dei fide, eiusq́ beneficia sibi applicare potuerit, se nimirũ sola ipsius obediẽtia seruari: ille certò statuat se hæredẽ esse uitæ æternæ: iuxta dictum Pauli ad Romanos 5: Iustificati fide, pacem habemus apud Deum. & Rom. 8: Hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Quòd uerò diabolus non recipiatur, causa est hæc: quòd ipse nõ ex infirmitate, sed superbia ac fastu quodam, à Deo desciuit: in quo furore & odio sic iam confirmatus est, ut nihil aliud in uotis habeat, quàm ut omnia in odium & contumeliã nominis diuini faciat. quare quantum potest, nihil intentatum relinquit, quo primùm ostendat suum iratum animũ erga Deum: deinde, ut ipsum ad iram moueat, in eo

quòd suam miseram creaturam ab eo seducit. His sceleribus maiorem ipse quoq; diuinam erga se pœnam meretur & cumulat.

Hæc sunt quę hic paucis de sanctis & malis angelis dicere uolui, si qui fortè mecum ad recordationem diuinorum beneficiorum excitari per ea possent: quo sic instituamus omnis uitæ nostræ actiones, sicut Paulus iubet, piè, iustè, sobriè: ac preces nostras eò dirigamus, ut sancti angeli fiant custodes nostrorũ corporum, et deductores animarum nostrarum: sicut de Lazaro in Luca disertè dicitur, quòd angeli ipsum in ęternam uitam deduxerint. Idq; ut nobis omnibus fiat, æternũ patrem Domini nostri IESV Christi rogabimus: qui hæc ingentia beneficia quærentibus in filio, & per eum promisit.

Nunc uerò serenissime rex MAXIMILIANE, S.R.M.T. offero primitias huius mei laboris: quę ex prælectionibus Philippi Melanchthonis,

thonis, alijsq; clarissimorũ uirorum relationibus, non sine studio atq; labore per multos annos collegi, ac in hunc ordinem digessi. Eum quidem non ingratũ futurum S. R. M. T. planè mihi persuadeo. Primùm enim audio, liberalia studia, eorum' que sectatores in tanto precio esse apud S. R. M. T. ut omnibus modis cõseruare & promouere eos cupiat: & in primis eos cõplecti atq; fouere, qui ad posteritatem propagare literas student. Quòd si tale quiddam (ut non diffido) in nostro hoc Opere inuenerit: id eo animo, quo ea offeruntur à me, ut accipiat, ac authoritate sua maleuolorum morsus à nobis repellat, etiam atq; etiam oro.

Quòd uerò ausus fuerim S. R. M. T. hoc Opere adire, adhortati sunt me, & approbarũt institutum meum multa præclara Reipublicæ literariæ lumina, & ciues S. R. M. T. regnorũ, qui spem mihi faciebant nõ dubiam, fore ut hæc animi mei significatio se-

reno uultu à S.R.M.T. susciperetur. Quod ut fiat, submissè oro. Denique me, & hunc meum laborē, quàm humilimè S.R.M.T. cōmendo. Omnipotēs Deus & pater Domini nostri IESV Christi, S.R.M.T. unà cum generosissima coniuge, illustrissimisque liberis, longæuam incolumitatē, tranquillam gubernationem, omnisque generis tam futuræ quàm huius uitæ bona cōcedat: ut uera fortitudine Samsonem, pietate Dauidem, sapientia Salomonem exprimat. Auertat etiam misericors Deus à S.R.M.T. totoque eiusdem Imperio, per suos angelos, quicquid paci publicæ, ueræque pietati aduersatur: Amen. Datæ Basileæ, in festo Michaelis archangeli, anno reparatæ à Christo salutis

M.D.LXII.

S.R.M.T.

deditissimus

Iohannes Manlius.

SIMON SVLCERVS CAN-
dido Lectori S.

VT uarijs modis Deus æternus pater Domini nostri IESV Christi, suam in hoc mũdo ecclesiã omnib. retrò seculis collegit, collectam suauiter fouit atq; defendit: ita uel maximè his, in quæ incidimus, postremis tẽporibus, mirãda dilectiõe & benignitate cœlestib. eandẽ thesauris perfundit, iuxta diuitias gratiæ suæ, de qua ubertim impartitur in omni sapientia & prudentia, & ut uerus oriens Sol ex alto lucis suæ radios emittit, quò dispulsa magis magisq́; ignorantia & cæcitate, in qua mundus per principem tenebrarum detinetur, uerè contueri lætum Euangelij fulgorem, & frui die posit quem facit sol iusticiæ CHRISTVS.

Quare par est, ut laudis sacrificium præstemus ei omnes pro beneficio tanto, quo sui in dilecto filio noticiam, quæ uera sapientia est, & radix immortalitatis, nobis misericorditer communicat.

Deinde uerò, ut sincero & ardenti pectore hæc ipsius dona amplectamur, & augescen-

augeſcentes incremento Dei proficia-
mus conſtanter, ad perfectiora intenti:
quandoquidem hîc ſubſiſtere, deficere
eſt. Poſtremò, quod pietatis eſt, & can
doris, reuerenter de ijs etiam ſentiamus
& loquamur, quorum opera, uigilantia,
fide, emolumenta tam ſalutaria Domi-
nus confert. Inter cæteros autem di-
uinę lucis promos atq; miniſtros, nõ po
ſtremum locum tenere cẽſendus eſt uir
doctiſsimus atq; ſanctiſsimus, PHILIP-
PVS MELANCHTHON: cuius fama nomi-
nisq́; celebritas ita doctis paſsim omni-
bus innotuit, ut operoſa elogia haud-
quaquam requirat: neq; ſit opus ceu è
mortuis eũ euocare ad cœtus hominũ,
cùm memoriam ſui nunquam non refri
cet ipſe lectoribus, illuſtribus utilibusq́;
monumentis. Prodit enim ipſe, dum do
ctrina ipſius, Dei beneficio, in Scholis
per fideles interpretes ſonat: uel bono-
rum uirorum induſtria typis mandatur.
nam cùm innumeras, easq́; graues me-
ditationes de uarijs doctrinæ Chriſtia-
næ partibus, literis ipſe mandarit: tum
qua fuit ingenij felicitate, tota eius ὁμι-
λία, qua nihil doctius ac piũ magis, ſem-
per

per eos protulit fructus, qui hauriri ex ipso uel per occasionẽ ad illustres sapientiæ profectus possent, quos ipse siue in familiaribus colloquijs, siue in publicis prælectionibus ex diuitis pectoris penu depromsit, ut omnes & actiones, & sermones, bono publico ædificationique seruierint. Magnũ est, unà cum doctrinę ubertate & copia tantam esse sermonis moderationem, ut cum summa sapientia singularis suauitas perspicuitasq; cõiuncta sit. Ac dici de hoc uiro potuit illud Horatij:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Adeò ubiq; grauem comitatem, & cõmem grauitatẽ, pietatemq; uel familiares eius sermones retulerũt. Accedebat huc artificiosa industria, ut quæcunque apud authores legisset, ad docendum & oblectandum felicissimè accommodaret. Hac re effecit, ut reb. obscurissimis lucem & perspicuitatem afferret, cuius fuit studiosissimus: sicut omnis sophistices osor atq; insectator. Non autẽ uulgaris est artificis, ex lectione uaria animaduertere spiritum & genium authorum, sapientiæq; humanæ: quod pluri-

mi ſcripta doctorum tantum animi gratia percurrunt: interea non maiorē inde fructū referentes, quàm ſolent aliquando trapezitæ, qui plurimam pecuniam tractantes, ipſi nihilo euadunt locupletiores: aut quàm ſolent ij qui terras peregrinas labore, impendio, & periculis nonnunquam luſtrāt: qui ut maximè ſitum regionum, ædificiorū magnificentiam, fontium amœnitatē, curſus fluminum, moles montium, gentium mores & uident & commemorant, at quomodo hæc referenda ad uſum ſint ignorāt: nihilo magis uel ad ſacrarum literarum profeſsionem, uel ad publicam adminiſtrationem idonei, quàm ij qui nunquā pedes patria extulerunt: & ſæpe cordatiores, prudentiaq; & dicendi facultate plenius inſtructi cernūtur, q apud ſuos ſolerter, cùm diligenti inſpectione morum & exemplorum illuſtriū, documenta in omnes uitæ partes trahūt: tum obſeruatione eorum, quæ ſeriò, iocò, lepidè, grauiter, modeſtè, facetè, urbanè, falſè dicuntur, intelligēdi loquēdiq; facultatem ſibi parant: idq; non ab ijs ſolùm qui ſapientiæ nomine illuſtres habētur;

ſed etiam à rudioribus : quádo & olitor ſæpè eſt opportuna locutus. Maximum quidẽ apud homines pondus ad perſua dendũ atq; cõmouẽdos animos habẽt, quæ ab excellentib. uiris prudenter & tempeſtiuè feruntur dicta. Salomon enim magnifieri teſtatur, ſi quid dicatur à potente: cum ſubmiſſè ſonet pauperis ſermo. Cui aſtipulatur illud Hecubæ apud Euripidẽ: λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν, καὶ τῶν δοκούντων αὐτὸς, οὐ ταυτὸν σθένει. Sed enim nec aliorũ quoq; minus clarorũ di cta & facta, in uita nobis occurrẽtia, negligenter & ſine obſeruatione erũt prætereunda. Neq; enim defecerũt adeò no ſtris temporib. ingenia: neq; euanuit ita ſpiritus operatio in ſeneſcẽtis hoc mũdi delirio, quin hodie audiãtur apophthegmata, gnomæ, parœmiæ, quæ nec grauitate, nec acumine aut ſolertia priſcis, quæ uetuſtatis nomine ſuſpicimus, ullo modo cedunt. Quid, quod ſtultiſsimorum hominũ inepti inſulſiq; ſermones, conſilia, actus, utiliter cognoſcuntur? ut ex oppoſitis tenebris, lucis ueræ puritatisq; ſuauitas præſtantiaq; plenius eluceſcat. Ad eum modum in hoc uitæ

theatro

theatro uersatum PHILIPPVM, pientissimæ memoriæ uirum, apparet, ut oculis atq; auribus in omnia intẽtis, ex omnibus profectus occasionem hauserit, pectusq́; repleuerit, ceu apis generosa sedulaq́, ex omnigenis floribus, pulcherrimarum rerum copia, uarietate & suauitate: quibus prælectiões atq; scripta sua sic condire potuit, ut nemo non summa cum uoluptate attentioneq́; docentem, aut etiam familiariter colloquentem audiuerit: & ceu Ognius Hercules, catena quadam minimè ingrata, ex remotissimis orbis Christiani plagis ad se pertraxerit discendi auidos, pertractosq́; retinuerit citra fastidium: quòd non dubitarent fructum se relaturos, si limen optimi & doctissimi uiri tererẽt, ut Sapiens faciendum monet. & tantum abest ut familiaritate diminuta sit doctrina, & actus, quod plerisq; accidit: ut admiratio iudicij & uirtutum indies creuerit, apud omnes qui optimi clarissimiq; uiri consuetudine uterentur. Atque hæc cùm pridem solerter animaduertisset hic doctus & honestus uir M. IOANNES MANLIVS, in præceptore suo, seriò id peran-

nos plurimos dedit operam, ut quæ ex ipſo fideliſsimus auſcultator & obſeruator audiret, ſic exciperet, literisq; cuſtodibus fideliſsimis mandaret, ut & ſibi & alijs olim uſui eſſe poſſent: maximè cùm animaduerteret, hæc lucubrationibus PHILIPPI non inſeri, nec niſi à paucis fideliter teneri. Collegit ergo has ueluti ex diuite mẽſa reliquias, ut quas non dubitaret & frugiferas, & gratas olim futuras eſſe, propter ſingularẽ gratiam, pondus, uarietatem, & perſpicuitatem: quæ ad ritè explicandam religionis & philoſophię doctrinam, quantum ualeant, norunt qui eas ritè in profeſſo habent. Hinc ergo factum, ut operam eius ſtudiumq; docti paſsim non ſolùm probarint: uerum etiam, ut in publicum ederet, urgere, poſtulare, flagitare non deſierint. Quorum piæ uoluntati haud difficulter acquieuit, ut qui ſe ſuaq; ſtudia ſanctificationi nominis Dei, iuuandæq; quantum in ipſo eſt Eccleſiæ, boniſq; ſtudijs, pridem conſecraſſet. Cæterùm quo maiore fructu, moleſtiaq; minore, his frui ſtudioſi poſſent, ſyluam rerum cõfuſam, in Claſſes certas, & locos redegit:

redegit: quò & explicationi Decalogi, alijsque capitibus doctrinæ Christianæ accommodari possent, & ad quamcunque rem inde sibi ornamenta non iniucunda petere. Commendanda ergo diligentia est, quæ documento studiosis discipulis omnibus esse debet, optimi uiri, in auscultando, excipiendoq;, tum in elaborando disponendoq; hoc Opere: quod nec sine sumptibus, neque ἱδρῶτι mediocri, auxiliante Domino, tandem perfecit: ut si quibus parem occasionem facultatemq; Dominus concesserit, pari fide & sedulitate, publicis adesse cõmodis proponant. Deinde ut pientissimos doctissimi optimique Manlij labores, quocunque possunt officio, fauore, gratiaq; & studio prosequantur & complectantur: Deumq; orent, ut Ecclesiam tot calamitatibus afflictam, benignè respiciat: & dispulsis externis internisq; tempestatibus, pacem in ea sanctam, ad gloriam nominis ipsius restituat. Bene uale: Basileæ, pridie Cal. Octobr. Anno Domini 1562.

PAVLI CHERLERI ELSTERburgensis Elegia, in librum Ioannis Manlij, ad Lectorem.

QVisquis amat uarios rerum cognoscere casus,
Quos hodie miri temporis ordo refert:
Historiasq; graues, & multo sparsa lepôre
Dogmata, commixtis & pia dicta iocis:
Hunc legat, emissum nuper sub luminis auras,
Iudicio scriptas res moderante, librum.
Plurima cognoscet, cognoscet plurima passim,
Affectus animi quæ meditantis habent.
Namq; ubi fortè leget, miseris mortalibus anni
Sæpius ut mira conditione cadant:
Hic uelut ipse sibi mortem parit, alter ut illum
Tollit, & hunc rursum punit ut ipse Deus.
Huic bona ceu blando uultu fortuna iocatur,
Dum facit ut cedant omine cuncta bono:
Aspicit hinc alium duro uelut inuida uultu,
Dum facit ut cedant omine cuncta malo.
Hæc ubi fortè leget, uel dulcia gaudia carpet,
Vel gemitus animo commiserante dabit.
Interdum tacitè dicet: Proh Iuppiter alme,
Quàm uarijs isto ludis in orbe modis.
Sed neq; diuersi solum sua pectora casus,
Quos legimus miros sæpe fuisse, trahent.
Doctrinis sed plena suis pulcherrima dicta,
Omnibus in primis commoda mille ferent.
Nam uelut hortus alit uarias amplißimus herbas,
Vnde homini semper largior usus abit:
Sic Liber hic etiam, tanquam pulcherrimus hortus,
Herbarum & florum suggerit omne genus.
Quos curis igitur gaudet sua corda leuare,
Vt mœstis ueniat rebus amica quies:
Hunc animo interdum uacuo spacietur in hortum,
Et flores aliquos sedula carpat apis.

Inde

Inde sibi poterit dulcißima fingere mella,
Plurima quæ dubijs commoda rebus habent.
Vos autem fucos procul hinc procul esse iubemus:
Nobis, non uobis, hortulus ille sacer.
Vos bene degeneres depingit aranea, quondam
Pallade quæ talis facta iubente fuit.
Illa etenim ut sugit generoso è flore uenenum,
Vnde premit dulcis munera mellis apis:
Sic uobis facile est huius de floribus horti,
Pro dulci uirus ducere melle nigrum.
Tum uelut incautæ non parcit aranea muscæ,
Cùm cadit in laxas præda petita plagas:
Sic ubi paulisper uobis data causa nocendi est,
Omnia mordaci carpere dente iuuat.
Qui sapit, & cuius mentem regit optima uirtus,
Ingenijs iudex æquior esse solet.
Ille etiam, noster quem nunc tibi Manlius edit,
Hunc animo librum candidiore leget:
Et memor authori grates, laudemq́; perennem,
Præmia suscepto digna labore, feret.

Basileæ, Anno Christi
M. D. LXII. Mense Octobri.

SAMVEL HOLZACHIVS
Basiliensis, ad Lectorem.

Integritate pia uir præstans, atq; labori
Socratico fausta sedulitate uacans,
Hæc partim scripsit magno dictante PHILIPPO,
Et partim ex alijs audijt ipse uiris:
Nomine quos celebri sapientia rara beauit,
Quod cernet tacitè crescere longa dies.
Qui partim uiuunt, humanæ debita partim
Naturæ fato persoluêre suo.
Principiò triados loquitur mysteria summæ,
Te Genitor, Fili, Spiritus alme, colens:

Ex nihilo tua maiestas ut cuncta crearit,
Queis mundi constat machina uasta, docet.
Tempora continuo dicit labentia motu,
Teq; uolans trini nuncia turba Dei.
Humanamq; dein tutantia ritè salutem
Aetherei regis facta stupenda refert.
Attingit Stygij regnum ferale tyranni,
Nec de portentis, prodigijsq; tacens.
Res uariæ, quas producit natura, sequuntur:
Est quæ mirandis ingeniosa modis.
Afferet obscuris hic codex lumina rebus,
Haud unquam uulgò lumina uisa prius.
In Testamentis oracula sacra duobus
Edita, præcipuè respicit istud opus.
Quæ dignè satis hoc studium facundia laudet,
Atq; ita, ne rebus uerba minora sient?
Artes namq; aliæ peritur æ commoda uitæ
Spectant, uita quid hæc commoditatis habet?
Vita breuis, duri plenissima uita laboris,
Humana tolli qui nequit arte labor.
Vani (diuus ait Paulus) sapientia mundi
Omnis ab æterno est infatuata Deo.
Discere mortales, quæ sit uia certa salutis,
E sacris libris, haud aliunde, queunt.
Felices animæ, quæ toto corde sequuntur,
Quæ sacer ille Dei spiritus ipse docet:
Corpora cùm fuerint algenti clausa sepulchro,
Gaudia uera illas, nec peritura manent.
Quin & post cineres specie fulgente redibunt
Corpora supremo clarificata die:
Amplius ut non sint funestæ debita morti,
Et cum mente pia cœlica templa petant.
Quis, nisi mortali sit maior conditione,
Verba huius studij laudibus æqua fouet?

FINIS.

RERVM ET VERBORVM.

Primæ huius Partis memorabilium, INDEX.

circum-

de Fran-

FINIS.

LECTORI.

Obſeruabis Lector, quoties literas haſce COLL. *inſertas uidebis, ea quæ ſtatim illis ſubijciuntur, Collectoris, non D.* PHILIPPI *eſſe dicta. Quod uerò ad conſilium & laborem materiarum iſtarum pertinet, ſi quid ulterius ſcire cupies, Secundam horum Locorū partem perlegas: ubi fuſius pleraque declarabuntur.*

DE DEO, TRINITATE, ET TRIbus in Diuinitate personis.

PRincipium totius sacræ Scripturæ est: Ita omnino de Deo sentiendum, loquendum & cogitandum est, ut ipse se patefecit claro uerbo, & minimè fallentibus testimonijs, ac editis miraculis Prophetarũ Christi, & Apostolorum.

COLL.

Augustinus à quodam interrogatus, quid Deus ante mundi conditionem fecisset? Respondit: Parauit infernum de his interrogantibus. Doctor Pontanus eadem de re interrogatus, respondit: Sedit iuxta spinetum, & uirgas compegit talibus curiosis, de huiusmodi interrogantibus.

Gratianus Imperator in epistola ad Ambrosium inquit: Loquimur de Deo, non quantum debemus, sed quantum possumus. Sic quidam meos Locos uocat bona tenuia: sunt plus quàm tenuia. si modò sunt bona tenuia, tunc sum contentus, non irascor illi. plus enim quàm uerum dixit. Nemo sapientiam Dei immensam in omnem æternitatem exhauriet.

Doctor Io. Bugenhagius Pomeranus.

Quemadmodum si quis audiat noctu in templo pastorem concionantem, scit eum adesse, sed non ipsum intuetur: sic genus humanum Deum contemplari non potest per densam caliginem, quæ propter originis peccatum accessit.

Homerus uolens exprimere humanas cogitationes de Deo, fingit Thetidem quærere Iouem in cœlo, nec domi ipsum inuenire, ut qui esset adhuc in conuiuio Aethiopum. Hæ sunt humanæ de Deo cogitationes. Lucianus ille ἄθεος fingit cancellos in cœlo per quos Iupiter certo tempore homines respiciat, quo solummodo tempore petentes exaudiantur: qui autem alieno tempore inuocant, eorum precationem esse inane murmur.

Simonides interrogatus quid esset Deus, petiuit sibi triduum ad cogitandum dari: triduo elapso, denuò sibi triduum concedi uoluit. Denique cum diu secum ea de re deliberaßet, & iterum interrogaretur, respondit: Quo diutius mecum cogito, eò minus inuenio. Sic humana ratio sine uerbo Dei nihil de Trinitate affirmare potest.

Aesopus interrogatus, quid Deus in cœlo ageret? Respondit: Ille frangit magnas ollas, & ex frustis alias nouas componit. Significare uoluit, quod Deus de sede potentes deponat, & humiles exaltet.

COLL.

COLL.

Non dubiũ est circulũ esse imaginem Trinitatis. Ego sic accõmodarẽ, alius aliter: Centrũ est Pater, circũferentia est Filius, area est Spiritus sanctus. Sicut centrũ est principiũ circuli, sic Deus est principiũ omniũ rerũ. Hæc ex lectione Euclidis sunt excerpta.

COLL.

Duæ similitudines à sole sumptæ, quibus ueteres utcunquæ Trinitatem in Vnitate illustrauerũt.

Sol habet tres res in una substantia: primum est in eo circulus: postea est aureus fulgor; denique calor uiuificans res nascentes. Per circulũ Patrem intelligebant: per fulgorem aureum, filium Dei, qui est fulgor æterni Patris, ut ipsum nominat Epistola ad Hebræos: per calorem uiuificantem, Spiritum sanctum, quo Pater Filium, & Filius Patrem complectitur, & postea Pater & Filius totam Ecclesiam diligunt, & sibi eam adiungunt.

Secunda parum dissimilis à priore.

Anima hominis est typus proximus Dei, sicut & sol. In sole sunt tres res considerandæ, radius ipse, lux & uirtus seu calor uiuificans: quæ res non realiter, sed tantũ inuicem cogitatione discernantur. Radiũ Patrem esse asserũt: lucẽ Filiũ, sicut ipsum symbolũ nominat: Lumẽ de lumine, uel, ut ait Ioãnes, Lux illa uenit in mũdũ. Virtus altissimi.

uocatur Spiritus sanctus in conceptione Christi ab angelo Gabriele.

COLL.

Similitudo sumpta ab homine, illustrans Trinitatem.

Tria sunt præcipua in homine, mens, sermo seu cogitatio, & spiritus: νοῦς, λόγος καὶ πνεῦμα, quæ sunt pulcherrima imago Trinitatis. νοῦς enim seu mens gignit cogitationem aut sermonem, & habet se ut æternus Pater, qui sese cogitans & intuēs gignit Filium. λόγος habet se ut Filius, qui ostendit Patrem sicut cogitatio uel sermo mentem. πνεῦμα sicut Spiritus sanctus, qui commixtus nostris spiritibus excitat in nobis tales motus, qualis est ipse.

Trinitas secundum artes, descripta à Luthero.

Deus Pater in diuinis est Grammatica: dat enim uoces, estq; fons ipse. Filius est Dialectica: dat dispositiones rerum, estq; uerbum λόγος, & disponit omnia. Spiritus sanctus est Rhetorica: quia inspirat & mouet uiuificando.

Confabulatio inter Doctorem Martinum Lutherum & Philippum, quòd in creaturis reperiantur similitudines de Trinitate.

In fluminibus, substantia, fluxus & potentia: sic

sic etiam in artibus. In Astronomia, motus, lumen & influentia. In Musica, re, mi, fa. In Geometria, tres dimensiões, linea, superficies, corpus. In Grãmatica, tres partes orationis. In Arithmetica, tres numeri. In Rhetorica, dispositio, elocutio et actio seu gestus. Inuentio nõ est artis, sed naturæ. Sic quælibet res habet pondus, numerum, & figuram.

ATTRIBVTA, & PROprietates Dei.

Plato: *μόνε θεȣ̃ γέρας ἐστὶν, εἶναι τετράγωνον:* Solius Dei honos seu decus est, inquit, esse perfectum. Videtis præstantes naturas subitò mutari. Igitur solius Dei decus est, quòd sit in eo perfectio uirtutis. Humana omnia sunt fragilia: sicut uidetis in Alexandro Magno, illam excellentẽ & præstantem naturam ita degenerasse à sese, & tam subitò sui factam eße dißimilem, ut mirum sit tantæ uirtutis, & tot honestarum actionum tam repentinã fieri posse mutationem.

COLL.

Mera est ignorantia Dei, nescire quòd Deus sit Deus uitæ & consolationis: id est, quòd Deus sit consolator afflictorum, lætitia & uita. Et econtrà uerißima Dei cognitio est, scire quòd Deus non sit diabolus, sed simpliciter Deus. Est enim æquiuocum Deus, id quod euangelista Matthæus capite quarto indicat. Hic bene distingue diabolum, qui

a 3 se Do-

se Dominum omniũ rerũ uocat, ut à uerò Deo di-
scernatur, qui est huius uitæ sustentator.

COLL.

Cum Mileti inuentam auream mensam Apollo iussisset sapientissimo dari, ciuitas eam Thaleti dãdam esse decreuit. Is magnitudinem huius laudis sibi non competere agnoscens, & libenter alteri uel impertiens uel cedens, misit Soloni. Solon ad eundem modum Bianti. Cum per omnes septẽ Græciæ sapientes uagata mensa ad Thaletem rediisset, ait Thales: Nunc demum se oraculi sententiam intelligere, iussitq; mensam Apollini offerri, quòd Deus significasset hoc inuolucro, neminem mortalium, sed solum Deum sapientem esse.

COLL.

Iupiter apud Homerum suspensus de catena dicitur. Expositum est ab Ethnicis, quòd Deus alligatus sit causis secundis. Imo credo potius uoluisse significare Homerum, illud numen æternum posse moderari causas secundas sua libertate.

PROVIDENTIA ET contingentia.

Est apud Claudianum in bello Ruffini, ubi dicit se sæpè disputasse secum, an sit prouidentia: sed tamen se statuere, esse prouidentiã, postquã Ruffinus punitus sit.

COLL.

Diogenes dicebat de Harpago, qui rapuerat magnam

magnam pecuniam ex thesauro Alexandri, cuius fuerat thesaurarius: Harpagus locuples affert testimonium contra Deos, cum sit homo omnium peßimus.

Erat Tubingæ optimus uir Franciscus Stadianus, mihi admodum familiaris, qui sæpius dicebat: Certißimè statuo, quòd sit prouidentia & contingentia: sed quomodo illa fiant, planè ignoro.

Imago Dei in homine.

Quare homo uocetur imago Dei? Respondeo: Quia est in eo quiddã iudicãs, quod est mens et uoluntas, ac libertas aliqua electionis propter mentẽ.

Ambrosius.

Non est imago Dei, in qua non habitat ipse Deus. Quod rectè dicitur de renouata imagine.

DE FILIO DEI.

DE DVABVS NATVRIS in filio Dei.

Viola habet pulcherrimã allegoriã ad designãdũ Christum. Purpureus color significat humanam naturam crucifixam: aureus significat diuinam in Christo. Item uiola significat concionatorem, seu pastorem Ecclesiæ. Purpureus color significat crucem: aureus uerbum Dei & fidem. Odor ille fragrãtißimus significat illam fragrantiã uerbi Dei, id est Euangelij.

Præcipuæ ſynodi: Antiochena refutauit Samoſatenũ, qui affirmauit Chriſtum tantum uulgarem hominem fuiße, & eum ſicut alij homines, ſapientia, gratia ac alijs donis profeciſſe. Nicæna condidit ſymbolum Nicænum, & illuſtrauit in primis articulum de duabus in Chriſto naturis. In Conſtãtinopolitana quid actum ſit, uide locum de Spiritu ſancto. Epheſina damnauit Neſtorium, qui extinxit hanc doctrinam: Non eße in Chriſto unitas duas naturas, ſed λόγον aßiſtere Chriſto, ſicut amicus amico adeſt, aut ſicut apud poetas Pallas adeſt Vlyßi. Chalcedonenſis damnauit Eutychen, qui cõfundebat naturas in Chriſto & fingebat humanam conuerſam eße in diuinam, ut cùm ex aqua & melle facta eſt mulſa.

In hiſtoria Samſonis eſt dictum: De forti exiuit dulcedo, id eſt: leo putrefactus gignit examen apum. leoni cõparatur humana natura. Quo ænigmate etiam ſignificatur, ex mortuo Chriſto prodire Eccleſiam & Euangelium.

Dionyſius Areopagita uidens eclipſin ſolis in paßione Chriſti contra naturæ ordinem exiſtere, dixit: aut Deum naturæ pati, aut totam mundi machinam interituram eſſe. Vnde ſatis clarè liquet, in Chriſto uerè Diuinam naturam fuiſſe.

DE

DE OFFICIIS CHRISTI. COLL.

Augustinus de imagine Christi pendentis in cruce inquit: Inspice uulnera pendentis Christi, sanguinem morientis, precium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, manus extensas ad amplectendum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogita, hæc in statero cordis tui perpende, ut totus figatur tibi in corde, qui totus pro te fixus fuit in crucem.

Naturale odium est inter serpētem & pellicanum. Pellicanus cū auolat à suis pullis, quæsiturus eis cibum, interea irrepit in nidum ipsius serpens, & interficit pullos, super quibus mater reuertens, triduo lugere fertur. Deinde in pectore se uulnerans, conspergit eos proprio suo sanguine, & sic à mortuis pullos resuscitat. Sanguine effuso, debilitatur mater adeò, ut pulli cogantur exire & quærere sibi uictum, quorum quidam naturali affectu matrem debilitatam pascunt. Quidam uerò degeneres, matris nullam prorsus curam gerunt. Quòd mater animaduertens, receptis uiribus pullos se pascentes refouet: alios uerò ingratos à se reijcit, aut uiuere non permittit. Pulcherrima imago est, filium Dei saluatorem nostrum representans. Diabolus naturali odio filium Dei, & eius pullos, id

est, credentes, prosequitur, & eis uitam tandem crudeliter eripit: Christus uerò, qui est uita & dator uitæ, nostra calamitate motus uulnerat se in pectore, & uitam suam pro nobis æterno Patri offert, suoq́; sanguine nos à serpentis ictibus in uitam æternã restituit. Sed quid fit? Quidã pulli illud beneficium amplectuntur, & sunt grati erga matrem Ecclesiam & Christum: quidam uerò degeneres negligunt beneficia, & erga matrem Ecclesiam sunt ἄστοργοι, quos tandem filius Dei ex Ecclesia exterminabit, & in extremo iudicio iudicabit.

COLL.

Cedrus est imago officiorum Christi. Quemadmodum enim cedrus apposita cadauera prohibet à putrefactione & arrosione uermium, nec uiuos patitur: sic Christus reddit mortuis uitam, uiuentibus adfert mortem.

COLL.

Sicut adamas tanta duritie est, ut nulla ui possit frangi nisi adhibito sanguine hircino: ita diabo-boli potentia maior est, quàm ut poßit ab ulla creatura debilitari: sed solo cruore filij Dei frangitur & debilitatur.

POENA CONTEMPTVS officiorum filij Dei.

COLL.

Iulianus apostata cùm bello Parthico abesset,

Liba-

Libanius impius sophista Antiochiæ ludimagistrũ interrogat, Christianã irridendo religionẽ: Nunc inquit, fabri filiũ quid putas facere? At ludimagister Spiritus sancti instinctu prædixit, quod paulo pòst accidit. Respondit enim: O' sophista, creator omniũ rerũ, quẽ tu fabri filiũ appellas, loculũ Iuliano concinnat. Post paucos dies Iulianus telo (de quo incertus erat unde erat missum) traiectus interijt, ac loculo impositus Antiochiã est aduectus. Ita qui in cœlis est irridet eos, & uicissim subsannat hostes suos.

COLL.

Cũ ageretur in quodã celebri loco tragœdia de paßione & morte Domini nostri Iesu Christi quidã agẽs personã pendentis in cruce Saluatoris nostri, acceptoin corde lethali uulnere, ab alio p e ẽte uesicã cruore impletã, et lateri ipsius alligatã, mortuus cõcidit: aliũ etiã, qui deflentis sub cruce personã representabat, lapsu interemit, cuius mortẽ frater uindicãs in eo, qui ipsum in ligno pendentẽ sauciauit, capitali supplicio affect⁹ est. Ita quatuor occubuerũt nõ sine suspiciõe, quòd homines in tã serijs reb. ludãt: præsertim cùm id fieri nõ poßit sine offensione piorũ hominũ ac Deũ timentiũ. Est etiã pœna, qua Deus irã suã uult ostendere aduersus cõtemptores paßionis Domini nostri IESV Christi, quam amplius repræsentari non uelit.

DE

DE SPIRITV SANCTO. COLL.

IN historia Ambrosij est, quòd quando enarrauerit hæc uerba: Sicut ouis ducitur ad mactandum, tunc scriba eius uidit flammam ex ore ipsius erumpere, quæ uerè fuit Spiritus sanctus. De Elia idem scriptum est ab Epiphanio in uitis Patrum, quòd quando solitus est infantulus lambere papillas matris, mater & alij uiderunt eum non trahere lac, sed flammam. Significatũ est futurum eum plenum Spiritu sancto.

Quidam dicunt Spiritum sanctum dari non essentialiter, ignorantes quid dicant. Quando Spiritus sanctus mouet cor, mentem, & brachia Dauidis in prælio, ipse Spiritus sanctus fuit in eo substãtialiter, id est: nõ est eadẽ persona, sed est in eo tãquam in domicilio, & tanquam in templo separabiliter, ac tamẽ adest substãtialiter, permiscetq; se ipsius spiritibus in cerebro & in corde, agitat, & eum mouet, quod est magnum Dei beneficium, quòd Diuinitas ita se nobis permiscet. Hoc quid sit, inde potest intelligi, quia in Scriptura sæpè dicitur: Misit spiritum Filij sui in corda uestra.

Constantinopolitana synodus defendit hunc articulum Spiritum sanctum esse personam procedentem à Patre & Filio.

De

DE CREATIONE.

DE MVNDO & TEMPORE.

Quidam scripsit mundum esse æternum, quia homines paulatim essent facti sapientiores: dicit etiam Homeri tempore non fuiße literas. Quanta stulticia est putare se sapientiorem esse quàm fuerunt illi præstantißimi uiri, Adam, Nohe, Abraham & alij?

De duratione Mundi, dictum prophetæ Eliæ, uel traditio domus Eliæ.

Sex millia annorum mundus, & deinde conflagratio.
Duo millia inane.
Duo millia lex Moysi.
Duo millia dies Meßiah.

Et propter peccata nostra, quæ multa & magna sunt, deerunt anni ex his, qui deerunt.

Scriptum anno 1560. postquam natus est Christus ex uirgine: anno post creationem mundi 5522.

De duratione Mundi, dictum Irenæi martyris.

Quot diebus factus est hic mundus, tot & millenis annis cõsummetur. est enim dies Domini, quasi mille anni. In sex autem diebus consummata sunt quæ facta sunt: igitur consummatio eorum septimus millesimus annus est.

Ego in antiquo codice scriptum legi: Im 1080

Iar, geschicht nichts newes, so zergeth die welt gar. id est: anno 1680. si nihil noui accidat, totus mundus peribit. Habeo etiam aliam coniecturam. Nã tempus constitutæ politiæ Moysaicæ, id est, ab exitu ex Aegypto, usq; ad eiusdem politiæ destructionem, cum duratione mundi planè congruere existimo. Stetit uerò politia Mosaica annos 1582 usque ad ultimam destructionem sub Tito. Igitur, mundũ post destructionem illius politiæ ultra illos annos duraturum esse, haud puto.

De anno Clymacterico.

Clymactericus annus facit mutationes in statu & conditionibus hominum. Est autem septimus annus, qui semper multiplicatur ut: 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56, &c. Ego egregios & præstantes uiros noui, qui 56 anno ex hac uita decesserunt. Iacobus Micyllus, bonus & præstans uir 56 anno moriebatur: similiter Durerus excellens pictor 56 anno est mortuus, & alios multos possem nominare, temperanter etiam uiuentes, anno eodẽ mortuos. Estq; in primis annus Clymactericus, quando septenarius cùm nonario multiplicatur, ut: annus 63 ualde multos tollit, qui est annus mortis Aristotelis, Virgilij & ducis Friderici Electoris Saxoniæ. Concurrunt in illo anno hi duo numeri septimus et nonus.

De anno Iubileo.

Leuitici uigesimo quinto capite, constituitur lex

de anno Iubileo, ut facultates ad priores suos dominos redeāt. Significauit uerò ille annus Iubileus populo Israelitico uniuersalē Euāgelij prædicationē, & uerā remissionē omniū peccatorū, quæ est Ecclesiæ propria omnib. tēporibus. Habuit etiam præter hanc significationem alias multas utilitates politicas & singulares. Voluit Deus facultates in illo populo manere, & apud illas familias, quibus lege Moysi à Iosua antea erant traditæ, sicut apud nos fit in feudis, quæ uasalli non possunt, nec debent sine consensu domini feudi alienare. Hæc ratio hanc ipsam ob causam adhuc seruatur, ut maneant facultates apud suas familias. Occurrit etiā Deus hac lege his utrisq;, prodigis & auaris. Hi inhiāt alienis facultatibus, & illas uarijs artib. ad se rapere conātur: illi uēdūt suas paternas facultates, & inanib. sumptib. cōsumūt. Sed in magnis imperijs hæc cōsuetudo seruari nō potest, ut cū Romanum imperiū crescebat, multi habuerūt prædia & facultates in Aphrica, Europa et Asia, quæ ad pristinos dominos ꝑpter multiplices possessores redire nō potuerūt. Legimꝰ de Seneca, habuisse cū pulcherrima & fertilissima prædia in Aphrica, quæ (ut de Aphricæ fertilitate cōstat) singulis annis centuplū proferrent, ita ut unus modius centum daret.

Sic ad imitationem huius legis Moysaicæ κακοζηλί᾽ quadā, Papa propter suū quæstum cōstituit an-

num Iubileum, quem nominat annum remißionis peccatorum, sumpta initiò occasione à relaxatione ueterum Canonum pœnitentialium, quibus ita uexabantur homines, ut præ earum duritie uix seruari poße uiderentur. Itaq; quo illos canones relaxaret, excogitauit idem illo anno singularem remißionem, ut quando quidam commiserat adulterium, septem annos ieiunare, & à coniugio abstinere oporteret: & similia multa monstra contra uerbũ Diuinum finxit, quæ adeò atrocia fuerunt, ut nihil mirum sit, si etiam bonorum hominum cõscientias in desperationem & dubitationem uariam impulerint. Postea paulatim relaxarunt illos Canones pœnitentiales, accepta pecunia ab hominibus, quam remißionem uocarunt indulgentias. Dicunt Bonifacium Octauum autorem huius anni Iubilei fuisse, quo homines Romæ pecunia redimerent sua peccata, annunciata eis à Papa remissione peccatorum. Fertur sæpe tanta hominum frequentia Romæ fuisse, ut in illa hominum constipatione multi hac mutua collisione sint extincti. Illud pecuniæ aucupiũ ante nostra tempora adeò creuerat, ut Papa Cardinales in Germaniam uenditione harum indulgentiarum ad magnam summam pecuniæ colligendam mitteret. eiusmodi annum Iubileum Papa 1550 anno iterum celebrauit Romæ. Habet autem nomen à buccina seu tuba, qua

ba, qua Iudæi in magnis solennitatibus & festis populum conuocabant, sicut nos campanis plebem ad conciones & alias res sacras peragendas, conuocare solemus.

D. Erasmus Roterodamus.

Ἔργα νέων βουλαὶ δὲ μέσων εὐχαί τε γερόντων. Siquidem si quis à trigesimo usq; ad sexagesimum annum laboribus deditus atq; defatigatus fuerit, quietem meruisse uidetur, sicuti fuit ætas militaris Romæ, ubi militabant annis triginta: uidelicet à trigesimo usq; ad sexagesimum. Postea sexagenarij sunt idonei consilijs, secundū ueterē uersum, ἵππῳ γηράσκοντι τὰ μείονα κύκλ' ἐπίβαλλε. id est: Senescenti equo da mitiora cicela, hoc est frenos. Aetas uerò post septuagesimum annum iam est imbecillior.

Erasmus, cum ei semel scriberem, ut curaret, ut ipsius actus postremus esset congruens ipsius autoritati: respondit mihi, ὄργα νέων βουλαὶ δὲ μέσων εὐχαί τε γερόντων.

Aetates mundi conueniunt cum potentijs animæ. In prima ætate floruit ἡγεμονικὸν: in secunda ætate regnauit θυμικὸν, id est, militares homines, gigantes, ueluti Samson, Dauid & Achilles, qui fuerunt coætanei. In illa ætate Iulium Cæsarem facio ultimum. ἐπιθυμιτικὸν est tertia ætas, in qua nos indulgentes cibo & potui uiuimus. Nam nos

non possumus ferre labores & molestias militares, quæ in secunda ætate existentes pertulerunt.

Astrologi dicunt, hanc nostram ætatem esse lunarem, regnareq; trigonum lunarem, qui habet insignes mutationes. Lunaris trigonus est piscium, cancri & scorpij, mixtus ex Marte, Venere & Luna: uidemus enim uariam huius seculi mutationem.

Ioannes Stigelius.

Natura hominis post lapsum est tanquam fractum horologium, in quo semper aliquid sarciendum est, neque unquam in hoc seculo perfectum fiet. Simile reperitur in horologio summi templi Basiliensis.

Fert omnia tempus.

Der Welt anfang mittel vnd endt/
Mût, zeit, stundt vnd tag verwendt.

DE ANGELIS, LIBERAtionibus & defensionibus Dei miraculosis.

Angeli ideo creati sunt, ut defendant & tueantur nos homines, sunt enim λειτουργικὰ πνεύματα. Nisi enim adessent Angeli boni hominibus, una hora, imò momento, diabolus totum mundum inuerteret. Quia & diaboli & boni angeli prope homines sunt undicunq;, sed unus bonus angelus fortior est mille diabolis.

Quidam pastor dixit: Est difficile de Angelis concio-

concionari, quia nullus scit quis sit uir, & quæ sit fœmina, wer ein Sie, oder ein Er ist.

Audiui à quodam graui uiro, & fide digno, se cõpertum habere, sibiq; de ueritate facti huius cõstare. In quodam pago uicino urbi Cygneæ, mulier quædam iußit filium suum adducere boues, in proximo syluæ aditu pascentes. & cùm puer aliquando diutius commoraretur, incidit magna nix, quæ totos illos montes obtegebat, nocte ingruente, nec poterat puer ex illis montibus egredi. Parẽtes postridie solliciti non amplius de bobus, sed de filij uita, expectabant aduentum filij, nec poterant præ niuis altitudine egredi ex illis montibus quæsitum filium. Tertio die egredientes, quærunt puerum, tandemq; inueniunt ipsum in aprico syluæ loco, ubi nulla nix erat, sedentem, & parentibus aduenientibus arridentem. Interrogatus autem puer, quare non rediret domum? respondit, se expectare donec adueniret uesper, nesciens iam diem præterijsse, nec ullam niuis molestiam aut tempestatem passus. Et cùm amplius interrogaretur, an etiam aliquid comedisset? dixit, aduenisse quẽdam uirum, qui porrexerit sibi panem cum caseo. Ita haud dubiè per Angelos seruatus est iste puer in media bruma: & sine dubio Angelus fuit ille uir, qui puero panem cum caseo porrexit.

Cũ essemus Spiræ in cõuentu, cõcionabatur Fa

ber, & multa dicebat tetra de transubstantiatione, & adoratione panis consecrati. Quæ cum audiuisset Grynæus, finito sermone, hominem accedit, dicitq; se, quandoquidem audiuerat ipsius concionem, de sacramento cupere magnopere de eadem re priuatim cum ipso colloqui. Quod cùm audiret Faber, humanißimis uerbis & uultu beneuolo respondebat, & ipsi optatißimum fore istum diem, quo cum Grynæo esset collocuturus, præsertim de re tali, iubebatq; ipsum postridie ad suas ædes redire. Grynæus nihil mali suspicans, discedit: rediens ad nos, dicit, se cras disputaturum esse cum Fabro. Sed ille interea temporis Grynæo insidias struit, accedit quendam illustrem uirum, ac totum ipsi negocium exponit: ac tandem obtinet ut hic illustris uir in uincula per Senatũ, Grynæum cõiÿci mandet. Cùm prandium uix inchoassemus, uenit uir quidam senex in nostrum diuersorium, ac me à prandio ad se ante fores euocat, interrogans de Grynæo, an intus esset? cui respondi, esse. subiÿcit ipse, imminere ei periculum, quod si uitare uelit, quàm primùm fugiat. Quæ cùm Grynæo nunciassem, suasi ei fugam: ille obtemperat. Surgimus à prandio ego, D. Crucigerus & ipse: nos procedebamus, ministri nostri sequebantur, in medio ibat Grynæus. Non transieramus quatuor aut quinque domos, statim in hospitio aderant lictores, quærentes

tes Grynæum: sed cùm non inuenissent eum in diuersorio, nihil ulterius fecerunt, uel iußi ut tantum ibi quærerent, uel personas nostras non agnoscentes, aut alioqui nihil crudele facere cupientes. Interrogaui multos, utrum hunc uirum nossent? uolens illi pro hoc beneficio gratias agere, sed nullus mihi indicare potuit, quis fuisset, neq; unquam amplius ipsum uidere potui. Hunc uirum omnino fuisse Angelum puto. Grynæus, cum deduxissemus ipsum usque ad Rhenum, conscendit nauim, & traiecit nobis expectantibus, ac postea nostrum aduentum Heydelbergæ expectauit.

COLL.

Magister Spangenbergius pastor Northusanus, conferens se cum filijs suis in balneum, ibi aliquot horas lauando consumpsit. Egresso è balneo cum filijs, statim hypocaustum corruit. Testatus est pater cœlestis, nos illi curæ esse, & uerè Angelos esse custodes nostrorum liberorum, parentum, cognatorum: & omnes nostras facultates per suos ministros tueri & protegere.

COLL.

In Prußia accidit memorabile factum. Cum nasceretur quidam puer, statim acceßit eum genius (uel quidquid illud tandem fuerit, id iudicandum alijs relinquo) qui ita curam infantis habuit, ut ipsi non fuerit opus alterius ullius ministri aut fa-

mulæ ministerio. Cum hic adolesceret, simili ratione curam ipsius egit, ut cum ipso scholas uisitaret, ita tamen ut neq; ab ipso, neque ullo alio conspiceretur; exuit caligas adolescentis, ut famulus. Etsi quod imminere periculum adolescenti uideretur, uel strepitu claro prædixit: deinde facto adolescēte Canonico, cum aliquando largius se ingurgitasset bibendo, exorto subito fragore, omnes sunt perterrefacti. Tunc ille adolescens, inquit: Nolite timere, mea res nunc agitur, altero die incidit in febrim, & totum triduum, donec abiret in suas ædes, eiulatus est auditus. Hic Canonicus Copernico Mathematico optimè fuit notus.

Heidelbergæ audiui à docto uiro, filio Doctoris Medicinæ, quòd is cùm esset puer exiuerit in hortum deambulatum cum fratre. Pueri ambo simul euntes, & tenentes se mutuis brachijs, insolentia quadam errauerunt in ponte, ut ambo de ponte in flumen delaberentur, qui tunc non erat munitus, sicut hic pons in Albi, quem iam lapideum eo in loco extruxerunt. Ego noui utrumq;, & iam sunt uiri, qui ad iustam ætatem peruenerunt. Ancilla uerò, quæ illos sequebatur, statim desilijt de ponte in flumen, & apprehendit utrosq;, & sic eos seruauit Si fuisset imbecillis naturæ, disputasset secum: Tu peribis, non poteris euadere incolumis: sed illa uincitur naturali obligatione,

Noui uirum nobilem in oppido Franconiæ, nomine Creutzberg, qui adhuc uiuit, cuius filius decidit ex fenestra arcis in foßā aqueā circa arcē. Ancilla cucurrit ad famulū, qui erat in inferiore ædiū parte, & dicit puerū in aquas incidiſſe. Ibi accurrit ſeruus magnitudine animi fretus, dimiſit ſe in foſſam, & liberauit puerū adhuc incolumē: etſi aliqua mora intercesßiſſet, tamen diuino auxilio puer ſeruatus eſt.

Imperator Carolus V. ſæpè in magnis periculis quorū illud inter cætera non minimum fuit, cùm in expeditione Aphricana reliquas iuxta ſe naues mergi, ſibiq; idē periculū inſtare uideret: tamen diuinitùs ex hoc, ſicut ex plurimis alijs, ſeruatus eſt: ſicut dixit ad me Granuelus. O malum hoſpicium, ô malum hoſpicium mare.

Pinxerunt quidam Imperatorem Carolum V. dormientē, & Chriſtum abigentē illi muſcas, qđ fecerūt in ignominiā Pauli papæ, cuiꝰ filus Cæſari ſtruxerat inſidias, quæ tn̄ diuinitùs impediebātur.

Eſt in hiſtoria Megalopolenſiū principū, quomodo aliquis ex ducib. in bello aduerſus Turcas captus poſtea in Aegyptū ductus ſit, ut ibi ſeruiret. Elapſo aliquo tēpore Liuoniēſis quidā magiſter tormētorū, factꝰ eſt Soldanus Aegypti. Hic cùm nouiſſet illū ducē, uocat eū ad ſe, dicēs: Vetꝰ fuit inter nos amicicia, et ego tecū ſub patre tuo militaui, à quo

 pluri-

plurima in me beneficia sunt collata, pro quibus meam erga te gratitudimem iterũ declarabo. Memor igitur illius nostræ ueteris amiciciæ, & beneficiorum tui patris mittam te in patriam. Dux aliquãdiu Soldano acquiescere noluit, dicens se non ægrè ferre seruitutem, quam tamen, si ipse magis lenire uellet, sibi gratum fore: quod si faceret se non admodum cupere in patriam reuerti, quòd uereretur nec suos ipsi fidem habituros esse, & arbitraturos quòd esset impostor. Adhortanti Soldano, tandem acquiescit: is nauim ipsi prospicit, addito uiatico & mediocri comitatu. Ibi cum præternauigarent Macedoniam, rursus in mari à Piratis capitur, & in Aegyptum ad eundem Soldanum reducitur, cui dixit: Vides, Deum me redire in patriam non uelle, manebo potius hic. Sed Soldanus ducem denuò instructum uiatico, & maiore comitatu mittit in Cyprum, ubi inuenit (Dei prouidentia sic ordinante) suam coniugem, cum qua in patriã profectus est. Postea uerò per totam uitam ipse cũ suis pro hac liberatione Deo gratias agere solitus est.

Ludouicus duodecimus Rex Galliæ, qui proximus fuit ante Franciscum, postquam diu exul apud Imperatorem Maximilianum fuisset, uocatus est rursum ad regnum. Erat autem pulsus in exilium à Carolo Gibboso, & euaserat in habitu mulieris. Veniebat igitur ad imperatorem Maximilianum,

apud

apud quem uiuebat, donec iterum in regnum Galliæ reuocaretur. Ita diuinitùs est custoditus, & in regnum suum restitutus.

Duces Saxoniæ, Fridericus Elector et Ioannes, fratres, aliquando in Albi Torga Vuitenbergam usque nauigauerunt: cumq; recenter solutæ glaciei magna moles innataret, ita nauim utrinq; quassauit, ut cum Vitebergæ in ripam uicinam essent egreßi, carina nauis fissa, & aßeres dissoluti diffluxerunt. Intuentur igitur spectaculum principes, stantes in ripa, cū magna administratione, cogitātes quāto in periculo fuerint: agnoscūt diuina ope nauim esse seruatam, donec ipsi egreßi essent: denique post longum silentium, inquit Dux Fridericus ad fratrem: Fateamur nos esse seruatos diuinitùs, & grati beneficium Dei celebremus, qui nos in hoc periculo & in alijs protexit. Quòd autem nobis egreßis nauis dilacerata sit, profectò metuo post nos nostræ nauis, id est, domus Saxoniæ dilacerationem portendere.

COLL.

Historia memorabilis accidit Maximiliano optimo principi, filio Ferdinandi, regis Romani. Cùm enim absens Imperator Carolus V. in Germania res nondum pacatas componeret, accersitus est Maximilianus princeps ad gubernationem Hispaniæ, & uicinorum regnorum. Ibi dum uel ani-

mi causa, uel exercendi corporis gratia, uenationē ad Granatam uacaret, cumq; in ea uenatione cupiditate insequendi feram oblatam, longius à comitatu suo discederet, à suis relictus diu in densißimis syluis uagatus est. accedente iã nocte, sollicitus (ut qui sibi à feris in illis locis immanißimis, & alijs nocte incõmodis timeret) circũspectat, si quis sibi locus daretur, quò se in tutũ reciperet. Itaq; procul conspecta pastoris casula, citato equo ad eam peruenit: rogatoq; pastore, ut sibi apud eum diuersari ea nocte liceret. is omnia benignè pollicitus, descendere de equo iubet, & tugurium ingredi. Erant porrò domi apud pastorem sex numero: utiq; præter illum, filius circiter uiginti annos natus, tum opilio robustus, & ad quoduis facinus aggrediendum idoneus: præterea uxor cum paruula filia & nuru, quæ paulo antè noua nupta in familiam rustici concesserat. Princeps ubi ad terram equo desiluisset, eum'que tradidißet opilioni curandum, casam ingreditur: ac dum tenuis cœnula sibi paratur, ad ignem aßidet, nihil quicquam suspicans mali. Interea quum ij, qui domi erant, Maximilianum minimè noßent: neque ipse, quis'nam eßet cuiquam aperuißet: illi tamen eum eleganter amictum, & præclaris alijs ornamentis corporis & animi ornatum uiderent, rati, eum eße magnum omnino aliquem, atq; opulentum

lentum uirum, opimæ inhiantes prædæ, fœda teterrimaq; de illo perdendo consilia ineunt. Itaq; cœnati, cubile (in perangusto cubiculo, quod quidem hostiolo uetustate putri, & cardinibus diluxatis, ac malè cohærentibus ægrè claudebatur) ei consternunt. Dumq; ea parantur, noua nupta filij, siue quòd huiusce consilij ab initio particeps fuisset, factiq; conscia, cuius postmodum eam pœnituisset: siue (id quod credibilius est) non adhibita consilijs, tantum ex nutibus, ipsorum & concursationibus rem persensisset: tandem uel atrocitate rei commota, uel egregij principis sibi ignoti uicem miserata, fidem ab eo stipulata, ne se proderet, illi perdita consilia detegit. Is licet facilè potuisset, apertè fassus, quis'nam esset, illud periculum declinare: maluit tamen uirtuti propriæ quàm fidei pastorum, & eorum præsertim quos semel infidos atque impios expertus esset, sese committere. Itaque magno & erecto animo statuit, ut periculum potius, quàm eorum perfidiam subiret. Quamobrem in cubiculum sibi ad insidias paratum, ab hospite perductus, haud grauatim se recipit: ibi'que occluso ostio, eoq;, obiectu grauioris arcæ, bene oppilato: tum in manũ sumpta bombarda ad omnes casus subeundos, parata, cœpit intre-

intrepidus obseruare quò res caderet. Pastor cùm illum de uenatione ac uia fessum uidisset, ubi somno pressum dormire credidit, suspenso gradu ad ostium accedit: ac manu prætentat, nihil ratus, fore, ut id clausuminterius offenderet. Quod ubi præter spem illi accidißet, petit à Maximiliano, ut sibi ostium aperiat: esse cur uelit nescio quid straguli ex arca promere. Is uerò cùm omnia persensisset, ut qui nihil dormiret: Apage te (inquit) cum tua ista importuna diligentia: ego iam in somno compositus, nihil est cur ostium recludam. Tum ille primùm indignari, clamare, quiritari, se perditum ac proditũ prohiberi rebus suis: deinde ad arma currere, uim apertam parare: postremò palàm cædem quoq; minari, nisi domus sua tota sibi patêret, ac ille sese ipsi protinus dederet. Et iam pastores cœperant hostium amoliri, alius autem per fenestram cubiculi eò tentare irrumpere: eoq; obnixius rem cœptam perficere conabantur, quòd iam sua consilia detecta esse facilè intelligebant. At uerò Maximilianus quum rem in iniquißimo loco sitam uideret, fortiter pugnandum ratus, intentatum ad fores bombum displodit: quo glandis ictu ostium traiecit, pastorem prosternit, nec mora, dimota arca, patefactoq; hostio foras erumpit: pastoris filium obtruncat, opilionem ense stricto persequitur, inq; fugam uertit. Neque tamen protinus omni periculo de-

lo defungitur. nam & uociferationibus uxoris, & tumultu insueto exciti, qui circum aderant alij pastores, raptis undiq; telis cõcurrunt: domum ipsam armati circumsistunt: iuuenem principem ad cædẽ & supplicia deposcunt. Ille autem dum primo illo insano rusticorum furore (quo nihil iniquius est) sibi caueret, nihil præterea territus, ubi iam illucescente aurora, magnam rusticorum turbam illo cõfluxiße uidet: audacter, quis'nam ipsus eßet, aperit: atq; intrepidus, autoritate illa, quá se digna erat, Hispaniarum sese præsidem ac moderatorem eße ostendit: extremum omnibus supplicium minatus, ni se omnes totis uiribus seruatum uellent. Si sibi parum fidei habendum putarent, à præsenti cæde abstinerent: sese cognitioni magistratus animaduersioniq; reseruarent. quod si id facere negligerent, id non sibi solum fraudi, uerumetiam ipsis excidio atq; internecioni futurum. Illi, tametsi & heroica præstantißimi iuuenis principis indole & constanti oratione permoti, facilè crederent illum ipsum eße, quem præ se ferret, à cæde quidẽ abstinent: cæterùm ne ab ingenio suo rusticano discederent, eum comprehensum manibus uinciunt. itaq; colligatum atq; obstrictum summo mane ad uicini oppidi præfectum perducunt. Iam eodem peruenerant ex principis satellitibus, eum quæritantes: quem quum ita uinctum, atq; in dignißi-

mis

mis acceptum modis uiderent, parum abfuit, quin in turbam illam paſtorum inconditam ac tumultuantem irruerent: ſed ab ipſo admoniti, ut à ui & armis temperarent, ægrè abſiſtunt incœpto. Tum uerò horum aduentu re omni, ut erat, detecta, qui tanti ſceleris fuerunt conſcij, indigniſsimi facti pœnas dederunt. Opilio ad extremum ſupplicium pertractus: ſcelerata domus tam impij facinoris particeps flammis conſumpta: noua nupta quæ indicium fecerat, multis & magnis muneribus affecta apud ipſum principem, ſuosq; in magno precio eſt habita. Sic princeps ille iuuenis mirabili Dei bonitate in periculoſiſsimo illo caſu cõſeruatus, & ex illo liberatus eſt. Cæterùm, ut æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti hunc ſereniſsimum regem Bohemicum, & ſapientiſsimum principem, unà cum S. S. R. M. coniuge omnibus uirtutibus præſtantiſsima, & liberis, de quibus magna ſpes eſt poſteritati, à tragicis, & periculoſis caſibus Reipublicæ orbis Chriſtiani diu incolumem conſeruet & tueatur, mecum omnes precari uelint.

COLL.

Cum in collectione horum locorum uerſarer, cãdidiſsime Lector, inueni hanc hiſtoriolam prædictã aliter ab alijs recenſeri. Ego tamẽ uſus cõſilio doctorũ uirorũ, nolui eius fructu lectorẽ fraudare.

Quam-

Quãuis igitur eam diuersis circũstantijs ab alijs referri audiuissem, & meũ quoq; exẽplar iam conceptum nonnihil ab hoc uariaret, tamen cum inciderem in Ioan. Iustiniani Cretensis epistolas, ipse mihi autor dignißimus uidebatur, quem sequerer. Itaq; ad ipsius relationem & meum exemplar, immutandum atq; conformandum duxi.

Mihi aliquãdo diuertendũ fortè fuit in quodam oppido Papistico, ubi quoq; hospicio erat exceptus sacerdos quidã Papisticus, cũ certo numero satellitũ. Aderat aũt unà comes à Khonigstein, et alius quidã uir eruditus, qui à mea parte erat. Tũ inter cœnam dũ mihi unũ atq; alterũ uerbũ excidit ex Homeri Odißea, quã fortè in manib. habebã. Ibi statim satellites cœperũt suspicari nos esse Lutheranos, & uitæ nostræ insidiabãtur: et nisi comes à Khonigstein mãdasset hospiti, ut nos occultaret in inferiore parte ædiũ, prope puteũ p noctẽ, & summo mane nos dimitteret, certè actũ fuisset de nobis. Sic nusquã nõ odiũ ueteris serpẽtis aduersus Christianos, & ecõtrà Dei clementißima defensio erga suos apparet.

Noui quendam pastorẽ in Thuringia non procul à Gotha, cuius mater matrona nobilis, uicina partui, cum in festo assumptionis Mariæ, quando dedicabantur herbæ, staret ad aram in templo, & iam esset afflata illarũ herbarũ graui odore, incidit in lipothymiã tãtã, ut in terrã cadẽs existimaretur

esse

eſſe mortua. Poſtquam res perfertur ad maritum, hominem nobilem, & ab ipſo quæreretur, utrũ uelit eam ſic ſepeliri, an uerò ipſi catenas aureas et ſimilia ornamẽta demi? Reſpondit, ſe cã ſic remiſſurã eſſe Deo, ſicut euocaſſet illam ex hac uita, nec uoluit illa ornamenta auferri. Ponitur in pheretrum, iacet ſic in templo integro die. Noctu cùm quidam homo ſceleratus accederet ad pheretrum, ſpoliaturus eam, & corpus attrectaret, incœpit ipſa ſe mouere: ille perterritus putat ſpectrum eſſe, & concitato curſu & clamore, fugit ex templo. Mulier autem paulatim ſeſe colligens ex illo ſtrepitu & clamore, uidet tandem quo in loco ſit, incipit & ipſa uociferari: accurrunt uicini, & uident quid cũ ipſa actum ſit, deducuntq; eam rurſum ad maritum in arcem, quæ non procul à templo aberat, ibi cùm ipſa incaluiſſet in uaporario, incipit parturire. Maritus ſtatim uotũ facit ſe dedicaturum eſſe Deo quicquid peperiſſet. Poſtquã igitur peperiſſet maſculum, eundem, ubi paululum adoleuiſſet, monachum Franciſcanum effecit: ſed idem poſtea depoſito errore & ſuperſtitione, factus eſt paſtor in quodam loco Thuringiæ. Ita clementer illam honeſtam matronam Deus cum infante diutius in uiuis retinuit.

DE MALIS SPIRITIBVS seu diabolis, & ipsorum operibus.

VIdi Tubingæ ferè singulis noctibus aliquas flammas, quæ cum diu flagrarent, tandem in magnum & amplum fumum dissolutæ sunt, & ita euanerunt. Similiter cùm uiuerem Heydelbergæ, *apparuerunt spectra, quales sunt stellæ cadentes, quæ ueniebãt singulis noctibus.* Dormiui *semel ad fenestram in lecto eiusdem cubiculi, in quo dormiebat alius, qui sequente die missam primam esset celebraturus, quò ueniebat spectrum ad fenestram, & conclaue ingrediens, libros in eo repositos aperiebat, uoluebat et uertebat folia, & uno libro deposito semper sumebat alterũ, donec oẽs euoluisset.* Deniq; *accedebat ad parietẽ cũ strepitu, ut ab omnib. nobis audiretur, tandẽq; euanescebat: id fiebat singulis noctibus: nec uni soli, sed omnib. in illo cubiculo dormientibus apparuit. Sic non est cogitandum, spectra nihil esse: sunt diaboli (non est dubium (qui semper inter homines uagentur siue conspiciantur, siue non: non sunt animæ, aut aliæ res ex materia quadam conflatæ, sed prorsus diaboli.*

Doctor Martinus Lutherus.

Similis ratio est, cum Nixis *in aquis habitantibus, & homines in aquas submergentibus, cum qui*

bus aliquæ uirgines familiaritatem habent. Nos diabolos contemnamus.

COLL.

In Salinis Sueuicis quidam adolescens, filius honesti & docti uiri, ac de multorum studijs benemeriti, suffocatus est in aquis, eo loco, ubi nocturnæ faces multis annis sunt conspectæ. Iudicant autem docti uiri, in illis profundis aquæ locis uersari malos spiritus, qui etiam bonis hominibus nocent. Iā sunt circiter 12 aut 14 anni quādo illud factum est.

Theodorus Gaza habuit prædium in Campania, quod pertinebat ad sacerdotium, quo donatus erat à Nicolao pontifice. In illo prædio cùm colonus effodisset urnam, in qua fuerunt ossa cadaueris (Fuit enim uetus consuetudo non tantum apud Gentes, sed etiam apud Iudæos, ut quilibet in suis prædijs sepelirentur. Inde coniici potest, illa ossa fuisse ex corpore coloni ante multos annos eo in loco habitantis, uel illud prædium poßidentis) apparet illi spectrum, iubens eum rursus sepelire urnam, in qua erant oßa, additis his uerbis: nisi iterum ossa conderet, fore ut filius ipsius moreretur. Cum id colonus negligeret, eius filius paulo pòst noctu interficitur: sicut poßibile est diabolo hominem, præsertim à Deo derelictum, interficere. Post aliquot dierum interuallum reuertitur spectrum, indicans colono, se etiam al-

terum

terum filium interfecturum, nisi ossa reponat & honestè sepeliat. Colonus admonitus priore damno, uidens etiam alterũ filium ægrotare, rem Theodoro refert. Gaza proficiscitur cum eo in prædiũ, & in eo loco ubi eruerat colonus urnam, ibi rursus facto sepulchro, urnam cum oßibus sepeliunt. Repositis oßibus in priorem locum, statim filius coloni conualuit. Hanc historiam Theodorus Gaza sæpius multis suis amicis narrauit, & addidit hunc uersum: Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit. Poßem multa alia narrare, quæ mihi & alijs multis acciderunt.

Non crederem esse Satyros, nisi experientia cõpertũ esset. Quando Sylla redijt ex bello Mithrydatico uersus Romam propter Marium, qui optimates & præcipuos Romanos senatores interfecerat, ibi in itinere Satyrus utcunq; humana specie ad eum adducebatur, iussus est loqui, sed tantum edidit quoddam murmur stridens, quod non est ab ullo homine intellectum. Et credo illud spectrum fuisse diabolum: significauit enim quales ciues Sylla Romæ esset inuenturus.

Ita ante paucos annos dicunt filium Imperatoris Caroli V. Philippum regem Hispaniarum circumduxisse secum duos Satyros, pilosos homunculos, uel omnino similes hominibus, bestialem alioqui figuram, hominũ uerò speciem imitantes, &

solitos stridere obscurum quiddam, quod non intelligebatur. Isti haud dubiè aliquid portenderunt.

In historia sancti Ambrosij est, apparuisse ei Satyros: existimo fuisse diabolos.

COLL.

Ante paucos annos in Bohemia, cuidam dormienti spectrum apparet: Surge, inquit, & uade mecum. Ille confirmatus, respondit: Non ibo tecum. Secunda nocte redit, & sic quoque tertia, inquiens: Surge, abeamus. Respondit ille: Non abibo. Tunc spectrū inquit: Nisi surrexeris, malè tecum agetur: ipse metuens sibi malum, surgit. Ductus est ab eo in apertum & planum campum, ubi cùm esset, interrogat eum spectrum: Quid uides? Respondit: Video ab una parte ingentem exercitum, quasi Turcarum. Quid uides amplius? Ab altera parte exiguam quasi Christianorum turbam paratam ad prælium. Quid ulterius? Video uictoriam penes Christianos esse. Tunc ait spectrum: Hæc breui sic euenient, ut uidisti, & statim euanuit.

Athenæus dicit fuisse in Aphrica tale animal, quod cum homines aspicerent, obstupescebant, & id multis militibus in exercitu Marij accidiße. Marius dolum sentiens, unicuilibet militi speculum curat, ibi animal ex suo contuitu interficitur. Existimo illud spectrum fuisse diabolum.

Quidam docti iuri in concilio Basiliensi, in quo

quo doctißimi & excellentes uiri ferè omnes eo tempore existentes congregati fuerunt, recreationis causa extra urbem, ad quandam syluulam se contulerunt, ut amicè de controuersijs illius temporis conferrent: inter eundum fortè auiculam in modum lusciniæ dulcißimè canentem audiunt, admirantur initiò dulcedinem uocis, & dubitant cuius auis sit cantus: cum non poßint ipsum ab aliarum auium cantu discernere. Ingredientes porrò syluulam, ueniunt ad arborem, in qua sedebat auicula. Deliberant communi consensu, ut eam adiurent. Tunc is qui cæteris cordatior uideri uolebat, alloquitur his uerbis auiculam: Ego adiuro te in nomine Iesu Christi, ut nobis indices, quis sis? Respondit eis, se esse unam ex damnatis animabus, & destinatam esse ad eum locum usq; ad diem nouißimum, & tunc supplicium æternum subeundum esse: neq; ullam sibi liberationem restare. His dictis auolauit ex arbore, clamitans: O ewig, ô ewig, wie ist das ein lange zeit, id est: ô quàm diuturna & immensa est æternitas. Iudico fuisse diabolum in illo loco habitantem. Omnes uerò qui huic adiurationi interfuerunt, uehementer ægrotare inceperunt, & paulo pòst mortui sunt.

COLL.

Quidam Monachus Erphordiæ in monasterio Sebaldi, homo doctus, & in lingua Græca exercitatus,

tatus, qui cognito uerbo Dei, cùm papiſtas reliquiſſet, & puram iam Euangelij doctrinam amplecteretur, uocatus eſt à Vinarienſibus ſenatoribus Vinariam, ut ibi Euangelium concionaretur. Cum igitur ſuggeſtum aſcendiſſet, & locum quendam tractandum et interpretandum ſumpſiſſet, uiſa eſt auis in eius capite per totam concionem ipſo neſciente ſedere. Quanquam multi homines uidebant, tamen ne fortè tumultus excitaretur inter concionandum, nullum uerbum de hac re dicere uoluerunt. Finita uerò concione, cùm ex ſuggeſto abiret, auis etiam euanuit. Ibi uarij ſermones ſparſi ſunt: quidam mortem concionatoris ſignificari dixerunt, quod & factum eſt. nam poſt triduum optimus uir moriebatur.

In quodam loco fuit quidam Doctor medicinæ, magna cum felicitate morbos curans, eum aliqua ignorare pudebat. Confugit igitur ad diabolum, quem in uitrum incluſum de rebus dubijs conſulebat, qua impietate ſua, magnas filijs ſuis facultates reliquit, ita ut ſupra 26000 florenos patre mortuo ex hæreditate conſequerentur. Voluit ante agonem pœnitentiam agere, at inſtar Aiacis furere cœpit, & ſemper iſtum ſuum conſiliarium uocauit, horribilesq; blaſpemias contra Spiritum ſanctum protulit, in quo furore denique ex hac uita diſceſſit.

Fuit

Fuit alius quidam multas à diabolo tentationes patiens, qui dixit, diabolum in forma muscæ aut crabronis suis genis et oculis cum magna grauitate inhærere, ut uix gestari posset.

Erphordiæ quidam miser homo cùm esset in magna inopia, sollicitus fuit de uictu & de uitæ instituendæ ratione, in tali dolore animi inuitauit ad se diabolum, qui statim aduenit, dicens: Si uis te mihi addicere, docebo te artem ex qua significabitur, quo res furto, uel alijs modis ablatæ peruenerint. Miser conditiones accepit: diabolus etiã se monstratorem rerum ablatarũ fore pollicetur. Cum ergo hãc artem diu professus esset, factus est ad eũ magnus hominũ concursus, ita ut multi eũ consulerent: sed tandem diabolus destituit eum, & cum multos honestos & innocentes homines falsò furti argueret, à senatu captus, ibi statim confessus est, se cum diabolo pactũ habuisse. Multum negocij fecit pastoribus eum consolantibus, quia contendebat se non posse conuerti: sed tamen conuersus est, & accepit consolationem, cùm concionatores dicerent, eum quidem impiè fecisse, sed esse mandatum Dei, ut omnes peccatores ad filium Dei generis humani saluatorem confugerent, & omnes ad ipsum conuersos, & ipsius auxilium implorantes contra Sathanam, fuisse exauditos:

& quamuis se illi addixisset, tamen tale pactum fore irritum, quia nemo posset alteri polliceri aliquid, quod non sit in sua potestate.

COLL.

Similis historia accidit anno 1558. in pago, uix dimidiũ miliare ab oppido Ihena distante. Quidam magus uarijs indicatis à diabolo, herbis, ægrotos non paucos sanitati restituit: tandem inter ipsum & eius uicinum fabrum lignarium rixæ sunt ortæ, sic ut faber scommatibus aliquibus acerbioribus in ipsum inueheret, unde magi animum sauciauit. Elapsis iam aliquot mensibus, faber in morbum periculosum incidit. Mittit igitur ad magum, ut ipsi iniuriam aliquando in ipsum illatam condonet, & sibi in hoc periculoso morbo subueniat & opituletur. Magus uerò, sicut callidus & uersutus, etsi fabro illius delicti remißionem promittat: tamen iniurias ipsi illatas ulciscitur, hoc modo: Iubet fabrum uti radice in potione, cui à uerre nomen est inditum, cum alijs uenenatis herbis, qua potione ad sed sumpta, ingentes corporis cruciatus sensit, quibus indies magis magisq; crescentibus, denique in eis moritur. Mulier uerò fabri cùm eius agnatis, accusant magum homicidij. Delata itaq; causa ad senatum Ihenensem, qui, sicut honestos uiros decet, magum in uincula conijci curant. Cùm uerò magus in tortura de suis sceleribus peractis examinaretur,

retur, totum negocium confeßus est, in primisq; quòd interfecisset illum fabrum, qui semel ipsum læserat, & quòd magiam suam à quadam uetula in uicinia Harciniæ syluæ habitante didicerat. Itẽ semper ipsi affuiße diabolum, de hominibus ad ipsum aduenientibus commonefacientem, & inspirantem ei, quid præsentibus & absentibus, ipsumq; consulentibus largiri deberet. His itaq; compertis palo infixus, & combustus est.

Anno 53 captæ sunt Berlinæ duæ incantatrices mulieres, quæ glaciem ad perdendas fruges perficere conatæ sunt. Eæq; mulieres rapuerunt furto alterius uicinæ mulieris infantulum, & ipso dißecto coxerunt. Factum est diuinitùs, ut mater quærens infantẽ interueniret, ibiq; in ollam imposita amißi infantis membra uideret. Captis itaq; mulieribus, & in tortura examinatis, dixerunt, si processisset coctio, tunc futura fuisset ingens glacies, ita ut omnes fruges perderentur.

Cardinalis quidã hospitibus inuitatis spectaculum exhibuit, in quod produxit mulieres magicas, quæ fecerunt tempestatem: repreßa autem tempestate, euanuerunt.

Heydelbergæ minister Doctoris Theologiæ, bonus homo, & non alienus à nostra doctrina, aliquãdo profectus in patriam, cùm rediret, & non procul abeßet Heydelberga, ibi eques quidam arduo

equo uectus se demittit, & ipsum nihil tale uolentem equo imponit: ille uerò cùm uellet apprehendere sessorem in equo, ut se teneret, sensit eum euanuisse. ipse solo equo in altum tanta celeritate uectus est, ut penè sit extinctus. Cum igitur uenit propè urbem Heydelbergam, abijcitur iuxta pontem, ubi iacet per aliquot horas attonitus, quasi mortuus: reuersus ad se ac circumspiciens, uidit se esse Heydelbergæ, ingressusq; domũ ægrotat per dimidium annum. Hæc ipse nobis narrauit.

In Italia leuiter curãt doctrinã Astronomicã, sed excellẽtes sunt in arte magica. Papa Paulus eruditißimus in omnib. doctrinis, erat etiã studiosus artis magicæ. huius igitur artis prouidentia ductus, quondam Aloisio filio suo suo scripsit, ut illũ diem caueret, quo illum interficiendum præuiderat. Hic autem cauit quidem, nec tota die uoluit egredi ex sua arce seu palatio. Sed cùm iam acceßißet uespera, & sperasset iam se perfunctum periculo, iußit se gestari in aggerem ad inspiciendas ædificationes: egrediuntur cum eo coniurati, & regrediuntur. Cũ igitur ille collocaretur in suo cubiculo, isti ingrediuntur, interficiunt eũ, suspenduntq; ipsum pudendis è fenestra: fuerat enim homo libidinosus. Hoc non potest dici Astronomia.

Abbas Trittenhemius seu Spãheimensis fuit magnus magus, in quodam fortè itinere (sicut mihi

Pir-

Pirchaimerus narrauit) cum uenisset in diuersoriũ non bene instructum, quidam per iocum dixerũt: Domine Abbas, cura nobis bonum ferculum piscium. iste tantum pulsauit fenestram, ac statim uenit quidam portans lancem instructam lucijs coctis.

Noui quendam nomine Faustum de Kundling, quod est paruum oppidum, patriæ meæ uicinum. Hic cum eßet scholasticus Cracouiensis, ibi magiam didicerat, sicut ibi olim fuit eius magnus usus, & ibidem fuerunt publicæ eiusdem artis profeßiones. Vagabatur paßim, dicebat arcana multa. Ille Venetijs cùm uellet ostendere spectaculum, dixit se uolaturum in cœlum. Diabolus igitur subuexit eũ, & afflixit adeò, ut allisus humi penè exanimatus esset: sed tamen non est mortuus.

Ante paucos annos idem Ioannes Faustus, postremò die sedit admodũ mœstus in quodam pago ducatus Vuirtenbergensis. Hospes ipsum alloquitur, cur mœstus esset præter morẽ et cõsuetudinẽ (erat alioqui turpißim⁹ nebulo, inquinãtißimæ uitæ, ita ut semel atq; iterũ penè interfectus sit ꝑpter libidines) ibi dixit hospiti in illo pago: Ne perterrefias hac nocte. Media nocte domus quassata est. Mane cùm Faustus non surgeret, & iam esset ferè meridies, hospes adhibitis alijs, ingressus est in eius cõclaue, inuenitq; eũ iacentem prope lectum inuersa facie, sic à diabolo interfect⁹. Viuẽs, adhuc habebat

secum

ſecum canem, qui erat diabolus, ſicut iſte nebulo qui ſcripſit De uanitate artium etiam habebat canem, ſecum currentem, qui erat diabolus. Hic Fauſtus in hoc oppido Vuittenberga euaſit, cùm optimus princeps dux Ioannes dediſſet mandata de illo capiẽdo. Sic Norimbergæ etiam euaſit, cùm iam inciperet prandere, æſtuauit, ſurgitq́; ſtatim, ſoluens quod hoſpiti debebat. uix autem uenerat ante portam, ibi ueniunt lictores, & de eo inquirunt.

Idem Fauſtus magus, turpiſsima beſtia, & cloaca multorum diabolorum, uanè gloriabatur de ſe omnes uictorias, quas habuerunt Cæſariani exercitus in Italia, eſſe partas per ipſum ſua magia. idq́; fuit mendacium uaniſsimum. Id enim dico propter iuuentutem, ne ſtatim talibus uanis hominibus aſſentiantur.

In Liuonia Moſcouitæ exercent horribilem crudelitatem, ſuſpendunt paruos pueros, & diſſecant mulieres grauidas, ac ex pueris eximunt corda ad incantationes: ducunt ſecum milites multa millia mulierum, quarum plurimæ ſunt ueneficæ: harum conſilijs pugnant: caſtra metantur, quæ ad ſuas incantationes utuntur corculis puerorum. Cum magia etiam ſemper fuerunt coniuncta infanticidia.

Marius quando duxit exercitum contra Cimbros, habuit ſecum Iudaicam mulierem in caſtris

uati-

uatidicam, ex cuius prædictionibus multa constituit. Nominata est Martha: de qua plura in Plutarcho.

COLL.

Reperiuntur quidam præstigatores in Asia, circumeuntes per totas insulas, & gerentes serpentes, quibus saltantibus existimatur purgari domus, quòd nihil poßit nocere illi domui uel familiæ, in qua suam artem exercuerint. Gestant in uase cupreo unum atq; alterum serpentem: uenientes uerò in domum aliquam, incipiunt ludere tympanis: ad quem strepitum paulatim assurgit serpens, & aperit rictum, ac caput promit. Illo ludente saltat, tandem decidit serpens, quasi exanimis: quia diabolus cruciat eum.

Nos meminimus Francofordiæ ad Oderam puellam fuisse, quæ quicquid manibus arriperet uertebat in argentum, quod comedebat. Aliquando abreptum est ex eius manibus, & missum ad principem, & ad nos etiam.

Viennæ fuerunt duo magi, quorum alter deuorauit alterum, id est: diabolus abduxit alterum in specum, in quo tridno latuit, deinde reuersus est.

In Italia fuit quædam uirgo à diabolo obsessa, etsi ea ignorabat Latinè loqui, tamen interrogata à Lazaro Bonamico, professore Bononiæ, quis esset optimus uersus in Vergilio? Respondit diabolus

lus per eam: Discite iusticiam moniti, & non temnere diuos. hoc sciuit diabolus.

Ante paucos annos fuit similis mulier in ducatu Luneburgensi, ignara aliàs latinæ & grecæ linguæ: tamen obsessa à diabolo, perfectè Latinè & Græcè loquebatur.

Dixit reuerendus, piæ memoriæ, Philippus, se audiuisse ex fide dignis uiris Christophoro Groß et Sigismūdo Gelenio, de quadam uirgine Bononica, quæ biennium post mortem inter homines est uersata: inuitata uerò ad conuiuia, parum cibi degustare uisa est. Cùm autem aliquando inter alias uirgines in coreis incederet, fortè adest alius magus, ad astātes inquiēs: Hæc uirgo pallida, est mortua. Quomodo, respondent ei, est mortua, cùm eam incedere uideas? Videte, inquit, monstrabo uobis: accedens ad eam, submouet sub dextro humero fascinum, quo sublato concidit, & ut cadauer mansit. Illud fascinum ab alio mago erat impositum. ita diabolus hoc corpus toto tempore circumgestauit.

COLL.

Quidā habitu & uestitu precioso indutus, cū tibicine et fidicine prope Rotēburgā ad Thubarā boni uiri ædes sæpius accesßit, ac in eis cōuiuia & choreas instituit, prætextu ducēdi illius patrisfamiliâs honestā filiā: affirmauit etiā se esse natū ex nobili stirpe, atq; in lōginquis terris plurimas arces, prædia, oppidula, aliaq; eiusmodi habere, sibiq; deesse

nihil

nihil q in hoc mundo ab ullo homine desiderari poßit, nisi uxor excellētib. morib. prædita. Displicuit patrifamiliâs hospitis cū suis socijs importunitas, et ipsi suā filiā, quæ esset ignobilis, recusauit, ac redire prohibuit. At hospes cū suis duob. socijs adeò fuit impudēs, ut circa uesperā ornatus suis ornamētis aliquoties rediret, suūq; negociū institutū pficere conaretur. Postremò uerò ex multis cōiecturis dolū ac fraudē paterfamiliâs olfaciēs, inuitauit ad se illius loci uerbi Diuini ministrū, cū quo præsente illo peregrino hospite de uarijs sacræ Scripturæ locis cōfert, quæ colloqa hospes & duo ei⁹ socij ægre ferētes, dixerūt, esse multas alias facetias & sales qb. cōuiuæ potius quàm sacræ Scripturæ interpretatiōe exhilarari poßēt, rogareq; ne eßēt eis ulterius molesti sacra Scriptura. Ad quæ paterfamiliâs iā satis cōfirmatus cōtra sathanæ insidias respōdit, & his uerbis eos interpellat: Abite uos nebulones, insidiatores nostræ uitæ, nec quicquam negocij mecū, neq; cū meis mihi à Deo cōceßis habete: nos enim baptisati & redēpti sumus precioso sanguine Domini nostri Iesu Christi, qui nos cōtra insidias & astutias uestras diabolicas defēdere et tueri uult. Postquā hæc dixisset, nequā ille cū suis socijs magno strepitu, relinquēs post se intolerabilē fœtorē & trium hominum suspensorū cadaueribꝰ in hipocausto, euanuit. Sic ille bonus paterfamiliâs cum suis liberatus & defensus est.

Ihenæ ueniebat ad me homo, qui querebatur, quòd spectrum quoddam se à genis suis suspenderet, & esset ei molestißimum, iubens ut se interficeret. Petebat à me consilium, quid sibi faciendum esset. Respondi: Hoc genus dæmoniorum, non expellitur, nisi precationibus & ieiunijs. Dixit mihi etiam, quā occasione primùm ipsi hoc acciderit.

COLL.

Cum Coburgi subsisteremus in eremo, quater accidit, ut semper post apparitiones nocturnarū facium Doctor Lutherus graui capitis morbo agitaretur. Accidit autem, ut cùm præcedente nocte tres eiusmodi uolantes faces uidisset, ferè incidisset in syncopen Doctor Martinus. Præsentiens autem morbum, ministrum suum uocabat, is amygdalinum oleum instillabat in aurem, item oleum nucis muscatæ, & subinde pedes fricabat calefactis linteis. Tandem iussus minister legere epistolam Pauli ad Galatas, sic ei somnus conciliabatur. Cùm iam euasisset periculum, dicebat Doctor: Venite in cōtemptum diaboli, Psalmum De profundis quatuor uocibus cantemus.

DE SIGNIS PORTENTIS ac prodigijs.

EST mirabilis & pulcherrima dispositio ortus & occasus stellarum, quæ adferunt rebus nascentibus conuenientes serenitates & pluuias, præ-

præsertim quando anni sunt regulares. Sed turbantur sæpè tempestates anni uel propter hominum peccata, uel positum stellarum, ut hoc tempore (erat enim in principio noui anni) uidetis, quantum sit pluuiarum, quia Saturnus est in tauro, accedens iam ad hyades, quæ natura sunt humidæ, & humiditates adferunt, & Iupiter in piscibus: illæ stellæ augent humidas tẽpestates. Verùm dicamus de annis regularibus. In uere seu Aprili sol accedit ad pleiades, ibi res nascentes indigent humiditate. Postea ad geminos, ibi aura uel aer est temperatior. Item quando sol uenit ad cancrum, & ad præsepe, iterum opus est pluuijs. Postea opus est æstu & siccitate, ut fruges poßint maturescere. Vbi accedit ad leonem & syrium, tunc fiunt æstus, & est tempus siccum propter frugum maturationem. Deinde rursus est opus humiditate in satione, uidelicet quando sol uenit ad scorpium. Deniq; sequuntur frigora, quando uenit Orion oppositus soli, tunc rursum multum tempestatum humidarum habetis.

Fuit quidam Doctor, qui contra rerum naturalium inquisitionem & astronomiam sic garriebat: Ho, mei rustici non indigent Calendario, quia bene norunt, quando sit hyems aut æstas: similiter quando meridies aut uespera. Doctor Martinus me intuebatur, metuens ne quid ei durius responderem. Nihil ei aliud respondebam, quàm: Hæc oratio non

Doctori conuenit, Es ist ein vndoctorliche rede. Veniebant quidem mihi duriora in mentem, sed me repreßi. Hæc responsio Doctori Ionæ & Doctori Martino, & multis alijs doctis uiris per totã cœnam iocus fuit.

Ante expeditionem nostri Imperatoris Caroli V. in Galliam Narbonensem, insolitis motibus Alpes tremuerunt, & ex altißimis montibus & pluribus locis erupit aqua, ita ut esset admirationi multis hominibus. Sed habet physicas causas. Nam ubicunque in cauernis terræ sunt halitus, ibi sunt etiam aquæ, quæ apertis cauernis erumpũt & collapsis cauernius mutantur cursus fluminum. Ita etiam erumpunt salinæ, quando terra terræmotu concutitur, quia in eo loco sunt salinæ: in quo per longũ tractũ sunt cauernæ sicut cellæ- quando uerò decidunt illi specus tunc necesse est aquam alibi erumpere. Sunt magnum beneficium Dei salinæ, neq; sunt durabiles.

Anno 54, à Mansfeld usq; Misniam fuerunt tanti terræmotus, ut tota Misnia ferè sit quassata, sed nos nihil in hac ripa Albis animaduertimus.

Quando noster Imperator Carolus V. anno 32. ascendit ad conuentum Rabisbonensem, fuit hospes principis Palatini prope Heydelbergam. Ibi cum in uenatione instituta uideret ceruũ, eum 'que insequeretur, occurrit ei lupus: ille relicto ceruo ado-

adoritur lupũ. Intereaq; ex equi lapsu fregit crus, quod non posse uidebatur sanari, nisi pes abscinderetur. Cùm itaq; iam Chirurgi adferrent instrumenta, et se appararent ad abscindendum pedem, interuenit rex Ferdinandus, seuerißimè prohibens minitans'que se uelle omnes suspendere, qui sectioni interessent, eam'que adiuuarent. Quibus perterriti Chirurgi abstinuerunt. Deinde consuluit Rex Ferdinandus, ut Imperater Carolus V. proficisceretur ad uicinas thermas, quibus sanatum est crus. Hoc casu fortasse postrema ipsius ætas significata est.

Cercopithecus me aliquando ferè interfecisset, nisi comes, ad cuius mensam aßidebam, auulsisset. Quòd fuit signum multorum meorum præsentiũ & futurorum cercopithecorum morsuum.

Conspectus est in aere ante quendam conuentum Schmalcaldensem in Thuringia exercitus equitum: deinde numerus quidam rusticorũ: tertiò draco magnus. Et puto significari per exercitum primũ bellum principum: per rusticos, motum rusticanum: per draconem, hoc præsens bellum intricatum, & alia bella secutura.

Bambergæ est sepulchrum Heinrici Imperatoris, in quod est incisa iusticia, tenẽs librã in manu. Iam libra ita est facta, ut lingula bilancis non sit in trutina, sed declinet paululum ad alteram

partem. De hoc uetus apud ipsos sermo spargitur: quando lingula in trutinam redierit, tunc adfuturum esse exitium urbis.

Hic annus 56 tristißimus erit, quod significant multa horribilia signa. Recens fuit terræmotus Egræ, alio loco pluit sanguinem, cometa flagrat, erit etiam deterrima coniunctio Saturni & Martis, quæ magnas siccitates significat, fortaßis etiam sterilitates. Hæc non tantum in hoc anno, sed etiam in sequentibus suas efficacias ostendent. Oremus ut Deus leniat immimentia pericula. Nunc simul congregati sunt legati Turcici, Papæ, Regis Galliæ, &c. Qui certè aliquid noui concludent, nisi Deus prohibeat, ita ut metuenda sint tristißima pericula Germaniæ: sicut uenient maximi tumultus paulo ante diem extremi iudicij.

COLL.

In mundo sunt duo lumina, Oeconomia & politia. In cœlo quoq; duo, Sol & Luna. Sol politiam designat ac magistratus. Luna Oeconomiam seu uulgus. Si Sol eclipsin patitur, minatur imperantibus. Si Luna, uulgo & subditis. Sic anno 25 seditionem rusticanam præceßit eclipsis Lunæ. Christianis illa signa nihil minantur. Sūt enim supra Solem & Lunam, & mortui ubi resurrexerint, clarius lucebunt quàm Sol & Luna.

Audiui ex uentis facilimè posse de euentu prælij iu-

iudicari. Quando ante annos quinquaginta aut circiter rex Scoticus est captus, illo tempore quidam in Anglia captiuus tenebatur, cui cùm custos carceris commissum esse prælium significaret: Si (inquit captiuus) eo die pugnarint, tunc iam scio quis uicerit, noster Rex uicit Scoticum. Interrogatus, unde cognouisset? Respondit, ex uentis se coniecisse: nam uentos fuisse Scotis eo die ualde contrarios.

Quando habetis flatus in peregrinatione aduersos, tunc uestra negocia difficulter perficietis. Quia boni angeli & diaboli inter se dimicant: quod existimo uniuersaliter uerum esse.

In propinquo oppido Locha erat ceruus, qui singulis annis in mense Septembri die Egidij muros transiliebat, & in syluam ad ἐποχὴν, id est, ad admißionem currebat, & in mense Octobri reuertebatur, idq; per multos annos faciebat. Sed ultimo anno, quo Dux Fridericus mortuus est, non est reuersus, quia ad nouum dominum redire noluit.

Duo principes in conuentu Francofordiensi ante uiginti annos aut circiter habito, deambulatum extra portam urbis iuerunt, ibi falconibus uolantibus fortè immiscet se pica, super quo falcones ita se collidunt, ut decidant, & ambo moriantur, pica manente incolumi: quæ tamen attonita decidens, antequam auolare posset, à cane deuoratur. Sic ar

bitror idem nobiſcum fore: illi duo perierunt, nos per Turcam, aut alio modo peribimus.

Cùm dux Fridericus cum epiſcopo Moguntinẽſi eodem tempore quo mortuus eſt imperator Maximilianus, in arce Locha recreationis cauſa extra feneſtrã proſpiceret de ſuis negocijs & Republica colloquentes, tunc ſubitò regulus inuolauit feneſtram, ubi ſemel atq; iterũ circumuolitans decidit mortuus. Quò proculdubio ſignificata eſt Cæſaris Maximiliani mors.

COLL.

Memini in quodam monaſterio ante mutationem, quæ ſecuta eſt, urſum, qui ibi alebatur erupiſſe ex ſua cauerna, & ueniſſe in medium chorum ſtantibus & canentibus monachis. Aliqui fugiebant, pauci ſtabant corripientes cuſpides quibus occurrerent urſo, eũq; repellerent: inter quos noui quendam cuius tanta fortitudo erat, ut in primis correpto cuſpide repulerit urſum. Hoc fuit ſignũ mutationis paulo pòſt ſecutæ.

Abſque dubio magni uiri certis ac proprijs ſignis de rerum mutatione admoneri ſolent. Videte quale ſignum habuerit Hannibal? Ille uidit in ſomno ingentem draconem uagari per Italiam, & facere uaſtationem totius Italiæ. ille ipſe fuit. Item quando Iulius Cæſar ante pugnam Pharſalicam ueſperi circumiuit in caſtris, inſpecturus excubias,

ibi

ibi ardere uisa est galea, quæ flamma ardens aliquandiu supra galeam est conspecta: fuit singulare signum.

In Franconia, ante bellum ad Ingolstadium, nascebatur puer, cui ex uentre erupit culter. Significauit autem diabolus in Germania fore bellum ciuile. Non enim culter in uentre creuit aut ortus est, sed diaboli præstigijs effectum est, ut ex eo prodire uisus sit.

Cùm aliqua mulier in oppido Newmarck infantem lauans audiret alterum cultro se læsisse, & tanquam moribundum uocare matrem, ipsaq; ad puerũ intrepidè accurreret, non habita ratione infantes, qui in labro abeunte ipsa suffocaretur: tum huic spectaculo maritus interueniens (arbitratus est matris socordia perijsse infantem) statim cõspectam coniugem pugione confodit. Audiens postea causam cõiugis abitus, seipsum strangulauit. Illud factũ portendit alias calamitates Germaniæ, quarũ aliquas uidimus, & reliquas ulterius uidebim⁹.

In Marchia nequã quidã interfecit mulierẽ grauidã, cui execuit infantẽ, ac præcidens ei manũ, quã uoluit afferre latronibus ad incantationes magicas. Credo non esse tam crimen quàm portentum

Xanthi pepẽdit mulier habens suspẽsum filiũ de collo suo, et facẽ in manu, qua incẽderet domũ. Illud portentũ obsidente Bruto philosopho accidit.

Ante aliquot annos magnis agminibus in Germania cicadæ uolarunt. erat talis figura corporis, quæ imitabatur Turcicũ pileum, & Turcicam ueſtem. Significauit aduentum Turcarum, uel peregrinarum nationum.

Magdeburgi ante bellum Smalcaldicum in templo audiebantur ſonitus, tanquam colliſorum aßerum fragor: ego ipſe audiui. nam illo tempore non procul habitabã à tẽplo. Porro Doctor Huldrichus Sizinger ſimiliter accedens propius ad tẽplum, audiuit. Item ante obſidionem oppidi Vuitenbergenſis in templo arcis, ſimiles tumultus auditi ſunt, quos audiuit pius ſenex Doctor Melchior Fendius. Item ante ſeditionem ruſticanam in templo Bambergenſi multi magni ſonitus auditi ſunt.

COLL.

Octo uel decem menſes ferè ante obſidionem oppidi, Vuitenbergæ conſpecti ſunt in loco uicino cœmiterij crebri ignes multis noctibus: alij manebant in uno loco, alij uerò diſcurrebant. Hinc Iohannes Vuick ciuis huius oppidi, peritus rei militaris, colligebat, fore ut oppidum cingeretur, ſed non caperetur. Illud poterat iudicare ex ignibus durantibus, & non citò pereuntibus, quod etiam factum eſt.

In proxima oppugnatione Rhodi, mulier ſtetit cum duobus filijs in muro, defenditq; illam mœnio

rum

rum partem, quam diu potuit: & cum non posset sese diutius defendere, interfecit filios spectantibus Turcis, deinde sibi ipsi consciuit mortem. Est res ualde horrenda & terribilis, quæ significauit Turcos urbe Rhodiana esse potituros.

Albis est inuidum & insidiosum flumen: in quo cum aliqui perituri fuerint, plerunq; ignes seu faculæ super aquas saltantes conspiciuntur. Quotiescunq; autem huiusmodi signa conspecta fuerunt, uniuersali experientia compertum est, omnino aliquos perire.

Ante pugnam Electoris Ioannis Friderici ducis Saxoniæ, solis ferruginem uidimus. Item ante pugnam proximam Saxonicam pridie eius diei, quo pugna commissa est, etiam solis ferrugo conspiciebatur.

Initio belli Peloponnesiaci tanta eclipsis solis conspecta est, ut in die perinde ac in noctæ stellæ lucerent. Item auiculæ consternatæ inusitata caligine in terram prolapsæ sunt. Sic etiam in synodo Constantiensi similis eclipsis conspecta est. Constat magnas mutationes accidisse in Græcia tempore belli Peloponnensiaci. Post tempora item Ioannis Huß, Constantiæ propter doctrinæ Christianæ ueritatem combusti, quãtæ mutationes sint secutæ, nemo ignorat.

Ante obsidionem oppidi Curiensis, & arcis

Blaßenburgensis, anno 1552. fuit magnus terræmotus in ditione Marchionis Alberti circa urbem Curiensem, ut quidam homines mundi interitum expectarent. Iudicatur iam ex euentu illum terræmotum fuisse signum sequentis belli. Alia quoque plurima exempla, quæ nostro tempore facta sunt, scimus.

HISTORIA DE CLADE accepta in Pannonia ad Mogaciũ, & Ludouici regis interitu, luculenter à Ioachimo Camerario descripta.

MVltis magnisq́; rebus gestis, & elatus successibus Turcarum rex Solymanus, bellũ intulit Pannoniæ, potiente regno illo Ludouico filio Ladislai, cũ quo nupta fuit Maria Imperatoris Maximiliani neptis. Huic puero cõciliante matrimonium Maximiliano desponsata illa, adhuc & ipsa parua uirguncula fuerat, cum Viennæ ad Danubium Imperator & Pannoniæ ac Sarmatiæ reges congreßi fuissent. Sed Ludouicum editum in lucem accepimus, nullam partem corporis cute integente, quæ tamen inunctionibus medicis postea producta fuit. Voluerat Ladislaus pater nomen filio indere Iulij: sed mater obtinuit, ut suæ gentis (erat enim Gallica) nomine potius appellaretur. Hæc animaduertentibus quibusdã ominosa

statim

statim uisa. Nam & nudum pelle corpus, nudationem: & omissum nomen fundatoris maximi imperij, deminutionem regni portendere credidere. Agebatur iam annus post salutiferum Christi partum M.D.XXVI. & conuentum procerũ Germaniæ Spiræ habebat fratris Caroli Imperatoris loco Dux Ferdin. At infelix Pannoniæ rex, implorare auxilium atque opem Christianitatis, crebros'que Spiram legatos mittere, qui & expeditionem Turcarum metuendam ac terribilem, & quàm ipse ab omnibus rebus ad bellum cùm parandum tum gerendum necessarijs esset imparatus, conuentui demonstrarent, & ab illis peterent, ut sibi subuenire, & regnum suum Christiano nomini conseruare uellent: neu committerent, ut per suã oppressionem aditus ad ipsos Tyranno crudelißimo & infestißimo hosti aperiretur. Satis iam illum, ac nimis longè, cum miseranda pernicie & ingenti calamitate populi Christiani progressum. Nec se tantum petere, sed quærere uiam per regnum suum, qua liberè inuehi in Christianitatem, & pro arbitrio grassari poßit. Ferdinandi autem misericordiam & fidem, ut decuit, in primis implorare, cuius secum soror nupta esset: obsecrare, illam ut tueri, si negligendus ipse uideretur, non omitteret. His & similibus ad conuentum allatis credere quidam, & terreri animis, & censere quampri-

mum

mum copias comparandas, quæ in Pannoniam mitterentur. Quidam negocium esse magnum dicere, & deliberandum diutius. Non etiam nulli totam rem eludere, & uanum metum affirmare fingi à Pannonibus, qui cum scirent neminem facilè è Germania ad sese usque perductum iri, pecunias auferri posse cõsiderẽt. Erant etiam plerorumque inter se dubij animi & incerti, neq; quisquam ferè alteri admodum fidebat. Itaq; hoc modo actum est, ut legatio decerneretur ad inspiciendum res Pannonicas. Sed Turca interea omnibus uiribus instare bello, & urgere expeditionem, accerseréq; cùm Epiroticas & Græcas, tum Asiaticas copias, quarum illis Abraimum, his Becranum ducem præfecit. Cumq; Taururum, Albam Græcam nunc uocant, uenisset, præmisit Balibeio duce equites. qui quàm longè lateq; possent, excurrendo hostium agros popularentur. Rex tum Budæ erat, & uel deserendum regnum, uel asserendum manu uidebat. Itaque quas potuit copias coegit: sed & Boemi & Germani aliquot, pontificis Romani (ut ferebatur) pecunia cõducti aduenere. Verùm omnium numerus XXIIII millia excessisse negatur. Duces fortesq; uiri in illis fuere plurimi, ut hæc clades multo maior quàm in speciem appareat, acceptam esse, qui considerare uolet, facilè sit intellectu rus. Erant ex Pannonicis cum rege inter alios du-

ces,

ces, & Gregorius Zepusius, frater Ioannis præsidis eius regionis, quam olim Iazigas incoluisse perhibent, nunc Septemcastrensis nominatur: qui ipse cum magna & ualida manu indies expectabatur. Et præsides multi, interq; illos unus præcipua audacia P. Tomoreus Colocensis familiæ Franciscanæ, homo imperitus & temerarius, sed & manu promptus, & animo imperterrito. Is, quia semel atq; iterum inconsultè euagatas turmas pauculas prædonũ uicinorum retuderat, & quia strenuũ olim egerat militem, ducis etiam opinionem conceperat. Cui laudi inhians, regẽ impellere, atq; penè cogere, ut hosti obuiam iret. Ergo infelix rex ætate penè adhuc puer, destitutus & prudentum uirorũ consilijs, & fortium atq; bellatorum copijs, etiam ut aliqui tradidere, & multa suspicari permittunt, circundatus fraude & insidijs suorum, Buda egreditur ut hosti occurrat, alacris & exultabundus, neq; formidinis aut timiditatis ullam significationem præbens, relicta Maria uxore ad Bresburgum. Et ad Mogacium, quod intra Budam & Taurum situm est, castra posuit. Balibeius, quem cum equitibus ad uastandam Pannoniam præmissum suprà diximus, omißis agris, exercitum Regiũ obseruare & carpere, & à pabulatione atq; aquatione prohibere, diuisisq; suis equitibus quos habebat secum ad M. X X. in partes quatuor, ita infestis

excur-

excursionibus premebat regios, ut cũ una pars de diei quadrante fessa reciperet se, altera mox succederet, atq; huic deinde tertia, & isti postremò quarta, totus dies perpetua insectatione & uexatione hostiũ cõsumeretur. Exercitus Regius sese intra castra obiectis carris atq; plaustris cõtinere primùm: deinde cum usq; adeò in angustum redigeretur, ut iam ad fluuium nemo auderet accedere, cogerenturq; intra castra puteis effossis aquam quærere, placuit Pannonibus, autore Tomoreo & Gregorio Zepusio, fortunam prælij experiri, minimè probantibus ac potius uehementissimè dissuadentibus Germanis & Boemis ducibus. qui censerent Ioannem Zepusium saltem operiendum, is enim aduentare iam nunciabatur. Conuenerant autem uniuersæ Turcicæ copiæ, ipseq; Solymanus aderat, neque pauciores habuit, ut certò cognitum est, ducentis millibus bellatorum. Sed urgentibus suis, Rex hoc modo dixisse fertur, se non esse timidum, neq; ignauissimum futurum, cupere ut quisq; uir fortis esse uelit, se suæ uitæ ac sanguini non decreuisse parcere. Ita productus exercitus regius, & instructa acies fuit à Tomoreo, permistis inter se equitib. ac peditibus, quo ordines dilatarentur: id quod ad ingentẽ hostiũ multitudinẽ, ne includi sui atq; cingi possent, excogitauerat. Regem ego accepi in prima acie ita fuisse collocatum, ut ante eum non esset duo-

duobus illa densior, & ipse cũ tertijs inueheretur, imq; cõflictu & impetu pugnæ ad primos protrusum. Alij tradidere, separatim cum mille equitibus post aciẽ constitisse, qđ exitus rei uidetur refellere. Bellicis machinis abundabant, ut solent, Turcæ: illisq; globis contra Regium excercitũ directè immißi, sed sine detrimento : sublimius enim lati illi, hastas modò quorundã perculere. Regiæ machinæ & paucæ & futiles non multum hostibus nocere potuerũt. Sed Turcæ tanto maiore numerosioreq; multitudine undiq; excercitũ regium non solùm se pſere, sed etiã implicuerũt : neq; solũ repugnantes profligare, sed etiam castra iam oppugnare ad quæ ipsa quoq; cum Regij duces respicerent, & defendere cuperent, diminuti pugnatores , & ordines distracti fuere. Itaq; celeriter fuga orta , ducibus plerisq; uiris strenuis, & qui suorum cladi superesse nollent, interfectis. Præsules multi cæsi: interq; illos Tomoreus , magis intrepidus miles , quàm consultus dux, fortißimè dimicans cecidit. Capti pauci. Zepusius, dum in nauem cũ citato equo insilire nititur, neq; illã potest attingere, Danubij aquis, delapsus in fluuium, obruitur. Rex fuga cum in equo uasto, ipseq; grauibus armis onustus , ad nõ magnum amnem uenisset, uno modò comitatus, qui ante eum, ut postea narrasse fertur, in ulteriorem ripam euaserat, transiturus & ipse præcipitato

tato

tato equo, in aqua & limo suffocatur. Putabatur, amnis uadum à fugientibus quasi cauato alueo corruptum fuisse, ut minus iam peruium esset. Sunt qui tradiderint, appetentem equum ripam, retro actum super regem incidisse, itaq; illum oppressum. In illo non magno quidem neque celebri amne perijsse nobilissimum regem, & eximium adolescentem, illius uerbis, qui unus comitatus eum esset, creditum: & corpus exanimum non procul ab indicato ab eodem loco paulo inferius postea repertum, sepulturæ mandatum est. Hoc prælium, quo anno diximus. IIII. Calēd. Septemb. commissum. Solymanus autem uictoria metuendus & ferox, derisa hostium temeritate & imprudentia, usus'q; fortunæ prosperitate, Budam statim occupat, arcem'q; in deditionem præsidio accepto spoliat, atq; diripit. Fuerat antè illa studio quodam singulari regis Mathiæ, & operibus & instructione admirabili exculta, signis'q; ac tabulis exornata: inprimis autem omni genere librorum diues. Nam Mathias, ut ueræ uirtutis amator, doctrinam & artes sapientiæ incredibili fauore atq; studio prosecutus fuit. Hac igitur, ut dixi, direpta ac spoliata, quia iam hyems propè erat, re melius quàm sperare auderet gesta, in Thraciam reduxit copias Turca, & uictoriam maxima festiuitate celebrauit. At Maria regina tandem post longam dissimulatio-

lationem nunciorum, casu mariti, quem unicè dilexerat, & à quo maximo fuerat amore comprehensa, cognito, lamentis & uociferatione omnia loco complere, neque de se aut regno solicitari, sed solius mariti interitum ante oculos habere, illum deplorare, illum requirere, sine illo recusare uiuere, &c.

COLL.

Ante seditionẽ rusticanam Fridericus Marchio Brandenburgensis, & præpositus Herbipolensis, cum quodam suo fratre in ludo equestri congressus est, ubi thorax in illo uehementißimo concursu fuit apertus, ita ut pectus ipsi nudaretur. Id quidam docti interpretantur significasse tragicam calamitatem, in quam postea in obsidione arcis Herbipolensis incidit: nam erat in eadem à rusticis obsidione cinctus.

In Vngaria antequam interficeretur rex Ludouicus, tam magni terræmotus fuerunt, ut inde domus corruerent. Non multò ante fuerunt apud Belgas & in Italia plurimi terræmotus. Qui tumultus illos secuti sint, audiuistis.

Habui caniculam, quæ edidit fœtus in ipsa eclipsi, qui oẽs mala morte perierunt. Doctor Milichius habebat unum, qui ab alijs canibus laceratus est, alter perijt incendio.

Minantur nobis eclipses, prodigia & positus

stellarum his annis elapsis, ostensa, uarios bellorum apparatus, & mirabilia cõsilia contra pios instrui, & fuisse instructa: contra quæ omnia tamen Deus suam Ecclesiam, donec ipsi placuerit, seruabit, sicut mater in Nebra, Franconiæ oppido, est seruata, etiamsi ambusta, & infantulus necatus est. Sic etsi quidam ex membris Ecclesiæ pereant, corpus tamẽ Ecclesiæ saluũ manebit. Die 26 Iunij, anno 1555, in oppido Nebra, mulier honesta magna difficultate peperit filiam, qua edita, mox flamma ex matris aluo erupit cum sonitu, qualis fit emisso globo ex bombarda. Flamma uerò etsi matrem aliquantulum combußerit ac læserit, tamen non est extincta, sed recenter natam filiam circũdedit & necauit.

Statua Iulij Cæsaris in insula Tyberina posita, miro prodigio est conuersa. Nam latus quod erat uersus occidentem conuertit se uersus orientem. Eo prodigio significata est Cæsaris aduersus Pompeium uictoria.

COLL.

Est pagus nõ procul à Gorlitz situs nomine Hirsdorf, ibi rusticus quidam uir fide dignus, cùm in agrum suum iuisset ad colligendas segetes, quas paulò ante demessuerat, uidet ex stipulis copiosum sanguinem manantem, ita ut ducenti ferè manipuli sanguine cõtaminarentur. Rusticus uerò hoc prodigio

digio

digio perterritus, statim alijs indicat: fit multorum hominū concursus, qui admirati sunt hāc prodigiosam rem.

COLL.

Scripsit etiam huc doctor Medlerus in ducatu Brunsuicensi, è terra erupisse sanguinē, ceu fontis scaturiginē, ulnæ altitudine, & diu fluxisse. Nec uerò dubiū est hæc signa nobis minari bella, quia multi euētus testātur talia prodigia nō eße inania. Nos uerò orabimus Deū, quē scimus misericordē esse, et precibus piorum moueri, ut pœnas leniat, & ut diuinæ suæ misericordiæ meminisse uelit.

DE VARIIS ET MIRANDIS naturæ operibus.

In canibus exiguam quandam humani intellectus imaginem inesse, exemplis constare potest. In mea patria erat canis iuxta aliquod sacellū, qui omnes peregrinos illū locū prætereuntes cū rabie quadā allatrabat, nec ullum oppidanum: sed ab illis se attingi & contrectari patiebatur.

Dicunt in insula Rhodo fuisse canes, qui uidentes urbem Rhodianam à Turcis esse occupatā, continuò in illos irruerūt, & quorumcunq; eis copia dabatur, ipsos dilaniauerunt: Christianis occurrentibus etiam ignotis blanditi sunt.

Faciens aliquando iter, de uia dubitabam: cumque scirem equum eandem uiam sepenumero perambulasse, reliqui ei frenum & rectè me

uexit. Equus habet quandam memoriam: uerùm illa sunt umbræ, & simulachra habituum.

Equus Alexandri Magni Bucephalus, neminem est passus passus assessorem, nisi ipsum Alexandrũ, & quidem cataphractum. Idem dicunt de equo Iulij Cæsaris. Et Plinius narrat exemplum cuiusdam Germanici Principis, habentis egregium equum. Principe autem in prælio occiso uictor uolens equum conscendere, ibi ab equo correptus, & dilaceratus est.

Basilius diligentißimè descripsit multa animantia. Basilium deinde secutus Ambrosius, earundem animantium historiam in ennarratione operum sex dierum penè ad uerbum recenset: docetq; in illis proposita nobis esse à Deo tanquam picta plurimarum uirtutum simulachra, quæ nos officij nostri admoneant.

Pultarchus ait, ex tauris putrefactis nasci apes, ut & Vergilius in Georgicis scripsit, ex equis, crabrones, ex asinis, scarabeos, ex hominibus, serpentes. Typus uerò harum rerum hic est. Tauri erãt uictimæ. Sic igitur ex Christo uictima, mel et apes, id est, Euangelium & Ecclesia oriuntur. Equi, id est equites degenerantes gignunt crabrones. Asini procreant plebeios homines, qui sunt scarabei, id est quatenus non regantur à magistratu, fiunt seditiosi, & inimici gubernatoribus ac legitimis imperijs.

perijs. Ex homine uerò hanc ob causam nascuntur serpentes, quia serpens, id est diabolus, initiò uirus suum in hominem infudit. Quo admonemur, hominẽ post lapsum in morte & contagione peccati manentem, sua natura serpenti diabolo non esse dißimilem.

Hippocrates dissimilitudinem non solum regionum, sed etiam ingeniorum ac morum in diuersis regionibus docet oriri à cœlestibus causis.

COLL.

Ptolomeus ait: Sapiens anima adiuuat cœlestem operationem, quemadmodum optimus agricola arando expurgandoq; adiuuat naturam.

Ouidius: Est Deus in nobis agitante calescimus illo. Vult significare Poeta, quòd habitus fiant excellentiores quando adiuuantur diuinitùs. Quemadmodum noster Imperator Carolus V. diuina prouidentia factus est excellens Imperator.

COLL.

De Alexandro dicitur, quòd habuerit apud se comicum Poetam, comœdias bellas facientem, de animalium inter se concertationibus & pugnis propter amores ac libidines. Quæ tamen comœdiæ Alexandro non placuerunt. Poeta ægrè ferens inquit: Rex, tu tragica facis, non comica, ideo ista tibi non placent.

COLL.

Fabula est apud Lucianum de quodam uolenti regi Ptolemæo exhibere mirabile spectaculum. Do cuerat simias representare comœdias, quas intro duxit, & regi comœdias agentes exhibuit. Alius uolens illum eludere, eiusdem que ineptias reprehendere, obiecit simijs nuces. Ibi simiæ relicta omni actione collegerunt nuces. Inde dicitur in uulgari prouerbio: Simia manet simia, etiamsi sit purpura in duta.

Artaxerxes Longimanus sic dictus, quia dextera longior fuit sinistra. Noster Imperator Carolus V. habebat pulcherrimos digitos. Recti digiti mediocri longitudine, significāt magnitudinē animi, & beneficientiā: curti uerò signicant astutam naturam. Pulcherrimos etiam digitos habebat Heinricus dux Saxoniæ & Misniæ, pater nostri Electoris Augusti.

Indicæ conchæ sunt omnium generosissimæ, sicut ibi plurimū generosissimarū rerū nascitur. Fit mētio in Biblijs auri Ophir. Inde est aurū Obryzū, quod est præstantissimū. Crescunt deinde in India generosa aromata. Disputaui aliquādo in cōuentu Vuormatiensi cū Pistorio sene, præstātissimo medico ducis Friderici & Caroli V. Imperatoris, qui tunc laborabat. Ibi eidem Pistorio propter suum consilium, quod sequebantur cæteri medici donauit Im-

uit Imperator 1000 coronatos. Interrogabã eũ, quibus rebus peregrinis non poßimus carere, cùm & nos habeamus pulcherrimas & generosißimas plantas? Dicebat multis audientibus: Saccharo non poßumus omnino carere.

Turca habet iam optimũ aurũ. Nam Aegyptiæ præfectus Bascha, quãdo mittit munera Turcico Imperatori, tunc mittit ipsi aliquas massas Arabici auri, qđ est ualde generosum, ut est aurũ Turcicũ.

Vuitebergense solum est arenosum cum terreo mixtũ. Quando multũ terræ est admixtũ pauxillo arenæ, facilè quidem colitur, sed non est fœcunda. Circa Bambergã et Heydelbergã etiã est arenosum solum, sed ibi est felicior cultura quàm hîc Vuitenbergæ. Illa terra est optima, quæ est pinguis, halituosa, & dulcis. Nullum est dubium, quin corpora cum naturis terrarũ conueniant, sicut corpora in Thuringia sunt grandiora quàm hîc. Quia hîc sunt tenues, salsi & amari halitus, sicut etiam terra est: ideoq; corpora sunt rarefacta, marcida & tenuia. Quando scrobem in solo Lipsico aut Vuitenbergergensi effoditis, tunc non potestis rursus implere foueam terra effoßa, quod est signũ raræ terræ. In Thuringia autem impleta fossa, terra etiam est reliqua, quod significat terram densiorem & pleniorem. Item frumenta & uina degenerant, in aliam speciem propter terræ diuersitatem,

ut quando seritis hic in arena triticum, tunc tertio anno fit robus. Quando seritis in Thuringia robum, tunc tertio anno fit triticum. Ita uina in alio solo degenerant. Credo etiam ingenia & corpora hominum in alijs locis degenerare: sicut illa pars Italiæ quæ dicitur Longobardia, habet robusta & procera corpora: quia Longobardi hauddubiè sunt Saxones.

COLL.

Alphonsus rex Neapolitanus indigens pecunia, quia susceperat bellum. Id consilij, aliquorum hominum sapientum persuasu, capiebat, ut sumeret plumbeum tectum, & illud plumbum coqueret, unde ingentem maßam auri inuenit.

Dicunt hunc Turcicum Imperatorem nulla alia re magis delectari, quàm gemmis: ideoq; misisse Venetias optimas & pulcherrimas gemmas, ex quibus curauerit sibi fieri coronam, cùm ibi sint præstantißimi artifices. Sed Venetos postea addidisse unam gemmam, quæ pulchritudine & magnitudine superauerit reliquas omnes. Quo sanè munere nihil gratius Turcico Imperatori fuit.

DE EVANGELIO.

Nihil habetur de sancto Bartholomeo, nisi unicum dictum, quod in Dionysio reperitur:

tur: Euangelium est longum & breue. Est breue scilicet, quod ad summas Dialecticas attinet: & lõgum, quando explicantur illæ summæ, traduntur definitiones & diuisiones.

Quidam medicus, uir doctus, dicebat nobis, se ualde fuisse familiarem alteri cuidã medico Italo, benefico uiro (sicut sunt Itali qui sunt eruditi) qui receperat ipsum ad se propter Græcam linguam. Volebat enim discere græcè, ut melius intelligeret Galenum. Cum apud eum biennium fuisset & ipsi ualde familiaris esset, cœpit ei concionari de doctrina Ecclesiæ. Ibi dicebat, audiuit me satis humaniter, cum autem multa dixissem de Euangelio & alijs articulis Christianæ doctrinæ, tandem gemens, inquit: Ah quàm pœnitet me mei de te iudicij? Putaui te eruditum uirum esse: nunc audio te adhuc delectari istis fabulis. Sic est humana ratio deprauata iuxta Psalmi dictum: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Nazianzenus, contra hæreticos uolentes probare Euangelium turbare politias, imò inquit: Euangelium ita munit & ornat magistratum, ut nulla uox unquam magis ornauerit in cœlo aut in terra.

Christus confert Euangelium margaritæ, quia Euangelium in corde accipitur tanquam ros cœlestis, id est nouitas accipitur in corde à rore cœlesti,

& fit generosißima gemma, quando tempestatibus turbatur quàm plurimis, id est, quando Ecclesia est subiecta cruci, aut quãdo Christus pendet in cruce, illa etiam gemma liquescit in aceto, quòd fit cùm Euangelium corrumpatur doctrina legis, & sapientia humana. Christus ipse pro sua persona est purißima gemma, id est, sine peccato, et tota massa generis humani plena est roris cœlestis, sic ut λόγος luceat in tota massa generis humani: et est amarissima gemma, id est: nemo sustinet tantos dolores, quantos ipse sustinuit. Sic Euangelium est purißima gemma, quæ uiuificat & lætificat. Sed & amara est, id est, crux comitatur doctrinam.

Audiui sæpè ex uiro præstante D. Hieronymo Schurpfio, se existimare primã perniciẽ Euãgelij et originẽ corruptelarũ fuisse puræ doctrinæ, quòd doctores Ecclesiæ fastidiuißẽt usitatas Ecclesiæ formulas loquẽdi, sæpius repetere, & populo eadẽ dicta inculcare: ideoq; quæsitas eße nouas & inusitatas formas loquẽdi: quia hominues sunt ἀψίκοροι καὶ φιλόκαινοι.

Prætor cuiusdã celebris urbis honestiss. uir non iniquus doctrinæ nostræ, cũ peterẽt Theologi illius loci institui inquisitionẽ (cui multi boni uiri sunt aduersati) interrogauit Theologũ quendã: Num sitis sanguinẽ aut pecuniam ? At superior dominus eiusdem loci cùm resciisceret, probibuit fieri inquisitionem.

Quando

Quando Lipsiæ reformatio facta est Franciscanorum ante annos nõ multos, ibi fuit quidã Franciscanus inimicus superstitionibus: cum abijssent illinc reformatores, ipse cũ esset concionator, dixit: Boni auditores, uos miramini quid agãt nostri, fratres: si quidẽ cupitis scire, qualis sit nostra reformatio, dicam uobis. Prius in monasterio nostro comedebamus assata intus & foris: benè sapiebat. Nunc est mandatum, ut fruamur assatis foris: etiam bene sapit. Prius bibebamus uinum ex cantharis, nunc est mandatum ut ex urceis bibamus, etiam benè sapit. Prius fuit mandatum ut incumberemus literis, & disceremus: nunc est mandatum, ut non discamus, quod non est bonum. Et ita conclusit. Fuit nominatus Fleck Voitlandus, mortuus est non procul à Bitterfeld, cum captiuus teneretur in monasterio. Cùm enim essent æditæ propositiones Lutheri de indulgentijs, & ipse legisset, dixit: Iam aduenit monachus ille, qui uestros errores patefaciet. Vaticinatus est de mutatione illarum hypocrisium.

Doctor quidam cum moriturus esset, & uenißet ad eum concionator Lipsicus nomine Morus, qui stans ad lectum hortabatur eum, ut se commendaret filio Dei ille sustulit oculos, & dixit: Creditis uos ist ? Quasi diceret, Quid mihi molesti estis istis fabellis?

Bernhard⁹: Homo semper proficit aut deficit, ue

rum

rum est,natura nũquam manet in eodem statu, aut aut enim deficimus in cognitione uerbi diuini, aut proficimus.

Quidam Monachus Franciscanus in urbe Isennaca(quæ sita est in Thuringia) nomine Iohannes Hilden, bonus et doctus uir (qui obijt ibidem in carcere)scripsit multos bonos libros,inter quos etiam commentaria in Danielem:& prædixit multa quæ sua manu scripta extant quæ euenerunt.In urbe Gotha scripsit propria manu,anno 1516 futuram esse mutationem doctrinæ religionis, & doctrinam Papisticam abrogatum iri.

Quidam Monachus Spiræ toto tempore conuentus ita procedebat in suis concionibus, ut non attingeret religionis controuersias, cum tamen haberet auditorium frequens,quia mediocriter concionabatur.Tandem uerò dixit:Ego scio uos desiderare,ut uobis indicem huius temporis controuersias, at certò consilio hactenus distuli.Attamẽ, ut satisfaciam uestræ expectationi, promitto me proxima Dominica de illis aliquid dicturum.Conuenit igitur tunc ingens multitudo.Ille uerò pertexit suam concionem usitato more ut antea, & nihil meminit in concione controuersiarum,tandem ferè in fine concionis dixit:Penè eram oblitus proximæ meæ promißionis,reprehendo in hac re meã negligentiam:tamen aliquid dicã:Videtis esse magnam

gnam controuersiam. Vocantur in odium status Ecclesiastici, & status Laicorum: & sic dixit quædam generalia. Vos Laici accusatis clericos, & nos clerici uos accusamus. Postea in fine subiecit: Kher ein iegklicher für seiner thür, so wirdt es uberal rein, id est: multi reformant alios, se ipsos uerò negligunt, interimq; stabiliunt tetros errores. Simile noster Imperator Carolus V. in comitijs Ratisbonensib. dixit nos: Omnes indigemus reformatione.

Capita Christianæ doctrinæ sine singulari inuocatione & meditatione intelligi non possunt. Sicut dixit ad me Aegidius concionator in cõuentu Augustano: Vos habetis ualde difficilẽ Theologiã, oportet aliquem multum orare, antequã eam intelligat. Verè dixit.

Religiones sunt corruptæ iuxta diuersas naturas gentium. Aegyptiaca & Syriaca natio fuit superstitiosa. Græca fuit acuta & ingeniosa, quæ genuit multas subtiles hæreses & allegorias. Italica uerò non genuit tales disputationes, sed mutauit religiones in regnum politicum: quia gens Italica est cupida dominationis. Germani sunt amantes libertatis, igitur iam uertunt religionem in libertatem, & securitatem carnalem.

COLL.

Alexatus dixit ad Claudium Beuthler: Vos Germani non retinebitis Euangelij doctrinam. Galli

enim

enim non possunt recipere, quia sunt oppreßi seruitute. Itali nostri sunt impij & nimis obstinati. Sic dedit testimonium ueritati, quia sic fit in mundos. Sapientes persequuntur ueritatem, & ideo data est nobis barbaris.

COLL.

Fuit hic doctor Iuris, optimus uir, qui uolebat Euangelij doctrinam & Legum conciliare. Cùm uerò iam aliquot menses in ea re frustra consumpsisset, & res non succederet, atque ob id ualde animo angeretur, sederetq; aliquando ualde solicitus, edens mirabiles gestus, puer paruulus, qui post fornacem dormiebat, expergefactus, uidens hoc, dixit: Qualis senex fatuus? Ibi respõdit doctor ille: Rectè dicis, & abiecto libro, monit⁹ ab illo puero, propositum suum mutauit.

In Belgico quidam monachus dixit populo, se in sequenti concione de ueritate utriusq; doctrinæ, Euangelicæ & Papisticæ, dicturum esse. Cùm ergo finijsset cõcionẽ, ita dixit: Ecce penè oblitus eram me promisisse de uertitate ueræ religionis iudiciũ. Quare id iam paucis exponã: Veritas similis est aquæ lustrali, cui cum pistillum intingimus, quo homines conspergamus, unusquisque ab ea refugit. Eodem modo ueritas, ita se habet, ut omnes eam fugiant.

Dux Fridericus elector, Coloniæ ad se accersiuit Erasmum

Erasmum Roterodamum, in eo conuentu, quem habuit Carolus V. Imperator post coronationem, & eum amanter orauit, ut liberè diceret, num erraret Lutherus in ijs cōtrouersijs, de quib. præcipuè disseruisset. Ibi Erasmus planè dixit, rectè sentire Lutherum. Interrogauit etiam princeps eum inter cætera, dicēs: Domine Erasme, quid tādē peccauit ille miser meus monachus, quòd ipsi tam infesti sint omnes, & sic eum persequantur? Respondet Erasmus: O' clementißime princeps, duo maxima peccata commisit, abstulit coronā Papæ, & episcopis, ac uentrem monachis.

Ante annos 500 multi homines fuerūt in his terris Saxonicis, nondū cōuersi ad agnitionē nominis Christi, uel qualemcunque doctrinam de Christo. Inter illos fuit etiam quædam nobilis domina nupta principi uiro ethnico, quæ obsequijs suis conuertit eum ad ueram religionem. Historiographus uerò nomine Theodoricus, episcopus Mersburgensis, consiliarius Heinrici Bambergensis imperatoris, fundator episcopatus Libusiensis prope Francfordiam: O' inquit, illa neglexit sua ieiunia, nec seruauit illa discrimina ciborum: instituens longā disputationem, num rectè fecerit quòd nō seruauerit illas traditiones: & post longam disputationē ita cōcludit. Sed ex illo facto multū boni secutū est,

con-

conuersio uidelicet uiri. Et ita excusat illam, quod uiolauerit istas traditiones. Credo uerò illam mulierem maiorem habuisse cognitionem doctrinæ Christianæ, quàm ipsum Episcopum.

Polyphemus Erasmi minister (sic enim nominatur) solebat acriter cum alijs disputare de controuersijs Euangelij, & defendere ueram doctrin am. Tandem cùm contenderet cum eo quidam tu multuosior, quem non poterat refutare argumentis, percutit eum libro noui Testamenti, quẽ tenebat in manibus. Erasmus aspiciens, iocosè dicit: Hoc mihi mirum uidetur, Euangelium sic Euangelio defendi.

NB Doctor Aurbachius optimus uir, dicebat, instaurationem Euangelij fuisse detrimentosam omnibus artificibus, exceptis medicis. Omnes enim pictores, statuarij, aurifices conqueruntur se ualde esurire. Medicis uerò prodest, quia postquam sancti desierunt curare morbos, iterum ad medicos homines confugiunt.

D. Martinus Lutherus.

Hæc tria deuastabunt religionem Christianã: Primùm, obliuio beneficiorum, quæ accepimus ab Euangelio. Secundò, securitas, quæ iam ubiq; regnat. Postremò, sapientia mundi, quæ omnia certo ordine uult comprehendere, & pacem communẽ cõsilijs impijs iuuare. Igitur sedulò orem⁹, ut Deus

nos, &

nos & poſteros noſtros in agnitione Euangelij ſui retineat, ut id ſemper in Eccleſijs noſtris cum fructu doceatur.

COLL.

In Eccleſijs benedicite Deo, Domino de fontibus Iſrael. Pſal. 68.

Fontes Iſrael ſignificant doctrinam cœleſtem, patefactam diuinitùs, & traditam per Patres, Prophetas, Apoſtolos, & ipſum filium Dei in populo Iſrael. Ad hos fontes conſtitutæ & collectæ ſunt Eccleſiæ inde uſque ab initio mundi: ex his fontibus doctrinæ in populo Iſrael propagatæ ſunt etiam Eccleſiæ in gentes, quæ ab Apoſtolis & Prophetis accipiunt doctrinam, & ab his teſtibus inſtitutæ cõfirmantur, et etiam ſciunt ſe ueros cultus Deo præſtare, fide, inuocatione, & reliqua obedientia, iuxta doctrinam Euangelij.

DE IVSTIFICATIONE.

CVm eſſemus Auguſtæ, ubi & multa exempla confeßionum à pluribus exhiberentur, ibi inter cæteros aliquis bonus ſodalis offerebat etiam ſuam ſententiam, quòd eſſemus iuſti fide: dicebatq; hanc propoſitionem probari poſſe ex Platone, & Catone. Allegabat autem ex Catone dictum:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipuè sit pura mente colendus.

Sed nihil ad propositum est. Docet enim tantum particulam legis Cato, & nihil scit de iusticia Euãgelij, quæ in Christo nobis ostenditur. Congruit cũ Iuliano dicente, Phocylidem opponendum esse Salomoni, quia in Phocylide eadem præcepta contineri, quæ in Salomone affirmat.

COLL.

Audiui potentem uirum dicentem: Necesse est ociosos esse homines, qui ista negocia religionis curant. Alius quidam interrogatus de quadam sententia sacræ Scripturæ, dicebat ad ducem Iohannem Fridericum: Illustrißime D. Princeps, quid interrogas me de quinque libris Moysi? quin potius interroga me de quinque pagis curandis, ibi respondebo melius.

Interfui semel in luctu grauißimo D. Martini Lutheri, aderant etiam Spalatinus & D. Hieronymus Schurpfius, qui eiusdem rei testes mecum eße possunt. Ibi nulla alia consolatione Doctor Martinus sustentabat se in grauißima tentatione, nisi creberrima repetitione dicti Paulini: Conclusit Deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur.

Noui quendam Iudæum Francofordiensem ante multos annos, admodum senem & uirum sapientem, cùm aliquando conueniremus, loquebamur de narijs

uarijs rebus, & dicebam ad illũ, quòd uoluisset nos ante multos annos damnare. ille respõdit: Nos non damnamus uos, sed concedimus quicquid credatis, quòd, sicut Paulus inquit, iustus sua fide uicturus sit. At, dicebã: Hæc non seriò dicis, scio. Tandẽ ille fatebatur, & dicebat, oportere ipsos sic loqui, ne à nobis occiderentur. Ita uidetis, quomodo laceretur Scriptura, & quomodo uocabula gratia, fides, iustificatio, &c. uarijs sophismatibus corrumpantur.

Doctoris Pomerani similitudo.

Annulum amamus propter gemmam, & magni facimus. Sic fide iustificamur, non propter ipsum annulum, id est, qualitatem, sed quòd fide accipiamus hanc gemmam, id est, filium Dei mediatorem. Item simile argumentum: Sponsus accipit annulum à sponsa, non quòd amet annulum, sed quia est pignus & arrabo copulationis.

COLL.

Solus Psalmus 51 Miserere mei, &c. multis morituris aperuit cœlum. Scio, multos eundem Psalmũ præsenti mortis periculo orasse, quibus etiã in ipso papatu, regnũ Dei aperuerit: præcipuè cum hunc uersum meditarentur: Cor contritum & humiliatũ Deus non despicies. Sancti Bernhardi ultima uox in agone mortis hæc fuit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Cor contritum

& humiliatum non despicies. Non dixit *sua merita & monachatum, Deo esse sacrificium.*

COLL.

NB —— Imperator Fridericus secundus fecit monetam coreaceam: ille coreaceus nummus ualet imputatione, aureus uerò nummus ualet per se reipsa. Sic nos non habemus aureum nummum, id est, perfectam qualitatem, sed coreaceum nummum, id est, imputatiuam & inchoatiuam iusticiam.

Doctor Hieronymus Schurpfius dixit ad principes, cùm ipsi apologiam offerrẽt: Iustificamur nõ propter nostrum credere, sed propter filium Dei, & in quem credimus. Ita ille loquebatur.

Legatus quidam Parisiensis à Rege huc missus, cùm eadem de re inter nos sermo esset, loquens de dicto Pauli, inquit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam: Nõ inquit, propter qualitatem, sed propter obiectum.

D. Martinus Lutherus.

Audiui D. Lutherum inter concionandum sic templum Hierosolymitanum depingere: Primùm occurrebat atrium, ubi mactabantur pecora: deinde altare, ubi sacerdotes sacrificabant. Cæterùm in intimo aditu situm erat Sanctum sanctorum, cuius effigiem quandam refert quòd nos chorum appellamus, in quod introibat summus sacerdos semel in anno. Sic dicebat triplicem esse iusticiam.

Atrium

Atrium significat ceremonialem iusticiam: Altare, *iusticiam moralem:Sanctum sanctorum, iusticiam fidei.* Imago *est bona.*

Disputaui semel cum quodam Iudæo *ex capite 53* Esaiæ,*qui uoluit defendere illa dicta esse scripta de* Ezechia *: cum uerò uinceretur,clausit librum, & aufugit.*

Audiui admodum adhuc puer patrem meum (quia amisi eum adhuc puer : sed memini adhuc multos eius sermones. Erat *enim illi consuetudo cum doctis uiris, & exercitatis in doctrina conferre)cùm colloqueretur cum doctis de remißione peccatorum & pœnitentia, dicere sæpe ad eos:* Quare *uos docetis me, quòd debeam dubitare de remißione peccatorum & iustificatione, cùm me symbolum* Apostolorum *iubeat dicere:* Credo *remißionem peccatorum.* Ad *quæ illi non potuerũt respondere.* Mortuus *est autem ante annos quinquaginta.* Hæc *autem anno 47.dixit.*

Audiui adolescens Stœflerum *&* Capnionem *de doctrina nostra disputantes, & dixerunt ad quendam* Scotisticum *doctorem:* Cum *nos legimus in nostris* Biblijs *, inuenimus longè aliam* Theologiam *ac sententiam de iustificatione,quàm uos in uestris* Gloßis.

Cardinalis Anglicus Eboracensis *legens nostram apologiam confeßionis* Augustanæ *tunc*

recens editam, dixit, nostram causam de iusticia fidei esse firmiorem in confirmatione, quàm in cōfutatione, qđ uerū est: quia facilius est cōstruere in sophisticis, quàm destruere. Facilius uerò est destruere, quàm construere, in Physicis. Sic sapienter & uerissimè iudicabat. Multa illustria testimonia sacræ Scripturæ habemus ad cōfirmandā ueritatem. At quædam speciosa argumenta ab aduersarijs nostris nobis opponuntur, quæ diluere difficile est. Verùm præstat nos melius munitos esse ad retinendam ueræ doctrinæ sententiam, quàm sic munitos esse, ut omnibus cauillationibus satisfacere possimus. Sicut olim maiori ignominia notabatur, qui scutum amiserat, quàm qui gladium: quorum huius ad infligenda uulnera, illius ad defendenda corpora usus erat.

Fuit mihi aliquando disputatio cū Vito Amerbachio collega nostro de illa sententia Paulina: Credidit Abraham Deo, & imputatū est ei ad iusticiam. Hanc sententiā dicebat nō esse rectè accomodatam à Paulo, & sic inferebat: Moyses loquitur de fide Abrahæ expectante magnā posteritatē, & non de fide expectante remissionē peccatorū: ita ab exemplo uolebat argumentari: Sicut Abrahā credidit in suo promisso negocio, ita unumquemquam oportet credere in suo promisso negocio. Nō intellexit quid diceret. hæc erat ipsius cōcio uel potius deli-

rium

rium, qua Moysen & Paulum conciliare uolebat.

Quidam Medicus intra cætera capita, de quibus rixabatur, cum doctore Fuchsio etiam hanc disputationē immiscebat, uolēs esse arbiter et cōciliator doctrinæ de fide & iustificatione corā Deo, & ita scribebat non esse realem controuersiam, Lutherū enim loqui de habitu, alios de actionibus, id est, operibus: ita congruere omnium sententias. Quia quod tribuitur habitibus, id etiam tribuitur efficaciæ uel actionibus, & ita non esse controuersiam. Sic suis concordantijs uolebat quemlibet in sua fide saluari, si seruaret legem naturæ.

Alius quidam homo facetus in conuiuio dixit, inanes esse disputationes de iustificatione, quia neminem esse iustum testimonio Psalmi: Non uidi iustum in terra. Ibi alter aßidens increpat eum, inquiens: Tu asine, non legisti Psalmum? Sic enim habet textus: Non uidi iustum in terra derelictum, quod uocabulum tu omittis. Fuit calumnia, quia citauit textum mutilatum.

Sententia Doctoris Pomerani.

Quando tu disputas de nostrorum meritorum dignitate, tunc dic: Etiamsi non sum dignus, nihilominus tamen sum indigens.

Cochleus scribebat contra Doctorem Martinū Lutherū, dicēs: Quid dicis, Fide tātū iustificamur? ta-

mē etiam Deus iuſtificat, Spiritus ſanctus iuſtificat, & multa ſimilia ita coaceruabat, non intelligens quid diceret. Deus eſt cauſa efficiens iuſtificationis: meritum filij Dei, eſt cauſa impulſiua. illa cauſa apprehenditur aliquo inſtrumento, quod eſt fides.

S. Bernhardus.

Quiſquis pro peccatis compunctus eſurit & ſitit iuſticiam, credit in te, qui iuſtificas impium, is per ſolam fidem iuſtificatus, pacem habebit apud Deum.

Baſilius quomodo particula Sola fide uſus ſit in concione de humilitate.

Qui gloriatur, in Domino glorietur, quòd Chriſtus nobis factus ſit ſapientia à Deo, iuſticia, ſanctificatio, & redemptio, ſicut ſcriptum eſt: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc enim perfecta & integra gloriatio à Deo, quando neq; propter iuſticiam ſuam quiſquis effertur, ſed agnoſcit ſe indigere uera iuſticia, fide autem ſola in Chriſtum iuſtificari. Horum dictorum meminerimus propter aduerſarios, quia obijciunt nobis, quòd nuſquā ueteres ſcriptores uſi ſint particula illa Sola.

DE VETERI ET nouo Testamento.

AVdiui Anabaptistã, qui postea cũ alijs est decollatus, cũ quo necesse erat disputare, dicentem: Si omnia Biblia in toto mundo hîc essent posita, non emerem uno nummo. Scimus esse figuras literarum: sed tamen Deus per uerbum externum est efficax.

Lectio noui & ueteris Testamenti quotidiana, omnibus hominibus necessaria.

Sæpe uos hortamur & obtestamur, ut propter uestram salutem faciatis uobis textus Bibliorum familiares. Quando mane surgitis, recitatis precibus uestris, legite unum caput in ueteri Testamẽto cum aliquo psalmo, uesperi unum ex nouo, siue intelligatis siue non: tamen aliquid inde discetis, & proderit uobis illa lectio. Accenditur hac lectione inuocatio. est ualde magna bestialis uita & barbaries, surgere & ire cubitum sine cogitatione rerum diuinarum. Videtis puniri mundũ propter carnalem securitatem, & uerbi Dei contemptum, & nos omnes sentire pœnas, quas ut leniat filius Dei toto pectore oremus.

Breuis ueteris & noui Testamenti summa.

Moyses initiò loquitur de essentia Dei, secun-

dò de creatiõe, tertiò de hominis formatiõe, quartò de peccato & lapsu hominis, & de edita promißione, per quã homo destitutus est, & cœpit rursus Ecclesiã cõdere. Postea sequũtur illustriores promissiones. Deinde in Exodo promulgatur lex, quæ est perpetua uox Dei, postulãs obedientiã, & inobediẽtes dãnans. In libris Regũ proponũtur exempla obediẽtiæ & inobediẽtiæ: Dauid recipitur, postea renouatur promißio : deniq; magis magisq; Prophetæ eadẽ illustrãt. In nouo Testamẽto expresse illustrãtur singuli articuli Christianæ doctrinæ.

Fructus lectionis crebræ Psalmorum.

Vtilitates lectionum Psalmorum multiplices sane sunt: primò enim diligẽs eorũ lectio format iudicium: deinde accenditur per eã pietas: tertiò Grammatica exercetur in huiusmodi exercitijs.

Prophetæ Danielis summa.

Daniel debet nobis esse notus propter multiplicem doctrinam: multa enim præclara in eo continentur uerò præcipuæ & ualde insignes materiæ in Daniele sunt : Prima, historia est de conuersione Nabuchodonosor. quàm gratũ exemplũ est, quòd Nabuchodonosor tantus tyrannus et idololatra recipiatur & cõuertatur. Ibi debetis in memoriam reuocare seriem totius historiæ, & conciones

nes singulas Danielis, ut: Redime peccata tua eleemosinis. Adhibete etiam curam, ut rectè intelligatis illas sententias. Itē postea sunt duæ prædictiones: una de quatuor monarchijs, de statua Nabuchodonosor: altera uerò uisio de illis horribilibus bestijs, & de hominis figura, postea de leonis figura, item pardi figura, etiam de Romana lupa, quomodo sit pingenda, quam ipse præ admiratione non satis ex sententiá depingere potest. Item prædicit mortem Christi, & tempus eius aduentus: etiam excidium seu euersionem totius politiæ, quòd illa politia sit desitura. Item prædicit postremi mundi calamitates.

Lazarus Bonamicus uir doctus, cum esset interrogatus, quomodo ei placeret Psalterium, respōdit, placere sibi: recitari enim ibi egregias sententias de prouidētia: sed tamē nihilo melius esse, quàm Pindari poema. quod falsum est. Nam Pindarus etsi habet egregias sententias de prouidentia (nam totus ferè Pindarus consumitur in testimonijs de prouidentia) tamen Pindarica sunt idolatrici. Deinde sunt tantum legalia in Pindaro. Dauid uerò in Psalterio habet promißionem gratiæ.

DE SACRAMENTIS.

Maximilianus Imperator, quando oppugnaturus erat postridie ciuitatem in

Belgico

Belgico, inuitauit pridie capitaneos suos ad cœnã, inter quos erat comes quidam, qui cùm reliqui cõuiuæ se hilares præberent, ipse solus tristis in mensa sedit. Interrogatus ergo à Maximiliano: Domine comes, quare tu tristaris, cùm cras tibi pugnandũ sit? Respondit, se, si uerum fateatur, tristem esse. Maximilianus dicit ei: Indica mihi causam tuæ tristitiæ, si mea maiestas poterit tibi opitulari, faciet. Potest, inquit, comes. Tandem Imperator ab eo requirit, quid nam sit, quòd tristis sit comes, respondit: Quoniam mihi cras præliandum est, et euentus belli sunt incerti, cogito etiam de animæ meæ salute. Præcipuè autem doleo, inquit, quòd debeam tria millia aureorum, quos exposui in multiplices usus rei militaris, de quib. non queo maiestati tuæ rationem reddere, &, ut maiestas tua hanc ingentem pecuniæ summam clementer remittere uelit, oro. Imperator primùm admiratus illam magnam pecuniæ summam, tandem dixit, se libenter ei remittere debitum, modò crastino die se fortem & strenũ uirũ in prælio præberet. Comes, ut esset certus de remisso debito, dixit. Domine Imperator Maiestas tua mihi præbibat, ut sim certior de clementi illa remißione huius debiti. At Imperator: Age, ne de mea erga te beneuolentia dubites, & me ex animo tibi remittere scias, præbibo tibi bonum haustum: & sic eum absoluit. Quod sacramenti

menti ſignũ non fuit obſcurum. Deinde fuit hilaris, & fortiter ſe poſtero die geßit.

COLL.

Memini Maximilianum Imperatorem, & regem Galliæ, cùm mutuum inter ſe fœdus ferirent, ambos ſimul acceſiſſe ad cœnæ Dominicæ communionem, unamq́; hoſtiam in ſignum firmißimæ beneuolentiæ diuiſam & diſtributam eſſe inter eos. Illud fuit ſignum mutui fæderis, & mutuæ amiciciæ inter Maximilianum, & Regem Galliæ.

DE BAPTISMO.

SCribũt in India adhuc retineri Circũciſionẽ, Baptiſmum, Sabbatum, & diem Dominicũ: et dicunt, quòd etiam ibi fœmellæ circumcidantur.

Herodotus ſcribit, ſe in tribus locis inueniſſe Circumciſionẽ in Aegypto, quia multi ibi exulabant ex poſteris Iacob, & filij Eſau retinebant Circumciſionem in Arabia. nam Turci adhuc hodie eam quoq; retinent ab ijſdem populis acceptã. Deinde in Syria: poſtea in Colchica propter exulantes decem tribus, quæ inde uenerunt in Europam, & multi Iudæi fuerunt in Germania, & uicinis locis ante natum Chriſtum.

Papiſtæ mouerunt hanc quæſtionem: an aſinus bibens ex baptiſmo bibat aquã baptiſmi, & ſic aſinus dicendus ſit baptizatus? Eſt quæſtio digna aſinis.

ſinis. Non intelligunt aſini iſti, quid ſit baptiſmus, quod inde ipſis accidit, quia ordinem prædicamẽtorum non didicerunt, nec animaduertunt.

COLL.

In Borußia ſacerdos parũ doctus cùm aliquando delatus eſſet apud epiſcopum, quòd non iuxta ritum Eccleſiæ baptizaret infantes: Epiſcopus uolẽs experiri hanc rem, accuſat ſacerdotẽ de hoc negocio. Sacerdos negabat, dicens, ſe retinere cõmunem morẽ baptizandi infantes. Vt autem certus de hac re eſſet epiſcopus, ſic explorauit· Cùm nullus infans baptizãdus eſſet, ſubornat quoſdã cõponentes κῶφον πρόσωπον (ut dicunt) ex ſtramine, quem faſciis inuolui iußit, & ſic inſcio ſacerdote ad baptizandum adferri. Cumq; iam ad baptiſmũ aſtaret epiſcopus & alij, ſacerdos fraudẽ ſubolens, dixit: Baptizo te in nomine epiſcopi, in nomine meo, & in nomine compatrum. Epiſcopus ſtatim erupit in hæc uerba: Domine, an hæc eſt forma baptizandi in Eccleſia? Reſpondit ſacerdos. Qualis eſt puer, talis etiam eſt baptiſmus.

Torgæ erat aurifaber anabaptiſta, qui hanc habebat opinionem, quòd infantes naſcerentur ſine peccato originali. Ratio erat hæc: quia parentes eorum eſſent baptizati. Igitur in illis non eſſe amplius peccatum originale, qui ex parentibus ſanctis naſcerentur. Ibi Doctor Martinus reſpon-

dit ei hac ſimilitudine : Neſcis ex quo culmen & frumentum in agro naſcatur? Proijcitur ſeu ſeminatur granũ, quod iam nõ habet calamum, ſed antea quidem habuit, cùm adhuc ſtaret in agro. Attamen ex hoc nudo grano poſtea naſcitur ſeges, quæ & granum & culmum habeat.

Simile de peccato origin. in infanti.

COLL.

Conſilium de baptizanda Iudæa.

Primò, nomen ipſi imponendum eſt, quod tamen ipſa elegerit.

Secũdò, interroganda eſt, an teneat Decalogũ, eumq́; recitet.

Deinde quærendum: Credis'ne te etiam eſſe peccatricem, in peccatis natã, egẽtemq́; filio Dei Meſsia ſaluante à peccatis, à morte & poteſtate diaboli redimente nos.

Quartò: Credis'ne etiam quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit ille ipſe Meſsias, per Prophetas paßim promiſſus ex ſemine Abrahæ, et ex Dauidis progenie, natus ex pudica uirgine Mariæ, et uerus Deus & homo nobis in hoc à Deo patre datus, ut pro noſtris peccatis pateretur, crucifigeretur, ac mortem tandem obiret, rurſusq́; ex morte reſurgeret, ut nos à peccatis redemptos in æternum iuſtos ac uiuos redderet per Spiritum ſanctum, quem

nobis

nobis absq; omni merito & dignitate nostra à Patre impetrauit atq; donauit? Hicq; iubeatur symbolum Apostolicum recitare.

Quintò. Quandoquidem hæc fides, & talis spiritus, unum Deum sicut liberi parentem inuocant, iuxta dictum Ioelis: Omnis quicunq; inuocauerit nomen Domini saluus erit: itaque recita orationem Dominicam.

Conclusio fiat cum adhortatione, in hunc modum: Iam in posterum certa sis, nec ulla dubitatio oboriatur, quin peccata tua tibi sint remissa, & uocaberis ac eris filia Dei per Iesum Christum unigenitum eius filium, in quem uerè credis. Gratia & pax Dei sit tecum. Et dicat baptizatus homo: Amen.

DE COENA DOMINI.

Ad quæstionem Vigelij, Doctoris Theologiæ.

Certum est Deum non esse alligandum ad ullam rem, ad quam se ipse non alligat suo uerbo. Sicut peccant omnes, qui Deum magis ad hanc statuam, quam ad aliam exaudire imaginantur: & ex tali imaginatione omnes idolomaniæ ortæ sunt.

Non est igitur Deus ad panem & uinum extra usum institutum alligandus. Et merus furor est,

fingere quòd dictis uerbis à cõsecrãte sic immigret corpus Christi in panẽ, ut ibi semper manere cogatur, sicut infusum uinum in cantharum manet, etsi rursus effundatur. Sed sacramenta sunt pacta & exhibitiones, & cùm sumuntur illæ res, simul adest Christus & est efficax. Hæc sacramentalis præsentia est uoluntaria, non est inclusio Geometrica uel magica, quòd Christ⁹ cogatur manere in pane.

Cùm baptizatur homo, in ipsa actione uerè adest Spiritus sanctus, non manet in aqua extra actionem. Sunt igitur abominandæ illæ quæstiones, an mus, rodens panem consecratum, comedat corpus Christi? Et abominandus est mos circum ferendi panem in spectaculis. Quare eæ, quæ post communionem reliquiæ sunt de pane & uino, quæ non manducantur ab ijs quorum sit intentio uti cœna Domini, non sunt sacramenta: quia actio tota est sacramentum. Sed propter imperitos reuerentiam consulo, ut reliquum in poculo ebibat ultimus communicans, uel unus, uel plures.

Philippus Melanchthon.

Venerabili uiro, egregia uirtute & sana doctrina prædito, D. IOHANNI TVRBIDINI, pastori ecclesiæ Gottensis, amico suo.

Etsi multa sint disputata à multis de eleuatione Sacramenti, tamen in Ecclesijs nostris placuit eum

morē imitari, quòd allegata hac eleuatione, aliqui confirmabant morē circūferendi & adorandi panem. Hāc aūt circūgestationem cōstat extra rationē sacramēti esse, ut si aqua gestetur sumpta excerem oniis Baptismi. Sunt enim Sacramenta actiones à Deo institutæ. Aqua nō est sacramentū, sed ipsa baptisatio, sonāte simul uerbo Dei. Sic de cœna Domini sentiatur. Panis & uinum ordinata sunt ad sumptionem, sed si circūferantur, tanquam spectaculū, in circumgestatione nequaquam est sacramentum. Non enim alligatus est Deus ad aliquam creaturā sine suo expresso uerbo. Post hæc horribilis error est, quòd sacrificulus offerat in hoc ministerio Filiū Dei pro uiuis & mortuis, & quidē quòd addūt id opus ualere ex opere operato, id est, (ut ipsi loquūtur) sine bono motu utentis: ad hāc persuasionē oblationē retinēt. Cū error iste dānabilis sit, aboleri uinculū erroris utile est, & prorsus homines de uero usu sacramēti, de cōfirmatione fidei, et gratiarū actione, docendi sunt. 18 Ianuarij, Anno 44.

In quodā regno aliquis phātasticus homo est, qui non uult celebrari cœnā Domini nisi uesperi. quāquā non refert, siue manè, siue uesperi sumatur: tamen turbat Ecclesias. Potestas seu magistratus debebat huiusmodi stultū carceribus coercere, donec animum mutaret. „ Vesperi ideo Christus dedit cœnā, quia illæ gētes tātùm cœnabāt, et nō prandebāt.

Anno

Anno post natũ Christũ 1510, die 19 Iulij, cõbusti sunt in Marchia Brandeburgẽsi 38 Iudæi, qui sacramentalẽ hostiam à sacrilego quodam, emptam pugionibus & cultellis in ipsius Christi & Ecclesiæ Christianæ, ignominiam impiè cõfoderant, adiectis blasphemijs, quòd Christianorum Deus nullum haberet sanguinem, qui tamen miraculosè promanauit, adeò ut celari nullo modo potuerit. Quare comprehensi scelerati, omnes uiui sunt exusti, exceptis paucis, qui sacro baptismate conspersi, postridie capitis supplicio sunt affecti. Sacrilegus uerò iste, qui uendiderat, candentibus primùm forcipibus dilaceratus: uiuus etiam deinde combustus est.

Iohãnes Fridericus, dux Saxoniæ, senior et Elector, in quodã cõuentu secũ habebat filiũ Iohannẽ Fridericũ (cũ quo fuit captus à Carolo V. Imperatore) adolescentulũ adhuc. Cùm is audiret papistã cõcionantẽ de dicto Bibite ex hoc oẽs, et monachus disputaret particulã Omnes, restringendã esse ad solos sacerdotes, dixit dux Iohannes Fridericus iunior: Si hæc uera sunt, tunc in hac sententia Beati omnes, qui confidunt in eo, uocabulum Omnes, etiam de solis sacerdotibus intelligendum esset. Ita ille eruditus dux adolescens confutauit papistam.

Stuggardiæ fuit cõsuetudo, ut pastor Ecclesiæ quotannis à capitulo Constantiensi peteret potestatem sacramenta administrandi, sed quia magni sunt

reditus (habet enim pastor quotānis circiter 800 florenos) princeps parochiam adolescenti cuidam nobili commendauit. (Antea autem docti uiri, ut Nauclerus, & alij, habuerunt illos reditus, & Brentius habet nunc eosdem) Sed nobilis ille uenabatur, nec Ecclesiam curabat, atq; ita neglexit morem petendi administrationem Sacramentorum. Orta est igitur quæstio inter Theologos, an illi, qui interea temporis, dum fuit mos neglectus, usi fuerant sacramēto, rectè cœnam Domini sumpsissent? Ibi aliqui indocti disputauerunt, quòd non uero sacramento usi fuissent, sed doctiores, ut Capnio & alij quidam, dixerunt: Quamuis consuetudo petendi, ac ius porrigēdi sacramēta neglecta fuisset, nihilominus ueram administrationem factā fuisse. Nam ea, quæ sunt iuris diuini, non mutantur, etiā si aliqua traditio humana negligatur, præsertim quæ non facta est ex contemptu. Hæc acciderunt, cùm D. Philippus ibi uiueret.

Quidam insignis monarcha comiti Vuilhelmo de Nassau, disputanti cum eo de multis Papisticæ doctrinæ erroribus, qui irrepserunt in Ecclesiam, cùm diu de multis tacuisset, & familiariter Comitem loquentem audiuisset, & tandem uentum esset ad reprehensionem Missæ, dixit: Vuilhelme, Missā mihi relinquas oportet: ea enim mihi, perinde atq; cor meum, chara est.

COLL.

COLL.

Episcopus quidam Moguntinus ceperat quosdam, qui sub utraq; specie usi erant Eucharistia, eosq; iußit conijci in carcerem, uolens ipsos fame necare. Quare mandauit procul illis ostendi panẽ & uinum, additis his uerbis: Accipite, comedite: accipite, bibite.

Habebamus Tubingæ Doctorem Theologiæ, uirum senem, qui pingebat nobis transsubstantiationem. Si tantùm adpinxisset aures asininas, rectè fecisset.

Quando Papa est in magna pompa, præcedit ipsum equus gestans panem consecratum in arcula, ἐν κιβωτίῳ, in der monstrantzen, ut ipse adoretur cum illo pane. Pompa illa à Persis sumpta est.

Cùm essemus in conuentu Ratisbonensi, et hanc assereremus propositionẽ: Nihil habere rationẽ sacramẽti extra usum à Deo institutũ. Ibi ipse ualde acerbè et acriter cõtra me disputabat. Postea cũ firmißimis argũmẽtis esset cõuictus ueritate, nec posset amplius aliquid cõtradicere, ad tantã iram est adductus, ut supplosione pedum, & concußione manuum uideretur rem defensurus esse: & tandẽ uerò astantibus Granuelo & Electore Friderico ad Rhenum, alijsq; non infimæ authoritatis uiris dixit: Ego tamen tecum disputabo usq; ad ignem. Ita ira incensus, acceßit ad Mundinensem, qui nũc

est Cardinalis, tunc erat episcopus Mundinæ, qui habebat optima uina Italica, apud quē largißimè bibit. Altero die dicebatur esse mortuus, cùm tantū decubuisset in acerrimo paroxismo, ita ut postea non potuerit recuperare ualetudinem, donec paulo pòst moreretur.

COLL.

Anno 1553 fuit minister cuiusdam sartoris Lipsiæ, qui cùm antea cœna Domini usus esset utraque specie, postea persuasus sub Papatu una specie sumpserat. Deinceps uerò Lipsiæ rursus admonitus à suo sartore, ut ad sacrā σύναξιν accederet, diu nihil respondit: tandem uerò cum ingenti & horribili boatu exclamat: O, ô, ego sum perpetuū diaboli mancipium, & cum impetu se per fenestrā præcipitauit, ita ut omnia sua uiscera interiora effunderet. Sic horribili morte est extinctus.

Quidā in Italia ut gratificaretur episcopo, sumpsit unicā speciē cœna Domini (& usus est manca & mutila cœna, qualē aduersarij nostri solēt populo distribuere) qui aliàs de reliqua doctrina Christiana nō male sentiebat. Mox ubi rediјt domū, incidit in grauißimū morbū, & cùm decumberet in lecto, repetiuit sæpè hanc uocem: Ah, inquit, fieri non potest, ut remißionem peccatorum consequar: quia filius Dei factus est mihi aduersarius, & aduersa fronte mihi repugnat, accusans me coram

æterno patre periurij & defectionis, quoniam ipsum negaui. Et cùm ipse mihi hostili animo repugnet, quæ potest esse spes reconciliationis? Si Christus pro me intercederet apud Deum, sicut pro alijs peccatoribus intercedit, & fungeretur officio Mediatoris & deprecatoris, bonam spem conciperem, fore, ut Deus mihi reconciliaretur, placatus precibus Filij. Sed cùm hic hostilem impreßionem in me facit, cogor omnem spem salutis abijcere. Hac uoce subinde repetita, tandem miserabiliter extinctus est.

In bello Neapolitano, quod fuit ante quadraginta annos (in quo fuit ille senex, honestus ciuis, Roslerus) in castris magna fuit penuria aquæ. Milites dederunt panem consecratum asino, præcipitaueruntq́; ipsum in mare, ut cieret aquas. Is in mare delapsus ciuit tantas tempestates, ut omnes perituros esse cogitauerint. Postea semper superfluam aquam habuerunt. Ita uidetis quid superstitio hominum efficiat.

DE SACRIFICIJS.

OMnes gentes mactauerunt humanas hostias. Huiusmodi horrenda commiserunt per κακοζηλίαν, ubi homines sine mandato & absque ratione imitati sunt Patrum exempla:

ſicut iam multi imitantur exemplum Lutheri. *Quę dam putant ſe ſimiles eſſe* Prophetis, *quando omnibus maledicunt, ignorantes interim quid dicant.*

Audiui Albertum Durerum narrantem, Hieronymum Hirs fuiſſe in inſula quadam, ubi quotannis ſolebāt fieri humanæ hoſtiæ, & diabolus clara uoce unum depoſcebat.

Sextus Pompeius, cùm hoſtem quendam ſuum in littore nauali uiciſſet, merſit in mari quinquaginta candidos equos, quos ita Neptuno ſacrificare uoluit.

COL L.

In Hungaria magnum habebant quæſtum ex ſacris funebribus. Interdum Parochi uno anno centū tauros accipiebant, & ſingulos quatuor aut quinque aureis uendebant. Apud nos etiam cum celebrarent νεκροτάφια, *homines multum panis, uini, & carnis offerebant. In ſumma, illa iuſta & ſacra fuerunt quæſtuoſa ſacrificulis.*

Cordatus, cùm dicerem in lectione de ἐπιεικείᾳ, *ubi Paulus dicit de ſacrificijs familiarum, quæ eſt ſatis larga, quam nunc nemo concederet, etiam quantumuis diues & indulgens, finita lectione pranſus eſt mecum: & interrogaui eum, an ipſe quoq; talia concederet? Ille reſpondit: Non certè facerem.*

Eccius in cōuentu Auguſtano, in conſeſſu principum

cipum, obiecit mihi argumentum tale ex Iesu Syrach, capite quinto: Non sis securus de propiciato peccato. Ergo semper de gratia dubitandum est. Respondi illi: Securitas opponitur duobus: scilicet dolori & dubitationi. Hic opponitur dolori. Non sis securus de propiciato peccato id est, semper maneat in te dolor admißi peccati. Hanc solutionem dedi in consessu principum, cui ipse acquieuit. Sed est responsio ad hominẽ, nõ est realis. Vera solutio est, quòd text⁹ loquitur de sacrificijs, id est, non consequeris externis sacrificijs, aut operibus sine fiducia mediatoris remißionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Et sæpe sic necesse est dare solutiones ad homines, ubi non occurrunt reales, ut litigiosis & loquacibus imponatur silentium.

Magnates huius mundi plerunq; sacrificia in pompam quandam & ostentationem conuertunt. Romanus quidam Imperator olim simul eodem tempore obtulit & mactauit mille tauros, mille leones, & mille aquilas. Hoc putarunt esse acceptißimum Deo sacrificium, & conuenientem & laudabilem tali imperio pompam & magnificentiam: cum interim ipsi astarent cum suis amasijs, nihil minus quàm diuinam gloriam quærentes. Ita paßim apud plerosq; ceremoniæ uertuntur in pompam.

COLL.

Quidam Rex, profecturus ad bellum Anglicum, & moturus castra, in principio itineris cremauit hominem propter religionem & confeßionem ueræ doctrinæ, tanquam uictimam, ut felicius iter succederet.

COLL.

Quædam gentes in quodam loco Germaniæ suos parentes senes ante 300 annos, tanquam inutilia terræ pondera iudicantes, sacrificarunt. Fertur enim, de quadam comitissa ibidem in quadam sylua iter faciente, talem parricidam deprehendisse, & parentem ab eo liberasse.

DE CONFESSIONE & Absolutione.

COLL.

Domino Doctore Luthero Erphordiæ confeßore existente, quædam puella ex honesta familia & pudica, seruiuit cuidam mulieri diuiti uiduæ, cuius filius adolescens, captus forma & amore puellæ, sollicitauit eam ad concubitum. Indignum facinus auersans puella (sicut honestam decet) aliquoties à se repulit furiosum

riosum adolescentem: Denique cùm quotidie *magis magisque instaret, & in illicito proposito perseueraret, puella rei indignitate impulsa, ut famæ consuleret, & suam pudicitiam à summa infamia uindicaret, matri adolescentis rem ordine narrat, monetque ut filio insidias struenti frenum inijciat.* Mater, re deliberata, *iniuit rationem cum puella, & iubet eam in filij amorem consentire, ac certam horam noctis præscribere, ut hac occasione filium tam indigna conantem reprimeret.* Consiliũ probat *puella, inijtq́; pactum simulatum cum filio.* Filius, *hora noctis constituta, se cõtulit ad locum propositum.* Mater, *quæ antea filij furores hac arte cohibere ac frenari secum constituerat, uicta libidine & instinctu diaboli, filio corpus prostituit.* Nascitur *ex indigno incestu femella, quam expositam, & alio in loco clam educatam mater tandem ad se recipit.* Idem *filius omnium harum rerum ignarus, & hanc amare incipit, ducens eã in uxorem.* Mater *dubia & desperabunda in agone mortis, sentiens etiam conscientiæ morsum, peccata confitetur.* Res *igitur ad collegium* Theologorum *defertur.* Cũq́; *diu de matre ambigeretur, ut in casu nõ usitato, tandẽ lata est sententia ut afflictæ cõscientiæ matris cõsuleretur, cõmuni cõsensu totius collegij* Theologici Erphordiensis. Mater

itaq;

itaq; cum adhortatione ad pœnitentiam & fidem absoluta est. Deinde statutum est, ut filio etiam matrimonium, iamdiu sponsalium solennitatibus, copulaq; carnali confirmatum, concederetur. Probauerunt docti uiri sententiã & decisionem Theologorum. Portam enim gratiæ seu absolutionis, ut nunc uocant, nunquam clausam debere esse peccatoribus, quibuscunq; peccatis sint contaminati, aut qualiacũq; peccata unquã perpetrauerint. Laudauerunt etiã, rẽ occultè inter Theologos transactã.

COLL.

Age tantum humanissime uir & candidissime amice, habes quod pollicitus sum, de Theologorũ cautelis, sed propter temporis penuriam ad pauca redigo, & primùm historiam recito. (hîc superior historia annexa erat) His postea adiecit Lutherus adhortationem, admonuitq; Theologos iuniores, qui fungerentur, uel aliquando functuri essent ministerio uerbi, ut cautè agerent cum perturbatis conscientijs, ne confitentibus peccata laqueum inijcerent, neq; afflictionem afflictis adderent. Visus est autem Lutherus hac ipsa historia reprehendere cuiusdam Theologi iniquam petulantiam in diuerso casu, quem etiam breuibus recito. Pastor quendam adulterum ad magistratum detulit. Senatus illius loci, non habita ratione ulla circumstantiarum, apud iudices Lipsenses quærit de iure.

Lipsenses,

Lipsenses, casu nudè intellecto, ferūt sententiam iudicij capitalis. Eam exequitur ille senatus, decollans miserum. Breui, ubi patefactum est, hunc proditum à pastore, iudices Lipsenses palinodiam cecinerunt, & decollato factam iniuriam affirmant. Non enim iudicium criminis reum agere aliquem posse, qui à sacerdote apud magistratum sit delatus ex confeßione, ubi sola remißio peccatorum impertitur: non igitur ministerium esse gladij. Vide de eo in Decretatilibus c. Si sacerd. extra. de officio iudicis ordinarij. uerba eius capitis hæc sunt: Si sacerdos sciat pro certo, aliquem esse reum alicuius criminis, uel si confessus fuerit, & emendare noluerit (nisi iudiciario ordine quis probare poßit) non debet eum arguere nominatim, sed indeterminatè: sicut Christus inquit: Vnus uestrum me proditurus est. Sed si ille cui damnum illatum est petiuerit iusticiam, poteris excommunicare authorem damni, licet etiam ei confessus sit: sed non nominatim potest eum remouere à communione, licet sciat eum esse reum: quia non ut iudex scit, sed ut Deus: uerùm debet eū admonere, ne se ingerat. quia nec Christus Iudam à communione remouit. Hæc tibi simpliciter narranda magis, quàm declaranda existimaui. Quàm autem fuerit necessaria admonitio, ex rei magnitudine intelligi potest. Quare eam tibi cogitandam relinquo. Vale feliciter.

citer. Vuitebergæ pridie idus Martij, anno 1544.

Quidã nos erant calumniati apud Marchionẽ Iohannem, bonũ & ingeniosum principem, quòd doceremus reos manifestorũ scelerũ non esse absoluendos, antequã rediissent in gratiam cum suo pastore, & dixerant hoc esse papisticum. Quod cùm ipse princeps mihi narraret, dicebã: Illustrißime princeps, qui perseuerant in sceleribus contra cõscientiã, donec non abijciunt propositum peccãdi, non possunt absolui. Vt cùm aliquis offendit alium, & indicit ei bellum non necessarium, & hostiliter ipsum persequitur, donec retinet illud propositum, non est absoluendus. Ita docemus, & rectè. Ibi princeps respondit: Iam satis intelligo, hæc non iniquè aut falsè doceri.

COLL.

Tecelius monachus, qui huc attulit indulgentias à Papa, ualde multa impudenter dixit, et non procul hinc rursus pulchrè à quodam est illusus, qui interrogauit ipsum, num haberet potestatẽ absoluendi à futuris delictis? & promisit ei decem thaleros. Ille respondit, esse rem ualde difficilem: sed tamen sibi datam esse plenam potestatem à Pontifice, nec posse hanc absolutionem tam parua pecunia emi. Quare ita acta res est, ut numeratis uiginti aut triginta thaleris, ille per literas absolueretur à peccato comittendo. Postea idem eques

ques monacho in itinere struxit insidias, & omnẽ pecuniam, quam collegerat ex oppido, eripuit. Tecelius rediijt in oppidum ad Magistratũ, & accusauit prædonem: qui proferens has literas, excusauit factũ, quòd sibi ab ipso hoc factũ esset concessum. Hoc modo ille euasit, & alter commonefactus est ut ageret prudentius.

COLL.

Origenes cùm fortè in Ecclesia lectionem inchoaturus esset, sedit diu gemens & lachrymans, ac tandem exclamat: Peccatori autem dixit Deus, quare enarras iusticias meas? Hanc uocem sæpe repetens, questus est, se multa inconsideratè disputasse: ac ueniam erratorum non solùm à Deo, sed etiam ab Ecclesia petiuit, quæ aßidens seni, lachrymis declarabat, se luctu ipsius misericordia affici. Non enim alius dolor, in bona mente acrior existere potest, quàm quæ oritur ex conscientia contemtemptæ cœlestis doctrinæ.

DE SATISFActione.

FVit Canonicus, qui locauit multum pecuniæ duobus scholasticis, ut pro eo recitarent horas Canonicas tempore morbi, quo morbo moriebatur. Heydelbergæ Doctor Theologiæ recitabat quotidie

quotidie horas canonicas, sæpe incumbens in aliam cogitationem, sicut erat occupatus negocijs publicis, cùm interrogaretur ubi esset? interdum animaduertebat, interdum non.

Politianus canonicus Florentinus interrogatus, an legisset horas canonicas? dixit: Semel perlegi istũ librum, & nunquam peius collocaui tempus.

Habui amitam honestam matronam Heydelbergæ, quæ narrabat nobis, se post mortem mariti grauidam sedisse ad focum solam, ubi cùm sederet mœsta, descendit per gradus longus & procerus monachus Franciscanus, unaq; cum eo maritus, qui simul conuenerunt ad focum. Maritus uxorem salutauit, iußitq; monachum ingredi in hypocaustum, se enim habere multa colloquenda cum coniuge. Ingresso monacho, cœpit loqui de restitutione alicuius debiti, & alijs rebus. Cùm diu protraxisset sermonem, iußit uxorem sibi porrigere manum. Illa metuens noluit primò porrigere, sed tandem persuasa, porrigit ei manum, quam ille apprehensam ita cõbußit, ut ipsa fieret sicut carbo: & sic discesßit ab ipsa. Hæc ipsa nobis sæpe narrauit. Ego & multi alij, adhuc uiuentes in patria mea, uidimus manum sic adustam.

Habui olim præceptorem quendam, bonum & doctum uirum, multis notum, qui fuit concionator in Pfortzeim, et mortuus est nõ ante multos annos.

Hic

Hic narrauit mihi, ad ſe (cùm habuiſſet ſuam primam miſſam) dormientem ſolùm in cubiculo, ueniſſe aliquoties ſpectrum, uoluiſſe paßim in libris chartas, ſæpe etiā attraxiſſe lectum, adeoq́; ipſum uexaſſe, ut non amplius ſolus dormire auſus fuerit, ſed orauerit alium ex uicinis, ut apud ſe dormiret. Sequenti nocte iterum uenit illud ſpectrum ante lectum, & ſatis diu uexauit ambos. Et quia uerò paulo ante mortuus erat, quidam ex ſuis cognatis cõcepit opinionem, oportere pro ipſo miſſam celebrari. Habita pro eo miſſa, ſpectrū ipſum dereliquit, & non amplius eſt reuerſus. Sunt diaboli tentationes & illuſiones, quibus ſuperſtitiones & idolomaniam apud homines ſtabiliat.

Veteres diſtribuerunt horas canonicas in Pſalmum, Beati immaculati. Fuit bonum inſtitutum. Spiræ in conuentu habebamus hoſpitium apud ſacrificulum, qui norat meos parentes & maiores. Quia mane ſurgebam meo more, ille etiam ſurgebat ad recitationem horarum Canonicarum. Aßidebam illi malè crucianti ſuum Pſalterium, tandemq́; dicebam: Domine Petre (ſic erat ei nomen) tu habes tres paßiones: primò crucias Deum: ſecūdò Dauidem: tertiò teipſum. Scio, inquit, iſta, non itaq́; debes mihi exprobrare: ſed oportet me illas preces legere. Dicebam ipſi: Tu es iam ſenex, non deberes mane ſurgere, ſed prolixè dormire. Quia

matutinus somnus ualde prodest, præsertim senibus. Postea quando surrexeris, repete orationem Dominicam, Symbolū: & lege unum caput in Biblijs, uel psalmum Miserere, seu De profundis. Et dum ego hic adsum, prælegam tibi epistolam Pauli ad Timotheum. Ipse obtemperauit mihi ac dormiebat diutius. Cùm surrexisset, finitis precibus, exponebam ei discrimen Machometicæ doctrinæ & Christianæ. Cùm ita docerem illum, pene ut puerum: Ah bone Deus, inquit, nunquam credidissem tam bona fuisse in Paulo, quæ planè non intellexi: acquiescam igitur tibi. Sic mihi postea obtemperauit.

COLL.

Non ante multos, annos quidam mortuus est Brandenburgi, qui post mortem uenit semel in foro ad suam coniugem, & iußit pro se canere missas. Illa inquit: Vade, tu non es meus uir, sed es diabolus. Quo audito, ille ita euanuit. Est uera historia.

Doctor Martinus Lutherus in principio suarum disputationum (cùm esset oneratus multiplicibus lectionibus, responsionibus & prædicationibus, & non posset recitare quotidie suas horas Canonicas) die Sabbathi quando erat ei ocium à lectionibus, septies adhuc recitabat horas istas Canonicas. Surgebat enim mane hora secunda, & ut poterat celeriter pronunciabat, continuabat

nuabat recitationẽ usque ad horam quartam uespertinam. Nos mirabamur laborem, quem nullus nostrum potuisset perferre. Ambsdorfius ad eum dicebat: Quid est, D. Doctor, quòd ita istas horas recitas? Quia si peccasti omißione, iam non potest corrigi peccatum per recitationem: rectè argumentabatur. Et dixi ipse ad eum, me quidem non irasci labori, sed pertinaciæ, quòd immoreretur stulto isti labori. Tunc respondit iocans: Profectò pulchrè me laudas, cùm tribuis mihi pertinaciam. Sic tamen admonitus, destitit tandem à tam inutili labore, cum alijs neceßarijs negocijs occuparetur.

COLL.

Sacrificulus quidam, cùm in lecto iaceret potus, cœpit recitare horas suas, ut uocant, Canonicas, & interim uomens, uentris crepitum edidit. Ibi diabolus arridens dixit: Qualis est oratio, tale etiam est thus.

Mihi fuit accerrima contentio cum quodam Gardiano, qui dixit, sacerdotem debere tot horas Canonicas legere, quot haberet sacerdotia. Imò ne ipse quidem Canon illud præcipit.

COLL.

Quidam Sacrificulus in monasterio, cum legendæ essent horæ Canonicæ, nihil aliud egit, quàm

ut recitaret Alphabetum. Interrogatus, cur non horas Canonicas recitaret? Respondit: Non intelligo eas. Quid ergo faciam? Ego, inquit, semper mane recito Alphabetum, & dico: O' Domine Deus, accipe tibi has literas, & fac tibi ex his horas Canonicas.

Quidam strenuus Papistarum defensor, solet cucullam circumgestare in diebus Quadragesimæ. Non secus factum uidetur, ac si quis lupo cucullā indueret. Hac enim ratione pro suis peccatis uult satisfacere.

Audiui adolescens hominis satis ingeniosi concionem. Is cùm deberet concionari de indulgentijs, & declamaret quid essent indulgentiæ, dicebat: Sicut in scholis sunt antepræ dicamenta, ita in Ecclesia sunt antesacramenta, ut illæ preces ante Baptismū: uera aūt sacramenta ut ipse baptismus. Sed satisfactio est postsacramētum, & huius postsacramenti postsacramentum est indulgentia.

Est enim indulgentia relaxatio ueterum canonum pœnitentialium. Vt si cui pœnitentiæ nomine iniunctum esset, ut sex hebdomadas ieiunaret: id episcopus relaxabat accepta pecunia. Hæ sunt indulgentiæ et remißiones canonum pœnitentialiū: & uocabantur satisfactiones: quæ paulatim in Ecclesia ita creuerunt, & sine modo cumularentur.

Eccius concionatus est Lipsiæ de indulgentijs, dixit:

dixit: Non sunt magnifaciendæ, & tamen non sunt contemnendæ. Ista fuit summa suæ conclusionis.

Princeps quidam adulter, pro satisfactione suorum delictorũ die Parasceues, quo paßionis Christi memoria solet celebrari, bibebat cereuisiam absynthiacam. Ita illo cruciatu uolebat sua peccata abluere, etiamsi aliàs sibi nimium indulgeret.

Alloquebar fortè monialem: Cur, inquiens, recitatis preces, & cantilenas canitis non intellectas? Respondit illa: Ey, Deus noster bene intelligit. Sic uolebat fantasias ex satisfactione pro peccatis ortas eludere.

Domina Margeretha Imperatoris amita, ante annos uiginti in conuentu Augustano ordinauit, ut per totum annum corpus conseruaretur (sicut illi habent unguenta & aromata, quæ prohibent putrefactionem) & in monasterium monialium gestaretur in templum, & ad singulas horas Canonicas proponeretur ei cibus & potus, ut infimis monialibus. Habebat enim hanc imaginationem, quòd obseruatione talium rituum satisfactura esset pro suis peccatis, & etiam melius habitura in altera uita. Quod decretum Imperator resciscens, statim aboleuit, & eam sepeliri curauit.

COLL.

Hodie est consuetudo sacerdotum Turcicorum, ut se uulnerent et lacerent. Qua satisfactione exi-

stimant se præstare Deo cultum ex opere operato.

DE PRAEDESTINATIONE.

SVnt pauci anni, quando Dominus pastor & ego habebamus literas à quodam, qui querebatur se toties relabi in idem uitium adulterij, ut inciperet desperare de electione Dei, cum quo nobis multum erat negocij. Scribebamus esse iudicandum ex uerbo Dei. Deum uerò omnes agentes pœnitentiam, credentes & confugientes ad filium Dei, et promissiones diuinas uniuersales fide apprehendentes, recipere. Respõdebat: Hæc esset res mirabilis, quòd Deus non haberet potestatẽ recipiendi & condemnandi quemcumq; uelit. Verùm Deus non est mendax, neq; tyrannus. Nos debem' de Deo sentire sicut se patefecit in uerbo suo. In huiusmodi tentationibus pulchrè etiam consulit Basilius in concione de filio prodigo: Tantùm uelis, & Deus tibi præoccurret.

COLL.

Prædestinatio q[uid]. Prædestinatio est secreta sententia, qua Deus eligit aliquos ad uitam æternam.

Efficiens ca[usa]. Causa efficiens, est æterna Dei uoluntas, ordinãs Christum, ut sit uictima pro saluandis, & propter Christum eligens aliquos gratuita misericordia.

Materia. Materia circa quam, sunt angeli & homines electi

electi. Non est autẽ electio uniuersalis, iuxta illud: Multi sunt uocati, pauci uerò electi.

Causa uerò discriminis cur aliqui eligantur, aliqui uerò improbentur, non est ex uoluntate Dei prorsus, quia promißio est uniuersalis quod ad uoluntatem Dei attinet. Deus uult omnes homines saluos fieri: sed aliquo modo (loquor de nostro iudicio ex uerbo) causa discriminis et reprobationis, in nobis hominibus est, cùm repugnamus uerbo Dei. Electionis causa est, cùm non repugnamus uerbo, sed assentimur & promißionem fide accipimus. Ita necesse est scire, quòd promißio sit uniuersalis: hoc nisi retineatur, non potest effici fides: quia hanc oportet effici per uerbũ.

Formalis, est cogitatio in Deo seu Dei ꝓpositum.

Finalis est saluatio, & sicut is finis est prædestinationis, ita idem finis est uocationis, & iustificatiõis. Nemo saluatur, nisi priꝰ uocatus & prædestinatus.

Effectus, est uocatio per uerbũ, iustificatio, donatio Spiritus sancti, renouatio & glorificatio.

D. Martinus Lutherus.

Non sis sollicitus de Dei prædestinatione, neque curiosè in hoc Dei sacrarium erumpas. Non enim poteris pro hebetudine oculorum tuorum tam alta mysteria tuo ingenio penetrare: sed audi Christum, in quo pater secretam suæ prædestinationis sententiam aperuit, in quo reuelatum

diu latuerat. Nam per Chriſtum certi facti ſumus, omnem credentem à Patre eſſe prædeſtinatum. Quē enim prædeſtinauit, eū & uocauit per Euangelium, ut credat, & per fidem iuſtificetur. Proinde noli curare, an ſis prædeſtinatus: cura potius ut credas in Chriſtum, & per eum iuſtificeris, & hinc certus eris, te per Deum eſſe electum & prædeſtinatum. Pater non iudicat quenquam inquit Chriſtus apud Ioānē. Proinde, cùm animi anguntur, et turbantur cura prædeſtinationis, ex hoc loco conſcientiæ ſuæ pacem & ſolatium petant. Nam uerum eſt, Deum aliquos ex hominibus aliàs reiectis ad uitam æternam elegiſſe & deſtinaſſe antequam iacerentur fundamenta mundi: ſed quia Deus in abſcondito habitat, & iudicia eius occulta ſunt, nec licet nobis tantam profunditatem aſſequi, itaque ad Chriſtum eſt diſcedendum, cui Pater omne iudicium dedit, & in quo nobis reuelauit occultam prædeſtinationis ſuæ ſententiam. Iam ſi te in Chriſto per fidem inueneris, in Chriſto electus es: ſed ſi perſequeris uerbum, & Chriſtum contemnas aut ignores, ſcias te reiectum eſſe. Nā qualem te in Chriſto inueneris, talis es in Deo: quia Pater omne iudicium dedit Filio. Hoc eſt autem iudicium in Chriſto reuelatum, credentes ſaluari, incredulos autem condemnari. Nam uide quid illud ſit, quod in Pſalmo canitur: Cùm peruer

ſo

ſo peruerſus eris, et cũ electo electus eris. Cæterùm ſi diuino captu, quantum ad Dei immutabilitatem attinet, loquendum erit, firma ſit ſententia, quem Deus ante conditum mundum elegerit, eum non poſſe perire: (nemo eum rapiet de manu huius paſtoris) quem uerò reiecerit, eum non poſſe ſaluari, etiamſi omnia opera ſanctorum fecerit: uſq; adeò intractabilis eſt ſententia Dei. Tu igitur in ſolam Domini eligentis miſericordiam reſpice, ut ſalutẽ per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum conſequaris. Auguſtinus: Prædeſtinatio Dei etſi apud nos, qui in præſentis uitæ periculis uerſamur, incerta eſt, apud illum tamen qui fecit futura, incommutabilis permanet. Nec qui illuminauit, obcæcat: nec qui ædificauit, diſſoluit: nec q plãtauit, euellit. Αμετανόητα enim ſunt dona & uocatio Dei, & firmum fundamentum Domini ſtat, habens ſignaculum hoc: Cognouit Dominus, qui ſunt eius. Nullo ergo modo prædeſtinatio Dei facit, ut aliqui ex filijs Dei ſint filij diaboli, aut ex templo Spiritus ſancti templa facit dæmonum, aut ex membris Chriſti membra meretricum. Sed potius prædeſtinatio facit, ut ex filijs diaboli fiant filij Dei, & ex templo dæmonum templum Spiritus ſancti, & ex mẽbris meretricis fiant menbra Chriſti, quia ipſe alligat fortem, & uaſa eius rapit, eruens ea de poteſtate tenebrarum, & transferens ipſum de contu-

Sola Dei misericordia respicienda.

tumelia in gloriam. Hic autem, de quibus dicitur, ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utiq; nobiscum: uoluntate exierunt, uoluntate reciderunt: & quia profecti sunt, non sunt prædestinati. Essent aūt prædestinati, si essent reuersuri, & in sanctitate & ueritate permansuri. At prædestinatio multis causa est standi, nemini causa labendi.

DE RESVRRECTIONE mortuorum.

Certissimum argumentum, & ferè indissolubile, quòd anima sit immortalis.

Homo debebat seipsum nosse, & omnes partes animæ ipsius habere perspectas:

At hoc in hac uita non fit:

Necesse est igitur restare aliam uitam ubi fiet.

Aliud, idem probans.

Oportet legem impleri: nisi enim hoc aliquando fiat, frustra lata est lex:

At in hac uita non impletur:

Ergo restat alia uita in qua implebitur.

Hoc argumentum penè est demonstratio, pulchrius etiam atq; firmius illo Platonico, quo ab illo affirmatur immortalitas animæ. Inquit enim Plato: Impoßibile est mentem factam esse ex elementari

tari materia, cùm habeat insitas et innatas noticias quibus homo differt à brutis, &c.

Papa Leo, bonus Epicureus, cùm audiuisset in disputatione de resurrectione mortuorũ pro & contrà disputari in mensa, respondit: Bene disputastis, sed ego faciam mihi bonũ uultũ (sic enim in alijs negocijs loqui solent Itali) et adiecit uersiculũ Cornelij Galli de homine morituro: Et redit in nihilũ, q. fuit ante nihil. Versus est bonus, sed sententia est mala. Nõ decebat serijs reb. ipsisq; fidei articulis huiusmodi nugas & phãtasias immiscere, quemadmodũ quidã nugati sunt, dicẽtes, quòd pecora sint resurrectura in extremo iudicio. Sic quidã in aula Pomeranica, cùm hæc ibi narrarentur, alteri nobili ioco illusit, dicẽs. O quàm malè tecũ agetur in extremo iudicio, cũ resurrecturi sunt lepores, quorũ tu multos interfecisti. Tales postea ludi ex talibus disputationibus oriuntur.

COLL.

Iulius papa alebat duos in aula mẽte captos, qui aliquãdo cõtendebant de resurrectione mortuorũ. Cùm alter negabat esse resurrectionẽ mortuorũ, alter affirmabat. Tandẽ ambo prouocauerũt ad Papã, qui litẽ dirimeret. Papa uerò sic sententiã pronũciauit, rectè illũ dicere qui resurrectionẽ affirmaret, sed id afferre mentes tristes: alterum autem læta dicere, unde eo fieri mentes lætiores.

DE CALAMITATIBVS & Afflictionibus.

INtueamur nostrū Imperatorē potentißimum et fortunatißimū Carolū V. nemo est, qui optaret accipere eius regna simul cū eius morbis. Ego quidē laboro: sed nullo modo tam grauiter. Ipse dixit, mirari se quomodo uiuat. Mirū est, hominē tā fragilem tam multas miserias & morbos sustinere. Cogitate solam historiam de naufragio: quantam calamitatem sustinuit? Vidit nauem interire in suo conspectu, post triduum ipsius nauis cum alijs appellitur ad insulam, in qua est cōmoratus donec oblata maris tranquillitate nauigaret in Italiam.

Noui bonum principem, qui ante paucos annos post acceptam cladem dicebat: Video me iam despectiorem esse quàm antea. Verum est, quando homines in calamitatibus uersantur, tunc uaria iudicia de eis feruntur.

COLL.

Extat Publij Mimi de fragilitate humarum uirium pulcherrimum dictum: Cuiuis potest contingere, quod cuiquam contigit.

Versantes in calamitatibus ab omnibus conculcantur, iuxta illud: Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται, id est, quercu lapsa, quiuis lignum aufert. Cùm Achilles interfecisset Hectorē, oēs etiā ignauißimi

uißimi coniecerunt stercus in cadauer Hectoris.

COLL.

Nunquam periculum sine periculo uitatur: ut est antiquum dictum. Sic nos quando nitimur mederi malis, tunc incidimus in alia, iuxta dictum: Incidit in Scyllam cupiens uitare Charydim.

Apud Euripidem in Phœnißis cum mater interrogaret Polynicem, an magnum malum esset exilium? Respondit Polynices: Imò maius est, quàm uerbis dici poßit.

COLL.

Nullus hominum sine calamitate.

Rex Artaxerxes, mortua concubina sua unicè à se dilecta, cum audiuisset in Ionia Democritum doctum hominem esse, misit ad eum legatos petitũ, ut resuscitaret mortuam. Respondit Democritus: Rem est magna & difficilis, sed huic posset mederi, si rex pararet remedia, quibus opus esset. Cùm hoc responsum eßet ad regem illatum, dixit rex se curaturũ ut haberet remedia, si indicaret, quæ ad hæc necessaria essent. Democritus respondit: Triginta nomina hominum inscribẽda esse sepulchro talium, qui singuli prouenißent ad annũ uigesimum & nihil dolorum experti fuissent: tum uerò concubinam suam reuicturam. Sed rex hæc nomina inuenire non potuit. Significatum est hac

nar-

narratione, nullum hominem uicturum esse, qui nō aliquas huius uitæ ærumnas senserit.

COLL.

Boetius lib. 2.

Constat æterna positumq́; lege est,
Vt constet genitum nihil.

Id est: *hoc unū constat, & ratum ac firmum est lege æterna, ut nihil genitum constet, idest, firmum sit & æternum.*

COLL.

Plura sunt αὐθαίρετα, *quàm* αὐτόματα *mala, ut cū Cōstantinus summus ille princeps, quo nescio an maior fuerit quis in terra, interfecit suū filium principem, appetētem regnū ante tēpus. Illa mala sunt* αὐθαίρετα *quæ sibijpsi filius accersiuit.*

COLL.

Ludouicus Pius filium suum præfecerat Mediolano, cuius magna industria fuit, ita ut peruenisset ad Imperium, si fortunam suā expectare potuisset: quia tenuit iam aliquam imperij partem mandato patris. Sed quia molitus est defectionem contra patrem, pater decollauit eum & quidem ille pater, qui re ipsa nominatus est Ludouicus Pius, cum aliàs fuerit placidus & tranquillus. Ita filius illa αὐτόματα *mala accersiuit.*

Xenophon.

Πᾶν προσδοκᾷν δεῖ, ἄνθρωπον ὄντα: *id est om-*

nia

nia oportet expectare eum, qui est homo. Nota au tem mala sunt optima: quia iacula præuisa minus lædunt.

Idem.

Omnibus bonis dij duo mala adiunxerunt: præstißimi sua mala æquo animo ferre sciunt.

COLL.

Pœna contra insolentiam, tempore calamitatum publicarum.

Romani tempore belli Punici ciuem prospicientem de fenestra coronatum, iusserunt in carcerem duci, tali tempore delitijs indulgentem.

Terra plena petulantibus hominib.

Nuper dixit ad me quidã bonus & sanctus uir: Heu quanta est petulantia hominũ, ut terra eam nõ amplius poßit sustinere. Sic ante bellũ Troianũ dicũt terram petiuisse à Ioue, ut se ab onerib. inutilibus leuaret, quia nimiũ premeretur iniusticia: ita Iouem præbuisse huius belli causam.

DE FAME.

Tẽpore Ottonis Imperatoris tãta fuit sterilitas paßim in Germania per trienniũ, ut multa millia interierint fame. Vnde etiã nunc Erphordiæ quotannis pinsitur panis paruulus, in memoriã eius penuriæ. Nihilominus nos manemus usq; a deò intẽperantes, feri ac ingrati, ut quasi putemus nihil nobis opus esse diuino auxilio, ut nihil aliud dicam.

Famis

Famis ingentis exemplum.

Vidi aliquando totum Senatum & omnes sacer tes Tubingenses nudis pedibus incedere tempore famis.

Conseruationis diuinæ, famis tempore exemplum.

Cùm essem Tubingæ, fuit magna caritas annonæ. Veni eodem tempore ego & alij mei condiscipuli in domum cuiusdam rustici, ubi uidebamus eos comedere rapas coctas cũ crudis. Quæsiuimus utrum haberet panem? Respondit se neque pecuniam, neq; panem habere. Ibi intelleximus Deum tam mirabiliter rusticum & eius familiam seruare & nutrire. Nã omnes in ipsius familia erant satis robusti, etsi ipse fuerit aliquantulum macilentus. Cum postea adferret nobis ligna Tubingam, dedimus ei plus pecuniæ, quàm ipsi debebamus, ad suæ familia sustentationem.

Frumenta & non gramina nutrire, exemplum illustre.

Ante annos 30 magna fames grassabatur Venetijs ac in tota Italia: nam annis tribus continua famis fuit. Finito autem bello Veneto ante coronationem Imperatoris Caroli V. tunc multi homines reperti sunt in uijs iacentes, & tenentes gramina in ore. Sic habetis perspicuum exemplũ quòd frumenta & non gramina nutriant.

Bene-

Beneficentia senatus Argentinensis tempore famis.

Anno 1517. magna fames fuit: eo tempore urbs Argentinensis fuit benefica, distribuens uenale frumentum ciuibus & uicinis pro mediocri precio, ut consuleretur saluti ac uitæ subditorum.

MORS PIORVM, EORVMque qui propter Christi doctrinam interficiuntur.

Pij principis ex hac uita decessus.

Theodosius moriturus dixit, se quidem libenter discedere ex hac uita, defessum & defatigatum mole imperij, sed magis se iam sollicitum esse de Ecclesiæ statu post ipsum, quàm de sua uita: scire se, Ecclesiam habituram nouos prædones, sicut factum est. Valēs enim expulit ex Ecclesia rectè docentes. Valentinianus quidem defendit: sed tamen magna Imperij quassatio est facta.

Exemplum omnibus pijs in agone mortis proponendum.

Quando dux Fridericus erat in agone mortis, iußit sibi grandioribus literis multas sententias cōsolationum in tabulam scribere: quas sæpè legit, ijsq; se confirmauit. Si quis addidisset picturam tri

umphi Christi, benefecisset, & credo quòd fuisset ei uoluptati. Sic piè & sanctè mortuus est, sentiens ingentes cruciatus calculi. Interrogatus, an alios dolores haberet? respondit. Habeo cor tranquillũ: uerùm in carne habeo dolores maximos, quos fero propter Christum.

Versus Bembi consolationis plenus.

Bembus Venetus nobilißimo genere natus, scripsis carmen pulchrum de S. Stephano, in quo ponit hunc uersiculum de eo:

Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat.

Innocentis necis & patientiæ exemplum.

Fui in aliquo loco, ubi sumebatur supplicium de aliquot præstãtißimis uiris: inter quos senior quidam uir cum flecteret genua (quanquam non posset per seipsum procumbere, sed utcunq; sustentabat eum lictor) præbens ceruicem iam lictori, postremò dicebat: O Domine Deus, ego multis meis magnis peccatis merui mortem & supplicia: sed tamen tu scis quòd in ista causa sim innocens. Dixit se habere conscientiam bonã, in illa causa propter quam occideretur.

Sancti Iacobi mors, ex insidijs interfecti.

Iudæi interfecerunt Iacobum Alpheum, in illo inter-

interuallo quando abfuit Romanus magistratus, & expectabatur aduentus noui præsidis ex urbe Roma. Ibi iste Iacobus est necatus à suo pontifice, qui non habebat ius gladij. Sed tempora aliàs tunc erant plena seditionum. Quia quando instat finis alicuius regni, præcedunt multæ seditiones. Sicut iam paulatim sacra ædificia per partes ruunt: sic sensim ruunt etiam Imperia. Quantus tumultus est iam in Germania? Sine ulla dubitatione instat mutatio aliqua.

Mors triste spectaculum.

Ante annos 36. aut circiter, bona & honesta matrona moriebatur: ad quam accedebat concionator iuuenis, de clamitans multa de mortis dulcedine. Ipsa uerò pertæsa illius stultæ orationis, inquit: Ah tu nondũ expertus es mortis cruciatus: ego confido in Deum, qui me iam ex omnibus illis calamitatibus & ærumnis eripiet.

Insignis pij militis ex hac uita decessus.

Ioãnes Huniades, pater Mathiæ, fuit magnanimꝰ & felix bellator, qui unus reuera aliquid præclari contra Turcas gessit. In postrema aũt pugna, qua fuit uictor, magna cum gloria ex hac uita discessit. Sicut enim Epaminondas iam moribũdus interro-

gauit an saluꝰ esset clypeus? dixerũt esse saluũ. Deinde: quæsiuit à qua parte staret uictoria? Dixerũt uictores esse suos ciues, quo audito, fortiter, ac læto animo mortuus est. Sic Iohannes Huniades cùm audisset profligatos esse suos hostes, agit Deo gratias, cui suam animam & corpus commendauit, & ita lætus est mortuus.

Papæ tyrannis & organorum eius sæuitia in pios

Duo boni uiri in Elwagen, pastor & eius concionator supplicio affecti sunt, qui nihil aliud fecerãt, nisi quòd mollißimè taxauerant craßißimos abusus papisticos. Concionatoris nomen erat Cræsus, qui fuit meus præceptor. Illi duo duxerunt uxores. Concionator erat perclarè doctus. Pastor uerò minus. Cùm essent in carcere, ille non fuit fortis, adeò ut pastor licet indoctior, confirmauerit illum. Postea ambo in bona confeßione sunt decollati.

Aliud.

Papa iam in Italia comburit quicquid potest requiri librorũ, non tantũ Theologicorum sed etiã Philosophicorum. In primis autem omnes Erasmi Libros curat inquiri. Flaminium illum bonum uirum effodit mortuum & cõbußit cadauer, qui Psalmos reddidit uersibus: uult aboleri omnia scripta

pta præter libros unius Thomæ Aquinatis omniũ insulsißimi scriptorum.

Alia in antiqua Ecclesia tyrannis.

In Aegypto fuit episcopus Cheræmon, uir admodum senex, expulsus ex urbe sua cum magna multitudine piorum hominum, antecesßit agmen senex cum coniuge sna. Cùm autem interea misßi essent equites, qui eos conculcarent & extinguerent, cumq́; pius ille senex non posset perinde atq; alij iuniores festinando effugere, ibi ille cùm sua coniuge in cœlum subduci à reliquo agmine conspectus est. Euidens est exemplum præsentiæ Dei in Ecclesia, iuxta dictum Psalmistæ: Prope est Dominus omnibus, qui tribulato sunt corde.

Aliud.

Cardinalis quidam in Anglia, interfecit optimos uiros Latomerum integerrimum octogenarium senem. Cum esset Paduæ scholasticus uadit ad auditorium, ubi monachus enarrauit epistolam Pauli ad Romanos, secum ferens meum commentarium, quasi improbans huius nugas. Sed iam scripsit pro Pontifice.

Veteris Ecclesiæ in pios tyrannis.

Magna lucta fidei est in Babyla Episcopo Antiocheno laudabili illo sene. Cùm ducebatur ad sup

plicium senex cum duobus filijs tempore Decij, astitit ibi quoq; mater: & cum filij primò interficerentur, uicit illum dolorem fides in patre et matre. Postea pater est interfectus in confeßione bona: mater uerò non occidebatur.

Velcurionis pius ex hac uita discessus.

Magister Velcurio cum ægrotaret, adeò ut etiam morbo illo moreretur, cumq; cæteri magistri & doctores, accedentes ipsum, consolarentur, subitò prorupit in hæc uerba: Pater est amator, filius redemptor, spiritus sanctus consolator: quomodo itaq; tristicia affici poßem?

Mortem piorum & sanctorum hominum sequi calamitates.

Sic Stillico mortuo, Ambrosio dixit: secuturas esse magnas mutationes, & ita accidit. Nam mortuo Ambrosio, inuaserunt peregrinæ gentes Italiam, & horribiliter eam uastauerunt. Mortuo Augustino, Vandali traiecerunt in Africam, & statim secuta est hæresis Arriana. Videte quid accidit post mortẽ Doctoris Martini Lutheri.

Deus mitiget calamitates, & pro sua immensa misericordia nos tueatur.

COLL.

Exemplum insignis patientiæ in Mauricio.

Mauricius Imperator *bella geßit cum quodam rege* Barbaro, *à quo prælio superatus est: & maxima eius exercitus pars fugata, captiq́; sunt plures duobus millibus militũ.* Barbarus *obtulit* Mauricio *singulos redimendos uno numo.* Hic propter *nimiã auariciã noluit:* Barbarus *secũdò obtulit, & hic secũdò recusauit.* Quare Barbarus *motus iracũdia uniuersam multitudinẽ captiuorũ trucidauit.* Tandem *post exiguum temporis spaciũ, uidit Mauricius in somnis imaginem Saluatoris nostri, in sublimi cruce pendentem, & iuxta eum stantem multitudinem trucidatorum, ipsum accusantium.* Visum est *igitur* Mauricio *se à Christo uocari.* Accedit *igitur ad Christum, sic interrogantem eum: Maurici, utrum uis luere pœnam pro captiuis his interfectis in hac uita, an in altera?* Ille *supplex procumbit, rogans ut sibi parceret in altera uita, ac in hac poti⁹ sumeret poenas.* Tũc *Christus:* Ergo *si uis in altera uita nõ puniri, in hac uita lues tuorũ peccatorum pœnas: ideoq́; tradã te in potestatẽ* Phocæ, *ut interficiat te cũ tota familia.* Mane *expergefactus Mauricius, ac nimium illo somno perterritus, ad se uocat Philippum, quem antea suspectum habuerat, dixitq́; ad eum:* Philippe, *sæpe ha-*

bui te suspectũ, quòd affectares meum regnũ: iam uerò te omni suspitione libero. Hac nocte mihi reuelatum est, in somno, me interficiendum esse à Phoca. Quærit igitur qualis esset? Ibi Philippus inquit: Nihil est quod uerearis à Phoca: est enim homo timidus. Ibi statim Mauricius subiecit: Omnis timidus est homicida & crudelis. Paucos post dies annunciatum est Imperatori, Phocam cum exercitu uenire ad interficiendum ipsum. Imperator fugit ad amicum nescio quò: sed retractus est ex fuga, & prius in conspectu eius trucidati sunt filij. Postea cum infans quæreretur, dixit Mauricius, eum esse apud nutricem. Missum est ad illam ut auferretur infans. Nutrix misericordia mota erga Imperatoris filium, ipsum abdit in loco quodã secreto, & suum pro eo adfert. Pater agnouit suũ non esse, nec uoluit alium infantem pro suo interfici. Dixit igitur ad Phocã: Iste nõ est meus, parcas alieno innocenti sanguini, & iubeas adferri meũ. Coacta est igitur nutrix adducere Imperatoris infantẽ, qui adductus, patre etiam intuente, est trãsfossus. Deniq; cùm & coniugem adductam ante oculos suos uideret interfici, exclamabat Mauricius: Iustus et Domine, & rectum iudicium tuum. Tandem & ipse Mauricius decollatus est, repetito iterum hoc uersiculo Psalmi: Iustus es Domine, & rectum iudiciũ tuũ. Cogitate quanta hæc fuerit

rit pœnitentia & obedientia in calamitatibus, atq; adeò ipsa morte. Nullus ei dolor tantus fuit, quem non fide mediatorem apprehendente uicerit.

Ante paucos annos quidam est decollatus, qui ante supplicium dicebat, se nolle suam uitam redimere uno numo: quia iam uicerat mortem uiuificatus per filium Dei: accensa in eo lætitia Spiritus sancti, qui est spiritus gratiæ & precum. Habuit enim illum non ex factis, sed sola fide, apprehendente misericordiam in filio Dei ostensam, qua superauerat suam mortem.

Mors S. Mariæ matris Saluatoris nostri.

Epiphanius putat Mariam coronatam martyrio, & allegat hoc dictum Simeonis: Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Sed tamen affirmat non constare, quo genere mortis sit extincta, aut ubi sit corpus eius in terra sepultum. Mortua autem est anno ætatis suæ quinquagesimonono, ut scribit Nicephorus, totidem uidelicet annos nata ante mortem, quot Maximilianus. Credo, quòd cõceperit anno uigesimo: alij uolunt anno decimoquinto ætatis suæ. Vixit autem post ascensionem filij quinq; aut sex annos, et fuit rectrix istius cœt⁹. c c

Pij principis morientis uotum.

Dux Saxoniæ Iohannes, iustus, sapiens, & mo-

deratißimus princeps, ante obitum ſubinde hæc uerba repetiuiſſe dicitur, ſe paterno animo ſemper erga ſuos fuiſſe ſubditos, ſé que optare ut ad poſteritatem etiã patria tranquilla ſit, & paternis imperijs regatur.

Papæ & ſuorum contra pios tyrannis.

Lugduni ante paucos annos, tres honeſti uiri propter confeßionem Euangelij ſunt interfecti.

Simile.

In Anglia nunc filia regis eſt decollata, & caput eius abiectum in gremium principis cognati aſtantis, qui poſtea etiam eſt accuſatus.

Simile.

Cùm in Belgico quidam Lutheranus duceretur ad ſupplicium, dixit: Ego oro uos propter Deum, ut tantum dicatis mihi, quid fecerim? Ibi reſponſum eſt, quòd propterea duceretur ad ſupplicium, quia Germanica Biblia excudiſſet. Ibi ille: Ago Deo gratias, quòd nullũ aliud crimẽ mihi obijcere poßitis, & lætus ſum, quòd hanc rem ad Dei tribunal adferre poſſum.

Simile.

Epiſcopus quidam ſolebat dicere: Ego non ſoleo diu diſputare cum Lutheranis, ſed ſtatim iubeo eos demergi in Rhenum. Poſtea ille ipſe epiſcopus horribiliter eſt mortuus.

Sequen-

Sequentes tres historiæ sunt scriptæ ad Lutherum Anno 1543.

Prima.

Quidam ciues in Austria profecti sunt ad uicinum oppidum, quod duobus milliaribus distat ab eis, & ibi sumpserunt sacramentum sub utraq; specie. Papistici sacerdotes illius loci, postquam comperterunt, iusserunt eos in uincula coniici: sed qui præfuerunt, id facere recusarunt.

Secunda.

Ad eundem modum in regali Alba, quam Stulweissenburg uocant, Euangelium docetur purè, & administrantur sacramenta iuxta Christi institutionem. Iusserunt autem Papistæ cùm doctorem Ecclesiæ, tum ciues sacramentis usos, coniici in carcerem. Sed præses oppidi rescripsit, se Deo potius obtemperare, quàm hominibus: in cæteris omnib. facturum officium.

Tertia.

In die Paschæ, ex oppido Metensi ad uicinum monasteriũ, quod est comitis Vuilhelmi à Fürstenberg, iuerunt ciues circiter ducenti cũ uxoribus, ut ibi integro sacramento uterentur. Id cũ Scãpaniæ gubernator resciuisset, cũ aliquot equitibus impetum in monasterium fecit, & matronas in cõspectu maritorum nudatas uestibus uio'auit. Quid à Turcis posset committi magis indignum?

COLL.

Simile.

Romæ duo Augustani in cellis inuenti sunt præcisis capitibus, & linguis exectis. Tanta fuit crudelitas. Reprehenderant autem hi luxũ Cardinaliũ.

Tyrannis Papæ, & suorum, contra Iohannem Hus & Hieronymum Pragensem

Cogitate, qualis fuerit dolor illorum duorum uirorum, Iohannis Hus, & Hieronymi Pragensis in concilio Constantiensi. Ibi aduersatus est eis totus mundus. Gerson etiam fuit unus ex condemnatoribus, qui eo tempore fuit eruditus & magnus uir: & tamen fuit ex illorum numero, qui se sanguine innocentum & iustorum hominum polluerunt. Dicitur surrexisse ex Concilio Casparus Schlick, à quo est illa familia in ualle Ioachimica, cùm uideret inclinationem fieri ad eorum cõdemnationem, nolens esse suffragator & approbator supplicij.

COLL.

Palatinus Ludouicus ille bonus: senex & pius princeps, ante paucos annos Idibus Martij mortuus est: cum quo etiam mortua & extincta pax Germaniæ. Hic paulo ante mortem uocauit ad se plurimos concionatores, cum quibus collocutus fuit de causis & cõtrouersijs religionis, dixit que, illos

illos sibi præ cæteris esse gratißimos hospites. Adfuit autem ei in agone mortis pastor Heydelbergensis, qui adhuc uiuit. Mortuus est postea ille princeps in pia confeßione doctrinæ Christianæ.

COLL.

Dicitur de Petro Apostolo, quòd fuerit uestitus pallio (quia tunica fuit interior uestis, & superinduerit pallium) habens in manu sudariū, quo solitus est uti propter aßiduas lachrymas. Interrogatus uerò, quare ita lachrymaretur? Respōdit, se flere desiderio Domini. Sed credo eum fleuisse propter calamitates generis humani potißimùm, quibus genus humanum propter peccatum obnoxium est.

Tyrannis Saltzburgensis contra pios.

Audiui de episcopo Saltzburgensi, quòd decem homines propter religionem coniecerit in carcerem, & eos ita fame necauerit, ut se mutuò deuorarent. Quis unquam hoc audiuit in Phalaridis historia?

Tragica mors patris & filij simul combusti.

Ante paucos annos cùm quidam alligatus esset palo in Anglia, ut propter cōfeßionem doctrinæ combureretur, ibi filius astans spectator supplici pa-

cij paterni transilijt in rogum ad patrem, & carnifex utrumq; combußit.

Breuis de morte & confesſione Iohannis Huſs narratio.

Iohannes Huß Bohemus in Concilio Constantiensi publicè pronunciatus est hæreticus, & singulari ritu spoliatus iure sacerdotali, per episcopos damnatus ad supplicium ignis, & traditus seculari potestati. Cùm educitur ad locum supplicij, gestat in capite mitram episcopali similem, in qua depicti erant duo dæmones, cum inscriptione: Hæresiarcha. Subinde inter eundum has uoces ingeminauit: Iesu Christe fili Dei uiui, qui passus es pro nobis, miserere mei. Tandem impositus rogo, eandem precationem aliquoties alta uoce repetens, fortiter supplicium pertulit. Hæc anno 45. recitauit.

Eberhardi ducis Vuirtenbergenſis, decedentis ex hac uita, pia confesſio & conſolatio.

Eberhardi ducis Vuirtenbergensis pij & præstantis principis confeßio: qui cum iacuisset totum triduum, & iam morituro præberetur corpus Domini, erigens se quasi conualuißet, dixit: Ago tibi æterne Deus pater Domini nostri Iesu Christi gratias ingentes, quòd ostendisti consolationem conscientiæ

scientiæ meæ, per filium tuum, & reuocasti me ad pœnitentiam. Tandem cœpit hæc sequentia intenta uoce proferre: *Deus, inquit, sicut omnes sumus imbecilles, & polluti horribilibus peccatis, si meũ regimen unquam fuit graue & molestum alicui ex meis subditis, aut alijs hominibus, punias me & sumas supplicium in hac uita de meo corpore, & postea animæ parcas.*

Pij principis confeßio omnibus in agone mortis necessaria.

Cùm optimus & pius princeps dux Franciscus Luneburgensis multos cruciatus in crure sentiret, paulo ante mortem dixit: Isti cruciatus mei, multo minores sunt, quàm peccata mea merẽtur. Omnipotens Deus, ueni tandem, & miserere mei, propter filiũ tuum unigenitũ: & non abijce me, propter eundem filium tuum, ab æterna tua consuetudine. Hora illa extremi agonis adueniente, tum demum experientia discimus, quid antè in doctrina Euangelica profecerimus.

Erasmi confeßio ante mortem.

Erasmus Roterodamus moriturus, sæpe ingeminauit hanc uocem: Domine fac finem, fac finẽ. Sed quid uoluerit, dicere non possum.

Miserabilis mors piorum doctorũ.

Fuerũt tres uiri in Anglia, (ubi plurimi propter cõfeßionẽ doctrinæ supplicio afficiũtur) q̃ hoc an-

no 56 miserrimè interfecti sunt, quorum non habuit ista natio similes, Latomerus senex octogenarius, Hugo episcopus Londinensis, & cardinalis Cantuariensis, docti & pij homines, cum alijs quàm plurimis. Hæc 19. Iunij narrauit.

COLL.

Insigne confessionis exemplum.

Ludi magister quidam in Anglia sub rege quodā scripserat ad quendā sacrificulū literas, & illū de craßioribus errorib. Papistarum admonuerat. Alter literas regi offert. Rex iubet ludimagistrum in carcerem conijci. Tandē uerò sententia ferebatur ut ille cōbureretur. Ibi amicus quidam ei uespertinā assaturā attulit, quam cùm attingeret, & feruore motus digitos retraheret, risit: Ecce, inquit, ego nō possum ferre hunc dolorem, quid fiet, cùm cras ipse assabor? Adductum itaq; in iudicium rex ipse alloquitur eū, dicens: Se ipsi donaturū esse uitam, si illam doctrinam quam in suis literis esset confessus, abnegaret. At ille: O serenißime rex, post Deum nihil magis quàm tuam serenitatem ueneror: sed à Deo & eius doctrina deficere non possum. Maluit hic pro ueritate Euangelij subire supplicium, quàm adulatione uitam conseruare. Sic constantißimo animo, & confeßione pia est mortuus.

COLL.

COLL.

Cùm ægrotaret D. Munsterus, & ad eum accederent quidam ex eius amicis, uisuri quomodo ualeret, & misericordia afficerentur ob cruciatus, quos ex ulceribus sui corporis sentiret: O`, inquit, charissimi amici, & fratres dilecti in Christo, hæ sunt gemmæ & preciosa ornamenta Dei (ostendẽs eis simul ulcera) quibus Deus suos amicos ornat, ut eos ad se attrahat: quæ ornamenta preciosiora existimemus, quàm omne aurũ aut opes huius mundi. Ita paulo pòst piè & tranquillè in Domino obdormiuit.

COLL.

Relata est à fideli Ecclesiæ Basiliensis doctore hæc historia, atq; eruditè ad consolationes Euangelij applicata. Anno Domini 1525, id est biennium ante pugnam Ticimensem, Heluetij cũ alijs Gallicis copijs obsiderunt urbem Beyrott: in qua quidã duces suaserunt, ut Heluetijs muros & aggerem transcendere permitteretur, quo plures eorum in oppugnatione ex illa securitate interficerentur. nam oppidani milites tam multas commoditates habebant, ut uix poßibile uideretur Heluetios cõtra eos posse consistere. Ibi comes de Salma in hæc uerba prorupit, eaq́; dißuadens dixit: Minimè cõsulo. Mihi enim, ut ueteri militi, satis cognita est illius gentis fortitudo & animositas pugnandi. nam

k si con-

si concedamus ipsis de nostris commoditatibus spacium unius pedis, timendum nobis esset, ne magnã in nostros milites stragem faciant, & uictores euadant. Quemadmodum ille bonus & prudens dux, nihil concedere in illa oppugnatione de suo iure uoluit: ita & nos in spiritualibus & sæuis tentationibus diaboli nihil de nostro iure, id est hæreditate uitæ æternæ, iusticia & remißione peccatorũ, diabolo remittere debemus: considerantes, ipsum nequaquam esse segnem militem. siquidem Petrus eum describit rugientem leonẽ, quærentem quem deuoret. Præterea neq; ille dux iußit milites oscitari, sed quibuscunq; modis hostibus nocere mandauit. Hic quoq; ipsi obtemperarunt, ac egregiè contra fortẽ hanc gentem se defenderũt, ac depulerunt ipsam ab hac oppugnatione, propter loci incommoditatem: sic nos quoq; non simus ignaui contra incursiones nostri hostis diaboli, uarijs modis insidias nobis struentis: & sequamur consiliũ charißimi nostri ducis Saluatoris Domini Iesu Christi, qui sub persona Apostolorum nos etiam admonet de insidijs nostri hostis, cùm inquit: Diabolus ex petiuit, ut uos cribaret. Apostoli enim hic totius Ecclesiæ personam representant. Induamus arma, simul etiam clypeum in manum sumamus, quẽ Paulus uerbũ Dei uocat. Quare si hostis nostrarũ animarũ iam tristem & perturbatã nostrã consci-

entiam suis dolis oppugnare conetur, faciamus id quòd fortes milites decet. ac si nobis consolationem quam ex baptismo habemus, ex conscientijs excutere uelit, ita ut nullam planè ex eo sentiamus consolationem: sumamus aliud, & sic consequenter, donec nos planè relinquere cogatur. Quod tandem si fiat, ut si, Deo uolente, ex hac uita discessuri simus uictores, noster dux, Dominus noster Iesus Christus, nos æterno patri sistet, ac ut strenuos milites ipsi cõmendabit: ubi denique nostrarum in hac uita aßiduarum oppugnationum & uictoriæ præmium, uidelicet summa et æterna bona accipiemus. Idq; ut fiat quàm citißimè, omnes strenui milites Christiani aßiduis gemitibus Deum æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, unà cum Filio & Spiritu suo sancto precentur.

COLL.

Quidam pius & honestus ciuis Basiliensis, decedens ex hac uita, & iacens iam in agone mortis, interrogatus à fideli, eodemq; Euangelij concionatore, quò iam uellet proficisci? sustulit oculos in cœlum, & digito idem monstrauit. nam non amplius, propter mortis uicinitatem, loqui poterat. Paulo uerò pòst, tranquillo animo moriebatur. Sic sanctus hic uir monstrauit digito & oculis nobis illum locum, ad quem nos in

omnibus nostræ uocationis laboribus respicere debemus.

COLL.

Fuit ante annos 300 Lantgrauius quidam Isenaci in Thuringia, nomine Fridericus, uir summa authoritate præditus, qui magna bella summa cum uirtute gesßit, & habuit multas uictorias. Vnde tanto hostibus suis terrori fuit, ut D. Martinus de eo dixerit, cùm calcaria sua in Thuringia indueret, auditum esse sonitum in Franconia. Huic seni Lãtgrauio exhibita est Comædia de decem uirginibus Matthæi 25. Cùm autem intellexisset ea similitudine taxari hominum mortuorum inuocationem, & doceri, quòd nihil consequi possemus meritis sanctorum, sed sola fiducia in Christum nos fieri hæredes uitæ æternæ, & esse propter obedientiam filij Dei acceptos: ita consternatus est, ut in morbum inciderit: quo cùm biennium conflictatus esset, interijt.

Causæ cur pij interficiantur: & mors Polycarpi, eiusq; in supplicio precatio.

Duæ sunt causæ præcipuæ, quare pij doctores à tyrannis interficiantur. Prima est, quia Deus uult conspici testimonia de ueritate doctrinæ in Ecclesia, quòd ipsi non quæstus aut utilitatis causa hanc doctrinam Euangelij amplexi sint, sed te-

stentu

ſtentur illi ſancti uiri hanc doctrinam diuinitùs eſſe traditam, cùm eam omnibus bonis corporalibus anteferant. Altera cauſa eſt, quia uult illos ſummos uiros teſtes eſſe de extremo iudicio & immortalitate, quod reſtet aliud iudicium, in quo pij doctores fruentur æterna conſuetudine Dei: & eregionè tyranni & perſecutores uerbi diuini habituros eſſe æternos cruciatus. Sic Polycarpus diſcipulus Iohannis, cùm iam ageret ferè nonageſimum annum, imponitur rogo ardenti, ut corpus ipſius igne torreatur, & longiore cruciatu conſumatur. Hic, dum ſtat inter flammas, incipit his uerbis precationem ſuam clara uoce recitare: Deus pater dilecti filij tui Ieſu Chriſti, per quem agnitionē tui accepimus, conditor uniuerſæ naturæ, te inuoco, te confiteor uerum eſſe Deum, te glorifico per Pontificem dilectum filium tuum, cum Spiritu ſancto, ſuſcipe me, & fac me ſocium reſurrectionis ſanctorum tuorum. Hæc dum ſic clara uoce clamitat, flamma ſe expandit, & cedit corpori: ſtat ſenex integer & alacris, non ſentiens flammam (ut olim in Chaldæa ſeu Babylonica fornace ſeruati ſunt tres uiri ab incendio, inter quos conſpectus eſt candida luce quartus, angelus Michael, ſimilis filio Dei) & celebrat hunc Deum patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Viſis illis inuſitatis rebus, ſtabant magiſtratus & carnifices ſtupefacti, cùm ui-

derent senem illæsum uiuere. Tandem iubet tyrannus gladio senem illum transfodi, adiuncta hac uoce: Minus hæc sæua fuerunt: permisit Deus seuerius extingui.

Matronæ piè morientis exemplũ.

Moriebatur honestißima quædã matrona Ihenæ, quæ cùm honestißimè uixisset, & multum habuisset calamitatis in uita (habuit enim maritũ morosum & belluonem, à quo multa perpessa erat) tandẽ Deus misertus illius, sustulit eam ex hac uita. Hæc per triduum iacuit in agone, & tandem ad pastorem D. Antonium Musam dixit: O' Domine Antoni, ego ago gratias Deo, ostendenti mihi mea peccata, et rursus me cõsolanti per uerbum suũ, in quo mihi proponitur remißio omniũ meorũ peccatorũ. Iam enim intelligo hæc uerba, Remittuntur tibi peccata tua. et ita post triduũ in magna læticia et fiducia Saluatoris nostri mortua est.

S. matronæ in confesſione morientis pictura.

Habetis pulchram historiã de muliere Romana Sabina, quæ grauida in carcerẽ fuit cõiecta propter confeßionẽ. Cùm aũt tẽpus partus immineret, & ingentes sustineret cruciatus propter partũ, ibi astitit custos carceris, et dixit: Quare iam adeò grauiter fers dolorẽ partus? quid fiet cras aut post biduũ, cùm non paries, sed ipsam mortem aggredieris?

ris? Iam, inquit illa, patior ut mulier, mersa in hos dolores propter mea peccata, ut dicitur in Genesi: In dolore paries filios: Cras aut post biduũ non ego patiar, sed in me Christus.

Dionysij Areopagitæ mors.

Dionysius Areopagita conuersus à Paulo Luteti docuit, & ibi supplicio affectus est. Primùm est obiectus bestijs: cùm bestiæ ipsi pepercissent, detruncatus est capite. Ibi trũcus, caput præcisum apprehendit, & ad sepulchrũ portauit. Hæc Suidas.

COLL.

Scriptũ est ad doctum uirũ, cuiusdam uiri uxorem Cygneæ aliquot horas in lipothymia iacuiße, ita ut oẽs eam mortuã existimarent. Cùm itaq; maritus abijsset, & curaret ipsi sepulchrũ, interea tẽporis mulier rursus cõualescit, & uiro redeunti obuiã uenit. cui mox maritus dicit: Curauerã tibi iam habitaculũ. At mulier: Ego interea temporis fui in cœlo, & uidi beatos angelos & homines celebrantes Deum, uidiq; illum & illam (homines quosdã nominans, qui paulo antè mortui erãt) uidissem libenter Deũ, sed eum uidere non poteram.

Scriptum est Vuitenbergã de duce Vngarico à Turcis capto, cum ipsi uitæ incolumitas non alia cõditione ꝑmitteretur, quàm si deficeret à cõfeßiõe Christiana, cõstantiß. denegauit, et fide cõstanti doctrinã nostrã cõfeß⁹ est: & doctrinã pariter Macho-

meticam refutauit. Postea coram Turcico Bascha est dissectus. Habetis simile exemplum in libro Machabæorum, ubi mater uidit necem filiorum. Magnum robur est in matre, uidere illa, & confirmamare filios in agone.

Consolatio pro morituris & afflictis, 1556. ad Baronem de Vngnad.

Quæ debeant esse in Christiano moriente, & in omnibus afflictionibus. Quando tibi moriendum est (Deus autem per suam gratiam det tibi longam uitam, & post eam deniq; felicem in fide discessum) hæc omnia tibi debent esse cogitata (quia singuli homines debemus esse parati ad mortem) In primis cogitabis filium Dei esse datorem iusticiæ, & uitæ æternæ, quam nos fide accipiamus, iuxta hoc dictū: Iustificati fide pacem habemus. Item: Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum filium suum daret, ut omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat uitam æternam. Debes igitur primùm petere à Deo propter filium remißionem peccatorū, & reconciliationem: & consolari teipsum firmißimè, quòd illa acceperis & habeas certò propter filium, gratis, & per eum.

Piæ matronæ confeßio ante mortem.

Lipsiæ honesta matrona, cum ei iam mors appro-

propinquaret, dicebat: Ego meos liberos nondum educatos Deo iam cõmendaui, qui meorũ orphanorũ curã habebit. Ego uerò iam nihil oro aut peto, nisi ut Deus hanc suam consolationem, quam per suum uerbum in corde meo incendit, ad extremum uitæ meæ halitum in me conseruet. Sic tranquillo animo ex hac uita decessit.

EXITVS IMPIORVM Ethnicorum ex hac uita, eorundemque qui iniustè apud Ethnicos sunt oppresi.

COLL.

Tristis ex hac uita discessus.

Agrippina mater Neronis, cum percussores ad eam missi essent, & multis uulneribus eam sauciassent, clamauit: Fodias uentrem, qui gestauit illud monstrum, & perniciem generis humani. & ita cum gemitu est extincta.

COLL.

Palamedes iniustè oppressus.

Palamedes unus ex principibus Græcis, ad Troiam profectis, familiaris Achilli, ipsiusq; grammateus, magno usui Reipublicæ non solùm in eo bello, uerumetiam in pace fuit. Fertur aliquot literas apud Græcos primò reperisse: adeoq; uir prudens

& sapiens fuisse, ut multa perniciosè ab Agamemnone tentata, ipsius consilio & autoritate impedita fuerint. Ob quam eius uirtutem inuidia moti Agamēnon & Vlysses, in ipsius necem cōspirant. Falsò igitur proditionis ipsum accusari procurant. De qua, ut conuinceretur, Vlyßes prius clàm thesaurum in eius tentorio defodi curauit, fictasq; literas tanquam ab hostibus missas, ad ipsum Palamedem cum mentione eius hesauri & proditionis, sparsit. Quibus literis repertis, & in iudicium productis, simulq; thesauro effosso, falsò proditionis damnatur. Huius historia refertur inter exempla per inuidiam oppressorum.

COLL.

Socratis mors.

Sic & Socrates per inuidiam maleuolorum iniustè est oppressus. Socrate aūt interfecto Athenis, recitata est tragœdia ab Aristophane de Palamede, qui interfectus est à Græcis ad Troiam. In hac hi uersus habentur:

Εκ̓άνετε ἐκ̓άνετε ἄριστον τῶν ἑλλήνων,
Τὴν ἀηδόνα μησῶν βλάψαντα,

Hos uersus cùm recitari audirent, ita commoti sunt ciues, ut statim authores interfecti Socratis apprehenderent. Sic hisce nostris temporibus multi sancti & pij homines paßim interficiuntur. Sicut ab initio mundi Abel propheta : ita postea Christus

stus ipse, Apostoli, & infiniti alij, qui ipsius uestigia sequuntur.

Catonis mors.

Marcus Cato, priusquam sibi mortem consciscere, aliquoties legit librum Platonis *de immortalitate animæ, ut acerbißimo dolori, quem ex* Pompeij *casu cæperat, remedium adhiberet: nec tamen potuit in eius scripti sententia acquiescere, sed doloris magnitudine fractus, librum abiecit, & ferro sibi mortem consciuit.* Inde *uerißimum est, quòd est apud* Platonem: *Consolationes philosophicas esse* λήχας καὶ φλυαρίας, *id est meras nugas.*

COLL.

Tragicæ mortis exemplum.

Nullus est tam ferreus, qui sine consternatione animi legat fratrum Thebanorum *certamẽ, & matris* Iocastæ *exitum: quæ dirẽptura prælium inter fratres, cùm tardius uenisset, ex alterius filij uulnere ensem extrahit: & hoc ense, qui filij cruore manabat, miserrima mater se transfigit, postea'q; se mediam inter filios abijcit, spargens brachia, quasi in utriusq; complexu moritura.*

Aliud simile.

Cornelius Gallus, Augusti miles & familiaris, tantæ fuit apud eum authoritatis & fidei, ut commendaret ipsi Aegyptum, ubi maximus metus erat: & tamen postea in eius odium incurrit,

propter

propter suspicionem affectati regni. Quamobrem tantum animi dolorem concepit, ut sibi ipsi mortem consciuerit. Fuit bonus miles atq; poeta, & amicus quondam Virgilij, cuius etiam meminit in decima Aegloga, hoc uersu? Galle quid insanis? Hic cũ in summis doloribus uersaretur, composuit eruditissimam querelam de miserijs humanis, in quo scripto reperitur:

Et redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

COLL.

Cornelij Agrippæ mors.

Cornelius Agrippa agens agonem mortis, uocauit ad se canem, qui cum ipso circumiuit, eumq; his uerbis alloquitur: Abi à me perdita bestia, quæ me perdidisti. Sic statim canis ab eo discedens, se in aquam præcipitauit.

COLL.

Epigramma de quodam dolore extincto.

Græci habent Epigramma de quodam, quem ita excruciauit forma illa sophisticorum argumentorũ, ut mortuus sit præ dolore: Ξεῖνε λόγων ψολόμενός με ἀπόλεσε φαύλων. id est: Hospes perdidit me illa forma argumenti, quæ est malorum sermonum. Hoc Epigramma recitat Athenæus: & nominat eum, de quo scriptum est, Phileten.

COLL.

COLL.

Alius eodem modo mortuus.

In academia Friburgensi, *quidam antagonista* Eccij, *cùm* Eccius *acerrimè disputaret contra ideas, id est uniuersalia* Scoti, *alter* Scotista *uoluit defendere suam sectam: sed cùm uideret se conuici, consciuit sibi mortem præ dolore, eo quòd superabatur.* Illi *etiam potuit subscribi superius* Epigrāma. *Sic ualde multos perdidit Sophistica.*

COLL.

Homeri mors.

Homerus *iam senex mortuus esse dicitur, eo quòd non potuerit soluere Aenigma de pediculis. sed existimo esse, fabulam à quodam* Homeri *osore esse excogitatam.*

COLL.

Aristotelis mors.

Aristoteles *dicitur demersisse se in* Euripum, *eo quòd causam eius inuestigare non posset: atq; ita extinctus esse. Sed non credo esse uerum.* Nazianzenus *quidem narrat, sed non est in ueteribus.* Forsitan *aliqui qui malè senserunt de* Aristotele, *sparserunt istam fabellam, quòd* Aristoteles *stans in littore, & cogitans de causa* Euripi, *cùm eam cogitando aßequi non posset, abiecerit se in mare, dicens: Quia* Aristoteles *non capit,* Euripus *capiat* Aristotelem.

COLL.

Fabula est de Aristeo, quòd fuerit etiam inter Gigantes. sed dij pepercerunt ipsi propter pietatem, quia nõ consensit in bellum contra deos. Opinor fabulã esse natam ex imitatione historiæ de diluuio, ubi solus Noe seruatur, reliqui moriũtur.

Pompeij mors.

Iulius Cæsar aspexit caput Pompeij lachrimãs, & sepeliri curauit. Fuit aũt Pompeius interfectus anno ætatis suæ 59. qui fuit unus ex præcipuis uiris, qui inter Ethnicos uixerunt eo tempore. Cicero ad Cornelium scribens, pulchrè eius laudes amplificat: sed accidit ei id quod uulgo dicitur, Wer einem vom galgen hilfft, der hilfft im selbst dran.

Est igitur mors Pompeij testimonium de instabilitate fortunæ, & quòd magni uiri accersant suis erratis magnas miserias: ut Osias rex Israel suo errato sibi & suis ingentes calamitates accersiuit. Cæsaris Iulij mors est testimonium, quòd fortuna tantum sit instabilis.

DE CONSOLATIONIBUS.

De bona conscientia, Dicta.

Est aliquid, magnis crimẽ abesse malis: Ouid. Pindarus: Bona conscientia dulcis auctrix senectæ. Hanc sententiam ego olim scripsi ad doctorem

ctorem Lamingium. Rescripsit mihi, se ualde ea sententia delectatum fuisse, eamq́; multum solatij sibi attulisse, quia antea non audiuerat. Et uerum est sanè, homines ualdè erigi ac lætari, arrepto aliquo dulcissimo dicto. Salomon scripsit integrum librum talium Sententiarum.

Philosophicæ consolationis finis.

Finis consolationis aut doctrinæ humanæ non est consolatio, sed ut habet ille uersus Vergilij,

Vitaq́; cum gemitu fugit indignata sub umbra.

Euangelicæ consolationis finis.

Finis consolationis in Ecclesia, est uita æterna, iuxta symbolum: Credo uitam æternam. Item: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & Christum esse Iesum. Item, Si quis diligit me, & sermonem meum seruauerit, pater meus diliget eum, & ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus.

Dixit ad me illustrissimus princeps Lantgrauius Dresdæ, anno 1556, mense Iunio, sibi impossibile fuisse sustinere tanta pericula, nisi habuisset consolationem ex uerbo diuino in suo corde. Die enim & nocte circumsteterunt eum aliquot cohortes militum, quibus custodia mandata fuit.

COLL.

Gerson: Multo plures sunt gratiæ priuatiuæ, q̃ posi-

Priuatiuæ gratiæ & positiuæ.

positiuæ. id est, illa beneficia, quòd Deus custodit nos, ne incidamus in mala (quæ ipse nominat priuatiua) plura sunt, quàm beneficia positiua: id est, res exhibitæ, uel dona quæ poßidemus, ut quòd Deus uocauit te ad hoc uel illud munus.

Liberatio & auxilium Dei contra causas secundas, & mirabile Dei auxilium in summis ærumnis.

Christianus rex Danicus, bonus & pius princeps, ægrotauit aliquãdo, ut planè de eius uita oẽs medici desperarent, & iuberent eum se præparare ad mortem, nullam dicentes eße reliquam spem suæ uitæ. Rex illis agit gratias, quòd omnia quæ fieri potuerint, diligenter ad sanitatem constituendam curauerint. se quoque curasse in suo testamento, ut honestè pro labore ipsorum acciperent præmia. Cõpositis itaq; omnibus ad mortem paratis, rex tertio die pòst conualuit. Hæc & similia exẽpla sunt obseruanda. Admouet autem nos hæc historia, de mirabili liberatione Dei ex calamitatib. etiam in summis periculis, ne spem auxilij diuini & inuocationem in talibus periculis amittamus.

Consolationes Papisticæ homines in dubitationibus relinquunt.

Heydelbergæ cum puer quidam moreretur (ubi

& ego

& ego interfui) quidam doctor Theologiæ cum monacho, morienti puero semper præcinebat cãtilenam: Maria mater gratiæ, nos in hora mortis suscipe. Talis solet esse consolatio Papistica apud morientes.

Consolatio pro pijs, in calamitatibus uersantibus.

In silentio & spe erit fortitudo uestra: id est, nõ fremite aduersus Deũ, non fugite Deũ si differtur auxilium (hæc crebra admonitio fuit D. Philippi) Ista dicta & similia intelliguntur ab ijs, quorum ætas aliquantulum maturuit, ut illa poßint perpendere. Iuuenes uerò id non intelligunt.

Consolatio pro sontibus, & à magistratu interficiendis.

Quomodo, si quis ad supplicium capitale producatur, est consolandus?

Audiat initiò uerbum Euangelij de redemptione per Christum, illudq; fide suscipiat, credens se habere remißionem peccatorũ et uitam æternã propter Filiũ Dei. Sic quoq; secũ reputet, Deũ huiusmodi cruces & laqueos aliaq; pœnarũ genera ordinaße, ad ostendendam suã iusticiam, ut qui maleficia nolit esse impunita. Quare non cogitet se ea paßione aut opere ullam mereri remißionẽ peccatorũ: sed potius tale opus esse, quo Deus uult obedientiã erga se experiri ac declarare: sicut obedien-

tiam uoluit ostendere in castitate Ioseph. Sciat uerò ac certò statuat peccata sua sibi esse remissa gratuitò, propter Christũ, qui pro ijs satisfecit. Hac enim ratione cor seu cõscientia uerũ solatiũ percipit per Spiritũ sanctũ, qui operatur uerbo uocali, & sacramentis. Adhæc agnoscat se patientem esse decere, propter Deum, qui sic iusticiam suam ostendit, dum delicta omneq́; iniusticiã, aut immediatè per se, aut mediatè per Magistratum punit. Ita cõfirmatio fidei fit per uerbum & sacramenta, & cum uerbo spiritus sanctus datur, & est efficax.

Præcipua consolatio, qua se Adam & Eua sustentauerit.

Adam & Eua exem consolationis.

Facilè quiuis perpendere potest, quanto mœrore Adã atq; Eua affecti fuerint, cũ unus filiorũ alterũ trucidasset. Memini honestã matronã in tanto luctu & mœrore uersatã esse, ut nullã consolationẽ nisi illud Adæ et Euæ exemplũ seu triste spectaculũ admitteret. Breui enim tempore amiserat maritum & filiũ. Maritus deciderat de curru, & fractis costis uitam miserabiliter finiuit. Filius uerò, paulo antè in aquis suffocatus, extinctus erat.

Calamitates docent homines, ex uerbo diuino consolationes haurire.

Psalmi consolantur homines afflictos

Memini uiduã Doctoris Martini Lutheri, honestam matronã, ferè tempore belli in exilio nostro, cum legeret Psalmos, dicere: Iam primùm in his nostris

stris calamitatibus intelligo multos Psalmos, quos antea non intellexi, non uersans in illis ærumnis. Vnde plus consolationis & doctrinæ percipio, quàm aliàs extra illas calamitates sensi.

COLL.

Consolatio pro destitutis auxilio diuino.

Fuit ante aliquot annos Madeburgensis episcopus, Ioannes à Beichlingen. Is cùm à collegio ad episcopatũ esset pertractus, fortè accidit, ut quidã dux ob simultatem aliquam bellum ei inferre pararet. Episcopus tanquã altum somnum dormiens, nihil contra talem uim parabat: sed curabat Ecclesiam suã, in qua frequenter uitia corrigere lectione & oratione diligenti conabatur, perinde ac si nullus usquã esset belli metus. Cũ aũt idem dux speculatores mitteret in aulam Episcopi: illiq; easdem res, quas uiderant, retulissent: statim ab optimo Principe intermissa est expeditio, & dimissi sunt milites. Ita enim respõdit, Se lõgè inferiorẽ esse, quàm ut cõtra eũ pugnaret, qui sociũ haberet pugnæ Deũ. Adeò nõ fallit consolatio, & spes in diuinũ auxiliũ.

Dictũ, quod cùm ad Philosophicas, tũ ad Euangelicas referri potest.

In consolationib. plerunq; traditur hæc sentẽtia, τέον καὶ ἐλπιστέον: id est, ferendũ & sperandũ. ...cio id à magnis uiris esse scriptum in parietibus,

pro symbolo. Ac memini à quodã doctore, erudito ac ualdè præstanti uiro, qui erat magnorũ principũ consiliarius, esse scriptum ante annos 80.

COLL.

Consolatio contra diabolicas tentationes.

Exm diabolicæ tentationis fugatæ.

Cùm Friburgi in Misnia quidam ualdè pius & uenerandus senex graui morbo decũberet, & iam ultimum diem obiturus eßet, aliquãdo ipso relicto solo, uenit diabolus amictus Pontificali ueste, & miserum senem iam in ipso mortis agone ualdè exagitauit, uolens eum ui cogere, ut ipsi singula delicta, quæ in tota sua uita cõmisisset, enarraret. Volebat enim ipse, habens chartam & atramentũ, omnia signare. Verùm cùm pius senex diu uehemẽter per sacras literas obstreperet, nec persuaderetur, & tamẽ diabolus uehemẽter illã narrationẽ urgeret, tandẽ bonus senex dixit: Quandoquidẽ igitur omnino hoc uis, ut tibi singillatim delicta mea enarrem: scribe itaq; huiusmodi primùm facto exordio, Semen mulieris conteret caput serpentis, &c. Diabolus hoc audiens, proiecit chartã unà cũ atramento in terram, & relicto post se ingenti fœtore aufugit. Senex uerò ille pius paulo pòst placida morte in bona confeßione mortuus est.

Con-

Consolatio ex dicto Pauli ad Romanos octauo capite: Quis nos separabit à dilectione Dei?

Vxor Camerarij aliquando audiuerat Sarceriũ explicantem dictum Pauli, Quis nos à dilectione Dei separabit, reuersa domũ: Ah, inquit, ego iam audiui aliquid in concione, quod nunquam obliuiscar. Interrogo quid sit? Respondit illa: Sæpe cogitaui, quando hoc dictum audiui legi, Quis separabit nos à dilectione Dei: O` bone Deus, quid de te fiet? tu non amas Deum, ergo es à Deo tibi irascente derelicta. Sed iam ex hac concione didici, quòd dictum non sit intelligendũ de nostra dilectione, qua nos Deum diligimus: sed de dilectione, qua Deus nos diligit, à qua nemo poterit nos separare. Hoc ideo recito, ut firmius & melius retineatis, dictum hoc esse intelligendum paßiuè, non actiuè.

Ducis Luneburgẽsis decedentis ex hac miseriarum ualle, Christiana confessio & consolatio.

Dux Luneburgensis, bonus & pius princeps, cui præcisus est pes ante paucos annos, moriebatur iuuenis, & in magno dolore: tamen edebat confeßionem insignem, dicens: Ego certò scio, quòd mea peccata mihi remißa sunt propter filiũ Dei: & illi dolores tantum sunt commonefactiones pœnitentiæ.

Consolatio Doctoris Martini Lutheri, contra spirituales tentationes.

hrs optimg pastor Ipse uiderit ubi anima mea mansura sit, qui pro ea sic solicitus fuit, ut uitā seu animā propriam pro ea posuerit, ut meam redimeret. Ille est optimus pastor, & benedictus episcopus animarum in se credentium. Neq; enim in me primùm docet animas sibi credentes curare, neq; eam ipsam uolo in mea manu aut cura positam esse, alioqui in momento à diabolo deuoraretur: sed ipse in manu habeat, cui nemo rapere potest. Nunc sufficit nosse, in domo patris mei esse multas habitationes.

DE INVOCATIONE.

Ore & expressis uerbis precationes fiant.

Cum Cyclopicus homo irrideret quendam precantem, & uerba suæ precationis expressa uoce dicentem, cui aßidebat Doctor Hieronymus Schurpf: hic ægrè ferens istius ineptias, inquit: Scriptum est de precatione, Precantes dicite: ac aliquoties uocabulum, Dicite, urgebat.

Ignauiæ in recitatione precum taxatio.

D. Philippus taxans negligentiam in recitatione precum, sæpe dicere solebat: Turpe ac detestandū est, uos mane surgentes non dicere orationem Dominicam,

Dominicam, cum recitatione alicuius psalmi & symboli Apostolici, aut cū gratiarūactione pro beneficijs acceptis. Multi dicūt, Cor loquitur cū Deo. Verum est, recitationem uerborum ore, sine corde, esse hypocrisin: sed tamen etiā palàm nostrā fidem confiteri oportet: & qui dicunt, cor orat, illi tantū prætendunt excusationē negligentiæ & pigritiæ suæ in omittenda planè omni precatione. Itaq; Germanicum prouerbiū uerè idem exprimit: Wes das hertz vol ist, des ghet der mundt über. Quod sic exprimit Salomō: Ex abūdatia cordis os loquitur. Ergo dū nihil egreditur, nihil inest pectori. Quare nō tātū murmurate, aut apud uos oscitātes precationē cogitate, sed etiā expressa uoce attentionē excitate.

Excusatio vana

NB.

De sanctorum inuocatione, Doctoris Martini Lutheri iudicium.

Doctor Martinus sæpe dicebat, quod est dignū memoria: Etiamsi inuocatio hominū mortuorum non propter multas alias causas esset detestanda, tamen propter hoc esset detestāda, quòd obscurat meritū et obedientiā filij Dei, qui pro peccatis generis humani satisfecit.

Sanctorum inuocatio cur detestanda.

Simile.

Viennæ ante paucos annos cōcionator Regius, differēs de inuocatione sanctorū dixit: Nos nō debere inuocare sanctos, sed cū eis. Dictū est ingeniosi hominis, sed quomodo idē declarauerit, non scio.

Socrates in Phædone.

Δεῖ ἐν εὐφημίᾳ ἀποθανεῖν. Oportet mori in precatione. Ita uidetis Christum cruce pendentem in precatione mori, ac dicere: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Et notum est dictū: Beati mortui, qui in Domino moriūtur: id est, in agnitione, inuocatione, uera fide et fiducia mediatoris. Item: Si quis perseuerauit usque ad finem, saluus erit.

COLL.

Quidam eremita orauit Deū sibi ostendi, qualem cultum peteret. Respondit ei oraculum:

Da mediam lunam, solem, simul & canis iram.

Ille bonus pater ualdè anxius mirabatur, quomodo uellet cœlo lunam detrahere, & multo magis solem? cum hoc uelit,

Da	Mediam lunam Solem. Canis iram	Id est	C O R

COLL.

Bernhardus: Semper precatio, aut hoc quod petit impetrat, aut aliquid melius.

Mos supplicum pulchrè accōmodatus ad inuocationem.

Fuit uetus mos fieri supplicē, ita ut manu supplex teneret filium illius cui supplex fiebat. Themistocles

mistocles uenit ad regem Molossorum, petiturus hospitium, ne interficeretur: stetitq; supplex ad aram, cum ueniret rex, filium paruulum tenens in manibus: et ostenso filio, petiuit sibi parci. Talis fuit ritus supplicum, hauddubiè à primis patribus, Adam, Seth, Sem & Abraham usurpatus. Nos simili modo accedentes ad Deum, stamus coram eo supplices, tenentes filiũ suum unigenitum fide in corde nostro: & obtestamur æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, ut nostras preces propter filij sui pro nobis crucifixi & resuscitati obedientiam exaudiat.

Tres causæ, quare propagatio longioris uitæ sit petenda.

Prima, ut ipsi doctrinam de Deo discamus.

Secũda, ut eam in uitæ periculis, pœnitentia, & quotidiana inuocatione exerceamus, & in nobis ueram fidei sententiam confirmemus.

Tertia, ut alios erudiamus, cõfirmemus, & uerã Dei agnitionem ad posteros propagemus.

Cassita admonitrix sedulæ inuocationis.

Caßita est monitrix duarũ rerũ. Initiò est laudatrix Dei: quia quotidie canit ter mane, paulo antè solis ortum, meridie & uesperi. Docet nos illa tempora distribuere precationi, & gratiarũ actioni. Deinde est monitrix operum agricolarũ.

opera enim rustica inchoantur, quãdo primùm uenit caßita in uere.

COLL.

Salsum dictum, quo diabolus ab inuocante est depulsus.

Mementote historiã, uel potius fabellã de Sancto Bernhardo. est enim erudita fabella, cuiuscũq; sit. Bernhardus sedens in latrina, recitans preces, cum ueniret ad eum diabolus, quærens quare tam sancta eo in loco recitaret. Respondit: Quæ sancta uerba ex ore profero, ad Deum perfero: quæ per inferiora decidunt, hæc tu excipe.

Regula precantibus perpendenda.

Promißiones diuinæ sunt ratæ & firmæ, scilicet cum exceptione castigationis & crucis. & hic rectè practicatur tertia petitio orationis Dominicæ, quæ sic sonat: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra.

Nobilis quidã, qui in maximas tentationes, & penè in desperationem inciderat, is mihi & Doctori Martino Luthero hoc argumentum proponebat, & magnis uociferationibus dicebat:

Deus promisit se exauditurum nos, ipsum inuocantes.

Ego istam calamitatem sæpe deprecatus sum, et adhuc quotidie deprecor: sed tamen non liberor, et relinquor in ista calamitate.

Ergo,

Ergo, Deus non est uerax in suis promißionib.
Respondeo ad maiorem : Deus promisit se nos exauditurũ esse in calamitatib. Promißio uerò illa intelligenda est cum exceptione castigationis, & crucis: plerũq; uerò calamitates sunt castigationes.

Sanctorum pro Ecclesia perpetuæ preces.

In cõuentu Ratisbonensi, cùm quidã ex collocutoribus multos locos ex Augustino & alijs ueteris Ecclesiæ scriptoribus citaret, quod sancti scirent aliquid de uiuentibus, quibus sanctorũ inuocationem uolebat probare: ego deniq; respondi : Quid tã multa dicta ex Augustino et alijs ueteris Ecclesiæ scriptorib. citas, quasi Augustino & alijs Ecclesiæ scriptorib. sit tantũ habenda fides, & ex illis scriptis solummodo aliquid iudicandũ, & nullũ in sacris literis haberemus. Imò dicã tibi manifestũ testimoniũ ex nouo Testamento, probans quòd mortui sint soliciti de ecclesia et de nobis. Ita enim ait Matthæus: Elias & Moyses loquebantur cum Christo de rebus futuris. Ibi dixit Granuelus: Est bonum testimoniũ. & approbauit illud. Nõ dubium est, quin sancti ipsi qui sunt in cœlo, nostri cura erga Ecclesiã in terra uiuentem afficiantur, sicut illi ibi disputabant cum Christo de ipsius paßione & collectione Ecclesiæ per totum terrarum orbem. Non tamẽ propterea sequitur, sanctos esse inuocandos.

Elu-

Elusio inuocationis sanctorum.

Præfecto cuidam in mea patria, alius quispiam aulicus uolebat persuadere opinionem de inuocatione sanctorum, sic inquiens: Non' ne uides, in aulis oportere aliquẽ, uolentem sua negocia promouer, habere intercessorem et deprecatorem pro se apud reges & alios potentes dominos? respondit Præfectus: ô Domine, si in cœlo talis uitæ status futurus est, qualis in hac uita status aulicus, ego nẽ quidem optarem uenire in cœlum. In aulis enim est προσωποληψία*: in regno uerò cœlesti non erit acceptio personarum.*

Ante aliquot annos quispiam in quodam loco concionabatur, quòd sancti non essent inuocandi, orta sic concione: Nulli sancti sunt in cœlo, & oẽs sancti dormiunt. cœpit materiam alienißimam, nũquam ab hominibus illius loci auditam, qua uoluit euertere cultum sanctorũ. Quare statim explosus & eiectus est. Sic rectè ipsi accidit. Nam sancti sunt in cœlo, ut apparet ex apparitione Eliæ & Moysi in monte Thabor.

DE TRADITIONIBVS humanis.

IN Haßia bonus uir concionator, in mutatione illorum rituũ, cùm hortaretur populũ de abolendo discrimine ciborum, dixit: Vtitur utiq; hac liber–

libertate ipse Princeps noster. Significans, Lãtgrauium ipsum uesci carnibus. & obtinuit. Postea incidit in morbũ in Quadragesima. Ibi petiuit rursus à populo, ut abstinerent à carnibus, saltem in hac Quadragesima: ne uideretur à se ortum esse initium mutationis illorum rituum in Ecclesia.

Recitatur historia de Spiridone Cyprio episcopo, digna memoratu. Cùm ad eum uenisset hospes die ieiunij, nec subitò promi aut parari cibi usitati illo die possent, iubet carnes, quas reconditas habebat, apponi: Non uescor his, inquit hospes, hodie. sum enim Christianus. Tum Spiridon: Et hanc ipsam ob causam te uesci decet, quia es Christianus. Nam omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum quod cũ gratiarũ actione sumitur. Obtẽperat hospes monit⁹ hoc exẽplo, et discit lõgè alios maiores cult⁹ Deo præstãdos esse, q̃ hæc ciborũ discrimina.

Papa Hadrianus, qui fuit præceptor Caroli V. Imperatoris, scripsit longum librũ de traditionib. humanis, in hanc sententiã, quòd episcoporũ traditiones obligent homines: id est, quòd sit peccatum mortale, uiolare traditiones Pontificum, sicut ille nominat. Sic uerò argumentatur:

Nõ obedire parentibus, est peccatũ mortale.

Pontifex autem & episcopi, sunt loco parentum in ecclesia.

Ergo nõ obedire Pontifici & episcopis, est peccatum mortale.

Respon-

Respondeo: Maior est uera: Qui maledixerit patri suo, morte moriatur. Minorẽ concedo, in his quæ sunt ministerij: non in illis quæ sunt extra ministerium. Deus ipse prohibet pastoribus, condere leges de discrimine ciborum. Ita ille errat in hypothesi falsa.

Quidã ante annos 12, cuiusdã sui uicini εἰκονομάχου, eijcientis statuas ex templo, easq́; cõburentis fidem sic explorauit. Cuidam statuæ imposuit puluerem tormentariũ, ignorante suo uicino, qui pro more statuas imponebat in fornacem. post paruum interuallum, puluere incenso, excußit fornacem, et omnes fenestras. Ibi consternatus εἰκονομάχος, currit ad uicinum, conquerens ipsi de illo casu. Existimabat enim, illam pœnam diuinitùs inflictam esse, propterea quòd statuas, nulla habita ratione, multis cõtumelijs afficeret. Tum uicinus inquit: Tu puniris hanc ipsam ob causam. Elapso uerò triduo, εἰκονομάχος rursus conuenit uicinum. Ibi uicinus auditis iterum ipsius querelis, tandem inquit: Qualis est tua fides & constantia in doctrina Euangelij? tu fatue, ego imposui puluerem in statuam, ut examinarem te in doctrina Christiana, & qualis esset tua constantia in hac statua experirer. Quid enim facturus esses, si tibi dicenda esset confeßio corã toto mundo propter Eũgeliũ, cùm in hac tam leui re sis tam perterritus?

Doctus & ingeniosus uir, huius oppidi Vuittebergensis pastor, frater Doctoris Pontani, cum esset ualetudinarius, propter crebra bonorũ amicorum colloquia alebat cõmensales. Accidit uerò, ut cùm eius conuictores luderent in illis diebus hilariũ seu bacchanalijs, ipse disputaret cũ Hieronymo Baumgartnero, et alijs, proponẽs hanc quæstionẽ: Quare uultis seruare illos ludos hilariũ, & nõ seruare ieiuniũ, uel quadragesimã? Postulabat primò rationẽ. deinde duriter eos obiurgabat, quòd nullam scirent adducere. Ita quidam uenit in illis ludis hilarium, Quid, inquiens, an ego existimem hic esse Christianos, cùm uideã tales choreas? pridie enim auditores Iurisconsultorũ instruxerãt cœnã, ad quam uocauerãt omnes Doctores cũ eorum coniugibus & filiab. ac deinde choreas instituerãt. quem ego obiurgabam dicens: Quare sumis tibi iudicium de Ecclesia? Postea cum esset refutatus, modestius est locutus. Fecit sicut quidam pastor in loco uicino, qui ineptè concionabatur contra suos dominos, descendentes in illis diebus hilarijs personati ad quorundam ciuium familias. Imò hæc fuit magna beneuolentia, & familiaritas superiorum ad inferiores.

Nũc uenio ad quæstionẽ: Est'ne licitũ Christianis seruare bacchanalia (ut uocant) nec ne? Respõdeo:

Ieiunium

Ieiunium est superstitio, si fiat cum obseruatione opinionis cultus & necessitatis.

Superstitiões et impios cultus necesse est aboleri.

Ieiunium, quod fit cum obseruatione opinionis cultus aut necessitatis; est impius cultus.

Ergo tale ieiunium est abolendum. Illa uerò relaxatio animorum, est consuetudo politica. Cõsuetudines aũt politicæ honestæ possũt retineri. Ergo et illa honesta politica cõsuetudo retineri debebat.

Explicatio dicti: Omnis creatura sanctificatur per precationem.

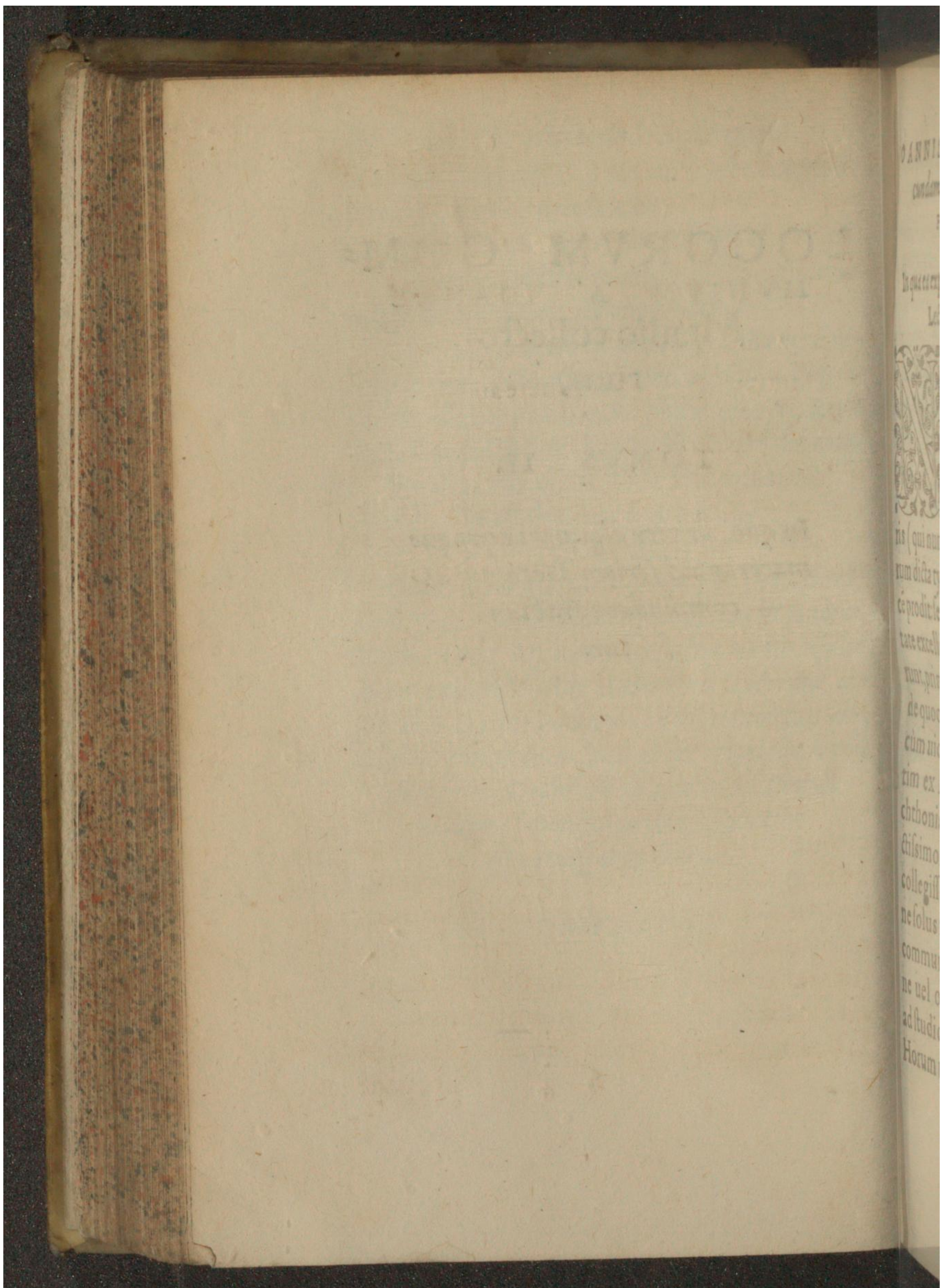
Omnis creatura sanctificatur per precationẽ: id est, placet Deo, est concessa, eius usus fit sanctus. Fuit hic longa disputatio, an liceret Iurisconsulto dicere causam. Doctor Hieronymus acerrimè disputabat. Doctor Pontanus, bonus et honestus uir, uolebat professionem suam abijcere. Sed illa res est diligenter, Dei beneficio, explicata. Omnis creatura sanctificatur: id est, usus eius fit concessus & sanctus.

τέλος σὺν θεῷ.

LOCORVM COM-
MVNIVM A' IOANNE
Manlio collecto-
rum,

TOMVS II.

In quo, præter alia, uariæ quoque materiæ ad ſeriem Decalogi accommodatæ tractantur.

IOANNIS MANLII IN SEcundam huius Operis partem PRAEFATIO.

In qua ea exponuntur, de quibus præcipuè Lector admonendus fuit.

NON temerè aut inconsideratè labor hic noster, amice Lector, collectus ex ore D. PHILIPPI Melanchthonis, alijsq; clarissimis uiris (qui nunquã cogitarũt fore ut ipsorum dicta typis commendarentur) in lucẽ prodit: sed multi uiri doctrina & pietate excellentes, occasionem mihi dederunt, primùm ut eum susciperem, deinde quoq; typis uulgari paterer. Hi enim cùm uiderent, me plurima exempla partim ex lectionibus PHILIPPI Melanchthonis, partim etiam ex aliorum doctissimorum quorundam relationibus collegisse: seduli adhortatores fuerunt, ne solus illis ipse fruerer, sed alijs quoq; communicarem. Id quòd ea fieri ratione uel optimè posse, si in publicum ea, ad studiosorũ utilitatem, emitterem. Horum uerò petitioni tametsi primùm

propter multas & graues causas ualde reluctatus fuerim: tamē uictus tandem, & persuasus, ne prorsus ex omnium manibus, & præsertim meo usu exciderent (quòd propemodum aliquandò accidisset) cùm mihi obijceretur illud aliquoties uitium, me inuidere ipsis, ipsorumq; posteris materias illas, eorū tandem uoluntati acquieui. In disponendis autem his Exemplis, ordo in hoc nostro labore non parum negocij mihi facessebat: uerùm postea seriò rem & exactè perpendēti, succurrebat uulgaris admonitio illa:

Crede mihi, sapere non nimium sapere est.

Obseruauimus autem ordinem seu methodum locorum communium, quę in locis extra Decalogum, atq; in Decalogo obseruata est. Interdum bis ter'ue diuersis locis unum exemplum inseruimus: id quod non inconueniens uisum fuit, ob uarias unius materiæ applicationes ad diuersa argumenta. Quod attinet ad signum COLL. sciendum est, non esse ea Philippi, quæ post hoc signū inueniuntur: quamuis fortè semel atq; iterum illud non obseruatum est. Pręterea

rea quædam nomina in quibusdam nar rationibus sunt suppressa: quod fecimus non sine consilio quorundam doctorũ & bonorum uirorũ. Huc accedit, quòd aliquas res passim è Germanico in Latinam linguam uertimus, ea quidem proprietate, qua unquam fieri potuit, ut sententia authorum retineretur. Idq́; factũ est hanc ipsam ob causam, ut peregrinis nationibus hoc nostro quoq; labore inseruiremus: quædam Germanicè relicta sunt & id propter gratiam & emphasin, quę fuit in proprietate linguę Germanicæ. Iam uerò præuideo, quosdã nõ dico famelicos, sed auaros typographos, cum meo incõmodo, in hunc meum laborem (sicut corui solent) inuolaturos esse: quos tamen suis pennis amici mei suo tempore satis delineabunt: neq; mihi etiam desunt rationes, quibus de sua præda frustrabuntur. Deniq; non ignoro, ut in omnibus honestis cœptis fieri solet, sic etiam has meas lucubrationes, sciolos & calumniatores sinistrè interpretaturos esse: mihi tamen interea sufficit, eas à multis doctis & pijs uiris approbari. Hæc tibi necessariò, Lector, de

meis uigilijs ſignificanda eſſe duxi: quæ quanti mihi conſtiterint, plurimi optimi & doctiſsimi uiri norunt. Tu uerò, eo animo, quo tibi trado, ſuſcipe: ac Vale.

AD STVDIOSVM LEctorem Carmen.

SI tibi sint curæ cœlestia scripta Philippi,
Cui docti acceptum, quod didicêre, ferunt:
Nam tulit è tenebris ad splendida tempora Phœbi
Doctrinæ solida cum pietate decus:
Hinc est lingua triplex, rerumq́; peritior usus,
Hinc est saluifico turba dicata duci:
Hinc cum Cecropio Germani uerba Pericle,
Hinc bene creduntur cum Cicerone loqui:
Hinc tot Apollinea iuuenes nascuntur ab arte,
Proditor haud Troiæ quot numeraret equus.
Nunc etiam placeant deducta Melanchthonis ore,
Manlius in seros quæ cupit ire dies.
Bis seni tacitis abierunt mensibus anni,
Dum fœcunda tenax miles ad ora stupet.
Est operosa quidem res audiuisse Philippum,
Et præclara sua scripta notasse manu:
Quæ fingunt animos studijs, & pectora mulcent,
Quæ fugienda uetant, quæq́; sequenda docent.
Non rudis ingenio, non experientia rerum
Nobile præcipui nomen honoris habent:
Pendet ab arte uagæ sortis sapientia uictrix:
Is non, Pieria qui caret arte, sapit.
Si tibi uis igitur sapientis quærere famam,
Tristibus hîc curis dulce leuamen habe.

Multum hic inuenies, quorum meminisse iuuabit.
Perlege: sic lecto codice doctus eris.

M. Iustus Virfusius
Blackenburgensis.

SAMVELIS HOLZACHII IN primum, secundum, tertium, quartum, & quintum præceptum Decalogi, Carmen.

Diuina de lege sonat uox, deq́; sacrorum
Ritibus omnigenis, officioq́; fori.
Hinc quos impietas, & uana superbia ducit,
Culpans, fert laudem turba modesta tibi.
Comminuit statuas, stultißima pectora ducens
Illas pro uero quæ coluere Deo.
Contemptumq́; Dei simul ac periuria pœnis
Afficit hinc, sequitur præstita deinde fides.
Proditur in cognoscendis incuria festis,
Nobile Iudaicæ pingitur ædis opus.
Hinc explere iubet, cura non deside, munus,
Ad quod te cernis cunq; uocare Deum.
Hinc scribit qua chara domus sit lege regenda,
Deq́; animi motu se uariante docet.
In natos celebrat pietatem deinde parentum,
Natorum hinc, fratrum deinde relatus amor.
Estq́; magistratus tenuem narrata potentis
In plebem, sed nec plebis omissa fides.

Quæ

Qua ratione, docet, fiet instituenda iuuentus,
Afferat ut patribus gaudia læta suis.
Gratos ingratosq; parentibus atq; magistris,
Et bene promeritis, ordine deinde refert.
Ergo & amicitiæ positum uenerabile nomen,
Estq; fides titulo falsa notata suo.
Firmantem tractat mox publica commoda pacem:
Ira dehinc, iræ tum moderamen adest.
Dicit quos poscant Mauortia bella paratus,
Nec de lugubri deditione tacet.
Consilijsq; ducum uersutis addita charta,
Cædibus ac tragicis casibus inde locus.

Eiusdem in sextum, septimum, & octauum præceptum, Carmen.

Hoc quoq; materia scriptum non simplice cõstat:
Hinc uitiosus amor, connubijq; fides.
Hîc & auaricia est, & opum laudabilis usus,
Nudaq; simplicitas, frausq;, leuesq; ioci.
Cuncta quid ulterius recitemus nomina rerum,
Quod tamen in geminis fecimus antè locis?
Ordine legisti iam præcedentia scripta,
Vt tibi materies nota sit, atq; stylus.
Copia par hîc est, exempla disce priorum,
Quam sit materiæ diuitis istud opus.
Est hæc cum suaui dulcedine copia iuncta,
Nullibi non doctis nota futura uiris.

Accipe & hoc ergo Lector studiose uolumen,
Scriptoriq; pijs fausta precare sonis.
Ingenium natura dedit, labor improbus artem,
Doctorumq; fides, Manle diserte, tibi.
Fata uiros audire tibi tribuere benigna,
Queîs maius norunt secula nostra nihil.
Doctrinis in te pietas sanctißima certat,
O' uir doctrinas nate iuuare bonas.

Aliud carmen boni cuiusdam uiri, in laborem Ioannis Manlij.

Præmia uirtutis, scelerum & tormenta, uenustis
Historiæ præbent conspicienda typis.
Corripiunt pœnis reprobos, summumq; timere
Erudiunt uera cum pietate Deum.
Mercedem sperare pios, & conscia recti
Corda iubent, aura nec trepidare leui.
Quod fuerat uitijs durum, fit mobile pectus:
Conuersumq; cupit iam meliora sequi.
Quandoquidem superos metuit, tædetq; pigetq;
Iam scelerum, cœli iam meditatur iter.
Exemplis igitur quisquis non flectitur istis,
Durius Hyrcana tigride pectus habet.
Pòst sapiet serus, uerùm spe elusus inani:
Et cùm nil metuet, pœna sequetur atrox.
Vtere mortalis uitæ pictoribus istis,
Qui uelut in speculo pulchra sequenda monẽt.

Hoc filo ductus, culpæ uestigia linque,
Atq; piè soli uiuere disce Deo.
Hunc etiam legito: nec te labor iste molestet,
Fert secum breuis hic commoda multa Liber:
Factoris uelut omnipotens immania mundi
Templa olim mira fecerit arte manus:
Iusticiam monet, & quæ sint noua nuncia uerbi,
Terrificæ legis fulmina quæq; docet.
Plurima præterea collegit ab ore magistri
Manlius, excipiens dicta notata, sui.

F I N I S.

RERVM ET VERBORVM

Secundæ huius partis memorabilium INDEX.

Ale-

bonos

Cato

de Medio-

superbo-

FINIS.

DE LEGE.

Præcipuæ Decalogi uirtutes, obiter in quadam lectione à Domino Philippo recitatæ.

PRimæ tabulæ uirtutes sunt, agnitio ueri Dei, fides, timor, dilectio: item aliæ uirtutes ibi comprehensæ, ut: celebratio, inuocatio ueri Dei, propagatio doctrinæ, conseruatio ministerij. In secunda tabula, pietas erga parentes, obedientia erga magistratus & gratitudo. In quinto & sexto, iusticia particularis. In septimo, iusticia commutatiua & distributiua. In octauo, ueritas, candor, constantia: & in nono & decimo, originalis iusticia.

Decalogus debet esse norma uitæ, iuxta dictū: Lucerna pedibus meis, uerbum tuum.

Doctor Martinus Lutherus.

Peccata primæ tabulæ afferūt simpliciter desperationem. Reliqua peccata secundæ tabulæ afferūt secum contritionem, & spem pœnitentiæ. Illa peccata adhuc circa misericordiæ obiectū uersantur.

Idem.

Decalogus est semper prædicandus: quia enim caro nostra infirma est, ideò sub carcere legis

tenenda est, donec ad agnitionē sui in Christo perueniat. Quanquam sathan non cessat suos uexare, ut indies contra Decalogum uiuant, & præcipuè contra primam tabulam, ubi diaboli sæuißimi contra nos ductores exercitus sunt. In secunda, nō senioribus & magistratui obedire, irasci, occidere, scortari, idem diaboli efficiunt. Decalogus est eruditio eruditionum. Fides est uirtus uirtutum. Oratio Dominica est letania letaniarum. Nā sicut Decalogus omnia pulcherrimè & copiosißimè docet & exhortatur: ita fides quàm propriißimè facit, ut oratio Dominica quàm pijßimè roget & impetret. Ideo hæc trinitas perficit & absolutum reddit hominem in cogitando, dicendo, & agendo, id est, linguam, mentem, caput excolit ad summam perfectionem: quid uis amplius?

Clementis dictum: Δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μετὰ ἰσότητος. Iusticia est cōmunicatio, qua Deus se nobis communicat, cum æqualitate.

In hoc dicto est declaratio primæ tabulæ & secundæ. Quando dicit cum æqualitate, secundam tabulam complectitur. Iurisconsulti nihil aliud agunt in illis magnis uoluminibus, nisi ut quærant æqualitatem. Doctrina Iurisconsultorum, est doctrina recitans leges naturales, & alias leges necessarias, uel probabili consequentia inde extructas, sancitas ordinaria authoritate & interpretatione

tione rectorum doctorum Bartoli, Baldi, &c.
Ante 50 annos sunt æditi libelli, in quibus triũ legum fit mentio. Primam legem uocarunt legem naturæ, qua homines ante Moysem sunt saluati. Secunda Moysi dicitur, & illam tantum de externorum membrorum gubernatione, seu externa disciplina sunt interpretati. Tertiam legem uocarunt Euangelicam, quam quidam homo exposuit esse omnium perfectißimam: & quemadmodum homines uiuentes sub politia Moysaica, sua lege saluati sunt, ita nos in regno Christi nunc uersantes iusticiam, reconciliationem corã Deo, remißionem peccatorum, & uitam æternam illa Euangelij perfectione consequi. At unica est æterna immota lex, & omnibus temporibus omnes homines obligans, & hæc uocabulo satis tenui lex moralis nominatur.

Ioannes Syluius Egeranus cõcionator Cygneæ, & in ualle Ioachimica, erat homo doctus, sed profanus: scribebat contra nostras ecclesias, edebatq; libros planè tetros, nominabat Sophisma, quòd diceremus, homines non posse implere legem. Et gratiã gratuitã & reconciliationẽ coram Deo, quam sola fide propter mediatorem apprehendimus, intelligebat promulgationem doctrinæ legis.

Quidam uociferatur, summam artem Christianorum esse nescire legem. Quanta insulsitas est,

ac ſi ſic diceret: Summa ars Chriſtianorum eſt, eſſe aſinum, & nihil ſtudere: ſummū decus eſt, manere aſinum. Omnes in ſuis uocationibus negligentes, diſcunt illius aſini artem.

Nos in prima inſpectione Eccleſiarū uenimus ad quendam paſtorem, quem interrogauimus, an etiam doceret Decalogum. Reſpondit nobis, ſe non habere illum librum. Neſciuit quid eſſet Decalogus. Bone Deus quàm uehementer commouebatur Doctor Hieronymus Schürpf, & alij uiſitatores qui aderant, ac illam inſcitiam deplorarabant, ſicut erat deploranda: & non modo deploranda, ſed potius uinculis ſeu carceribus puniēda. Vixerat ille antè in uita monaſtica, & tamen adeò fuit rudis, uerè non habuit illum librum: ſed habuit artem illius aſini, qui dixit: Summa ars eſt Chriſtianorum, neſcire legem.

Monachi finxerunt uaria deliramenta de ſtatu perfectionis. Vocarūt uerò in ſtatu perfectionis uiuere, exercere ſe iuxta aliqua electa opera, nō nominatim in Decalogo expreßis uerbis præſcri pta: ſicut dicitur de quodā iuuene monacho, ante profeßionē recepto in quoddā monaſteriū, cùi dabantur in prādio & cœna duo cāthari, unus uino, alter ceruiſia, completi. Iuuenis uerò monachus duos mēſes cum illis agēs, uidit reliquos omnes ſuos cātharos ebibere, & ſuā naturam tantū potus, quan-

quãtum reliquorũ non ferre: accedit Abbatẽ, ac ſe rurſus ex cœnobio dimitti petit. Interrogatus uerò ab Abbate, quæ res ipſum moueret ex tã opimo ſtabulo diſcedere? O inquit, Domine pater, ordo eſt nimis difficilis, ordo eſt nimis intolerabilis: nam ego non poſſum exhaurire meos cantharos, ſicut ab alijs fieri uideo. Hæc eſt ipſorum uitæ perfectio, cui hodie adhuc ſunt addicti.

DE LEGIBVS FORENSIBVS & ceremonialibus Moyſi.

Struthius tempore ſeditionis ruſticorũ ſcribebat agros liberandos eſſe annuis penſionibus, cum lex Moyſi præcipiat, quinquageſimo anno redire fundos ad hæredes priores.

Ego hic ſedẽs in nouo Collegio, diſputaui contra aliquẽ uolentẽ omnes forenſes controuerſias ex legibus Moyſaicis iudicari, & ſic arguebat.

Vbicũq; ſunt ſcripta Prophetica, ibi eſt Eccleſia.
Iudæi retinent ſcripta Prophetica, uel apud Iudeos ſunt ſcripta Prophetarum.
Ergo Iudæi ſunt Eccleſia.

Reſpondeo per diſtinctionem ad minorem: Iudæi retinent quidem ſcripta Prophetica iuxta literam: alioqui re uera nego minorem. Non enim uerè retinẽt, ſed corrumpunt, & alias peregrinas ſententias affingunt. Libros quidem retinent, at nouas & inuſitatas ſententias addunt.

Idem aliquando in templo arcis habuit longã concionem, & contentiosè dixit, controuersias forenses, & negotia forensia ex lege Moysi iudicanda esse. In alia uerò concione habuit contrariam orationem, quæ grata fuit multis, ita ut ipsi describerent.

Doctor Martinus Lutherus habuit bonam imaginationem de duabus tabulis Moysi: dixit, duas tabulas esse perfossas per singulas literas, ita ut ab utraq; parte legi possent. Illud quidam sic intellexerunt: alius est literalis intellectus legis, alius est spiritualis. Alij fecerunt duos cultus, alium externum, alium internum.

Causæ constitutæ politiæ Moysaicæ.

1 Vt eßet aliqua certa sedes, in qua se Deus patefaceret.

2 Vt esset publicus aliquis cœtus, qui rectè inuocaret Deum, & esset custos fidelis doctrinæ à Deo patefactæ.

3 Præcipua est, ut esset certa familia nota, in qua nasceretur Christus, moraretur, & ostenderet se generi humano.

4 Vt essent certi & fide digni testes in hac politia suarum promißionum, & suorum miraculorum.

Causæ

Causæ deletæ illius politiæ, & ceremoniarum Moysi.

Prima iusticia Dei est, quæ est immutabilis, qua Deus punit atrocia delicta atrocibus pœnis: ut Herodotus ait. Horribilibus idolatrijs, & libidinibus hic populus contaminatus erat. Deus igitur eum propter hæc & similia peccata puniuit: ut ex historijs patet.

Secunda est, Vt extaret illustre testimoniũ iræ Dei aduersus persequentes filium, quem unicè pater diligit, ut testatur inquiens: Hic est filius meus dilectus, &c.

Tertia, Est illustre testimoniũ, quòd homines nõ iustificẽtur ex operibus legis, & obseruatione cultuũ: quia etiam gentes admittebantur ad Ecclesiã.

Quarta, Voluit Deus esse illustre testimonium exhibiti Meßiæ, quia Micheas inquit: Secundum templũ illustrius est illo, quod Salomõ ædificauit.

Quinta, Voluit Iudæis præripere prærogatiuam, & æquare gentes Iudæis.

Sexta, Abrogatio politiæ istius ostendit, Christi regnum non esse de hoc mundo, sed spirituale.

Iudæus quondam mecum disputabat, dicens: Vos non estis populus Dei. Quare? inquam: Quia non seruatis legem. Respondebam ei: Imo tu non seruas. Deinde, inquit: Vos docetis contra legẽ. Quomodo? Quia, inquit, nõ seruatis sabbathum.

Putabat legem seruari, quando externis gestibus à laboribus manus abstineret.

Duę insignes causæ, cur Deus Iudæis carnem suillam prohibuerit.

Causæ cur Iudeis interdictæ sint carnes suillæ.

D. Philipus piæ memoriæ dicebat: deum uoluisse cauere, ne à porcis horti & agri, qui erant in illis locis amœnißimi, & multis terræ fructibus oleis & aromatibus ornati, ut balsamo &c. uastarentur: sunt enim porci genus animalis uastans & perdens res etiã preciosißimas, & radices è terra eruens: alioqui, quod ad usum attineret, se nullam aliam causam scire, cum apud omnes medicos caro illa saluberrima habeatur.

Alius quidam doctißimus uir aliquando dixit, se sæpius cogitasse ea de re, & se hanc etiam causam esse existimare, quòd caro suilla facilè in male affectis corporibus putrescat. Alioquin etiam sanis corporibus conueniens & salubris est. Cùm igitur Iudæi pluribus morbis obnoxij fuerint, ut lepræ, paralysi, uoluisse Deum cauere usum taliũ carnium, ne augerent morbos. Et hanc etiam iudicat causam esse, cur Iudæis Deus leporina carne uesci prohibuerit.

Leporinæ carnis usus interdictus Iudæis.

DECALOGVS.

Primum præceptum.

IMPIVS CVLTVS seu IMPIETAS.

Quando Demetrius se in numerum deorum referri

referri uolebat, ibi multi non assentiebantur, & illam iniustam petitionem ægrè ferebãt. Tunc quidam ex adulatoribus dixit: Videte ne dum cœlum defenditis, terram amittatis. Illa nõ solùm est uox aulica, sed est cõmunis phantasia omniũ hominũ.

Caligula suam statuam in templũ Capitolinum Romæ collocari curauit, ut à latere quodam Ioui Capitolino adstaret, cui aliqua in aurem susurraret, ac sacerdotes ei sacrificarent. Talis fuit insania illius seculi.

COLL.

Romanum præsidium in Aegypto interfectum est, eo quòd unus ex militibus Romanis interfecisset Felem deum Aegyptium: unde ciuitas tota mouit seditionem aduersus præsidiarios, & septem millia hominum (ut dicit Diodorus Siculus) fudit. Id tempore Tyberij accidit.

COLL.

Quando Romæ templum Iouis ictum fuit fulmine, & statuæ Iouis in illo templo est decussum brachium, significauit Deus se uelle destruere impium illum cultum.

COLL.

Cum Alexander Seuerus Imperator paulò post esset periturus, hac etiam occasione est mota noua persecutio aduersus Christianos, qui sunt expulsi urbe: postea est restitutus ille cultus. Cum sacrifi-

carent in eodem loco, rursus est fulmine ictum idem templum, sacerdotesq; fulmine cõflagrarũt: & persecutio facta est multo grauior, donec cõsul unà cũ coniuge & liberis factus esset Christianus.

COLL.

Obseruate fabellam non illepidam ex Ecclesiastica historia. Persicus quidam sacrificulus gloriabatur suum deum, cuius ipse esset minister, esse uerum deum, quippe qui omnium aliarũm gentium deos superaret, imò & consumeret. Fuerunt enim talium idolorum imagines aureæ, argenteæ, æneæ, ferreæ, & ligneæ, aut cuiuscunq; materiæ: quæ si non consumitur, tamen mutat artificialem formam Ignis deus Persicus. Hic tãdem peruenit in Aegyptum, & cum incidisset in Canopi sacerdotem eadem disputatione, ibi sacerdos suũ uicißim deum Canopum extollit, illum præferens numini Persico & Chaldaico: unde magno certaminis præmio, ingens pecunia uictori est proposita. Persicus sacrificulus suum deum Ignem adfert. Interim Canopi minister, hydriam pluribus foraminibus perfluentẽ (quales sunt in istis regionib. usitatæ, & frequentes ad decolandũ aquam) adornat, & cera obstructis foraminib. omnib. implet aqua. Tempore constituto Persicus sacerdos cum suo numine Igne aduenit: uicißim suum Canopum Ae-

gyptius

gyptius sacrificulus etiam adducit, quem ille igni supponit, certa spe ductus fore, ut tandem quæcunque esset statuæ materia dissolueretur, aut frangeretur calore ignis. Sed cum testa hydriæ calefieri cœpit, tunc simul incipit liquescere cera, & aqua effluens ex foraminibus hydriæ ignem extinxit. Sic euasit Aegyptius uictor, ostendens suum numẽ esse potentissimum, ut quod deum Persicum, qui summus aliorum deorum esset habitus, superasset. Est lepida fabella, quæ si nihil aliud docet: tamen ostendit uanitatem talium religionum. Prætulerunt Persæ Ignem regibus in publicis põpis, ut historiæ etiam ostendunt. Narratur in historia de rebus gestis Alexandri, quòd hic Ignis argenteis altaribus toto agmini Darij euntis ad pugnã Alexandri prælatus sit, comitantibus 365 iuuenibus sacerdotibus, & carmen canentibus ad numerum dierum circuitus anni.

HVMILITAS & MODESTIA.

Pindarus ait, quòd, qui uelit ultra columnas Herculis, sit fatuus, id est: præcipit, ut simus modesti ac humiles.

Agathocles in Sicilia, bellicosus uir, instructusque pecunia ad militandum, peruenit ad regnum: sed miserabilibus cruciatibus est mortuus. uoluit hic habere famam modestiæ, quia eius pater fuit figulus. habebat pocula ex uasis testaceis, quæ

erant

erant facta ex terra Samiæ. Hinc hi uersus sunt:

Fama est fictilibus cœnasse Agatoclea regem,
Atq; abacum Samio sæpe onerasse luto.
Quæsitus causam, respondit: Rex ego qui sum,
Sicaniæ figulo sum genitore satus.
Fortunam reuerēter habe, quicunq; repente
Diues ab exili progrediere loco.

Non habetis post Christum pulchrius humilitatis & modestiæ in toto mundo exemplum, quàm Ionathæ filij Saulis, qui sumit coronam, quasi de suo capite, & Dauidi imponit.

Noster Imperator Carolus V. cum cepisset regem Galliæ, annunciata ei uictoria ab eis, qui à partibus Gallorum fuerant, ut gratularentur ipsi de uictoria: dicitur ex arce, in qua fuerat, secesisse solus in monasterium quoddam, donec illi abirēt. Prohibuit etiam ne quis ad ipsum admitteretur, inquiēs: Non decere institui triumphū, capto rege, præsertim cùm ipse nihil mali fecerit: memorem enim se esse dicebat humanæ fortunæ, quòd ipse quoq; in manus hostium uenire posit.

Modestia Atheniensium & ducis Vuirtenbergensis.

Athenienses cum Arcadibus contendunt, postulantq; se collocari ante ipsos in pugna ad plateas: Tandem Athenienses dicebant, se permittere hanc rem ducibus, ubicunq; collocarentur futuros esse

esse fortes uiros, & sic nihil disputant amplius de loco. Semel in conuentu Schmacaldensi oriebatur contentio de loco, dicebat dux Vuirtenbergensis, huius ducis pater: Collocetis me post fornacem, nõ curo, modò efficiamus ea, propter quæ conuenimus. Ita uerissimum est illud Senecæ: Nihil magnũ quod non est placidum.

Imperator Carolus V. cum ipsi indicaretur ducẽ de Alba periculosè decumbere, ita ut uideretur ei imminere mors, inquit: An nunc primùm didicit se esse mortalem, ego quotidie in meo corpore experior: & Deus mihi morbos multos commonefactores addidit, qui me de fragilitate humanarum uirium admonent.

Dicunt de eodem, quòd statim à prima adolescentia, compertus sit natura innimicus esse gloriosis & insolẽtioribus. Solitus enim astare spectaréq; cursu certantes: ibi si quem fortè gloriosiorem & magis superbum uideret, occultè ei pedem opposuit, ut cadens non uinceret.

Idem Imperator noster Carolus V. & frater ipsius Rex Ferdinandus, ibãt in nuptijs Ducis Bauariæ Ratisbonæ in templũ: & cum uentũ eßet ad templum, neuter ipsorum uoluit procedere. Rex Ferdinandus nunciauit fratri, ut præcederet, quia esset Imperator: at Imperator renunciauit, esse honestum, ut pater sponsæ præcederet, & conuenire

illud ipsi in hoc loco, ut in nuptijs filiæ suæ. Ad hæc respõdit Ferdinandus, Imperatorẽ esse & patrem & Imperatorẽ. Ita Imperator coactus est præcedere. In choro deinde, ut uocãt, iterũ se honorificè & officiosissimè salutarunt, certaueruntq; uter præcederet. Tandem Imperator præcessit. Hæc humilitas fuit officiosa, & in loco.

Recitaui uobis sæpius historiam Alphonsi sapientissimi regis, qui paulo ante nostrã ætatem discipulus Pontani fuit. Fridericus Imperator fuit apud eum Neapoli, & cùm obiurgaretur Alphonsus à suis consiliarijs, quòd Fridericum sibi præferret, obiurgauit illos assentatores, inquiens, se scire gradus Regum, illum esse Imperatorem, & Imperatori esse tribuendum suum honorem in orbe Christiano, quamuis aliorum esset maior potẽtia. Multa sunt in ipsius historia memorabilia, & habuit uariabilem fortunam. Dedit etiam se uoluptatibus, quamobrem castigatus & è regno eiectus: postea tamen reductus est. Deus ita restituit eum, sicut Dauidem.

Vera gloria propter Deum est appetenda, illa non est superbia sed humilitas: ut cum aliquis me baccalaureum Kembergensem appellat, aut locatum Vuitebergensem, ut quidã faciunt, ille reipsa nihil me lædit. Vtinam essem bonus Baccalaureus.

Antuerpienses dono dederunt aulæum Imperatori

atori Carolo V. in quo pulcherrimè picta erat
iſtoria belli cum rege Galliæ geſti, eiq́; addita e-
ant nomina regis Galliæ, & aliorũ principũ, qui
prælio fuerant. Imperator aũt recipere noluit,
e uideretur lætari aliorum calamitate & miſe-
ijs. Admoniti igitur, qui obtulerunt, ſuſtulerunt
omina & tunc accepit, placuitq́; ipſi mirificè. Sic
lacet magnis uiris inuoluere hiſtorias fabulis:
uia nolunt res ſuas clarè narrari coram populo:
coq́; fingunt cantilenas, qualis eſt illa: Der ſchef
r von der Newenſtadt.

Cum Cyrus & Cyaxares eſſent in ijſdẽ caſtris,
enit Cyrus in tentoriũ Cyaxaris, uiditq́; eum la-
rimantẽ, miratur quid cauſæ eſſet. At ille: Non
oleam? Ego ſum Rex, & uideo præcipuos exerci
s duces apud tuũ tentorium uerſari, te colere &
e regẽ negligi. Cyrus inquit, ſe libenter depoſitu
m imperium, & ſtatim capitaneis mandat, ut e-
t ad Dominum, ipſi adſint, eumq́; ſequantur.

Cum Rex Galliæ Franciſcus captiuus ab Caro-
V. Imperatore teneretur, & in pariete ſcriptũ
deret Symbolum Imperatoris, PLVS VLTRA,
cripſit, hodie mihi, cras tibi. Quod cum Impera-
r uidiſſet, ſubſcripſit, Fateor me eſſe hominem.

SVPERBIA & INSOLENTIA.

Demoſthenes Aeſchini exprobranti ipſi fortu
m, reſpõdit: Nemo hominum ſcit an ad ueſperã
ſit ha-

ſit habiturus eandem fortunam.

Perſeus introſpiciens in Gorgonem uertitur in ſaxum, id eſt: poſt res ſecundas homines fiunt ſuperbi. Illa conſiderarunt homines ſapientes, exemplorum aßiduitate commonefacti.

Timotheum Athenienſem, & Platonis ſocium pinxerunt Athenienſes dormientem, & Fortunã (quia fuit ualde fortunatus) circa eum ſtantem & implentem rete. Poſtea uerò uenit ſemel in concionem & dixit: Hoc ego feci & non Fortuna. Illis dictis, dixerunt eum ſemper fuiſſe infortunatum.

Heroici uiri ſæpe incidunt in tales furores, in quales Rex Babyloniæ Nabuchodonoſor, quia ſunt inſolentes. Hercules ita inſaniuit, ut interficeret coniugẽ & filios. Inſaniuit etiã Pompeius quãdo intrauit in templũ, deinde mouit bellum ciuile.

Erat apud me ſimplex homo, cui dabam literas ad locum ubi habiturus erat conditionem: monebam eum multa de quibuſdam rebus, de quibus erat monendus. Reſpondit: Non neceſſe eſt me multa monere, ſcio uti foro. Ita multum eſt in nobis fiduciæ & inanis oſtentationis, cum ſimus fatui, & parũ ſciamus, cùm in Eccleſiaſticis tum in politicis controuerſijs.

Milo Crotoniata fuit tantæ fortitudinis uir, ut arbores dilaceraret: tandem hæſit ipſe in trunco & à lupo laceratus eſt. Ita homines, quibus rebus confidunt,

Quibus rebus confidunt hões ijs maximè euertuntur.

confidunt, iſs maximè euertuntur.

Perſeus habuit clypeum uel gorgonẽ, quo uer-tit alios in ſaxa: & prohibitum eſt ei, ne aſpiceret ſuum clypeum, id eſt, non admiraretur ſuam po-tentiam & uires.

COLL.

Rex Aegyptius circumnauigauit totam terram habitabilem, ſicut fuit olim ſtudium regum inqui-rere fines terræ, diſcere doctrinã coſmographiæ. Ille Rex uenit in inſulam Thulam, & cùm nihil reſtaret amplius, fecit finem peregrinationum, deditq; inſulæ nomen Thulæ. Poſtea rediẽs in Ae-gyptum interrogauit oraculũ: Num eſſet aliquis maior ipſo. Oraculum reprehendit eum, quòd ſe extolleret, & magnificaret ſuprà quàm hominem conueniret, ac reſpõdit: πρῶτα θεὸς μετ᾽ ἔπειτα λό-γος καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς.

Hoc dictum in hiſtoria regis Thulæ in Suida reperitur. Puto eſſe uerſum ex Sibyllinis, tres per-ſonas Diuinitatis comprehendentem. Vlterius eſt oraculum locutum: Tu miſer homo egredere è tẽ-plo, & malè peribis. Occiſus eſt igitur ſtatim à ſuis egrediens. Sic dedit pœnas ſuperbiæ.

Aliud inſolentię, & modeſtiæ exemplum.

De quodam rege dicitur quòd aliquando iura-uerit, ſe futurum Carolum de Auſtria (ſic enim

nominabat Imperatorem nostrum) & eò redacturum, ut iterum fieret comes de Habspurg. Imperator nihil iußit ei respondere, nisi ut cogitaret se iam esse senẽ regem, & debere cogitare de communi orbis terrarum cõcordia. Est hoc modestißimum responsum.

Hadrianus papa præceptor Caroli V.

Quando Hadrianus, qui fuit præceptor Caroli V. factus est Papa, ibi celebrata res est Louanij in magna pompa, quòd iste magister Louaniensis factus esset Papa. suspensa sunt aulea, in quorum uno fuit hoc: Traiectum plantauit, Louanium rigauit: Cæsar incrementum dedit. Nihil cogitarunt nisi de rebus secundis uel humanis. Quare non ineptè aliquis facetus ascripsit: Hic Deus nihil fecit. Sæpe ita cogitant homines, obliuiscuntur Dei, & fiunt insolentes, quando accipiunt talia beneficia.

Omnibus hominibus contẽptus dolorẽ adfert, nec ulla est tanta humilitas quæ non ægre ferat se contemni: sicut dicitur de quodam uidente quendam suorum subditorum stare in tecto facientem opera, qui uoluit experiri suam artẽ iaculãdi, collidit, ut miser de tecto labaretur. Ille uerò uicißim miserabiliter mortuus est.

Pausanias adolescens, eques & dux Spartanus (qui fuit summus in illa pugna, qua Lacedæmones uicerunt ad plateas decem millia, plurimosq; trucidarunt)

rucidarunt) sedet in conuiuio, in quo unà aderat Simonides, qui existimabatur tunc temporis sapiens esse, sicut & magnus uir fuit. Ille itaq; forsaßis, ut derideret Simonidem, dixit ad eum: Simonides, dic aliquid sapienter. Hic nihil aliud respondit, nisi, ὦ παυσάνια, μέμνησω ἄνθρωπόν σε ἆναι. O' Pausania, memineris te hominem esse. Ille ipse Pausanias paulò post captus, in carcere necatus est, & mater sua primum lapidem ad ostium carceris admouit, ut filius inclusus ibi fame necaretur. Sic suæ insolentiæ pœnas dedit.

Erat monachus Tubingæ, cui cum diceret Eccius: Superbus es monachus. Respondit monachus, mi Dominne Doctor: Si multum humilitatis habeas, quæso mihi quoq; drachmam uendas. Notauit rursus Eccij superbiam, qui erat natura superbißimus.

Dicitur de rege quodam tempore Othonis primi ipsum indixisse his uerbis Imperatori bellũ: se uenturum in Germaniã, & allaturum plures galeas, quàm ipse in Germania haberet stramineos pileos. Otho Imperator derisit illam stultam insolentiam: significans non decere insolentiam in sermone, iubens omnes milites suos stramineos pileos ferre. Ita ex illa insolentia rex est captus.

Quidam dixit se habere cor Imperatoris Caroli V. quæ est uox arrogans, minimè conueniens

iuueni. Pater ipsius uir prudens & consiliarius, nequaquam tam superbum dictum proferre ausus fuisset.

Quidem monachus in quodam monasterio, magnam sanctitatem præ se ferens, semper incedens obliquo capite terram spectans, quem propter uitæ innocentiam & probitatem reliqui fratres in Abbatem elegerunt. Factus uerò Abbas, cito cum fortuna mores mutauit, & ut antea fuerat simplicißimus, ita postea factus estnequißimus. Quod cũ alij mirati fuissent, tandem interrogauerunt, cur antea probitatem & simplicitatem simulasset, terramq; semper spectasset. Respondit ille: Querebã claues monasterij, quibus inuentis, id est, delato mihi hoc honore, iam rectus incedo, & clauibus pro libitu utor.

Non debetis esse tam superbi & insolentes, ut illi hypocritæ, qui iactitant se omnia scire & uolunt esse omniscij. ualde parum sciunt, & nihil sciunt sicut dixit quidam impudens Theologus: indignum esse, si Theologus interrogaret alios, & nõ esse Theologum, qui alios interrogaret quædam de doctrina. Talis est hypocrisis in multis, ut nihil aliud dicam, tument persuasione excellentis sapientiæ & doctrinæ: putant se esse sapientes, cùm stulti sint, & non intelligant quid dicant.

COLL.

COLL.

Noui rusticum quendam, qui cùm amplißimas opes ex fodinis nancisceretur, ita se extulit, ut cũ potentißimis ciuibus, splendore, uestibus, ciborum lauticia certaret. Hoc cùm uideret Georgius dux Saxoniæ, suauiter eum deridebat, dicens: Ecce ille rusticus certè, si posset, deos superaret. Tales sunt homines plebei, qui bonis à Deo datis insolenter utuntur, iuxta illud: Asperius nihil est misero, cum surgit in altum.

Vulgari fertur prouerbio: Duo montes non facile iunguntur, quo significatur, superbos non facilè inter se conuenire.

Pompeius Magnus olim ingressus est in Sanctũ Sanctorum, id est: in chorum & secretum locum templi, in quo erat arca fœderis collocata, & sedes Dei. Ex illa insolentia statim secuta est mutatio suæ fortunæ, & paulo pòst in conspectu templi est interfectus.

Cùm aliquando Episcopus quidam, iam recens electus, gereret se paulo insolentius & crudelius cum comitibus uicinis confisus potentia Cæsaris, uolensq; nostram doctrinam delere funditùs, dixit ad eum Dominus à Stein: Domine princeps uideris multis sapientibus uiris longè insolentior, produxitq; multa exempla similia Italica, ex quibus intelligeret multas mutationes in Italia secutas

 esse.

esse. Respondit princeps: Vtendum est tempore. Ad hæc Dominus à Stein: Domine episcope, tu es princeps, ego uerò nequaquam: scio itaq; tibi deberi reuerētiam. Præterea tu etiam es Doctor, & ego nō: sed anteeo te ætate, & uidi multa talia exempla. Dedicatio est iam in superiori pago, sed quando erit in inferiore, certè male nobiscum agetur.

Rana prope bouem, miratur bouis magnitudinem, ita ut crepat. Est imago omnium superborum & non habentium facultates. Augustus est bos coram Antonio, & Antonius rana coram Augusto, donec crepat.

Prædicator Argentinensis Keisersberger uoluit taxare superbiam alicuius uetulæ, quæ nuper nupserat uiro, dixit in concione: Colores sunt pulchri, sed non recte distributi. Nam oculi sunt rubri, qui color debebat esse in labijs, & dentes oculorum nigritudinem habent, cum debebant esse albi. Sed maxillæ sunt pallidæ, & alia similia recitabat: nam alias erat eloquens.

Omnes fatui sunt superbi, & econtrà omnes superbi fatui: & siquidem tibi bene cum ipsis conuenire uelis, tantummodo cures, ut laudes eos. Quo magis est aliquis excellens, eo magis miratur artem, ac magis se subijcit. Audiui à Durero, qui dicebat se mirabiliter delectari picturis suis

ris suis recens factis: postea cum ex interuallo temporis easdem aspiceret, earum ipsum ualde pudere.

Memini, cùm quidam moueretur æmulatione contra Lutherum, eum hæc uerba dixisse: Ego nõ minus honorari ac uenerari cupio, quàm ipse. Deus autem Luthero eum honorẽ addidit. Ille uerò sua uocatione contẽtus esse debuisset. Non omnium eadem aut par uocatio esse potest. Est exemplum æmulationis, inuidentiæ & superbiæ.

Erasmus si quando homines superbos & arrogãtes notare & deridere uellet, scripsit eis, Absolutæ eruditionis & pietatis uiris, &c. Sic scripsit Theologis Parisiensibus. Significat autem absolutæ eruditionis & pietatis, alienos ab omni eruditione & pietate.

Dux Luneburgensis auus horum ducum nunc uiuentium, ingeniosißimus & felicißimus fuit in componendis cantilenis. Fertur hoc eius esse: Der guckguck hat sich zu todt gefallen uon einer hochẽ weiden: wer will uns diese sommer zeit die lange weil uertreiben. Accidit aliquid aduersi alteri principi, qui multa alijs minatus erat: at impeditus perficere non poterat.

Dicunt nullam aliam fuisse causam, quare Solimanus Turcicus Imperator interfecit Imbre Vuascha, nisi quod Imbre Vuascha (si quãdo Imperator

exiret in arcem uel aliò) semper splēdidiori habitu indutus fuerit, quàm Solimānus, ita ut præcipui capitanei Turcici sint secuti Imbre Vuascha. Imperatoris comitatus, respectu Imbre Vuascha, fuit tanquam solitudo. Ista res offendit Imperatorem, ideo eum interfecit.

Episcopus Mersburgensis creuit Moguntiæ cōcionibus, quibus inflexit se ad hominum sensus. quædam dixit accersita ex harum Ecclesiarum doctrina. factus uerò Episcopus Augustæ, postridie equitabat in equo, cui os fiscella campistratum erat. illud uidens D. Antonius Fuggerus inquit: Iste Episcopus non amplius mihi placet. Vidit enim eum statim factum esse insolentiorem.

Quando pauper aliquis aut mendicus superbire nititur, tum locum habet illud Germanicum prouerbium: An arme hoffart wischt der teufel den ars. Nostris tamen temporibus inuenias sæpe egenos & quasi mendicos insolentiores & magis iactabundos, quàm quosdam diuitijs & opibus potentes ac excellentes.

SECVNDVM PRAEceptum.

IDOLOLATRIA.

Imperator quidam postquam induisset indusium S. Georgij, quod est Bambergæ (fortasse fuit alicuius

alicuius equitis ſenio confecti) procedens inter ictus bombardarum, habebat hanc perſuaſionem, ſe non poſſe feriri globo.

Quædam mulier interrogata Coloniæ à ſuo filio, cur adoraret imagines trium magorum, qui non poſſent exaudire eam, (ſicut omnes ſtatuæ ſunt tantum opera ab hominibus ſculpta uel fabricata) inquit: Non ego ipſos alloquor, ſed tantum recito ibi orationem Dominicã. Pater noſter qui es in cœlis &c. Sic illã impietatẽ hoc prætextu tegebat. qualis furor eſt illa adoratio ſtatuarum.

Contentiones de ſtatuis uocarũt εἰκονομαχίαν, ſicut notum eſt etiam nunc uehementes de ijs eſſe contentiones. Iam quidem de ijs ſubtiliter diſputare nolo, ſed tamen manifeſtum eſt, ſtatuas & imagines maximam præbuiſſe occaſionem multiplici idolatriæ. Quare ſatius fuiſſet nullas unquã fuiſſe ſtatuas. Sic Granuelus, nõ de hac re ſed de inuocatione Sanctorũ, multis nobis audiẽtib. dixit: Quãquam non poſſum hoc aſſeuerare, quòd non liceat dicere, ora pro me ſancte Petre: tamen tantum eſt abuſuũ in omni inuocatione Sanctorum, ut uelim prorſus nullam eſſe. Illa uerba dixit Grãuelus in colloquio Ratisbonæ, cùm de ea re diſputaremus. Bonum eſt nos talia dicta ſapientum uirorum ſcire, qui quamuis non fuerint nec uoluerint eſſe in noſtro cœtu: tamen improbauerunt hos maximos

abuſus. Idem quoq; mihi licet dicere de ſtatuis.

Erat puella quædam apud Rhenum, quæ certis horarum periodis iacebat, quaſi eſſet exanimis multis horis, interdū uiginti quatuor, interdū triginta ſex. Poſtea cùm ad ſe rediſſet, multa narrabat de inferis, & dicebat ſe fuiſſe in purgatorio: & quas animas ibi uidiſſet, narrabat. Ita creſcebat lucrum ſacrificulis.

COLL.

Nouimus homines cucurriſſe ad Grimmenthal, qui amētes fuerunt, & iacuerunt ante ciuitatem per aliquot horas, poſtea redierunt ad ſe. Hæc dixerunt eſſe miracula ſanctæ Mariæ.

Scio aliū locum in Germania, quē honoris cauſa nō nomino, ut parcā illis hominibus, in quo mulieres ſteriles cogebantur certo tēpore nudè circumire altare, & geſtare agniculum. Interea ſtabant monachi illi nebulones in ſuis cancellis, & mulieres nudas ſpectabant.

COLL.

Quidam cum audiuiſſet cantilenam: Ein feſte burck iſt unſer Gott, dixit: Ich will helffen die burck zerſchieſſen, oder ich will nit leben. Poſt triduum eſt mortuus ſine cōfeßione, ac ſine agnitione filij Dei.

Tubingæ quædā uetula mihi optime nota, ſuſpēdit donū ad quandam arā ſanctæ Mariæ, dicēs, ſe adiutam

ſe adiutam eſſe à Maria in quodam negocio etiam malo, mihi non ignoto. Ibi paſtor ſtatim aſcēdit in ſuggeſtum, & in concione egit gratias Deo, quòd tam propitia eſſet beata Maria huic oppido, & iuſsit eam magis colere, & plura dona adſerre. Ita diabolus hac occaſione idololatriam ſtabiliuit.

Ego & Doctor Martinus Lutherus, & alij quidam uidimus αὐτόματα in urbe Iſenach artificioſè à Papiſtis factū, ad ſuos quæſtus retinendū. Erat aūt ſtatua Mariæ tenētis puerū Ieſum, & ita facta, ut ſi retro iaceret, monachus poßit eam regere, ut aut Maria aut puer caput ad accedentē aduertens aſpiceret, ſi quis pecuniā largiretur: aut retrorſum caput auerteret, ſi nullum donum afferret.

In quodam Papiſtico loco, ante annos aliquot aliqui boni homines abſtulerunt ſtatuā Mariæ ex uico quodā, ad quam cōcurrebatur, & fiebāt adorationes. Dominus illius loci poſtridie iußit fieri inquiſitionem ſeuerißimā, ut perpetratores huius facinoris inquirerentur, curauitq; in eum locū argenteā ſtatuā reponi, cùm antiqua nō poſſet inueniri. Fecit perinde ſicut Caligula qui uoluit collocari ſuam ſtatuā in templum Hieroſolymitanum.

Quidam impoſtor indulgentiarius uendebat indulgentias, & ubiq; circumferebat. Hic aliquādo aſcenſo ſuggeſto in cōcione dixit: Quicūq; meas indulgētias oſculabitur non morietur hoc anno

peſte,

peſte, eritq; liber ac tutus à peſtis contagio. Dux Vuirtenbergenſis Eberhardus iußit eum ad ſe accerſi, cumq; ueniſſet, dixit: Quare hoc in concione dicis? Reſpondit: Verũ eſt domine, ſed ipſi oſculantur tantum uitrum, non indulgentias. Abi, inquit, Dux, cum tua ſophiſtica excuſatione. Credo ſi non ſtatim diſceßißiſſet, tunc ipſum ſuſpendi mandaſſet, & iuſtè feciſſet.

Dicitur de legatis Turcicis uenientibus Cracouiam, cũ honoris gratia adhiberẽtur ad pompam die Palmarum, & uiderent ſacerdotes flexis genibus procidere ante aſinum, qui circumducebatur, eleuatis brachijs in publico eos exclamaſſe: O quanta impietas & dedecus eſt, adorare aſinum creaturã? Es ſteht dennoch nit woll, multos aſinos adorare unum.

Conſuetudo fuit olim, ut homines ad ſtatuam ſancti Viti currerent, ibiq; totum diem ſaltarent uſq; ad animæ deliquium: ita ut eos linteis ſtragulis inde aſportare neceſſe fuerit, tandem proſtrati liberabantur.

In Lotharingia ad S. Athanaſium à malis ſpiritibus, obſeßi adferebantur, ubi ita liberabantur, ut integrum annum à morbis liberi eſſent.

Ad ſanctam Mariam Ratisbonenſem homines ultra uiginti milliaria, nec bibentes nec comedentes currebãt, quò cùm ueniſſent, iacebãt proſtrati quatuor

quatuor horas, posteáq; liberabantur.

Vuitebergæ ante hæc tempora mōstratum est memorale S. Frācisci. Augustæ etiam homines coluerunt Symphorianum contra crubonem, alludētes ad uulgatum nomen semper. Est enim ibidem ara cum státua eiusdem in templo S. Vlrici, quæ est uerè idolum alicuius magnatis, eoq́; multorum magnatū donaria sunt allata. Ad hoc idolum confugiebant laborātes morbo Gallico, ut ab illo liberarentur. Sed post comitia Augustana istam remouerunt statuam. Colere Annam locupletatricem, nihil aliud est, quàm colere Iunonem.

COLL.

Fuit Vuitebergæ, paulo ante restaurationem huius doctrinæ sanioris, sacrificulus ualde robustus & crassus, ac bonus potator, iste quotannis solebat Dominica misericordiæ Domini, & in die omnium sanctorum ostendere reliquias sanctorū, ad quam ostensionem confluebant multa millia hominum ex finitimis undiq; locis, etiam ultra uiginti aut tringinta milliaria distantibus. Habebat autem sacrificulus magnum catalogum, ex quo ordine legebat reliquias hominum mortuorum in illo libro inscriptas, easq́; simul etiam ostendebat. Nos autem qui eramus in aula principis, ea etiam forte uidebamus. Itaq; cum sacrificulus iste mane lecturus erat ordinem reliquiarum, scriptum in

isto

isto libro, & uesperi bene potus esset: facetus quidā homo Musicus in aula, pingebat inter illos articulos iisdē literis, quib. reliqui erāt picti, talia uerba: Ein mercklicher partikel uon Sancti Francisci bruch. Sacrificulus ignarus harum rerū, mane more solito ex libro declamat ordine singulas particulas reliquiarū, & cum uenisset ad uerba nō prius lecta aut considerata, alta uoce clamabat: Ein mercklicher partikel uon Sant Francisci bruch. Ibi inter dicēdum admonitus de uocabulo Bruch, statim addit correctionē: Ey nein, nein, uon Sanct Francisci buch solt ich sagen.

Brůch pro Bůch.

CONTEMPTORVM, BLASPHEMORUM, & execrantium pœnæ.

Hoffman iturus ad conuentum Ratisbonensem, non procul ab Vlma, est mortuus in horribilibus mugitibus.

Heliodorus subita consternatione oppressus est, cùm templum in urbe Hierosolyma spoliaturus esset.

Mors Latomi.

Latomus theologus Louaniensis moriturus mugiit sicut bos, & uociferatus est de suo dolore & peccato, quòd fuisset persecutus homines sanctos, & adiuuisset consilia necis cōtra conscientiā.

Dominicaster monachus monastenii in ipsa cōcione percutiebatur fulmine, cùm clamaret cōtra Euangelicam doctrinam: & ita est mortuus.

Ante

Ante paucos annos adoleſcẽtes duo inter ſe certauerunt, uter poßit dicere atrocißimas execrationes: alter cœpit omnino furere in ipſo certamine: ita Deus punit blaſphemos.

Baſileæ eſt editus liber de ſceleribus Georgij *Dauidis, qui fuit incola* Hollandiæ, *& multis finitimis regionibus notus. Ille impoſtor collegit ingentem pecuniam iſtis impoſturis ſimulatione pietatis, ita ut aliquot millia aureorum collegerit, multos homines mirabiliter decepit ſuis fallacijs: poſtea factus eſt ciuis* Baſilienſis, *emit arcem & egregia prædia.* Mortuus *quidem eſt ſine ſupplicio: poſtea uerò re comperta, effoſſus & cõbuſtus eſt. Quanta ſcelera docuerit & fouerit, inuenietis in ſcripto ab academia* Baſilienſi *edito, quod ueram uitæ ac dogmatum huius* Dauidis *narrationem continet.* Fuit *mirabilis impoſtor: excitauit magnas turbas in* Holãdia *& uicinijs, deterioresq́; blaſphemias, quàm ſunt* Anabaptiſtarũ. *Scripta ipſius uerè antinomiæ ſunt, quãdo uocant ſe ſpirituales, ſic affirmãt ſe habere libertatẽ iuxta quamcunq; quouis etiam loco receptam doctrinam aut politiam uiuendi, omniaq́; externa, ſiue in religione, ſiue in politijs ipſis libera & adiaphora habeantur, modo iſtius* Tertij Dauidis Georgij *ſpiritum habeant.*

Georgius David.

Ante paucos annos frater Tameri *ſuſpẽdit ſe, eo*

Tammeri fratris mors.

quòd

quòd cùm antea docuiſſet purè Euangelium de Chriſto, poſtea per fratrem eſſet abductus à uera ſententia: ſicq; pœnas dedit.

Eques Eslingenſis.

Fuit eques in urbe Eslingen die ſanctæ Cathàrinæ, quo ibi frequens eſt mercatus. Hic poſtquam multum pecuniæ luſu perdiderat, uolens abire, iuſſo miniſtro adducere equos, uſus eſt horrendis & abominandis execrationibus. Seruus dixit: Quare uis iam abire ſub noctem: uiæ ſunt difficiles, incidemus fortaßis in aquas (ſicut ibi uiæ ſunt malæ) expectemus craſtinum diem. Ille pergit furere in illis execrationibus: ſeruus obtemperat: egrediuntur, fuerunt eorum tres. Nam præter equitem nobili aderat alius quidam adoleſcens, ex quo hanc narrationem audiui, poſtquam iam adoleuerat: erat honeſtus uir, dicebatq; ſe fuiſſe tunc iſtius miniſtrum. His ita non longe progreßis, occurrunt equites plurimi magno cum ſonitu complectentes in medio ipſum nobilem, & utrinq; collidentes, ita ut decideret de equo, quaſi exanimatus. Sed tantum fuit roboris in illo adoleſcente, qui habebat bonam adhuc conſcientiam, ut penetraret illum equitatum & dominum duceret. Sed uiarum errore (cùm tamen non ſit facilis erratio, ſicut ipſe dicebat) uagantibus & impeditis, tota illa nocte auditus eſt moleſtus ille equitum ſtrepitus in altero latere: ad aliud uerò latus, ubi

erat

erat adolescens, equitatus non peruenit, eò quòd ipsi non possent diaboli nocere. Deinde deducũt dominum circa auroram ad monasterium Behenhausen. Ibi decubuit ille triduo, & postea moritur. Talis est exitus taliũ horribilium execrationum.

Accidit in loco quodã uicino, ubi iuuenes quidam exhibuerunt ludos circa dies Bacchanaliorũ: postea uerò sunt conuiciati inuicem, & certauerunt, quis posset dicere atrocissimas execrationes. Horrendum Primus factus est mutus, secundus furiosus: & quid de cæteris fit, ignoro. Nondum enim recte factum inquisiui. Memini Tubingæ puero exectam linguam esse, quod nouas horrendas execrationes usurpauerit.

Retulit mihi bonus amicus, propositam esse in Silesia cantilenam, continentem blasphemiam contra ministeriũ, in cuius principio inter cætera iactatur, concionatores Euangelicos dicere, quòd Deus ipsorum potestati sit alligatus, & cogatur facere, quodcunq; ipsi uelint. Tales plures execrãdæ et detestandæ uoces in illa cantilena recitãtur. Illa peccata Deum irritabunt, ut sint uenturæ pœnæ Turcicæ. Potestas etiã debebat seuerissimè tales blasphemantes punire, & tollere.

Anno 1551 in ferijs Pentecostes in Marchia, ex pago quodam diabolus uisibili specie mulierem proferẽtem diras execrationes, in aerem subduxit,

multis ſpectantibus, eamq; poſtea præcipitauit in uicinam uliginem. Factus eſt concurſus hominum uolentium uidere quò abduceretur. Cùm uerò ad eum locum uenirent, ubi mulier iaceret, inuenerunt eam obtorto collo iacentem, ac mortuam.

Ante aliquot annos in Thuringia, diabolus etiam propter blaſphemiam abducere uolebat adoleſcentem multum luctantẽ & repugnantem, qui tamen eſt ſeruatus: & egit ſtatim pœnitentiam. Profectò ſpecies hæ diaboli non ſunt inane terriculamentum, ſed uerè horrenda exempla. Obſeruate diligenter hiſtorias tales, ut ſitis modeſtiores & diligentiores in uitandis execrationibus, & blaſphemijs nominis diuini, ſimulq; cogitetis de dicto Ioannis: Filius Dei apparuit ut deſtruat opera diaboli. Deus nobis adſit & nos doceat. Hoc tempus in quo nunc uiuimus eſt periculoſum, non tantum propter inclinationem ſtellarum infelicẽ, ſed etiam propter diaboli inſidias, qui acerrimè iam ex omnibus partibus oppugnat Eccleſiam.

DE PERIVRIIS.

Cum quidam Cygneæ peieraſſet propter quaſdam fodinas in oppido Schneberg, dicũt curiæ teſtitudinem egiſſe rimas, quæ etiam nũc appareãt, & deinceps nihil metalli in fodinis repertum eſſe: ac adhuc audio inutiles ſumptus in illis fodinis extruendis collocari.

COLL.

COLL.

Nobilis quidam hostis imperij, siue Sueuici fœderis, captus erat à Palatino, à quo, ut ueniam ad sua negocia discedendi impetraret, iureiurando promisit se rediturum ad certum tempus in aulam Heidelbergensem. Postquam res uerò ita esset cõstituta, ut parceretur eius uitæ, Palatinus ipsi discessum permisit, hac conditione, ut iuramentum præstaret, quòd certo tempore rediret, ac se iudicio sisteret. Ille uerò, neglecto iuramento, non rediјt: unde paulò post à Iudæo hospite suo, non procul à ualle Ioachimica proditus, ac bombarda ictus est. Talis fuit exitus illius periurij.

COLL.

Anno 1528 quidam gregarius miles in Marchia, fortè in oppido quodam aduersa ualetudine retentus est. Ibi cùm decumberet, tradidit saccum refertum magna pecunia hospiti custodiendum. Post aliquot dies cùm conualesceret reposcit saccum. Mulier hospitis auara, egrè tantam predam amittens, deliberat cum uiro, utrum pecuniã redderet an non? Iniuerunt consilium, ut mulier neget depositum. Quare cùm miles suum repeteret, illa confidenter negat se quicquam accepisse, ac simulat se mirari impudentiam militis, audentis aliquid postulare, cùm nihil asseruandum dederit, & inuehitur in militem conuitijs rabiosißimè. Miles in-

dignitate rei uictus obijcit uicißim mulieri perfidiam. Quare maritus tanquam defensurus coniugem, extrudit militem domo. Is autem foris irritatus scelere hospitis, stringit gladium, tanquam impetum facturus in hospitem, & fregit ianuam. Hospes implorat fidem ciuium, & queritur suas ædes oppugnari. Accurrunt lictores, & militem, quòd uim publicam fecisset, abducunt in carcerem. Post aliquot dies Senatus oppidi aliò mitti narrationẽ facti, & sententiam rescribi petit. Constabat, ædes publicè oppugnatas esse: quare fertur sententia, ut miles ultimo supplicio afficiatur. Cumq; iã instaret dies iudicij, uenit diabolus in carcerem ad captiuum, indicans ei, quam sententiam Iudices laturi sint, & pollicetur se hoc periculo eum liberaturum esse, hac conditione, ut se diabolo dedat. Miles constanter respondit, se potius moriturum esse, quamuis sit innocens. Cùm uerò diabolus uerbis multis exaggerasset periculũ, nec tamen inflexisset militis animum: tandem pollicetur liberationem sine ulla conditione. Et cùm ueneris, inquit, in iudicium, dic te imperitum esse forensium negociorum, & patrono indigere: ibi astabo cæruleo pileo tectus, & ornato pennis: pete igitur ut me iubeant causam dicere. Miles qui hoc sine impietate facturus uidebatur, ait se hoc consilio usurum esse. Postridie in iudicium ducitur, adest etiam

etiam Orator tectus cæruleo pileo: ibi cùm actor peteret militē propter uim publicam capitali supplicio affici, miles respondit: se imperitum forensium negociorum, petere ut liceat isti suo aduocato pro se dicere: concedunt Iudices. Ibi diabolus de iure eruditè disputat, non esse capitali supplicio afficiendum eum, à quò non sit ortum rixæ & tumultus initium: ait ab hospite militem ui extrusum, & spoliatum esse. Iubet quæri saccum, & locum monstrat. Ibi cum hospes uehementer negaret, addens etiā diras imprecationes, ut ipsum abreptum diabolus perderet, si fecisset. Hanc imprecationem cum inuocatione diaboli cùm aliquoties repetiuisset, ibi Causidicus omissa iam disputatione adoritur hospitem, & comprehēsum per fenestras & medium forum omnibus perhorrescentibus cum fragore abducit: nec postea unquam corpus hospitis inuentum est. Hoc exemplo puniuit Deus hospitis perfidiam.

Iuramentum seruantis exemplum.

Quidam nobilis indicens bellum Georgio Duci Saxoniæ, cepit forte D. Fachium, ipsumq; diu captiuum detinuit, nec prius dimisit, quàm promitteret se soluturum tria millia aureorum. hic ita rediit domum, hac promißione cum iuramento facta. Cùm igitur liberatus eßet, ibat ad iudi-

cium publicum,(zum Hoffgeriht.)& ueniens ad aulam Ducis Georgij, petebat æquitatem considerari,& sui infortunij rationem haberi, quãdoquidem in publico negocio esset captus. Dux Georgius respondit, se non uelle eius nomine obolũ soluere, nec uelle confirmare latrocinia, sicut erãt seuerus, ille tamen uoluit seruare fidem promissam in iuramento: tandem Moguntinus qui iam mortuus est, dedit illi mille aureos, & Dominus item de Schonberg dedit illi alteros mille aureos, & ipse de sua atq; amicorum contributione etiam mille collegit. Ita tradidit ei qui ipsum captiuũ tenuerat, tria millia aureorum,& seruauit iuramentum, quod promiserat. Viuit iam, & bene cum ipso agitur.

TERTIVM PRAECEPtum.

DE NEGLIGENTIA IN COgnitione festorum, aliaq; eiusmodi ad hoc præceptum pertinentia.

Reuerendus D. Philippus aliquando quendam interrogauit, quale esset festum? respondit, festum trium regum, cũ esset festum purificationis Mariæ.

Fuit Athenis pessimus homo Cynesias, qui ut derideret religionem, egit contraria festa populo: quando

quando illi læta celebrabant, tunc ipse celebra bat funebria. Tales omni tēpore reperiuntur.

Venerunt ad Alphonsum, regem Hispaniæ, qui patrum nostrorum memoria uixit, indie Natalis Christi quidam eius capitanei, dicentes, facilè & opportunè posse opprimi hostes. Ibi respōdisse eū ferunt: Pluris facio istum diem, quam ullam uicto riam, tamen postea feliciter uicit.

Noui ciuitatem, in qua concionatores die Natali singuli finita concione redierunt ad suas ta bernas, & fecerunt usitata sua opera, sicut alio die profesto. Quia superstitionem esse, discernere dies, affirmabant. Est hyperbole.

Vidi Iudæum fœneratorem, qui solebat Typographis quibusdam pecuniam credere, propter usuram. Hunc si quando impressores accedebant die sabbathi, ipsi quidem religio erat numerare eis pecuniam, sed dabat tantum illis clauē ad mensam, iubebatq; numerare quātum uellent: ipse interea astans aspiciebat, ne fraudem aut dolum cōmitterent. Idq; hanc ob causam fecit, ne uiolaret præceptum tertium, cum tamen ipse aspiciendo quoq; numeraret, deinde etiā ne manibus cōmitteret peccatum, quibus pecuniā ad usuras dedisset.

Memini phantasticum hominem prædicantem die Natiuitatis historiam paßionis Christi, & ecōtrà tempore Paßionis, Natiuitatem: ut tantum

non esset papista. Tales inepti & importuni homines, omnibus temporibus multi reperiuntur. Non dubium est, quin angeli in cœlo seruant illa festa, Deoq; agunt gratias in excelsis pro istis immensis beneficijs, commonefacti de tempore. Si quis uerò non aliter tempus accedendi templum atq; balneandi obseruare uellet, qualis esset confusio? quanquam illud opus sua natura non esset peccatum: tamen propter illã inordinationẽ magistratus est, huiusmodi non impunita relinquere.

Accidit Magdeburgi, ut die sabbathi Iudæus in cloacã incideret, ibi Iudæi tãti faciebant suũ sabbathum, ut ipsum eo die extrahere nollent. Re delata ad episcopum Magdeburgensem Ernestum, inquit: Cum Iudæi tanti faciant suum sabbathum, ut hominem ex cloaca extrahere nolint, ergo etiam nostrum sabbathum tanti faciamus, ac prohibuit ne die Dominico Iudæus extraheretur. ita oportuit illum Iudæum biduum manere in cloaca. Tertio tandem die extractus est.

Vidi aliquãdo, quòd Iudæi in sabbatho conducerent quendam Christianum, qui calefaceret, coqueret, & mucos candelarum decerperet.

Templi Hierosolymitani structura.

COLL.

Templum Hierosolymitanum oblongum fuit, ante quod foris in atrio extructum erat altare holo-

holocausti, in quo boues aliaq; animalia oblata in sacrificijs cremebantur. In ipso enim templo hæc comburere periculosum propter ignem & fumum fuisset. Sic quoq; lauacra, in quibus tùm animalia mactata, tum etiam ipsi sacerdotes lauarentur, foris collocata fuerunt. Postea in ipso templi corpore, situm fuit altare thymiamatis, in quo fumigationes fiebant, quemadmodum etiam nunc apud Papistas similes fere fumigationes in usu sunt. Ad alterum uerò latus altaris thymiamatis stetit candelabrum, cum alioqui templum obscurum esset. Populus uerò nõ intrauit templũ, sed foris extra templum stetit, & solus sacerdos templum ingressus est. Deinde ulterius in templo fuit Sanctum Sanctorum, eodem ferè modo sicut adhuc chorus est distinctus à reliquo templi spatio, seu corpore, in antiquis templis (non loquor de barbarie harum gentium) quod generaliter nos aditum appellare possumus, seu locum secretiorem: unde populus arcebatur, nec quisquam eò ingredi audebat, nec alius sacerdos, nisi summus semel in anno. Eo in loco collocata erat arca fœderis, sub eam positum fuit operculum, quod nominarunt Propiciatorium, sub quo duo Cherubin fuerunt.

QVARTVM PRAE-ceptum.

DE VOCATIONE, SEDV-litate ac diligentia in ea.

Contrariæ orationes Virtutis & Voluptatis, ad Herculem deliberantem utram uitæ uiam ingrediatur, Voluptatis'ne an Virtutis, ex Prodici libro transcriptę.

Cum Hercules ex pueritia egressus, iamq; prope pubertatem esset, qua ætate sua compotes facti adolescentes significant, utram uiam uirtutis an ignauiæ ingredi uelint, exijt in solum locũ, seditq; tacitus deliberans, utram uiam iniret. Hic apparuerunt ei duæ mulierculæ, maiores humana specie, quarũ altera uultu modesto, & liberali erat, nullo peregrino cultu aut fuco ornata, sed genuina bonitas formæ apparebat: in corpore mundicies, in oculis pudor, in inceßu modestia: uestem præterea candidam gerens. Altera erat habitior & fucata. Nam & rubor & candor maior erat natiuo, & incedebat supina, oculos latè pandens, ueste induta, quæ formam maximè commẽdabat, contemplans interim se, & circumspectans, an alij se uiderent, nonnunquam etiam umbram suam respiciens.

respiciens. Postquam autem propius uentum est, illa prior modestè pergebat. Hæc autem ut anteuerteret accurrit ad Herculem, ac inquit: Video te ô Hercules, deliberare utram uiã ad uitam ingrediaris: quòd si me tibi adiunxeris, ducã te iucũdissima & facilima uia. Nulla res iucunda est, qua nõ potieris, & molestiã nullã perpetieris. neq; enim aut bella aut alia negocia curabis: sed hoc unũ cogitabis ac quæres, ubi aut cibũ aut potũ suauiorẽ, aut quod delectet oculos, aut unde olfaciendo, aut tangendo aliquam uoluptatem percipias, aut ubi amorib. perfruaris, aut quomodo mollissimè cubes aut quomodo hæc omnia sine aliquo labore consequaris. Et si quis inciderit metus egestatis, nõ est quod timeas me tibi aliquid laboris impositurum esse. Efficiam enim, ut fruaris his quæ alieno labore parta sunt in promptu: nec ulla re abstinebis, unde modo speres te aliquam uoluptatem posse lucrifacere. Ego enim meis sodalibus potestatem facio ex omnibus rebus uoluptatem decerpere. Hæc Hercules audiens, inquit: Mulier, quod est tibi nomen? Tum illa: Mei sodales uocant me Felicitatem, qui me aspernantur, uocant me Ignauiam. Interea accessit & altera mulier, dixitq;: Venio & ego ad te, adolescens. Noui autem & generosos parentes tuos, & indolem educationemq; tuã. Hæc mihi spem faciũt fore, ut si me secutus fueris,

magnas

magnas & honestas res geras, & me multo apud homines clariorem efficias, nec te longa prefatione, quæ ad uoluptatem fingi solet, morabor, sed simpliciter id quòd res est, uereq; narrabo, quod dij constituerunt. Nulla uerò bona sine labore curaq; mortalibus dij dederunt: sed siue deos tibi uis esse propicios, placandi sunt, siue ab alijs diligi uis, beneficijs adiungendi sunt, siue honore affici à ciuibus cupis, bene mereri te de patria oportet, siue uis in admiratione esse apud omnes Græcos, benefactis id consequi oportet: siue uis, ut terra tibi pariat fruges, colenda est: siue ex pecudibus ditescere uis, pascēdæ sunt: siue bello opes tuas augere uoles, ut socios in libertatem asseras, & inimicos in seruitutem redigas. bellicæ artes discēdæ sunt ab illis, qui eas nouerunt, & exercendæ, ut quomodo eis utendum sit scias. Si robur corporis uis confirmare, consuefaciendum est, ut rationi obediat, & exercendum magno labore, ac sudore. Quod cùm dixisset Virtus interpellat eam Ignauia, inquiens: Vides, Hercules, quàm asperā & longam uiam ad felicitatem hæc mulier ostendat, ad quam ego tibi compendiarum & planam uiam monstraui. Tum Virtus: O` misera, dic, nunquid habeas boni, & nunquid suaue unquam cognoueris, quæ nullum laborem uis illorum consequendorum causa suscipere? Et ne quidem expe-
ctes

ctes naturale desiderium suauium rerum, sed an-
equam natura expetat eas, imples atq; obruis te:
dis, priusquam esuris: bibis antequam sitis: con-
imenta uaria ad irritandum famem excogitas:
ina præciosa, ut inuites sitim cõparas. Et ut sua-
iter dormias, non modo mollia strata, sed etiam
ctos facis. Somnium enim accersis, non ut per la-
oris interualla quiescas, sed inopia negocij: sine
udore ac legum metu, amori, operam das: nocte
buteris, & optimam diei partem somno perdis.
t cum deam te esse glorieris, ex deorum nume-
o eiecta es .. Aspernantur te & honesti homines,
eq; unquam suauißimum carmen tuas laudes ce-
brans audiuisti: & pulcherrimum spectaculum
unquam uidisti. Nullum enim unquam recte fa-
tum tuum spectasti. Quis tibi improba credet?
uis egenti dabit aliquid? quis sanæ mentis in tuo
horo esse uelit? Vbi iuuenes imbecilli corpore
unt, senes fatui, qui cùm adolescentiam in ocio
erdiderint, senectutem miseram & calamito-
am agunt, tunc & pudet antè actæ uitæ, & piget
rimùm quærere necessaria ætati subsidia: suauia
adolescentia ante tempus præcerpserunt, labo-
em & ærumnas in ætatem eam distulerunt. Ego
erò apud deos uersor, & apud honestos homi-
es: nullum honestum facinus neq; dij, neq; ho-
ines sine me faciunt. Ideoq; me & dij & homi-
nes

nes honore afficiunt. Grata sum opitulatrix artificum, fida custos familiæ dominorum, beneuola adiutrix seruorum, iucunda comes laborum, in pace firma periculorum, in bello auxiliatrix, optima amicitiæ socia: & mei amici suaues uoluptates sine fastidio percipiunt ex cibo & potu. Expectant enim illorũ naturale desideriũ, somnus etiam suauior eis est, quàm ociosis, quẽ etiam si opus est sine molestia abrumpũt, ne propter hunc necessaria intermittãt. Iuuenes senum laudibus gaudent: & senes delectantur iuuenũ honoribus, & incredibili uoluptate rerũ à se gestarum meminerunt, & sine difficultate præsentes labores conficiunt. Per me dijs clari, amicis chari ac patriæ. Et cum ex hac uita discedendum est, non obscuri aut ignoti iacent, sed laudes eorũ perpetuo à posteris prædicantur. Hæc tibi, ô fili bonorum parentum Hercules, contingent, & ueram felicitatem stabilemq́; ita consequeris, si laborem non defugias.

Cum Alexãder uulnus in prælio accepisset, clamauit miles Beotius: Agentẽ fortiter oportet aliquid pati: τὸν δρῶντα δεινὰ καὶ παθεῖν δεῖ. Est dictũ Pindari cùm Alexãder iußisset inquiri, quis esset? significatũ est esse quendã Thebanum: cuius fortitudine motus, deinceps pœnitentia ductus est, quòd antea tantã urbẽ Thebanam deleuisset, beneficitq́; singulis Thebanis, qui ad eum uenirẽt. Illius

autem

tutem militē ad se adduci iußit, ac honorifico mu-
nere ornauit, ita singulis, & quidē sedulis in sua
uocatione multa ferenda & patienda sunt.

Durerus, cùm Maximilianus Imperator carbo-
e imaginem aliquā deliniasset, quam ab ipso pin-
i uolebat, & carbo aliquoties fractus esset, eandē
ostea expeditius pinxit. Ibi Maximilianus quæsi-
it à Durero, quomodo fieret, ut ipsius carbo non
rangeretur. Subridēs Durerus respondit: Clemē-
ißime Cæsar, nollem equidē Cæsareā tuam maie-
atē tam artificiosè pingere posse atq; ego: quasi
iceret: in hac re ego me exercui, & hæc est mea
ocatio: tua maiestas habet grauiora negocia, &
liam uocationem, iuxta illud commune prouer-
ium: Aliud est sceptrum, aliud plectrum.

Princeps Moscouiæ in acie alium principem
uum hostem cepit, eumq; interfecit, & ex inter-
mpti cranio curauit sibi poculum fieri, cum hac
nscriptione, in contumeliā interfecti: Quia alie-
a appetiuisti, propria amisisti.

Aristoteles dicit: Beatā fore uitam hominum,
artifices iudicarent de artibus. Fuit excellens pi-
or Romæ, tempore Traiani. Hadrianus autem
olypragmō erat. Cùm ergo Imperator propone-
et formā ædificij, Hadrianus eā quoq; pinxit suo
dicio. Pictor uerò dixit ad eū: Vade & pinge tu
curbitas, quo respōso irritatus Hadrianus, post-

quam

quam peruenit ad imperiũ, interfecit hunc pictorem. Cucurbitas enim quiuis pingere poteſt, quia inequaliter creſcunt: & eò facilius, quòd habeãt magnum aliquem uentrem, cui petiolum aliquem facilè ineruditi etiam artis pictoriæ adiungere poſſunt.

Propria curanda in uocatione.

De Seuero Imperatore dicitur, quòd curarit res ipſas agendas, ea uerò quæ de ipſo dicebantur à uulgo contempſerit. Idem dicitur de Fabio: Non ponebat enim rumores ante ſalutem.

COLL.

Non improbanda Italorum conſuetudo eſt, qui ſe dedant uni tantum rei, idq́; ita, ut prorſus cætera negocia & ſtudia negligant. Germanorum nõ eſt iſta conſuetudo, ut in uno excellant, & cætera negligant. In Italia habent peculiares ſartores caligarum, & peculiares ſartores thoracum & aliarum ueſtium.

ἱππεὺς ἱππεύειν ἴσεσαι, ἀοιδός τε καὶ ᾄδειν

Ariſtophanes de Cleone dixit, ipſum alterum pedem habere in curia, & alterum in caſtris, id eſt, uoluiſſe omnia regere, quæ non eſſent ſui officij. Sententia eſt bona: ſignificans debere eſſe magnitudinem animorum coniunctam cum moderatione, ita ut non temerè pugnemus.

Leontinus epiſcopus, Conſtãtino Imperatori, uolent

iolenti multa de religione diſputare, dicebat Imperator πρὸς ἕτερα ταχθεὶς, ἕτερα πράττεις: ad lia ordinatus, alia facis.

Spartam nactus es, hanc orna.

Hoc eſt ſymbolum Ducis Iuliacenſis. Sparta autē fuit præcipua urbs in Laconia, iam uocata Lyſimachus, id eſt ſolutio exercituum: Græcia enim ota iam eſt in ſeruitute. Hîc prouerbialiter ponitur, pro eo quod eſt, habes honeſtum locum, honeſtam functionem, illam ornes, non curioſè quæras liena, non ingeras te alienis negocijs aut functionibus. In Epiſtolis Ciceronis ad Atticum, bis ponitur hoc prouerbium, de uitanda curioſitate in aliorum ſtudijs aut negocijs.

Quæ præcipua ſit cauſa ſucceſſuum in uocationibus, earumq́; laboribus.

Ouidius de felici labore Poetarum (quod idem de omnium labore intelligi poteſt) inquit:

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo.

ult hic Ouidius ſignificare, quòd tum demum abitus ſint excellentes, quando adiuuantur diuinitùs. Noſter Imperator Carolus V. eſt excellens llator, eò quòd concilia & conatus eius diuina rouidentia gubernantur.

Negocia in uocatione urgenda.

Noster Imperator Carolus V. habebat diu hãc consuetudinem, ut urgeret negocia, & habebat librum in quo solebat notare: Hoc negocium eo tempore, uel die est urgendum, & perficiendum: sed cum senuisset, interdum negocia alijs curanda reliquit.

Seneca:

Difficile est unum hominem agere, id est, non extra metas uocationis euagari. Stultus qui parata relinquens, quærit non parata.

In quadam arce Gallica inuenitur uetus aulæum, in quo depicta sedet mulier nens, cui adiũctus est hic uersus:

Nenti fila Deus & mentem iungit Olympo.

Hoc aulæum Rex Franciscus sæpe aspexisse dicitur, ac disputasse de ea sentẽtia. Miratus est meritò sententiam, ut sapiens & unus ex præstantibus regibus, quales olim magnifici reges fuerunt, sapientia & magnitudine animi excellentes. Est autem sensus carminis. Nenti filia Deus iungit, id est: Deus iuuat laborem uocationis, ipsumq́; suo auxilio regit, & mentem iungit Olympo, id est: Deus addit præliatori animum, & gladium eius in acie gubernat. Et sic inter nendũm cogitat de Deo, simulq́; idem miles inter præliãdum eiusdem auxilium inuocat.

Seneca

Seneca.

Magna pars uitæ hunanæ elabitur nihil agẽdo: maior pars male agendo: maxima aliud agendo, id est, non necessaria agendo.

Pictor quidam uenit ad Apellem, *monstrans ei picturam quandam, & excusans se, quòd non arte pinxisset. Ibi* Apelles, *inquit:* Non *est opus isto præconio, nam & ego idipsum optimè uideo.* Reprehendit *in eo laboris negligentiam & ignauiam.*

Columella in præceptis quæ patrifamiliâs præscribit, scriptum reliquit: Nihil *agendo homines male agere discunt.*

Erat *hic in uicino quodã appido* Diaconus, *qui uocabatur à ciuibus* Pricensibus *ad conditionem pastoris.* Hic *cùm doctor* Martinus *eum alloqueretur, an uellet hanc conditionẽ suscipere, respondit aliquoties:* Quicquid Deus *uult, quicquid* Deus *uult: cui* Dominus Philippus *dicebat:* Ey *oportet etiam accedere tuam uoluntatem.* Cui *tandem uocationi obtemperauit.*

Siculus quidam in conuentu Ratisbonensi *faciebat ex cartha cantharum, & alia similia, quibus multos spectatores alliciebat, propterea ducebatur in cuiusdam aulam.* Sic *quidam, qui assueuerat iacere grana per foramen acus, cùm esset deductus ad* Alexandrũ, *ut eius fantasias aspiceret, uisis illis,* Alexander *iussit ei dari modium grano-*

rum, ut haberet quod deijceret.

Camelus appetens cornua, amisit etiam aures.

Est pulcher apologus, si quis accōmodet ad uocationis exempla: alius appetens alienum principatum, amisit suum. Cera uolebat imitari lateres, & iniecit se in ignem, uoluit durari, sed igne consumitur: sic quando is uult esse aulicus, qui non est idoneus, tunc cōijcit se in ignem & cōsumitur. Plerumq; conijcimus nos in ingētia negocia, quib. nō sumus pares, cuius contrariū docet hic uersiculus:

Quod sis, esse uelis, nihilq; malis.

Fingunt apud inferos Sisyphum immane saxū in aduersum montem uoluere, quod iterum è summo iam uertice rursus labitur, & plane raptim petit æquora campi. Significari scribunt isto commento, irrito labore multos mortales confici.

Quidam pictor picturus uenationem cuidam Domino, cum pinxisset magnas arbores, lepores autem & canes ita, ut uix discerni possent, displicuit pictura domino dicenti, se non posse dignoscere lepores à canibus. ibi pictor accepto carbone inscripsit canibus Hund, & leporibus haß: ita curiosus fuit circa parerga, neglectis ergis.

Pindarus laudat Hieronem Siculum, principem suæ ætatis, propter quatuor uirtutes, quarum una est, quòd præsentia sapienter faciat, & non corrumpatur spe aut metu.

Noster

Noster Lucas senior fuit septuagenarius, is ut bonus & honestus uir, fuit sedulus in sua uocatione, & pinxit totos dies quando fuit domi: surgebat ante familiam, pingebat etiam uesperi ad lychnum. Illa diligentia uocationis fuit ipsi summæ suauitatis. Putas'ne Stigelio esse molestum, facere uersus? Mihi & tibi est magna molestia: ipsi est tā naturale, quàm aui uolare in aere, sicut dicitur: Marti arma non sunt oneri.

COLL.

Cùm ad Philippum regem Macedonicum missi essent legati Attici, & ipse Philippus tunc quidem dormiret: Parmenio ante ianuam cubiculi stans, iußit eos paululum expectare. Ipsi superbi ægreferebant illam moram, ibi Parmenio dixit ad eos: Sinite illum paulisper dormire, nam tunc cum uos dormiretis (scilicet in Republica) ipse uigilauit. Erat acutum responsum, monēs oportere esse intentos in occasionem eos, qui uolūt aliquid in sua uocatione feliciter perficere.

OECONOMIAE GVBERnatio.

COLL.

Audiui ex mea matre, agriculturam distribuendam esse in tres tertias, seu in tres partes: unam partem absumere ipsam agriculturam, alteram partem esse collocandam in sustentandam familiā.

Reliquam uerò dari Magistratibus, & si quid reliquum fuerit reponendum.

COL. L.

Ferunt de coniuge Imperatoris Ferdinandi, quod illa ægerrimè tulerit, quando uideret filijs apponi lauticias ciborum, ita ut semper dixerit: Non educate ipsos ad apparatum splendidum, date illis cibos plebeios, quibus uti asuescant: ut si hodie uel cras fortuna mutaretur, ferre inopiam possent.

εἷς ἐστὶ δοῦλος οἰκίας ὁ δεσπότης, id est:
In quaq; seruus unus est herus domo.

Ille uersus Doctori Martino adeò placuit, ut his sequentibus rythmis eum transtulerit:

Es ist gewiß ein frommer mann,
Der sich umb sein weib nimmet ann.
Es ist gewiß ein frommes weib,
Wo sie bei einem manne bleibt.
Ein eheman soll geduldig sein,
Sein weib nit halten als ein schwein.
Ein haußfraw soll uernunfftig sein,
Des mannes weise lernen fein.
Da wurdt Gott geben gnad dazu,
Das inen die ehe gar sanffte thu.
Vnd wirdt dem teuffel weren woll,
Das er sein list nit enden soll.
Der mann muß selber sein der knecht,

Vuill erß im hause finden recht.
Die fraw muß selber sein die magd,
Vuill sie im hauße schaffen rath.
Gsinde nimmermehr bedenckt,
Was schadt und nutz im hauße brengt.
Es ist inen nit gelegen dran,
Weil sie es nit fur eigen han.

Alij rythmi D. Philippi.

Almusen geben armet nicht,
Kirchen gehen seumet nicht,
Vnrecht gut faselt nicht,
Gottes wort treuget nicht.

Alij eiusdem.

Vuer da mehr wil uerzeren,
Dann sein pflug kan erehren:
Der muß zu lezt uerderben,
Oder uileicht am galgen sterben.

COLL.

Interrogatus Libycus, qua re optimè stercoraretur ager, respõdit: Stercore, quod cadit de calceis Domini, iuxta illud: Oculus Domini saginat equũ.

Non emas, quod opus, sed quod necessarium est. Item: Oportet patrẽ familiâs esse uendacem, non emacem. Hæc & similia pertinent ad prudentiam oeconomicam.

Doctor Martinus Lutherus solebat dicere: Minus nocet ignauus fur, quàm segnis minister.

Est pulchrum & argutum dictum.

Columella.

Bona nomina oportet sæpe interpellari, ne fiant incerta, id est: fideles debitores etiam sæpius admonendi, ne obliuiscantur debiti.

De optimo thesauro patrisfamiliâs.

Cum Eberhardus Dux Vuirtembergensis esset Florentiæ, hospes suus præstantißimus uir, monstrauit ipsi sua armamenta, argentea & aurea uasa. Tertio idem hospes die dixit ad illustrißimum Ducem: Monstrabo tibi adhuc pulcherrimum & præstantißimum thesaurum, duxitq; eum in conclaue, ubi stabant ordine liberi cum præceptore Politiano, & ab altera parte coniunx cum filiabus. Sapientißimus Dux cum magna admiratione, huius sui hospitis familiã intuetur: Quid, inquit, pulchrius esse potest hoc ordine?

Iurisconsultorum dictũ: Naturale est, ut quod multis committitur, negligenter fiat.

Xenophon dicit de Cyro, quòd mandaturus aliquid, nunquam dicere solitus sit: Hoc aliquis faciat, sed addidit nominatim: Hoc tu facias.

Aristoteles dicit, duplicem esse mercaturam οἰκονομικὴν καὶ καπηλευτικήν. οἰκονομικὴ honesta censetur, estq; quando quis ea uendit, quæ sibi domi suæ, uel natura, uel industria prouenerunt,

& ad

& ad suæ familiæ sustentationem supersunt. Huiusmodi quiuis paterfamiliâs honestè uendit, etiãsi uel nobilis sit. καπηλευτική est res paruas emere, & postea alijs uendere, ut faciunt propolæ, item proxenetam seu pararium agere. Hoc sanè genus mercaturæ, uirũ nobilẽ aut honestũ minimè decet.

AFFECTVS.

Disputabat quidam ante aliquot annos Lipsiæ, non esse Christianum irasci: sed uanum est dicere, affectus non esse in homine. Nam de Christo ipso dicitur in Luca, quod circumspexerit iratus: ira est affectus, conditus à Deo in natura. Quòd autem inordinatè irascamur, id fit uitio corruptæ naturæ, sicut inordinatè amamus, Deus ipse, Christus & angeli eius irascuntur diabolis, & organis eius blasphemantibus.

Timantes pictor pinxit mactationem Iphigeniæ, & quia non potuit pingere uultum patris mœstum, pinxit illum tectum. Quia dolores & affectus animi non possunt satis exprimi.

Quare sint conditæ στοργαὶ in natura hominum.

Vt sint initia uirtutum.

Vt sint testimonia de amore Dei, erga genus humanum. In diabolis non sunt στοργαὶ, quia sunt nimis rabiosi.

Quare habent uaccę sua ubera in ima parte uentris?

Propter coctionem.

Vbi habet mater sua ubera?

In pectore: quia non tantum alit, sed debet docere & trāsmittere cor, id est, στοργὴν in sobolem. Bruta sui mutuo obliuiscuntur: quòd homines non decet facere: quamuis etiam de equis dicatur, in ijs esse στοργὴν, quod est credibile, & exempla commemorantur.

ΣΤΟΡΓΑΙ PARENTVM ERGA sobolem, & econtrà liberorum erga parentes

COLL.

Apud Euripidem Andromache offert se ad necem ut parcatur filio: quo exemplo Poeta pulchrè illum naturalem matris affectum erga filium depingit. Simile est in historia Salomonis.

COLL.

Cum Agesilaum regem Spartanorū, domi suæ cum liberis paruis in baculo equitantem deprehendisset, quidam ex ducibus casu interueniens, atq; admirans regem, & quidem talem, quo illa ætate nullus uir præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere: petit Agesilaus ueniam ab isto, siquidem hic ludus uideretur alienus à regia grauitate. Deinde addit, se nō tantū

oneris

oneris ipsi imponere, ut perpetuò hãc rem taceat, sed rogat, ut tantisper sileat, donec ipse liberos haberet: significans eum, qui liberos, non haberet, non intelligere, quid habeāt hi lusus, non modo uoluptatis, sed etiam utilitatis. Quamuis enim per se ridiculæ res sunt: tamen ad disciplinam & mores formandos pertinent. Et prudens pater intelligit, magnam esse uim assuefactionis in tenera ætate, etiam in his leuißimis exercitijs.

Amor descendit: Vnde amatores in ipsorū rythmis flammas descendentes pingunt. eodem etiā modo summi reges & principes in tapetis flammas descendētes habēt, precipuè in stragulis equorū. Significāt his flammis descēdentibus, quòd diligant subditos, et quòd uelint benefici esse erga subditos, ipsosq; fouere, & cōtra iniurias notorias defēdere.

Cum Archidamus esset reuersus in patriam, parta uictoria & superato hoste prodierunt illi obuiam ciues ac amici: ibi scribit Xenophon, quòd pater conspecto filio lachrymauerit. Quemadmodum & Fridericus Imperator, cùm filius Maximilianus Imperator crearetur, stetit senex ille & cœpit lachrymare. Quanquam & hic noster Imperator Carolus, cum traderet filio Philippo coram statibus Burgundicis & alijs regionibus, summam illarum gubernationem lachrymauerit, inquiens: Non miremini, illa sunt

senectæ,

ſenectæ, ſenes facilè lachrymantur, ut eſt in uerſu Homeri: ἀριδάκρυες ἄνδρες, id eſt: boni uiri facilè lachrimantur. Vidi doctorem Martinum Lutherum in aliena cauſa effuſiſſimè lachrymantem, cum eſſet in ſuis calamitatibus animoſiſſimus. Domi cum uideret filiam morientem, effundebat profuſiſſimas lachrymas. Cum autem prodiret in funus ſuæ filiæ, ibi in publico repreſſit ſe, ita, ut ne quidē guttula lachrymarum in ipſo conſpiceretur.

Apud Philoſophos eſt quæſtio, an pater magis diligat filium quàm filiam: Reſpondetur quòd magis diligat filiam, quia antefert hoc, quod eſt imbecillius. Aſina ſalit per ignem, ut opituletur pullo. Eſt ualde mirabile in draconibus, & euidens ſimulachrum talium adfectuum, quod eſt apud Platonem. Draco incidit in uiatorem, quem adducit ſecum ad ſpecum, ubi erant dracunculi ſui, quo cùm uentum eſſet, intelligit uiator eos eximendos eſſe ex illo ſpecu, & exemit. ibi circũit eum draco, tanquam gratulabundus, illumq́; dimittit incolumem.

Epaminondas interrogatus, quid ei in tota uita iucundiſſimum accidiſſet: Reſpondit, inde ſe maximam uoluptatem cepiſſe, quòd uiuis parentibus liberaſſet ſeruitute patriam, uictis ingenti prælio Lacedæmonijs, & quòd parentes ſuos adhuc

uiuos

uiuos haberet suorum honorum spectatores.

COLL.

Iohannes Murmellius, cùm in enarratione Virgilij, incidisset in uersiculum:

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.

O dicebat ad suos discipulos, hunc uersiculum nemo ueſtrum intelliget, priusquam ille liberos habuerit.

Clemens citat contra phanaticos homines, qui uolebant constituere in Ecclesia ἀπάθειαν, quod Petrus dixerit se dolere cum uideret coniugem duci ad supplicium, & affatus sit eam clara uoce, ut esset memor Domini. Ipse est Romæ interfectus à Nerone, teste Aegesippo, cui credo, quia scriptum eius uetus est.

D. Martinus Lutherus.

Iuniores infantes recens nati plus diliguntur & plus afficiunt parentes, quia illi liberi plus indigent affectuũ, ut diligenter custodiantur: cæteri uerò paulo magis adulti, & iam fari ualentes non tantum curæ requirunt. Ideo amor parentum, semper & simpliciter magis descendit ad nouiter natos.

Carens στόργη illa naturali.

Monetarius autor seditionis in Thuringia, cum natus esset ei filius, sedens inter pocula, dixit ad nuncios, gratulantes ipsi de nato infante: Videte

amici

amici ego planè affectibus careo, & à considera-tione creaturarum abreptus sum: uerùm à stulti-ciæ & fatuorum affectibus non erat abreptus.

ΣΤΟΡΓΑΙ FRATRVM.

Vidi optime consentiētes fratres laudatißimos principes Palatinos, erāt lætißimi & hilares, quā do conueniebāt. Eratq; inter eos magna στοργὴ. Episcopus Ratisbonensis erat festiuus sæpe exhilarabat fratrem, sumebat personam aurigæ Norimbergæ, uendebatq; cocta oua uillißimo precio mulieribus, & multa in culinam fratris, qui tunc temporis erat Norimbergæ, perueniebāt. Frater conquerebatur de fraude & dolo uenditoris ouorū. Indicata causa, hoc lepôre, eo tempore fratrem eiusq; hospites exhilarabat.

Xerxes & frater, cùm certarēt nō de tribus capellis, ut dicitur: sed de illo pulcherrimo regno Persarū, quo postea nullum fuit pulchrius, ibi de tanto regno ita certarūt, ut interea nulla iracundiæ, aut odij labes esset in animo, sed potius maioribus inter se officijs certarent. De ipsa autem controuersia patrem iudicem constituerunt.

Inter Fridericum & Vuilhelmū duces Saxoniæ fratres, gestū est bellum ad triennium ferè, ibi cùm Vuilhelmus ad Lipsiā oppugnādā proficisceretur cum exercitu, eodē se Fridericus ad defendendā urbem cōtulit. Consiliarij utriusq; pacem suaserunt, ita ut

ita ut dissensio inter fratres componeretur. idq; iudicarunt non commodius fieri posse, quàm si principes ipsi inter se colloquerentur. Fide data & accepta, conuenerunt principes soli in quodam tumulo prope Lipsiam, & aliquandiu clausis galeis collocuti sunt. Tandem apertis galeis, & abiectis chirotecis ferreis sese mutuò complexi sunt: ibi clamor & exultatio utrinq;, facta est, & accesserunt quidam è præcipuis consiliarijs, qui cum intelligerent pacem ab ipsis principibus inter se factam, de modis & rationibus pacis consultauerũt. Ibi Fridericus, qui æquior erat, & pater patriæ, ac bonus princeps, respondit, ut ea in aliud tempus differrentur, citans uersum Psalmi. 127. Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta: iubens ut conuenirent in monasterio Portensi apud Naumburgum, ibi postea deliberationes de rationibus pacis habitæ & descriptæ sunt. Hanc historiam mementote, cum aliquando iuxta illum locum iter feceretis.

Inter Duces Bauariæ Vuilhelmum & fratrem eius, post mortem patris orta est dissensio de diuisione ditionis, quam detulerunt ad Maximilianum Imperatorem. Ipsi inter se interim mutuis officijs beneuolentiam conseruarunt: & alter alteri se libenter cessurum ex ditione pollicebatur. Nam testamento paterno prohibebatur, ne adiret hereditatem

tatem iunior: sed tantum ille honos & titulus comitis exhiberetur, quem illi authores testamenti paterni eripere quoq; uolebant: sed Imperator aboleuit illud testamentum, tanquam iniustum, & decernit, ut iuniori titulus Ducis non eriperetur. Seruiuit autem ille deinde fratri seniori in quadã præfectura tanquam minister, & non tanquam æqualis, ac quidem diligentius seruiuit, quàm ullus ex equitibus aut ministris: nec aliter appellauit illam partem ditionis à fratre sibi traditam quàm suam præfecturam, & non suum dominium. Tanta beneuolentia fuit inter illos duos fratres, ut etiam in certamine illo coram Imperatore mutuis beneuolentiæ & amiciciæ officijs certarent.

Principes ab Anhaldt fuerunt uiri proceri ac robusti, pulchris corporibus præditi. Horum unus Rodolphus, qui fuit capitaneus in bello Veneto. In prima adolescentia, diu Moguntiæ operam literis dans, uixit non secus atq; aliquis ex equestri ordine, nec unquam ultra eum statum sese extulit. Postea uerò secutus bellum Venetum, primùm cœpit militare, & per labores militares clarus factus est. Ibi primùm significatum est Imperatori Maximiliano, quis esset, ac postea ob uirtutes singulares per totam uitam Imperatori charus fuit. Hi præstantißimi principes eo tẽpore existẽtes, simul amicè uixerunt, tanquã in una familia, sine discordia, ac

dia, ac in illa ſua qualicunq; mediocritate uictus ſe ſe mutuo uarijs officiorum generibus oblectarunt.

COLL.

Comites etiam de Mansfeld olim non diſsimili ratione mutuis inter ſe beneuolentiæ & fraternitatis officijs certauerunt: ſic ut nulla odia aut ſimultates multis annis inter eos extiterint. Quare non immeritò uirtutes hæ, aliæq; ipſorum clementia & paterna uoluntas erga ſuos ſubditos, datis occaſionibus, ab omnibus cebrantur.

ΣΤΟΡΓΑΙ SVPERIORVM erga ſcribditos, & econtrà.

Heydelbergæ principi Palatino Friderico quidam ruſticus dono dedit calathum, plenum pyris optimis, ſimulq; petijt aliquid, ignoro quid. Princeps beneuolus pyra ſtatim accipiens, mandat id, quod ruſticus ab ipſo petiuerat, perfici. Hoc beneficio impetrato, ruſticus agit gratias principi quã plurimas, & à principe tam beneuolo diſcedit.

Portauit puer ad aulam Palatini principis electos canes, quos mittebat principi noſter hoſpes. Et mea quoq; mater miſit Friderico Palatino poma noſtratia: ille ſtatim remiſit poma, alia quæ ex Belgico attulerant. Hæc ſunt ſignificationes humanitatis & beneuolentiæ non exiguæ.

COLL.

Cum dux Saxoniæ Fridericus eſſet mortuus, ad

primum rumorem conuenerunt huc rustici, & circa molam in uia prosternebãt se, subinde iterantes hanc uocem, Ah amisimus patrem nostrum.

DE INSTITVTIONE liberorum.

COLL.

Maior est habenda ratio rectæ institutionis liberorum, quàm ullarum diuitiarum. Qui uerò secus faciunt, persimiles mihi uidentur ijs qui calceos curant, pedes ipsos negligunt, cùm eis tuendis calcei sunt inuenti. Sapienter igitur Crates ille antiquus, conscensa urbis altißima parte, exclamandũ censuit: Quò quò ferimini ciues? itáne cõuenit in opibus parandis maximè occupari? in ijs uerò quorum causa quæruntur, nihil laborare, ac minimè esse sollicitos? Credite mihi, non potest melior hæreditas liberis à parentibus relinqui, quàm si bene educati, & ad uirtutem recte ab ineunte ætate sint instituti: hoc eis perpetuum manet patrimonium, neq; à fortunæ procellis labefactari potest.

COLL.

Vt neq; equus indomitus, quamuis natura bonus ad eas utilitates, quæ ab eo desiderantur, idoneus est: ita nec ab homine indocto, quantumuis ingeniosus sit, uirtutis fructum poßis elicere. Simile

mile dixit Durerus:Homo *indoctus, eſt quaſi impolitum ſpeculum.*

GRATITVDO.

Χαρίτων δέ τε θυμὸς ἄριστος. Mens eſt optima in beneficijs.

Fridericus Imperator *miſerat ad filium Maximilianum initio noui anni legatos, per quos ipſe precatus erat felix & fauſtũ auſpiciũ noui anni: ſimulq́; miſit pulchra poma in argentea lance, inſperſis uiginti uel triginta nouis aureis. Filius* Imperatoris Maximilianus *modeſtè reſpondens legatis, ſumma cum reuerentia donum illud accepit, gratias agens domino* Patri, *& uiciſsim felicem ac fauſtum curſum anni ipſi optans. Deinde diligenter miniſtris ac ſodalibus ſuis mandauit, dicens:* Non *attingatis uos mihi hæc poma, quia mea ſunt, & mihi uolo reſeruari: ſed aureos proiecit inter ſocios.* Poſtea *cùm legati rediſſent domum, interrogati à patre* Imperatore, *quomodo ſeſe geßiſſet filius (quia uoluit filij ingenium conſpicere) reſponderunt, ipſum poma ſeruaſſe, & dixiſſe:* Hoc *meum eſt munus, ſed pecuniã proieciſſe inter ſodales, ut ipſi partirẽtur.* Tũc Imperator *dixit:* Præuideo *filium meum diſsipatorem diuitiarum futurum.* Et *uerè* Maximilianus *ita liberalis & gratus erga benemeritos fuit poſtea in tota uita.*

οἱ ἀγαθοὶ ἀντὶ μικρῶν ὄιδασιν χάριν.

Boni pro paruis etiam sunt grati. Iulius dederat agros suis militibus. Venit quidam accusans militem, quòd teneret agrum, qui non debuisset uenire in distributionem. Iulius actori respondit: Veram habes causam: militi uerò: Tu cede ei. Miles ait: Meministi Imperator in pugna quadã te excedere ex pugna, & residere sub arbore? Inquit Cæsar: Memini. Meministi'ne militem tibi adferre aquam in galea? Memini. Túne es ille? Ego sum, inquit. Imo nõ es: quia ille erat integer, saluis oculis. Rectè, inquit: in prælio alterum oculum amisi. Ibi Iulius mox numerauit colono precium pro prædio quanti erat, ut illud miles retineret.

COLL.

Plauti dulcißimum & grauißimum dictum: Hoc demum graue & gratum est, bonis quod bene fit Graue, id est: grauiter, sapienter collocatum, respicit dantis personam: gratum accipientis. Existimo Plautum ad uocabulum Grecum σεμνὸν respicere: nam σεμνότης grauitas, uirtus est.

Gratitudo erga parentes.

Cum Noribergæ bonus quidam senex, obiurgaret ancillam, illa dixit: Tu nescis, quid dicis, tu es delirus senex, filius astans tacet. Pater discedente ancilla filium alloquitur, inquiens: Tu audiuisti hoc conuicium tuæ ancillæ, & tacuisti. Nam & ego

ego uixi in tali flore ætatis, in quo tu nunc es. Cogita etiam te senem fore, & eadem tibi accidere posse, quæ mihi iam accidunt. Ibi filius statim ancillam domo exire iußit.

Gratitudo erga præceptores.

Fridericus à Dōn uir nobilis & eloquens, rogatus à quibusdam, ut pro ipsis causam diceret, promisit se facturum: postea cum uentum esset ad iudicium, & ipse uideret in altera parte esse præpositum templi Arcis Vuitebergensis, qui erat doctor Iuris, & cancellarius ducum Saxoniæ, petiuit differri cognitionem istius controuersiæ, dicēs, se nolle agere causam contra illum suum præceptorem, & quicquid ipse in dicendo posset, illud ipsum ab hoc uiro habere.

COLL.

Inter antiquas leges præcipitur ἐάν τις μὴ τρέφει γονεῖς, ἄτιμος ἔςω. Hanc iustißimam legē, qua nati obligantur parentibus, filia Cimonis nouo & inaudito exemplo præstitit. Nam cùm ad captiuum patrem lachrymis emollito custode, intromissa esset, parentem suum senio & mœrore ac inedia intolerabili exhaustum, exertis mamillis iam uelut ultimæ senectutis infantem lactauit, nouoq́; modo ϛοργὴν καὶ ἀντιπελάργησιν expreßit, dum debita parenti ἀντιτρεπτήρια compensauit. Aiunt olim tantam fuisse uim huius picturæ, ut

ubicunq; in theatris esset exposita, statim & mentes & oculi spectatorum admiratione incredibili stupescerent. Huc congruit & descriptio Ciconiarum, quæ ab Aristophane non insuauiter recitatur. Vtinam nos singuli hoc insigne exemplum imitaremur, & simili pietate erga sanctißimam nostram parentem Ecclesiam, nunc mœstā & humanis præsidijs orbatam, affecti essemus, & nostrā gratitudinē omnibus officijs ostenderemus.

INGRATITVDO ERGA parentes, cognatos & præceptores.

Mahometus, qui cepit Constantinopolim interfecit duos fratres paruulos, & alterum paruulum in sinu matris.

Selinus pater huius Solimanni, interfecit & patrem fugientem, & fratrem, & in eo ipso loco ubi pater est interfectus, iuxta Baiarum ulcero sæuißimo diuinitùs inflicto mortuus est. Locus ostenditur in Macedoniam iter facientibus per Hungariam.

COLL.

Aristoteles in nono libro de Anima scribit, cuculum propter impietatem, quam in ipso insignem esse compertum est, non facere proprium nidum, nec suos pullos excludere, sed deponere oua

oua in alieno nido, ac plerumq; in currucæ. Hæc *cum reperit oua cuculi inter sua, simul etiam his incubat: deinde pullis exclusis, quia cuculus magnitudine & uiribus superat reliquos, quicquid sedula mater cibi affert suppositititius iste præripit: ita fit, ut cæteri pulli fame moriantur.* Putant etiam matrem eo maiore cura hunc *fouere, quia magis hunc miratur & amat, propter corporis magnitudinem.* Interdum *ipse cuculus factus robustior cæteros pullos deuorat: interdum senior cuculus exorbet oua currucæ, adeò multiplex est in hoc genere crudelitas.* Po*stremò ubi adoleuit sceleratus & impius cuculus, addit nefariam, & plus quàm tragicam catastrophen.* Nam *currucã, qua incubante natus & à qua magna aßiduitate nutritus est, crudeliter laceratam deuorat.* Hanc *pro maternis beneficijs, & pro nutricatione uicem iste ἄστοργος rependit, qui dignus, ut perpetua scabie notatus sit, & quem oderunt ac fugiunt reliquæ aues ceu dirum portentũ.* Ita *enim natura fertur illũ damnasse impietatis, ut uerè erret, sicut pollutũ animal sine nido, & sine ulla societate, sicut apud* Homerũ *de pœna impiorum dicitur,* ἀνέστιος καὶ ἀφρήτωρ: *solus enim sine societate sui generis, aut aliarum auium uagatur.* Imago *proposita est in tetra uolucri, ut uideamus turpißimæ beluæ similitudinem habere*

NB

Lupus

Polipus

ingratos ſicut in alijs fœdis animalibus aliorum uiciorum ſimilitudo propoſita eſt: ut cognita turpitudine beſtiæ, homines magis abhorrent à ſimilibus uitijs: ut in lupo ineſt rapacitas & crudelitas: in polipo tanta libido, ut extinguatur in cõcubitu. Sed longum eſt exempla perſequi. Cuculus etiam affectat muſicam laudem dulciſsimæ canentis luſciniæ, eò aduolat, & excitatus cantu illius, cum ea certare ſtudet. Hinc *intelligi poteſt, in quo genere hominum ingrati ſignificentur, nempe inter eos qui obſtrepunt melioribus in dicenda ſententia, in ſtudijs, in rebus* Eccleſiaſticis, *& alijs quæ uitæ conducunt.* Sic Homero *obtrectabat* Zoilus *ceu luſciniæ cuculus:* Ciceroni Clodius, *& alij multi.* Habuerunt *& ſuos cuculos omnes docti & heroici quolibet tempore: Scipioni obtrectabat* Carbo, Alcibiadi Hyperbolus. *Habet & noſtrum ſeculum perplurimos cuculos, qui matri, id eſt:* Eccleſiæ, *& alijs de ſe bene merentibus, quales gratias reddant, uidemus.*

Alia allegoria parum diſsimilis à priore.

COLL.

Cuculus ebibit currucæ oua, & ſua in locum ipſius reponit: poſtea excluſi non poſſunt foueri, quare ſemper ſunt leproſi. Tandem *uorat matrem & non poteſt ferre luſciniã.* Papa *eſt cuculus, iſte*

NB.

uorat

uorat Ecclesiæ oua sua, & cacat Cardinales: uult postea quoq; deuorare matrem ipsam Ecclesiam, in qua natus est, & educatus: nec potest ferre piorum hominum cantilenam.

In epistola Diogenis scriptum extat: Non debemus gratiā parentibus, quia uoluptatis suæ causa educant sobolem. Est planè diabolica oratio. Voluptas non est causa finalis in parentibus educandi sobolem. Causa impulsiua est, potius mandatum Dei, ut educent sobolem. Hæc fuit uanitas Græciæ, sic ludere, ut nunc est illorum tribunorum qui inaudita, & insulsa excogitant.

COLL.

Accidit ut homo quidam diues haberet patrē pauperem, & ualde quoq; senem, sic ut sibi labore suo uictum non amplius comparare poßet. Quia igitur nolebat, ut mendicaret, cum illi hoc ignominiosum fuisset, cogebatur illum alere. Sed cùm non libenter faceret, die quodam accidit, ut cùm filius prandens, haberet in mensa lautum quoddā ferculum, & uideret patrem suum iam senio confectum uenientem ad prandium, iuberet illud seponi, donec rursus abijsset. Cùm autem pater more solito, postquam pransus erat, rursus abiret, iusßit filius depromi ferculum, quod absconditum erat. Ibi seruus renunciauit patinam plenam esse serpentū. Quod cùm ille procurrens uidere uellet,

Ecce porten

ecce ibi statim ingens serpens in os ipsius illapsus est, suum os ori ipsius adiungens, ita ut semper, quando ipse comederet, cogeretur quoq; cibare serpentem, quem ille ita secum circumgestauit quoad uixit.

COLL.

Audiui ab alio uiro honesto & docto similem historiam, ubi etiam pauper quidam senex accesßit filium suum, qui factus erat opulentus, petens θρεπτήρια, id est, præmia & officia educationis. Filius uerò probri loco sibi à multis obijci posse iudicans, quòd haberet patrem pauperem ac egenum, palàm negauit se non esse illius senis pauperis filiũ, ac iußit ut statim ex ædib. suis discederet. Pater lacrymans abijt: ipso abeunte, filius statim furere incipit, & in isto furore etiã moritur. Sic Deus pœnam ingratitudinis erga parentes in isto ostendere uoluit.

NB

COLL.

Narrant fuisse quendam, qui suum patrem male cæsum capillis ad limen domus usq; protraxerat. Deinde cum & ipse senesceret, multò deterius à filio tractatum fuisse, & extra limen domus protractum in luto prouolutum esse, donec & ipse pater clamaret: Parce fili, ego meum parentem tantũ ad limen domus protraxi. Sic Deus plerunque eodem genere, in quo quis peccat, punit.

NB

COLL.

COLL.

Recitatur ſimilis ferè hiſtoria, quòd quidam parentem iam ſenio confectum in carcerem incluſerit, & miſerit illi per filium uilem pannum ad tunicam. Filius diuinitùs fortaſſe lacerat pannum. Quo uiſo, dixit pater: Quid agis peruerſiſsime? Ibi filium reſpōdiſſe dicunt: Hāc partē panni mihi reſeruabo, donec & tu ſenueris, tunc ſimiliter te tractabo. Audito hoc, pater iuſsit ſenem parentem reduci, & honorificè eum ad extremum halitum tractauit.

Fuit hîc rex Mauritaniæ in obſidione Vuitebergenſi apud Imperatorem Carolum, quem filius non ſolùm excæcauerat, uerumetiam regno expulerat. Illud non ſolum ingratitudinis, ſed etiam tyrannicæ barbariei exemplum eſt.

Erat Francofordiæ ad Mœnum bombardarius, qui cùm mitteret puluerem in bombardam adhuc calidam, ex puluere incenſo illiſus eſt ſolo, ita ut moreretur. Omnes dicebant eum fuiſſe bonum artificem, & ingenioſum: ſed illud accidiſſe ei, quia in iuuentute male tractauerat matrem.

COLL.

Vidimus hîc quandam matrem ducentem ſecū miſerrimam puellam, quæ obſeſſa fuit à diabolo. Hoc mater confeſſa eſt filiæ accidiſſe ex imprecatione ſua. Cùm enim dixiſſet ad illam: Inuolet in te

diabolus, statim eadem hora actam esse in furorẽ, Hæc publicè comperta sunt, cùm hîc puella & mater exanimarentur: unde & postea factæ sunt publicæ præcationes pro puella. Porrò cùm piæ memoriæ Doctor Martinus Lutherus dixisset ad diabolum, citans dictum ex Epistola Iacobi: Increpet te Deus: respõdit murmure quodam diabolus per labia puellæ: Increpet, increpet: ut satis appareret uerè puellam obsideri à diabolo.

COLL.

In oppido Freiberg in Misnia, accidit ante paucos annos, ut quidam iracundus & ad malè imprecandũ pronus senex filio quoddã negociũ citò expedire mãdaret: quod parẽtis mandatũ filius paruifaciens, in loco quodam, ac si illud non audiuisset, aliquandiu commoratur: qua ex re pater, aliâs satis morosus, mirum in modum furore accenditur, ac filio, ne unquam uiuus ex eodem loco discedat, horribiliter imprecatur. Facta ea imprecatione, filius continuò ibidem stare incipit, nec potuit ulla ratione uel medio uiuus inde auelli. Nocturno tempore coacti sunt ei parẽtes pulpitũ apponere, cui aliquantulum dormiturus sese inclinaret. Conspiciuntur autem hodie adhuc manifestà in pauimento, ubi totum illud triennium constiterat, pedum uestigia. Tandem elapso triennij spacio, pœna piorum precibus, quæ quotidie pro eo fie-

NB

M I R A . I L L A . S

eo fiebant, ita mitigata est, ut in uicino loco integrum iam quadriennium sedere potuerit. Sedet autem macilento admodum uultu, parum comedit, pauca etiam interdum loquitur. Interrogatus uerò à quibusdam hominibus honestis, quomodo res sese cum ipso haberet, nihil propemodum aliud respondit, quàm diuinitùs quidem se castigari, & in manu Dei situm esse, quid tandem de eo fiat: non tamen de æterna salute per solum Christum nobis acquisita se quicquam desperare. Postea uerò elapsis illis septem annis, mortuus est in agnitione & fiducia mediatoris Domini nostri Iesu Christi, anno 1552 die undecimo Septembris.

Linus præceptor Herculis est ab Hercule, illisa capiti eius tabula, interfectus. Tale præmium plurimi pro beneficijs acceptis reddunt.

Alexander quanquam non læsit suum præceptorem Aristotelem, sicut Hercules Linun: tamen ab ipso fuit, alieniore animo, & Calisthenẽ Aristotelis ex sorore nepotem miserabiliter cruciauit.

Plutarchus recitat dictum cuiusdam Philosophi, dicentis, se dextra tradere doctrinam, sed multos sinistra accipere.

Ioannes Damascenus, qui uixit tempore Theodosij, uel Valentiniani Imperatoris, habuit apud se discipulum Persicum, quem diligenter erudiebat. Ille dißipulus aliquãdo nactus scribendi occa-

sionem

ſionem, ſcripſit epiſtolam nomine Ioannis Damaſceni præceptoris ſui & illius manum imitatus eſt. Erat autem argumentum epiſtolæ: Ego Ioannes Damaſcenus ſignifico regi Perſico, ut ſi uelit, ueniat, iam poſſe eum capere Imperatorem Valentinanum, propter illas & alias occaſiones. Hanc deinde epiſtolam ſparſit in aula regis Perſici, quæ cum offerretur regi Perſico, miſit eam mox Imperatori Valentiniano. Imperator uerò ad ſe uocans Damaſcenum, monſtrauit illi literas, & interrogauit, quare hæc ſcripſiſſet? Ille diligenter inſpiciens literas, dixit: Domine Imperator, ego agnoſco meam manum, eamq́; non poſſum negare, ſed ſanctè iuro, me nihil unquam tale cogitaſſe, minus uerò ſcripſiſſe. Imperator dixit, non potes negare, eſt enim manus tua. Ita ille uictus, dextra manu mutilatus eſt. Talem gratiam & mercedem ille ingratus diſcipulus ſuo præceptori reddidit.

INGRATITVDO ERGA bene meritos.

Clitum, cuius mater nutrix Alexandri Magni fuit, à quo idem in bello ſeruatus erat, Alexander tandem interfecit. In prima pugna Alexander pugnauit cum Perſico duce, qui decuſſerat ei galeam, & erat iam uictor: periſſet Alexander niſi Clitus interueniſſet, & ducē Perſicum interfeciſſet: ita fuit

ita fuit Clitus seruator uitæ Alexandri. Hunc Clitum interfecit Alexander, in uino liberius loquentem pro patre Alexandri Philippo. Putabat enim eam parrhisiam sibi licere apud suum μετέχνομ. Alexandrum uerò illud factum sæpe pœnituit, ita ut non diu postea uiueret.

Prouerbium medicorum est: Accipe dum dolet: quia bene sciunt medici se postea negligi, sed sacræ literæ ferũt: Honora medicum, quia Deus eum creauit propter neceßitatẽ. Sic homines affecti sunt, ut quando alicuius opera indigẽt, simulato ipsum honore afficiant: simulatq; uerò non amplius indigent, contemnant.

Serpens erat ingressus in antrum ibi quidam obdiderat lapidem antro. Venit uiator & ibi casu dormit. Serpens ubi cognouisset adesse hominẽ: Mi homo, inquit, libera me ex hoc antro, & reuolue inde lapidem: quia ualde premor siti, sicut serpentes ualde sitiũt, sitimq; ferre nõ possunt. At ille: Non audeo, uereor ne perdas me. Respondit serpens: Libera me ex hoc carcere, dabo tibi summã mercedem, quam mũdus benemeritis largitur. Ille aperit: Egresso iã serpẽte ex antro, ipsum se interfecturũ esse dicit. Talẽ enim gratiam mũdus bene meritis solere reddere affirmat. Ille hanc mundi ingratitudinem negat, & rem ad Iudices deferre iubet. Annuit serpens, & interrogãt alios de mun

di gra-

di gratitudine. Incidunt fortè in equum senio iam confectum, qui in campum aliquem erat detrusus, quem serpens de mundi ingratitudine interrogās: respondit equus: Multis iam annis domino meo seruiui, iam me uetulum domo sua fustibus propulsauit in hunc campum, ut fame peream. Audi inquit serpens, hanc etiam gratiam tibi declarabo. Rogemus, inquit uiator alios, forsitan suo merito hic equus ex domo sui domini est eiectus. Progressus longius, uetulus canis ipsis obuius fit: à quo idem responsum, quod ab equo audiuerunt. Querebatur enim se senio confectum domo herili prohiberi, et extrusum esse, ut fame periret. Nec huic responso acquiescit uiator: petit alium arbitrū. Incidunt tandem in uulpem, quæ de quæstione proposita se consulturam secum dixit, & uiatorem abductum à serpente paululum adit: eiq; promittit se ab hoc periculo ipsum liberaturum, hac conditione, ut omnes gallinas suas ipsi concedat. Libenter se id facturum respondit uiator. Vulpes inquit, hac ratione eludemus serpentem: petam, ut mihi suum antrum iterum ostendat, quoniam mihi nullum de re ignota iudicium esse potest. Præcedam ego speculaturus antrum, & cum serpens, ut solet, tardè me sequetur, & reptauerit in antrum, qua potero uelocitate ex antro recurrā, ut serpens se tam citò inuertere nequeat: Tunc tu rursus antrū

lapide

lapide obstruas: Bene, inquit uiator, res processit sicut deliberauerant. Verùm postea galinas etiam uulpes poscit: iubet uiator uulpem usq; ad domum suam sequi, & precium, quod ei promiserat, accipere. Domum ueniens uiator, rem totam, sicut acta fuerat, mulieri exponit, & adiiciens quanto in periculo fuisset, ex quo uulpis consilio & opera liberatus esset, hac conditione, ut uulpi galinas suas largiretur. Mulier indignabunda, quæ fortasse galinas magis quàm uirum curauit, re longo tempore deliberata, mulier deniq; uulpi galinas promittit, sed ita ut simul uulpi insidias struat. Dum enim in caueam uulpem intromisit, recludit eam, & in ea uulpem interficit. Ita uulpi summũ precium, quod mundus bene de se meritis largitur, datur.

Ingratus hospes.

Pater Alexandri Philippus, rex Macedonicus, miserat militem ad explorandum negocium aliquod, qui homo erat audax, sicut plerumq; sunt milites. Cùm itaq; oporteret ipsum nauigare sæuis tempestatibus, fecit naufragium, & seruatus est à colono in litore, qui scapha excepit eum, cùm nauis eius esset fracta, transuexit eum domum, & collocans eum in cubiculo tractauit hospitaliter: post tringinta dies instruxit eum uiatico, ut posset redire domum. Miles domum rediens, narrat

singula regi de naufragio, & suis periculis: uerùm tacet beneficium hospitis. Rex gratulatur ei reditum, ac lætatur de incolumitate serui, inquiens: Ego ero gratus, daboq; tibi prædiũ aliquod. Seruus respondit: Domine rex, quæso ut facias, uidi prædium in littore, quod si in memoriam meorum periculorum mihi poßidendum dares, rem mihi gratißimã præstares. Rex præ nimia læticia, aut fortaßis quod multum biberat (multum enim bibit pater Alexandri) iubet ei attribui prædium illud ac mittit ad præfectum Pausaniam, ut scribat in præfectura, prædium esse istius militis. Colonus uidens nullam sibi referri gratiam, uerùm etiam eripi prædium, uenit ad regem, & narrat ei totum negocium, ut gestum erat. Rex audita causa ingẽti ira exarsit, & statim militem iußit præhendi, & inuri fronti ipsius stigmata, his literis: Hospes Ingratus. Sic Dauid fuit ingratus Vriæ. Seneca inquit: Omnes sumus ingrati. Ausomius:

Sunt homines humeris quos si quis gestat ad urbem
Ausoniam, domiti quæ caput orbis erat:
Nec tamen ad portã placidè deponat eosdem:
Gratia præteriti nulla laboris erit.

COLL.

Demetrius Phalerensis philosophus, qui fuit Theophrasti auditor, princeps reipublicæ Atheniensis

niensis, inuitauerat ad cœnam Philosophos, & dederat eis de optimo genere uini. Cum uerò ueniret ad quendam Cynicum, ille Demetriū lagena uini petiuit, inquiens, Philosophis non esse tam bonum uinum dandum. Ista non est fatuitas, sed insania benemerentibus malā gratiā referre. Historia extat apud Athenæum.

Alphonsus, cùm ad eum referretur, aliquem ab eo in bello defecisse, cui multa præstiterat beneficia, tum ipse multa secum in animo reputans de ingratitudine istius hominis, tandem ad se reuocatus inquit: Quid ego queror de ingratitudine illius? ego multo magis ingratus sum Deo meo, à quo multis maximis beneficijs sum affectus.

Quidam euaserat tres tyrannos, Caligulam, Claudium & Neronem, qui multos bonos homines interfecerunt. Interrogatus igitur ab aliquo, quomodo euasisset tantos tyrannos, cum fuisset aulicus? Respondit ille: Iniurias accipiendo, & insuper gratias agendo. Hæc est doctrina aulica, & alias quoq; doctrina de exercitijs, patientiæ & ingratitudinis, quæ Deus à nobis postulat.

COLL.

Imperator Iustinianus habuit ducem magnitudine animi, alijsq; uirtutibus præstantem, nomine Bellisarium. Hic uir excellens, sua fortitudine totum ferè orbem terrarum in ordinem redegit, &

imperio Iustiniani subiecit. Habuit coniugem formosam, quæ, ut fit, propter uirtutem & præclara facta mariti nonnihil insolens est facta. Hanc insolentiam & istum fastum nõ potuit ferre Sophia coniunx Imperatoris Iustiniani. Igitur calumnijs & dolis effecit, ut propter uxoris insolentiam optimè merito uiro Bellisario oculi effoderentur. Sic tantus uir, tanta fortitudine præditus, & optimè de Imperatore meritus, postea redactus est ad summam paupertatem, ut coactus sit sedere ad tẽpla & colligere stipem, unde uictum haberet. Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est. Item post donationem, celeriter senescit gratia.

Senex uir, & honestus nobilis Fridericus à Dõn, dicebat ad cancelarium D. Pontanum, cum uideret eum esse sedulum & diligentem in suo officio. Idem precium datur maculanti hypocaustũ & purganti.

Pindarus: παλαία γὰρ εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί: antiqua gratia dormit, & homines sunt ingrati.

Docebo uos rhithmum de ingratitudine: Friß dreck scheiß goldt, so werdẽ dir die Meidlein holt. Per puellas intellige mundũ, in quo si quis excellere et præstãs esse uelit, muß er dreck fressen, id est, pati iniurias & nihil contradicere. Vult significare: patere omnes iniurias, & insuper gratias agito, uix tamen consistes.

QVINTVM

QVINTVM PRAE-ceptum.

AMICICIA ET CANDOR.

In Cæsare reperitur pulcherrimum exemplum duorum militum Romanorum Cottæ & Sabini, inter quos etsi antea fuerat æmulatio, tamen in extremo uitæ periculo fiunt optimi & coniunctissimi amici. Cotta inciderat in periculum. Sabinus accurrit & liberat eum. Sabinus in simile periculum uenit (sicut fit) ut in auxiliatorem uerterentur arma: Ibi Cotta rursus liberat eum, & sic depellunt hostes. Ideoq; in utroq; fuit felix euentus, quia fuerunt facti in illo summo periculo concordes amici. Si iam in Germania inter principes & omnes Theologos etiam talis coniunctiones animorum & uoluntatum essent contra externos hostes, ah quàm utiles & pulchræ res fierent.

Salustius: Ea demum uera amicicia est, idem uelle ac nolle. Simile dictum apud Platonem citatur: Non aurum, non adamas fulget splendidius, quàm bonorum mentes consentientes.

Demetrius filius Antigoni, cum sciret & uideret patrem ualde durum, & iratum factum esse Lysimacho, monuit eum ut fugeret irã patris, scripsitq; sua hasta in puluere φεῦγε φεῦγε. Hic lectis literis, statim cogitauit non esse de nihilo, fugit in Thra-

in Thraciam, ubi paulo pòst factus rex. Et est ille Lysimachus qui ab Alexãdro leoni obiectus, leonem interfecit, homo fortis & animosus. Demetrius autem mortuus est deinceps in acie, octogesimo ætatis suæ anno.

Aristoteles scribit, Græcos templa Gratiarum in medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutuæ beneuolentiæ, amiciciæ atq; gratitudinis admonerentur.

Apud Ciceronem & Liuium hoc dictum sæpius reperitur: Amicicias decet esse immortales, inimicicias uerò mortales.

COLL.

Nicolaus de Disbach uir nobilis, ac senator urbis inclitæ Bernensis, non ante multos annos elapsos, in proximo bello Heluetico preclarum & memorabile exemplum suæ initæ & antiquæ amiciciæ in academia Basiliensi erga condiscipulum, hoc tempore ciuem Vriensem declarauit. Cùm is ciuis, olim D. Nicolai de Disbach condiscipulus, captus & in arcem Lentzburg deductus, ut ibi de uarijs hostium concilijs & stratagematibus in tortura examinaretur: ibi ipse fidem suam ueteri amico debitam interposuit, misitq; annulum, in quem sua insignia erant insculpta, ad Capitaneum illius loci, eumq; rogauit, ut suo captiuo amico parceret: ad-

ret: addẽs esse adhuc alias rationes quibus conatus & consilia hostium intelligi possent. Debere enim se illud suo ueteri amico ex fœdere inchoatæ in academia Basiliensi amiciciæ officium, ut pro eo intercederet, ac captiuus intelligeret, se in ipsius calamitate dolere, ac non solum id, ut pro eo intercederet, sed etiam alia beneuolentiæ & liberalitatis officia debere. Hac fidelitate in conseruando amiciciæ fœdere Capitaneus & alij moti, huic ciui Vriensi pepercerunt, probaueruntq; consilium huius præstantis uiri, qui amicos suos calamitatibus oppressos non negligeret. Sic profectò uerũ dixit ille Philosophus inquiẽs, uices fortunæ uariè pingere amicos. Quare si in illo bono nobili non fuisset illa uirtutũ integritas, quæ amicis uersantibus in periculis opitulatur, potuisset illũ ueterẽ suum amicũ deserere: sicut proh dolor multi omnibus temporibus faciunt, qui uerbis magis quàm factis amici sunt, postea uerò in periculis eosdem amicos relinquunt.

Francofordiæ ad Mœnum uidi in pariete uirginem pictam, quæ faciebat coronam ex leucrio flore, qui germanicè dicitur, ie lenger ie lieber, cui adiunctus erat rhythmus talis: Ie lenger ie lieber ich bin allein, Denn trew und warheit ist worden klein.

Senatus Vratislauienſis miſit mihi pro ſua in me beneuolentia magnum faſciculum literarum mearum ad alios miſſarum, quem ibi reliquerat tabellarius, miſitq; per proprium nuncium ſuis ſumptibus. Reſcripſi Senatui, & egi gratias pro illo officio, ac ſignificaui eis, me nihil arcani, nec quicquam de rebus principum ſcribere, ſed tantũ controuerſias Eccleſiaſticas, & diſputationes noſtras ſcholaſticas, & poſſe eos, ſi poſtea literæ meæ ſimili modo negligerẽtur dilacerare. O` quãto fidelior fuit hic Senatus Anthonio, cui Cicero in Philippicis exprobrat literarum amicè & ſecretè ſcriptarum diuulgationem. Dicitq; eum per hoc è uita tollere uitæ ſocietatem, & amicorum abſentium inter ſe colloquia. Memẽtote hic & hoc quoque: Athenienſes cum incidiſſent in faſciculum literarum regis Macedonici, omnes infregerunt, exceptis illis, quas ad coniugem ſcripſerat.

COLL.

Philippus Macedo pater Alexandri Magni, cùm Olynthum (quam urbem diu magno conatu & periculo obſederat) tandem expugnaſſet, eaq; potitus eſſet difficili uictoria, dicitur ad exhilarãdos amicos ludos celebres inſtituiſſe. Quorum ludorum die, cùm ſacrificaſſet & amicos ſuos duceſq; conuiuio excepiſſet, in uinum & hilaritatem effuſus, iuſſit unumquemq; cõuiuarum à ſe aliquid

petere, quod cuiq; commodum & dignum esse ui deretur. Alijs igitur aliud petentibus & impetrã-tibus pro ut cuiq; usus & necessitas erat, solus iam restabat Satyrus Comœdus, qui propter artem & ingenij dexteritatem in magna apud Regem gratia erat. Eum, cùm nihil adhuc petiuisset, inuitant cæteri primùm, deinde Philippus, ut quemadmodum alij fecissent, ipse quoq; aliquid peteret, nec donũ aut beneuolentiã Regis aspernaretur. At ille: quando à te iubeor, inquit: O' Rex petã id, quod & mihi petere, & tibi largiri maximè honestum iudico. Fuit mihi uetus amicitia & ius hospitalitatis cum Apollophane Pilnensi, qui cum ex insidijs perijsset, metuens cognati iram regiam, filias eius paruas Olynthum, ut illis tutior ibi uita esset, transmisit. Hæ nũc expugnata urbe captiuæ tenẽtur, & ea iam ætate exiſtẽtes, ut opportunæ sint nuptui. Has igitur à te peto, Rex, ut eas mea pecunia elocem, ne quid turpe aut indignum ipsæ, mortuo parente, propter fortunæ iniquitatem patiãtur. Alij quod sibi lucro arbitrati sunt fore, id à te optarũt, & optatũ abstulerunt: ego si uoti mei compos fuero, dotem insuper de meo addam, existimans me hanc fidem memoriæ extincti amici, & relictis ab ea filiabus debere. Ad hunc sermonem à toto conuiuio plausus cum approbatione excitatus est, uictusq; Philippus, iussit puellas Satyro adduci, ac

ff 5 in ma-

in manus tradi, admiratus hominis fidem & constantiam in colenda amicicia, & insuper dotem dignam rege adiecit.

Achilles interrogatus ab Aiace, quos sustinuisset omniũ maximos labores? respondit: Susceptos pro amicis. Cumq́; pergeret interrogare, quos autem iucundißimos sustinuisset? rursus Achilles: Eosdem inquit, significans heroicũ uirum flagrare immensa quadam amicos iuuandi cupiditate.

BENEVOLENTIAE MVtatio, seu simulatio amiciciæ & inimiciciæ.

Cor humanum est ἀψίκορον καὶ φιλόκαινον, *id est, fastidiens præsentia, & est amans nouitatis, inde uersus est:*

Omnia uertuntur, certè uertũtur amores.

Item: Ille tuas pennas tam citò uertit amor.

Sic Plato: φίλος εὐμετάβολον ζῶον. *Amicus ualde mutabile animal.*

Rex Antigonus iußit sacerdotem suum sacrificare, ut Deus defenderet eum ab amicis. Interrogatus, quare non ab inimicis? Respondit: Ab inimicis possum mihi ipsi cauere, ab amicis uerò nõ. Notare uoluit simulatos amicos.

COLL.

Cum Dionysius iunior eiecißet Diogenem affinem, qui & ipsius rector antea fuerat: Plato metuens

tuens sibi quoq; aliquid periculi imminere, propter Diogenis amiciciã, auellit se à Dionysio quibus modis potest. Dimittitur igitur non sine magno munere. Scribunt enim octoginta talenta ei donata esse, hoc est, octo & quinquaginta millia coronatorum. Fortè eo tempore Plato prædixit eclipsin futuram. Ibi Aristippus qui unà erat, ait, se significationem eius eclipsis diuinaturum, ac iocans, inquit: Portendi inimiciciam inter Regem & Platonem. Hoc ioco facetè amiciciæ mutationem ostendit Aristippus.

DE HOSPITIBVS. COLL.

Apud Maßilienses lex fuit, ut peregrini urbem ingredi cupientes, arma in porta relinquere iuberentur. Propter quos mores ciuitas Maßilia ualde laudatur. Est autem ea urbs in Gallia Narbonẽsi, ab Ionibus qui ex Asia illuc profecti erant condita. Iones porro primi & uetustißimi Græcorum, habuerunt multum doctrinæ, & diligenter retinuerũt uetustißimorum morum atq; rituum disciplinam, quam deinceps in hanc urbem transtulerunt. Voluerunt itaq; significare hac lege, hospites debere esse modestos, & simul habere defensionem ab illis, qui eos excipiunt.

Triptolemo regi Attico dicũtur donatæ fruges, quòd mœstam Cererem hospicio excepisset. Ori-

ginem

ginem fabulæ eam esse opinor, quòd is fuerit excellenti uirtute & probitate morum præditus, qui frumenta ex Thracia (ut ferunt) uel aliunde aduexerit ac reposuerit, quæ postea tempore famis rursus pauperibus distribuit: quo beneficio clarũ nomen adeptus est.

DE CONVIVIIS.

Pulchrum est apud Xenophõtem in conuiuio. Socrates sic dicit ad aliquem: Dic mihi quid sit se turpiter gerere in conuiuio? Respõdet alter. Quid sit non possum dicere: sed quid mihi uideatur dicã. Dicas igitur quid uideatur? Est molestia afficere cõuiuas λυπεῖν τὺς συμπότας. Ad quæ Socrates respõdet: Hoc tu facis, quia tacendo nobis omnib. es molestus. Quare amantes conuiuia, amate etiã eleganter & acutè dicta in conuiuijs.

Plutarchus nominat cõuiuium uulpis & gruis, ut est in fabulis, quando uulpes inuitãt grues, grues uicißim uulpes. Talia sunt conuiuia, aliorum dicta obseruantium, ut carpãt dextra ab alijs dicta: non colloquentium inter se, ubi duo aut tres sedent in conuiuio, ipsi silent omnino, auscultant insidiosè, quid alij loquantur aut conferant, ita ut aliquis magis cum feris conuersari exoptet, quàm cũ talibus conuiuari.

Et Plutarchus etiam dicit alibi: Non esse uociferandum, sicut ebriosi rustici & inebriati uino,

aut cere-

aut cereuiſia. Aliqui debent eſſe uocales, aliqui cõ ſonantes: aliqui loquantur, aliqui non ſint mutæ, ſed conſonantes.

Bachilidis dicit, quatuor in conuiuijs requiri. 1 Modicus cibi & potus apparatus. 2 Suaue colloquium. 3 Vera conuiuarum beneuolentia. 4 Bonũ uinum, quo maxime delectantur ſenes. Et alius dicit ultra duo pocula non eſſe ebibenda in conuiuio, ſanitatis cauſa.

Conuiuia Cyclopica.

Satellites regis Galliæ largius ſe uino ingurgitantes contuderunt uitrea pocula, ac alter alteri præbibit illum puluerem. Elapſis uix duobus menſibus, omnes mortui ſunt. Hæc mihi narrauit quidam multis nobis notus, ipſisq; aßidens, cui tamen ut homini ſcholaſtico pepercerunt.

Ante paucos annos fuerunt quidam Ambergæ in Bauaria, qui longa potatione inebrietati, tandem uaſa teſtacea, è quibus biberant contundunt, ſeu in puluerem redigunt, & alter alteri illum puluerem in uino præbibit: tandem uentum eſt ad uitra, quæ ſimiliter in puluerem redacta ſunt, ac inuicem ſibi præbiberunt. Hæc ante paucos annos hiſtoria huc ſcripta eſt, additumq; erat in literis tres ex nobilium numero eo die eſſe mortuos, rereliquos ægrotare, & mortem certißimam expectare. Non mirum eſt, uenire Turcã & alias pœnas, cùm

nas, cùm tam impiè uiuamus. Es ist zuerbarmen das wir arme elende Teutschen so sewisch und so uihisch leben: Vuir fressen und sauffen uns kräck, todt, und in die heel hinnein. Imo deterius iam uiuitur, quàm bestiæ, certè bestiæ sibi nociua fugiũt. Ita iam diabolus grassatur in genere humano: credo non fuisse tam nociua illa uasa testacea, quàm sunt uitra, quæ in aluum demissa intestina arrodunt, unde homo superstes esse nequit.

In quodam episcopatu potauerunt aliqui, adeò ut ex ipsorum numero unus sit mortuus, nihilominus tamen reliqui, exemplo iræ Dei non commoti, mortuo suam partem infuderunt.

PAX, SEV TRANQVILITAS Reipublicæ.

Lex est in Sueuicis urbibus, ut si in rixa aliqui gladios strinxerint, ac uel puer, uel muliercula procul etiã inclamans pacẽ imperet, capite puniatur, qui audito nomine pacis insuper ferire audet.

D. Iacobus Fuggerus senior accersitus in senatum Augustanum, cùm deliberarent de inferendo bello ducibus Bauariæ, inquit, se non esse suasorẽ belli, sed pacẽ suadere, & ut res peragerctur qualicunq; modo. Ne autem existimaretur id facere sui commodi causa, sed ob publicam utilitatem: Ego, inquit, dabo decem milia aureorũ, quibus, si fieri poßit, pax redimatur. Si uerò res transigi nõ

poßit,

poßit, ut ijs senatus uterētur ad bellum gerendum. Hoc profectò non facilè alius priuatus, quantumuis diues, faceret.

Quando euertitur currus ouorum, non possunt omnia integra rursus colligi. Sic post turbatum Reipublicæ statum, oportet multa patienter ferre ut consulatur reliquo corpori.

Cracouiæ quidam adolescentes maledixerūt scorto Episcopi, & factus est tumultus, ut Episcopus mitteret aliquot satellites, qui interfecerunt aliquos ex scolasticis: & rursus ex satellitibus quidam interfecti sunt. Tantum ualuit Episcopi sæuitia, ut propter scortum turbarit tranquilitatem publicam, & iusserit scholasticos discedere ex ciuitate. Discesserunt igitur tam innocentes quàm sontes, tam qui non interfuerant quàm qui interfuerant. Videte, quanta miseria illa sit. Multi sunt interfecti, & schola est dißipata. Vos igitur sitis modestiores, & communem tranquilitatem, quantum fieri potest, tuemini.

Audiui Anglum quendam dicentem in conuentu: Inter Imperatorem & nostrum regem potest esse pax, sed non amicicia.

Thucydides.

Non est turpe, domesticos domesticis cedere. Vtinā hoc cogitaremus in Ecclesia & Republica. Plautus: Facile est imperium in bonos.

Quando

Quando Thrasibulus recuperauit Athenas, ibi exules bona sua ex illa multiplici confusione & turbatione communis status Reipublicæ ad alios paßim translata repetiuerũt. Quod cum absq; nouis & magnis perturbationibus fieri non posset, Thrasibulus hinc sumpsit occasionem sanciendi legem de ἀμνηστίᾳ. Sicut nobiles Brunsuicenses etiam amißis suis bonis ea repetiuerunt, unde sunt orta noua bella. Quare cùm ita res accidit, optimum est seruare quod in ueteribus reperimus historijs ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

TVRBATIO PVBLICAE tranquillitatis.

Habemus tot Lycurgos, id est, lupinos homines, quot habemus æditu os. Sed rectius se hic uersus habet:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Erat hîc Danus, homo doctus & eloquens, procerus & pulchræ staturæ, qui semel percusserat quendam studiosum, qui iam est doctor. Relata uerò re ad Rectorem, Danus est absolutus. Cõuenerant ipse & alij in cella uinaria, hilariter potantes. Postea cùm in illa mensa, apud quam studiosus erat, cæpissent ructus edere & uociferari, illud in altera mensa Danus ægreferens, monuit eos, inquiens: Bibite uos uestrum uinum, & nos nostrum bibemus, & uolumus esse hilares. Tunc studiosus

dioſus cõtumelioſis uerbis Danum affecit, & probè exagitauit. Tandem ſurrexit Danus, & pugione inuerſo ſtudioſum caſtigauit, & ipſius tergum bene demulſit. Res ad Rectorem defertur. Danus reſpondit: Quia ipſe mihi moleſtus fuit multis conuicijs, & me irritauit, pugionem inuertẽs, eum modicum caſtigaui. Ita re iudicata à Rectore, Danus eſt abſolutus.

Audiui ex Iacobo Sturmio in Argentinenſi ſenatu fuiſſe ſenem quendã militem, qui cùm interrogaretur, ut diceret ſuam ſententiam de mouendo bello, reſpõdit nihil aliud, quàm: Optimi chariſſimiq; Domini, planè nihil boni bellum apportat: Lieben herren, lieben herren, es iſt nichts guts am krieg.

Comes de Naßau qui mortuus eſt ante annos 25, aut circiter, cum admoneretur, ipſum habere occaſionem ad ſe trahendi comitatũ Kazenelnbogen, reſpõdit: Non tanti facio illum Comitatũ, ut propterea uelim turbare Germaniæ pacem.

COLL.

Miles quidam impius, cum canere audiret cantilenam, Da pacem Domine in diebus noſtris, interpellauit canentes, his uerbis: Vt uos peſtis perdat: quid petitis pacem, cùm nos nihil magis quàm pacem auerſemur? quapropter quotidie bellum gerimus.

COLL.

Plutarchus περὶ φιλαδελφίας scribit, morem Græciæ fuisse ut cum duo fratres una incederent, & ad lapidem aliquem eminentiorem uenirent, non statim seiuncti ab eodem loco discederent, sed ambo una ad idem latus circumirent lapidem. Huiusmodi ritus peculiares singulæ gentes habẽt, qui apud ipsos recepti conseruantur, ut antiquæ probitatis homines admoneant. Accommodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrum concordiã, ac moneri eos hoc exemplo ait, ut caueant, ne quis lapis, nec ulla offensio diuellat animos eorum unà uiuentium: Et si qua inciderit offensio, ut illam cõiuncti circumeant, hoc est, dißimulent, deleant, & ex animo extinguant.

DE IRA, EIVSQVE moderatione.

Cum esset Doctor Martinus ualde commotus in aliqua causa, & incenderetur alterius sermonibus, interrumpebã eius sermones, recitãs uersum:

Vince animos iramq; tuam, qui cætera uincis.

Repreßit se & subridens dixit: Non uolumus de his amplius, sed de alijs colloqui. Hunc uersum etiam diligenter obseruauit Ioannes Fridericus Dux Saxoniæ.

Noster Cæsar Carolus V. non facilè irasci solet

ſti ſolet, ſicut frater eius dixit, uſus Germanico illo prouerbio: Mein brueder iſt nicht leichtlich auf den eſel zubringen, aber wenn er ein mal auf den eſel kumbt, ſo iſt er nicht leichtlich wider herunter zubringen:

Audiui ſemel ex nobili Friderico à Dôn, cùm loqueretur de quodam rege, quem iracundum eſſe expertus erat in quodam negocio, dici, nihil eſſe perniciosius in gubernatione, quàm iram.

Vix inuenietis unum pagum, ubi conſentiant paſtor et æedituus, quia regulariter uſuuenit, ut cuſtodes ſint quaſi tribuni plebis, incitantes ruſticos & populum contra paſtorem. Ideo oportet eſſe ſapientes, qui inter ſe norunt cedere. Duobus iratis inter ſe litigantibus, ſapientior eſt qui tacet, quàm qui contradicit, iuxta Philomenis reſponſum. Ille enim Athenis obiurgatus, quare ita eſſet ineptus in cõuiuio. Imò reſpondit, quare tu ita es ineptus, qui ebrium uis reformare & admonere. Ita qui iratum in ipſa turbatione corrigere conatur, non ſecus facit, atque qui ebrium è ueſtigio reformare tentat.

Cùm princeps quidam uehementius eſſet iratus, Imperator Fridericus, uir tantæ modeſtiæ ac pietatis, ut quibuſdam ignauus propter ſingularẽ & inſignẽ humilitatem uiſus ſit, fertur ad eum dixiſſe: Si finis bonus ſit, omnia reliqua bona erunt.

Vt significaret, ipsius uehementem iram ipsi tandem nocituram esse. Ille postea fecit uestem, uilem linteam ex panno craßiore, cui subiunxit fimbriã planè auream cum magno sumptu. Ita uestitus uenit in Senatum principum, qui dixerunt ei: Domine, quid significat uestis ista? Respondit ille: Si finis bonus sit, omnia reliqua bona erunt. Ita risit Imperatorem, sed fuit Sardonius risus. Postea uerò captus in bello, admonitionẽ Imperatoris prudentiẽ propemodum serò expertus est.

Scipio uir placatißimus maximè delectatus est lectione Xenophontis. Cyrum enim in moderatione iræ, placabilitate, alijsq; uirtutibus diligenter imitatus est (sicut in tota pædia Cyri nusquam reperitur ipsum fuisse iratum) fuit castus, & continens domi & in castris supra alios omnes ciues Romanos. Habuit honestam coniugem, quam dilexit, & uicißim ab ea diligebatur.

Quando dux Fridericus fuit iratus, discesßit in cubiculũ, & dimisit à se omnes cũ quibus habebat negocium. Ita solus concoxit ac quasi fregit iram: & post aliquot dies redijt ad consiliarios.

Seneca postremo libro de ira, inquit: Dum inter homines sumus, colamus humanitatem, non timori cuiquã, non periculo simus, detrimenta, iniurias, conuitia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, &c.

Quidam noster amicus, bonus aliâs uir, sed admodum contentiosus, & rixarum cupidus, cùm essemus aliquando unà, mouebat magnum certamen de re non necessaria, & ualde resistebat, nec poterat precibus sedari ipsius contentio. Cùm adhortaremus eum pluribus uerbis, ut taceret, respõdit: An igitur ferendum est tam apertam iniuriam mihi fieri? At alij: Quæ patiẽtiæ tuæ laus erit, si dignus & meritus mala patiaris, iuxta uersiculum:

Quæ uenit indignè, pœna dolenda uenit.

Milites quidam liberius quædam inter potandum contra regem Pyrrhum dixerant. Vocati igitur ad Regem, iußi sunt dicere causam. Tũc unus inter eos animosior: Immò, inquit, Rex, ista diximus, & nisi lagena defecisset, nos longe acerbiora contra te dixissemus quibus te interfecissemus. Ita placatus est Rex Pyrrhus, & moderatus iram hoc dicto militis urbano.

Fridericus à Dõn dixit: O quàm noxia suppellex in imperio est ira.

Scitis prouerbiũ Germanicum: Klein en leutten ligt der dreck nahe beim hertzen, id est: Parui homines citò irascuntur. Stomachus ideo indignationem significat, quia biliosis statim ascendit bilis in orificium uentriculi, uel stomachi: ibiq; statim exæstuat illis qui sunt ὀξύχολοι, seu præcipitis iræ. Deinde non est magna distantia ab orificio

uentriculi ad cor, cæteris paribus. Item quando ali quis est famelicus, tunc citius ira incenditur: quia bilis in orificio uentriculi citius mouetur.

Scripsi aliquando ad quendam principem, & fui deprecator pro alio. Ille misit mihi uolumina, quæ erant contra eum, pro quo intercessi. Respondi: Quòd si singula cõsideranda essent, quæ unusquisq; fecisset, mirabilia in mundo reperirentur. Postea moderatus est iram, eumq; recepit, ac restituit ei bona.

Imperator Maximilianus habebat scribam, quem admodum diligebat, propter bonam scripturam. Ille imitatus manum Imperatoris, scripsit chirographa nomine Imperatoris, & petiuit à Iacobo Fuggero pecuniã. Quod cum iterum atq; iterũ fecisset, cœpit res esse suspecta Fuggero, qui accessit Imperatorẽ & mõstrauit chirographa, interrogans an iussu Imperatoris hæc facta essent? Imperator inspectis chirographis, dixit: esse quidem hanc suam manũ, sed an eo tempore pecuniã postulauerit, se ignorare. Accersiuit ad se suum scribam, quem interrogat, an hæc chirographa ad Fuggerũ detulerit: Ita, inquit. Quærit denuò Imperator: Quis ergo scripsit? Ibi exanimatus ille, statim ad pedes Imperatoris decidit, ac fatetur se scripsisse, ueniamq; petit. Maximilianus Imperator nihil seuerius contra ipsum statuit, quàm iubẽs illũ

protinus

protinus è toto suo imperio discedere, ne usquam inueniretur in ullo loco, ubi ipse imperaret. Tandem in bello Veneto, adiunxit se Venetis, ubi est interfectus. Hæc fuit bonitas Maximiliani imperatoris, & moderatio iræ, ac nõ indulgẽtia. Rectè etiam Maximilianus fecit, quòd ipse accersiuerit scribam, & ille quod accersitus comparuerit.

Dux Fridericus dicebat ad quendam nobilem, cum uidisset ipsum excandescere: Quàm turpè est uirum sapientem sic irasci?

Quidam ex amicis nostris, uir aliâs doctus & bonus, erat satis asper & pugnax, & multa etiam mouebat cum suo consule non necessaria. Ibi eum adhortatus sum, ne tot rixas excitaret propter publicæ pacis conseruationem, & sui ipsius consciẽtiam. Tandem illud solummodo ab eo postulaui, ut saltem per aliquot menses nihil necessarium rixarum moueret: statim enim experturum esse multa cùm sibi tum paci publicæ salutaria inde prouentura: promisit mihi se facturum. Post biennium itaque ad me reuersus, cùm multa familiariter cum suo consule egisset, atq; propter conceptam animi moderationẽ quædã obtinuisset, dixit: O` Domine Philippe, quantũ sensi cõmodi ex illo tuo cõsilio, quantumq; id in omnibus reb. agendis adiumenti præstitit? Verum profectò est quod breuis patiẽtia longã pacẽ pariat. Sed hoc breue tem-

pus patientiæ tã mihi longũ & molestũ uisum est, ut quãtum quidem ad me attinet, diuturnũ bellum & multiplices rixas sustinere mallẽ, quàm tantas patientiæ molestias decoquere. Et re uera sic se res habet. Nam ita naturæ & ingenia hominum sunt comparata, sicut dixit Achilles: Ira melle dulcior est. Huic aptè respondet uersus Martialis:

Aurũ & opes & uasa frequẽs donauit amicus:
Qui uelit ingenio cedere nullus erit.

Scipio, etsi in manu habens exercitus, non minus tribunorum petulantiam quàm Iulius Cæsar cohercere poterat: tamẽ amore patriæ, ad quẽ iuuandam & cõseruandam se natũ arbitrabatur, iniurias tribunorum dißimulauit, & iram suã contra eos susceptam moderatus est. Ad huius exemplum nos quoq; priuatas iniurias & iram nostrã dißimulemus, & communi tranquillitati condonemus.

AEMVLATIO.

Vidimus certamen inter duos consiliarios Imperatoris Caroli V. Granuelum & alium quendam, quorum illius fortuna uel potius patientia uicit. Quamuis enim alter esset in magna gratia apud Cæsarem propter suauitatem in dicendo, ita ut Imperator, si quando laudaretur aliquis ob eloquentiam facundus, dicere solitus sit: Ille quidem facundus est, sed meus consiliarius multo suauior:
tamen

tamen patientia atq; animi moderatio Granueli effecit, ut alter ex aula eijceretur: quin & multi principes laborabant pro eiecto, ſed nihil efficere potuerunt.

Alexander habuit duos cubicularios, admodũ ſibi familiares, Epheſtionem & Craterum. Epheſtion fuit aulicus, idoneus ad aſſentandum. In Cratero fuit excellentia uirtutis: uterq; uoluit eſſe primus. Craterum oderat Epheſtio, ideò quòd erat in eo uirtus. Sæpe dimicati ſunt inter ſeſe interueniente Alexandro, ut etiam minaretur utriq; mortẽ, niſi ceſſarent ab iſtis contumelijs & rixis: & dixit Epheſtionem eſſe φιλαλέξανδρα, *id eſt amantem Alexandri, & aſſentatorem: Craterum uerò* φιλοβασιλέα. *Inſuper dixit Epheſtioni: Craterus eſt aliquid ſine Alexandro: tu nihil es ſine Alexandro.*

BELLVM, EIVSQVE APparatus & circumſtantiæ.

Eſt antiquum dictum Ισα πόλεμον ὐ ποιεῖ: *Aequalia nõ faciunt bellum, ſicut eſt etiam bonum dictum Germanicum:* Einem wie dem andern, ſo geſchicht keim vnrecht.

Pindarus: Mouere rempublicam cuiuis eſt: ſed ſiſtere eam in tranquillo, ſolius Dei eſt. Quiſq; poteſt mouere rempublicam, ſed non poteſt eam ſedare, ſicut ipſe uellet.

Italus quidam secutus castra Imperatoris Caroli V. carmen composuit:

Vna gerit bellum, pacem manus altera reddit.

Verùm nemo pacem sine Deo restituet: quia bella geruntur propter pacem, & pax petēda est propter constitutionem reipublicæ.

Nos tantum quærimus μυομαχίας, & aliena bella, quæ Alexander appellauit muriū bella. Christus nominauit rumores bellorum, id est, non bella monarchiarum, qualia Cyrus geßit, qui constituit pacem: nam finis belli debet esse pax & constitutio honesti status. Item, ut sunt Alexandri bella & Romanorum, usque ad tempora Augusti, qui domito iam orbe terrarum, homines in pace legibus coniunxit. Nostri uerò temporis bella ad antiqua bella collata, tantummodo murium certamina uideri possunt, sicut Christus uocat rumores & tumultus. Romani tardè mouerunt bella. Ego credo omnes ordinarios magistratus tardè mouisse bella: sicut noster cæsar Carolus V. inchoauit tantùm duo bella, (quod ego scio) in quibus fuit semper infelix: in alijs uerò, quorum ipse non extitit autor, fuit fortunatus. Vt cùm inuasit regem Galliæ, amisit exercitum, infectū peste, & confectū fame. Deinde cum in Africā expeditionē faceret, perijt exercitus naufragio.

Scipio dixit, nusquam esse dimicandū nisi cùm aut

aut neceßitas eſſet, aut ſumma oportunitas, iuxta prouerbiũ Germanicũ: Es gehort mer zum dantz den rotte hoſſen, es geboren auch beine darein.

Comeſtabilis Regis Franciſci capitaneus, ante annos uiginti uel amplius dixit, quãdo Imperator fuit in Narbonẽſi prouincia, ſe geßiſſe duplex bellum, unum cum Rege ſuo, qui uoluit ſtatim dimicare, alterũ cum Imperatore, ut falleret eũ, ſed Comeſtabilis metuit fortunã Imperatoris & eius exercitũ, cui cõmodius ſtratagemate quodam commeatum eripi poſſe conſiderauit, ſicut factum eſt.

Lantgrauius huius pater dicebat: Si quis tres inimicos habeat, cum duobus pacem componendam, quò tertius ſuperari poßit.

COLL.

Nobilis uir Vlricus ab Erlach, dux Heluetiorũ, cui cùm narraretur iam in ipſo conflictu ſuas copias aliquas receßiſſe, nihil perterrefactus, dixit: Bonũ eſt ſeparari paleam à granis. Hoc enim modo fit, ut generoſi animi admoneantur ſuæ tantum uirtuti & fortitudini totum certamen incumbere: alioqui enim fieri poſſet, ut reliqui præſentes, ignauis aliquid cõſiderent, ipſiq; negligentiores facti, nihil tranſigerent.

Cæſar Carolus V. intuens noſtrum exercitum ad Ingolſtadium, aſcendit tumulum aliquem, ac ſtetit diu cogitabundus & tacens: tandem ali-

quem

quem ex aſtantibus militib. interrogauit: Sunt'ne hi omnes tantùm Germani? Eſt pulcher exercitus, & militum delectus: ſed poſtea addit: Cito eis deerit ſapientia & pecunia. & ita accidit.

Aeſchines. Præmia in bello perueniunt ad capitaneos: cauſæ conferuntur in oratores.

Perſicus Rex miſerat legatos ad Spartanos, petens, ut darent aquam & terram. Nam illa fuit forma petendæ deditionis. Spartani abiecerunt legatos in puteum, & dixerunt, ſe dare eis aquam & terram.

Daniel dicit: Gog & Magog ſunt in montibus Iſrael perituri. quid hoc ſit, neſcio, niſi quòd Deus ſit hoſtes ſuos deleturus in extremo iudicio, aut quòd adhuc ſint magnam cladem accepturi Turci in mõtibus Iſrael, id eſt, in Germania, in illis locis, ubi ſunt ueræ Eccleſiæ.

Audiui ex nobili à Laſco Bauarico, qui fuerat legatus Cõſtantinopolim, eſſe uaticinia Turcorũ, Turcos eſſe potituros Vngaria, Polonia, cum aliqua parte Germaniæ: & deinde fore inclinationẽ regni Turcici. Non dubium eſt Turcos in Germaniam paulo pòſt eſſe uenturos.

Carolus Martellus trucidauit triginta millia Saracenorum, & magno terrore liberauit Galliam & Germaniam.

Primus filius Turcici Imperatoris eſt interfectus à patre

à patre, delatus falsis criminationibus per generũ, ut hic eo modo traheret ad se regnum. Secundus filius sibi consciuit mortem, ut dicitur, dolore fratris. Tertius est inutilis regno.

Accepi literas in quibus scriptum est, Turcos lætari, quòd non debeant uagari per Persiam, sed per Vngariam. Et in ijsdem scriptum est, matrem quandam defendisse filios duos aduersum Turcum quendam, adeò strenuè, ut utriq;, mater & filij mãserint incolumes, sed mater amisit dextrã, & accepit alia uulnera. Est singulare exemplum. Mater est Vngaria, cui etiamsi præcidatur dextera, tamen aliqui seruabuntur.

Est in uaticinijs Methodij: uulpem educturam è claustris Caucasi rufos Iudæos. Vulpes est Machometus, qui eduxit Turcos in Asiam per occasionem bellorum Persicorum. Turci porrò dicuntur rufi Iudæi, quia sunt cruenti, es sindt bluthunde. Dicuntur Iudæi propter superstitionem, quia est quoddã genus hominũ superstitiosum. Nostri homines, abiecta superstitione, fiũt efferi et barbari.

COLL.

Recens ante paucos annos quatuor mille robustißimi uiri, uestiti turcico uestitu, ex Vngaria abducti sunt, & mißi ad Turcum.

COLL.

Beßarion Cardinalis, natione Græcus, uir ual-

de doctus, edidit orationes, in quibus hortatus est reges & principes ad bellum contra Turcos mouendum, fuitq; legatus in Galliã, & sæpe in Germaniam. Inter cætera exempla in orationibus eius hunc apologum citat: Dicit fuisse bellum magnum inter lupos & canes, & uenisse nuncios ad lupos, qui dixerunt, uenire magnum numerum canum. Ibi unus ex senioribus lupis cohortatus est cæteros, ut sese coniungerent, ac mitterent unum speculatum agmen canum. Ille ascendens montem, uidet magnum agmen canum. Senior lupus interrogat, qualis sit color canũ? Respondit, esse uariũ & diuersum. At senior: Res bene se habet, quia diuersi coloris sunt, non diu simul manebũt. Ita quãdo diuersæ sunt uoluntates, citò fit dißipatio.

Iohannes Hilden monachus Isenaci prædixit anno 1600 Turcos potituros esse Germania, & Italia. Disputaui cum alijs doctis & honestis uiris, cur non potius Turci appeterent Italiã, ubi essent opes & omniũ rerum copia, quàm Germaniam? Responderũt, se disputasse cum Turcis eadẽ de re, qui tandem responderũt: Si Italiã appeterent, cõcurrerẽt simul Itali & Germani, ac resisterent eis: sed si Germani uicissent; tunc se ultro potituros esse Italia.

Memini, cum essemus in conuentu Augustano, ibi fuisse etiam legationem Vngaricam, & petiuisse

nisse auxilium contra Turcos, qui tum cõtra ipsos in bellum processerant. Sed negligebatur ipsorum querela, & unus ex præcipuis dicebat: Hactenus bellũ Turcis fuisse cum rubris ocreis, quãdo perueniret ad nigras, tunc ipsos multo fortiores uisuros esse uiros. Illud responsum ualde ægrferebatur à multis: & profectò satis superba & iniqua erat responsio. Quia etiam ad uitanda nostra pericula debemus affici uicinorũ calamitate. Profecto res magnas gesserunt Vngari: duas gentes represserunt, Scythicam & Turcicam. Fuerunt murus Europæ ab illa parte.

Scanderbegius princeps Epiri fortißimus fuit, qui ante captam Constantinopolin diu Turcis fortißimè restitit. Huic fuit similis Georgius Fronsbergius, qui fuit duodecies uictor. Hic dicitur, post factam pugnam, quasi uersaretur adhuc inter hostium tela, semper uibrasse gladium, donec fessus in terram delaberetur.

Vidi literas scriptas ad nostrum Imperatorem de bello Turcico à præfecto Polonico Cracouiensi, sapiẽte uiro, in quibus agens de constituẽdo primo duce, dicit, omnino necessariũ esse, ut Imperator sit dux in illa expeditione, propter autoritatẽ, & propter discordiã aliorũ regum, consulitq; ipsi adducere sexaginta tantũ millia militũ. Sed miretur aliquis, cur ego tam exiguũ numerũ constituã,

cùm

cùm Imperatores Turcici ſecum trahant 200000 militum. Hoc ideo ſe facere ſcribit, quia illa turba Turcica plerunq; ſit inermis, quæ in modum latrunculorum uagetur, & rapiat undecunq; poßit. At ſi uagationes iſtæ prohiberentur (quod facilè poſſet fieri) commeatum Turcis citò defuturum. Deinde alteram etiam cauſam addit, quia non pluribus poſſet aduehi commeatus, & rem omnẽ eſſe poſitam in unius cum Turcis prælij uictoria. Quia ſi ſemel profligarentur, uno tantum prælio futurã inclinationem multarum gentium in Europæ & alijs terræ partibus. Imperator Carolus V. certis de cauſis iußit mihi illas literas oſtendi.

Ipſe legatus Turcicus dixit Venetijs, ſe non ſatis poſſe mirari ſtulticiam regum Occidentalium, quòd cùm uideant Imperatorem Turcicum implicatum bello Perſico, & abeſſe in Perſia, non bellum in Hungaria moueant, & eam rurſus ad ſe retrahant.

Ante annos ſedecim diſſuaſit capitaneus Imperatoris Caroli V. ulterius perſequi Turcam fugientem, quia Turca poſſet reparare exercitum, noſtri uerò non.

Iulius Papa in initio põtificatus mouebat bellũ contra Imperatorem, poſtea non ſecus atq; mus ſe compeſcuit & quieuit: fortaſſe admonitus à Cardinalibus, inter quos ſunt multi ſapientes homines

mines, qui facilè prouiderunt, non ita cuiuis proposito respondere euentum. Nouerunt uersum Phocylidis: καιρῷ λατρεύειν μηδ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισι.

Itali sunt sapientes homines. Primò etiam multa mouerunt contra Carolum V. Imperatorem: sed postquam intellexerunt eius fortunam, quieuerunt, nec amplius eum irritauerunt. Nos stolidi Germani putauimus esse somnolentum hominem.

COLL.

Quidam Dux aliquot annos ante bellum ad Ingolstadium gestum, uenit ad ducem Georgium, & fuit hortator, ut eo tēpore bellum moueretur. Sed dux Georgius dissuasit, & dixit: An putas illustrißime princeps, ultra illos montes non esse quoq; uiros? quasi diceret: & ipsi sunt formidabiles. So helt ein schwert das ander in der scheiden.

Lantgrauius dicebat ante bellū quod gestum est ad Ingolstadium: Ego nunquā suadeo hoc bellum: quia non succedet noster conatus, eò quod nō regatur uno capite aut consilio.

Multi boni uiri ante bellum ad Ingolstadium, cùm uiderent illud moueri, dixerunt: Iam mouetur bellum, sed finis eius quando erit? Et profectò iuxta eorum præsagium, longo post tēpore, nulla pax componi potuit.

Quidam Comes capitaneus, & dux exercitus

Caroli V. in proximo bello, cum principibus uoluit dimicare, idq; indicauit Imperatori, ostendens simul opportunitatem opprimēdi hostes. Cùm uerò uehementer urgeret, ut committeret prælium: Imperator omnino id fieri noluit, & dixit: Sufficit mihi, si post annum idem minore cum damno consequar. Ibi ille iratus, quòd non consiliū suum approbaret tumultuatus est coram Imperatore, & suam panopliam exuit.

Audiui puer ex patre meo, quòd Albertus, dux Bauariæ, auus huius ducis Alberti dixerit: Etsi post diuturnum bellum mihi mediocrem uictoriam Deus concesserit, cui maximas ago gratias: tamen nihil meorum consiliorum cōcessit, quemadmodum mecum in rebus agendis constitueram. Sic recte Thucydides inquit: ἥκιστα ὁ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς προχωρεῖ, id est: minimè bellum procedit iuxta deliberata.

Non legitis multas triennales obsidiones, sed multas unius anni, & biennales. Triennales obsidiones tantum scio tres. Prima est Bisantij, tempore Imperatoris Seueri ante Constantinum, qui restituit urbem destructā, & prorsus ferè deletā propter opportunitatē loci. Durauit hæc obsidio 3 cū dimidio annos, ibi ingens multitudo fortissimorū uirorū intus & foris perijt. Secunda obsidio Bethoron, tempore Adriani Imperatoris, durauit etiā tres annos

tres annos. defensa est à Bencosban Iudæorũ Messia. Adrianus scripsit ad senatum Romanum, non fuisse leue bellum cum reliquijs gentis Iudaicæ, sed tandẽ Bethoron fame coacta est facere deditionẽ. Tertia obsidio fuit Samariæ, quando decem tribus in Assyriam abductæ, & in illarum locum coloni alij ex gentibus introducti sunt, qui deinde aliquos ritus Iudaicos & quosdam gentiles seruabant. unde Samaritanus erat conuitij nomen, sicut apud maiores nostros Bohemus.

Maximiliani usitatum fuit dictum: Facilius est regnum occupare, quàm retinere. Ipse expertus locutus est.

Interrogaui aliquando quendam capitaneum, egregium uirum, qui erat pulsus à Gallo in bello Iuliacensi, an uerum esset, quòd duces bellorum nostro tempore (sicut ferunt) tam grauatim in certamen cum hoste descendant? Ille, inquit: Profectò uerum est, & dicam tibi tres causas quare sic fiat. Prima & principalis causa est, quia habemus reges & principes, qui non intelligunt bella, & quãdo postea committitur error in bello, & pugnando, tunc omnis culpa confertur in unum aliquem. Secunda, quia cùm sit boni ducis non deuitare pericula, sed cohortari milites, & cum illis etiam in maximis periculis uitæ obequitare, & omnia perlustrare: etiam parcimus libenter nostris corpo-

ribus. Tertiò, ideo non libenter pugnamus, sed differimus bella, ut habeamus plus stipendij. Quia mouentes bella eadem temeritate finiunt bella, cum non amplius habent pecuniam, qua inceperunt cum haberent.

Audiui alium capitaneum, cum esset bellum motum inter duos potentes Dominos, idq; ualde metueretur, dicentem: Non est res periculosa, quia potentes tantum mouent bellum stulto quodam affectu, quando abundant pecunia: ubi uerò ea est exhausta, tunc faciunt fœdera & conditiones pacis, etiamsi nihil earum rerum sit transactum, propter quas prius bellum mouerunt. Et sic accidit in isto bello, quemadmodum dux ille prædixerat.

Cum dux quidam bellum gereret cum Venetis, incendit aliquas uillas, in quibus erat multum frumenti. Veneti admonuerũt ne hoc faceret, cum frumentum tam sibi quàm ipsis posset esse usui. Ille rescripsit, ne docerent ipsum quomodo bellum gerendum esset. Paulo pòst tanta fuit fames in ipsius castris, ut multi præstantißimi uiri fame morerentur. Postea cum milites reuerterentur, in Heluetia nutriti sunt aliquot dies, & instructi uiatico, unde multi qui longiore fame ægrotabant, sic rursus recreati sunt: aliqui etiam propter nimiam uirium debilitatem alimenta cõcoquere nõ ualentes, mortui sunt.

Cum

Cum Hiſpani Mediolanum occupaſſent, hoſpites cogebant ſingulis diſcumbentibus apponere coronatum, & illam pecuniam nominabãt ſpilgelt, quod ſi facere recuſarent, diripiebant bona aut incendia minabantur, aut illos concutiebant.

Lantgrauius bonus princeps, ipſe ad me dixit: Quàm diu habui pecuniam, & militibus tempeſtiuè perſolui ſtipendia, tandiu bonam diſciplinã militarem in exercitu conſeruare potui: ſed ſi duces non poſſunt ſoluere, tunc nihil eſt, & diſciplina militaris ſtrictè ſeruari non poteſt.

Cum Veneti Maximiliano Imperatori bellum indicerent, legatus eorum uſus eſt formula antiqua Romana: Populus ſenatusq; Venetus bellum indicit Maximiliano. Reſpondit ei Imperator: Ite & gerite bellum ſimili ſtulticia qua indixiſtis. Sic eadem ratione poſtea bellum geſſerunt.

Epicharmus ſcripſit, Mineruam præcinuiſſe ſaltantibus Caſtori & Polluci. Significauit autem Mineruã præcinuiſſe Lacedæmonijs in pugnis et prælijs, hoc eſt, Lacedæmonios & ſapientia & fortitudine excelluiſſe in bellis. Hæ enim uirtutes duæ ſignificantur per Mineruam. Item obſeruandum eſt, Lacedæmonios non eſſe uſos tympanis in bellis, ſed ante exortum pugnæ præcinuiſſe fidibus.

Georgius à Fronsberg, quamuis magnanimus miles, tamen etiam adeò benignus ac mitis fuit atq;

quiſquam alius ſuo tempore inuentus eſt, nulli militi egeno petēti uiaticū negauit, etiamſi ipſi quodammodo carendum eſſet. Hauddubiè inter ſuos ita uixit, ut ipſe nunquam quemquam offenderit, & tamen in acie fuit leo.

Memini me preſente principem Anhaldinum cum doctore Martino Luthero de transferendo dominio iure belli cōferre. Proponebat Vuolfgangus princeps Anhaldinus, eſſe ingens bellum inter Imperatorem & Regem Galliæ, & nos interrogabat, cuius cauſa iuſtior eſſet? addens etiam hoc ſuæ quæſtioni: ambo Reges ſunt doctiſsimi, & amborum aulæ uiris doctiſsimis abundant. Vnde fieri poteſt, ut iuriſconſulti Regis, Imperatorem & Imperatoris in Regem Galliæ diſputent. Nos reſpondimus, iudicium eſse penes Deum, nec facilè poſſe hæc ab hominibus dijudicari. Aſserebamus etiam ignorantiam notoriæ iniuriæ, aut iniuſticiæ ſubditos excuſare.

COLL.

In pugna Patauienſi Imperatoris cum Rege Galliæ, equitatus Hiſpanicus, tam miſerè profligauit cataphractos Regis, ut non ſecus atq; arbores quaſsatæ uiderentur. Hiſpanorum enim erant 500, qui cum 800 equitibus Gallicis cōgreſsi ſunt. Et dicebatur nulla eos miſericordia erga quemquam commotos fuiſſe in tam lamentabili pugna, ita ut

ita ut tot præstantes equites non secus atque ollas quasdam contriuerint.

Audiui adolescens de Palatino Friderico bellatore, quòd fuerit consuetudo ipsius, ut si quando uellet mouere bellum, biennio ante uenaretur apros, quos condiebat. Et inde eius subditi coniecturam faciebant, eum aliquid moturum, cùm non quotidianis cibis apros consumeret, sicut fit in aulis, sed conditos seponeret.

Memorabile est quòd quidam magni nominis princeps ante aliquot annos de iunioribus quibusdam ducibus, quorum ætas adhuc feruens erat, dixit: Nihil est committendum iuuenibus, tantum perdunt exercitus. Quare nihil potestatis in exercitum ipsis concedatis.

Non est gesta maior pugna nostro tempore, quàm ad Rauẽnam, ubi pontifex Iulius fuit instructus electißimo & robustißimo exercitu Hispanico, Heluetico & Italico, quo bellum inferre tentabat Maximiliano & Ludouico Regi Galliæ, qui se cum Maximiliano coniunxerat. Maximilianus re cognita, mittit Langium cardinalem Saltzburgensem ad pontificem, ut faceret pacem cum eo, qui cum diu Romæ cum eo egisset, tandem simplicißimè proponit Pontifici: Sanctißime pater, simpliciter, bellum aut pax. Respondit Pontifex, ut erat furiosus: Bellum. Langius, hoc responso accepto,

 celeriter

celeriter per ueredarios equos properat ad Maximilianum. In uia intelligit pugnam iam commissam esse ad Rauennã, & uictum esse Papæ exercitum. Ibi Pontifex ex uia reuocat Langium, ut cum eo de pacis conditionibus agat, mittẽs ei simul munera. Sed Cardinalis omnia illa remisit, ita ut ex eis unum tantum salinum retineret, quo significauit, se non aspernari munera Pontificis, sed alias grauißimas causas habere, quare eas suscipere nõ posset. Itaq; ipse non passus est se retrahi: maluit enim domino suo Imperatori uictoriam nunciare. Cùm Papa in illa pugna bene instructus esset bombardis, nostri Germani milites id non ignorantes in terra procubuerunt, ut globi, illæsis ipsis, præteruolarent, eoq; stratagemata periculum globorum declinauerunt. Postea Gallicus quidam dux Namorsa cum ala electißimorũ militum alloquitur Germanos: Vos fideles, inquiens, Germani, meo exemplo in hostes qua potestis animi alacritate irruite: quo dicto, primus in hostes impetum fecit, & Germani strenuè eum secuti sunt. Ita Hispanos, qui primam aciem tenebant, ad unum omnes trucidant. Dux autem Namorsa seipsum deuouerat pro Imperatore, unde fortißimè in illo cõflictu acerrimo interfectus est. Postea uerò Papa quibuscunq; cõditionibus coactus est facere pacẽ.

Princeps quidam, cum uellet incipere bellum, dicebat:

dicebat: Aut aliquid, aut nihil. Respondit aliquis ex consiliarijs: Tua celsitudo iam quidem est aliquid, at si uelit, facilè nihil fieri potest.

Quidam dux cùm appeteret dignitatem Imperatoriam, mouit bellum contra Imperatorem Heinricum Aucupem, qui suffragijs principũ acceperat coronam, contra quem Heinricus coactus est se defendere, ac proficiscitur in ea loca, ubi habebat dux alter exercitum. Ibi Heinricus obtulit conditionem alteri, ne dimicaret, ipsum, si uellent principes, libenter dignitate Imperatoria cesßurũ esse. Tenuit autem Heinricus Auceps tunc temporis totam Saxoniam à littore Oceani septentrionalis usq; ad Thuringiam. Intercesserunt boni homines, qui suaserunt alteri duci ne dimicaret. Composita postea pace ille dux dixit, se uidisse in uisione seu somnio uirum stantem cum gladio sine capite, unde sumpsit coniecturam, se plane infeliciter dimicaturum.

STRATAGEMATA.

Valde usitatum est in Italia, ut præstantißimi duces habeant magna uolumina stratagmatũ antiquorum & recentium, quorum lectione commonefaciunt se de multis rebus. Vetus est stratagema, quo magni sæpe superati sunt exercitus. Isto ueteri stratagemate Galli aliquando dicuntur usi aduersus Cæsarianos milites. Præmiserunt autem

currus oneratos ſerico, & alijs pannis, quos milites Cæſariani auidè & ſecurè inuaſerunt. Galli interea illos, dum inter ſe de præda concertant, ſuo equitatu incautos inuadunt atq; opprimunt.

Cymon ſapientiſsimus ac fortiſsimus dux tanta modeſtia præditus fuit, ut cùm ex Ionia ſecum poetã duxiſſet, qui eius laudes nimis amplas deſcripſiſſet, non modò non delectatus ſit, uerumetiam id ægerrimè tulerit. Dicebat enim ex nullis rebus ſuis geſtis ullam laudem quærere, niſi tantum ex uno ſtratagemate. Hoc autem erat tale, quod ſine ullius offenſione, aut læſione erga ſuos ciues Lacedæmonios uſurpauerat. Cum enim magno prælio Perſas uiciſset, multoſq; captiuos, & immenſam prædam ex ea pugna retuliſſet, quæ omnia ſimul ipſi cum ſuis ciuibus erant diuidenda: ibi Cymon non ignarus auariciæ Lacedæmoniorum quicquid erat auri & argenti in unum locum, corpora uerò captiuorum uili ueſtitu induta ex altera parte collocari iuſsit, deditq; deinceps Lacedæmonijs electionem. Lacedæmonij uerò auaricia decepti, auidè eam partem elegerunt, in qua aurum & argentum collocatum erat, inſuperq; Cymoni pro tam liberali diuiſione, optioniſq; permiſsione gratias egerunt. Verùm Cymon non minorem prædã una cum laude eſt aſſecutus. Erant namq; inter captiuos multi nobiliſsimi ac ditiſsimi uiri, quos cùm

ipſe

ipse se redimere permitteret, ingentem pecuniam, & quidẽ multo maiorem quàm ipsi Lacedæmo*nes ex eorum redemptione ac liberatione, etiam cum gratia collegit.* Quinetiam *credo ex hac liberatione captiuorum ipsum tantum gratiæ apud hostes iniuisse, ut hæc fuerit præcipua causa, quòd postea tanta* Asiæ *declinatio ad ipsum facta sit.* Sic Cymon *hoc eleganti stratagemate & suæ utilitati consuluit, & duplicem gratiam apud* Lace*dæmonios scilicet liberalitatis, & apud captiuos clementiæ iniuit.*

Hannibal *multis collectis bobus ad cornua faces alligat, eosq́; ad saltum contra* Fabium *exagitat.* Turbato Fabio, *saluus euadit cum exercitu* Hannibal.

Stratagema ualde usitatum.

Cum Imperator Conradus *obsedisset oppidum* Vueinnsberg, *quod quatuor milliaribus distat à mea patria, (credo ibi fuisse munitionem, quia situm habet similem arci* Coburgensi. In *ea obsidione erat* Guelfus *dux* B.uar *æ,erat et* ami igy æ*cium, & aliorum dominorũ coniuges, filij & puellæ) & cùm tandem deficeret frumentum, excogitabatur consilium à mulieribus, petendum esse ab* Imperatore, *ut liceret ipsis egredi ex arce cum ijs rebus, quas asportare possent.* Hoc *cõcessit* Im-

perator, quia æquißimum est mulieribus præstare beneuolentiam. Mulieres egrediuntur, & gestant singulæ aliquos principes, & uiros præcipuæ authoritatis. Egregium sanè stratagema mulierum, prætendentium se gestare suas res: quia mariti etiam ipsorum erant. Apud Imperatorem contrà disputabatur, uiolari pacta, non esse intellectū de uiris, sed de ornamentis mulierum. Sed quid erat faciendum Imperatori? erat à mulieribus deceptus. In meliorem itaq; partem interpretatus est, iußit ut gestarent uiros in tentorium suum, ubi consederunt, pransi sunt, & fecerunt pacem. Pulchrum quidem & Germanicum stratagema.

COLL.

Quidam bellum gerens cum episcopo Moguntinensi, cum in uindemia uinum conuehi uideret, interrogare solebat, cuius nam esset illud uinum? Quòd si respōderetur, esse Capituli, ipse cepit, & abduxit secum: si uerò diceretur, huius uel alterius esse Canonici, respōdit: Hic est meus amicus: & sic aurigam liberè dimisit, subiecitq; hoc sibi usitatū prouerbium: Domini quidem probi sunt, sed Capitulum est nequam.

Lantgrauius cū cepisset secretarium Ducis cuiusdam, ibi Dux obiecit ei (quod ualde speciosum erat) non esse iustum capere legatos. Lantgrauius econtrà habebat exceptionem, quòd inuenisset ex-

ſet exemplum apud Liuium, ubi Romani interceperant legatos Athenienſium: & iudicatũ eſt rectè fieri. Simile exemplum eſt apud Herodotum, ubi Athenienſes ceperunt legatos Lacedæmoniorum, ituros ad regem Perſicum, ut fœdera ferirẽt, & auxilia impetrarent contra eos, & ſtatim illos interfecerunt.

Paches, cum obſideret Colophonem, nouerat Arcadicum ducem (cuius erat excellens induſtria) in urbe eſſe. Igitur euocat illum, & ſimulat ſe uelle cum eo colloqui, promittens ei incolumitatem, & ſaluum in urbẽ reditum. Egreſſo ipſo Paches expugnat urbem, qui ſciebat ſine duce nihil effecturum eſſe exercitum. Capta uerò urbe, iterum ducem introduxit, ut ſic ſeruare uideretur quod ipſi promiſerat: uerùm poſtea eum callido hoc ſophiſmate eluſum iniquè trucidauit. Quare Paches etiam ſeipſum gladio confodit: quia Deus puniuit iniuſticiam illam.

Romanum ſophiſma.

Quando Popilius miſſus fuit legatus ad Antiochum, hominem uafrum & leuẽ prorſus, uoluit cum Cretenſi cretiſare. Quare iuxta mandatum ſenatus pactus eſt, ut dimidium nauium Romani retinerẽt. Poſtea uerò idem Popilius diſsecari omnes naues curauit, & trabes ſectas ita diuidi, ut dimidium relinqueretur Antiocho.

VICTO-

VICTORIA, EIVSDEMque moderatio.

Episcopus Spirensis uictus ab electore Palatino, cum fuisset hostis eius, uenit ultrò, sibi restim seu laqueum collo circundans ac flexis genibus petiuit mitigationem pœnæ. Princeps pro sua clementia hac humilitate motus pepercit ei, dimisitq; eum statim.

Laurentius Medices uir magnanimus, sapiens, hostis reipub. Florentinæ, sciens se non esse parem aduersario suo Alfonso, tanto regi, ascendit nauim, & non petita publica pace, nauigauit ad portum Neapolitanũ. Cum uerò eò peruenisset, iubet regi indicari, adesse Laurentium Medicẽ. Rex miratus ipsius aduentum, iußit indicari ipsi, ut ad se ueniret. Sed Laurentius: Nolo, inquit, egredi nauim, nisi prius sciam, an ad amicum, an uerò ad hostem mihi eundum sit. Rex respondit, hoc penes illum esse, eligat utrum uelit: sed malle se, ut ueniret tanquam ad amicum. Hæc fuit uirtus eximia, & laude dignißima in Rege. Ita facto colloquio pacem inter se fecerunt.

Quando Pausanias uicit ad Plateas exercitum Darij, trucidatis decem millibus hominum, singularem modestiam & clementiam erga uictos ostẽdit. Cùm enim Aeginetæ hortarentur, ut capita ducum affigeret hastis & circumferret, improbauit ipso-

uit ipsorum consilium, & dixit, non esse insultandum mortuis, satis est mihi patriæ & Deo placere. Factus est postea præses Bizantij, ubi elatus econtrà insolentiæ pœnas dedit.

Cùm Palatinus cepisset tres principes, in prima cœna prohibuit eis apponere panem. Illi cùm sederent in mensa, & scirent Palatinum non hostiliter sæuiturũ esse in illorũ corpora, (sicut postea etiam dimißi sunt, factis conditionibus, ubi Palatinus admodum suam clementiam erga illos declarauit) petiuerunt sibi panem præberi: habere ipsos unde soluerent. Ibi Palatinus iußit ipsis renunciari, se hoc ideo fecisse, ut commonefierent ipsos non geßisse bellum sicut decet bonos principes, propterea quòd non pepercissent segetibus, sed duxissent exercitus per segetes, non coacti ulla neceßitate. In pædia Cyri est, quòd cùm Cyrus faceret expeditionem præcipere solitus sit militibus, ut parcerent agricolis, ne segetes uastarentur.

Fridericus Palatinus, qui uixit patrum nostrorum memoria, deuictis his tribus principibus, cùm ueniret Heydelbergam, non statim ascẽdit arcem, sed prius ingrediebatur templum, ubi flexis genibus ad aram longo tẽpore dixit suam precationem ad Deum, & egit gratias pro liberatione ex periculis.

Quando dux Luneburgensis cepit suum hostẽ, & captum

& captum duxit in arcem Cellensem, uenit ei obuiam coniunx cum gynæcio, & obtulit marito coronam auream tanquam uictori: & hosti capto etiam tradidit coronam auream, propterea quòd fortiter pugnasset. Postea simul ceperunt cibum, *familiariter colloquentes, & æquissimis conditionibus factis, ipsum rursus dimisit.*

Alphonsus rex Neapolitanus, uiuens tempore maiorum nostrorum, fuit unus de sapientissimis regibus, ualde doctus, & magnas res cum magna admiratione gessit, fuit eiectus ac expulsus, iterumq; in regnum rediit. Is quando obsedit Caietam, Caietani emiserũt magnam turbam senum, mulierũ, puerorum, & puellarum ex urbe, ut reliqui possent diutius habere in obsidione urbis frumẽta & alias res necessarias. Ibi quidam consiliarij consuluerunt regi, ut hanc miseram multitudinem aut saltem partem eius in cõspectu urbis interfici mãdaret, quo spectaculo ab inhabitatoribus uiso, citius facerent deditionem. Et historiographus inquit: Deus mihi ignoscat, idem & ego regi consului. Tunc Rex stetit attonitus & cogitabundus, tandemq; post longum silentium in hæc uerba prorupit: Totum regnum Neapolitanum non est mihi tanti, ut impetum in hanc miseram turbam faciam: deditq; statim sæuerissimum mandatum, ut omnes incolumes in uicina oppida & loca distribuerentur.

buerentur. Hoc *cùm aſpicerent inhabitatores urbis in muris & turribus, re cognita, ſtatim fecerũt deditionem, moti uirtute & clementia Regis in uictoria ferè parta. Sic uidetis quanto plus faciat uirtus, quàm crudelitas. Magis enim flectuntur animi clemẽtia, quàm immanitate & ferocia. Quare pulchrè dixit Scipio, ſe malle unum ciuem ſeruare, quàm totam legationem hoſtium delere.*

Rami oleæ ſignificatio.

Ramus oleæ ſignificat pacem. Vnde olim conſuetudo, ut petentes pacem eorum legati ramum oleæ hoſti deferrent. Cùm Scipio uiciſſet Hannibalem & deſperata eſſet defenſio Carthaginis, Carthaginenſes miſerunt nauem cum legatis ad Scipionem petitum pacem. Poſtquam uerò primum à Romanis conſpicerentur, indicatur Scipioni à ſpeculatore, adeſſe hoſtium naues. Quòd cùm intellexiſſet Scipio, iubet ſuas promoueri naues ad incurſandum hoſti. Cùm uerò propius in conſpectu Romanorum acceßißent, uidit ſpeculator ramum oleæ in prora nauis ſuſpenſum, indicatq; idem Scipioni. Ibi Scipio ſtatim ſiſtit ſuas naues, nec eas ulterius in hoſtes promouet: quia ex oleæ ramo eos cognouit uenire petitum pacem.

COLL.

Maximilianus in puniendis delictis leuißimus, in uindicanda auaricia militum acerrimus fuit. In

bello Veneto, cùm capta Vincentia, quidam iniussu suo in aliquot ciuium ædes prædandi causa impetum fecissent: statim illam totam cohortem oppreßit, & plures ducentis securi percuti iußit, ut eo exemplo ostenderet, non omnia uictoribus in uictos licere.

Est magna laus & bonitas principis Lantgrauij Haßiæ Philippi, curanus in expeditione Vuirtembergensi quàm diligentißimè, ne fierent rapinæ in territorio hostili. Non solum à socijs abstinuit, sed etiam à prædis hostium. Illa laus est etiam in historia Bellisarij.

Alexander cæpit regem Indicum Porum, & interrogauit eum, quomodo se tractari cuperet. Respondit βασιλικῶς. Alexander uerò pro eximia sua clementia reliquit ei regnū, liberumq; eum dimisit, cùm id non potuisset facere: quia iam erat dominus captiui regis Pori. Sic Rex Geticus quem uocant Syrmium, id est defensorem, cum cæpisset regem Lysimachum Alexandri satellitem, facta pace cum eo, dedit ei filiam, dimisitq; ipsum incolumem.

Noster Imperator olim capto rege Galliæ, cùm iam dominus eius esset, progressus ei obuiam amplexus est eum amicè, dicens: Mon frere n'aye peur, car tes affaires se porte bien, id est, mi frater habe patientiam, res tuæ non male succedent: egit fraternè cum eò. Neapolis

Neapolis à Totila rege Gothorum cincta obſidione, cum facere deditionem cogeretur, ibi tanta fuit uirtus Totilæ, ut exercitum in urbem illæſis planè ciuibus mitteret, & priuſquam ingrederetur exercitus, miſit in urbem frumentum, cui milites addidit, qui diſtribuerent ciuibus, ne diriperentur à prædonibus. Valde prædicatur ille ſummus rex à Hiſtoriographis. In prima uictoria Italica, cùm cepiſſet magnam multitudinem nobiliſſimarum matronarum iuuenum & puellarum, diligentiſſime eas curauit deduci ad parentes. Cum porrò cernerent Neapoli, & in alijs urbibus illam clementiam & uirtutes Totilæ, libentius ei dediderunt. Et magna inclinatio Italiæ facta eſt ad eum propter ipſius clementiam & uirtutes, cum alias eſſent petulantes graſſatores in Italia.

Cæſar in pugna Pharſalica, cum uidêret eam inclinare, clamauit miles: Parce ciuibus.

Pericli datum eſt uitio, quòd magis [illegible]et intentus in feriendos ciues, quàm in hoſtes. Mu[illegible] ſemper huic ſimiles reperiũtur, qui magis intenti ſ[illegible] in hoc, ut ſe mutuò perdant quàm ut uincant hoſtes. Quando imperia ſunt ruitura, tum iſta fiunt. Athenæ ceciderunt Periclis ſtultitia, qui hoc agebat ut premeret eminentiores ciues magis quàm hoſtes, & ſic implicuit eos bello exitiali.

An faciens deditionem rectè faciat?

Quærebam aliquando, an sit capitaneo facienda deditio: sicut accidit in deditione arcis Blassenburg? Et responsum est: Ita. Interrogabam ulterius an habuissent uictualia? Respõderunt mihi, nihil se habuisse, nisi paululum panis, quo uix potuissent nutriri uno mense. Non fecerunt igitur contra fidem datam facientes deditionem.

Contrà.

Capitaneus defensionem arcis anteferre uitæ suæ debet.

Illi defensionẽ arcis non antetulerunt uitæ suæ.

Ergo: non rectè fecerunt: et per consequens non debuissent se dedere propter aliquorum morbos uel famem. Responsum est ad maiorem: Capitaneus debet defensionem anteferre suæ uitæ, donec cum uiris certamen est, sed quando certamen est cum natura, tunc debet esse finis belli, quando pereunt illi, quibus bella parcere solent, ut sunt miseri pueri, mulieres & senes. Extat pulchrum exemplum in primo libro Xenophontis, de eo, qui Byzantium tenuerat nomine Lacedæmoniorum. Dux Byzantiorum Anaxilaus diu tenuerat urbẽ à hostibus obsessam, imò tam diu donec uideret milites paßim fame mori: quo uiso fecit deditionem. postea Spartæ accusatus propter deditionẽ urbis, respondit,

respondit, se tenuisse urbem, dum bellum fuisset cum hostibus, sed cum bellum esset cum natura, id est, cum fame pereundum esset, se fecisse deditionẽ. Ephori Lacedæmonici *laudabiliter eum fecisse iudicarunt, ipsumq́; absoluerunt. Ita illi etiam* Blassenburgenses *facientes, deditionem propter necessitatem & famem sunt excusati, nec eos inhonestè fecisse iudicatur. Sed humana uel potius diabolica pertinacia decurrit sæpe ad exempla crudelißima contra naturam humanam: sicut recitantur historiæ harum urbium:* Hierosolymæ, Samariæ, & Potideæ *in bello* Peloponesiaco. &c.

Quatuor insignes obsidiones.

Scribitur de Potidea, *quòd tanta fuerit fames in bello* Peloponesiaco, *ut uentum sit ad humanas carnes, quibus cœperunt uesci illi, qui erant in præsidio.* Deinde *scribitur de* Duneto *in* Africano *bello, quòd milites sint decimati, id est, decimũ quemq; militum secuerint in partes & deuorauerint: hoc enim uocant decimare milites.* Tertiò, *simile exemplum legitur in historia* Iudaica, *quando* Titus & Vespasianus *urbem die* Paschatis *obsidione cinxerunt.* Quartò, *quando* Amilcar *pater* Hannibalis *oppugnauit* Vticam, *sicut* Polybius *refert, etiam decimatæ sunt legiones, id est, decimum quemq; elegerunt, quẽ cæteris comedendum præbuerunt, & nostro tempore in urbe* Monasteriẽsi

etiam uentum est ad similes calamitates & miserias, (quamuis non ad carnes humanas) ut comederent coria. Quanta est miseria, homines se potius fame perdere, quàm facere deditionem. Sed hi furores sunt diabolici, sicut dicit Polybius eodem in loco. Hæc quatuor exempla tantum memini, in quibus uentum est ad humanas hostias.

Cùm obsidione cingeretur urbs Coppenhagen à clementißimo rege Christiano, dux Mechelburgensis Albertus, cum coniuge in urbe magna fame laborabat. Rex uerò Christianus, quotidie cognatæ suæ intra urbem dono mittebat multum cibi & potus, carnes ferinas, & alia edulia, in tanta copia, ut inde multi pascerentur: hoc consilio, ut declararet suam clementiam & beneuolentiam cognatæ suæ principissæ, quæ adhuc uiuit. Interea tamen inde quoq; alebatur dominus cum plurimis alijs, ita ut non facerent deditionem saltem longo tempore. Capitaneus, qui ibidē erat, interdiu dormiebat, ne conspiceretur & interficeretur: noctu uerò ordinabat uigilias, circumibat, & alia ad militarem apparatum pertinentia parabat.

DE SEDITIONIBVS ET seditiosis.

Pictura seditiosorum.

Aristophanes (quem Plautus imitatus) inquit: ut qui anguillas capiunt, prius turbāt aquas (quia anguillæ

anguillæ abdunt se infra limũ, quæ turbata aqua, strangulantur in locis fimosis seu paludibus) sic Cleon non potest crescere nisi prius turbata republica. Is Cleon homo turbulentißimus, multa scelerate fecit, fuit causa ut Atthenienses amitterent oram Thraciæ. Ita quemadmodum optimi quiq; semper paci ac tranquilitati reipublicæ student: sic sceleratißimi maximè bellum & perturbationes amant ac desiderant.

Pœna seditionis.

Monetarius mouit seditionem in qua admodum miserabiliter perit. Cùm enim comites Stolbergenses suspendissent eius patrem, ipse ob ignominiosam patris necem odio incensus, inuasit illorum comitatum, uolens eum ui ad se transferre. Adhæserunt uerò ipsi multi homines, qui propè oppidũ Franckenhausen trucidati sunt: ipse uerò alligatus currui, decollabatur. Cùm unus ex aulicis nostri principis Saxoniæ propius ad eum accessisset, qui ipsi notus erat, petiuit ut sibi adferret potum, quo allato, in tanto dolore & metu mortis duodecim cantharos aquæ exhausit.

De origine seditionis rusticanæ, & numero interfectorum in eadem.

In seditione rusticana ultra triginta milia rusticorum sunt interfecta. Schapler concionator

Memmingensis duodecim articulos de libertate Christiana composuerat. Struthius Isenaci & Vui celius census & uectigalia abolere conabantur. Hic phanaticus furor postea uagabatur ferè per totam Germaniam. Ad oppidum Franckenhausen perierunt ultrà quingenti: iuxta Argentoratum uero sexcenti: ad oppidum Mulhausen porrò mille & sexenti: in ducatu Vuirtenbergensi octingenti. Initium uerò huius historiæ erat ex iniusticia Abbatis. Abbas alicuius cœnobij non procul ab Vlma, habuit sub se seruos, quales sunt in Vuestphalia. Cùm autem esset mortuus quidam auriga in pago, accepit Abbas non tantum equum, qui ipsi iure debebatur, uerùm etiam abstulit contra ipsorum iura uinum, quod rusticus emerat de suo peculio. Heredes rustici de illa iniusticia Abbatis apud plurimos conqueruntur. Vnde ingens multitudo, miseratione erga heredes indigne spoliatos commota, paulatim concurrit, mouensq; tumultum, in quo monasterium euertit. Postea ueluti contagione quadã indies malũ id latius serpit eba, & undiq; plures concurrerunt, præcipuè ad cellas iniurgitantes sese uino: tandem conabantur omnes facultates diripere, non considerantes egregiam illam sententiam: Quod iustũ est, iustè persequeris.

COLL.

COLL.

In Franconia circa oppida Kittingam Herbipolē & Vuerthaimũ, etiā aliquot centeni sunt puniti & interfecti. Quantis autē in periculis nobilitas Franconiæ eo tempore sæpius fuerit, non satis ex relationibus patris sui, uir nobilis Casparus Zolner mihi & alijs declarare potuit.

Exemplum punitæ seditionis.

Rosa homo priuatus collegit exiguas copias, & se opposuit potestati Mediolanensi. Cùm uero esset captus, extraxit gladium militis, qui eum ducebat, & se transfodit. Exutis autem eius uestibus inuenerunt in marsupio testamentum his uerbis scriptum: Domine Deus, tu causam meam cognouisti, quòd sit iusta, & si in ea mori debeam, tu dabis mihi propter eam uitam æternam, aut locum aliquem apud Catonem.

Stratagemata, quibus seditiones sunt pacatæ.

Cùm exercitus Alexandri mouisset seditionem: Prodeat, inquit, aliquis uestrum, qui ausit dicere, suos fuisse maiores labores, quàm mei fuerunt, qui deduxi uos ex horrendis istis locis in tantam opulentiam Asiæ. Tanta fuit Alexandri authoritas in exercitu suo, ut omnes continuò clamarent, se uelle obsequi. Sic quoq; Scipio solo uultu compescuit seditiosos. Augustus item, breuißima uoce

compescuit tumultuantem exercitum, exclamans: Audite iuuenes senem, quem senes iuuenem audiebant.

COLL.

Narrabo uobis historiã de Germanico, factam in castris prope Moguntiã: In exercitu Romano erat orta seditio. Postea cum Germanicus redierat (absuerat enim) ibi iubet ut uxor ipsius Agrippina unà cum paruis liberis ex tentorio egrederetur, & in conspectu omnium simularet se abituram. Illa enim erat neptis Augusti, cõiunx Drusi, medica, circumibat & curabat ægrotos milites, & opem ferebat pauperibus & tenuioribus. Hic Germanicus alloquitur milites: Videtis, inquit Hæc mulier, quæ est neptis Augusti, & benemerita de toto exercitu, cum paruis liberis iam est abitura in alia loca, quia hic non potest esse tuta. Illi muliere conspecta, uociferantur, & clamãt, se uelle obedire, & ita cessauit seditio.

COLL.

Cum plebs Romana à senatu dißideret, secessumq́; esset in sacrum montem, nec seueriore ulla oratione flecteretur, missus est Agrippa, qui uniuersam multitudinem lepido apologo, de uentre & membris ita cæpit, ut statim libêret in gratiam cum patribus redire.

DE HOMI-

DE HOMICIDIIS, ALIISque tragicis casibus.

COLL.

Nemo est Dominus suorum membrorum. Est optimum dictum Iurisconsultorum quod probatur ex illo fonte: Non occides. Nulla uis igitur aut iniuria etiam proprijs membris est inferenda; nec enim illis est utendum pro nostra libidine, sed iuxta normam in Decalogo nobis à Deo perscriptam. In honore igitur & puritate conseruanda sunt, ne crapula aut alijs illicitis modis ea destruamus, & homicidæ (sicut proh dolor multi inueniuntur) nostrorum corporum fiamus.

Anno 1554. die 30 Iulij, narrauit D. Philippus, sibi scriptum esse hoc horrēdum facinus, quod accidit in oppido quodam Misniæ: ibi duo nobiles amici una potauerunt. Deinde inter potandum, orta inter eos rixa, alter sauciauit alterum, ut statim moreretur. Cùm uerò aufugißet homicida, pater cognito interitu filij sui, statim conscendit equum (quia fuit præfectus in eo loco) uolens ulcisci necem filij. Inter insequendum excußit eum equus, ut laberetur humi ac ceruicē frangeret. Hæ pœnæ diuinæ sequuntur ebrietatem. Huius exempli mementote quis fuerit exitus: causam impulsiuam ipsius litis ignoro.

COLL.

COLL.

Legitur historia de muliere, quæ ueneno interfecerat uirum & priuignum, eo quòd illi prius alterum filium eius mulieris ex priore genitum marito interemissent. Areopagitæ, causa cognita, iudicarunt post centesimum annum accusatores eius esseredituros, id est, neq; damnauerunt, neq; eam absoluerunt.

Valentinus papæ Alexandri filius fuit pessimus nebulo, qui proprium interfecit patrem ueneno, idq; hac occasione: Cùm pater & filius conspirassent de dãdo ueneno cuidam Cardinali, quem ad se uocauerant, minister errans dedit uenenum ipsi Alexandro papæ, & filio Valentino: Cardinalis incolumis seruatus est. Cùm porrò ipsi sentirent se hausisse uenenum, ambo inuoluti sunt mulis, ut ille recentis mulæ calor ueneni uim exhauriret. Pater tamen, nihil hoc remedio adiutus, est mortuus: filius uerò est seruatus ad aliam pœnam: qui nequam postea multũ turbauit Italiam, cuius symbolum fuit: O' Cæsar, ô nulla. Et quidem iuxta symbolum factus est nulla.

Vidi quendam affici supplicio Tubingæ ob unicum ac deplorandum latrocinium. Casu enim latro cum alio quodam peregrino in unum conuenerat diuersorium, amboq; paulò largius biberãt: alter ignotus hospes, & uiarum ignarus, dixit: Est

mihi

mihi iter faciendum per proximam ignotam ſyluam & non noui uiam, ſi quis eſſet, qui monſtraret iter gratum mihi faceret officium. Alter aſsidens etiam bene potus: Ego, inquit, una ibo tecum: ſicut illud genus hominum eſt officioſum, libenter monſtrat uias ac peregrinos comitatur. Cùm ueniunt in ſyluam, præcedit ignarus uiæ, alter ſequitur, cogitans: Quoniam petiuit ſibi monſtrari uiam, fert ſecum fortaſsis pecuniam, ob quam ſibi metuit: quare tu occides eum, ut illa potiaris. Ita diabolus impulit eum, ut peregrinum occideret. Sed ſpe ſua miſerè fruſtratus, inuenit apud eum tãtùm ſeptem uel octo numulos. Rediens itaque in diuerſorium edit ingentes gemitus. Hoſpes malè de eo ſuſpicabatur. Altero die, alij iſthac perambulantes inueniunt cadauer interfecti. Quare homicida ex illis coniecturis captus, ſtatim confitetur facinus, inquiens: Non eſt opus tortura, ego feci. Mox itaq; rapiebatur ad ſuppliciũ. Vidi eum morientem & deplorantem in rota ſuam calamitatẽ, ac ualdè dolebat ſe ſuperatũ fuiſſe à diabolo.

COLL.

Anno 1544 decimoquarto Iunij, Vitus Theodorus ex urbe Norinberga horrendum caſum Vuitenbergam ſcripſit. Vidua quædam à quodam ſcholaſtico grauida facta fuit, tandem cùm ad baptiſmum infans eſt delatus: ibi ſacerdos patrem

ſcire

scire uoluit, cùm non possent indicare patrẽ, puer est relatus ad matrem sine baptismo. Mater auditis ijs, quæ acciderant, mox infantem occidit, ac se etiam illico suspendit. Scholasticus uerò pater pueri re comperta seipsum quoq; confodit. Sacerdos item postquàm hæc audiuit, se quoque suspendit. Horrendum illum casum Lutherus cum singulari gemitu deplorauit, inquiens: Ah quàm horrenda facinora, corpus & animam perdunt. Ergo oremus & uigilemus, sathan non dormit. Monet etiã hæc historia, sacerdotes esse ministros, & non dominos sacramentorum.

COLL.

In Bauaria quidam affectus est supplicio, qui tres coniuges suas ueneno necauit, quantumuis putaret se uelle facinus ocultare, tamen mirabili Dei iudicio res patefacta est.

Fribergæ in Misnia anno 1550 interfectus est sponsus illa hora, qua debuit deduci ad desponsationem, casu à sodali emisso globo ex bombarda. Hæc fuit fortuita cædes non ex insidijs facta.

Quidam ciuis Cygneus profectus est in uallem Ioachimicam ad suum fratrem, propter negocia quædam metallica conficienda, simul etiam allaturus inde aliquantulum pecuniæ, puto 100 Ioachimicos, qui ipsi debebantur ex uenis metallicis. Vesperi cùm postero die alter frater ex uallibus reuerteretur

uerteretur Cygneam, metuens fortasse sibi, dixit ad alterum in uallibus habitantē: Quæso, ut mecū eas per syluam, quia solitudo est mihi molesta: & sic eum inuitauit, ut ipsum comitaretur. Postquàm uentū est in syluam, frater, qui erat comes, dixit alteri: Des mihi mutuo decem Ioachimicos. Alter respondet: Non possum, quia debeo & feci spem meis creditoribus, me iam ipsis soluturum, sed dabo tibi duos Ioachimicos. Alter hoc audito, paulo pòst ab eò recessit, & eiaculato globo ex bombarda, fratrem confodit, ipsoq; spoliato domū reuertitur. Postero uerò die homines ex Vallibus in syluam egressi inueniunt cadauer, & statim magistratui annunciant. Magistratus motus suspicione aliqua, cingunt domum fratris interfecti, ille statim confitetur facinus, orans ut de eo citò sumatur supplicium, nam cruciatus conscientiæ suæ se nō posse diutius sustinere. Dicūt postea eum in pia inuocatione esse mortuum, & admonuisse turbam astantem ne uiueret in tanta securitate. Nominatim etiam monuit homines, ne diu abstinerēt se à communione cœnæ Domini, se enim in tali securitate uiuentem à diabolo impulsum esse ad talia scelera perpetranda. Dixit etiam, se audiuisse in egressu syluæ uocē fratris uocantis ipsum. Amborum autem uxores eo tempore grauidæ fuerūt. Hoc exemplum mementote, ut uos quoq; discatis

inuocare

inuocare Deum, ne uos inducat in tentationem: hoc est, ne sinat uos opprimi seu mergi in uarijs diaboli tentationibus. Diabolus impulit illum miserum hominem ad perpetrandum hoc horribile facinus contra Deum & conscientiam. Pleriq; uiuunt in horribilibus peccatis securè, ac si eßent tēpora tranquilla, simulq; diabolus acquiesceret. Immò uigilemus solicitiq; simus, ne laxemus frena cupiditatibus: simul rogemus, ut Deus nos spiritu sancto suo regat, & uasa suæ misericordiæ faciat.

Intra biennium omnes sunt interfecti, qui fueerunt conscij cædis Caij Iulij Cæsaris. Trebonius ille præstantißimus uir, qui etiam fuit socius coniurationis, (credo persuasus sic à Bruto) fuit primus qui necatus est. Dolobella eum cruciauit totum triduum in carcere, posteaq; atrocißimè præcidit ei caput, & publicè abiecit eum in forū. Fuit miserabile spectaculum. Ita perijt ille intimus consiliarius Iulij Cæsaris, qui absente eo fuit prætor, rexit Italiam, cui Cæsar maximè confisus est: præfuit castris solus ad Maßiliam.

COLL.

Quando Iulius in rogo combustus est, imago eius ostensa in igni fuit, tanta arte depicta, ut loca singulorum uulnerum cruentata conspici possent. Ibi tota ciuitas attonita stetit, & inter cæteros Antonius, dicens: optare, se potius interfectum esse, quàm

quàm talem uirum, cuius excellentißima uirtus fuiſſet. Additæ ſunt tragediæ, in quibus clamatum eſt: Méne ſeruaſſe, ut eſſent qui perderent? Populus commonefactus iſtis ſpectaculis, quæſiuit ſtatim authores cædis, unde intra biennium (ut iam etiam indicatum eſt) omnes interfectores Cæſaris, etiam qui auffugerant, interficiuntur.

COLL.

Fuit lex Aegyptia, quando pater occidit filium ſuum, tunc pater non eſt occiſus, ſed fuit ordinatū, ut triduo ſederet apud cadauer. Non uoluerunt illi ſummo dolori addere aliam calamitatem. Cogitauerunt enim illam eſſe horribilem carnificinā, parentes ſedere ſpectatores necis filij.

Capnio narrauit de duce Eberhardo Vuirtenbergenſi, quòd aliquando Romæ fuerit, & cùm petiturus eſſet templum, additos illi (ut fit) honoris cauſá duos Cardinales. Ingreßi templum, cum ſtarent ſpectabundi, uenit quidam (ut uidebatur) mendicus, geſtans in capite faſciculum graminū: perueniens ad ipſos, cœpit gramina illa ſpargere, & occultè promens ex ijs ſicam, qua unum Cardinalem, ad latus principis ſtantem, obtruncauit, ſtatimq; aufugit. Quo uiſo ſpectaculo princeps perterrefactus, dixit: Ego profecto non petam amplius templum Romæ, cùm in eo tanti ſit periculi. Et recens in Italia etiam in templo adoleſcens nobilis germanus interfectus eſt.

COLL.

Casus tragicus qui accidit Torgæ, anno 1559. die 23 Ianuarij.

Virgo quædam ad nuptias uocata, finitis choreis, cùm proprium suum ductorem adolescentem sarctorem non uidisset coràm, quando iam domũ essent deducendæ uirgines è publico, alloquitur quendam studiosum fortè ibi astantem, notum, & familiarem (ut aiunt) admodum sarctori: & rogat eum amice, ut se comitetur: ducem enim suum non esse coràm, ne cum dedecore sola cogatur adire domum per plateas. Quod cùm honestè studiosus recusare non posset, eam deduxit, præsertim cùm amiciciæ, quæ cum sarctore intercesisset, non diffideret. Sarctor autem ueniens abductam uirginem esse uidet, ac ducẽ suæ uirginis alienum inquirit: cogitat magnam sibi hoc esse ignominiã, concreditam uidelicet non deduxisse. Quare ita mouetur indignitate facti, ut furens ad socij accurrat ædes noctu cum armis: stat ibi ante ianuam deliberans, pulsat, & petit semel atq; iterũ perblandis uerbis colloquium studiosi. Qui (animo præsagiente tristem illam calamitatem) exire reformidat: sarctori respondet, cur non ad se potius introeat, si res ea sit tanti ponderis. Tandẽ uerò cùm nollet sarctor à petendo colloquio foris desistere, & ei sine omni periculo esse pollicetur: egreditur studiosus,

ſtudioſus, & quidem inermis, amico nihil diffidẽs. Ibi nequam ille confeſtim de angulo ianuæ proſilit, & ſtricto gladio ſtudioſum trãsfodit. Hoc uerò tanto ſcelere peracto, ſe quàm celerrimè in pedes conijcit. Concidit ſtudioſus, cuius cùm lapſum & gemitus audiuiſſent domeſtici, accurrunt territi, ac ſtudioſum herilem filium ad chirurgũ portant. Etſi autem uiſcera per uulnus delaberentur: tamen ita læſus non erat, ut ſtatim expiraret. Loquitur pauca quædam ad domeſticos, orans ne patri chariſsimo ſeni, ſuam mortem indicarent, & ſic altero ſtatim die placidè in pia confeſsione & inuocatione filij Dei expirat. Res autem cùm diu latere non poſſet: pater ciuis ſenator, & honeſtiſsimus ſenex, lamentabilem caſum chariſsimi & unici filij Hieremiæ experitur: cuius triſtiſsima mors ſic auget dolorem, ut triduo pòſt & ipſe contabeſcat mœrore. Itaq; ambo pater & filius in eodem ſepulchro ſunt conditi. Perit & dolore ingenti ſarctoris mater, percipiẽs tam atrox filij facinus: ciuis enim filius ipſe quoque erat. Sarctor uerò homicida, ipſe fatali ſupplicio in deſperationem ruens, ſeipſum in flumen, quod oppidum uicinum præterlabitur, præcipitẽ dedit, qui poſt dies octo aut circiter in flumine à piſcatoribus eſt inuentus. Ita Deus cædem innocentiſsimi hominis ultus eſt. Deus nos gubernet & tueatur, contra diaboli in-

ſidias, qui circuit ſicut leo rugiens, quærens quem deuoret. Videte quàm leui arrepta occaſione tam attrociter graſſatus ſit ſathan. Oremus filium Dei Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum (qui uenit ut deſtruat opera diaboli, & qui dixit: Nemo rapiet oues de manibus meis) ut nos cuſtodiat immenſa ſua miſericordia & bonitate, Amen.

COLL.

Imperator Turcicus ſcripſit ante annos triginta Venetias, petens, ut ei mitterent excellentem pictorem, cuius opera in depingendis quibuſdam imaginibus uti poſſet. Miſerunt ei egregium, qui poſtquam ad Cæſarem Turcicum ueniret, ille iubet ſibi pingi caput decollatum. Pictor, quamuis excellens erat in pingendo, tamen Turcicus imperator ſtatim animaduertit errorem: quare iubet ante conſpectum pictoris cuidam ex ſuis ſatellitibus præcîdi caput, quod deinde decollatum monſtrat pictori, qui errauerat in collo. Nam cutis ſolet fieri breuior ex contractione.

Paucis annis elapſis, piſcatores in uicina inuenerunt culeum, in quo fuit inſuta uirgo, quæ cùm uociferaretur & eiularet, peteretq; auxiliũ, iſti traxerunt ad ſe, & aperientes uiderunt pulchrè ueſtitam uirginem. Tanti aſini, plane omnis humanitatis expertes fuerunt, ut interrogarent paſtorem, an deberent eam dimittere? Non ſcio quid

paſtor

paſtor ipſis conſuluerit. Iſti aſini iterum inſuunt eam, & fiunt ſecundò lictores. Deus uoluiſſet eam fortaſſe hoc pacto redimere.

Lipſiæ ſimiliter cùm unus eſſet ſuſpendendus, & alter decollandus, ſcholaſtici coniecerunt lapides in lictorem, qui errauerat in officio. Ibi ſurgẽs, qui erat ligatus, fugit, uenitq́; obuiam uiro nobili, qui interrogat eum, quid fieret, an ſupplicium eſſet ſumptum de illis peccatoribus? Non inquit, ſed ego ſum ille ſuppendendus. Quo audito nobilis, deſcendens de equo, diſſoluit ei uincula ac dixit: Vade, nec cuicquam dicito te eſſe iſtum furem. Sic iſte fur incolumis euaſit.

Duæ hiſtoriæ noſtro tempore factæ, in quibus ſapientia Salomonis in iudicio mulierum de infante repreſentata eſt.

Iudex quidam Hiſpanicus, cum factum eſſet homicidium, & plures unà affuiſſent, ſinguli uerò ſeſe excuſarent, ſurrexit, & iuſsit ſingulos nudare pectora, & palpauit ipſorũ corda. Cùm uerò ſenſiſſet in uno maiorem cordis tremorem: Tu inquit feciſti: etſi alioqui foris ille cæteris audacior uideretur: tamen inde iudicauit malè ſibi cõſcium eſſe. Ita ſtatim confeſſus eſt ſcelus, & ductus ad ſupplicium.

Gonsagæ præsulis Mediolanensis singularis est in iudicando dexteritas. Cùm Hispanus, præfectus oppidi imperio ipsius subiecti, teneret nobilem captiuum, & coniunx eius peteret liberationem, oblata pro eo magna pecunia: Hispanus hac conditione promisit se ei redditurum maritum, si prius sui copiã ipsi faceret. Quod cũ obtinuisset, deinde reddit mulieri captiuum maritum, sed prius interfectum. Gonsaga, resciens illum tristem casum, capit Hispanum, & cogit eum ducere interfecti mulierem. Ducta illa, & re deliberata, Hispanum capitali supplicio affecit, & omnes eius facultates mulieri attribuit.

COLL.

Ante annos 25 quidam in Salinis Saxonicis interfecerat uxorem, & euaserat in Heluetiam: ubi tãto dolore cõscientiæ exagitatus est, ut aliquoties ex Heluetia rediret in Salinas. Quando uerò peruenerat ad muros ciuitatis, metu pœnæ rursus aufugit. Tandem cùm in Heluetia in caupona sederet, orto tumultu, ipsius cantharus miscetur etiam inter tumultuantes. Lictores autem eiusdem loci, inter seditiosos hunc etiam apprehenderunt, qui statim fatetur facinus suum, dicẽs: Libenter me captiuum dedam, iam enim diu etiam grauiora commerui. ac fatetur se interfecisse uxorem. Heluetij uerò scribunt ad senatum Halensem, ut uenirent & accu-

& accusarent illum. Illi mittũt legatos, & ita supplicio est affectus.

Ante aliquot annos quidam malus nebulo deprehensus est in oppido Beltz, qui aliorum precibus pro eo intercedentium dimissus est. Cum esset dimissus, indicit ciuitati bellum, quòd non iustè ipsum iudicassent, nec suspendissent: populabatur agros, spoliabat ciues illius oppidi: tandem incendit oppidum. Non multo pòst deprehensus est Brandeburgi. Significatur hoc senatui Belzensi, qui curat eum comburi.

Sudiosus quidam Franfordianus in Italiam profecturus erat, satis instructus pecunia. Habuit enim apud se quadringentos aureos. Is non satis circumspectus, ut solent adolescentes, cum uenisset Halprunnam Imperialem ciuitatem, inuenit fortè in hospitio equitem quendam, quem optimè noui: ei se adiungit, nihil mali ab eo metuens. Eques uidet illum esse bonum socium, potat cum illo, & fit ipsi familiaris, ita ut adolescens etiam monstret ei pecuniam. Post triduum adolescens uolens abire, rogat equitem, ut sibi uiam indicet. Eques pecuniæ inhians, in itinere studiosum interficit. Post tres uerò septimanas eques uicißim comprehenditur, & in eodem loco, quo alium interfecerat, decollatur.

COLL.

Accidit Heydelbergæ, ut boni aliqui sodales unà conuiuarentur, & iocis ac salibus conuiuium condirent. Cum igitur unus inter illos uteretur scō matibus paulò mordacioribus, ac certum aliquem ex numero conuiuarū notabiliter peteret, qui ea neq; arte eludere, neq; patienter ferre poterat: hic impatientia uictus, surgebat ex cōuiuio, & commotus abibat, cogitans quomodo pari referret. Tandem uerò decreuit se eum sumpto gladio in certo quoddam loco, quem ille alter transire cogeretur, cum domum iret, præstolaturum, & uenientem stricto gladio aggressurū, ac sic territum in fugam conuersurum, ut in posterum haberet, quo illum rursus exagitaret, & quod illi de eius timiditate uicißim obijceret. Vbi igitur alter ignorans harum insidiarum, ex conuiuio domum se conferret, & ad locum insidiarum perueniret: ibi ille, qui erat in insidijs, euaginato ense, ut proposuerat, minabundus in eum irruit, quasi eum statim esset occisurus, & inuerso gladio semel atque iterum percußit. Verùm quia hic fortaßis natura fuit audacior, & iam quoq; uino incaluerat, quod aliâs in prælium trudit inermem, fugere non uoluit, sed sinistro brachio tunica inuoluto ictus excipere, gladiumq; subire conatus est, & sic cum eo luctari. Quod ubi intellexit, ex insidijs prosiliēs,

cogitauit

cogitauit se leuiter eum esse uulneraturum, ut sic quiescere aut fugere cogeretur. Vulnerauit autem ipsius poplitem, ita ut ex illo uulnere paulo pòst moreretur. Alter uerò uulnerans illum, contulit se in academiam Friburgensem, in qua etiā postea factus est doctor Theologiæ, ibiq; cùm esset, quotiescunq; illi lictores tantū casu obuiam uenerunt, obstupuit, existimans comprehensuros esse.

COLL.

Morio, cuius princeps febri laborabat, audierat forsan aliquando subita cōsternatione febrim remoueri. Cùm igitur aliquando dominum sequeretur in loco, ex quo erat præcipitium, memor eius rei, corripit dominum connixus toto corpore, quasi præcipitaturus eum. Dominus perculsus est supra modum, & liberatus est sic à febri. Iubet nihilominus comprehendi morionem, & coniici in carcerem. Post aliquot dies producitur, & pronūciatur sententia, ut de eo fictè sumatur supplicium capitis. Ducitur ad supplicium, & lictor stringit gladium, ut terronē illi iniiciat. Postea, ut ei mandatum erat, accipit baculum, & ferit ceruicē morionis. Ibi morio exanimatus concidit præter omnium expectationem. Quidam iudicant eum terrore extinctum esse. Alij putant læsos esse neruos ceruicis quinti paris, qui ducuntur in diaphragma.

Accepi à quodam amico ex Austria literas, in quibus est horrendum diabolici furoris exemplū. In quodam enim monasterio, monachi, uicinorum hominum filias & coniuges ad se allexerūt, & eas struprauerunt, strupratasq; interfecerunt. Re pate facta, monachi sunt capti. Quid autē de illis futurū sit, ignoratur. Monasterium illud nō procul distat à Vienna. Hæc 13 Iunij anno 1555. Philippus retulit.

Anno 1554 hic Vitebergæ est lata sententia de quodā scurra, qui furatus est undecim pueros, & uendidit Iudæis Pragensibus: idem adiunxit se mendicis, & simulauit se morbo comitiali laborare, ac sanguinē exspuere, quam prius in os ad decipiendos homines assumpserat.

Huc allatus est casus memorabilis. Duo nobiles in Lusatia habitauerunt in eodem pago, & altercati inter se de quodam pastore, nescio quid fuerit negocij, cœperunt rixari. Vnus currit ad domum suam, & uult se armare, & apprehendere bombardam. Ibi alter sequitur (erant enim affines) Vterq; apprehendit bombardam. Prior uerò eiaculatur, & uult alterum interficere, & frustrabatur, ictus non collimat. Alter etiam eiaculatur, & simul eodem ictu interficit suum sororiū & sororem. Hoc est diabolicū sanè facinus. Allati sunt etiam alij quidam casus, sed ista est recens historia, hoc anno 57 facta.

Scri-

Scriptum est huc, non procul ab Vratislauia filium interfecisse parentem & fratrem, cùm quidẽ non intercessissent inter illos rixæ aut simultates. Inflammauit uerò diabolus ex leuissima causa eorum corda, & manus impulit. Est profectò opus diaboli, sicut est horribilis illa oratio de Iuda: Diabolus intrauit in eum.

Habebamus adolescentem Tubingæ ingenio præstanti & liberali specie corporis, qui interfecit aliũ pro quo laborauit tota Academia, doctores & professores, & inter hos etiam Stœflerus, ut ille redimeretur quadringentis florenis. Nam Princeps, qui fuit uir seuerus, uoluit eum capitali supplicio affici. Sed Stœfleri authoritas tanta fuit apud Principem, ut aliquid tamen impetraret. Ille adolescens postea cùm esset liberatus, & punitus pœna scholastica, uidelicet exclusione, ueniens in patriam, post paucos menses interficitur. Ita Deus est uindex scelerum, & non curat pactiones humanas.

Ante paucos annos Magdeburgi quidam affectus est supplicio, qui ante triginta annos perpetrauerat cædem, & iam neminem superstitem putauerat conscium istius cædis.

Selymus pater huius tyranni Turcici, interfecit suum patrem, & tantum regnauit octo annos. Fuit maximè formidabilis post partam primam uictoriam,

riam, etiã Imperatori Maximiliano. Et erat summo ingenio præditus. Interfectus est autẽ illo ipso loco, ubi assecutus erat patrem, & eum interfecerat. Hæc narratio paulò aliter habetur in loco de ingratitudine erga parentes.

Alfonsus Diasius, qui anno 1546 fratrem suum Ioannem Diasium interfecerat Neoburgi in Bauaria, propter solam Euangelij confeßionem, cum ipse Alfonsus uersaretur in aula Pontificis, in iudicio Rotæ. Postea uerò anno 1551 seipsum interemit in concilio Tridentino. Inuentus est enim seipsum suspendisse à collo suæ mulæ.

COLL.

Cuidam ciui in uicinia oppidi Vuitembergæ erat interdictum, ne domo exiret propter contagionem pestis, qua pueri ipsius erant mortui. Exiuit autem & uoluit sibi à caupone quodam uendi ceruisiam. Cumq; ille recusaret, & cum eo rixaretur, ipse afflatu diaboli accensus, cauponem trãsfodit. In illo tumultu, cùm consul accurreret, ipse minatur etiam consuli: & nisi alij prohibuissent, consulem oppidi interfecisset. Transfodit quoque illum, qui illud facinus prohibuit. Postea conijcitur in carcerem, & statim sumitur de eo supplicium.

COLL.

Antuerpiæ quidam homo ualde diues alium quẽdam suæ gentis hominem in sua domo, cui multum de-

tum debebat, interficit, ſumpto prius ab eo chirographo, quo teſtaretur ipſum nihil ſibi debere. Magiſtratus uolẽs ſcire ubi ille creditor manſiſſet, curauit inquiſitionem in omnibus ædibus fieri. Tandem homicida motus conſcientia, timet ſibi ne deprehendatur, ex ſepulchro recens facto, curat cadauer refodi, ac in proximum puteum abijci. Fortè in uicinia uetula quædam ſtat, uidens cadauer ex domo homicidæ ablatum in uicinum puteũ abijci, magiſtratui indicat. Magiſtratus abiectum cadauer inquiri per lictores iubet. Quo inuento, authorem homicidij cœperunt, & in illa ſella, in qua alterum occiderat, in medio foro, ſupplicio affecerunt.

COLL.

Duo adoleſcentes egregia indole, cùm conſortes alicuius ſceleris eſſent, & ſupplicio afficiendi, ibi ſatellites cuiuſdam Præpoſiti propter indolem & egregias uirtutes quæ elucebant in eis, Præpoſitum ſollicitarunt, ut pro eis intercederet. Præpoſitus cum precibus uehementer urgetur, importunitate & petacitate uinceretur, dixit: Obſequar uobis. Acceßit iudicem & ab eo impetrauit, ut dimitterẽtur. Dimiſſi ſunt, & dimiſſos ad ſe recepit, ac ſplendidè ueſtiuit. Poſtea ad ſe uocauit, dicens: Videtis filij, quo beneficio uos affecerim, quòd parẽtis loco fuerim in hoc præſenti periculo, in quo

nihil

nihil nisi mors uobis expectanda fuit. Pro hoc beneficio & pietate, si mihi seruire uolueritis, exacto anno liberaliter & magnificè uobis stipendiũ soluam. Ibi promittunt, studiumq; operam & fidem reuerenter deferunt, & aliquandiu fidelißimè inseruiunt. Præpositus ubi uideret illos ita fideles, & reliquos satellites sceleratos & helluones esse, cogitauit de illis euehendis, siquidem bonam de illis spem conceperat, quos uita donasset. Accersiuit itaq; ad se, & consilium suum illis aperuit, scilicet illos cubicularios suos constituere decreuisse, & concedere illis pecuniam, & totam rem familiarem. Illi conditionem accipiunt, pietatem & fidem pollicentur. Sed ut fieri solet, quando animus semel à diabolo obsessus est, qui est homicida & mendax, non cessat instigare & hortari ad scelera. Sæpius itaq; deliberarunt de Præposito tollendo: siquidem de omnibus rebus, domesticis ipsis constabat. Intendunt consilium sæpius, sed semper prohibentur. Accidit autem, ut amicus Præpositi inuiseret eum: quo abeũte, reliquos famulos ei adiunxit, qui eos illa nocte apud se retinuit. Ibi statim illi perfidiosi consilum captãtes de nocte surgunt, & ad ianuam conclauis, in quo dormit, accedunt. Quod cum bifore esset, & Præpositus semper pessulũ obijceret, canemq; in lecto ad pedes haberet, tentant ianuam euellere ex cardinibus. Canis audito

dito strepitu latrat, & quo magis præfectus prohibet ne latraret, eo magis latratum ipse intendit, donec præpositus surgeret, & dolum statim subolens abigeret canem. Cumq; unam ianuã auulsam esse sentiret, accedit fenestram, & spectat in hortum, ubi fortè uidet famulum coqui cum lychno: quem submissè uocabat. Famulus nouitate rei consternatus, spectrum se uidisse putabat. Cùm tamen instaret Præpositus, ibi famulus ille accersitis alijs ministris, ad conclaue Præpositi uenit. Hoc cum nebulones illi duo audirent, posuerunt se in lectum, altumq; somnũ finxerunt. Præpositus ubi uideret illas insidias, accedit lectũ ipsorum, uiditq; eos stertentes. Vbi uerò excitasset illos, expergefacti oculos purgabant, ac si illis nihil constaret. Sed duriter eos allocutus est: Vos, inquit, scelerati & nefarij latrones, scitis quæ beneficia uobis præstiterim, & talem gratiam mihi referre uoluistis? & iussit illos uinciri, & statim illo die decollari. Hæc in Vngaria facta sunt.

Historia de crudelissimo facto Æthiopis, recitata Philippo Comiti à Nassau per Damianum Knebel, secretarium Comitis de Hana.

Anno 1556, mense Aprili, quidam prædiues nobilis, non procul ab Augusta Vindelicorum, à te-

neris

neris puerum æthiopem usq; ad illum annũ alluerat. Cũ fortè fortuna nobilis domo abesset, æthiops de nocte consurgens coniugem totamq́; familiam, excepta filiola domini, ad octo homines interemit. Mane altero die cum rediret dominus, uidit ædes suas præter morem clausas, & cum propius adequitasset, apparuit illi in domus summitate æthiops truculentissimo aspectu, qui in hunc modum nobilem alloquitur: Scis homo crudelissime, qualiter me quondam innocuum tractaueris, quòd sanè ad hunc diem memoria retinui: illam iniuriam de tuis nunc demum uindicaui. Ecce enim partem de cadauere tuæ coniugis, quam tibi cum tota familia occidi, excepta filiola, quam unam reliqui, tibiq́; restituam, si mihi incolumitatem uitæ promiseris. Pater extremè perturbatus, homicidæ incolumitatem promittit. At ille per fenestram infantem ante pedes patris proijcit, Scio, inquiẽs, quòd mihi non sis seruaturus fidem, non satis in temetipso & tuis illam iniuriam ultus, moriar & ego, & sic se de uestibulo ædium præcipitem dedit. Secretarius Hannensis comitis sibi nobilem familiariter notum esse affirmat. Quo facto quid crudelius, magisq́; ex proprijs diaboli instigationibus depromptum cogitari potest?

Viennæ pistoris seruus, cum sciret thesaurum & alias pistoris facultates, simulauit discessum à pistore

piſtore. Poſt paucos uerò dies iterum noctu in domum clam redit, & dormiente familia initiò tumultum in domo exuſcitat. Ibi *famulus uolens uidere quid eſſet, ſtatim ex inſidijs nebulo proſilit, & eum interficit. Simili etiam modo ancillam interemit. Aſcendit poſtea in cubiculum piſtoris, & piſtorem cum coniuge ſua occidit. Venit tandem ad filiolam piſtoris, quæ clamat:* Ah chare Paule, *noli me interficere: ſed concede mihi uitam, omnia mea tibi dabo crepundia.* Ille *commotus primò, quòd eum noſſet, poſtea tamen etiam eam interfecit. Confectis tot cædibus, rapit pecuniam ex ciſtis fractis, & euadit uſq; ad* Ratisbonam. *Cum autem uicini uiderent poſtero die, domum integrum diẽ eſſe clauſam, frangunt ex cõſilio Senatus fores: ingrediuntur, & inueniunt iacentia tot cadauera.* Fama *fertur, latronem* Ratisbonã *uerſus eſſe profectũ.* Ita *ſtatim Senatus aliquos eò miſit, qui poſtea latronem captiuum* Viennam *duxerunt.* Ibi *affixus eſt ueruto, an ein pfal. Clamauit uerò inter dolores, ſe nullũ maiorem cruciatum ſuſtinere, quàm illam uocem puellæ, cui nõ peperciſſet:* Ach lieber Paul, *las mich leben, ich will dir all mein puppen geben.*

Nos *meminimus ante annos uiginti,* Lipſiæ *ſceleratum aliquem in proximo pago* Colgarten *interfeciſſe patrem & matremfamiliâs cum pueris,*

& accepta pecunia aufugisse. Deinde uerò ipso comprehenso, cùm de eo Lipsiæ supplicium sumeretur, dixit: Se ferè triduò sedisse sine cibo & potu in latebris sub scalis, & deliberasse an deberet facere cædem illam, ac diu abhorruisse à tanto scelere. Tandem dixit, se audiuisse uocem aliquam susurrantē: Fac, fac, far fort, far fort: qua uoce afflatus est & impulsus ut pergeret. Illa uerè fuit uox diaboli. Perpetrato hoc scelere, non potuit fugere: sic postea de eo supplicium est sumptum.

Cùm essemus Isenaci, in uisitatione, erat ibi iuuenis pauper, cibum in plateis à bonis hominibus colligens: qui fortefortunà uenit ad domū cuiusdam senis, quem rogauit, ut ipsi in hac calamitate opem ferret. Senex motus misericordia, iuuenem illum pauperem hospitio excepit. Erat autem senex utcunq; diues, & collegerat aliquam pecuniā: quam cùm pauper ille uideret, impellitur à diabolo, ut optimū illum senem de se benemeritū interficiat. Acceptis itaq; sexaginta aureis, qui erāt senis thesaurus, domum claudit, & aufugit. Vicini cùm uiderent domus ianuam esse clausam, & neminem tota die egredientem, aperiunt domum, & senem illum in area domus iacentem mortuum uident: unde statim suspicantur de hoc iuuene mendicante. Illud igitur facinus perpetratum indicant magistratui, qui iußit homicidā per lictores inquiri.

Hi

Hi quo magis illum quæsiuerunt, eo minus inuenerunt. Tandem uerò, cùm satis diu quæsiuissent, uident eum absconsum sub scalis portæ ciuitatis. Captus uerò, & cõiectus in carcerẽ, à diabolo horribiliter est in carcere uexatus. Petiuit etiam à nobis, ut pro eo apud principẽ intercederemus. Nos, quoniam scelus erat adeò atrox, hoc à principe iusticiam amante petere non ausi sumus: sed hoc promisimus ei, nos impetraturos esse, ut ipsi pœna supplicij mitigaretur. Et misimus ad eum Fridericum Myconium, ut significaret ipsi quid suo nomine actum esset. Sed miser ille ferè exanimatus præ summo dolore, nihil audiuit: tamen post triduum satis iam à diabolo tentatus, his uerbis alloquitur Fridericũ Myconium: O Domine Friderice, in quãtis tentationibus uersatus fui. nunc (Deo auxiliante) libenter moriar: nam mortis metũ iam superaui. Sic cõfirmatus in uera fide, & ardenti inuocatione, placidè mortuus est.

Quidam prope oppidum Köthen captus, à quo etiã suppliciũ sumptum fuit, qui suam coniugẽ interfecit, cum paruula filiola. Illa nõ sunt humana. Interrogatus quomodo ad illa tanta scelera impulsus esset? dixit, se cœpisse amare alicubi aliam quandam, & ideo uoluisse tollere suam uxorẽ, ut posset alteram ducere. Ita diabolus dementat animos hominum. Interrogatus porrò, quare filiolam in-

terfecisset? Respondit, ut eo facilior esset aditus ad alteram ducendam. Non est quærēda ratio, nos sciamus esse opera diaboli. In his exemplis debemus considerare nostram infirmitatem, & potentiam diaboli. Vtile enim est de istis rebus cogitare: sed ita, ut crescat in nobis timor Dei, dilectio, & aliæ uirtutes. Præterea cogitate, talia exēpla esse significationes minantes omnibus, & significare disciplinæ laxationem, & carnalem securitatem. Videmus nobis proponi multa exempla. Turca nostris ceruicibus imminet, et fames, aliæq; calamitates nobis sunt præ foribus. Hæc exempla portendunt horribiles secuturas cædes. Mementote dicti Petri, dicentis: Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite solidi in fide.

Ratisponæ in conuentu, miser quidam homo certabat in quadā platea mittendis globis. iacebat globum, quo fortè petiuit Hispani prætereuntis caniculam. Hispanus autem statim stringens gladiū, eum insequitur inermem per spacium aliquod in platea, neq; eum assequi poterat. Tadem ille miser accipit iacentem gladium alicuius collusoris, quo mox ferit Hispanum, ac ita lethale uulnus infligit, unde statim moreretur. Quare ex hoc atroci facto statim illa nocte homicida capitur, ac res ad Imperatorem defertur. Obtinebat tandem miser, ut doctor

ut doctor Amantius, & doctor Plicardus ei in patrocinium causæ adiungerentur. Illi accedentes ad Marschalcum inferiorem, qui præest talibus iudicijs in aula Imperatoris, ipsi totum negocium exponunt. Dicunt illum miserum habuisse causam defensionis. Petunt similiter, ut audiantur testimonia. Respondit Marschalcus: se habere seuerissimũ mandatum à domino suo Imperatore, ut administraret iudicia sine respectu ullius hominis, siue Hispanus siue alius sit interfectus. Si ille habuerit excusationem cum iure conuenientem, fore ut dimitteretur: si uerò minus habuerit probabilem excusationẽ, fore ut plecteretur. Causa dicta est, & audita sunt testimonia. Peractis illis, planè liberatus est ille miser homo ab omni periculo, quòd fuisset casus defensionis. Postea dicebam ad eundem, ut discederet ex urbe, ne conspectus ipsius præberet Hispanis noui tumultus occasionem: & tamen ipse mansit post nos. Ibi Imperator etiam potuisset dicere, fuisse extra modum culpatæ defensionis, & summo iure eum plecti. Sed fuit defensio, quia fuit inermis.

Quidam scholasticus furabatur Lipsiæ, qui antea etiam propter ætatem iuuenilem furto perpetrato uirgis cæsus fuerat. Is dicebat ad iudicem: Tamen non audes me suspendere. Respõdit iudex: Tibi nõ dicemus, quid nos facturi simus. Et suspẽ-

dit eum, ac rectè fecit iuxta dictum Iurisconsultorum: Graßantibus exemplis, pœnæ exasperandæ sunt.

Diuites emebant per totam Italiam agros & prædia, item arces, uillas, pagos opulētißimos: & in illos, seruos suos collocabant, sicut nunc etiam fit in quibusdam locis. Serui autem non relinquebant homines in possessionibus, & fiebat ut homines ex suis facultatibus expellerentur. Ita factum est, ut tota Italia seruis impleretur. Cum autē Tyberius ueniret in Italiam, ibi homines cum filijs & filiabus ei occurrerunt, & indicauerunt suam neceßitatem: nisi ipsis auxiliaretur, fame omnes perituros esse. Tum Tyberius promisit illis suum auxilium, si domum rediret. Cum autem domum reuersus esset, ibi adiunxit sibi consules, & in medio populi orationem habuit. Cùm uerò consules uiderent diuitibus displicere illud negocium, ipsum deseruerunt: sicut fit in aduersis rebus. Mouit enim hac oratione ualde populum. Interea temporis, quando illa aguntur, cognatus suus Pub. Nasica per populum prorupit, (populo cedente, non solum propter auctoritatem, sed etiam propter cognationem) & Tyberium cognatum suum miserabiliter in conspectu populi interfecit. Quanquā homicida non coactus seceßit in exilium propter crudele factum, quod exercuit in suo cognato: tamen

men eſt abſolutus à Senatu, ita ut in exilium ſecedere non cogeretur. Deniq; idem homicida eſt uiciſsim interfectus, iuxta regulam: Qui gladiũ acceperit, gladio peribit. Et propter illam ipſam controuerſiam eſt ortum bellum ciuile, quod magnum negocium Senatui fecit: & tandem nihilominus tales uẽditiones & emptiones abolitæ ſunt. Nam aliàs non potuiſſet ſtare Reſpublica.

COLL.

In urbe Pomeranica, puer duodecim annorum obiurgatus eſt à matre, aut etiam caſtigatus, quòd ita gulæ & uoluptatibus operã daret. Puer ægreferens caſtigationem, ſeu obiurgationem, altero die manè dormiẽtis ſuæ matris pectus cultro perfodit in lecto. Pater excitatus, exilijt de lecto, & puerum apprehenſum interficere uolebat, niſi fuga ſibi conſuluiſſet: puer tamen captus eſt, & fortaſsis de eo ſumptum ſupplicium. Iſte puer tam iuuenili ætate naturaliter tam duro animo non potuit eſſe præditus, ut hoc facinus tam celeriter perpetraret: ſed diabolus hoc per puerum effecit, qui ita inſtituit & animauit puerum, ut talia committere auderet. Talia exempla debetis conſiderare, & quotidie recitare dictũ Chriſti: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Item: Semper petite, Ne nos inducas in tẽtationem. Hæc 17. Martij anno 1553 recitata ſunt.

COLL.

Quidam adoleſcens nobilis, ex petulantia occiderat ſeruũ domeſticum: ac ueniens Vuitebergam exceptus à docto uiro eius rei ignaro, & in numerum ipſius diſcipulorũ receptus eſt, ibiq́; ſe honeſtè geßit. Interea mater cum amicis interfecti rem componit. Poſtea eum domum reuocat. Poſt biennium uerò, mater deſpondit ei uxorem uiduam, adoleſcentulam opulentißimam: at inter eos ſunt ortæ inimiciciæ. Nam ipſa erat ſcortũ, & aliquoties ei puluerem, quo mures necantur, in cibũ immiſcuerat. Tandem cõſpiratione facta cum equite, auriga & ſarctore, impetum in eum faciunt in cubili, eumq́; interficiunt. At cum eſſet iuuenis robuſtus, diu ſe defendit, & ipſi mulieri, dum os ſuum obturare nititur, digitos morſu abſcidit, dicens: Hæc tibi, ſcortum, poſtremò habeto. Quo facinore perpetrato, mulier capitur, & decollatur. Reliqui ſerui aufugerunt, quorum unus Magdeburgæ rotæ impoſitus eſt: alter alibi eodem ſupplicio affectus: tertius capite truncatus eſt. Hæc ſunt manifeſta diuinæ iræ iudicia aduerſus homicidium.

COLL.

Formoſa quædam mulier ætate nondum confecta, cùm mortuus eſſet maritus, propter inopiã frumenti, deſperauit ſe non poſſe cum illis duobus filiolis,

filiolis, qui ex marito remanserant, sustentari. Neq; enim labore ac sudore tantum colligere aut mereri potuit, ut uictum haberent. Denique, *cùm non sustineret amplius lamentationes filiorum, & ieiunos clamores audire, quamuis non uolens, tamen coacta iuit mendicatum, sperans se collecturam aliquid, ut sedaret filios pane & potu.* Postea *cùm totam ciuitatem perambulasset, nec quicquã accepisset, & insuper etiam obiurgata ab aliquibus, dicentibus:* Tu *mulier, quid mendicas, cùm sis tam robusta?* Bene *posses laborare, si uelles, & tuos paruulos laborando nutrire.* Illa *respondens dixit:* Domine *in his infelicibus temporibus non possum tantum colligere, & labore mereri, unde ego & filioli mei uiuant.* Nam *omnia nimis carè uenduntur.* Postquam *etiam mendicando uideret se nihil accipere, præsertim à ditioribus, qui potuissent liberaliter conferre, redit domum flens ac dicens:* Filij *mei, eamus unà ad aquam, ac ibi nos præcipitemus, non enim habemus unde uiuamus.* At *responderunt filij:* Charissima *mater, ubi tu, ibi & nos uolumus esse: ac ita sumpsit filios illos ambos, unum ducens, alterum gestans humero: & progressa extra portam, proiecit filios primum in* Albin, *& ipsa deinde statim secuta est.* Ita *unà obierunt.* Hæc *historia 1547, in urbe quadam celebri facta est.*

COLL.

Cygneæ puer quidam habens cultrum in manibus, incidit fortè in eum, ac seipsum transfodit. Pater ueniens domum, uidens hæc, mox ira commotus interfecit uxorem: postea uerò & ipse factum suum perhorrescens, ex desperatione sibi cōsciscit mortem. Hæc omnia non sunt humana, sed diabolica. Ideo continuè oremus Deum, ut nobis det Spiritum sanctum, qui regat corda & totius uitæ actiones.

COLL.

Ante annos 18. in hyeme, est interfectus quidam studiosus inter Dieben & Lipsiam, & cadauer proiectum est in aquam, ubi totas quatuor septimanas congelatum iacuit. Postea uerò in eodem loco inuentum & erutum ex glacie, in proximum oppidum deportatum est. quod ubi iudex cum multis ciuibus circumstantibus inspexisset, cœpit recentem sanguinem stillare cadauer. Fuit certißimum signum & diuinum testimonium de præsentia homicidæ: sed iudex tam fatuus & stolidus erat, ut nullam inquisitionem institueret.

COLL.

Vuinshemij fuerat quidam, qui aliquot cædes fecerat ante multos annos, & aliquas etiam grauidas mulieres dißecuerat. Tandem uerò accidit, ut circa pascha emeret tria capita uitulina,

eaq;

eaq; in ſaccum poneret, qui in modum retis nexus erat. Cùm ſic iret per plateas, omnibus quotquot eum aſpexerunt, uiſus eſt portare capita humana cruentata. Defertur res ad Senatum, ac ſtatim miſſi ſunt lictores, ut eum caperent. Adductus in curiam, & interrogatus, ubi nactus eſſet capita humana? ipſe reſpondit, ſe emiſſe in macello. Accerſitus igitur lanius, affirmat ſe ipſi capita uitulina uendidiſſe, non humana. Senatus animo perculſus, cogitauit hoc nihil boni portendere: iuſſitq; eum in carcerem deduci, & examinari per torturam. Ille ſic examinatus, ſtatim confeſſus eſt cædes perpetratas. Deinde capita ex ſacco deprõpta ſunt, quæ rurſus habuerunt formam capitum uitulinarum.

SEXTVM PRAE- ceptum.

CASTITAS ET CONIVgium.

COLL.

Hippolytum filium Theſei, natũ ex priore coniuge, Phedra nouerca inuitauit ad incæſtã conſuetudinẽ, ſumpto ab eo iuramento, ut nouercæ petitioni obſequeretur. Sed mens mãſit iniurata: id eſt, non potuit, quantumuis ſanctè promittẽdo, obligari ad aliquid turpe. Nemo enim poteſt iurare

rem

rem aliquã turpem: & præclarè fecit, quòd auersatus sit incæstã nouercæ cõsuetudinem. Sicut Hippolytus etiam à se nouercæ illicitas libidines repulit. Sic Peleus recusauit rem habere cum uxore Acasti. unde cùm illa ob repulsam irata falsò accusasset eum apud maritum Acastum, hic malè suspicans de eo, obiecit ipsum Centauris: ubi dicunt diuinitùs ipsi esse missum gladium, quo uicit Centauros. id est: Deus dans præmia castitati, defendit Peleum in maximis periculis. Sic Bellerophõtem inuitauit ad consuetudinẽ turpem uxor Creti, quam cum negaret, ipsa accusauit eum apud uirum, à quo obiectus est Chimæræ. Verùm diuinitùs missus est ei Pegasus, quo uolans in aere uinceret Chimæram. Hæc sapientißimi homines tradiderunt, ut ostenderent quanta præmia sint castitatis, & Deũ dare testimonia innocentiæ.

Quædam principissa, pia & sancta matrona, dimittens suam ancillam, cùm esset elocata, & migratura in aliam urbem, hanc admonitionem iniunxit, & dixit ei: O' mea ancilla, time Deum, & sis proba: quod si feceris, Deus non derelinquet te. Nam & ego si id fecissem, in hæc pericula nunquam incidissem. Peruenerat enim in aliqua pericula, de quibus non fas est loqui.

Alia nobilis & pia matrona iniũxit filiæ elocatæ, & iam à matre discedẽti, inquiens: Charißima filia,

filia, timeas Deum, & sis pia & proba: sicq; erga maritum tuum te geras, ut ille postes ædium aspiciens lætetur, & non exhorrescat.

Rex quidam incluserat nobilem uirginem in arcem, in qua eodem tempore exceperat Imperatorem Carolum V. Cum uerò Imperator ingrederetur cubiculum, inuenit illam lachrymantem, miraturq; quid esset? ista inquit: Huc ducta sum mandato Regis. Imperator illam statim suis, quos norat esse integros, dedit adducendam parentibus. Postea in reditu Imperator illam arcem destrui curauit, & nihil atrocius egit.

Strabo dicit, quòd non licuerit homini Germano ducere uxorem, nisi prius offerret caput interfecti hostis. Germani semper præ cæteris gentibus laudati sunt ob castitatem.

Apelles Venerem pictam, stantem in testudine, pinxit: significare uolens, sexum muliebrē non debere, neq; posse procul uagari: sed debere se domi continere, & respicere ad eas res propriè, quæ ad gubernationem œconomiæ pertinent.. Sicut enim testudo nunquam discedit à domo: sic mulieres in domibus suis se contineant, & non expacientur. NB.

Idem Apelles, cùm Venerem depingeret, curauit sibi triginta pulcherrimas uirgines eligi, quas intueretur. Similiter fecit Durerus, honestus uir, pictor Norinbergēsis: cui gratificati sunt honestis-

simæ

ſimæ matronæ & uirgines. Inde pater Lucæ pictoris, optimus & honeſtiſsimus ſenex, iocari ſolebat in gynæcio: Antiquis pictoribus uirgines ſe nudabant, & contrectando in eis proportiones membrorum inueniebant.

Francofordiæ ad Mœnum eſt præclariſsima pictura Dureri, qua expreſſa eſt aſſumptio Mariæ uirginis, cum ornamentis floſculorum.

Virtutes honeſtæ & piæ matrisfamiliâs, iuxta Paulum Apoſtolũ, præcipuæ ſunt quatuor: fides, dilectio, caſtitas, & modeſtia. Ecce ubi hæ quatuor uirtutes adſunt, ibi omnes adſunt, quæ in proba ac laudabili muliere requiruntur.

COLL.

In matrimonio contrahendo hæc requiruntur: uidelicet, inuocatio, conſilium, circumſpectio & cautio, ſeu conſideratio qualitatum.

Quidam paſtor ante uigintiquinq; annos in oppido Kal, robuſtus & iuuenis uir, inſulſè uociferabatur in concionibus de puerperio, dicens: Quoniam mulieres ſunt deditæ tantũ gulæ & uoluptatibus in puerperio, ſatis eſt ſeruare puerperiũ per triduum aut quatriduum, nec diutius: poſtea uerò rurſus debent redire ad operas. Quædam mulieres motæ eius publicis concionibus, egreſſæ ſunt ſtatim ex puerperio, & redierunt ad domeſticos labores, & tandem mortuæ ſunt.

COLL.

COLL.

Illustri & celebri facto, ad omnem posteritatis memoriam, pietatem suam erga coniuges suos declararunt Minyarum uxores. Cùm enim uiri ex ea familia omnes, circiter triginta, propter affectati regni suspicionē à Spartanis publicæ custodiæ inclusi, & supplicio capitali iam destinati essent, quod ex ueteri instituto Lacedæmoniorū nocturno tēpore passuri erant, coniuges eorū ex nobilissimis familijs natæ, cùm (uelut postremò allocuturæ perituros uiros) à custodibus accessum impetrassent, carcerem ingressæ, commutataq; cum maritis ueste, per simulationem doloris, uelatis capitibus eos abire passæ sunt, sua corpora pro illorū salute supplicio & præsenti periculo offerētes.

Non dissimili amoris fidelitate Iason seruatus à Medea dicitur. Rex item Galliæ Ludouicus, proximus ante Franciscū, cùm esset captiuus Caroli Gibbosi, liberatus est beneficio mulieris. Sic Sigismundus rex Vngariæ, antequā imperiū accepisset, fuit aliquando captus à suis nobilibus, & beneficio mulieris est dimissus. Paulo pòst cùm iterum esset instructus exercitu, ui cæpit illos nobiles, qui eū tenuerant, & propè triginta decollauit.

Quidam Comes de Gleichen, multis Erphurdiæ notus, cum uxore sua honestè uixit. Is cum in militia aduersus Turcos prælio captus esset, à

Soldano

Soldano rege in Turciam transuectus est. Vbi cùm diu in uinculis retentus, faciendis operibus rusticis defatigaretur, accidit ut filia regis uoluptatis causa expaciaretur, & ibi fortè uideret Comitē suas operas exercentē. quem statim adit, interrogans, qua ratione eò peruenisset? Interea dum sic cum eo colloquitur, hominis forma & industria ita delectata est, ut ipsum inciperet amare. Proponit ei, si uellet ipsam ducere, se facilè eum ex uinculis liberaturam, ac unà cum eo in patriam profecturam esse. Cui ille respondit, in sua patria sibi esse coniugem & liberos. At ipsa inquit, nihil obstare, cùm moris sit apud Turcos, ut uni marito duæ uel plures coniungantur uxores. His auditis, acquiescit facilè, pollicetur se fidem præstiturum. Tunc Regina statim, ut ex uinculis dimitteretur captiuus, effecit, & cum Comite abit. Sic Comes liberatus, postquam uenisset Venetias, inuenit ibi suum ministrum, iamdudum ipsum quærentem & expectantem: ex quo cognoscit, coniugem cum liberis & reliqua familia saluam esse. His auditis Comes Romam proficiscitur, & rem omnem Pontifici exponit, ut facta erat, quòd uidelicet alteri fidem dedisset uitæ redimendæ causa, & non ex petulantia aut lasciuia, cùm tamen prior coniunx domi sit salua & incolumis. Quare absolutus est à Papa, & acceptis ab eo literis reuertitur domum.

Redeuntem

Redeuntē statim agnoscit uxor, nihil offensa propter Turcicam reginam, & amore magno prosecuta est pellicem, cuius beneficio charissimum maritum receperat. Regina etiam facilè tulit Comitissam, ita ut familiarissimè sine ulla discordia uitam inter se agerent. Deus autem, qui facilè tolerauit hoc matrimonium, uerā seu priorem coniugem multa prole beatam fecit, altera prorsus sterili manente: quæ tanquam famula tractauit & fouit alterius liberos. Horum monumentum adhuc hodie Erphurdiæ extat, in quo ex utroque latere uxores Comiti astāt: altera regina, marmorea corona ornata: Comitissa sculpta est nuda, & infantes iuxta pedes eius reptantes.

Laudatur etiam pietas & patientia coniugis illustrissimi principis Electoris Friderici Palatini ad Rhenum, quæ multis laboribus & uigilijs illustrissimo principi Electori Friderico ægrotanti suas insignes uirtutes, quas Paulus sanctis matronis attribuit, declarauit.

Christiani differunt ab Ethnicis, præcipuè duabus uirtutibus, uidelicet religione & castitate. Ethnici enim sicut fuerunt idololatræ, sic postea horribilibus libidinibus sunt polluti. Conuenimus ergo publicè in Ecclesia, ut hac pompa testemur nos approbare coniugium diuinitùs institutum & sancitū, ut uitentur prauæ commixtiones, & sin-

guli castitatem tueamur, Ecclesiã amemus, eamq́ tanquam sponsam Christi ornemus.

COLL.

Quidam Bohemicus dominus, ambiuit honestissimam matronã Comitis Stephani Schlick, cum hic abfuisset duodecim annos, & fama esset eum esse mortuum. Ad cuius petitionem sic respondere iussit: Quod in hoc breui temporis spacio prioris mariti Stephani nondum obliuisci potuisset: quare illi domino suam petitionem recusauit. Vocauit duodecim annos, quibus affuisset maritus, breue tẽpus. Sic bene optandum esset, ut in similibus casibus, omnes mulieres huius ornatißimæ matronæ uirtutes imitarentur.

Menander inquit: Ducens uxorem, in medium pelagus nauigat, quasi in medias tempestates. Χειμὼν κατ᾽ οἴκους ἐστὶν ἀνδράσι γύνη: id est, Tempestas est mulier uiro in domo.

Iocus.

Accidit in uicinia oppidi Vitebergensis, ut quidam iuuenis solea sua cõiugem percusserit. Quod cùm familia illa ex qua erat coniunx, admodum ægrè ferret, conuenerunt aliqui ex cognatis accersentes ad se maritum, cum quo expostularunt, eo quòd cognatam ipsorum tam indignè tractasset. Ille uerò non commotus, humaniter respõdit: Boni affines, boni consulo uestram admonitionem, sed

ſed quæſo ut & me audiatis. Fateor, inquit, me cõmotum uerberaſſe, ſed illa me prius multo durius ſtupario malleo percuſſerat. Vos igitur iudicate utrum fuerit durius, malleóne ſtupario an crepida percuti. Illi quærunt, quomodo ſit percuſſus ab ipſa malleo ſtupario? Reſpondit: Sua lingua admodum mihi maledixerat.

DE CONIVGIO SACERDOtum, & cœlibatu eorundem.

In iure Canonico, quod medium uocatur, id eſt, illud quod eſt inter primum & ultimum, habetur talis lex: Sacerdos ducens uxorem, ſuſpendatur. Hic quidam indocti ſimpliciter τὸ ῥητὸν *intellexerunt: id eſt, ſuſpendatur laqueo de patibulo. Vnde multi honeſti uiri ſunt interfecti & ſuſpenſi, ut etiam Tubingæ unus ex ſacrificulorũ cœtu publicè dixerit de hac tyrannide: Si non eſt nimium, aut illegitimum, tamen utiq; nimis durũ eſt. Non intellexerunt ſenſum: quia ius Canonicũ hoc uult, ſuſpendatur, id eſt, ad tempus aliquod ab officio remoueatur: ſeu mandetur ei, ut aliquantiſper remittat officium, donec cum epiſcopo redeat in gratiam.*

Staphylus, cum nuper petiuiſſet epiſcopatum, & ei dictum eſſet, quòd non poſſet fieri epiſcopus, quia haberet coniugem legitimam, ille reſpon-

dit: Apud uos est mihi concubina, at apud Lutheranos est mihi coniunx.

Cœlibatus est multo commodior ad diuitias cõparandas, quàm uita coniugalis. Μεγάλη τυραννὶς ἀνδρὶ, τέκνα καὶ γύνη: Magnum impedimentum adferunt uxor & liberi, illis qui ad magnos honores & potentiam aspirant. Cœlibi quidem ac libero, siquidem hic fortuna minus ex uoto succedat, alibi melius succedit: coniugato uerò uxor & liberi sunt instar freni ac uinculi, quo constringatur, ne uel solum uertere uel ad altiora peruenire queat. Nisi enim quis sit perditißimus homo, hoc uinculo patitur se retineri. Quare cœlibatus est ualde commodus, ut dixit papa Pius: Multæ fuerunt causæ adimendi coniuges sacerdotibus, sed maiores sunt restituendi. Magnæ inde ortæ sunt contentiones de succeßionibus. Imò audio regem quendam Polonicum dixisse: Oportere uiolari alterum præceptum, Non mœchaberis, aut Non furtum facies. Si ego sacerdotibus, inquit, concederem coniugia, tunc fierent furta, id est, ecclesiastica bona diriperentur. Videte, quàm astutè sit dictum.

Quàm callidus prætextus est: Sacerdotes non debent ducere uxores, ut poßint uacare studijs, ne impediantur œconomijs & cupiditatibus, quæ plerunq; œconomias comitantur. Profectò uerum est, quòd

est, quòd callidus sit prætextus, & prudẽter dictũ. Ita dixit Campegius ad secretarium Palatini: Vos Germani habetis unam causam, qua ualde nos grauatis de coniugio, & uerum est: multa enim magna uitia sunt secuta cœlibatum, sed nos proferemus nostras excusationes in Concilio. Ostendemus illam legem de cœlibatu non esse ortam à nobis: sed nos non potuisse sustinere regum & principum interpellationes, qui petiuerunt ut sanciremus hanc legem. Videtis etiam hoc tempore, quàm multæ miseriæ sequantur coniugium. Tamen nihil est ordinandum contra uoluntatẽ Dei.

COLL.

Quidam monachus in finibus Bohemiæ habẽs sacerdotium mediocre, iussus est aut relinquere sacerdotium, aut coniugem. Miser infirmitate generis humani labitur, ac dimittit coniugem, ut retineret sacerdotium: cogitans interim, se uelle postea eam ad se rursus recipere. Sed hic in magnos terrores & tentationes post paucos dies incidit: quas ut finiret, mortem sibi consciuit. Non est inusitatum, homines sibi accersere mala, malè curando.

Eccius ultimum librum edidit de coniugio sacerdotum turpissimum. Non fuit cygnea cantio, sed ultimus crepitus: & sicut felis fugiens pedit, sic ille mouens hunc crepitum cecinit. Legi librum

ſubinde accipiens partem ad cloacam, alioqui non legiſſem.

Faber Viennenſis adhuc turpius ſcripſit, de quo Eraſmus hos uerſus fecit:

Mente cares, ſi res agitur tibi ſeria: rurſus
Fronte cares, ſi ſic ludis, amice Faber.

Sic argumentabatur: Semper habet lites alternaq; iurgia lectus: Ergo ſacerdotes non debent ducere uxores. Eſt fallacia accidentis, uel ſecundum non cauſam, ut cauſam.

Epiſcopus Moguntinus dixit: Lutheranos habere unum articulum, qui non poßit refutari, ſcilicet de coniugio: ſed tamen conceſſo hoc unico articulo, concidere totum illum pulcherrimum ordinem Eccleſiaſticum.

Maximilianus dixit: Papa egregiè nos uexauit, ipſe nobis conceßit tantum unam uxorem, & ipſe habet tot quot uult. Putat autem licere ſibi omne quod libet: quia omnia iura habet in ſcrinio ſui pectoris.

Noui quendam doctorem artis medicæ, quem multi alij quoque nouerunt. Nunc autem mortuus eſt: qui mihi fuit familiarißimè notus. Ille adoleſcens amabat uirginem, cui coniugium promiſit. Parentes uerò ignari huius ſponſationis, coegerũt eum ut ſuſciperet ſacerdotium. Ipſe proficiſcitur Conſtantiam, ibiq; fit ſubdiaconus, ut uo-

uocant. statim deinde manifesta fit promißio uirgini facta, aut ipsa puella patefecit. Illa res fuit inexplicabilis multis cõsistorijs, quòd ipse esset subdiaconus, & simul sponsus. Iubetur itaque proficisci Romam. Ille proficiscitur: ibi cognita re, iussus est uiginem retinere, sicut coniugium promisisset. Duxit ergo illã honestam uirginẽ, ex qua postea suscepit duos filios, qui similiter ambo sunt artis Medicæ doctores, mihi etiam satis noti. Sed tamen pro satisfactione ei impositum est, ut ipse non haberet ius petendæ consuetudinis coniugalis: quod quid sit, iam non ulterius declarabo. Sed seniores, qui ista intelligunt, conijcere possunt, quàm inepta & iniusta ista fuerint. NO.

COLL.

Officialis citauerat quendam pastorem, quòd ipsi natus esset infantulus, & ei indicit mulctam quinque florenorum. Miser ille sacerdos primò petit sibi dari spacium. postea cum deberet afferre pecuniam, affert duas scopas. Officialis quærit, quare non pecuniam potius, quàm scopas afferret? Respondit sacerdos: Ego ideo duas scopas affero, ut tu prius una tuam domum purgares: altera deinde ego utar in uerrendis meis ædibus.

DE ADVLTERIIS, SCORtationibus, libidinibus, earumq; pœnis.

COLL.

Fuit una de pulchris legibus Aegyptiacis, quòd si quis stuprasset uirginem ingenuam, excidebantur ei pudenda: si quæ uerò facta esset adultera, nasus ei præcisus est.

Pindarus ualde laudat ciuitatem Locrensem, quòd bene fuerit constituta. In ea fuit legislator Zaleucus, ex cuius legibus multa adhuc paßim citantur. Dicitur autem is inter cætera tulisse legē, ut oculi effoderentur ei, qui commisisset adulterium. Deinde cùm filius eius contra legem peccasset, pater uoluit seruari eam: sed ita, ut filio oculus effoderetur unus, & sibi alter. Hæc est pulchra ἰσονομία.

Athenienses fecerunt legem longe diuersam à Lacedæmoniorum, ut qui corrumperet alterius uxorem, uolentem, non coactam, afficeretur capitali supplicio: qui uerò coactam, impunè dimitteretur. Credo illa sic sanxerunt, non aliam ob causam, nisi ut atroci pœna legem Lacedæmoniorum à suis auerterent: quia illi negligentiores fuerunt in puniendis adulterijs.

COLL.

Timoclea (puto fuisse Pelopidæ filiā, ciuis Thebani)

bani) interfecit unum ex capitaneis Alexandri, *qui ei uim uoluit inferre, hac arte.* Odio *dißimulato, dixit se monstraturam illi thesauros, quos habebat: & ducens eum in hortum ad puteum, in illum præcipitauit eum.* Re *delata ad* Alexandrum, *cùm audiuisset eam esse filiã* Pelopidæ, *iußit ipsam duci in suum conspectum. nam* Philippus *pater* Alexandri *fuerat obses in urbe* Thebana, *apud ipsum* Pelopidem. Illa *uerò magnitudine animi freta, uenit in eius conspectum.* Itaque *absoluit eam* Alexãder, *& dimisit, iußitq; saluas esse omnes res, addens etiam ei custodes.*

Fuit *nostro tempore* Consaluus, *præstantißimus & summus capitaneus inter omnes quos habuit* Imperator, *tantæ authoritatis, uirtutis & sapientiæ, ut per ipsum factus sit* Imperator rex Hispanicus. *Cùm enim cæteri nollent, ipse sua prudentia traxit eos, ut contra propositum suum, ipsum facerent regem.* Hic *cum in direptione* Genuæ *præteriret ædes, in quibus erant tumultus, intrauit ædes, audiuitq; matronam clamantem, cui uolebat miles quidam uim inferre: qua re comperta, ipse statim sua manu confodit eum.*

Alexander Farnesius, *qui duxit exercitum ad* Ingolstadium, *ibi in honesto gynæcio turpiter se geßit.* Res *indicatur* Imperatori, *qui iußit ipsi dicere: ut statim ex castris discederet. addiditq;:*

Si iam haberem istum nebulonem, statim eum mea manu confoderem. Nunquam tam atrox uox est audita à tam graui uiro, ex nostro Imperatore. Ille igitur audito hoc nũcio, statim aufugit ex castris, & rediit in Italiam.

Audiui sapientem & excellentem uirum, summo genere natum, sed qui non modestè uiuebat, cùm periisset ei filius incendio, dicentem: O' me miserum, mea peccata punit Deus in semine. Postea cùm se occultasset in aliena domo, ut illius uiri coniugem uitiaret, ipse interfectus est.

COLL.

Pausanias dux exercitus Græcorum, ad Plateas uicit Mardonium ingenti prælio. Vnde diu non solum dux fortis & felix, uerumetiam modestus & probus est habitus. Postea uerò cùm esset Byzantii, capitaneus rapuit ciuis honesti filiã, & eam stupratam interfecit. Hoc scelere commisso, statim conspirauit cum Persis. Sed retractus ex Byzantio in patriam, nõ potuit in effectum producere consilium proditionis, quo nitebatur facere pacta cum Persis, & Græciam ad Persarum imperium transferre. Nam miles quidam, qui erat intimus Pausaniæ, detulerat eum apud Ephoros. Verùm cùm ille non posset detectam à se proditionem probare, hoc egerunt, ut delator accederet ad Pausaniam in templum, in quod fugerat,

rat, & starent post cortinam duo Ephori, audirentq; eorum colloquia. Ibi cum audiuissent proditionem, pronunciatum est de eo interficiendo. Ideoq; cum nollet exire, clausum est undique templum, ut fame periret: & mater eius Alcythea primum lapidem posuit ad claudendam ianuam. Hoc scitote esse exemplum pœnæ libidinum & incontinentiæ in rebus secundis.

COLL.

Hetzer, homo doctus, & etiam Anabaptista, qui uertit ex Hebraicis Biblijs quædam scripta, ut prophetam Esaiam, &c. Constantiæ capitali supplicio est affectus, non propter confeßionem doctrinæ, sed propter alia perpetrata scelera. Ille insinuauit se in familiaritatem honestißimarum matronarum, cùm esset concionator, (sicut mulieres facilè decipiuntur simulatione religionis) easq; deinde stuprauit. Cùm afficeretur capitali supplicio, confessus est, se uoluisse sæpius agere pœnitentiam: sed ita in uinculis diaboli retentum fuisse, ut non potuerit resipiscere, sed semper relapsum esse. Velle etiam se iam libenter mori, & iusto Dei iudicio in hac pœna obtemperare.

Lantgrauius Thuringiæ Albertus habuit coniugem honestißimam matronam, Friderici secũdi Imperatoris filiã: ex qua habuit duos filios, Theodoricum & Fridericum. Postea tamẽ nihilominus

cœpit

cœpit amare aliam, & non solum factus est adulter, sed etiam insidiatus est uitæ coniugis suæ, Imperatoris filiæ. Vnde paciscitur tandem cum illo mulione, qui quotidie uehebat aquã in arcem Eisanach, ut interficeret mulierem. Ille promittit, uenitq; ad custodem, & consiliariũ Dominæ, narrat ei, quid promiserit. simulq; excusauit suã promißionem, dicens: Si negassem, interfecisset me. nunc uos cogitate, quid uobis sit faciendum. Ibi dominus Præfectus prætorio consuluit, ut aufugeret Domina. Ipsa aufugit, & ueniens Frãcofordiam, ibi transegit biennium in monasterio sola, & postea mortua est. Cùm uerò noctu digressura esset ex arce, clam sese per funem demisit ex fenestra non admodum alta, in subiectum scopulum, unde occultè aufugere posset. Sed antequam egrederetur ex cubiculo ualedictura infantibus, arripuit maiorem natu, & momordit genam, ita ut puer alta uoce clamaret. Ibi magister curiæ, Quid facis, inquit: putans matrem interfecturam esse infantem præ dolore. Ah, respondit mater, putas me posse discedere sine magno dolore? relinquam filio notam in gena. Sed uidete porrò in hoc exemplo, quomodo Deus puniat libidines. Postquàm adoleuissent filij, pater seditione quadam uoluit eos eijcere ex Misnia: sed filij bellum gerentes contra patrem, expulerunt illum. Sic expulsus Erphordiã

peruenit,

peruenit, ubi in summa paupertate mortuus est. Fridericus filius ille peruenit ad senectutem, & est sepultus Isenaci, cuius sepulchro inscriptum est epitaphium, cuius initium est:

Ecce Fridericus cultor ueritatis, amicus Pacis, etc.

COLL.

Initium motus Bohemici ante annos 140. aut circiter. Quidam Abbas rapuerat sororem uiri nobilis: de qua iniuria cùm cõquestus esset frater ille apud Ziskam, hic collectis amicis quibusdam fidelibus, & amatoribus iusticiæ, cum illis Abbatem oppreßit & interfecit: cæteros uerò monachos expulit, & prædam diuisit. Postea statim peruagatus est magnum Bohemiæ tractum. Ziska fuit capitaneus, potuitq; uictoriam moderari.

Dicunt Constantinopoli tantam fuisse libidinum turpitudinem ante annos centum, aut plures, id est, ante captiuitatem, ut omnes homines dixerint futuram esse ingentem mutationem.

Turci à communione rerum transeunt ad cõmunionem mulierum. Quod quidem accidit tempore Carpocratis, qui contendit esse piam istam communionem omnium, allegans dictum: Da omni petenti te. Sed dicti sensus est: Communica iuxta legem Dei, sit æqualitas, sed ordinata iuxta legem Dei: non talis, qualem tu tibi fingis aut excogitas.

Fuerunt aliquando Persici legati in conuiuio

Macedonico, in quo etiam coniuges multæ interesant. Ibi cùm Persæ præberent signa obscœnitatis: Alexander adolescens abduxit uirgines, tanquam secessuras, uolẽtesq; sese illo secessu paululum recreare. Sed paulo pòst redit in conuiuiũ relictis domi prioribus, & adductis adolescẽtibus, indutis muliebri uestitu, qui erant moniti & iußi, ut sub uestimẽtis cingerẽt se gladijs. Itaq; cùm iterũ Persæ præberent signa obscœnitatis, adolescentes interficiunt eos. Rectè fecerunt: quia permißio securitatis datur illis qui non uiolant iura hospitij: illi uerò uiolauerant.

Machometistæ habent satisfactiones: ut si quis commiserit adulterium, qui eſt pauper, debet uestire duos homines: si uerò sit diues, decem.

Vitebergæ fuit homo iocosus & officiosus, ex quo postquã ancilla facta esset grauida, plectebatur quidẽ triginta aureis, sed ita, ut maiores alioqui pœnas dedisset, nisi Senatus pepercisset ei propter eius industriã. Ille uerò iocãdo ad hæc dicebat: Tempore papatus, si fecissem adulteriũ, potuissem me redimere duabus libris ceræ. Lex Iulia, & Attica, puniuit adulteros capite.

Memini nobilem quendam cæpisse mœchũ, & fame necasse: sed ita, ut quotidie mitteret assaturã optimã, quò odore augeret dolorem famis. Ille uerò captiuus arrosit utrosq; humeros, & uixit usq; ad nonum diem.

David

Dauid fuit ad minimum quinquagenarius, cùm factus est adulter: quia quadragesimo anno peruenit ad regnum.

Pallas à Neptuno petit, ut submergat classem Græcam. Neptunus causam interrogat, inquiens: Miror te sapientem deam, uelle tātam calamitatē Græcis euenire, quos antea defendisti. Respondit: Quia uiolauerunt templum meum. Nam Caßandra fuit struprata in templo meo, & principes hoc non puniuerunt: ego igitur puniam.

COLL.

Carolus Gibbosus ingressus in Italiam, cæpit Neapolim. Cùm itaq; iam teneret Carolus Neapolim, duces in domo principis cuiusdam uiri uoluerunt uim inferre nobilibus matronis: illi indicauerunt uiris, qui secesserāt in arces. Viri clam redeūt in ciuitatem, ac iusserunt matronas apparare conuiuiū. In quo cùm Galli securè potarēt, & luxuriarent cum mulieribus, interueniūt uiri armati, & præcipuos interficiunt. Deinde equitant ex urbe, abductis unà secum mulieribus.

Agathias scriptor dicit, quosdā honestos doctos & magni nominis uiros discesisse ex Aegypto, eo quòd uiderint magnam turpitudinē & libidines quæ ibi erant. Filij enim cōcubuerunt cum matribus, & patres cum filiabus: sicut adhuc dicūt fieri in Africa. Redeūtes illi Græci, inuenerūt in Græcia

iacere

iacere cadauer insepultum: quare affecti miserati-one (ut congruit humanæ naturæ) fecerunt ei sepulchrum. Idem cadauer postridie inuenerunt extra sepulchrum. Tunc oblata est eis species uel spectrum, ueniens ad unũ ex illorum numero, ac dicens: Noli humare cadauer, quod heri humasti: quia non decet ut terra subleuet eum, seu præbeat hospitium illi, qui polluit suam matrem. Ibi intellexerunt, naturam terræ abhorrere ab illa turpitudine, sicut his indicatum erat. Est narratio apud Agathium, de moribus Persicis.

Conueniebat me quidã Comes, discipulus meus, in conuentu Augustano, cui dicebam: Certè te non amplius præ deformĩtate agnoui. Respondit: Ah, peccata mea sunt causa istius deformitatis. Postea uerò honestißimè uixit. nam morbus ille præbuit ei occasionem conuersionis. Habuit suam coniugem, honestißimam mulierem (ex qua etiã ipsi filij procreati sunt) & sacras Scripturas diligenter legebat: nihilominus tamen ueniũt pœnæ.

COLL.

Francofordiæ ad Viadrum senex quidam uir, admodum diues, habuit coniugem iuuenculam, cum qua seruus eius habuerat consuetudinẽ. Mortuo autem domino, seruus uiduam relictam in matrimonium ducit, ac intra octennium omnes facultates atq; opes decoquit, insuperq; etiã 1400 flo-

reno-

renorum nomina contrahit. Inuenerat autem in dote uigintiduo millia florenorum promptam pecuniam, item pagos:ita ut diceret se existimasse, hanc pecuniā sibi & nepotibus suis sufficere posse, etiamsi in magno luxu uiueret.

Eccius sedebat Erphurdiæ in cōuiuio inter honestißimos uiros:qui cum adduxissent suas coniuges, statim cum ijs petulanter ludere cœpit, sicut erat homo impudens. Ibi una ex illis duriter eum reprehendit, inquiens: Es tu doctor? non existimo te in honesta familia, sed in lupanari educatū. Ipse uerò non habuit folium fici, quo suam tegeret deformitatem:nec etiam cogitauit dictum Plauti, Seruum hominem decet habere oculos continentes, manus & linguam.

Noribergæ, quidam leuis homo habebat coniugem, à qua libenter fuisset liberatus. Cùm uerò audiuisset, in renouatione doctrinæ Euangelij licere aliam ducere, propter scortationem:palàm scortabatur. quam ob causam etiam in carcerem coniectus est. Cùm uerò interrogaretur, cur id fecisset? respondit, ut uxor eius ipsum accusaret, propter scortationem, & ita contingeret, ut ab ea liberaretur. Norinbergēses rectè & benè eum puniuerunt. Ita enim cæsus est uirgis, ut elapso triduo moreretur.

Memini, tempore Ludouici regis Galliæ Romæ

factam esse dispensationem, ut frater duceret sororem in regno Gallico: illi tamen noluerunt coniungi, quia natura abhorrebat, cùm Rex uellet eos coniungere.

Romæ quidam Cardinalis appetiuit coniugem formosam alicuius pauperis: & promisit marito duo millia coronatorum, ut eam sibi aliquandiu concederet. Maritus accepta pecunia, dimisit uxorem. Postea uxor ad maritum redire noluit: dicẽs, se iam alteri esse uenditam.

COLL.

Legitur in Anatomia Vesalij, de quodam Hispano, qui cùm uideret de collo inhonestæ mulieris pendentes gemmas preciosißimas, uniones, smaragdos, & alias auro circumdatas: delectatus est illis sic, ut in cõsuetudine, quã cũ illa habebat, omnes deuoraret. Postea uerò reiecit per inferiora.

Quidam dux habuit coniugem, quæ scribens binas literas, alteras ad maritum, alteras ad amatorem, in inscriptione errauit: ita ut literæ ad amatorem scriptæ, peruenirẽt ad ipsum Ducem: & ad maritum scriptæ, amatori traderentur. Dux uidens & legens has literas, statim profectus est ad coniugem, & in primo conspectu eam interfecit. Postea profectus est Romã, & absolutus à Pontifice, imposita ei hac satisfactione, ut conderet monasterium: quod & factum est.

Dicunt

Dicunt Vincentiam hoc modo uenisse in Venetorum potestatem: quia Vincentiæ dominus iußit ad se adduci ciuis cuiusdam filiam, quam pater ei mittere noluit. Abducta igitur est ui, & post aliquot dies remissa patri dißecta in calatho. Pater re deliberata cum amicis quibusdam & senatoribus, mittit cadauer, ut erat dißectum, senatui Veneto, eiq; pollicetur deditionem urbis. Ita tyrannus oppressus & expulsus est.

COLL.

Ante paucos annos, miser homo compreßit suã filiam. Mater uolens occultare infamiam filiæ, interfecit puerum. Re autem patefacta, sumptum est supplicium de illis tribus personis.

Pastor quidam erat in oppido Vueiden, nobis omnibus, præsertim seniorib. notus. is habebat cõiugem honestã, & filiolũ, quẽ mihi moriturus cõmendauit. cúmq; haberet cõsuetudinem cum multis alijs, tandẽ etiam suam ancillã cõpreßit. Translatus postea in aliũ pagũ, non procul à Salfeld, ibi est cõatus in cãpo quandã grauidã cõprimere: illa euasit tamen, ac cõquesta est marito & fratri suo hoc facinus. Pastor uerò hac de re cõuictus, fugit ad episcopũ Mersburgẽsem, eo tẽpore ibi uersantẽ. Factus est igitur papista, relicta coniuge. Postea post bienniũ equitat per illũ pagũ, quia Deus trahebat illũ ad suppliciũ. Ibi cùm uidet illũ equitan-

tem frater illius mulieris: Ah tu nebulo, inquit, rectè iam te prehẽdo. Tantáne est tua audacia, ut audeas adhuc trãsire hunc pagum? & apprehenso equi freno, ipsum capit, ac sic statim eum abducit ad arcẽ Calẽsem. Nos eramus tũc Ienæ, tẽpore pestis.

Eodem tempore & alius quidam Anabaptista erat coniectus in carcerem, propter quem oportuit me quoq; accedere. Cùm igitur huius occasione eò uenißemus, ibi ille scortator exẽptus ex carcere, deplorauit suam calamitatem, ac petiuit ut pro eo intercederemus. Intercesßimus: sed Princeps, ut erat pius & honestus, noluit ueniam concedere. Itaq; statim est de eo suppliciũ capitis sumptum. Erat homo ingeniosus, & satis doctus & industrius. Erat etiam ille, qui primus mihi aduersatus est in uisitatione seu inspectione Ecclesiarum. Stabat iste nebulo, & uociferabatur de necesßitate operum: Oportere ista opera ita fieri, cùm ipse esset magnus scortator. Erat apud ipsum Antonius Musa, qui eum consolabatur & absoluebat, ad quẽ dixit: Domine Antoni, ago tibi gratias, quòd me reduxisti ex hac dubitatione ad emendationem uitæ. In primis autem Deo gratias ago, quòd redij ad pœnitentiam. Confessus etiam tunc est, quòd ancillæ admouisset cultrum ad iugulum, ut eam comprimeret. Quare nõ immeritò tandem secuta est pœna. Non debetis dubitare, quin tanta scelera cer-

ra certæ pœnæ ſequantur. Poſſem conſumere integrum annum commemoratione talium exemplorum. Poſſem uobis etiam commemorare multas hiſtorias, non tantum quas legi, ſed etiam quæ mihi experientia ſunt notæ, & ipſemet uidi. Ideo timeamus Deum, & nos ab ipſo regi petamus.

Mandatum de caſtitate ſeueriſsimum eſt, ut euidenter probant horribiles pœnæ in genere humano. Nõ eſt quòd dubitetis de eo: Scriptura dicit expreſsè: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, eradicabitur. Dicit, Omnis anima: ſignificãs tam reges & principes, quàm infimo loco natos. Ideo conſiderate familias potentum: quantumuis potentes multum ſibi licentiæ permittunt, tamen apud eos uidetis etiam ſequi triſtiſsimas calamitates. Inſpicite familiam quandam, quæ uobis nota eſt. Cogitate, quales ſint libidinum confuſiones in potentibus familijs? quales fuerint? quæ ſecutæ ſint pœnæ? & quæ ſequantur aut impendeant? Quia τὰ βασιλέων παθήματα πάντες ἴσασι, inquit Euripides: id eſt, Regum calamitates omnes norunt. Hæc non dico in cuiuſquam contumeliam, ſed dico confirmationis & exempli cauſa. Poſſem commemorare multa, quæ memini. Vlmæ quidam honeſtus uir habebat coniugem mœcham, quam cùm accuſaret apud familiã, familia ægrè ferebat ipſam fieri infamem. Cùm igitur uideret eam à familia

non corrigi, ipse, sicut uir magnanimus, cogitabat quid sibi esset faciendum. Simulabat se profecturũ ad mercatũ Francofordiensem in ipso die festi Mariæ, quo die ibi magnum est festum. Discedit eques suo more, sed equo in proximo pago relicto clam domum redit, cùm alij essent in templo, & occultat se sub scalis. Ibi latuit toto die armatus, à meridie usq; ad uesperam. Ancillæ magnificè cœperunt apparare cœnã: mœchus circa sextam uel septimam horam noctis, cum essent tenebræ, accessit. Maritus interea sub scalis latitans, omnia pertulit: sed dixit, se uix potuisse continere, quò minus ipsum ingredientem, & ascendentem gradus domus, interficeret. Sed cogitans se non potuisse tueri illud facinus legibus, & quòd fuisset accusatus tanquã homicidia: concedit illis tempus cœnandi, & cubitũ eundi. Cùm esset media nox, & cùm putaret eos esse sopitos, tũc ipse gradus ascendit. Interea mulier audiẽs strepitum, perterrefacta est, surgitq; & aperit cubiculum, circumspectãs num aliquem uideat. Sed ille ita se occultauerat post fornacẽ, ne uideri ab illa posset. Cùm igitur uxor rursus ingreditur cubiculũ, ibi mox eam maritus sequitur, quia aliàs nõ potuisset ingredi cubiculum: Ecce, inquit, toties accusaui te, & tu negasti: iã ego deprehẽdo uos simul. Interea mœchus surgit de lecto, & arripiẽs gladium, parat se ad defensionem.

Maritus

Maritus cõtrà stricto ense ipsum inuadit. Mulier intẽta uoce exclamãs, uocat ministrũ, ut eis opituletur. Sed tota familia sic erat somno sopita, ut nullus hominum ueniret. Maritus itaque (Deo adiuuante) primùm ipsum adulterum affigit parieti, & confodit. postea ipsam aggreditur, dicens: Tu belua, ego coactus sum tam diu ista ferre: nũc te comprehendo: iam quoq; de te sumã suppliciũ. Ah, inquit illa, concedas mihi tantum spacij, ut agam pœnitentiã, & sumã sacramentũ. Non faciã, inquit. Satis est, si doles pro perpetratis facinoribus, ac sic moriaris. Atq; ita illam quoq; interfecit. Postero die iuit ad Senatũ, & dixit se hoc fecisse. Non potuit eũ Senatus reprehendere, nec habuit ius: quia cõceditur iure ciuili, occidere mœchum. Est uera historia, facta non ante multos annos. Memini hanc historiam, & soleo mecum tales considerare. Possem etiam uobis ualde multas similes recitare.

In bello Mediolanensi Gallus quidam, hospes honesti uiri nobilis, cœpit cum uxore eius liberius colludere, & alia inhonesta flagitare. Mulier hæc indicat marito, inquiens: Ego instruã conuiuium, & dabo illi soporiferum: tu uide, ut fortiter illum interficias. Sic illa res processit. Non est disputatio de iure. Illa mulier honestè fecit, & uir generosè & fortiter istum occidit.

Tragicus casus punitæ libidinis.

Nepos Pontificis, Cardinalis, habuit consuetudinem cum mediocris ciuis coniuge, qui permittebat illam turpem consuetudinem. Quod facinus ubi resciuit illius mariti frater, grauiter eum accusauit, quòd ita dedecoraret familiam suam. Sed is, quantum potuit, se excusauit. Quomodo autē uterq; punitus sit, breuiter exponā. Cardinalis mittit nuncium eò, & mandat instrui conuiuium: se enim ista nocte uenturum esse. Mulier exequitur mandatum. Sed Cardinalis mirabiliter impeditur, ne illa nocte aduenire posset. Cùm igitur in multā noctem eius aduentum diu expectassent, tandem maritus dixit ad coniugem: Agè eamus unà in cubiculum, quod instructum est Cardinali. Vxor assentitur. Dum simul cubant, mariti frater, qui clā latebat in ædibus, irrumpit in cubiculum, & accedens imprudentius ad lectum, fratrem unà cum cō iuge transfodit. Manè cùm cognouisset errorem, antequam in exilium iret, curat per quendam sacerdotem, etiam Cardinalem ueneno extingui. Sic Deus horribiliter libidines puniuit.

Noui Comitem, ingeniosum uirum, & Imperatori Maximiliano præ cæteris principibus, propter industriam ualde gratum, qui male regebat uitam suam (erat enim suprà modum libidinosus) cùm

cùm tamen eßet in alijs rebus satis circumspectus. Tandem fuit interfectus à suo scriniario, hac occasione. Cùm aliquãdo Comes scriniarium cum literis aliò ablegaret, ille intellexit se ablegari propter uxorem. Quapropter manens domi, se occultabat. Sic postea ex improuiso adortus est Comitem, eumq́; interfecit.

Cato melancholicus habebat pulchram coniugem, quæ placuit Hortensio, homini docto & elegãti. Petiuit ut Cato sibi eã cederet. Cato putauit esse grauitatem, ut amico petenti uxorem gratificaretur. Ita eam conceßit Hortensio. Mortuo uerò Hortensio, rursum eam ad se recipit.

COLL.

Monetarius, cum esset Cygneæ, uenit ad puellam quandam, dicens, se diuina uoce ad eam missum esse, ut cum ea haberet consuetudinem: quod nisi fieret, non posse uerbum Dei prædicari. Hæc pastori illius loci illa puella confessa est, in periculo mortis.

Cùm essemus Ratisbonæ, fortè Stigelius uesperi rediturus in hospitium nostrum, incidit in Hispanum, ducentem alicuius ciuis coniugẽ. Illa cùm uidet obuiam uenire hominẽ Germanum, inquit: Iuues me, ille abducit me repugnantem, & nolentem. Ibi Sigelius statim adoritur Hispanum, sicut est fortis & animosus uir, & apprehendit ipsius

gladium, ne cū stringere posset. Age, inquit, quare abducis alterius coniugem? Auditis illis, statim eam dimisit. Stigelius deinde interrogat eam, quæ esset eius domus? Ibi ipsa, et alij ciues præsentes mōstrant locum, ad quem etiam ipsam deducūt. Stigelius reuersus ad nos, totā historiam cōmemorauit.

Στρατήγημα, quo honesta & pudica uirgo suam pudiciciam tutata est.

Quidam dominus admodum libidinosus, cùm aliquando in Burgundia iter faceret, à ministris seu curatoribus hospitij, qui eius animum norant, ductus est in quoddā hospitium, in quo erat uirgo præstantißima forma. Cumq; parentes metuerent pudicitiæ ipsius, cogitauerunt eam, antequam dominus ad hospitium ueniret, ad aliquem ex amicis ablegare, ut ibi interea delitesceret. Filia cùm esset rogata à parētibus, ut suæ pudicitiæ rationem haberet, & ad aliquē amicorū se conferret, negauit se hoc facturam. ac iußit parētes bono animo esse: se enim fore suæ pudicitiæ custodem. Interea dum Dominus aduenit, ornat se uirgo, ac uenienti obuiam procedit, & blandißimis uerbis excipit. Dominus, primo aspectu puellæ commotus, statim iußit sibi cubiculum monstrari. Cumq; uirgo eum duxisset in cubiculum, continuò, ut erat peronatus, irruit in eam, ac uoluit eam comprimere. Pu-

ella

ella non admodum reluctata, petiuit ut prius dimitterentur ministri, ne essent spectatores. Dominus iußit statim omnes discedere. Ibi cùm puella esset sola, rogat principem, ut permittat sibi prius detrahi perones. Dominus assentitur, ac porrigit utrumq; pedem. Cum itaq; puella utramq; ocream dimidiā detraxisset, reliquit eum, & fugit per ianuam paruam, ducentē ad plateas in altero latere ædium. Dominus, qui erat implicitus ocreis, nō potuit eam sequi. Puella statim depositis omnibus ornamentis, ac sumptis uilibus uestibus, quas prædisposuerat, per posticum clam omnibus aufugit, & apud ciuem quendam latitat, sed nec parentes sciebant quò aufugisset. Postero die, cùm non inueniretur filia, & parentes inciperent metuere, ne quid grauius filia in se perpetrasset: cœpit & dominus nonnihil de uita uirginis esse solicitus. & uocatis parentibus, iußit diligenter filiam inquiri: promisitq; bona fide, filiæ nihil à se periculi fore, nec amplius de pudicitia eam apud se periclitaturam. Insuper etiam dotem amplam pollicetur. Nam quantum ad se attineret, se uoluisse eam stuprare, & propterea ei dotem debere. Constituit igitur ei pro dote quatuor millia coronatorum. ac parentes adhortatur, ut quoniam iam nubilis esset puella, statim de aliquo cogitarent, cui eam in matrimonium collocarent.

Hæc

Hæc domini uirtus & liberalitas cùm esset euulgata, puella rursus prodijt. Cumq; ad ædes paternas parentum iussu redijsset, procidit ante faciem Principis, ac ueniam deprecata est. Dominus humaniter ei respondit, ac dotis loco quatuor millia coronatorum dedit. Statim autem adolescens adductus est, qui eam amare credebatur: cui uirgo desponsata est. & post aliquot dies, præsente illo Domino, nuptiæ cum magna læticia ipsius & amicorum sunt celebratæ.

DE DIVORTIIS.

Eusebius allegat exemplum ex historia Iustini, qui narrat cuidam matronæ sic consultum esse, ut quoniam maritus crudelis & sceleratus, turpißimè etiam uixerat, peteret diuortium. Et credo magnam seueritatem Ecclesiæ fuisse in ea re. Tale exemplũ est et Fabiolæ, quæ nobilis & honesta matrona Romana discesßit à uiro mœcho, nupsitq; alteri: id fecit Romanis legibus. Quanquam reprehensa est, tamen Hieronymus defendit, & eam excusat.

Huc quoq; referri potest exemplum Catonis, qui in amici gratiam fecit diuortium, eiq; coniugẽ suam credidit, quam mortuo eo recepit. Vide plura in præcedenti loco, de Libidinibus.

Alcibiades habuit formosißimam & honestissimam mulierem Atticam, quæ petiuit diuortium: Ille

Ille uerò cum ueniret in forum, comitatus cœtu adolescentum, & grege suorum potatorum, amplectitur eam, ac rursus domum reducit. Sic iocatur, fuit hilaris, & ipsa mansit apud eum. Ita mundus turpiter iocatur, & deridet coniugia. Vnde turpes sequuntur etiam euentus.

DE AMORIBVS.

COLL.

In Achaia est statua Iunonis, quæ tenet in una manu malum granatũ fissum. ad quam statuã aduolat cuculus: quia Iupiter fingitur se conuertisse in cuculum, quando appetiuit Iunonem. Est phantasia, excogitata à quodam, uolente depingere amorem: quia omnis amator est cuculus.

COLL.

Pindarus: Occultæ sunt claues persuasionis amorum in dijs & hominibus, uerecundia tenente, palàm attingere puellas: id est, ex occulta causa. Catullus: Odi & amo: quare hoc faciam, fortasse quæris. Nescio, sed fieri hoc sentio, & excrucior.

Propertius:

Quid quæris? Quare, non habet ullus amor.

Fuerunt pulchriores uxores in Iudæa, quàm Bersabæa: & tamen Dauid illius accenditur amore. Ita amor plerunq; tam uulgaria quàm elegantiora prosequitur, iuxta usitatum uersiculum:

Si quis amat ranam, ranam putat esse Dianam.

Vnde

Vnde Cicero inquit: Sine unumquemq; ſibi ſcribere: Suum cuiq; pulchrum: ſuam quiſq; ſponſam amat.

COLL.

Romani admodum appetiuerunt Atticas mulieres, quia hæ fuerunt admodũ formoſæ, nobiles, eruditæ & medicæ.

Muſæ cecinerunt Thebis in nuptijs Cadmi:
ὅτι καλὸν φίλον ἐστι, καὶ ὃ καλὸν ὃ φίλον ἐστὶ.
Cauſam eſſe credo naturalem ſympathiam conſenſus ſtellarum.

Gallus amat celerẽ pede non remorãte puellã,
Quæ leuis eſt certis, ac magis apta modis.
Hiſpano magis illa placet, cui forma benigna eſt,
Cui Venus ex oculis ſemper amica ridet.
At Italus timidæ lætatur amore puellæ,
Dulcia quæ Veneris prælia ſæpe fugit.
Virgo ſed audaci quæ prouocat ore magiſtrum,
Illa eſt Germano dulcis amica uiro.

Menander.

Ιάλεμος, ἔρως ἄνευ τολμῆς.
Amor ſine audacia, eſt carmẽ lugubre.

Capnio dicebat: Quando ſenex uult amare, & ducere uxorẽ, debet accipere longam furcã, & ſuſpendere de ea crumenas plenas auro, & porrigere per feneſtrã amicæ, uidereq; num uelit aperire, & inſpicere quid in ijs contineatur.

Moguntiæ

Moguntiæ quidam amauit puellã, & impetrauit ut ad eam admitteretur. Asinus ille astãs puellæ, deliberare incipit, dicẽs: Si attigero te, nascetur puer, quẽ postea magnis sumptib. enutrire cogar. Respondet illa: Tu fatue, ego te illo honore uolui afficere, ut cognosceres meam erga te beneuolentiam, & tu cupis me dehonestare? Et sic ipsum per gradus præcipitauit, & ex domo expulit.

Doctoris Martini Lutheri de ducendis choreis iudicium.

Choreæ sunt institutæ & concessæ, ut ciuilitas discatur in frequẽtia, & discãt adolescentes uenerari femineum sexũ, atq; cõtrahatur amicicia inter adolescentes & puellas honestas, quo postea certius eas ambire poßint. Papa dãnauit choreas, quia aduersarius fuit nuptijs legitimis. Ideo simul ad nuptias inuitantur etiam honestæ aliquæ matronæ, & uiri qui sunt spectatores, ut omnia modestè fiant. Sed unum est quod mihi in ducẽdis choreis displiceat, & uelim id publicè à magistratu prohiberi, ne adolescentes in gyros ducerent puellas, præsertim in publico multis spectantibus. De choreis

DE VESTITV, ET MOdestia in incessu.

Non est de nihilo dictum: Mulier quando ueste deponit, pudorẽ etiam deponit. quanto magis uir uestem deponens, pudorem simul deponit?

Versus

Verſus Ennij, quem citat Cicero:

Flagitij principium eſt, nudare corpora inter ciues.

Habui quendam diſcipulum, qui iam eſt doctor Iuris, & conſiliarius eiuſdē Ducis: tum uerò erat pugil. Hic cùm eſſet reuocatus à patre domum, uenit ad me dicens: Domine præceptor, da mihi pecuniam. Ego itaq; interrogabam: Quid uis pecunià facere? Reſpondit: Curaui mihi caligas, quia non audeo prodire in conſpectum patris hiſce caligis. Ad hoc ego nonnihil iratus intuli: Quis malus genius tibi illum præpoſterum & ſerum pudorem iniecit? Quare antea non es ueritus meos oculos, qui non minus offenduntur?

Audiui à doctore Iuris de Duce Eberhardo Vuirtembergenſi, pio principe. Venit in conſpectum eius quidam ſcholaſticus, indutus longa ueſte, quem uiderat Princeps aperta tunica habere caligas diſſectas. Cùm itaq; hic peteret ſacerdotium aliquod, nec quicquā aut certè parū Latinè loqui poſſet, dixit ei princeps: Ira uade, ira uade. quaſi diceret: Ego ſum iratus tibi, propter ueſtem, non ad ſacerdotium conuenientem: uade, ne tibi aliquid deterius accidat.

Honeſtiſsimus dux Saxoniæ Vuilhelmus habuit nobilem apud ſe, ſic ueſtitum ut nunc eſt moris, ad quem dixit: Quæſo mihi gratificare, eas ad ſartorem,

ſartorem, & ſinas te ueſtiri ex optimo panno, meo more, & depone ſciſſas iſtas ueſtes. Ille inquit: Meo arbitrio me ueſtiam. Reſpõdit optimus dux: Et meo arbitrio te pellam ex mea aula: & ſtatim oportuit illum diſcedere ex aula.

Olim in rebus publicis clariſsimi ciues acerrimè uetera inſtituta defenderũt. Quoties enim Romæ ſumptuariæ leges prolatæ ſunt, ut more maiorũ ueſtiret ſe ciuitas? Cato quanta contentione tuetur legem Oppiam apud Liuium, quæ modum ſumptibus mulierum præſcribebat?

Auguſtus cùm uideret Romanos peregrino ueſtitu delectari, ſentiẽs quantũ ea in re mali ineſſet, longa oratione ciues obiurgauit, & ad togæ uſum reuocauit, illum etiam Virgilij uerſiculum citans:

Romanos rerum dominos, gentemq́; togatam.

Apud Virgilium, cùm molliciem obijcit Troianis Turnus, à ueſte coniecturam facit. Ait enim:

Et tunicæ manicas, & habẽt redimicula mitræ.

Animaduerterunt enim docti uiri, ſermonem, habitum, inceſſum, & alios motus corporis, tanquam actionem eſſe animi, in qua uelut in ſpeculo cuiuſq; natura cerni poſſet. Sic & Eccleſiaſtes dicit: Amictus, riſus, & inceſſus, produnt hominis ingenium.

Turcicus Imperator iuſsit ſibi aliquando omniũ

gentium habitus pingi. Cùm itaque pictor plurimarum gentium uestes depinxisset, tandem pingit nudum hominem, & iuxta eum uarios pannos. Iussus igitur à Rege interpretari illam picturam nudi hominis, cùm exposuisset cæteras imagines, tandē dixit: Nudum illum Germanum esse, cui certa forma uestitus pingi non posset, quòd quotidie nouā excogitaret.

Socrates calceis Sydonijs contra suam consuetudinem uti noluit, tametsi ipsius confeßione apti erant pedibus. Nec ille morosus in re parua uideri debet. Pars quædam grauitatis atq; constātiæ fuit, ne quidem in paruis rebus sui dißimilem esse.

Homerus ait: honestum habitum ad existimationem augendam conducere.

Namq; uiro uestis magnum decus addit honesta.

Non enim gemmæ, aut aurum, aut purpura, quarum rerum usus in ciuitatibus bene constitutis etiam interdictus est honestis hominibus, magnopere ornant uiros: sed quia pro ingenijs ac moribus uestitum ferè quisq; sumit, magnam commendationem habet honestus habitus, quòd eo boni uiri delectari iudicentur.

Inter corruptelas rerum publicarum, meritò affectatio siue nouitatis siue peregrinitatis in uestitu numerari debet.

Lacedæmonij hospitem Milesium, cùm alijs delicijs

delicijs affluentem, tum in ueſtitu ſumptuoſiorem, quàm pro Spartana conſuetudine, iuſſerunt ciuitate excedere, ac domi Mileſiam exercere.

Dauid ſuas gentes, cùm à uicino Rege per contumeliam ueſtes decurtatæ eſſent, ac barba contra morem raſa eſſet, iußit extrema regni ipſius oppida tenere, nec prodire in publicum donec barba creuiſſet.

Xenophon ſcribit Lacedæmonios in inſtitutis ſuis præcepiſſe, ut pueri in publico manus intra ueſtes continerent, nec deijcerent oculos ab his quæ ante pedes eſſent. Et ait hæc duo inſtituta eſſe, ut ad uerecundiam, pudorem & modeſtiam à prima ſtatim puericia aſſuefierent.

Albertus dux Bauariæ, auus huius principis, ualde doctus & honeſtus, cùm rediſſet ex Pariſijs in patriã, & eſſet factus baccalaureus, credo Decretorũ (nam Lutetiæ eo tempore nullum ſolebãt promouere baccalaureũ in iure Ciuili) uenit domum in cuculla baccalaurei, & illam cucullã cum alia ueſte baccalaurei multos annos geſtauit. Si iã non Princeps, ſed aliquis mediocris fortunæ, ueniret domũ in habitu ſcholaſtici modeſti, aut ex ſtudioſis illius Ducis ſic domi appareret, ab alijs diceretur inſanire.

Dicitur communi prouerbio: Veſtis non facit monachum. ueſtis enim non eſt animi uirtus uel

uitium: sed sæpe est signum modestiæ & honestatis, uel econtrà.

Nihil est pulchrius, quàm uidere uirum cataphractum. Veteres pulcherrima habuerunt arma, distinctos thoraces auro & argento. Sidonius Apollinaris inquit, se inuitatum ad nuptias Burgundiacas, ijsq; præsentem, cùm alijs suæ gentis nobilibus, uidisse spectaculum pulcherrimum chorearum Burgundiacarum: in quibus uir cataphractus, indutus armis pulcherrimè ornatis auro & argento, duceret in chorea procerā uirginē, & saltaret in panoplia tam facilè ac leuiter, atq; si sine ullo onere fuisset.

Dux Fridericus, laudatißimus & sapientißimus princeps, si quando accidit ut nactus esset caligas rectè factas & accommodatas suis pedibus, solitus est tam diu illis uti, ut sarctor eas resarcire cogeretur. Quia querebatur sibi raro recte fieri caligas: idq; nobis omnibus accidit.

Apud Xenophontem uitio datur Voluptati, quòd sæpius in suā respexerit umbram, & oculos ad uaria loca uolutarit. Sed illa modestia nihilo minus est in nostro Imperatore Carolo V. quòd sicut alijs magnis modestiæ laudibus afficitur, ita præcipuè oculos uagabundos non habeat. Dicam uobis historiam. Cùm post electionem Imperator Antuerpiā ingressus esset, Senatus urbis ut lætari se ad-

ſe aduentu Cæſaris, & ipſi gratificari uideretur, ludos & ſpectacula in plateis, per quas tranſeundum erat Imperatori, exhibuit: inter quæ, pro more ludorum, pulcherrimæ ac uenuſtiſsimæ erant uirgines, toto propemodum corpore nudæ, niſi quòd tenuiſsimo tantum & pellucido uelamento circundatæ eſsent. Cæſar urbem ingreſſus, & ad eum locum in quo exhibebantur ſpectacula delatus (cùm tamen ab alijs undiq; magnus fieret concurſus) ne quidem reſpexit ad uirgines. Narrauit hæc mihi optimus & honeſtiſsimus uir Durerus pictor, ciuis Norinbergenſis, qui unà cum Cæſare urbem eſt ingreſſus. Addebat idem, ſe quàm libentiſsimè acceſsiſſe, cùm ut agnoſceret quid ageretur tum ut perfectionem pulcherrimarum uirginum rectius cõſideraret, dicens: Ego, quia eram pictor, aliquantulum inuerecundius circumſpexi.

Quidam Princeps, cum ſibi ueſtem extraneam confici curaſſet, interrogatus à ſuo cõſiliario, quare tam peregrina ueſte uteretur, dixit: nihil referre, quæ ſit ueſtitus forma. At ille ſubiecit: Veſtis indicat principem eſſe talem uirum, qui ſuis conſiliarijs nolit obtemperare. Das dorfft er im in das angeſicht ſagen.

Non ſine offenſione honeſti homines turpem illum ueſtitum caligarum uidere poſſunt: & certè deformant tantum corpora, & requirunt magnos

ſumptus. Præcipuè uerò Saxones non debebant uti illis caligis, qui uolunt habere laudem conſtantiæ, tibiasq́; elegantes ac ſuris muſculisq́; bene diſtinctas habent. Ex hac ueſtitus leuitate ortus eſt ignominioſus ille uerſiculus:

In curta tunica ſaltat Saxo, quaſi pica.

Sic ſe deformãt turpibus illis, & tanta cum pannoſitate dependentibus caligis.

In uicino quodam oppido templum ingrediẽs, uidi quendam cantorem ad pulpitum ſtantem, & indutum tam breui tunica, ut uix nates tegere poſſet. Ita impudenter ille nebulo aſtabat in cõſpectu Dei, cum honeſtæ matronæ ad ſacram Domini cœnam accederent. Si ego fuiſſem conſul illius loci, conieciſſem illum ſcurram in carcerem. Cogitate quantum doleant animi noſtri, cùm uidemus turpitudinẽ in ueſtitu. Luxus in ueſtitu & in epulis, multa ſecum uitia trahit.

In Italia eſt conſuetudo, ut uiri & mulieres prorſus ſine uelamentis ueniant in balnea. Hanc conſuetudinem ſi quis uellet in Germania conſtituere, ille eſſet uirgis cædendus.

Doctrina de uocatione pertinet ad iuſticiam & modeſtiã. Quidam, quem & ego noui, & multi etiam inter uos, cùm eſſet hoſpes in alia regione, rogatus ut concionaretur, recuſauit: quia dicebat ſe non poſſe in illa monaſtica ueſte concionari,

ſed

ſed in ſua curta ueſte uelle manere. Veſtis non ſanctificat, ſed tamen offendit oculos. Ego credo multos, qui incedunt breuibus ueſtibus, eſſe ſanctiores quàm ego ſum: ſed tamen non decet honeſtos homines. Quia illa leuitas in ueſtitu eſt etiam ſignum & ſignificatio leuitatis in moribus, & in alijs uitæ actionibus.

Gregorius Nazianzenus, cùm uideret Iulianū Athenis, ſtatim iudicabat ex illius inceſſu, quanquam humili, qualis eſſet futurus, dicens: Quantū malum nutrit reſpublica Romana?

Nuper quidam, cùm priores caligæ ei perijſſent, rogatus, ne ſibi tales caligas ſciſſas amplius fieri curaret, reſpondit: Si non curarem mihi fieri ſimiles, à meis ſocijs deriderer. Sic ille ſuos ſocios pluris faciebat, quàm honeſtorum hominum de ſe iudicia.

SEPTIMVM PRAEceptum.

DIVITIAE.

Craſſus dixit, neminem eſſe diuitē, niſi qui poßet alere annuum exercitum. Plutarchus eum reprehendit, & addit: Ad bellum inexhauſtæ opes requiruntur: Krieg iſt ein bodenloß ding. Craſſus fuit tam diues, ut ſexaginta thonnas auri poſſederit. Regno Franciæ eſſet difficile, annuum exercitum ſuſtentare.

Pomponius Atticus ſic definit diuitias, ut Epicurus definiuit: Diuitiæ ſunt ad legem naturæ cõpoſita paupertas: id eſt, Ne uiuas in ſordibus, et habeas neceſſaria, non tantum pro ſuſtentatione tui corporis, ſed etiam pro tua familia, pro educatione liberorum & alijs rebus neceſſarijs: id eſt, ſi rectè conſideras, ut habeas panem quotidianum. Alia huius dicti non multum priori diſsimilis expoſitio. Eſt conuertibilis propoſitio: Paupertas ad legem naturæ compoſita, eſt copia rerum, ut inde tu, tuiq́; commodè, non ſordidè contra naturam uiuant: ſunt copiæ rerum, conuenientes naturæ.

Diuitiæ.

Pytthias tam diues fuit, ut potuerit alere decies cẽtena milia hominum, totum uidelicet exercitum Xerxis. Idem tamen poſtea factus eſt tam inops, ut fame tandem mortuus ſit. Vuer zům heller iſt geborn, der kombt nimmermer zům groſchẽ. Prouerbium eſt, ſignificans quòd Deus uelit aliquos pauperes eſſe, nec omnes eſſe diuites. Vult eſſe diuerſitatem donorum, iuxta prouerbium Salomonis: Pauper & diues unà habitabunt.

Pythias

Fridericus à Dõn dixerat ad ſeniorem dominum de Orlemunt: (quæ fuit nobiliſsima familia in Thuringia, iam uerò eſt extincta) Nobiliſsime domine, tu es ex nobiliſsima & antiquiſima familia in tota Thuringia, ideoq́; ſic aut ſic te compares. Ibi ille reſpondit: Vnd wenn ich ſchon ſo adelich

lich wäre, das mir die repphünerfedern aus der nasen flugen, was hülff es, wenn ich kein gelt hette.

Fridericus de Dön solitus est dicere: Quid mihi prodesset, etiamsi tam nobilis essem, atq; Alexander Magnus, nec haberem pecuniã? Profectò nullus me non haberet despectui. His quoq; addebat uersiculum:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uilla.

Rectius sic se habet antiquus uersus:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uirtus.

Iam uerò inuerso ordine iactatur.

Simile dixit Pflug, pater Iulij episcopi Naumburgensis:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uilla.
Hastu gelt, so tritt här für:
Hastu nicht geltt, so tritt hinder die thür.

Habebam aliquando mecum hospitem, Hispanum, bonum uirum, qui, cùm casu loqueremur de præsentibus negocijs, dicebat: Bonum est, semper habere pecuniam in loculis. Respondit ei: Verum est, omnes sic sentiunt de illa propositione.

COLL.

Iocus.

Narratur historia de Sigismundo Imperatore, cùm eius equus mingeret casu in flumine, ibi quidam ex equitibus suis dixit: Ille equus habet sui domini naturam. Imperator miratus, quærit ex

seruo, quid uellet sibi hoc dicto? At ille: In undam spargere equum urinam, ubi antea abundet aqua: sic illum erga eos beneficum esse, qui antea diuitijs abundarent. Animaduertit hoc Imperator, & dixit: Age, experiare tuam fortunam, quando diuerterimus. Postquam uenissent in hospitium, statim Imperator iußit apparari duas pyxides eiusdē formæ & magnitudinis, & deinde etiam impleri, unam auro, alteram plumbo, æquali tamen pondere. Peracta hac re, iußit ad se accersi seruū, permittitq́; ei eligere utram malit. Seruus iam hanc, iam illam aspicit, incertus utram malit sumere, tādem arripit plumbeam pyxidem. Tum, inquit Cæsar: Iam uides culpam non esse meam tuæ paupertatis & inopiæ, sed fortunam tibi aduersantem.

COLL.

Plautus ait, quòd res secundæ superbiam deceant. Vbi enim quis se opibus aliquibus excellere uidet, statim superbia fastuq́; animi inflatur. Sic nanq; usuuenire uidemus, ut qui potens est, & alios ualet cōtemnere ac supprimere, is uerè superbire poßit.

Quando mendicus euehitur ad honores uel opes, tunc non est sui compos, & plerunq; alijs est insolentior, ut dicitur:

Asperius nihil est humili, cùm surgit in altum.

Sic aliquando mulier quædam pia & honesta, labo-

laborans maxima angustia rei familiaris, ad me dixit: se uiuẽte marito non fuisse apud se annos quindecim, propterea quòd maritus subito fortunæ afflatu nouem milia Ioachimicorum accepisset: qua pecunia cõsumpta à liberis decoctoribus, nunc iterum se mentis compotem factam esse dicebat. Hæc sæpe ad nos iter faciebat, studio audiẽdi Lutherũ. Recte igitur monet Poeta:

Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente,
Diues ab exili progrediêre loco.

Seneca: Quid appetis aurum, cùm nihil sit nisi terra sulphurea? Sed facilè fuit illi huiusmodi iactare. Quando enim hæc scripsit de paupertate, habuit sexaginta thonnas auri. Vnusquisq; sanè libens ac patiens talem paupertatem ferret.

DE PROFVSIONE.

Cardinalis Augustæ in conuentu inuitauerat Duces & alios quosdam dominos, ad cœnam quandam: quæ ita splendidè apparata erat, ut quando fercula deportabantur, seu leuabantur, ibi aperirentur aßeres mensæ, unde aues euolarent, & sic deinceps rursus sternebatur mensa.

Quando Cleopatra certauit cum Antonio de sumptibus cœnæ, ibi illa facetè lusit cũ isto centauro, ut nihil aliud dicã. Antonius fuit homo solaris, et tamẽ magnificus, ideoq; præparauit magno sumptu conuiuiũ. Postridie inuitauit Cleopatra rursus

Antonium in conuiuium tenuißimi apparatus, sed dempsit de auricula gemmam, seu margaritam, & imposuit aceto, in quo mox soluitur, ut sal (tam mirabilis est συμπάθεια in rerum natura) ac sic Antonio eam propinauit. Postea facta æstimatione gemmæ, hæc longè superauit cœnam Antonij.

Poloni superfluitatem assumunt à Germanis, Italis & Hispanis, ita ut credam nullum talem apparatum esse, qualis est Polonicus. In Germania est etiam superfluitas, ubi dena fercula apponūtur. Noui principem, qui cùm aderant hospites, tantum apponebat eis quadraginta fercula.

Vidi nuper fortè matremfamiliâs sedentem & flentem in domo sua, propterea quòd domi suæ tantum octo fercula proponerentur. Quia dominus seu paterfamiliâs cœpißet sumptus aliquantulum diminuere, cùm antea duodecim fercula mēsæ apposita fuissent. Flebat ideo, quia illi inutiles sumptus aliquantulum diminuebātur, cùm duo fercula satisfecissent: also fressen wir Deütschen vns selbs lamb, kranck, todt vnd in die hell. Illa, proh dolor, paßim in mundo fiunt.

Iohannes Fridericus dux Saxoniæ, difficultate œconomiæ motus, statuit nō alere amplius priuatis alimentis ministros et aulicos suos: sed singulis certam pecuniam dare, qua alibi cibos caperent, ne haberet necesse tantos sumptus culinæ impendere.

dere. Hoc per unũ annũ tentato, mutauit sententiam, eo quòd multò plus hac ratione alendis suis impẽderet, quàm ipsi priuata culina constaret. Dixit se octingentos florenos plus quàm antea exposuiße uno anno, in comparando cibo. Tanta est apud Germanos prodigalitas & profusio, ut mutari non poßit.

Nobilis quidam ualde diues, ac mihi bene notus, uocauit ad se in oppidum Naumburg suam cõiugem, & alios amicos, ubi magnum conuiuium ipsis instituit. Postquam paululum cõpotassent, ex stulta profusione effregerunt et cõminuerunt fornacem, atq; etiam lectos dißecuerunt: ita ut postea in subducendis rationibus, uiginti floreni tantum pro damno eo dato, atq; adeò furore, computati sint. Audiui uerò ex hospite, dicente: se nolle centũ florenos accipere, ut illam ἀσωτίαν iterũ uideret.

Paulus pontifex dixit, se habere duos filios, unũ prodigum, & alterum frugalem. Prodigum uocauit, regem Galliæ Franciscum: frugalem uerò, nostrum Imperatorem Carolum. Sed rex Galliæ aliquando dixit: Quid profuit nostro patri unquam filius iste frugalis, qui non potest tantum obtinere in suo Imperio, ut reprimat rebelles illos in religione? Ego habeo quietum regnum, in quo omnes repugnantes patri meo Pontifici tollo.

Noui adolescentes duos nobiles, qui adeò luxuriosè

riosè uiuebant, ut etiam uinum Rheticum uino Rhenano, æstiuali tempore, tanquam sordidæ aquæ, imponerent, ut maiori cum uoluptate bibere possent. Vinum autem Rhenanum aliâs suis, tanquam uilißimum potum bibendum dabant. Hi post aliquot menses in tantam redacti sunt paupertatem, ut etiam cum coniugibus & liberis, non sine maximo uitæ discrimine, ex ciuitate à creditoribus expellerentur: & nisi parentes fecissent, creditores in liberos & coniuges impetũ fecißent.

COLL.

Vir admodum diues in Borußia petiuit ab Astrologo, ut sibi natiuitatem erigeret, & finem uitæ prædiceret. Quod cùm faceret Astrologus, & certum tempus mortis constitueret, ille lautißimè interim cum suis sodalibus uixit, ita ut omnem penè substantiam dilapidasset, cùm finis uitæ instaret. Sedebat autem in sedili expectans mortem, quæ longè adhuc aberat. Et cùm iam parcius uiueret, etiam sanitas augebatur. Cùm autem nihil de patrimonio amplius restaret, coactus est sæpe colligere eleemosynam ad fores templi, nec ullus sociorum eum postea agnouit. Petens autem dicebat: Lieben herren helfft einem der sich im reichtumb verstigen hat. Amici autem nolentes turpitudinem aspicere, effecerunt ut nanc isceretur publicum munus, unde 50. aureos aut plus

NB

plus habebat. Ibi ex dimidia parte uiuebat, dimidiam in alios usus collocabat, ita ut multum lucrifaceret. Tandem nactus maius officium, plures opes quàm ante habuerat, corrasit. Sic didicit deinde parcius uiuere, & malum sodalitium uitare. Inuenies autem multa milia, quibus non iterum talis fortuna eueniat.

Sedi olim alicubi in conuiuio, ubi quidam honestus uir nobis dixit: Habui ex dote uxoris meæ mille trecentos aureos. Quæ porrò alioqui habeo ex quotidiana practica, illa consumo, nec possum inde multa comparcere. Hanc autem dotem uolui reseruare pro uxore & liberis. Dedi cuidam nobili, sed propter ipsius prodigalitatem perijt mihi. Quid faciam? tulit æquo animo bonus uir, quem adhuc uiuere credo. Nobilis quidem ille uera fuit lamia: plurimas uiduas decepit, aliosq; non paucos sorte fraudauit. In Anglia certauit cum rege pompis, in apparatu conuiuiorum, ludorum & spectaculorum. Ita permittitur quidem alicui ludere, quandiu pecunia ipsi suppetit: sed postea hac consumpta, audiendũ est ipsi illud Ouidij:

Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Fuit in aula regis Ferdinandi unus de præcipuis consiliarijs eius, Hispanus, Halomantes, qui prius fuerat decoctor, & (ut uocãt) Bancorupto, quum

postea

poſteaquam perueniret in aulam, ſicut ſæpe fit, propter ingenij & conſilij dexteritatem apud Regem diteſcebat: quia tales homines ſunt induſtrij, & fuit in magna Regis gratia. Cùm hoc fortè unà ſedens in conuiuio Dux Brunſuicenſis, frater ducis Henrici, epiſcopus Mindenſis, cùm uideret ipſum eſſe in magna gratia & authoritate apud regem, interrogat alium quendam aßidentem, quomodo uocetur? Ille reſpondit: Bancorupto. Epiſcopus non ſatis intellecto nomine, alloquitur eum, & propinat poculum, inquiens: Domine Bancorupto, ego propino tibi bonum hauſtum. Ille boni cõſuluit, accepto poculo, ac dißimulat illos ſermones. Interpellat uerò unus ex aßidentibus Epiſcopo, dicens, Nõ eſt hoc ei nomen proprium, ſed Bancorupto eſt nomen contumelioſum. Ibi epiſcopus iraſcitur alteri: & parũ abfuit quin eum gladio petiuiſſet.

Cùm aliquis probro daret regi Galliæ, quòd ſoleret parcere pecuniæ, reſpondit Imperator Carolus V. Credite mihi, ſi poteſt bene guardare ſuam pecuniam, haud ſtultè facit.

Dux Fridericus aluit tantum centum equos in aula ſua. Et quando ibat ad comitia, habebat comitatum triginta equitum. Dixit enim, impediri conſilia magno comitatu. Nunc autem non potentiores ipſo, alunt quadringentos, aut plures.

Parſi-

PARSIMONIA.

Qui colit Seruatium, coletur à Vincentio: wer bhelt wann er hatt, der nimbt wenn er darff. Item: *Bonus Seruatius, facit bonũ Bonifacium.* Nemo ex nostris studuit magis parsimoniæ, quàm doctor Augustinus: qui quolibet anni tempore coemebat, conseruabat, & distribuebat ea, quæ ad œconomiam necessaria erant.

BENEFICENTIA ET liberalitas.

Nulla est elegantior doctrina de liberalitate & parsimonia, quàm quæ est apud Salomonẽ: *Fontes tui deriuẽtur foras, et tu dominus eorũ maneto.*

Deus hanc ipsam ob causam condidit homines & angelos, ut essent creaturæ, quibus se & sua bona communicaret, iuxta dictum: Bonum est communicatiuũ sui. Deus enim sua bonitate omnia condidit, non ut ipse solus illis frueretur, sed ut alijs illa sua bona cõmunicaret. Huc etiam illæ pulchræ regulæ pertinent: Τὸ ἀγαθὸν κοινωνικὸν ἑαυτοῦ. Quo natura est præstantior, eo magis est κοινωνική. Item, χρηστὸς ἀνὴρ κοινὸν ἀγαθὸν, ὥς φασιν.

Dux Fridericus Palatinus Heydelbergæ humaniter excepit rusticum sibi offerentẽ pyra, simulq; petentem nescio quid. Princeps beneuolus statim accepit donum, quantumuis exiguum: ac id, quod

ab ipso petiuerat, perfici mandat. Acceptis ultro citroq; beneficijs, rusticus à principe dimittitur. Illud nõ fuit sordidũ, sed fuit signũ pij Principis, bẽnefici, & beneuoli erga suos etiã infimos subditos.

Dux Fridericus ante annos triginta, cùm esset magna frumenti difficultas, ita ut modius uenderetur octodecim grossis, dedit multis colonis in Misnia & Franconia ac uicinis locis frumenta. Postea uerò à diuitibus, & illis qui potuerunt reddere, recipit quod dederat: reliquis autem totum donauit. Illa fuit concinna liberalitas. Aristoteles enim inquit: Liberalitatem debere esse concinnam.

Credo nostris temporibus non fuisse magis beneficum & liberalem uirum, quàm est D. Iacobus Fuggerus. Audiui à Stigelio, quòd Venetijs, cum ipsum Fuggerum conueniret quidam mercator pauper, peregrinus, petẽs ab eo duo millia florenorum: ille statim dixit, Veni deinde, isto tempore, ad istum locum, tunc hanc pecuniam dabo. Cùm dedisset, dixerunt ad eum ipsius familiares: D. Iacobe, ualde miramur quòd tantum pecuniæ huic peregrino & ignoto largiaris. At ille subridens, respondit: Bene noui hunc uirum, cuius integritatem & constantiam tanti facio, quanti ullius mercatoris in hac tota regione. Idem D. Iacobus Fuggerus per suam beneficentiam & liberalitatem suas facultates adeptus est.

Cùm

Cùm pugna ad Mulbergũ eſt cõmiſſa, multi nobiles uiri cum principe Electore Friderico ſunt capti, & inter reliquos Cancellarius Iodocus de Heide, & Secretarius Vuolfgangus: quibus captis erepta ſunt omnia, quæ ſecum tunc habebant: ac relicti ſunt uincti ad arborem uicinã pago Piſtritzs, ubi cum fortè præterijſſet Secretarius Cæſaris Obernburger, ſtatim exprompſit decem aureos, quos dedit eis: ac promiſit ſe per ſuum puerũ curaturũ, ut haberent cibum ex culina Cæſaris, & ita properat ad Imperatorem. Poſtea uerò in oppido Vuiteberga, cùm eſſent liberati, uoluit Cancellarius reddere pecuniam Secretario Obernburger: ſed is non accepit, dicens, ſe tunc cùm daret pecuniam, propter properationem & uaria negocia, quibus tunc animum occupatum habuerat, non potuiſſe cogitare: alioqui decuiſſe in illa amicorũ calamitate alia officia humanitatis & amiciciæ amicis præſtare. ſed ſtatim poſt doluiſſe, quòd amicis nõ plus pecuniæ dediſſet: itaq; orare ſe, ne hũc quoq; dolorem ſibi addant, ut cogant illum pecuniam expoſitam recipere. Sic humaniſsimè factũ & dictum eſt. NB.

Menander: χρηστὸς ἀνὴρ κοινὸν ἀγαθόν: id eſt, Bonus & beneficus uir, eſt publicum bonum. In multis ciuitatibus aliqui tales reperiuntur, qui ſuis ſumptibus priuatim alunt miniſtros, adiuuãt

miniſterium, benefaciunt reipublicæ, fouent ſcholaſticos, aliosq; egenos: tales uiri uerè ſunt publicum bonum. Talis erat Lipſiæ pius & honeſtus uir Henricus Schurer. Ille multis benefaciebat pauperibus, credebat illis pecuniam: & qui non poterant reſtituere, illis donabat. In primis uerò beneficus erat erga pauperes ſcholaſticos, ac bene faciebat miniſterio Eccleſiaſtico. Hic primum ipſe quoq; pauper fuit: ſed poſtea pro fideli ſua diſpenſatione ac beneficentia, à Deo ſuper plura conſtitutus, & opibus auctus, agnouit & diuinam benedictionem & gratiam, in diesq; magis ac magis beneficum ſe erga miniſtros Eccleſiæ, literarum ſtudioſos, aliosq; egenos exhibuit.

COLL.

In hiſtorijs de uita Germanorum principum & hæc, non contemnenda inter cæteras, habetur, quæ nos meritò ad eleemoſynas erogandas, omnigenamq; liberalitatem Chriſtianam cõmouere debet. Epiſcopus Mediolanenſis cum ſuo miniſtro iter aliquò faciens, cùm inter eundum in uia mendici ab eo eleemoſynam peterent, iußit miniſtrum omnem pecuniam illis pauperibus dare. Habebat autem tantum tres aureos. Miniſter diu ſecum deliberat, an tota ſubſtantia mendicis eſſet danda? Tandem cogitat: Ne mihi meoq; dominoq; deinde ueſperi eſuriendum, & carendum ſit, reſeruabo nobis

nobis pro uiatico unum aureum. Numerat igitur eis duos aureos, & abijt. Cùm iam paulo ulterius processissent, quidã nobiles pij & boni uiri episcopo obuiam ueniunt, quibus hic Episcopus propter suam pietatem & beneuolẽtiam erga pauperes erat notus: ideoq; mandant, ut ministro episcopi ducenti coronati numerarentur, unde Episcopus se sustentaret, & haberet facultates, ex quibus pauperibus uictum præberet. Minister pecuniã læto animo accipit, accurrẽs ad Episcopũ, ac inquiẽs: Domine, hi nobiles mihi ducentos coronatos numerarunt, ut tibi darẽ. Tunc Episcopus: Ah tu me & te decepisti. Quid ita? ait minister. Nonne (inquit ille) te iussi ut dares omnes tres aureos pauperibus, & tu seruasti unum? nonne ita fecisti? Respõdet minister: Confiteor me fecisse. Quia putabam nobis carendum esse: ideo reseruaui unum. Vide, inquit Episcopus, tu mihi & tibi nocuisti. Si enim dedisses tres aureos, accepisses trecentos.

COLL.

Carolus Magnus semper in sua aula habuit mensam plenam mendicorum. Et si quando Cæsar cibum in aula caperet, ijdem mendici non procul ab ipsius mensa erant collocati. Venit aliquando ad Carolum Magnum quidam Saracenicus princeps, (quia eo tempore multi iter in Germaniam & uicinas regiones faciebant) qui cùm à Cæsare

benignè eſſet acceptus, & ad prandium inuitatus, princeps in aulam ingreſſus, omnia diligenter explorat. Cùm autem iam ad locum prandendi uenisset, uidet multos Satrapas holoſerico & aureis cathenis ornatos, alijs menſis aſsidere: & inferius menſam plenam uiris, annis pannisq; obſitis. Rogat itaq; Imperatorem, quinam iſti pannoſi & miſeri eſſent? Reſpondet: Sunt amici & ſerui noſtri Dei, quem nos Chriſtiani colimus. Rurſus interrogat Regem, quinam iſti alteri eſſent, putans Satrapas. Rex inquit: Sunt mei miniſtri. Tunc ille: O', ſi tuos miniſtros præfers amicis & ſeruis Dei tui, ego nolo amplecti ueſtram religionem, cùm tam pannoſi & miſeri ſint amici Dei tui, miniſtri uerò tui tam ſplendidi & ornati ſint. Hic reprehendit hypocriſim beneficentiæ Cæſaris, quam erga pauperes exercebat. Etſi autem uerum eſt, Cæſarem erga hos pauperes ſuo quodam conſilio honeſto beneficentiam declaraſſe: tamen illud principis dictum nõ eſt probandum, quòd ſit offenſus his amicis Dei, ut Regis uerba ſonabant, quo minus Chriſtianam religionem amplectandam eſſe cenſuit. Debet enim diſcrimen eſſe inter mendicum & Regis ſatrapam.

Brettæ in mea patria, in bello Bauarico, uicini multi, plures quàm trecenti, capti fuerunt: quos omnes, non ſolum illæſos, ſed etiam gratis, ſine

λύτρῳ,

NB

pannosi

NB

λύτρῳ, propter uicinitatem dimiserunt. Et cùm dimitterentur, nihil ab eis petitum est, nisi ut huius beneficentiæ in simili uicinorum calamitate memores essent.

COLL.

Magna est beneuolentia Turcicorum militum. Si manipulus habet panem pro uno nummo, diuidunt in decem aut undecim esurientes.

Imbre Bascha, quem Solymannus, unũ ex præcipuis suis consiliarijs interfecit, magnum hospitale in urbe Thessalonica condidit.

Homerus, χαριζόμενος παρεόντων, gratificans pro præsenti copia: nembt für gůt, was das haus ver mag. Item, δῶσις ἀγαθή τε φίλη τε, meum munusbonum & amabile.

COLL.

Fortè in uia conueniunt cæcus & claudus. ubi cùm sine duce progredi cæcus non posset, claudo etiam uehiculo opus esset, retinebatur uterq; suo malo. Videt autem claudus cæcum ualidos lacertos, firmos pedes, deniq; robur integrum corporis habere, nec quicquam morbi in eo hærere, nisi quòd oculis captus erat. Quare prudenter iniijt rationem, ut inter se communicarent operas, & alter sarciret id quod deerat alteri: ut cæcus tolleret in humeros claudum, claudus monstrator uiæ esset. Exponit suum consilium cæco, & suam

operam pollicetur. Etsi fortuna imponebatur non leuis cæco: tamen cùm humanitate socij caperetur, non detrectat hanc conditionem. ac sublato in humeros claudo, pergit, & gubernat eum claudus. Ita amanter communicatis operis, iter susceptum conficiunt. Hæc est imago beneficentiæ, & beneuolentiæ mutuæ in Republica.

SORDES.

Quidam nobilis uolens frugalis uideri, dicebat: Non decebat familiam recenti pane pascere, citò enim multum deuorat: neq; ministris tam bonus potus esset concedendus, ne aßuescant se nimium ingurgitare. Item, frugi paterfamiliâs non debebat equis tam bonum ac recens pabulum proponere, ne nimium absumant. Hæc ita solo lucro intentus ratiocinabatur, nihil pensi habens, quid noceret aut congrueret eorum ualetudini. Nequaquam hæc fuit frugalitas, sed mera auaricia & sordes.

Noui duos Canonicos, admodum sordidos. Horum alter, nomine Silberberger, qui reliquit plus quàm triginta millia aureorum, homo artheticus, ita sordidus, auriq; cupidus erat, ut si quando ingentes cruciatus, quos ex morbo perpetiebatur, lenire uellet, iuberet sibi afferri peluim aureis impletam, quibus inuoluebat manus, taliq; inuolutione se in maximis doloribus & corporis ipsius cruciatibus oblectabat. Huius uerò mortui hæredes

des fuerunt, Episcopus Treuirensis, & alius uicinus princeps, qui pauperi cognato Canonici tria millia aureorum dabāt, & reliquam hæreditatem ipsi inter se partiebantur. Sic sordidus bene collocauit suam parsimoniam, alijsq́; satis opulentis reliquit, quæ ipse tanta auaricia comparserat.

Noui alium Canonicum, uiuentem in his terris Saxonicis, qui accepit hæreditatem doctoris Henningi, æstimatam duodecim millibus aureorum: & ipse iam antea ex suis facultatibus plus habebat, ita ut post mortem reliquerit ultra uiginti millia aureorum. Miser ille Canonicus in uita tantis fuit sordibus præditus, ut supplicationes soleret cōscribere, etiam pro uno grosso. Hæredem autem constituit spuriam quandam, impudicam mulierem, quæ tantam hæreditatem cum sui similibus breui tempore decoxit.

COLL.

Quidam Episcopus Mersburgensis tam sordidus fuit, ut uenderet partem esocum seu salmonum quos ipsi donauerant principes Anhaldini, & aliquam partem sibi reseruabat.

Episcopus Saltzburgensis tā auarus & sordidus fuit, ut equitans abscōdere soleret pileū subpallio, ne pluuia madefieret. Potius uoluit caput madefieri, quàm pileum. Et cùm ei donarētur aurea (quæ Arātia nocāt) poma, iterū ea uendere solebat, ut

acciperet pecuniã, cùm tamen quotannis haberet reditus uiginti millia florenorum.

Romæ Curtisanus quidam, uel parsimoniæ, uel potius auariciæ causa interdicebat suis famulis, ne biberent uinum. & cum mitteret seruum in cellam allatum uinum, cogebat illum sumere aquam in os, ne uinum biberet: & cum reuertebatur, coram se expuere iubebat. Famulus uerò in cella aliam aquam in uase quodam ponens, sumptam aquam coram domino in cella expuit, & bibit quãtum uini uolebat: deinde iterum aliam aquam in os sumptam, reuersus coram domino expuit. Sic facetè illum sordidum hominem decepit.

AVARICIA.

Cùm Heydelbergæ frigus incidisset, ibi multi ciues precium uini auxerunt. Illud dux Palatinus, ut iustus princeps, ægrè ferebat, ac iubebat singulorum diuitum cellas perquirere: & ex qualibet cella, in qua multum uini erat inuentum, unum uas extrahere. Præcepit etiã, ut illa uasa in cellam ciuitatis ueherentur, & uinũ communi precio, quod antea solitum erat, uenderetur. Ita & reipublicæ bene consuluit, & auaros istos fœneratores iustißimè puniuit, pecuniamq; in usum reipublicæ collocauit.

Anno (ni fallor) 43. cùm diu annonæ caritas fuisset, & tandem ea leniretur, quidam rusticus in Sa-

in Salinis Saxonicis fortè circa Pascha frumentum spe lucrandi in urbem uexerat: quod quia uilius spe sua uendiderat, ualde dolebat. Cùm ex urbe domum reuerteretur, sedebat mœstus in curru, & seruum insidentem equis increpat, eo quòd caneret. Iuuenis pergit in proposito canendi. Quare canis? inquit rusticus. Respondit iuuenis: Cur non canerem? quia facta est relaxatio annonæ. Quam hilaritatem rusticus ægreferens, præ mœsticia animi retro de curru se suspendit. Seruus non animaduertens heri tragicam mortem, lætus interea pergit. Paulo uerò pòst homines ei obuiam uenientes, alloquuntur eum, dicentes: Quare tuum herum suspendisti? Respiciēs igitur seruus, uidit herū suum à curru suspensum trahi. Quapropter perterrefactus, orat illos homines, ut ipsi coram iudicio testimonium perhibeant. quod etiam fecerunt.

Historia, à doctore Pomerano recitata.

Rusticus quidam auarus, cùm potiretur multo frumento, fore sperauit ingentem annonæ difficultatem: idq; sedulis uotis petebat. Cùm uerò ea secum ita in animo uolueret, cœpit deniq; miser eò omnem spem & fiduciam conijcere, ac molliter eo animo superbo delectabatur. Tum indies quoq; ingressus horreum suum, illud contēplari, & quasi animam suam uisere solebat. Accidit autem non

multo

multo pòst, quàm rusticus hæc facere cõsueuerat, ut ab amico ad cœnam uocaretur. Ibi largius fortè uino ingurgitatus, reuertens domum, non quieuit, nisi prius uiso frumento: non curans adhortationem suæ coniugis & familiæ, ut à suo instituto desisteret. Accepta itaq; lucerna, frumentum in borreo uisitat. Cùm uerò ingrederetur, & perambularet horreum, admirans suam felicitatem, propter frumenti copiam: ibi temulentus imprudens labitur, & candelã è manibus abijcit, quæ postea frumentum & borreum incendit & absumpsit, ut miser ægrè fuga sine uitæ dispendio euadere potuerit.

COLL.

Quidam rusticus ex quibusdam signis coniectãs futurã esse annonæ caritatem, retinuerat apud se frumentum, sperans se inde magnum lucrũ & magnas diuitias consecuturum. Cum igitur ascendisset aliquando in granarium, uolens se oblectare aspectu frumenti: ibi diabolus ita uexauit eum, offundens etiam oculis caliginem, ne frumenti quicquam uideret. Qua re subitò terrore perculsus, se in granario suspendit.

Cùm Iudæi rursus in Haßiam reciperentur, fortè ad nostrum amicum Dionysium dicebam: Qua re permittitis ut concedantur sedes Iudæis in Haßia? Respondit: Profectò ego uehementißimè repre-

reprehendi & dissuasi, tamen nihil potui efficere. Quare? Tũ ille: Quia unctio docet & efficit omnia, uidelicet, quòd manus bene ungãtur auro.

Memini multa exempla, ubi magistratus emit omne sal quod in oppida inuehitur: & postea maiori precio, quando nullum adest, uendit. Prohibet etiam, ne peregrinum sine ipsius consensu uendatur. Hæc est magna auaricia & iniusticia illorum hominum.

M. Antonius quadam auaricia aliquando Romæ omne frumentum, quod inuenire poterat, coemebat: postea cùm nullum amplius esset, multo maioris, quàm unquam ueditum erat, uendebat.

COLL.

Tanta fuit auaricia Vespasiani, ut etiam censui cloacis imponeret: & si potuisset, etiam uentris crepitibus imposuisset. Quicunq; enim cloacam habuit, illum oportuit Vespasiano quotannis certam pecuniæ summam pro ea soluere. Et cùm aliquando propter istas sordes indignas Imperator à filio reprehenderetur: pater accipiens pugnum plenũ aureis, quos ex cloacis collegerat, adhibuit naso filij, inquiens: Fili olfacias, num hæc pecunia oleat cloacam? Sed filij tanta fuit beneficentia & clementia erga subditos ac pauperes, ut si unum diem prætermisißet, in quo nõ aliquid beneficij in paupe-

pauperes, uel alios suos subditos collocasset, dixerit, se male illum diem perdidisse.

Olim tempore Rudolphi imperatoris, magnū quidam erat, si quædam regio (quam propter certas causas non nomino) cogebatur quindecim milia aureorū in una pensione dare. Iam id pro nihilo habetur. Non enim crederem talem pecuniam iam sufficere ad unum conuiuium, seu (ut uocāt) ad unam banketam. Si non colligunt ex eadem regione tres thonnas auri, nihil est. Ita crescunt seruitutes, & exhauriuntur regiones, ut aliquando contra communem hostem Turcam nihil facultatum habituri simus. Hæc non malicia quadam in contumeliam ullius dico: sed cum alijs bonis uiris calamitates deploro secuturas.

COLL. Lectori.

Hîc tria exempla pertinentia ad locum de diuortio (quem in sexto præcepto inuenies) irrepserunt: quæ si legeris, ad eundem referto.

Turcis est grata licentia ducendi uxores, quot quisq; uoluit, quia apud Machometistas nō est coniugiū. Ducunt enim quot uolunt: & dimittunt coniuges sine causa, quando uolunt. Sed lex Moysi non concessit diuortia sine causa.

Non omnis qui abest à sua coniuge, est desertor, & perfidiosè abest. Vt, cùm absunt quidam propter

propter militiã, alij propter legationes necessarias reipublicæ: interdum etiam propter priuatas negociationes, ut mercatores. Habent etiã illa suum modum. Certè potestas debet uti seueritate in his rebus. Ante paucos annos quidam concionator in oppido Zeitz duxit uxorem. Aliquanto pòst uenit altera seu prior uxor, & magistratui dixit, hunc esse suum maritum. Senatus rem domino Episcopo Iulio Pflug exposuit. Hic re intellecta, curauit eum includi in carcerem: & rectè fecit. Potuisset uti maiori seueritate, sed non uoluit facere, ne diceretur odio doctrinæ fecisse. Expulit eum deinde, dimisitq; incolumem. Iure usitato in legibus, quarum hodie usus est in Romano iure, potuisset decollari. Magna est malicia multorum hominum, à suis cõiugibus temerè migrantium.

Ante aliquot annos, pastor in Dieben coniunxerat personas quasdã satis temerè. & scripsit literas, in quibus expressè posuerat hanc sententiã: Ego episcopus in Dieben coniunxi has personas, hoc tempore. Si quis petit huius mei propositi rationem, ueniat ad me in meum episcopatum, ubi ipse exponam meum in hac causa iudicium. Illustrißimus Princeps collocauit eum in carcerem Torgæ: & sic uenit in ipsius episcopatum. Posteà uerò fuit pro eo deprecator.

Cùm Alphonsus rex Hispaniæ iter faceret in regno

regno ſuo Neapolitano, occurrit ei mulier eiu-
lans, & conquerens, quòd paſtor illius loci nõ uel
let ſepelire ipſius maritum, niſi daret tantum pe-
cuniæ, quantum non poſſet ſoluere. Rex ſtatim iu-
bet adduci ſacerdotem, & mandat ei fodere ſepul-
chrum. Sacerdos nihil mali metuens, fodit. Cùm
itaq; effodiſſet, iubet eum deſcẽdere in ſepulchrũ,
& præcipit miniſtris circa ſacerdotem tam mul-
tum terræ conijcere, quàm erat egeſtum, ut ibi te-
neretur captiuus. Sic uiuus ſtetit in ſepulchro to-
tum diem, & integram noctem. Porrò cùm ille
iam putaret ſibi iam moriendum eſſe: poſtridie iuſ
ſit Rex refodi terram, ut iterum ſacerdos exiret
ſepulchro: admonuitq; ut meminiſſet illius pœnæ,
& ſibi in poſterum caueret, ne unquam de ipſo ta
lis querela audiretur.

COLL.

Antonius, collega Auguſti Imperatoris, fuit po
tens dominus: poſſedit Aſiam, Græciam, Aegyptũ.
Propemodum habuit tantum, quantum Turcicus
imperator: & tamen præ nimia auaricia non fuit
contentus illis facultatibus, ita ut moueret bella
non neceſſaria: quæ cum non ſuccederent, ſibi ipſi
mortem conſciunt.

Bulgarus, cùm interrogaret auarum principẽ,
quo modo opes ipſius perijſſent? reſpondit: Aua-
ricia & temulentia. Sic nos etiam auaricia & te-
mu le n-

mulentia perimus: neq; magnitudinem animorum neq; pecuniam habemus.

COLL.

Venetorum prouerbium: Prima *pompa parua fuit, & ibi sunt factæ* Venetiæ *: deinde fuit mediocris, tunc creuerunt* Venetiæ*: deniq; maxima fuit, in qua iterum* Venetiæ *sunt euersæ.*

Nouistis *fabulam* Fortunati*, qui reliquit filijs suis duos thesauros. unum marsupium, ex quo poterant proferri decem ducati, quotiescunq; possessor uellet: alterum pileum, quem cùm accipiebat aliquis, erat ubicunque uolebat. Ille, qui hoc figmentum excogitauit, uoluit significare duas maximas cupiditates: unam, appetitionē facultatum inexplebilem: alteram, curiositatem.* Omnes *enim sumus natura auari & curiosi, & hæc est excellētium ingeniorum magis quàm aliorum: auaricia uerò magis est sordidorum.*

COLL.

Summum quæstum Papa *in religione exercuit.* Cæsares, Reges, *suas monetas excudunt ex auro & argento.* Papa *uerò ex omnibus creaturis suam monetam cudit: ex indulgētijs, ceremonijs, mißis, sacramentis, cibis, pœnitentia, clauibus, & huiusmodi pluribus.* Ex *solo uerò baptismo, nihil potuit mercari, quia infantes nudi & pauperes nascūtur: ideoq; nihil habēt quod poßint exponere*

Non procul à patria mea, noui mangonem, qui emebat peßimos equos, pro uilißimo precio: eosq; deinde pulchrè ornatos, & aßuefactos ad saltationes (sicut illi nebulones facere solent) cùm uiatores uel aurigæ præterābularent, producere et in gyrū agere solebat, ac ita homines decipiebat. Vnde non rarò fiebat, ut emens equum ab eo, u x ad meam patriam perueniret, quin equus cadens moreretur.

Eremita quidam, cùm aliquantum mellis ex alueis apum, quos fortè habebat, collegisset, lætatus est istis diuitijs, dicens: Se iturum in urbem, & uenditurum mel illud, ac pro illa pecunia rursus empturum oues: quæ porrò cùm ipsi peperissent agnos, se uenditurum eos, & ducturum uxorē. Sed ecōtrà uenit ei in mentem: Quid si illa mulier & liberi, quos ex ipsa genueris, non erunt tibi morigeri? Sic, inquit, eam & liberos percutiam. simulque sumit baculum, & percutiens ollam, in qua erat mel, fregit eam. Ita stultos spes uana fallere sæpe solet.

COLL.

Episcopus Pragensis, tempore Ioannis Hus, dictus Albiacus, unicum extremæ auariciæ barathrū fuit. hic claues cellæ uinariæ nulli alteri quàm sibi ipsi credidit, animalia uiuentia dono accepta mox uendidit: & quia coquus ipsius sumptuosior esse

didi

didicerat, hoc dimiſſo, abiectã anũ culinæ ſuæ præfecit. Interrogatus aliquando, ſonorum omnium quem moleſtiſſimè audiret? Maxillarum, inquit, oſſa frangentium.

DECEPTIONES ET eluſiones.

Anno 1530. in conuentu Auguſtano, cùm Carolus V. Imperator eò profecturus eſſet, facta eſt contentio inter Electores & Cardinalem Campegium, eo quòd hic uellet equitare ad latus Imperatoris: illi uerò reſiſtentes, ſibi eundẽ honorem uendicarent. Tandem uerò obtinuerunt Electores antiquam & uſitatam conſuetudinem, ut latus Imperatoris clauderent duo Electores, Moguntinenſis & Colonienſis. Poſtea ſequebatur rex Ferdinandus, & ad illius latus Cardinalis Campegius. In itinere autem, antequam ueniret Auguſtam, foſſores Swacenſes dono obtulerunt Imperatori amplam & rotundam maſſam auri, cui inſignia imperij artificioſè erant inſculpta. Imperator poſtquam donum grato animo accepiſſet, ſtatim illum acceſſit Cardinalis Campegius, orans: Quoniam multis uerbis abundanter Imperator hactenus ſuũ animum erga Romanam curiam declaraſſet, quòd ipſi optimè uellet: ut hunc ſuum animum hoc etiã dono oſtẽderet, & Romanæ curiæ ad pignus quaſi beneuolentiæ hanc auri maſſam (quæ conſtabat

ter mille florenis) donaret. Imperator,qui etiam sciebat,ad quid utilis esset illa massa, & tamen apertè nolebat ipsi denegare, inquit: Hoc donum iam ordinarium esse suæ Cæsareæ Maiestatis coniugi, ideoq; se non posse repetere, ipsiq; in hac re gratificari: promittere se (ut antea) Romanæ curiæ suam beneuolentiam in alia quacunque re. Est exemplum ambitionis & auariciæ in Cardinali, & neutrum tamen succeßit: deinde in facto Imperatoris est pulchrum exemplum parsimoniæ.

Eccius in eodem conuentu Augustano, anno 1530. petiuit sacerdotium,quod tunc uacabat Augustæ, à Cardinali Campegio: simulq; dixit, se multum laborare pro Romana ecclesia, & sustinere multa & magna onera, petiuitq; ut iam sui rationem haberet. Respõdit Cardinalis: Bene, tu habebis sacerdotium. Eccius abit, putans rem esse certam. Interea uenit alius nobilis, homo uafer, & affert quadringentos florenos, dicẽs: Domine Cardinalis, ego peto mihi dari hoc sacerdotium. Respondit Cardinalis: Ego iam promisi alteri, idem petenti. Post longam uerò excusationem Cardinalis, ille astutus nobilis dicit: Ah rogo te, ne mihi hoc officium deneges. Facilimè componi potest inter te & Eccium: simulq; dat ei consilium, quo utatur in reuocãdis promißis. Dicito, inquit, Ducem Bauariæ publicis literis pro alio quodam intercess-

interceßiſſe, cui illud ſacerdotium præ cæteris tra di neceſſe ſit. Eccius poſt dies tres uel quatuor iterum accedit Cardinalem Campegium, & petit ſibi dari teſtimonium, ſeu literas quibus certò cõmitteretur ac traderetur ipſi ſacerdotium. Cardinalis uerò attulit excuſationem, quam à nobili edoctus erat. Eccius autem propter eam indignam repulſam, acerrima ira commotus, uenit ad Philippum Melanchthonem, aliosq́; partis Lutheranæ, ſimul fortè congregatos, & conqueſtus apud ipſos de tanta contumelia, tandem adiecit: Quid uos mihi dabitis, ut deſeram illos nebulones, & ueſtras partes ſequar ac defendam? Ad quæ Philippus: Si cauſa noſtra eſt uera, cur non ſponte tueris ueritatem? Ipſe uerò uidens ſe ſuo teſtimonio conuictum, primò quidem paululum attonitus & cogitabundus ſedit, ac quaſi obmutuit. Tandem uerò paulum ſe recolligens, inquit: Non tamen omnia ſunt uera quæ defendi poſſunt. ac ſic ab ipſis receßit.

COLL.

Quidam iactans ſe eſſe fratrem Maximiliani Imperatoris, uenit ad eum, petiturus ut partem bonorum ſuorum inopi fratri donaret. Quærente Imperatore, quis'nam ſuus pater eſſet? Reſpondit: Noſter omnium pater Adam fuit. Ibi Cæſar duos crucigeros ipſi numerari iußit. Aegrius autem

mendico ferente, tam parum ſibi donari: Reliquos quoq; noſtros fratres accede, inquit Maximilianus. quòd ſi ſinguli tibi tantum dederint, longè me eris ditior. Simul quoq; danda eſt opera, ut ſit unde reliquis dem. Longè enim minores ſunt meæ opes, quàm ut ſingulis fratribus tantum largiri queam.

COLL.

Quidam magni nominis Princeps, in ſua aula habuit Doctorem: qui cùm primùm in aulam ueniſſet, extremæ inopiæ fuit: ſed cùm cœpiſſet creſcere in aula, ita ut fit, poſtea tantas opes collegit, ut poſſideret centena millia florenorum. Dominus autē donauerat ipſi monaſterium, reditibus ſatis multis abundans. Poſtea uerò cùm uideret Princeps, eum cumulare ingentes opum aceruos: tunc libenter illos Eccleſiaſticos reditus ad ſe retraxiſſet. Dixit itaq; ad Doctorem: Domine Doctor, ego miror, quòd ita ſecura conſcientia poßis bona eccleſiaſtica poßidere, poſtquam ex diuina gratia alioqui ſatis abundè habes, unde pró ſtatu tuo magnificè uiuas. Reſpondit Doctor: Ne miretur T. C. quia dulcis eſt panis Chriſti. Dominus porrò latius cum eo diſceptauit, ratus ſe ipſi perſuaſurū, ut monaſterium ſibi redderet. Subiecit igitur: Domine Doctor, magnum profectò peccatum eſt, tenere bona Eccleſiaſtica. Doctor, ut ualebat ingenio,

genio, respondit Domino: Si peccatum est me tenere bona ecclesiastica, maius peccatum habet is qui mihi hæc tradidit. Ita latenter Dominũ ipsum taxabat, & retinebat bona Ecclesiastica.

COLL.

Abbas quidam habuit triplex uinum in suo monasterio, unũ quidem insigniter bonum, aliud malum, aliud mediocre: prout autem ueniebãt ad eum hospites, ita apponebat uinũ, aut bonũ, aut malũ, conueniens cuiusq; dignitati. Habebat autem idem Abbas famulum, quem ita instruxit in apportando uino, ut quotiescũq; afferri uellet malum uinũ, diceret ad famulũ: Quomodo uales famule, heu ut cunq;. Famulus cùm audiret uocabulũ Vtcunq;, intelligebat malũ sibi esse apportandum. Cùm autẽ ad famulum, Quid gloriaris? intelligebat, mediocre sibi esse apponendum. Si uerò diceret, Noli me tangere: significauit, optimum uinum esse apponendum. Iste Abbas aliquoties ad se inuitabat quendam Poetam, cui semper apponebat mediocre uinum, dicens famulo: Quid gloriaris. Poeta sentiens dolum, cogitat, quid sibi faciendum esset, ut aliquando etiam optimo uino potiretur. Cumq; iterum inuitaretur ab Abbate, & Abbas more solito diceret ad famulum: Quid gloriaris? prorupit Poeta in hæc uerba, inquiens:

Non conuertaris, si fers mihi Quid gloriaris:

Si fers utcunq;, tollat hunc dæmon utrunq;:
Ibis ad astra poli, si fers, me tangere noli.

Id est, optimum uinum. His rhythmis seu uersibus impetrauit, ut Abbas diceret famulo, Me tangere noli: iubens ut optimum uinum proponeret.

Rex Galliæ, pater Francisci, indigebat subitò pecunia. itaq; per alium quendã ad suum Cancellarium ex Roma, & per postam mittit ei literas, significans Papam esse mortuum. Lectis literis, mox properat Cancellarius ad Regem, ei nunciaturus tanquam aliquid noui. Rex legit literas, simulans se nescire, & interrogat quid sibi sit faciendum? Respondit Cancellarius, consultissimum esse mittere Romam Legatum, & aliquem constituere Papam, qui sit à partibus regis Galliæ. At rex: Ad eam rem opus est pecunia, sicut dicitur: Nulla pecunia est satis magna, aspiranti ad Pontificatum. Cancellarius dicit, se adhuc habere duas thonnas auri, utrum sufficerent? Respondit Rex: Bene est, & ego aliquid pecuniæ addam. Cura igitur unam thonnam auri perferri ad me. Postquam eam Rex acceperat, subornat alium nuncium afferentem ei literas, Papam adhuc uiuere, & non esse mortuum. Egregium sanè inuentum, quo quasi cornicum oculos confixit, & auarum per suam auariciam decepit.

Audiui ex Stœflero, optimo uiro, Mathematico præstan-

præstantißimo, qui fuit familiaris Episcopo Constantiensi, quòd Episcopus aliquando allocutus sit ipsum his uerbis: Stœflere, pecunia indigeo, quid consulis? Respõdit Stœflerus: Domine Episcope, habes in tua diœcesi multos sacrificulos & sacerdotes, apud se concubinas alentes. illis præcipe seriò ut dimittant eas: & si nolint, redimant eas pecunia. Ita factum est, & Stœflerus fuit unus ex collectoribus illius pecuniæ. Sic magnam pecuniam collegerunt.

Cuidam pauperi, casu in hortum incidit lepus: quo capto, inuitauit suos uicinos ad uenationem in suo horto felicẽ. Ille postea re manifestata, accusatur in aula. Aula scribit ad Senatum, ut istũ pauperem puniret. Cum id non fecisset Senatus, putãs satis esse pro delicto tali, quòd spacio octo dierum luisset pœnas in carcere: Cancellaria resciscens nõ grauius ipsum punitum esse, postulat, ut Senatus ducentos florenos pro tanto delicto largiatur: uerùm ideo faciebat Cancellaria, ut pecuniam adipisceretur. Quia delinquens erat pauper, & non habebat pecuniam, ideo postulabat à Senatu.

COLL.

Augustæ cùm in concursu hastili fortè ex equo delaberetur filius Imperatoris Philippus rex Hispaniarum, ita ut etiam ex lapsu immineret ei periculum: accurrit unus ex cõsiliarijs Imperatoris,

& ut commodius eum ſubleuaret, deponit ab humeris precioſam ueſtem, qua erat indutus: hanc cõtinuò ſuſtulit quidam Hiſpanus, & ſe ſubduxit.

Cùm eſſemus Auguſtæ in conuentu, ibi nobilis quidam intrat in tonſtrinam, & ad fores alligat equum. Præteriẽs fortè Hiſpanus, ſoluto ſtatim freno equum aſcendit, ac ſic diſcedit, nemine animaduertente. Hæc fuit elegans ars Hiſpani. Tale furtum fuit κλοπὴ, non graßatio.

COLL.

Venerunt aliqui Hiſpani ad quendam honeſtum uirum, ciuem Saltzburgenſem, petentes ut ipſis daret pro quingentis coronatis quadringentos Ioachimicos: quos dicebant ipſis maiori uſui fore in Germania, quàm coronatos. ſimulq́; ſtipulati ſunt, ut conſeruaret coronatos ad annum, ut cùm redirent poſt annum, ac rurſus tot Ioachimicos afferrent, ille recepta ſua pecunia, ipſis uiciſsim coronatos redderet. Si uerò non reuerterentur, ut ipſe pecuniam ſeruaret. Ille homo credens eos nunquam redituros, & inhians pecuniæ, iußit ut Hiſpani prius ſuam numerarent pecuniam, & largitur eis tot Ioachimicos. Sed Hiſpani fecerunt aptè alium quendam ſaccum, priori ſimilem, & eiuſdem ponderis, in quo plumbum poſuerunt: eumq́; magna celeritate ſupponunt in locum alterius, & abeũt. ac bonus ille uir

ſeruat ſaccũ. Elapſo uerò anno, cùm nullus Hiſpanorũrediret, aperit ſaccũ, & inuenit aliquos coronatos in ſuperiore ſacci parte poſitos, in inferiore uerò plumbum eſſe cernit, atq; ita ſe deluſum ab Hiſpanis intelligit. Tales ſunt artifices Hiſpani quidã: nam inter ipſos etiã boni aliqui reperiũtur.

Dionyſius Syracuſanus, cùm indigeret pecunia, uarijs uſus eſt artibus, ut eam à ſubditis extorqueret. Venit igitur in publicum, dicens: Cererem ad ſe ueniſſe, & iußiſſe omnes matronas afferre ſua ornamenta, ut feſtum Cereri inſtituerent, eamq; celebrarent. Cùm uerò attuliſſent matronæ ſua ornamenta, Dionyſius ui ipſis eripuit, & nihil ornamentorum eis reſtituit.

Illuſtrißimus Princeps Dux Saxoniæ Elector, donaturus doctori Martino Luthero dolium uini, propoſitis duobus, iußit eum alterum ex eis eligere. Lutherus uerò dedit mihi eligendi poteſtatem, ſeu optionem. Nam quando ſibi emebat uinum, tunc mihi prius guſtandum dare ſolebat. Sæpe enim emebat uinum ex meo iudicio. Dixi igitur ad Principem: Illuſtrißime Princeps, dicam tuæ celſitudini, quid Lyſander fecerit apud Dionyſium. Lyſander cùm eſſet apud Dionyſium in Sicilia, & diſcedere uellet, obtulit ei Dionyſius duas ſtolas, quarum unam eligeret, ac filiæ ſuæ daret. Lyſander, ut erat Laconicus, reſpondit, Se harum

rerum

rerum esse ignarum: sed uelle se suæ filiæ utramq; afferre, ut ipsa eligeret. & utramq; abstulit. Cùm hoc illustrißimo Principi recitassem, intellexit quid uellem, & utrumq; dolium Doctori Martino donauit.

VSVRA.

Imperatoris lex de usuris est bona, & retinenda: quia non delet uocem Euangelij.

Quidam sapiens uir dicebat: Prudens fuit iurisconsultus, qui actionem de eo quod interest excogitauit, & introduxit.

Quidam mecum ueniens, interrogauit num etiam deberet soluere usuras, cum Deus eas prohibeat? Cui respondi: Prohibet accipere usuras, non uetuit ferre iniuriam. Est enim regula uniuersalis: Qui libenter mutuò sumit, eum non libenter soluere. Qui leuiter spondet, nō multū soluere curat.

Alius mercator Augustæ, bonus uir, dixit: Si quis potentioribus aliquam pecuniæ summam dare mutuò uelit, amiciciam & societatem prius ineat cum his tribus hominum generibus, Doctore iuris, Theologo, & Milite. Nam si recuset reddere debitor, à Iurisconsulto actio contra illum institui potest. Si non obtemperet iudici, à Theologo conscientia eius permoueri potest. Si denique nec tum soluere uult, à milite ui cogi & expugnari potest.

Quando Lucullus uenit in Asiam, fuit tanta miseria & usura in Asia, ut nobiles uendere filios & filias coacti sint. Ibi Lucullus restituit ueterem legem de centesimis: id est, ut quotannis darentur de centum, duodecim. Quantæ pœnæ uagantur per mundum, omnibus temporibus?

Tyberius Grachus, quando tulit legem Agrariam, habuit approbatorem Lelium: qui tamen arte se subduxit, postquã uidit se incurrere in odiũ. Stetit Tyberius Gracchus in concione, suadens, ut lex ferretur, ne diuites Romani occuparent totam Italiam, eiectis ciuibus, & collocatis in eam seruis. Hortantur uos, inquit, Imperatores, ut dimicetis pro focis & aris, cùm principes uestri neque focos neq; aras uobis relinquant. Hoc est singulare πάθος, quod recitatur à Plutarcho, tãquam singulare lumen orationis, ab absurdo sumptum. Sic Tyberius Gracchus suscipiens causam ciuium, ob eam ipse interficitur: lex tamen post eius mortem suscepta est. Hæc in loco De homicidijs paulo aliter sunt recitata.

DISPVTABILES casus.

Dux Fridericus amisit annulum in pugna, quẽ diligebat propter memoriam aui. Gemma erat in eo ualde pulchra, draconites cæruleus. Postea cùm Dux esset in Salinis Saxonicis, in castris Cæsaris,

post

post obsidionem huius oppidi Vuitebergæ, casu accidit ut inueniret eũ miles famelicus, qui ueniens ad aurifabrũ, obtulit illi annulũ uenalẽ. Aurifaber uerò suspicabatur esse Ducis: agnoscens illũ ex eo, quòd fortaßis olim apud Ducẽ uidisset. Miles petiuit pecuniam, quia esuriebat. Appendit aurum faber, soluit, & adiecit tres Ioachimicos. Miles libenter fuit contentus. Aurifaber statim egreditur in castra Cæsaris ad Ducem, & dixit: Se, quantum agnosceret, afferre annulum Principis: idq; ideo, ut si eius esse deprehenderetur, recuperaret ac retineret ipsum Princeps. Minister ostendit Duci. qui mox agnito suo annulo, fuit exhilaratus. & interrogat aurifabrum de tota actione, redditq; ipsi quantum militi numerauerat. Hic oritur quæstio, an princeps habuerit actionem in rem, seu rei uendicationem: id est, an debuerit reddere aurifabro illã pecuniã, an absq; precij repensione potuerit retinere annulum? Omitto iam hoc de iure belli. Pono casum, quòd aurifaber uoluerit solui: & quæro, an Princeps debuerit soluere? Quòd nõ debuerit soluere, sic argumẽtor: Quicũque emit rem à non domino, non potest à domino rei precium petere. Aurifaber autẽ hic emit rem non à domino. Nam sicut amißione non perit dominium, ita nec inuentione acquiritur dominium. Ergo aurifaber non potuit precium à Principe repo-

reposcere. Respondeo: Imò debuit soluere aurifabro pecuniam, quia officiũ non debet nocere præstanti officium. Iste aurifaber emit annulum, officij, non quæstus causa, sicut uidebatur etiam Principi. Ergò hoc officium aurifabro illi non debuit esse damnosum. Hæc est demonstratio, reipsa loquendo: quanquam labefactari poßit. Nam non sunt semper firmæ demõstrationes in materia morali, quemadmodum in Geometricis & Arithmeticis materijs. Quæ enim pendent ex uoluntate, sunt flexibilia. Probatur autem illud per tale principium, seu demonstrationem: Gratia gratiam parit. Item: Officium nemini debet nocere.

Ante 200. annos in ducatu Vuirtembergensi, fuit triennium disputatio de decimis: & interdictum erat, ne templa aperirentur: id est, ne fierent publicæ conciones, &c. Monachi, & alij eis adiuncti litigabant cum Principibus & Comitibus: ac argumẽtabantur ex lege Mosaica, ut decimas ad se retraherẽt, dicentes, Decimas à Deo ordinatas esse sacerdotib. Respõderunt doctiores eo tẽpore uiuẽtes, Aliquotã partẽ, nõ totũ esse dandũ sacerdotibus. Quod hoc modo exponi potest, ut genus, & nõ species, in cõseruatione ministerij obseruetur. Nos debemus necessarios sumptus ad cõseruationẽ ministerij conferre, siue sint decimæ,

siue

ſiue ſint aliæ res. Iudæis uerò erat mandatum, ut ſpeciem obſeruarent, & decimas ex agris ſacerdotibus darent.

In hiſtoria Ambroſij inuenitur, eſſe ei obiectũ, Omnia eſſe regum: ideo debere ipſum cedere ex tẽplo. Ipſe uerò contrà conſtantiſſimè perſeuerauit in concione Chriſti, dicentis: Domus mea, domus precationis eſt. Dixit etiam ad Gothos, qui tunc occupauerant Romanum imperium: Vos Gothi, qui olim habitabatis in plauſtris, nunc ex templis plauſtra facere conamini.

Quidam aulicus in nuptijs cuiuſdam boni uiri mihi aſſidebat, qui nactus occaſionem à pellibus quibus teguntur Miſnenſes & Saxonicæ mulieres, mecũ diſputare cœpit de dominio Principum, ſeu gubernatorum & ſubditorum, & dicebat: Hodie uidi tot mulieres circundatas iſtis pellibus, & mecum ſupputaui precium quo ſunt comparatæ, inueniq; ducentis aureis iſtas pelles non eſſe emptas. Ad quid hic ueſtium ſplendor? Nónne iure potiori Princeps illa bona poſſideret? Erat igitur tale argumentum: Nos excedimus in luxu ueſtium: Ergo rectius debentur illi ſumptus dominis. Interrogaui ipſum, an uellet concedere, ut Dux ipſius arcẽ ſiue ſplendidè, ſiue non adeò magnificè extructam, ipſi auferret, & ad ſe raperet? Reſpõdit, ſe id non permiſſurũ, cum Princeps ſit minimè dominus bono-
rum,

rum, quæ sibi quisq; collegerit. Respõdi: Nec Princeps est dominus eorum quæ subditorum coniuges tenent. Tunc ille sermonem suum repreßit.

Rex Anglicus aliquando in uenatione à uia aberrans, peruenerat in tuguriolum cuiusdam rustici, qui eum pro suis facultatibus satis humaniter excepit. Cùm autem Rex nollet rustico obtemperare, ut de omnibus cibis à rustico propositis comederet, præsertim à quibus Rex nauseam capiebat: rusticus Regi colaphum impegit, dicens, Quòd quisq; esset Rex in sua domo. Rex memor eius dicti, quòd quilibet esset Rex in sua domo, rustico obtemperat, & de cibis parum comedit. Postero uerò die iubet rex uenire rusticum secum in aulã, mandans suis ministris, ut eum adductum collocẽt ad mensam suam. Cum uerò uenisset rusticus, & aßedisset mensæ, ac proposuissent plurima fercula, tunc Rex alloquitur rusticum: Comede, inquiens, de omnibus: Ego sum Rex in domo mea. Rusticus obtemperat mandato Regio, & comedit de omnibus ferculis. Ibi Rex inquit: Tu fecisti sapientius me, quia uitasti colaphum. Ego si de omnibus comedissem, etiam à te sine colapho discesßißem.

Habebamus in uisitatione Saxonicarum ecclesiarũ quendam Ecclesiæ ministrum, egregium & doctum uirum, & generosi animi, qui conquerebatur nobis, quòd rustici transcenderent sepem, &

popularentur ipsius hortos: dicebatq;, quòd cum sæpe conquestus esset eadem de causa apud iudicium, iudex noluerit prohibere iniurias illas, sed responderit semper, ut nominatim indicaret, qui nam essent facti eius authores: rusticos uerò iam indicatos, semper negasse factum coram iudice. Qua iniuria cõmotus, tandem ille pastor unum in ipso facinore deprehensum bene castigauit. Ille postea accusauit eũ apud nos. Inuitabamus pastorẽ ad prandiũ, et eũ omni molestia liberabamus. diximus rusticũ iure percussum esse: quia uniusquisq; debet suã domum & facultates defendere.

Memini ornatißimam urbem ab Hispanis ex mera petulãtia incensam esse, ita ut bona pars cõflagrauerit. Cum uerò ciues indignè ferrẽt, & cõquererẽtur de iniuria, responderunt: Tamen omnia sunt nostri Domini Imperatoris. Illi non rectè dixerũt. non omnia sunt gubernatorũ, quod neq; boni gubernatores expetũt: sed ciues habent suas quasdam priuatas facultates, quæ non sunt magistratus. Ac non minus præceptum, Non furtum facies, obligat dominos, quàm ipsos subditos.

Doctus quispiã homo solitus est Iurisconsultorum quorundã sciolorũ, disputantiũ de Lazaro, an ualuerit ipsius testamentũ postquã reuixisset, ineptias huiusmodi festiuo commento deridere: Non procul ab oppido quodã flumẽ agebat pistrinum,

num, ex quo, postquã non ita multo antè aquatũ asinus descendisset, cùm in extrema ripa seu lutulenta seu tenuior aqua flueret, quàm ut os imbueret, in proximam cymbam fortè pergit, unde uberiorem iusti amnis aquã hauriret. Porrò cum inscendisset nauiculam, impetu detorquet à ripa in medium flumen: quò cùm esset excepta, secundis uentis in scopulum fertur. Hæc postquã impegit, fracta est nauicula: & imperitus ille nauclerus in undis perijt. Doluit molitori (ubi rem resciuit) iactura: & piscatorem, qui nauem ibi collocauerat, in ius uocat: damnum dedisse accusat, quòd eius nauigio iumentũ auectum sit. Contrà ille factam ab asino pauperiem, seq; damnũ accepisse exclamat, quòd nauigium amiserit, in flumen ab asino impulsum. Vtrinq; acerrimè à conducticijs rabulis certatum est. Iudici causa uisa est intricatior, quàm ut liceret nõ consultis iuris professoribus pronũciare: deferũt ad leguleios. His uerò negociũ mirũ uisum est, dum quisq; pro se asinũ uindicare cõtendit: disputationes uarias instruũt: rixantur de asino in scholis & conciliabulis pertinacius, opinor, quàm Græcus ille de asini umbra. Ita quorundam disputationes futiliores sunt ista molitoris contentione.

Francofordiæ ad Mœnũ, cum eius fluminis esset magna inundatio, ut multæ ædes obruerentur

& euerterentur: ibi fortè stans molitor quidam, uidit cunas in aquis natantes: quas cùm caperet ut seruaret, inuenit in ijs infantem adhuc uiuum: qui tanto gratior & charior ipsi fuit, quòd ipse propria sobole careret. Quapropter eum educauit, ac institui curauit. Tandem pater resciscens filiũ suum uiuum peruenisse ad molitorem, proficiscitur ad ipsum, & puerum sibi restitui postulat. Molitor ualde rogat patrem, ut sibi relinquat puerum. Sed pater non permittens se exorari, detulit rem ad iudicem: qui pronunciauit, ut patri filius restitueretur, simulàtq; molitori soluisset sumptus necessarios in alendo filio impensos. Sic dextrè & iustè iudex causam iuxta Iurisconsultorum sententiam decidit.

COLL.

Conuenerant aliquando leo, equus, uulpes, & asinus, ut quicquid prædando consequerentur, id totum inter se diuiderent. Contigit paulo pòst, ut taurus se illis in prædam offerret: quo dilaniato, leo iußit asinum diuidere prædam, & cuiq; partem debitam attribuere. Asinus, ut simplex & rude animal, fecit diuisionem secundum proportionem arithmeticam, & cuiq; æqualem attribuit partem. Ibi iratus leo inquit: Quis te ita iußit partiri, & mihi non plus tribuere, qui tamen maximè laborauerim? discerptoq; asino, iußit equum

parti-

partiri. Equus erat æquus: id est, seruabat proportionem Geometricam, & dabat leoni duas partes: alteram quæ sua erat, & alteram discerpti asini. Leo ægreferens hanc etiam diuisionem, innuens sibi plus esse tribuendum, siquidem rex esset, lacerauit etiam equum. Vnde postremò uulpi diuisio est demandata. Vulpes cauta erat, quæ cõgestis omnibus partibus in unum aceruũ, inquit ad leonem: Hæc erit tua pars. Ait leo: Quis te hoc docuit? Respondit, Hi doctores docuerunt: monstrans simul asinum & equum. Quæritur, an rectè fecerit leo, discerpens equum & asinum? Sed breuiter respondetur: Quòd illa communiter fiãt in uita, ut plerunq; potentiores inferiores (si quãdo cum eis ineant familiaritates) premant, iuxta commune prouerbium Germanicũ: Mitt grossen herren ist nicht gůt kirschen essen.

In conuentu Spirensi, uenit ad me quidam senex miles, qui dicebat se disputare secum cum sua conscientia, de rapinis in bello, quid facere debeat propter restitutionem. Respondi: Iustum bellum est, iusta causa auferendi res. Ergo possessor illarum rerum est dominus.

Est difficile agere cum hominibus, nõ rectè institutis. Iudex urbis Augustanæ, aliàs bonus uir, in conuentu suspendebat furem cum mala conscientia. Dubitabat enim utrũ rectè faceret: quan-

quam multum cum eo disputarē, & conarer eum in uiam reducere, tamen parum efficiebam. Erroris autem sui causa erat, quòd nō teneret hoc principium & fundamentum: Imperia esse diuinitùs constituta, & magistratum habere potestatem propter probabilem rationem exasperandi pœnas, iuxta dictum Iurisconsultorum: Grassantibus delictis, pœnæ exasperandæ sunt.

Hîc Vuitebergæ, nō ante multos annos, suspēdebatur quidā fur, qui interrogabat: Est'ne iustū, hominē suspendere? Nos uicißim interrogabamus ipsum: An etiam iustum esset furari? Dicebatur, quòd idem antea bis euanuerat, & in loco ipsius stramen pepēderat. at hîc ars eius nō succedebat.

COLL.

Asinus cuiusdā molitoris, præteriens uineā, ubi premebantur uuæ, cùm in uasa mustū expressum inueniret, bibit bonū haustū. Postea dominus uineæ adueniens, asinū abigit, & cōquerens de suo damno, molitorē in ius uocat. Ibi est lata sentētia, ut quandoquidem asinus non consedisset, sed tantum prætereundo unicum haustum bibisset, liber ab actoris accusatione pronunciaretur.

POENA EIVS QVI NON est soluendo.

Scribitur de patre Empedoclis, quòd Thebis sit impositus calatho, & perfusus aqua. Talis fuit ce remo-

remonia, qua infamia notabatur ille qui non erat ſoluendo. Aliæ leges nõ mitiores redigebant eum qui non eſſet ſoluendo, in ſeruitutẽ. Et ſi uerum eſt quod hiſtoriæ tradunt, Draconis lex fuit, ut obæ-rati corpus diſtraheretur, & diſſectũ daretur cre ditoribus. Quod fuit ſignum ſeueræ diſciplinæ.

In oppido Bretta, quando aliquis eſt decoctor, ita ut non ſit ſoluendo, ille trahitur per ciuitatem, & perfunditur aqua. quod eſt nota infamiæ.

Bernæ hæc obſeruatur lex, ut cõtrahens plus æris alieni, quàm ut ſit ſoluendo, nulla admiſſa interceßione aut acceptione perſonæ, capita-li ſupplicio afficiatur. Legislatores graues illius legis cauſas habuerũt, uidelicet ne leuibus homini bus ulla daretur occaſio honeſtos decipẽdi. ita pul chrè utilitas Reipublicæ in illa lege cõſiderata eſt.

OCTAVVM PRAE-ceptum.

VERITAS.

Democritus: ἀρχὴ μεγάλης ἀρετῆς, ὠνήσαι ἀλήθειαν. id eſt, Principium magnæ uirtutis, tu-eri ueritatem.

Smplex oratio & propria bonis uerbis, eſt o-ptima, quæ nominatur Attica.

Veritas tẽporis filia: quia ſæpe fit, ut malè ho-mines iudicent, incitati aliquo affectu, poſteaq; corrigant ſententiam alio tempore.

COLL.

Pindarus: Ad bonam causam tria uerba sufficiant, nec mendax testis præsideat negocijs. id est, in bona causa non est disputatione opus, quia in uero non multæ sunt intricationes. sicut econtrà Galenus dicit: τὸ ψεῦδος ἔκατα λεῖβον. Hanc ego iudico simplicissimam & ueram sententiam. Valde sudant hic interpretes, quid uelit Pindarus per illa tria uerba. Dicam meã opinionem: Tria uerba, id est, maior, minor, & medius terminus. Hæc est Dialectica speculatio.

Plato inquit: Satis beatum sibi uideri, cui tandem in senectute contigerit, ut sapientum uerasq́; opiniones assequatur.

Χρόνος σωτὴρ δικαίων ἀνδρῶν: id est, tempus est seruator iustorum hominum.

Veritas (ut est in oratione Fabij ad Aemiliũ) laborare potest, opprimi non potest.

Simonidis dictum: Δόξα βιάζεται τὴν ἀλήθειαν: id est, opinio uim affert ueritati.

CALVMNIA ET OBtrectatio.

Palamedem falsò accusauit Vlysses, eiusq́; proditor fuit. Sic Aristidem sui ciues prodiderunt. Cum enim capitali sisteretur iudicio, astitit ei quidam qui non poterat scribere. cui cum daretur testula, ut inscriberet literam condemnationis, alteri

alteri aſtanti eam porrexit, dicẽs: Tu pro me ſcri be. At ille: Quid uis ſcribi? Reſpondit: Literã cõ demnationis. Et hic: Eſt'ne condemnatus tibi no tus? Reſpondit, Non: ſed quia cæteri eum condemnant, & ego ſequar maiorem turbam.

Cùm cuidam à me petenti ſcripſiſſem in librũ, Calumnia turbat ſapientẽ, & frangit robur cordis eius: uenit fortè ad me quidam bonus uir, conſiliarius præſtantis Principis, legẽsq; hanc ſententiam, quærebat, Vbi'nam ea inueniretur ſcripta? Dicebam: In Eccleſiaſte, ac monſtrabam illi locũ. Ad hæc ille: Profectò eſt egregia ſententia.

COLL.

Ex lege duodecim Tabularum, è ſaxo Tarpeio deijciebatur, qui falſum teſtimonium dixiſſe conuictus erat.

Conuiciorum uulnera ſunt inſanabilia: quia uulnus læſi animi nunquam tam bene curatur, quin maneat cicatrix aliqua. Sic apud Homerum Hector ad Achillem dicit: Timidi ſolent conuiciari.

Audiui à præſtantiſſimo uiro, quando edebantur libri de bello Germanico, eſſe præſagium aliarum calamitatum. addebatq;: Si quis hoſtis fiat, incendijs graſſetur, homines abducat, tantummodo à conuicijs abſtineat. quia uulnera conuiciorum manent incurabilia.

Memini causas, in quibus aliqui circumuenti iniustis iudicijs oppreßi sunt, & post mortem eorum patefiebat iudicium. Tres falsi testes, & accusator in ducatu Vuirtembergensi, cùm essem Tubingæ scholasticus, afficiebantur supplicijs capitalibus, & mittebantur corporũ partes in quatuor loca regionis, ut extarent signa punitæ calũniæ, & falsi testimonij. Magna seueritas est. Ille uir qui fuerat oppressus, accesserat Ducem Vuirtembergensem, & dixerat: Domine Princeps, si inueneris me ex diligenti peruestigatione ueritatis iniquum & iniustum, amputes mihi hoc caput aßere. Princeps motus illa tam constanti interpellatione, rẽ curauit accuratè inquiri: & postea ueritate comperta, usus est illa seueritate.

Quidam in urbe quadam Marchiæ, die Palmarum in concione sua, similitudine ex Lutheri Postilla desumpta usus est, qua comparauit Christũ cum asino. Statim alius quidam insueta comparatione offensus, quærebat occasionem reprehendendi & calumniandi illum: surgensq; clamabat esse rem indignam, Christum conferre cum asino. Ille opponit testimonium Lutheri. Alter, hoc dicto, scribit ad Lutherũ, & petit ut emẽdet suã Postillam. Nos eum ridebamus. Adeò ex leuibus occasionib. oriuntur sæpe dissenßiones. Sed aliud est occasio, aliud causa, inquit Polybius,

φοιτᾷ

φοιτᾷ δὲ βροτολοιγὸς ἔρις κενεὸν λελακηκυῖα: *id est, oberrat seu obambulat homicidialis cõtentio, quæ noua canit.* Hoc *dictum citat* Clemens ex Empedocle.

Thucydides de *suis ciuibus: Estis contẽptores usitatarum rerum, & admiratores absurdarum.*

Lutherus *dictum* Christi, Pax *uobis, uerterat,* Habt frid. Illud Emserus *calũniatus est, inquiens:* Meinstu, das sie einander geschlagem haben? Est calumnia. Vocabulũ *pax, usurpatur generaliter, sicut nos dicimus* Saluete: *id est,* Deus *det nobis omnia fausta, sint omnia fausta & salua:* Gott geb eüch alles gůtts. *Sunt uerba optantis alicui bona, non est imperatiua oratio.*

Concionator in oppido quodã Misniæ, *dixerat fortè in cõcione,* Cõstantinopolin *sitam esse in* Italia. Id ludi *rector reprehendens, dicebat: Esse in* Græcia. Quod *& ipsum non est uerum.* Nam est in Thracia *sita.* Concionator *secutus* Germanicum *prouerbium, opinatus est,* was nicht deütsch sei, das sei welsch.

Ego *aliquãdo cũ* Erasmo Reinholdo, *postquã uxor eius mortua esset, contuli familiares sermones: quib. unà intererat alius quidã, qui minus sincerè nostra familiaritate usus est. Cùm enim nos* ioco proponeremus, *quòd in monasteriũ aliquod (si adhuc apud nos extarẽt) nos cõferre, ibiq; suauiter uiuere ac* philosophari *uellemus: ille tum* quidem

quidem in præsentia nihil contradicens, postea cùm à nobis discessisset, iocum nostrum peruersè interpretatus est: & iam scripsit contra me, non secus ac si seriò dixissem, ac multa nunc secus interpretatur quàm olim. Tales hodie multi alij calumniatores reperiuntur: sed nihil refert, Deus iustè iudicabit omnia.

In principum aulis primas tenent gnathones & calumniatores. unde dicā uobis regulā certissimam: Quicunq; uult citò crescere in aulis, tantum uideat quò se domini uoluntas inclinet, & cui nam sit infensus, hūc obseruet: & quicquid is agit, id ad dominum deferat, ac in peiorem partē interpretetur. licet nonnunquam etiam aliquid mendacij de suo addere, modo prætexat aliquam grauitatis & sanctitatis speciem sine affectibus. Talis gnato fuit Ephestion in aula Alexandri Magni. Ibidem quoq; calumniator nominatus est Midias, qui (ut refert Plutarchus) semper dicere solitus est: Calumniare audacter, quia semper aliquid adhæret.

Sunt quidam antagonistæ, qui in omnibus rebus alijs contradicunt. Horum non potestis euidentiora exempla habere, quàm Staphilum & Canisium.

Disputabant quidam apud Alphonsum regem, quid potißimùm prodesset lippis oculis, & acueret

ret uisum? Primò alius aliud statuit. Tandem quidam dixit, nihil ita mederi lippis oculis, quàm inuidentiam: quia inuidus est intentus, & semper occasionem aliquam captat, ut inueniat quod reprehendat, ac etiam optima suis reprehensionibus & calumnijs deformat.

Non multi sunt anni, cùm quidam nebulo ederet teterrimam Caroli Magni uituperationem: in qua uituperatione inter cætera habetur, quòd ipse papistas ditauerit, cùm tamen fuerit præstantißimus & optimus Imperator.

In urbe Northusana duo concionatores inter se multum litigabant de dicto Angeli ad Mariam, Aue gratia plena: ita ut unus contra alterum publicè in suggestu, & priuatim in ædibus pugnaret. sed uterq; non intellexit quid significet uocabulum κεχαριςμένη. Est autem huius uocabuli propria & genuina significatio, esse dilectã per misericordiam, non propter merita, seu opera, aut qualitates in naturalibus uiribus.

Illustre discrimẽ est inter ἀγαπᾶν καὶ χαριτοῦν: quorum hoc per misericordiam, illud ordine naturæ diligere significat. sicut apostolus Paulus inquit de æterno patre: κεχαρίτωσεν ὑμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.

Aedituus quidam accusauit suum pastorem, quòd infantem baptizasset indutus chirothecis.

Tanta

Tanta est calumniandi libido, ut non pudeat discipulos, suos doctores etiam ob leuißimam causam palàm accusare.

Timon Atheniensis scripsit contra omnes Philosophos, & solitus est de omnibus malè loqui. Idē cùm Respublica uersaretur in periculo, dixit, se magno gaudio affici, quòd iste peßimus populus lueret pœnas: & ualde sibi placere ingenium Alcibiadis adhuc iuuenis, & peruersè omnia agentis, ac fore ut aliquando Rempublicā euerteret. Quod postea etiam factum est.

Philocrates interrogatus, cur omnibus malediceret? respondit: Quia omnibus malefacere nō poßet. Hæc est respōsio ἀπροσδόκητος. Isocrates enim interrogabat eū de obiecto seu merito, quæ uidelicet esset causa impulsiua, qua in re sic eum omnes læsißent, ut eis offensus esset? Ipse uerò respondit de subiecto, seu morbo animi sui. Est igitur uariatio causæ, ut dictū est. Vt si quis quærat: warumb schabet man den kås? & alter respondeat: wēn er federn hått, so rupffete man in. id est, Quare decrustatur seu circumraditur caseus? & alter respondeat: Quia non habet plumas, alioquin enim deplumaretur.

Capnio dicere solitus est de his qui omnia uituperant, eos similes esse muscis: quæ omnia contaminant, & nihil prosunt.

Vuice-

Vuicelius & Coeleus dicũt nos prodidiſſe Rhodum, & neſcio quæ alia feciſſe. Hæc impudentia mendacia non opus eſt refutare: dicant ipſi talia, quo ad uelint.

Scipio iunior ætatis ſuæ anno 56. eſt mortuus: ſed maior Scipio peruenit ad maiorẽ ſenectutem, ac tandem mortuus eſt in uilla ſua. Hic adeò auerſatus eſt litigare cũ ciuibus, ut ideo relicta Roma in rus abiret. Cum tribuni contra ipſum uociferarentur, potuiſſet facilius imperium rapere, quàm Iulius. ſed contẽtiones fugiẽs, hoc unicũ dixit: Ciues meminiſtis, me hoc die & hoc anno feliciter pugnaſſe cõtra Carthaginenſes: oro ut mecũ aſcẽdatis in templũ, & mecum publicè gratias agatis. Et rectè fecit, iuxta dictũ Cypriani: Non eſt miſer qui audit conuicium, ſed qui facit. Item Philemonis dictum: Nulla carmina magis muſica, quàm ferre conuicia hominũ. Idem duobus litigantibus: Altero (ait) maledicente, qui tacet ſapientior eſt. ἥδιόν ἐστι ψέγειν ἢ ἐπαινεῖν: id eſt, dulcius eſt uituperare quàm laudare.

Donaui Eobano Heſſo ualde elegans Aldinũ exemplar Epigrammatum, quod erat eleganter excuſum. Cùm illud à me peteret, facturũ me eſſe dixi, ſed ea cõditione, ut ſcriberet carmẽ optimũ de re peßima. De qua nam re, ait. Iußi eum de calumnia ſcribere. Idq́; fecit, ac de hac re iam omnium pulcherrimũ extat.

Plato

Plato citat dictum Galeni: Qui amat λογομαχίας, nunquam perueniet ad ueritatem. Sunt autem plurima talia ingenia ἐριστικά.

ASSENTATIO ET SIMULATIO.

Seneca.

Adulatores non tantum sunt suorum dominorum arrisores, sed etiam arrosores.

Cicero:

Nullus Euripus habet tam uarias agitationes, ut populi uoluntates.

Timon: ἄνθρωποι κενῆς οἰήσεως ἔμπλεοι ἀσκοί, Homines uanæ opinionis pleni uentriculi seu sacci.

Plato inquit: Cogitationes hominum esse instabiles, ut illæ imagines quæ cernuntur in aquis.

Memini Ducem Saxoniæ Mauricium de quodam assentatore dixisse: Stercus domini sui comedit, ut canis. Dionysius habuit colacem, qui lingebat eius sputum. Tales omnibus temporibus reperiuntur.

Dux Saxoniæ Fridericus acutè solitus est dicere, eos maximè esse metuendos, qui proximi essent pedibus, ne calces conculcent: alios non ita posse nocere.

COLL.

Cardinalis quidam solitus est dicere, de ijs qui aliud

aliud loquuntur & aliud meditantur: Est uox Iacob, & manus Esau.

COLL.

In Tripartita historia, libro 6.cap.28. fit mẽtio Euseboli, qui fuit rhetor tempore aliquot Imperatorum, & semper se accommodauit ad uoluntates & opiniones de religione, eorum, penes quos summa potestas fuit. Tempore Constantini Principis acerrimè defendit doctrinam Euagelij, & taxauit idololatriam. Postea uerò cùm pio patri succederet impius filius, defensor idololatriæ, ibi rursus strinxit calamum aduersus ueram Ecclesiam.

Menander.

In hac uita gaudent improbi potißimùm: sed aßentator omnium primas tenet, uiuitq; longè omnium iucundißimè. Deinde sycophantæ proximus est honos: audire enim calumnias, est admodum dulce. At tertius conceditur locus inuido, qui artes noscendi scit astutißimè. Inuidentia enim est proprium πάθος diaboli, de qua antiquũ dictum est: Virtutem sequitur inuidentia, sicut umbra corpus.

COLL.

Cùm Dionysius scripsißet tragœdias, exhibuit eas legendas Philoxeno poetæ. cui cùm non placerent, libero animo id tyranno indicauit:

ostenditq; ipsi errata. Ille iratus iußit eum abducere in Latomias. & post aliquot menses inde exemit eum, iußitq; iterum indicare, ut suum iudicium de poemate diceret. Cùm & tūc indicare nollent, nisi prius ostensis erratis, iterum eum abduxit in carcerem. Ille non fuit aßentator, sed fortiter contemptis periculis, tyrannum coràm de uitijs admonuit: quod etiamsi ego uel alius non faceremus, tamen laudanda est eius constantia.

Demosthenes.

Difficilis est assentatio, quando hoc proponitur, quod est ingratum cupiditati.

Plautus:

Odi argutū ciuē sine uirtute, tanquā præficā.

MALA CONVERSATIO.

Κακῆς ὁμιλίας οὐδὲν μεῖζον κακόν: id est, Mala conuersatione nullum malū maius. iuxta dictum Pauli: Corrūpunt bonos mores colloquia praua. Demosthenes citat hanc sententiam ex Aeschine: Talis est unusquisq;, qualium conuersatione delectatur.

Sicut basiliscus inficit res quascunq;, ita umbra malorum hominum sæpe nocet bonis.

Κακὸν κακῷ συμπερίχει: id est, Malum malo computrescit, & colliquescit: malum malo causa destructionis mutuæ.

COLL.

Nulla est societas tam parua, in qua non sint aliqui mali. Duodecim fuerunt Christi discipuli, & inter eos Iudas proditor.

SOPHISMA.

Cùm essemus Smalcaldiæ, uenit eò Legatus Romani pontificis ad Principem Electorem, afferens ei literas. Princeps, ut est consuetudo, surrexit deliberans, & iußit illi per alium responderi: quia Principes non solent loqui latinè. Ille phantasticus dicebat: Quid est opus responsione? Princeps iam est aßensus. Et ita argumentabatur: Qui tacet, consentire uidetur. Ego uerò dicebam: Hoc est sophisticum. Incanduit ille, inquiẽs: Non sum sophista, sum doctor Iuris. Quasi doctor Iuris non posset esse sophista. Est regula Iuris, sed non ualet in coniecturalibus. Nam dicit, Videtur: Et argumentum, Videtur, soluitur per Non uidetur.

In aditu Franconiæ est sylua, quæ erat Abbatis Fuldẽsis, sed oppignorauerat eam alij cuidã Domino. Cùm autem Abbas ante paucos annos suã partem redimere uellet, inuentum est hoc sophisma: non posse sciri pondus aureorum, quos ille olim dedisset.

Interfui iudicio, in quo erat Doctor quidã, honestus uir, cuius antagonista erat rabula indoctissimus.

simus. Hic uociferabatur, & sæpe iterabat illa uerba: Domine doctor, uerte folium, ibi inuenies alium textum: Her doctor, keert das blat vmb, da stehets anders. Ita dicunt βωμόλογοι indocti.

COLL.

Mit worten deüschet man die leüt. Hoc prouerbio Germani significare uolunt, quòd ignorantes proprietates uocabulorum, facilè decipiantur.

Cancer & serpens unà faciebant iter (id est, homo simplex & sophisticus) Videbat cancer, interdum progredi serpentem, interdum facere gyros. Cancer progrediebatur, iubebat serpentem recta uia incedere, ipsumq; sequi. Cùm serpēs non uellet rectè incedere, apprehendit cancer collum eius chelis, & eam strangulat. Sic corrigitur eius perplexus cursus. Iam eris rectus, inquit cancer, cùm te hoc modo punio. Hoc est præmium sophistices.

FOEDERA.

Ante paucos annos Imperator Carolus V. & Veneti iniuerant fœdus contra Turcam, cùm Veneti antea confœderati essent Turcico Imperatori: ibi Andreas de Doria deseruit Venetos. Nam naturale odium est inter Venetos & Genuenses. Cōstitit igitur magno Venetis illa discessio à Turcico fœdere. Turcicus enim Imperator noluit eis placa-

placari, nisi cederent duabus præstantißimis urbibus, Monembasia uidelicet & Calliopoli. Est autem Monembasia urbs proxima Mycenis, quæ deinde dicta est Epidaurus. In Homero dicitur uitifera. Ibi enim sunt generosißima uina: unde & uinum Maluaticum, quod apud nos habemus, aduehitur. Calliopolis uerò paulò superius sita est. Sic Veneti iterum coacti sunt pacem componere, ac nouum fœdus facere cum Turcico Imperatore, quia uidebant se desertos esse ab Andrea de Doria.

Fridericus Dux Saxoniæ dicebat: Bonum est facere fœdera, sed uæ illi qui seruat.

COLL.

Fœdera apud omnes gentes sancta atq; inuiolabilia fuerunt. Quibus autem, & quàm uarijs ritibus ab antiquis feriri soleant, paßim apud Homerum, aliosq; poetas & historicos uidere licet. Hoc unum impræsentiarum admonendi estis, quòd plerumq; in fœderibus conuiuia in mutuæ beneuolentiæ symbolū adhiberi soleant. Nec solum hostes ad concordiam redeuntes, sed commilitones quoque & socij in præsenti periculo constituti, atq; in hostes ituri, prius hoc sese mutuo beneuolentiæ uinculo obstringere ac deuincire solent. Sic apud Homerum Iliados T. post reconciliationē Agamēnonis & Achillis, elegans ab hoc

recitatur uersiculus, Græcos ad præliũ præparã-tis: Nunc uerò abite ad cœnam, ut congregemus Martem. Sic etiam mensa Christi teßera quædam esse debet, non solum Christi in nos amoris atque beneficiorum, sed mutuæ quoq; inter nos beneuolentiæ, & sub uno capite Christo in mystico corpore unionis. Verùm hoc, proh dolor, tempore pleriq; contentiosi hoc institutum adeò detorserunt ac peruerterunt, ut ipsi nos mutuò laceremus atq; conficiamus. Cùm autem omnia fœdera icta sunt cum aliquo ritu, tum præcipuè mensæ debent esse mutuæ beneuolentiæ symbola.

DECEPTIONES ET elusiones.

Sanseuerinus non fuit multò ante nostram ætatem Princeps in regno Neapolitano, & amicus Iouij Pontani. ille profectus est ad montẽ Sinai, sicut usitatũ fuit etiam nostris principibus Germanicis proficisci in terram sanctã: ut dux Fridericus cum duce Christophoro Bauariæ, fuit Hierosolymæ. Oportuit autem in Aegypto iter facere per Idumeam: ibi occurrerũt ei Arabes equites cum magno impetu. Quod uidens deductor, seu interpres eorum, dixit: Domini non poßum uos protegere cõtra istos latrunculos Arabes, nec publica fides data ab Imperatore uos iuuabit: sed oportet uos redimere pecunia. Bene, inquit Sanseuerinus,

nus, uidebimus. descenditq; de equo, ac iubet appa rare mensam, quasi essent pransuri, promere uasa, cibum, potum, & aßidere tanquã ad mensam. Cumq; equites acceßissent ad eos, iußit Sanseuerinus per interpretem eis indicare, illos sibi uideri militares homines: se etiam esse militarem, & suscepisse istam profectionem, ut cognosceret quale esset genus militiæ, & quales homines militares in illis terris: oratq;, ut descendãt de equis, & cum ipso prandeant. Quòd cùm factum esset, colloquuntur inuicem de rebus militaribus, de formis gerendorũ bellorum: & sic unà familiariter prandent. Cùm essent pransi, iubet Sanseuerinus promi munera, & illa inter eos distribuit: deditq; uni bombardã, alteri gladiũ. Sic distributis muneribus incolumes dimittũtur. Elapso triduo in reditu, reuertuntur Arabes cum maiori turba, & captiuũ Sanseuerinum cum suis abducunt. Ille existimat iam actum esse de ipsorum salute, & istos omnino immemores esse prioris beneficij accepti. Illi ducunt eum in arcem, & uicißim honorificè tractant ipsum cum suis comitibus. Elapsis autem aliquot diebus, deducunt ipsum cum suo comitatu incolumẽ & saluum, præbentq; se defensores & monstratores uiæ. Tantum enim ualet uirtus apud Barbaros, iuxta dictũ Pindari: Virtus etiam apud hostes in admiratione est.

Cùm quidam monachus Dominicaster, concionator Ducis Saxoniæ Friderici (qui admodũ à Luthero & alijs doctis uiris laudabatur) aliquando in concione quædam uitia in Principe etiam taxare uellet, nec palàm id facere auderet: arte quadam & stratagemate in populum deriuauit, hac similitudine usus: Amici, inquit concionator, ille textus, eiusq; expositio non est dißimilis ei qui detraxit pellem lepori: & cum à reliquo corpore facilè detrahitur pellis, postquam ad caput uentum est, difficilior est detractio. Ita concionator, cùm populi uicia taxat, ut sunt adulteria, & alia peccata (nominans præcipuè ea quæ in Principe taxare uolebat) non est quòd metuat difficultatem: sed cùm uentum est ad caput (digitis interea monstrans Principem astantem) diabolus pellem à capite abstrahat, da streiff dich der teufel. Fridericus sapiens & bonus Princeps, etsi intelligebat se taxari & reprehendi: tamen sine indignatione adeò tulit modestè, ut monacho etiam nouam uestem dono daret.

Capnio iter faciens, cùm circa meridiem in oppidũ quoddã uenisset, ubi aliquot horas ipsi expectandum erat: cumq; intentißimum esset frigus, & hypocaustum nimia rusticorum multitudine esset occupatum, neminem habebat cum quo colloqui posset: nec ipsi quid, quo tempus falleret,

leret, offerebatur: insuper præ nimio rusticorum tumultu & uociferationibus, nihil aut loqui, aut legere poterat. Petijt *igitur sibi poculum aqua re pletum, nec non particulam cretæ dari. Quæ cum accepisset, duxit circulum in mensæ superficie, cui signum crucis inscripsit: opposuit dextræ poculum, quod aquam continebat: sinistra cultrum in mensa fixum habuit; & librum quem habebat secum, circulo imposuit.* Rustici *interim omnes oculos & uultum in hunc conuertunt, nihil loquuntur, placidè & quietè quid tandem futurũ sit expectant, Cùm autẽ rustici ita taciti sederent, alter alterum inspiciens, ille interim operam literis nauauit.*

In *aditu* Asiæ *fuit templum, in quo pependit nodus uariè colligatus: & fuit dictũ, eum qui soluisset illũ nodum, fore dominum* Asiæ. *Cùm plurimi antea uenissent ea de causa in* Asiã, *ut* Lysander, Iason, *nec potuissent nodum illũ soluere: tandem* Alexander *aspiciens illum, statim dissecuit gladio, & sic soluit.* Inde *inexplicabiles disputationes uocantur nodi* Gordij.

Rabula Norinbergensis *alium quendam aduersariæ partis egregiè uolebat traducere & diffamare.* Sed *legibus* Norinbergensis *ciuitatis cautum est, ne quis alium conuicijs lacessat coram iudice.* Is *igitur ut effugeret pœnam, rem ita cõ-*

 ponebat.

ponebat. Scribebat (ut solet fieri) duo exemplaria, in quorũ altero nihil erat conuiciorum: in altero uerò conscripserat aliquas paginas cõuiciorum plenas: sed ea iterum deleuerat, ita tamen, ut adhuc legi possent. Ea ambo exemplaria more usitato iudici exhibet, & curat, ut illud in quo erant conuicia, causidico aduersæ partis daretur. Res procedit. Ille alter perlectis conuicijs, postridie uenit in iudicium accusans alterum, quòd contra leges conuicia scripsißet, quæ coram Senatu & omnibus legi iubet, ac petit de illo sumi pœnam. At alter accusatus, Se quidem, inquit, primo calore scripsiße conuicia: sed postea memorem legis, ea rursus deleuisse: deinde tempus etiã describendi breue fuisse, ut describere aliter non potuerit. Se igitur pœnam non debere pro deletis chartis, affirmat. Sic itaq; absolutus est, & nihilominus perfecit id quod uoluit: nempe ut illa conuicia publicè legerentur.

Cùm Alexander deleturus esset urbem Lampsacum, & Anaxander deprecari uellet, ne id faceret, accedereq; ad Regem eius rei impetrandæ causa: Alexander ei occurrit. quia intellexerat eum hanc ob causam uenire, ut pro Lampsaco deprecaretur, inquiens: Iuro me non facturũ esse id quod postulas. Tunc Anaxander ait: Precor itaque ô Rex, ut Lampsacũ deleas. Alexander

der sancto iuramento perterritus, quia promiserat se non facturum esse quæ postularet, ab expugnatione destitit, Lampsacumq; incolumem dimisit. Ita Anaxander urbem seruauit. Hæc fuit uenusta ac salutaris ἐντρεπέλεια ac elusio.

IVDICIA ET MONVMENta de uarijs rebus.

Rex Danicus legit multos libros Sibyllinos, & dixit eos continere multa mirabilia: sed non esse bonum eos uenire in manus hominum.

Valla magnum mouit tumultũ, disputans: symbolum Apostolorũ primùm esse traditũ & excogitatum in concilio Nicæno. nam non facit discrimen inter symbolũ Apostolorum & Nicænum. Allegabat dicta ex Iure canonico: & in quibus contra Grammaticam aliquid erratum erat, reprehendebat. Erat enim bonus Grammaticus.

Eramus unà in conuiuio, D. Martinus, D. Hieronymus Schurpf, & ego: cùm hîc fortè esset alius doctus uir. ubi cùm de uarijs rebus, tum etiam de studijs colloqueremur, ille doctus uir dicit: Recẽs perlegi Odyßeam Homeri, quæ erat Germanicè edita: quo libro non quicquã legi ineptius. Certè bellũ illud gestũ esse, & fuisse etiam ibi præstantes Principes in utraq; parte, non dubiũ est. Inde aliquæ mutationes secutæ sunt.

Oda ſeptima Pindarica tantæ fuit admirationis apud Rhodios, ut fuerit ſcripta in templo aureis literis, ſiue id in pariete, ſiue in membrana factum ſit.

Ratisbonæ in monaſterio eſt Teſtamentū nouum, ſcriptū aureis literis in mēbrana: quod uidi.

Baſileæ fuit etiam nouum Teſtamentum græcum, aureis literis ſcriptum: quo ego uſus ſum adoleſcens. Eraſmus eius etiam facit mentionem, quia eo eſt uſus in emendatione noui Teſtamenti.

Albertus Durerus, pictor Norinbergenſis, ſapiens uir, dixit: hoc intereſſe inter Lutheri & aliorum Theologorum ſcripta, quòd ipſe legens in prima pagina tres uel quatuor periodos ſcriptorum Lutheri, ſcire poſſet, quid eſſet expectandum in toto opere. Et hanc eſſe laudem ſcriptorum Lutheri, uidelicet illam perſpicuitatē & ordinem orationis. De alijs uerò dicebat, quòd poſtquam perlegiſſet totum librum, oporteret attentè cogitare quid uoluiſſet author dicere, uel de qua re diſſerat.

Imperator Carolus V. interrogauit legatum Brunſuicenſem, dicens: Audiui in curia ueſtræ urbis multa eſſe monumenta ueterum Imperatorū. Eſt'ne hoc ita? Reſpondit Legatus: Sic eſſe. & quædam monumenta recitauit. Bene, inquit Imperator: ipſe ueniam aliquando, ut ea inſpiciam.

Vidi

Vidi ibi monumentum Henrici Aucupis, & coniugis eius, quæ fuit comitiſſa Northeimenſis.

SYMBOLA ET SCVLpturæ in numiſmatibus.

Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Summi Reges & Principes, ſibi & alijs talia breuia præcepta ex ſapientum libris electa, ſæpe præſcripſerunt. Sicut Auguſtus ſæpe magiſtratibus in prouincias miſit tales ſententias. Et Agrippa Auguſti amicus dixit, plurimùm ſibi profuiſſe hanc ſuperiorem ſententiam ad concordiæ ſtudium cum Auguſto.

Rex Alphonſus Hiſpanus habuit pro ſymbolo pellicanum: quam auem dicunt pullos proprio ſanguine uiuificare, cum editi ſint exanimes, & adhuc ſine motu, ſicut etiam catuli leonũ. Sed leo ingenti rugitu & halitu catulos animat, & uitam addit. Pellicanus autẽ ſibi fodit pectus, & fundit ſanguinem in pullos, quo ipſi uiuificantur. Hoc pinxit Rex, & aſcripſit ſymbolum: Pro lege & grege. Significauit hoc ſymbolo, bonum Principem debere cum periculo uitæ religionem & ſubditos defendere. Sic illi heroes dimicarunt: nos tantum quærimus aliena bella.

Medio tutiſsimus ibis. Medium tenuere beati.

Symbolum Maximiliani Imperatoris eſt:

Teue-

Tene mensuram, & respice finem. Sic numismatibus suis incudit. Aliàs scripsit, Tene mensuram, & serua modum. Contraria huic est hæc antiqua sententia: Omne nimiũ uertitur in pfüdich, uel nigrum monachum: id est, Omne nimium conspuitur, aut fit deterius, uertitur in diabolum. Quia diabolus est niger monachus.

Caroli Quinti Imperatoris sunt duæ columnæ Herculis, cum subscriptione: Plus ultra. Quid ipse hoc symbolo significare uoluerit, ignoro: fortaßis putat, restare aliam uitam post hanc uitam. Non intelligamus, eum aliquid uelle pro sua sapientia ultra mediocritatem.

Lysimachi aureus habuit hanc inscriptionem: πρόνοια καὶ τύχη: id est, prouidentia seu consiliũ, & successus fortunæ. Hæc enim duo in rebus agẽdis debent esse cõiuncta. Agnouit uir fortißimus, professusq; est, ipsum non suo consilio aut uiribus quicquam feliciter transigere potuisse, nisi Deus adiuuisset, & euẽtus felices addidißet. Deus enim iuuat laborantes.

Augustus habuit capricornũ ascendentẽ in horoscopo, ideoq; ipsum incudit in aureã suam monetã. Vespasianus quoq; habuit capricornũ. Noster Imperator Carolus V. etiã habet capricornũ, ascendentem in horoscopo. Regula communis habetur: Omnis habens capricornum in horoscopo ascen-

ascendentem, facit mutationem in imperio Romano. Dicitur enim esse fatale signum in mutationibus Imperiorum.

Siclus Iudæorum est noster dimidius Ioachimicus: id est, quatuor drachmæ. In uno latere huius Iudaicæ monetæ fuit caliculus thuris, in altero latere uirga Aaronis. Caliculus thuris significat, in illo solo populo fuisse uerã inuocationẽ: thus enim significat sacrificium & inuocationẽ. Virga autem Aaronis significat doctrinam legis, & gubernationem sacerdotũ: admonet nos hæc, quòd in illo solo populo fuerit uera Ecclesia, sincera uerbi diuini doctrina, & uera inuocatio. Veteres enim uoluerunt in numismatibus symbola sculpere, quæ aliquid monerent.

Vidi aureum excusum in urbe Monasteriensi, cui inscriptum erat: Rex in templo Dei.

In statua Mercuriali fuerũt hæ sententiæ sculptæ: ςῆχε δίκαια φρονῶν: uade, ambula uolẽs iusta. Altera, μὴ φίλον ἐξαπάτα: ne decipias amicũ.

Fuerunt literæ salui conductus, seu fidei publicæ, quibus promittitur securitas uiatori iusto: nõ sis latro, sed iustus, ne decipias amicum.

Iulianus post Constantinũ Magnũ rursus amplexus est doctrinã ethnicã: & pinxit suam imaginẽ in numismate, cui Iupiter imponit coronam, & Pallas inijcit ei trabeam, Mercurus uerò præbet ei sceptrum.

Symbolum Gostaui, regis Sueciæ.

Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Eiusdem:

Deus dat, cui uult.

Vidi nuper monetam ueterem, in cuius altera parte fuit Zopyrus, in altera Zoilus. Fuit imago aulæ. Zopyrus significauit in illo numismate, benè merentem. Nota est enim Zopyri fidelitas erga Darium: qui cùm aliquando haberet malū granatum, dixit se optare tot habere Zopyros, quot malum haberet grana. Zoilus uerò significat calumniatorem: quia comitantur calumniæ benè merentes.

Valerianus excudit monetam admodum pulchram, cum inscriptione Cornucopiæ: non uidi pulchriorem aureum.

In moneta Theodosij, in uno latere fuit ipsius imago, & in altero latere uexillum crucis, & nō aquila. Credo ipsum primū ex Principibus Christianis uexillum in moneta excusum habuisse.

Habui monetam, quæ fuit Ludouici Pij, cuius inscriptio erat: Cludouicus. inde postea fecerunt Clodouicus.

Symbolum Rodolphi, optimi principis in Dessaw (qui fui dux Maximiliani Imperatoris, in Italia)

Italia) pinxit leonem, & ante eum uirginem sub quercu nudam, cui leo porrigebat pedem, & uirgo timida semper uerebatur, ne à leone discerperetur. ac inscripsit: Alle zeit mit sorgen.

Etiam in Italia quidam recens fecerunt pulchra symbola. Dux *Ferrariensis cudit aureum cum inscriptione:* Quæ *Cæsaris, Cæsari: quæ* Dei, Deo. *Optarem nos multos aureos poßidere, eo ipso, ut Symbola melius consideraremus.*

In templo Delphico *fuerunt hæ tres sententiæ scriptæ:* μηδὲν ἄγαν, Γνῶθι σεαυτὸν: Ἐγγύη, πάρα δ' ἄτη.

Regis *Hispaniæ Philippi, Caroli* V. *Imperatoris filij, hoc symbolum esse dicitur:* Nec *spe, nec metu. Ignoro quid sibi uelit hoc symbolo. Magnates eligunt subinde huiusmodi symbola, nescio quo consilio ab ipsis excogitata.*

Friderici Imperatoris symbolum est, T. Q. P. *Tantum, quantum poßum. Significauit, non esse tentanda maiora uiribus.*

Ducis Ernesti Luneburgensis fuit, candelabrũ cum candela ardente: additis his literis, A. S. M. C. *Alijs seruio, meipsum contero.*

Ducis Henrici Brunsuicensis est: M. Z. M. V. *Mein zeit mit vnrůw.*

Ducis Mauricij Saxoniæ: V. G. M. A. *Vileicht gerets mir auch. Fortes Fortuna adiuuat.*

Regis Daniæ: S. M. C. Spes mea Christus. Reginæ Daniæ: A. G. S. D. VV. Ach Gott schaff deinen willen.

Ducis Iuliacensis: Spartã nactus es, hanc orna.

Ducis Saxoniæ Ioannis Friderici: Fide, sed cui: Vertrawe, vnd nit zů vil.

Imperatoris Ferdinandi: F. I. E. P. M. Fiat iusticia, & pereat mundus. Item: O. M. D. M. M.

Duces Saxoniæ illud usurparunt: Verbum Domini manet in æternum. Initiò autem electum fuit à duce Friderico, hoc pacto: Cùm iußisset dominus Spalatinum colligere aliquot bona dicta ex multis, quæ ille conscripserat, hoc unicum elegit.

Idem symbolum, Verbum Domini manet in æternum, usurpauit Georgius Marchio Brandenburgensis: quod quãdiu uixit, seruauit. Idem princeps Georgius simile dictum habuit in moneta sua: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Lutheri: Viuit. scilicet Christus. Si non uiueret, uellem me non unam horam uiuere. & hæ literæ habent mysterium, quod Lutherus explicare noluit.

Noua moneta ciuitatis Tigurinæ: Conserua nos Domine in pace. Moneta ciuitatis Schaffhusiensis: Deus spes nostra.

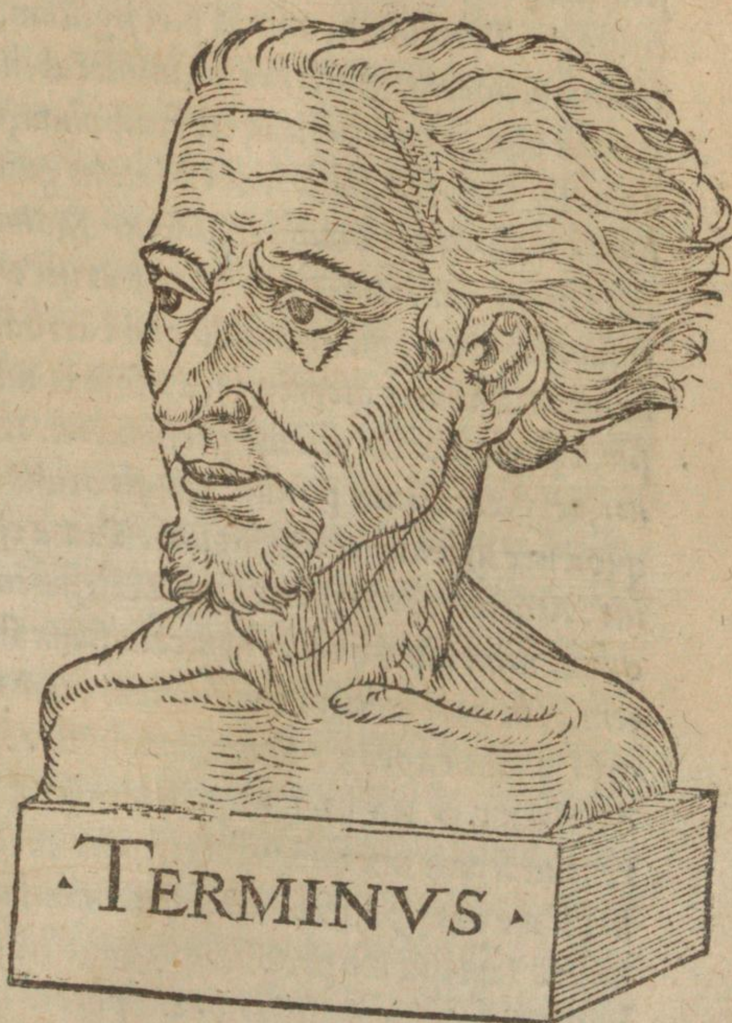
ERASMI

COLL.

ERASMI SYMBOLVM TERMINVS.

ὅρα τέλος μακροῦ βίου.

Mors ultima linea rerum.

CONCEDO NVLLI.

ERASMVS ROTERODAmus ornatissimo uiro Alfonso Valdesio, Cæsareæ Maiest. Secretario, S. P.

Quod mihi pro tuo ingenio modestißimè significas, idem ex aliorum literis dilucidè cognoui: extitisse qui Terminum, annuli mei sigillum, in calumniam uocent: uociferantes, intolerabilis arrogantiæ esse, quod adiectum est symbolum, Concedo nulli. Quid est, si hic non est fatalis quidã morbus, calumniandi omnia? Ridetur Momus, qui sandalium Veneris reprehenderit. at isti Momum ipsum superant, qui in annulo quod arrodant, inuenerint. Momos dicerem: sed Momus nihil carpit, nisi quod prius attentè perspexerit. Isti φίλακοι, uel sycophantæ potius, clausis oculis carpũt, quod nec uident, nec intelligunt. Tanta est morbi uis. Atq; interim sibi uidentur Ecclesiæ columnæ: quum nihil aliud quàm traducant suam stoliditatem, cum pari malicia coniunctam, iam notiores orbi quàm expedit. Somniant ab Erasmo dici, CONCEDO NVLLI. Atqui si mea scripta legerent; uiderent uix quẽquam esse tam mediocrem, ut illi me præferã: citius cõcedens omnibus, quàm nulli. Iam qui me propius ex conuictu familiari nouerunt, quiduis uitij tribuent potius, quàm arrogantiam. meq; fatebuntur propiorem esse illi Socratico

Socratico, Hoc unum ſcio, me nihil ſcire: quàm huic, Concedo nulli. Sed fingant animum tam inſolentem eſſe mihi, ut memet omnibus anteponã: etiam'ne tam ſtultum exiſtimant, ut id ſymbolo profitear? Si quid haberent Chriſtianæ mentis, interpretarentur ea uerba aut non eſſe mea, aut aliam habere ſententiam. Vident illic ſculptam imaginem, infernè ſaxum, supernè iuuenem capillis uolitantibus. An hæc habet aliquid Eraſmi? Id ſi parum eſt, uident in ipſo ſaxo expreſſum, Terminus. in quam dictionem ſi deſinas, uerſus erit Iambicus dimeter acatalectus, Concedo nulli Terminus. ſi hinc incipias, erit dimeter trochaicus acatalectus, Terminus concedo nulli. Quid ſi pinxiſſem leonem, & addidiſſem ſymboli loco, Fuge ni mauis diſcerpi: num hæc uerba mihi tribuerent pro leone? At nihilo ſanius eſt quod nunc faciũt. Nam ſimilior leoni ſum, quàm ſaxo, ni fallor. Dicent, Non animaduertimus eſſe carmen, nec nouimus Terminum. An igitur poſthac crimen erit ſcripſiſſe carmen, quoniam illi metricam rationẽ non didicerunt? Certè cum ſcirent in huiuſmodi ſymbolis captari etiam obſcuritatis aliquid, quod coniecturas intuentium exerceat: ſi non nouerant Terminũ, quanquã hoc ex Auguſtini & Ambroſij libris poterant diſcere: ſciſcitari debebant à talium rerum peritis. Olim fines agrorum ſigno

quopiam discernebantur: id erat saxum è terra prominēs, quod ἀκίνητον esse iubebant priscorū leges, quarum hæc uox est apud Platonem: Quæ non posuisti, ne tollas. Addita est superstitio, quo magis deterreretur imperita multitudo, à tollendi audacia, dum credit in saxo uiolari Deum, quē Romani Terminum uocant, cui fanum ac festum etiam dicatum Terminalia. Hic Terminus, ut est in Romanis annalibus, solus Ioui noluit concedere: quod quum cæterorum omnium sacellorum exaugurationes admitterent, aues in solo Termini fano non addixere. Refert T. Liuius lib. ab Vrbe cond. primo. ac rursus lib. 6. narrat, quòd quum auguratò liberaretur Capitolium, Iuuentas Terminusq; moueri se paßi non sunt. Id omen magno omnium gaudio exceptum est, quòd existimarent portendi perpetuitatem imperij. Iuuentus ad bellum utilis, & Terminus fixus est. Hic fortè clamabunt, Quid tibi cum fabuloso deo? Obuenit, non ascitus est. Alexander Archiepiscopus titulo S. Andreæ, cum à patre Iacobo Scotiæ rege, Senis, in patriam reuocaretur, mihi Romam euocato, uelut gratus & amicus discipulus, annulos aliquot dono dedit, habitæ inter nos consuetudinis μνημόσυνον. In his erat, qui in gemma sculptum habebat Terminum. Nam hoc prius ignotum, indicauit Italus quidam, re-

rum

rum antiquarum curiosus. Arripui omen: & interpretatus sum, admoneri me, non procul abesse uitæ terminum. Nam id temporis agebam annum circiter quadragesimum. Hæc cogitatio ne posset excidere, literis hoc signum imprimere cœpi. Addidi carmen, ut antè dictum est. Itaq; ex profano deo feci mihi symbolum, adhortans ad uitæ correctionē. Mors ènim uerè Terminus est, qui nulli cedere nouit. Atqui in fusili imagine adscriptū est Græce, ὅρα τέλος μακροῦ βίου: id est, Specta finem longæ uitæ: Latinè, Mors ultima linea rerū. Poteras, inquiēt, insculpere defuncti craniū. Forsitā accepturus erā, si obuenisset: sed hoc arrisit primùm, quia fortuitò cōtigit: deinde, quòd geminā haberet gratiā. alterā, ex allusione ad priscā ac celebrē historiā: alterā ex obscuritate, quæ symbolis est peculiaris. Habes Apologiā de Termino, seu uerius de lana caprina. Atq; utinā isti tandē calumnijs suis terminū ponerēt. Lubēs enim cū illis paciscar, ut mutē symbolū meū, si illi mutēt morbum suū. Ita sanè rectius consuluerint authoritati suæ, quàm clamant per bonarū literarum studiosos labefactari. Ego profectò tantū absum à cupiditate lædendi existimationem, istorum, ut uehemēter doleā, quòd ipsi sese tā stolidis sycophātijs orbi propinēt deridendos, nec erubescāt toties cū ludibrio confutati. Dominus te seruat incolumem

& corpore & animo, amice in Christo charißime. Datum Basileæ, Cal. Augusti, Anno 1528.

ORACVLA ET AENIgmata.

Athenienses consulerunt oraculum, num essent feliciter illaturi bellum Syracusanis. Oraculum respondit: Capietis omnes Syracusanos ciues. Ipsi insolentes lætabantur hoc oraculo. Verùm sicut diabolus decipere solet, non iuxta uotum suum homines captiuos abduxerunt, sed hoc modo ceperunt: Venerunt in manus Atheniensium tabulæ, quibus inscripta erant nomina Syracusanorum ciuium. Ita cæperunt Syracusanos ciues, sed postea ipsi Athenięses capti & interfecti sunt.

Archimedes cùm specularetur sedens in balneo, de proportione ponderis auri & argenti, eamq; ex aquæ effluxu inuenisset, percurrit nudus per medias plateas clamitans: εὕρηκα, εὕρηκα: inueni, inueni. Quando uis scire quantum auri sit in cyatho deaurato, qui aliàs est argenteus, pondera primùm cyathum in aere, postea eodem ponderе in aqua: tunc deauratus cyathus erit ponderosior: & quo est ponderosior, tantum est auri in eo, vmb deß das er schwerer ist im wasser, dẽn ausser halb dem wasser, so schwer golt ist dar bey. Hæc est ratio, quam Archimedes sedẽs in balneo inuenit: fuitq; sollicitudo uocationis.

Propo-

Proponi solet in ænigmate, Quæ nam illa res sit, cuius nulla unquam nos capiat satietas? Respõdetur: Sola sanitas, seu uita talis est, ut eius per se nullum oboriri poßit tædium. Cibo & potu citò satiari solemus: etiã societatis facilè nausea quædam oboritur, iuxta dictum uerißimum Thaletis: Iucundius est parare amicum, quàm retinere.

Aliud.

Homo quidam probus ab alio nequam petebat donum, quod præstantius erat toto mundo. Explicatio ænigmatis talis est: Nicodemus uir bonus petiuit à nequam, nempe Pilato, donum toto mũdo preciosius, uidelicet corpus Christi. In talibus ænigmatibus, in quibus aliquid doctrinæ est, prodest iuniores subinde se exercere, quo ingenium exacuant.

NB

Cæsar Maximilianus fuit clemens princeps, er hat vilen auf die bein geholffen: id est, quòd ex equitibus facti sint pedites.

ACVTE FESTIVE, SALsè dicta, ac prouerbia.

Est bis apud Demosthenem: Non est dicendũ, idem factum est: sed querendum est, an rectè factum sit? Augustinus: Vitiosa consuetudo non est anteferenda ueritati. Dominus enim, inquit: Ego sum uia ueritas & uita: non, inquit, Ego sum consuetudo.

Erasmus elegantißimè scripsit de Thoma Moro, cùm rex Angliæ Morũ Cancellarium fecisset, ipsum fuisse φιλοβασιλέα: cùm iterum ab officio remouisset, fuisse φιλόμωρον. Est festiua ambiguitas.

Norinbergæ in curia scriptum est: Vnius uiri oratio dimidia oratio.

Rex Alphonsus solitus est dicere de mediatoribus, eos similes esse habitantibus in medijs ædibus, qui perfundũtur lotio à superioribus, & lædũtur fimo ab inferioribus. Sic plerunq; mediatores utrinq; lædũtur, sicut uespertilio laceratur à muribus & auibus. Fuit hic Rex ita sapiẽs & bellicosus, ualẽs consilio & potentia, ut haberetur unus ex præstantißimis principibus illius ætatis.

Cùm nunciata esset cuidam Magnati mors filij sui hostis maioris natu, nihil aliud dixit, nisi hoc: Quo plures moriuntur, eo minus habemus hostium. Statuit sibi nõ ualde dolendum esse, cum illi essent hostes.

Extat insignis & memorabilis sententia Friderici Imperatoris, scripta Norinbergæ, in quodam conclaui: Summa felicitas est rerum irrecuperabilium obliuio.

Dux Albertus, auus huius ducis electoris Augusti, fuit præstãs, sapiẽs & magnanimus uir, qui recreationis causa interdum illas ludorũ ineptias

amauit, & magnã pecuniã profudit ludo tesserarum. Cũ olim fortè multa millia aureorũ lusu perdidisset: conuenientes ipsius cõsiliarij deliberãt de eo, sicut erãt homines sapientes, ipsum q; talis præfatione alloquũtur, dicẽtes: Ipsis esse notas in omni disciplinarũ genere uirtutes illustrißimi principis: tamen optandum esse ut ipse ea in re haberet suæ dignitatis rationem, & non ita luderet: non tantum quia profunderet pecuniã, unde magnum incommodũ sequeretur, sed etiã quòd posset ei accidere aliquid inter ludendum ab hominibus malis, quod nollent fieri. Ibi princeps respondet: Optimi amici, scio uos candido animo me monere: sed tamen magis debuissetis me reprehendere, quando lucratus fuissem. iam satis pœnæ luo, cùm uehementer propter amissam pecuniam doleo.

Lantgrauius Vuilhelmus, pater huius Philippi, qui adhuc uiuit, fuit admodum facetus, eruditus, & facundus: quemadmodum & Philippus est, sed continentior patre. Cùm semel principes essent in conuentu, & expectarent Imperatorem Maximilianum ante cubiculum, hic Vuilhelmus, ut princeps adhuc iuuenis, cum cæteris principibus iunioribus suo more iocabatur ante cubiculum. ibi alius Princeps magnæ authoritatis, ualens etiam corporis robore, ad Vuilhelmum dicebat: Domine Lantgraui, ego

scirem

ſcirem ad quid prodeſſes. Domine princeps, reſpondit Vuilhelmus, neſcio ſane ad quid prodeſſem: ſum adhuc iuuenis, neq; tam exercitatus, ut poſsim intelligere ad quid potiſsimũ prodeſſem. At alter: Dicam tibi, ſiquidem cupis ſcire. Imò dicito: Ihr weret recht zů meinẽ lôen, denn ihr habt vil kalb fleiſch. Sic ſolent notare eos, qui ſe nimis petulanter gerunt, & minus decentes geſtus præ ſe ferunt. Sed Lantgrauius Vuilhelmus celeriter reſpondit: Domine Princeps, licet & mihi proferre ad quid tua Celſitudo prodeſſet? Imò ritè potes, inquit, dicere. Si uis me audire ac æquo animo ferre, dicam: Ewer Gnaden weren gut, das man iunge affen bey ihr auſzüge, das ſie untrew uon ihr lerneten. Et ſic ſalſiſsimè illum taxauit, qui talis exiſtimabatur. Cæteri aſtantes Principes tacebant, & diſsimulabant, quia uerè illũ taxauerat.

Rex Ptolemæus reprehendebat quaſdam uoculas in cantu cuiuſdam Muſici. Muſicus reſpondit: Rex, aliud eſt plectrum, aliud ſceptrum.

Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.

Erat, me puero, Heydelbergæ ſapiens & bonus uir citharœdus, patria Moguntinus, qui optimè canebat teſtudine. Ille dicebat, ſibi nullam cantilenam ſatisfacere, niſi quando primùm eius oblitus, ſecundò eandem diſceret. Et uerum eſt, ut omnes, qui ſunt ſapientes in ſuo negocio, fateri coguntur.

Albertus

Albertus Durerus sæpe dicebat, quòd cùm pinxisset aliquid, qua potuisset summa cura & diligentia, ac deinde post triennium idem inspiceret, mirabiliter displiceret, ita ut uix sine ingenti dolore intueri poßet.

Sic Momus dicit ad Iouem apud Lucianum: οὐδὲν πάσχεις κακὸν, αὖ μὴ προσποιεῖ: nihi pateris mali, si non indulgeas affectui, uel, si non afficiaris. Melius Germani exprimunt: Es geschicht dir nihct weh, wenn du dichs nicht annimbst. Vt, Christum non lædebant Iudæi, quando ad eum dicebant: Samaritanus es.

COLL.

Senex quidam, alio ad eum dicente: Lieber freundt, ir habt ein eignen kopf. Verè & grauiter respondit: Ia lieber freundt ich hab mein kopf, vnd wenn ich den nicht hett, ir wurdt mir den euren micht leihen.

οὐ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ποδὸς πρὸς λύραν: id est, Non propter erratum pedis in chorea plectitur, aut quòd errauerit in aliquo articulo, sed agitur aliud quiddã. Valde usitatum est in uita aliud agi, aliud ostendi.

Quidam habens tentationes spirituales, fuit nobis molestus, conquerebaturq; se sæpius relabi in adulteria. Nuncius autem eius incusabat eum, quòd sibi non solueret debitã mercedem. Rescripsi illi

illi, cùm haberet tam malam conscientiam de peccatis commissis, Quare etiam nõ haberet malam conscientiam, quòd non solueret mercedem misero nuncio?

Doctor quidam Iurisconsultus, uir honestus & eruditus, cùm pro cliente causam diceret, & ad scriptum contrariæ parti responderet, dixit: Argumenta quæ aduersaria pars contra me adduxit, sunt argumenta carbonariorum. Audiens hoc contrariæ partis rabula, finita oratione doctoris, ita loqui incipit, & inter cætera quæ pro necessitate causæ dicẽda erant, etiam hoc adiecit: Quòd autem doctor nobis obijcit, nostra argumenta esse argumẽta carbonariorũ, id dominis meis æquissimis iudicibus iudicandum relinquo, uter nostrûm carbonario sit similior. Erat enim doctor, homo niger. Hæc fuit festiua oratio, ad quam etiã ipse doctor respõdit: Profectò egregiè reddidisti talionem, & par pari retulisti.

Interfui aliquando disputationi acerrimæ pictoris, & alterius cuiusdam, qui cùm diu acriter disputassent, tandem ille alter dixit ad pictorem: Hæc non ita exactè depingi possunt. uolens eum hortari, ut desisteret, nec omnia scrutaretur. Pictor autem excanduit, putans suam artem hoc scõmate taxari. & respondit: Imò tuum propositum nec uerbis uerisimiliter exprimi potest.

Ita

Ita obijciebat illi artem, in qua alter excellebat, iudicans ea esse obscuriora, quæ eloqui non possent, quàm quæ pingi nequeunt. Multa enim non possunt pingi, quæ tamen uerbis utcunque declarari possunt. Angelus à nemine pingi potest. Pinguntur quidem pueri duabus alis: non tamen sunt angeli, nec ueram angelorum formam referunt. Sed mens cogitare potest, quid sint angeli.

COLL.

Piscator ictus sapit, si tamen sapit. Serò sapiunt Phryges. Sic dicitur communi prouerbio: Italus sapit ante factum, Gallus in facto, Germanus post factum.

Erphurdiæ quidam procurator multas causas solus agens, sine aduocatis, quamuis solus staret in Senatu: tamen plerunq;, quoties erat ei respondendum ad dictam aduersariæ partis intentionē, petiuit spacium ad deliberandum. Festiui interrogauerunt: Cum quo uis deliberare, cùm sis solus? Respondit, Cum isto, cum isto: monstrans ipsis caput.

Dux Fridericus dixit: Nihil magis cauendum est gubernatori, quàm ne subitò respōdeat. Ego recitabam aliquando doctori Pontano hoc dictū ducis Friderici, unà cum dicto Demosthenis. qui, cùm ei obijceretur, quòd ueniret præmeditatus

ad di-

ad dicendum, respondit: Se uerò improbum ciuē iudicare, qui non ueniret præmeditatus in publicum, ad sententiā dicendam: & dicit amplius, Se, si fieri posset, dicturum, non tantum scripta, sed etiam sculpta: id est, sumpturum longam moram ad deliberandum.

Dux Saxoniæ Iohannes Fridericus sæpè solitus est dicere: Causæ sæpe conciliari possent, si hominum uoluntates possent coniungi.

ὀυδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶν ἅπαντα σοφός. Quisq; aliquid fatuitatis habet adiunctū. Doctor Hieronymus Schurpf solebat iocari: Ego ingenuè fatuor, pro fateor. Nos omnes fatuamur satis stolidè.

COLL.

Prouerbium ualde usitatum Germanis.

Vuer prediger vnd weiber schendet, dem wirdts nimmer mer wol ghen: id est, qui cōtemnit ministeriū prædicādi, & personas illo officio fungentes: mulieres, id est unde soboles & politiæ procreantur. Quare contemnentes ministerium & mulieres, contemnunt Deum & homines.

COLL.

Audiui Basileæ simile referri à honesta & pia persona (quæ optimè de sanitate & ualetudine D. Oporini meretur) dicente: Quòd quisq; in con-

contractibus matrimonialibus decipiens simplicẽ fœmineum sexum, diuinam ultionem non effugiet: eandem sententiã multis exemplis probauit. ostenditq; quædam, ubi Deus in altero coniugio tales deceptores sobole priuasset.

ὦ μάκαρ φρόνησις σὺν χρηστῷ τρόπῳ,
ὡς ἡδὺ συνέσει χρηστότης κεκραμένη.

O' quàm felix est sapiẽtia cũ bonitate. Quàm iucunda est probitas coniuncta cum consilio. Aliqui sunt boni, sed sunt ignaui, non circumspecti: naturà quidem benefici, sed nihil transigentes. Econtrà multi sunt astuti & callidi, sed sunt mali: quod est perniciosum, & lupinum quidam. Sed cõiuncta sapientia cum bonitate, & bonitas habens moderatricem sapientiam, illa est pulcherrima uirtutum copulatio. Mercurinus dixit de Imperatore Carolo V. Principes Germaniæ benefecerunt, quòd elegerunt Carolum V. Imperatorẽ, illi experientur ipsum esse sapientem & bonum principem.

Monachorum regula: daus eß hat nichts, ses zinck gibt nichts, quater drei, die müsen such leiden.

Eim ieden gefelt sein weise wol:
Darumb ist die welt narren vol.
Können wir nich alle dichten:
So wollen weir alle richten.

Vetustas dixit: Bene olere, est nihil olere. Item, Crede mihi, sapere non est nimium sapere.

Erasmus dicere solebat: Ego non libenter uescor piscibus: nam stomachus est Lutheranus, & mens est Christiana. Venustißimè dictum est, & bella ambiguitas in stomacho, quæ uox hîc pro iracundia seu indignatione sumitur. Vult dicere: Ego nõ minus irascor sceleribus Papæ, quàm ipse Lutherus.

Dux Fridericus dicere solitus est: Colite probitatem, facilè enim destiteritis, ubi uultis.

Plutarchus dicit: eos qui somniant se imitari clarißima facta præstantiũ uirorũ, similes esse pueris, qui induũt thoraces, & alia arma grandiorũ parentum. Sicut panoplia parentũ non rectè potest accommodari ad corpora filiorum parua: sic non conueniunt nostra facta cum heroicis præstãtißimorum hominum factis.

VRBANITATES, SALES, facetiæ, & insulsitates.

Quidam ingeniosus homo, interrogabat magistrandum in Academia Friburgensi, Quare fieret nix? Ille simplex respõdit: Quia Deus sic uult. At alter inquit: Melius respondit, quàm nos omnes, quia nemo potest sufficientes causas niuis reddere. & sic ab ipso discesßit.

Quidam nobilis adolescẽs Tubingæ, uolẽs exercere

ertere Latinã linguã, delegit sibi carmẽ uertendũ, quod tunc erat editum de causa Capnionis, cuius primus uersus sic inchoatur: O welt welt, wie bistu so verkert. Hunc ipse sic uertit: O munde mũde, quàm es peruerse. Rythmus quidem bonus erat, sed constructio non congruebat.

Parasion elegos aurum Tyriumq; parergum.
Post fato Decker debeo Marce tuo.

Hi uersus Erphurdiæ in templo scripti inueniuntur, quos quidam composuit, uolens etiam uideri Poeta. Voluit autem hoc modo interpretari: Ego debeo tibi Marce Deker, post fato, posuit pro post fatum, id est mortem, parasium, id est picturam: elegos, id est istos duos uersus: tyriũ parergum, id est rubeum colorem.

Quidam sciolus admodum falsè legebat Magnificat: ac inter cætera, cùm peruenisset ad uersum, Dispersit superbos, ibiq; in uoce Superbos, ultima syllaba in priore linea deficeret, quæ inchoata erat in sequẽti uersu, dicebat: Proh Deũ, non est rectũ: oportet esse Super bouem. Hoc est corrigere uelle Magnificat.

COLL.

Amiserat quidam Romæ quinq; capellas, quas suspicabatur uicinum suũ esse furatum. Accusat igitur eum, conducens causidicum, qui eius causas in foro ageret. Causidicus ueniens in forũ, dicere

cœpit de bello Punico, de Scipionibus & Annibale, quantas res terra mariq; gesserint: & quòd Scipio sibi, suis, patriæq; usui & ornamento, Annibal autem sibi & suis exitio fuisset. Asistens autē actor tristi uultu: Quæso, inquit, dicas etiam aliquid de meis capellis. Quo audito à populo, caussidicus explosus est è foro, cum isto ambitioso ornatu, quia nihil πρὸς ἔπος erat.

COLL.

Quidam nobilis inuitauit quondam D. Ioannem Baptistā Bacheleb ad conuiuium. Cùm idem doctor Iohannes Bacheleb finito conuiuio nobili ualediceret, ibi nobilis prius uocat ad mensam suum morionem, atq; doctorem his uerbis alloquitur, inquiens: Domine Bacheleb (monstrans ipsi simul morionem) nonne hic bene exercitatū, uarijsq; artibus instructum doctorem habeo? Ad quæ doctor subitò infert, dicens: Profectò bene me mones: nam ego domi meæ nunc temporis similem alo nobilem, ex tua familia natum. Sic par pari referebat.

COLL.

Nobilis quidam in aula principis Saxoniæ, uidens Principem ualde anxium esse de ista pestifera doctrina uulgo Interim dicta, inquit: Clementißime Princeps, quid multum sollicitus es de isto Interim? Ego Interim nō solum suscipere, uerum etiam

etiam comedere & bibere, simulq́; cum eo dormire possum. Princeps quærit, quomodo hoc fieri poßit? Respondit nobilis: Si quando libum, aut mellipectã comedã, tum neq; panem neq; similã, sed quid aliud interim comedo. Si bibo mulsum, neq; uinum neq; cereuisiam bibo. Cùm porrò inebriatus domum reuertor, concidens in ianuæ limine obdormio: sic interim neq; in domo aut hypocausto, neq; foris iaceo. Ita facetus homo delusit istam doctrinam, & ludẽdo tamen uera dixit.

COLL.

Morio ducis Friderici Claus narr, stetit ad mẽsam, & omnes cibos quos habebat canibus proiecit. Interrogatus tandem, cur id faceret? Respondit: Date, & dabitur uobis.

COLL.

In bello contra Turcam, Episcopus quidam exercitum sic consolatus est: Charißimi fortißimiq́; milites, hodie uos uiros fortes præbete. Efficiemini enim equites Christi. Et certo uobis promittere poßum, quicunq; hodie fortiter occumbant, eos uesperi cum Deo cœlesti cœna exceptũ iri. Postquam uerò ad prælium deuentum esset, episcopus se subduxit post principia. Quare milites quærentes inuicem causam, cur non Episcopus cum ipsis cœnam in cœlo comedere uellet? Ad hæc quidam responderunt alij: Hodie sibi ie-

iunium indixit, ideoq; non uult nobiscum in cœlo cœnare.

COLL.

Quidam Græcus ueniens Romam, cùm ei offerretur honos domini, respondit: οὐκ ἐθέλω δόμενε· οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Noui aliquem in cuiusdam domini aula, qui meruit stipendium mille florenorum, hac scurrilitate, cum opinione uirtutis, seu potius fortitudinis. Ascendit uidelicet in mensam, & excrementa naturæ reddidit in conseßu multorum honestorum hominum. Hoc erat illud egregium factum, ab ipso præstitum, tanto scilicet munere dignũ.

Quidam obiurgauit ebrium, dicens: Non te pudet sic inebriari? Ille respondit: Nõ te pudet ita ebrium obiurgare?

Interrogatus aliquando quid boni ex doctrina Euangelij uenisset? Respondi: Multi boni pueri inde uenerunt.

Germanico fertur prouerbio: Bischoff oder bader. Hinc bonus & pius quidam Dux, post bellum concedens in thermas, iocari de se solitus est, dicẽs: Ich wolt bischoff werden, so bin ich ein bader worden.

Norinbergæ quidam ciuis morosior iusto, habebat famulum facientem multa πάρεργα. Quæ cùm dominus ægre ferens reprehenderet, respõdit seruus:

seruus: Conscribe igitur mihi in charta, ut sciam quæ sint mei officij. Dominus sequens consiliũ serui, ipsi omnia officia cõscribit, ut præter ea nullis parergis distraheretur: postea ipse fortè lapsus est in uia. Vocat igitur seruũ, inquiens: Cur me non erigis? At seruus: Volo prius uidere an sit in mea charta.

COLL.

Concionator quidã in oppido quodã, sic de furto cõcionatus est: Sæpe, uos charißimi amici, adhortatus sum, ne quis furtũ faceret. Nihilominus intra paucos dies, aliquis uestrûm furto aliquid mihi abstulit: quẽ bene noui, & nũc hoc libro tãgere possem: interimq; gestum minãtis iactũ præferebat. Ita ille qui fecerat, aufugit è templo, seipsum prodens: cum alioqui illi esset ignotus. Sic fictis nominibus taxantur sæpe in nobis scelera.

Cùm Capnio aliquando esset conuiua Ducis Vuirtenbergensis, Dux apposuit illi de ferina. Ille cùm uellet esse ciuilior, & excipere cultello, excidit illi in cyathũ. Postea illud uolẽs corrigere alia ciuilitate, & eximere cultro, tũc effudit cyathũ in mẽsam. Sic plerũq; nobis accidit, ut quãdo uitia corrigere conamur, in deteriora incidamus.

Eobanus, uir bonus, ad quendã nostrũ semiebriũ amicũ dixerat: Ey tu es stultus. Ille grauiter ferebat, & erat ualde ineptus. Postero uerò die pœnituit eum, uenitq; ad me, petẽs ut rem sopirẽ: quod

me facturum promisi. Cùm igitur uenissemus ad ientaculum, iußi ipsum aliquandiu foris expectare. Eobanus cùm uideret ipsum abesse, iußit eum uocari. Ille uenit, dicens: Domine Eobane, appellasti me heri meo nomine, quod tunc non intellexi, iam uerò intelligo.

Guilhelmus dux Bauariæ habuit quendam cõuiuam, quem Marschalcus uoluit collocare supremo loco. Cùm autem ille diu repugnaret, tandem Marschalcus ipsi dabat baculum, inquiens: Si es Marschalcus, ipse collocato te in locum tibi conuenientem. Ipse erubuit, & postea in loco sibi monstrato aßedit.

Maximilianus coquum aliquem fidelem legauit Carolo V. Imperatori, qui ex fidelitate quendam uenenum Imperatori parantem occiderat. Neminem enim ad Cæsaris culinaria admittebat. Erat autem natione Sueuus. Cùm igitur in inferiori Germania in forum prodijßet, uolens uuas paßas emere, interrogauit mulierem, quo precio uenderet? Dicit mulier: Wat wit ghi hewen? At ille: ich wil nicht heuen, sed uuas. Mulier ait: ick verstaiu nit. Respondit Sueuus: Rede ich doch braite wort.

Conradus de Rosis Imperatoris Maximiliani miles, homo lepidus (nõ uolo eũ nominare scurrã. gemmæ enim sunt rarò inter lapillos) cùm aliqui

princi-

principes in præsentia Imperatoris Maximiliani cum eo luderẽt &, ipse haberet duos chartaceos reges: interrogauit eos, an pecuniam uniuersam auferre deberet, qui tres haberet reges? Annuẽtibus illis, uocat Imperatorem Maximilianum, & suis manibus ipsum comprehendit, ac primùm ostensis suis chartaceis regibus, inquit: Ecce hîc habetis duos: deinde monstrato Imperatore (ait) Ille est tertius, ac simul uniuersam pecuniam abripit. Insuper etiam addens: Talem chartaceum Regem tui principem te iudicant. Illud non tam fuit facetum, quàm ironicum.

Derisus est iste uersiculus Sardanapali, quem inscripserat sepulchro suo: Hæc habui quæ comedi, quæ bibi, &c. imò non habebat: quia perierat corpus cum multis quæ comederat & biberat.

Papa Iulius Tertius, qui fuit ante Marcellum, dicitur fuisse turpis belua, dedita libidinibus obscœnis & gulæ. Cùm autem libenter comederet pauones, fortè sibi iusserat asseruari pauonem, qui utcunq; intactus superfuerat. Ministri uerò non curantes ipsius mandatum, eum comederunt, nec ad mensam domini retulerunt. Postea ipse interrogauit, ubi esset? Cùm intelligeret esse absumptũ, cœpit commoueri, quòd esset defraudatus tam delicato cibo. Cardinalis autem astans, uolens ipsius iram lenire, dixit: Sanctißime pater, non decet te

ita ob leuem rem irasci. An ego non irascerer? tamen Deus est iratus propter morsum pomi. Voluit esse facetus illo dicto. Ita Epicurei ludunt, qui diuina iudicia profanis iocis immiscent.

Nobilißima quædam domina putabatur esse grauida, sed gerebat molam. Vsitatè nominant molam, massam informem, nõ fœtum. Postea quãdo edidit illam massam, honestæ matronæ nobiles missæ sunt ad dominum, ut ipsi casum tristẽ exponerent. quæ cœperunt uerecundè loqui, & cum quadam commiseratione dixerunt: Illustrißime domine, nos fuimus in magna spe tecũ, te habiturũ esse hæredem, & orauimus Deum, & adhuc oramus ut respiciat te, & cõiugem tuã. (ipsæ hæc eruditè & elegãter protulerũt) sed (proh dolor) euẽtus aliter se declarauit. tua domina nõ iam edidit fœtũ, sed massam, ut sæpe accidit mulieribus. At ille: Quomodo igitur nominatur? Respõdent ei uerecũdè: Mã nentsein monkalb. Sic importuna eius interrogatione protulerunt nomen. Ille satis crassè respondit, Hô, es ist besser ein kalb, als ein kindt, den ein kalb kan man noch essen. Fuit satis insulsa, non digna homine oratio. Discite tamen illa quæ conueniunt hominibus.

Romæ in quodam conuentu, Principes habebant secum oratorem Bauarum, qui, cùm erat dicendum, iußu Principũ coram Papa, sic incipit dicere:

dicere: Sanctißime potor, &c. Papa aspiciēs eum, putat se ignominiæ causa appellari. Orator perterrefactus obmutescit, ac quærens in pera schedulam (ubi habuerat pyra putrefacta) promit pro schedula putrida pira: unde subito omnibus obortus est magnus risus.

COLL.

Quidam puellæ cuidam obtulit chrysomela, interrogans an etiam antea sæpius huiusmodi uidisset? Respondit: Quidni? uidi sæpe assata. Illud fuit indecorum in sermone. Quia chrysomela non solent assari.

Initio controuersiarum Lutheri, duo rustici prope Coburgam conuenerunt, cum ambo essent ebrij. Vnus interrogat alterum, cuius'nam sit religionis? Respondit alter: Lutheranæ. Ille iratus dicit: Ego sum Martini. Sic unus in alterius crines inuolat.

Dicebam cuidam de Carolo Magno, illum semel totum anserē comedisse. Ille inquit: Di boni, quoties ego integrum deuoraui.

Dicunt Delphos fuisse in medio terræ habitatæ: & hoc inde colligitur, quia dicuntur à Ioue emissæ esse duæ aquilæ, altera ab occidente, altera ab oriente, ibiq; conuenisse utramq; aquilam.

Quòd si rē amissam arte recuperare uelitis, docebo uos artē, qua omnia amissa reperire poßitis.

Nulla

Nulla opus erit coniuratione, aut alijs diabolicis artibus: ſed tantum rei amiſſæ imponite furfures cum ſale, & ſtatim reperietis. Item, Si poßis cauere ne pedes retrahas, tutus eris ab omnium canum morſibus.

Cùm Rex Polonicus aliquando aulico cuidam dixiſſet, Oportet te cras mecū ire in uenationem: reſpõdit: Nõ oportet domine Rex. At rex: Quid? Imo, inquit ille, ego lubens faciam. Iſte eſt iocus aulicus. Vtrunq; oportet, non erat liber à neceßitate, ſed à coactione & uiolentia.

Albertus dux Saxoniæ in quodam conuiuio, cum alij gloriarentur de ſuis poßeßionibus, dixit ſe habere unam ciuitatem, in qua eſſent tria magna miracula. Tria enim eſſe in ea ciuitate monaſteria. Primum monaſterium Prædicatorum, habentium multum frumenti, cùm non haberent agros. Secundum Franciſcanorum, qui abundarent pecunia, cùm non haberent reditus. Tertium Thomæ, monachos multos habẽtes liberos, & tamen carentes coniugibus.

Poeta quidam, ſedens inter bonos ſodales, aſcendebat menſam, & exerebat pedem extra feneſtram, prouocans ſimul multis execrationibus & maledictionibus diabolum, ut ipſum auferret. Quidam interea præteriens, qui eius mores nouerat, arripuit eius pedẽ, & protraxit ad ſe extra feneſtram.

fenestram. Ille uerò concidit exanimatus, existimans diabolum præsentem esse, & ipsum comprehendisse. Hinc postquam ad se rediisset, risus maximus aliorum est subsecutus.

Nobilis quidam uir admodum deditus lusibus in aula Ducis cuiusdam uiuens, cum aliquando luderet cum Duce, amisit multum pecuniæ. quamobrem iratus, chartas lusorias eiecit per fenestrā, & iurauit se posthac nunquam lusurum. Post mensem autem unum atq; alterum, Dux, qui illius ira & consuetudine delectabatur, inuitat eum ad balneū, ac eum blandis uerbis alloquitur: Non'ne aliquantisper ludemus, ut magis prompti & alacriores in balneo esse posimus? Ille diu recusauit: sed tandem persuasus à Principe incœpit ludere, & multum pecuniæ ludendo perdidit. Ibi denuò iratus, chartas lacerauit, easq; per fenestram deiecit, iurauitq; se nunquam lusurum posthac. Illa non fuit constans & perpetua uoluntas. Ita multi sunt, qui iurant se temperaturos sibi ab intemperanti illa compotatione: arrepta autem leui occasione, ad ingenium prius, & mores pristinas redeunt.

Sæpe fit, ut quidam stulti imitatores imitentur uitia præstantium uirorum. Erat quidam Orator in aula Maximiliani, cùm ego adhuc essem Tubingæ, qui non poterat R pronunciare, erat enim

τραυλὸς.

τραυλός. Hunc omnes doctores in illa pronũciatione imitari uolebant, quotquot tunc temporis Tubingæ erãt. Obseruate: hoc exemplũ commune est in uita, ut uitia præstantiũ uirorũ excerpãtur pro uirtutibus, ab hominib. ineruditis & phãtasticis. Illa imitatio uocatur κακοζηλία.

Studiosus quidam Tubingensis in omni disputatione hoc argumentum afferebat, unde semper quatuor nummos accipiebat.

Cuiuslibet cõtradictionis altera pars est uera.

Lutheri doctrina est contradictionis altera pars.

Ergo Lutheri doctrina est uera. Et sic possum de qualibet materia inferre.

Respondeo: Hic non rectè propositiones subsumuntur, quia est particularis syllogismus. Eundem syllogismũ obieci homini contentioso, & deposui cum eo cantharũ uini, num posset soluere. Dixit: Video ibi esse aliquid errati, sed ubi sit, ignoro. Iußit ergo cum indignatione uinũ afferri, & argumentum solui. Ille syllogismus est tanquã Delphicus gladius ad omnem materiam.

Romæ Legatus quidã, mittendus in Germaniã, acceßit quendam amicũ suum Germanũ, inquiẽs: Audio gentem tuam multas seruare ceremonias in cõgreßibus, quæso doceas me, cùm eò mihi proficiscendũ sit, aliquid earũ, ne planè me arbitrẽtur esse

esse hominem rusticum & agrestem. Respondit Germanus: Nõ potero te nũc eorũ mores docere, sed dabo tibi breuem regulam, qua poteris uti in omnibus congreßibus. Quicquid illi iusserint, tu strenuè facere recuses: id nostri putant esse ciuilitatẽ, ut in cõuiuijs ad mensam pertrahãtur, vnd reißen soloecismos, vnd grobe barbarismos: euertũt scamna, cantharos, & uitra de mensa proijciunt. Postea aßidentes mensæ, nihil loquuntur, alter alterum intuetur tacitus, & aliorum sermones obseruat. Hæc sæpißimè in his regionibus accidunt.

Huttenus cùm in conuentu Augustano febri laboraret, misit febrim schedulæ inscriptam ad Fuggerum, apud quem Cardinalis Sixtus morabatur, quia ibi melius & delicatius tractari poßet, quàm apud se. Fuit pulcher iocus.

In aula Heydelbergensi simplex fatuus mirum in modũ amabat campanas. & quando dicebatur ad eum, Campanam Spirensem esse mortuã, tunc lachrymabatur. Cùm aliquando aduecta esset noua Campana, complexus est ipsam, & dixit: Bis mir willkummen mein liebe glock, ich bin hie, vnnd du bist nun auch hie.

Quidam cùm mensæ apposita esset puls feruens, dixit se ita institutũ esse, ne attingeret ferrũ, antequam sputum in illud misißet, & ita explorasset, an esset

rasset, an esse calidum: idem se in pulte facere. Illud est non in loco uti præceptis.

Miles mihi bene notus, Cůntz von der Rosen (qui etiam fuit cum Maximiliano Imperatore in carcere, nec fuit diu post illum superstes) cùm obijsset Imperator, dixit: Dominus meus est mortuus, & ego breui moriar. Hic Imperatori in uita fuit admodum iucundus: ferebat ipsius consuetudinem patienter, quia erat ualde facetus, interdum etiam scurrilis. Fuerat comes omnium ipsius itinerum. Hic uidit aliquando pauperem sacerdotem prætereuntem hospitium Imperatoris, & ferentem librum suarum precum, accedit ad eum, & eripit ei librum, dicens: Sequere me, curabo ut numos accipias. Sic introducit eum ad Maximilianum Imperatorem, inquiens: Domine Imperator, hic pauper sacerdos amisit librũ precationum in lupanari. Da quæso illi, ut redimat librum: alioqui multum bonorum operum & uotorum intermittetur. Imperator respondit: Quare crucias miserum hominem (uidebat enim sacrificulum trepidantem) & iußit illi numerari decem florenos.

In aula Friderici erãt duo præstantißimi uiri, Comes de Schwartzenburg, & Friderich Dõn. Quorum hic, cùm esset aliquando defatigatus negocijs, dixit ad Comitem de Schwartzenburg:

Tædet

Tædet me propemodum huius uitæ, & optarem mihi aliam uitam. Comes respondit: Tu nequam (quia erant boni sodales) putas me uoluptatem capere ex illis negocijs? Sed age, quam uitam tibi optares? Respondit Fridericus: Optarem esse aliquis magnus Abbas, in diuiti quodam cœnobio. Tum Comes: Tu nequam, uelles tu solus ita suauiter uiuere? Atqui ego uellem esse monachus, qui regeret illum Abbatem.

Materfamiliâs, cuius filius ex Academia reuersus erat, tria oua filio & patri apposuerat. Ibi paterfamiliâs obiurgauit ipsam, quòd tantum tria oua apposuisset, præsertim cùm filius domum reuersus esset, quem liberalius accipi conueniret. Filius ostentandi ingenij causa dixit, sex oua esse apposita. Pater miratus, quæsiuit ex filio, qua ratione id fieri poßit. Respõdit filius: Vnum & duo & tria, sex efficere. Bene, inquit pater, non malè collocaui meam pecuniam, cum tam ingeniosum filium habeam. Sed pulchrè illam sophisticam filij refutauit. Ego, inquit, duo oua comedã, & mater tertium, comedas tu reliqua tria. Est fallacia compositionis & diuisionis.

Homo Saxonicus iter faciens, uenit ad Rhenum in cauponam, & iußit sibi adferri uinum. Caupo apposuit ei paruum poculum. Ille sitiens aliquoties ebibit, & iußit sibi rursus infundi.

Caupo miratus bibacitatem hominis, dixit: wiltu doch gar nichts drinnen haben (quia aliquoties ebibisset.) At ille abiecit poculum, & iratus dixit: wat soll mich dat blakhorn?

Quidam monachus in ducatu Vuirtenbergensi, Vuigandus dictus, in poetas inuehebatur, præcipuè in Bebelium, quòd is taxaret quantitates, & illuderet monachis. Cùm autẽ Dux Vuirtenbergensis quosdam operarios fossores piscinarum ex Polonia uocasset, quos ibi Pollecken nominant rustici: ibi monachus cùm nominaret pro cõcione die Poeten (crassum est) hæreticos, putabant rustici eum inuehere in die Poleken, & eorum noluerunt uti commercio, uocabantq; etiam ipsos hæreticos. Vnde rixæ & tumultus oriebantur. Magistratus autem ignorans quæ esset causa tumultus, tandem resciuit, oriri eum ex concione monachi illius. Sic interdixit Magistratus monacho, ne amplius uel de Poetis, uel de Poleken concionaretur. Est uera historia. Eo tempore fui Tubingæ.

Diligenter est animaduertendum, quæ sit urbanitas, quæ scurrilitas. Vtriusq; exempla habetis in Eülenspiegel. Hic quodam tempore uenit ad Principes, petens sibi dari eleemosynam, eo quòd opificium ipsius non amplius in precio esset apud homines. Ibi interrogatus, quale exerceret opificium

opificium manuarium? Respondit: Conficere soleo ocularia, seu perspicilla: sed ea iam non amplius sunt uendibilia, darumb daß die herren durch die finger sehen.

Erat apud nos Tubingæ doctor Eblinger, quē audiuerat doctor Hieronymus Schurpff. De eo alij Doctores dixerunt: Non possumus omnes doctrina æquare Eblingerum.

Rex Alfonsus solitus est dicere de mediatoribus, eos similes esse habitantibus in medijs ædibus, qui perfunduntur lotio à superioribus, & læduntur fumo ab inferioribus. Sic plerūq; mediatores utrinq; læduntur: sicut uespertilio laceratur à muribus & auibus. Fuit hic rex ita sapiens & bellicosus, ualens consilio & potentia, ut haberetur unus ex præstantißimis principibus illius ætatis.

Cùm essemus in conuentu Augustano apud Episcopum Dantiscanum poetam, qui erat Orator regis Polonici, præstans uir, ego, Eobanus Heßus, & Camerarius, genio indulgentes: interea uenit ad nos Logus, bonus homo, qui etiam nouit Poeticam, & recitat multos uersus, quos in iuuentute memoriæ mandauerat. Eobanus uerò, ut erat modestus, diu sedit tacitus, nihil ei respondens: nō enim nouerat eum, neq; Logus Eobanum. Tandē loquacitatem eius Eobanus ægrè ferens, dixit: Du

tropff, meinstu das sonst keiner vers weiß, denn du allein? Aßide, præbibam tibi hoc uitrum uini. (habebamus enim generosum rubrum uinum in mensa) Logus, non agnoscens Eobanum, tacuit, & mutauit uultum. Ibi Episcopus, qui mihi ad dextram sedebat, (in sinistra parte sedebat Eobanus, apud Eobanum Camerarius) dixit: Domine Loge, accipe uitrum uini, & responde ipsi. est enim bonus uir: est Eobanus. Sic non ægrè tulit illam responsionem Logus, sed subiunxit: Ego phantasticus, cùm sim ineruditus, uenio huc, & apud homines doctos, & apud ipsos Poetas nugor, uolens uersus recitare. Sic mutatis animis, postea ambo facti sunt hilares.

INSVLSAE ET FALSAE interpretationes.

Audiui concionē cuiusdā doctoris Theologiæ, qui interpretabatur hoc dictum: Pietas ad omnia utilis est: Die miltigkeit ist zů allem gůt. Per pietatem intelligebat eleemosynam. Sed pietas hic non significat beneficentiā. Paulus hoc non uult, sed tantum speciem bonorum operum proponit.

Ante octoginta annos uixit Italus, qui uolens Ciceroniano more loqui, si quando utēdum esset uocabulo Episcopi, uocabat ipsum flamē. Episcopus autem non minus purè dicitur, atq; flamen.

Longolius non utitur uocabulo Ecclesiæ, sed pro

pro ea substituit nomen Respublica Christiana. idem, fidem nominat persuasionem.

Quidam interpretabatur: Propter hæc uenit ira Dei super filios incredulitatis. & mouebat quæstionẽ, num filij incredulorũ possent cõuerti?

In psalmo, Exurgat Deus, hic uersiculus extat: Si dormieritis inter medios cleros. interpretatæ sunt moniales insulsè, wen ihr bey den pfaffen schlaffet. Sed uera translatio est: Erit exercitus uester in finibus, eritis sicut nitentes columbæ. Iudæi exposuerunt, Cùm dormieritis inter ollas: de ollis Aegyptijs intelligentes. Sed neq; de cleris, neq; de ollis fit mentio: neq; ibi est uerbũ dormire, sed accubare.

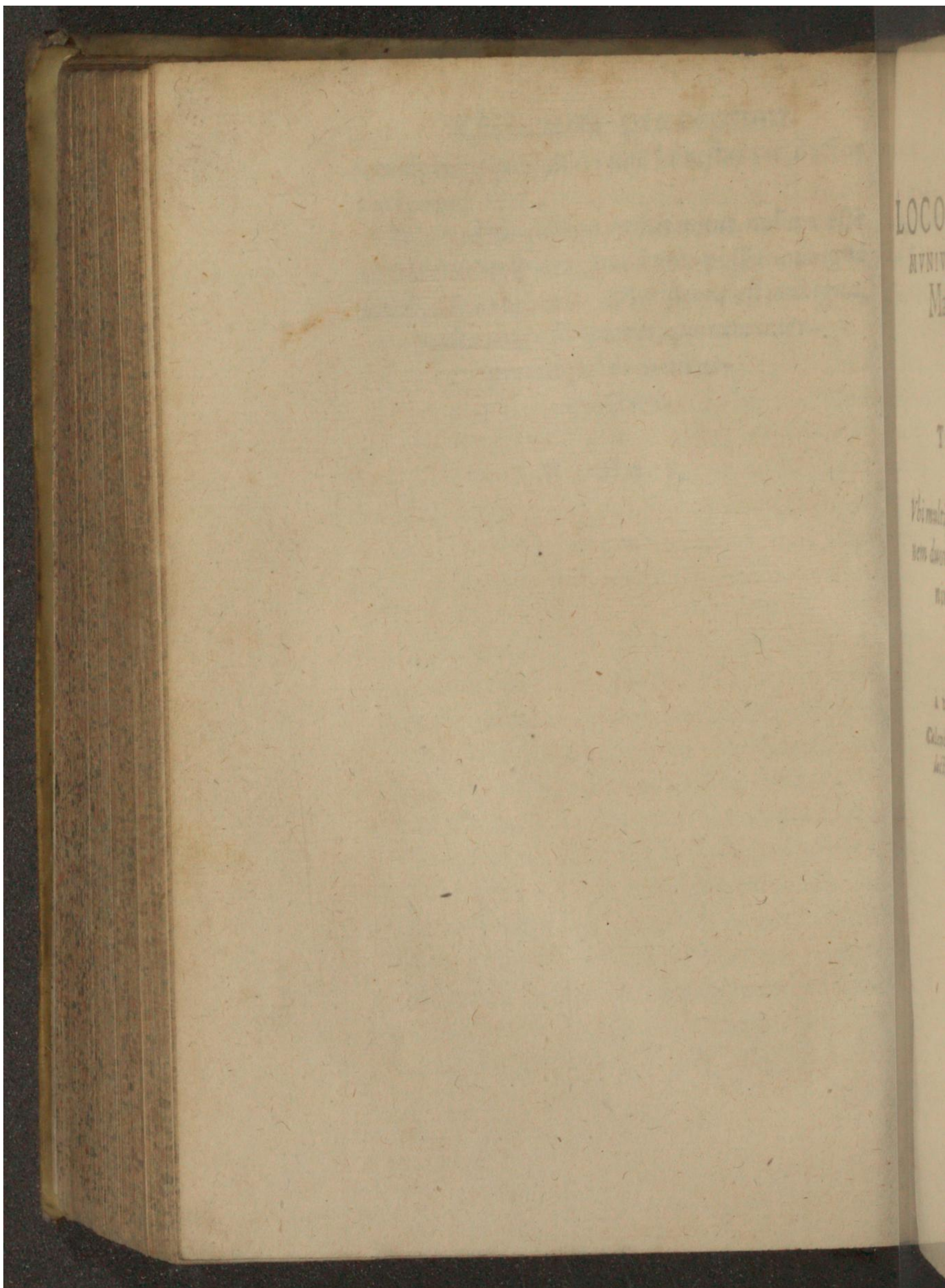
In conuentu Tridentino dixerunt, Reddentes rationem fidei uestræ: id est, Scripturam. Hæc autem sunt uerba Petri. Videtis quanta sit fatuitas, quòd exponant rationem pro Scriptura.

In quodam loco concionator quidam aliquot conciones de hac sententia in magna frequentia hominum consumpsit: Peccatum non remittitur, nisi ablatum restituatur. Et mirabiliter illud dictum exposuit, ut aliquorum suorum applausum captaret, ex hoc fundamẽto, quòd esset papisticũ. Auditis his concionibus, multi magni & præstantes uiri fremuerunt, ac illas insulsitates ægrè tu-

lerunt: inter quos etiam fuit honestus uir, doctor Pontanus.

Dixit ad me quidam multis notus, nullum esse uerbum in Scriptura, quod non posset ambiguè intelligi. Cui respondi: Si Scriptura est ambigua, multo magis scriptores, quorum interpretationibus tu uis acquiescere.

FINIS.

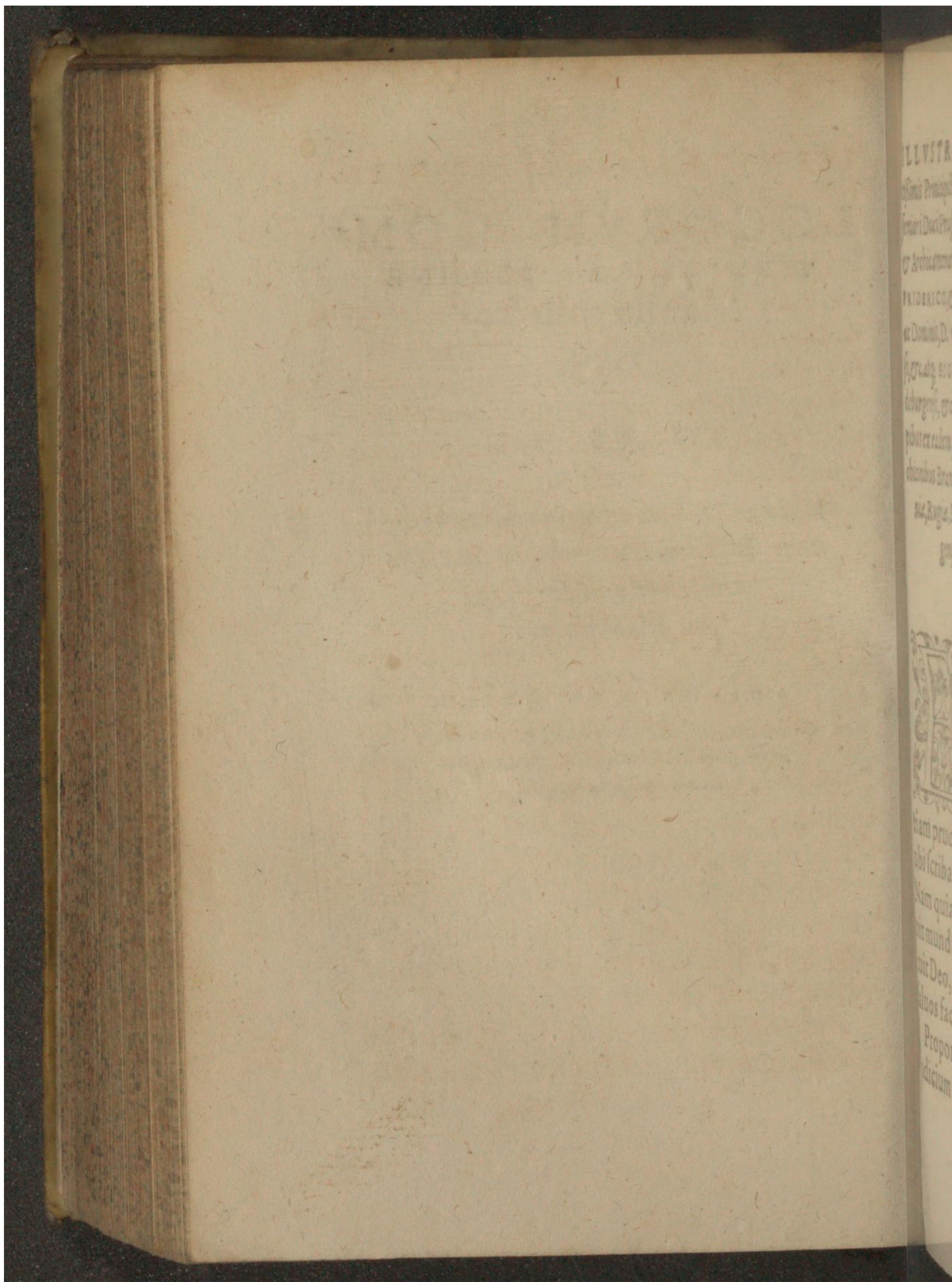
LOCORVM COMMVNIVM A' IOANNE Manlio collectorum,

TOMVS III.

Vbi multiplicia exempla iuxta ordinem duorum Locorum, de Ecclesia nimirum, & Magistratu, adducuntur.

ADIVNXIMVS ETIAM,

Calendarium historicum utile, & iucundum lectu, cum Tabula cognationis & agnationis Saluatoris nostri.

ILLVSTRISSIMIS ET PIENTISSIMIS *Principibus ac Dominis,* D. ALBERTO *seniori Duci Prußiæ, &c.* IOACHIMO *Electori & Archicamerario Romani imperij:* GEORGIO FRIDERICO, *&c. reuerendißimisq; Principibus ac Dominis,* D. VVILHELMO *Episcopo Rigensi, &c. atq;* SIGISMVNDO *Archiepiscopo Magdeburgensi, &c. cæterisq; præstantißimis principibus ex eadem familia originem ducentibus, Marchionibus Brandenburgensibus, Ducibus Pomeraniæ, Rugiæ, Silesiæ, Burggrauijs Norinbergensibus, &c. Dominis suis clementißimis*

S. D.

ET pietate & consolatione plenissima est sententia, quæ legitur apud Paulum his uerbis: Perdam sapientiam sapientũ, & prudentiam prudentiũ reprobabo. ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor huius seculi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo, per stulticiam prædicationis saluos facere credentes. 1. Cor. 1.

Proponit enim Apostolus ob oculos iudicium omnium hominum, sinceram

Euangelij doctrinam non rectè intelli-
gentium, siue sint in Ecclesia, siue extra
eam. Præsertim uerò sapientiam huius
mundi ab Euangelij doctrina seiungit:
deinde sapiētiam, quæ mundo stulticia
est, declarat. Est autem humana sapiētia
parua quædam particula legis moralis,
quod attinet ad externorum membro-
rum gubernationem, seu quod alibi Phi
losophi uocant externam disciplinam:
interea nihilominus in mente hærēt du
bitationes, in uoluntate & corde fremi-
tus & furores contra Deum dominātur.
Quàm porrò egregios hæc fructus profe
rat, potest nobis exemplo quasi ob ocu-
los ponere Pharisæus ille tumidus, qui
commendans suam probitatem, uirtutē
& sapientiam, particulatim recensebat,
se de omnibus bonis decimas dare, ieiu
nare bis in septimana, &c. Huic similes
passim Christus in Euangelio taxat.
Quamobrem quantumuis pro sapienti
bus tales habentur & coluntur: tamen
omnes naturali sua luce non intelligun
sapientiā Dei: de qua non aliter loquun
tur & iudicāt, quàm eam sibi uideri stu
tissimam concionem. Si igitur doctrin
ecclesia

ecclesię uidetur ipsis stulticia, multo magis ij qui homines iuxta ipsorũ opinionem, hac insana prædicatione docent, fatui ab his existimãtur ac nominantur. Vnde istæ phantasiæ oriuntur huius seculi prudẽtum, qui tantum eam ob causam alendos esse ministros Ecclesię somniant, ut populus in disciplina retineatur: ne ue omni religione dissolutus, flagitijs atrocibus rempublicã perturbet. sic & doctores & discipuli studij Theologici coram huius seculi prudentibus iudicantur. Inde audiuntur uulgo aduersus ministros Euãgelij, studiososq; theologiæ contumeliosæ exprobrationes & conuicia Pfaff pfaff. Quæ impietas non solùm id incommodũ secum adducit, ut contemnatur ministerium, in quo, & per quod Deus semper ab initio usq; ad finem mundi Ecclesiam colligit: sed etiã multi iuuenes ab hoc munere absterrentur. Cùm tamen illud summũ officiũ sit, sine quo cętera nec esse nec consistere queunt. Id quod sapientes gubernatores omnibus temporib. intellexerunt. Dauid desiderat Psal. 83, in atrijs Domini potius uersari, quàm in tabernaculis

 impio-

impiorũ. Ezechias etiam 4. Regum 19. 20. & Esaiæ 28. moriturus petit, propter conseruationem puræ doctrinæ, uitam suam prorogari. Simile quiddam ex relatiõe fide digni hominis accepi de principe Georgio, Marchione Brandenburgensi. Is princeps pientissimus paulò ante agonem mortis, ex intimis sui pectoris gemitibus petiuit, ut omnipotẽs Deus doctrinam cœlestem hoc nostro tempore restitutam, apud posteros conseruare uellet, quò etiam fierẽt hæredes uitæ æternæ. Quantus ergo, optimus princeps, fuerit fautor uerbi diuini, uel ea uox ostendit, quòd etiã in agone mortis tantum in religionis propagatione animum manifestè declarauit. Addatur huic & aliud. Cum cõcionator pientissimum hunc principem ex uerbo diuino in extremo uitę discrimine cõsolaretur, & ab alio quodã pio uiro crux & triumphus Christi monstraretur, in hæc uerba prorupit: Domine IESV Christe, ego firmiter credo, quòd pro peccatis meis & totius generis humani ipse sis passus, mortuus & resuscitatus: & iam sedeas ad dextram æterni Patris, ut meum &

omnium peccatorũ corpora resuscites, & tuo conglorificato reddas cõformia. His dictis, Saluatori nostro suam animã commendauit: & paulo pòst piè & tranquillè in Domino obdormiuit. Sicut ergo hic pijssimus princeps hanc sapientiam diuinam, non iuxta sapientum huius seculi iudicia cõtempsit: sed & in tota uita, & in agone mortis summum gaudium ipsi fuit, doctrinam Euangelij audire & promouere: sic has optimi Principis uirtutes filius eius illustrissim' Princeps Georgius Fridericus Marchio Brãdenburgensis, &c. diligẽter imitatur, in eo quod non solum Euangeliũ suis subditis introductũ à patre, per fideles Ecclesiæ doctores doceri permittit: uerùm etiam huic beneficio alia plura beneficia hactenus addere nõ dubitauit. Quia ad priora stipendia à patre suo pientissimo Principe pauperibus scholasticis ordinata, noua quædã adiecit: scholamq; in quodam cœnobio institui curat utiliter, in quam ex singulis suis prefecturis, certis temporibus quosdam suorũ subditorum filios introducere, & bonis literis atq; sumptibus necessariis procurare

in animo habet. Quòd uerò illustrissimi illius familię Principes ante hęc nostra tempora fuerint seduli cultores uerbi diuini, ipsiusq́; ministrorū, toti ecclesiæ Christi non est obscurum. Nam ante nostram ætatem singulis annis, quo maior beneuolētia & mutua copulatio animorum inter principes & pastorem Ecclesiæ illius loci, qui eo tempore erat caput ipsorum gubernationis, iniretur, certo die pastorē accedere, & cū ipso prandere nō sunt dedignati: idq́; hāc ob causam, ut de Ecclesiæ statu doctrinæq́; controuersijs cum ipso familiariter conferrent. Sæpius quoq; eadem de causa ad se uocarunt pastores, aliosq́; doctos uiros, & de mutatione ac emendatione ceremoniarum atq; doctrinę cum ipsis cōtulerunt. Quare illud seculum non mihi dissimile uidetur ei, quo Christus & Iairus, aut Centurio in oppido Capernaū, inuicem amicè & familiariter conueniebant. Cæterùm quantis beneficijs etiam hodie uiuētes pientissimi Principes, Albertus Dux Prussię, Vuilhelmus Episcopus Rigēsis, &c. Ioachimus Elector, &c. Sigismundus Archiepiscopus Magdeburgensis,

burgensis, &c. cæteriq; eiusdem stirpis Brandenburgicæ Marchiones foueant ecclesias, nemo est qui ignoret. Nam in aduocandis ad se doctis uiris, nulli pecuniæ aut sumptibus parcunt: ad hæc, ecclesiarum ministris, & pauperibus scholasticis, liberalibus sumptibus prospicere sedulò student: ac incumbũt in id diligenter, ut sinceram Euangelij doctrinã ad posteros transmittãt. Itaq; iustè hanc pietatis & beneuolentiæ erga ecclesiam & suos subditos, illustrissimis principibus Marchionibus dominis meis clementissimis laudẽ tribuo: ac salua pietate possum affirmare, ex illorum numero ipsos uerè esse, qui sapiẽtiam Dei per suam sapientiam intelligunt, eamq; in suos subditos transfundere nituntur, quò cum ipsis fiant hæredes æternorum & cœlestium bonorum, ac perpetua Dei cõsuetudine fruantur. Quare, illustrissimi Principes, cùm propter iam recitatas uestri generis uirtutes, & propter gratitudinem, qua mei proaui, aui, parentes, fratres & ego, propter multiplicia beneficia sumus V.C. obligati, hanc sequentem tertiã mei laboris partem, in signũ

aliquod gratæ erga V. C. mentis meæ, V. C. dedico, & ueſtro nomine in lucem prodire cupio: oroq́; ut me meosq́; omnes V. C. commendatos habeant. Æternus Pater Domini noſtri IESV Chriſti, unà cum Filio & Spiritu ſuo ſancto, totã familiam Marchionum Brandẽburgenſium diu incolumem ac ſaluam conſeruet: & uos etiã illuſtriſsimos Principes ſic gubernet, ut ueſtra gubernatio ad gloriam nominis ſui celebrandam, ac ſubditorum ſalutem dirigatur: Amen. Bene & feliciter V. C. ualeant. Datæ Baſileæ, 12. Calend. Decembr. anno 1562.

V. C.

deditiſsimus alumnus,

Ioannes Manlius.

SAMVELIS HOLZACHII IN tertium Locorum communium Io. Manlij Tomum, Carmen.

Sincera quæ uerba fide plebs audit IESV,
Haud unquam nitida fruge carente fide,
Continet, haud ullum doctorum munera uincens
Munus: at hi debent non nisi certa loqui.
Ah pereant, miseros qui per mala dogmata fallũt:
Dogmata, queis iactant certius esse nihil.
Decipit incautos iustæ simulatio uitæ,
Velleribusq́; ouium membra lupina tegit.
O' qui regali populos ditione tenetis,
Cordi sit uobis concio sacra Dei:
Illam protegat atq; exornet uestra potestas:
Nulla magis uirtus regia sceptra decet.
Sic Deus *à uobis, quo debet honore, coletur:*
Diuitis est regum turba ministra Dei.
Nam Deus *instituit,* Deus *idem regna tuetur,*
Atq; idem mutat regna superba Deus.
O' hominum diuûmq́; pater, rex maxime regum,
Principibus dona pectora iusta uiris:
Aequis immenso dominentur legibus orbi,
Sit nihil his uera relligione prius.

ERRA-

ERRATA INTER EXCV-
dendum commiſſa, ſic emendabis.

In Elegia Cherleri uerſ. 29. pro Quot, legend. Qui. Eodemq; modo in carmine Holzachij in primũ Tomum β 4. uerſ. 6. Quos cernet.

TOMO I.

Pag. 3. uerſ. 9 utcunq; fol. 10. uerſ. 2. 3 dator 17. 14 cicla 19. 8 aliquanto 25. 9 & 10 diffluxerint. ibid. 11 admiratione 36. uerſ. ult. uiri 40. 11 inueheretur, ibid. 21 leg. ad ſe ſumpta, 42. 15 dele, ſuo 43. 20 inquinatiſsimæ 47. uerſ. antepen. cadauera 50. 7 cõiunge, inſolitis ibid. 13 cauernis ibid. 24 Ratisbonenſem 51. 19 cõiunge, equitũ 55. 14 infantis 57. 18 nocte 65. 4 loca 68. 4 dele alterũ paſſus 69. 8 diuerſis 74. 20 homines 76. 1 dele aut 78. 3 mũdo 87. uerſ. antep. unumquemq; 88. 2 inter 91. 22 poſt continentur, inſere punctum. deinde tranſpone duo ſequentia uerba, hoc modo: præcipuæ uerò 92. 21 & 22 idololatrica. 93. 21 ſtrenuũ 96. 21 Maria 100. 12 & 13 dilaceratus 102. 18 pro ipſe, pone Eccius. ib. 23 dele, &. ibid. 25 authoritatis 103. 19 cœnæ 117. uerſ. penult. ut pro & 125. 20 humanarum 126. 18 Res 128. 5 & 6 præſtantiſsimi 129. 23 fames 131. 9 & 10 ſcripſit 133. 14 fuit 137. 24 Iuſtus es 152. 6 & 7 Lutetiæ 158. 7 conuinci, ibid. 15 dele poſt eſſe, uirgulam ibid. 16. de me eſſe 161. 20 Admonet 164. 23 ſubintellige, conſolationes 173. 5 & 6 promoueri.

TOMO II.

Pag. 4. uerſ. 4 aſini. ibid. 16 inimicus 16. 3 fiunt 19. 14 Domine 20. 4 Quidam 29. 21 triginta 30. 19 & 20 ſpoliaturus ibid. 25 monaſterij 34. 7 blaſphemiam. ibid. 23 & 24 teſtudinem 41. 9 dele alterum (in) 44. 23 compendiariam 45. 5 precioſa 48. 3 inæqualiter 51. 9 in ibid. 13 oppido 65. 10 celebrantur ib. 12 ſubditos, 72. 3 abhorreãt 76. 3 exanimarentur 81. 2 gallinas ib. 8 gallinas &. ibid. uerſ. pen. triginta 85. 3 amicitia ibid. 15 tales 86. 16 præ-

clarum

ciarum 87.22 *teucrio* 93.4 *Bachilides ibid*.18 *inebriati. ib*.25 & 26 *reliquos* 95.1 *uteretur ib*.11 *scholasticis ib*.19 *tranquillitatem* 100.9 *prudentiæ* 101.5 & 6 *adhortaremur* 103.13 *mouebat* 104.12 *quã* 111.5 & 6 *uisuros* 114.4 *committeret* 118.6 *præsente* 120.15 *stratagemate* 128.8 *Neapolitanus* 129.8 *legionem* 131.6 & 7 *diriperetur* 135.7 *tranquillitati* 136.8 *sexcenti. ib*.21 & 22 *serpebat. ib*.23 *ingurgitantes* 137.22 *uestrûm* 142.16 *occultare* 143.16 & 17 *sumatur* 147.14 & 15 *honestißimus* 148.3 *atrociter. ib*.18 *dele (mon-) ib*.20 *uicinia* 151.12 *studiosus ib.Francofordianus* 152.11 *quodam* 132.21 *terrorem* 156.18 *cereuisiam ib*.24 *supplicium* 157.21 *urgeretur,inserenda copula* & 160.1 *aluerat*. 163.10 *misimus* 164.22 *Tandẽ* 169.24 & 25 *Albim* 171.15 *uitulinorum* 176.23 *dele (de)* 179.5 *quomodo* 181.*uers.ult.moriens* 183.6 *uirginem* 184.17 ἐπιεικεία 195.12 *occultare* 198.16 *homicida* 216.25 *antiquißima* 233.*uers.ult.uocant* 238.4 *quiddam* 240.24 *consciuit* 269.24 ἡμᾶς 273.9 & 10 *Euangelij* 274.4 & 5 *nollet*, 283.6 *Monumenta ib*.20 *de* 287.*uers.pen.Mercurius* 295.*uers.ult.seruet* 299.11 *tali* 301.10 *nicht ibid*.18 *nicht* 305.13 *quiddam* 307.16 *falsè* 320.1 *esset*.

TOMO III.

Pag.5.*uers*.2 *proponamus* 8.23 *Schmalcaldico* 10.25 *Propheticis* 30.4 *conuersurum* 31.20 *reliquiæ* 32.10 *multarum* 35.15 *illos* 37.6 *aliam* 42.10 *magnificos. ibid*.10 & 11 *extructos* 53.13 *poßint,dic* 56.6 *Latinæ* 62.20 & *ipsos inter se committere, ut* 73.17 *ponatur titulus ante uers.Credo multas,&c.Doctorum in Ecclesia series*. 75.18 *deciderunt,humi uagantur*, 80.7 *citharam* 92.5 *üsdem* & *mox ib. üsdẽ* 95.2 *torserũt* 107.14 *sui* 124.8 *Hebræa* 135.12 *supple,familiariter est notus* 150.3 *Antonino* 157.15 *dißimile* 177.3 *quodcunq*; 225.19 *Macedonicis* 242.9 *capta. ibid.penult.fame* 246.8 *assuefecit ibid*.11 *doctrinam* 251.3 *petulantißimi* 265.15 *pro nec,legend. aut* 266.7 *delenda copula* & 269.2 *delend.ei*.

RERVM ET VERBORVM *memorabilium* Tertiæ *huius partis* INDEX.

amori

Arcadij

Chri-

episco-

Ma-

in Oc-

Pontifi-

Schaf-

FINIS.

DE ECCLE-
SIA.

VEnusta imago est Ecclesiæ halcyonum partus, quæ cùm in scopulis maris nidificent, solent incubare ouis & excludere pullos in media bruma: cùm quidẽ mare, tanquam inseruiens illis incubantibus, per illud tempus mitescit & placidum est. Conueniunt Ecclesiæ etiam mores halcyonũ, quæ nesciunt adulteria, & extincta coniuge, alter manet cœlebs, ac paulo pòst consumptus luctu moritur. Mulier etiã senem maritũ cherylum gestat humeris suis aquatum. Itaq; ueteres scripserũt honesti coniugij exempla esse. Etiam non male accommodatur ad Ecclesiam, quæ gestare, & fouere omnibus beneficijs & officijs benemeritos pastores, doctores et ministros Euangelij debet.

Curruca græcis est hypolais, quia nomen inde habet, quòd humi ad saxa nidificet: talis est uerè Ecclesia, spreta et abiecta in mundo. Hæc dum omnes fouêre & iuuare conatur, etiam supposititios fœtus nutrit, qui cùm propter hypocrisin ueniant in admirationem, facilè beneficio Ecclesiæ authoritatem & potentiam consequuntur. Hanc adepti, deinde grassantur in ipsam matrẽ, eamq; dilacerant,

& crudeli tyrannide opprimunt. Cæterùm illum feralem & infaustum sonum edunt in Ecclesia, sonant impia & perniciosa dogmata. Arrium eue xit ad honores ecclesia Alexandrina, qui cùm esset suppostitius fœtus, posita Ecclesiam orbis terrarũ horribiliter dißipauit.

Sol est typus Christi, luna est Ecclesiæ. Et sicut luna aliàs est maior alias minor: nonnunquã pror sus etiam occultata sub nubibus: ita Ecclesia aliàs etiam est maior, cùm Deus concesserit ei tranquillitatem & pacem, aliàs est minor, ut quando opprimitur à persequutoribus Euangelij: tum enim, quasi obscurata sit nubibus, id est, calamitatibus et afflictionibus oppressa & obruta, iacet. Præterea quamuis in ipso plenilunio maxima sit serenitas: tamen in ipsa luna etiã reperiuntur maculæ, id est: in ecclesia sunt multæ caligines & tenebræ, quæ omnia in nouißimo die extirpabuntur.

Quærela Ecclesiæ conferentis se cum Lazaro.

Aeger & ulceribus squalens in corpore toto
Hìc iaceo, & pereunt tabida membra fame.
Diuitis ante fores iacuit, ceu Lazarus olim,
Cui fastidito nemo ferebat opem.
Vt tamen à cunctis spretus, tua cura tuoq;
Exceptus gremio Lazarus ille fuit:

Sic æterne Deus tua me clementia seruet,
Et miserum dextræ protegat umbra tuæ.

Arca Noe constitit in Armenia, ibi egressus est Noe ex arca. Hodie nulla pars est in oriente tota, quæ habet Ecclesias mediocriter ornatas, sicut Armenia. Armenij autem utuntur Græca lingua in sacris, ut nos Latina, alioquin suam habent linguam peculiarẽ. Cogitaui sæpè nomen Armeniæ esse nomen Germaniæ. Extant pagellæ de ipsorũ ritibus, de Symbolo, de oratiõe Dominica. Ibi didici, quòd nomen pater est & apud eos nomen Herr, quod quidem est commune omnibus linguis: Hebræis est magister, quod est Græcis δεσπότης.

Existimo nostros homines, ideo in has terras uersus Septentrionem uenisse, ut effugerent Tyrannidem Persarum, uel credo à Iudæis ductos esse nostros homines in has terras religionis causa. Quia tunc multi fuerunt Iudæi in his regionibus, & plures quàm alioqui in toto orbe terrarum.

In Africa prorsus exiguæ sunt Ecclesiæ. Etsi ille rex Muleasses, qui fuit in obsidione oppidi Vitebergæ excæcatus à filijs, quos postea uicißim interfecit, non fuerit profeßione membrum Ecclesiæ, tamen in illis locis reperiuntur adhuc exigui cœtus Ecclesiæ. Ibidem etiam est tantum superstitionum & confusionum, ut patres concumbant cum filiabus: item circumcidant

masculos & femellas, & retimeant quoq; baptis-
mum cum circuncisione:retiment etiã diem Sabba-
thi, & diem Dominicum.

Iohannis decimoquarto inquit filius Dei: Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Hanc necessariã & dulcissimam consolationem teneamus infixam animis, & sæpè cogitemus. Primùm docet hæc sen-tentia, quæ & ubi sit uera Ecclesia. Affirmat enim esse cœtum uisibilem, qui docet, audit, discit, fide amplectitur, amat & propagare studet incorru-ptam Euangelij doctrinam. In hanc ueram Eccle-siam te quoq; includas, ac certò statuas, te ueræ ec clesiæ Dei membrũ esse, cum audis, discis, fide am-plecteris incorruptam Euangelij uocem: nec mo-uearis titulis aut successione ordinaria, ut uocant Episcoporum, qui sunt hostes ueræ doctrinæ. Certa enim, & immota ueritas docet, non esse mẽbra Ec-clesiæ eos, qui scienter oppugnant ueritatẽ, & sta-biliunt idola & uitiosos cultus. Nec uerba illa τηρεῖν λόγον, intelligenda sunt νομικῶς, sed signi-ficant custodes esse doctrinæ, habentes fidem & bonam conscientiam: sicut inquit filius Dei, Apo-stolos seruasse sermonem, quorũ tũc quidẽ magna infirmitas fuit. & sic loquitur totus Psalmus: Beati immaculati, qui in lege Domini ambulant.

Postquam

Postquam autem didicimus, quæ & ubi sit uera Ecclesia, proponamas nobis etiam dulcißimã promißionem, & cõsolationem, quæ hic recitatur: habitat Deus in hoc suo cœtu, te diligit, regit, protegit, exaudit: & uult opem ferre inuocanti, etiam in hac uita, & post hanc uitam uult te socium esse consuetudinis suæ, & filij sui, in æterna uita, sapientia, iusticia & lætitia.

DE DOCTORIBVS, MINIstris Ecclesię, eorumq; auditoribus.

Pulchrum dictum est Sophoclis: λόγοι αντιπαλαίουσι λόγους: Rationes reuerberant uel euertunt rationes. Elegãs est trãslatio sumpta à gladiatoribus, sicut Germani dicunt: Ein streich vmb den andern. Sic quoq; sunt rationes contra rationes. Dux Fridericus solitus est dicere ante annos quadraginta octo, & præsertim in principio huius doctrinæ: Ego non libenter audio, quando pastores uolunt rationibus probare articulos fidei: (sicut habuit pastorem, qui uoluit semper adferre & fingere rationes, credo magis ostentatiõe ingenij sui, quàm cõsilio tuendæ ueritatis, qui postea factus est diaconus in quodam alio loco) mihi magis placet proferre testimonia uocis Diuinæ: quia rationes possunt rationibus euerti.

Aristoteles dicit de Antisthene, esse quosdam tales, ut non aliter sit ipsis concionari, quàm si lepores concionentur leonibus. Plerunq; enim deuorant eos leones. Est imago piorum & sanctorũ doctorum, Ecclesiæ ueritatem & peccata indicantium leonibus: id est, tyrannis, & persequutoribus piorum hominum, à quibus lacerantur ut lepusculi à leonibus.

Audiui diaconum Tubingæ concionantem, qui in una concione circiter quadraginta loca ex Iure citabat. Volebat ostentare suam eruditionem, cùm neq; Ius, neq; Theologiam, intelligeret. Sequebatur alter diaconus, bonus uir, qui postea factus est Euangelicus concionator, hic ita præfabatur: Boni amici, scitis me non esse doctum, ideo non opus est me ostentare: dicam tamen breuem concionem ex qua aliquid discere poßitis. Textus siue Euangelium illud, quod recitaui, habet duo capita doctrinalia, uel duos articulos: primus continet hoc, alter illud. Illa tractauit per dimidiam horam, & descendit. Illa concio fuit multo utilior populo, quàm alterius.

Est uetus dictũ: Beatus ille pastor, qui nõ habet Nimroth, Abrahã aut Naaman. Der pfarher hatt gůtt sach, der nicht hatt ein Nimroth, id est, tyrannum: Abraham, id est, Iudæos, qui sunt artifices ad fraudes struẽdas et insidias: Naamã, id est leprosos.

Versus

Versus in Campana Halensi:

En ego campana nunquam denuncio uana:
Laudo Deum uerè, plebem uoco, congrego clerū.

Id est: Bonus pastor debet authoritate & doctrina regere auditores. Deinde debet tueri concordiam & mutuam amiciciam inter docentes.

Quidam episcopus Ratisbonensis Contareno cardinali dixit: necessariò concedendum esse coniugiū presbyteris, quòd alioqui defuturi essent Ecclesijs pastores, et iam multas stare desertas sine ministris. Tum Contarenus miratus, posse se mederi, inquit, huic malo, quia Italia monachis abundaret, quos sit missurus Pontifex ad uacuas Ecclesias. At ille: Quid agent cùm linguam nostram nesciant? Contarenus respondet, sacrificaturos esse de more Papistico. Episcopus uerecundè dicit, necessarium munus esse, docere populum, & Euangelij cognitione pietatem esse alendam, ac non sufficere spectacula ceremoniarum.

Quemadmodum inter politicas personas sunt duo genera, eruditi & practicantes: sic etiam in Theologia, alij sunt facundi & loquaces, nec referunt ad metas suas conciones, sunt tantum declamatores: alij uerò cum consilio concionantur, & eruditè omnia ad certum scopum ac ædificationem referunt.

Est narratio quædam in historijs Patrū: Quidā

pater inter eremitas, uidit sæpè apud sodales suos uagantes pulchros angelos, & lætatus est isto spectaculo. Alio uerò tempore uidit apud eosdem porcos uagantes. Hos cùm uidisset, sæpe accessit propius, & animaduertit, quando loquebantur de rebus bonis, affuisse angelos: quando autem contra alios criminationes aut alias turpitudines proferebant, ibi eis diabolos affuisse.

Irenæus citat Polycarpum, qui fuit auditor Iohannis, & Florentino Valentino opponit eius authoritatem. Basilius audiuit Gregorium Neocæsariensem, cuius præcipua fuit authoritas, cùm Pauli Samosateni impietas damnaretur. Nec aliud uetustius testimonium extat post Apostolorum scripta de Trinitate quàm huius Gregorij, cui tantum tribuit Basilius, ut dicat sibi adhuc personare aures uocem Gregorij, eiusq; testimonium opponit Sabellicis perturbantibus ecclesias Neocæsariensium. Hieronymus audiuit Nazianzenum et Epiphaniū.

Gener Sebastiani Brand, cuius extant multa scripta bona, habebat consuetudinem, ut suas precationes mane recitaret, sicut multi faciūt. Quando erat in conuentu Schmacaldico, ueni mane ad ipsius hospicium, dicens: Domine Beate (Nam ita erat nomē eius, & uerè erat beatus) quid tam mane? Respondit: Lego Psalmos. An non, dicebam, es in Concilio? Quid ibi faciam, inquit? Quærebam porrò:

porrò: Quid est causæ quòd Domini tam mane cõ ueniant? Respondit, dicã tibi: Magno labore quærunt cognoscere, quomodo poßint esse Christiani; sed nihil tale faciunt.

Edidit quidam librum de cura Pastorali: primã uerò quæstionem sic inchoat: Quid est cura pastoralis? Est ars artium, scientia scientiarum. Si modo addidisset, est miseria miseriarum, id est: talis status uitæ, in quo requiritur plurimum eruditionis, sapientiæ & studij, et qui est cumulatus ingentibus miserijs & ærumnis, tunc integram responsionem posuisset.

Officia episcopalia.

Primum Episcopi officium, est gubernatio studij. Episcopus enim debet esse tanquam inspector studij & doctrinæ, sicut Iohannes fuit summus lector Ephesi.

Secundum, ordinatio, et examen ministrorum.

Tertium, gubernatio iudiciorum: in Ecclesia enim debent esse iudicia. Igitur sunt ordinata Consistoria, in quibus matrimoniales causæ, & aliæ cõtrouersiæ dijudicantur.

Plautus inquit: Ego non seruio libenter, herus meus me non habet libenter: tamẽ utitur me ut lippis oculis. Eodem ferè modo res procedit in ministerio cum pastoribus per totam Germaniam.

Quæstio, Quis sit effectus cõcionis pij ministri?

Respondeo. Deus est efficax per uocem ministri, sicut uult efficax esse & non aliter colligere Ecclesiam æternam, nisi uerbo & sacramentis, uerbo fides in corde cõfirmatur: per uerbum & sacramenta sine ulla dubitatione Deus est efficax. Wan schon alle teüffel darwider schrien.

Epiphanius.

Τὰ θεῖα ῥήματα οὐ πάντα ἀλληγορίας δεῖται, ἀλλὰ ὡς ἔχει. θεωρίας δὲ δεῖται, καὶ αἰσθήσεως εἰς τὸ εἰδέναι ἑκάστης ὑποθέσεως δύναμιν.

Deus immensa bonitate se patefecit, & uult in Ecclesia doctrinam suam, quæ in Propheticis & Apostolicis libris scripta est, sermone rectè loquentibus usitato sonare, in linguis Prophetarũ et Apostolorum, qui certè uoluerunt intelligi. Retinenda est igitur natiua significatio sermonis, iuxta phrasin illarum linguarum, nec lex moralis & promissio gratiæ & articuli fidei, in scriptis Propheticis & Apostolicis sunt transformanda in allegorias. Cur autem dicit Epiphanius opus esse speculatione & sensu? Speculationem nominat Dialecticum ordinem membrorum doctrinæ, uidelicet, definitiones, distinctiones, consequentias rectè coagmentatas quia necesse est cõsiderari, quæ membra ubi in scriptis Prophetis & Apostolicis tradita sunt, & hoc ordine ad docendũ accommodato recitanda sunt. Hæc non gignunt peregrinas, sed natiuas

sententias

sententias rectè ordinant. Hæ uiæ non mutant scripta, sed illustrant lectionem.

Ait itē sensu opus esse, quia ad intelligēda uocabula opus est experiētia. Nō intelligūtur uerbo, uita, mors, pœnitētia, timor, fides, cōsolatio, spes, lætitia, sine experiētia, id est, sine exercitijs in corde. Quare Epiphanius aptè hæc tria cōiunxit, lectionē librorū Propheticorū & Apostolicorū, sensum quo uocabula intelligūtur, & speculationem, quæ forma doctrinæ iuxta Dialecticā ritè cōprehensa.

In Cypro fuit monachus homo eruditus, mihi bene notus, qui scripsit ad me cùm essemus in conuentu Augustano. Ille multos libros huius linguæ uertit in illam linguam, quia sunt adhuc aliquæ Ecclesiæ in illis locis.

Quidam facetus homo dixit, se malle esse episcopum Græcum, quàm Lutheranum. Interrogatus causam, respōdit: quia græca dictio ἐπίσκοπος esset dignior, & maioris authoritatis: Lutherani uerò Episcopi essent tantùm superintendentes.

In primitiua Ecclesia erant septem ordines.

Primi erant ianitores: Secundi cantores: Tertij ἀκόλουθοι, id est, sectatores, seu pedissequi Episcoporum, per quos uocabant alios: Quarti, diaconi, qui præerant ærario, ut Stephanus in Actis. quod uocabulum adhuc retinetur in Ecclesia,

sed

sed res mutata est. Quinti, doctores, qui erudiebāt populum. Sexti, pastores. Septimi, episcopi.

Cùm aliquando essem in templo, & audirem concionem, stabat apud me aulicus, & interrogabat me: Quomodo placet tibi ille concionator? Bene dicebam, placet & est uerum: erat bonus concionator. O' inquit: Ille est rusticorum, seu rusticis conueniens, concionator. Dicebam: Melior est concionator simplex, uera prædicans, quàm doctus, qui arte se inflectit ad cupiditates eorum hominū, quibus concionatur.

Dicebam aliquando ad pauperem aliquem hominem, et idoneum ad ministerium, ut præpararet se ad ministerium Euangelij. Respondit ille: Ego sum uir politicus. Putabat esse rem indignam, si fieret diaconus.

COLL.

Apud templum Hierosolymitanum fuerunt mulieres, quæ seruiebant coquendo, lauando, sarciendis uestibus, & educandis instituendisq; liberis ministerio: item eædem subueniebāt pauperibus. Hūc morem Apostoli imitati transtulerunt ad Ecclesiā, et iusserūt eligi grandiores natu matronas uiduas, quæ ægrotis aut peregrinis seruirent. Et hæ mercedem habebant ex eleemosynis, quas Ecclesia liberaliter conferebat.

Insulsus

Insulsus concionator de S.Petro.

Quidam in Salinis, astante eo tempore Episco po, concionabatur: Wer S.Peter nie ghen hoff ko- men, so wer er fromb blieben. *Sunt propositiones indefinitæ: de multis loquuntur, non de omnibus.*

C O L L.

Alius cuiusdam Monachi iocus.

Solebat narrare Doctor Martinus de quodam monacho concionaturo in eo loco, ubi prandebãt monachi, quòd, cùm inchoaret concionem, præmit tens thema, Ego *sum pastor bonus, non potuerit pergere: sed repetiuit iterũ, et magis turbatus est, repetiuit & tertiò: tandemq; cum stupore quodam subiecit:* Domine *doctor setzet eüch nieder, ir seid nicht pastor bonus, ir seid ein gůts schaff.*

Quidã scripsit defensionem Ciceronis, & uult eum laudare, quòd fuerit uir sanctus & Christia- nus, eo quòd dicat alicubi Cicero: Reprehendo *pec cata mea, & magis excrutior dolore peccato- rum meorum, quàm euentu. Vult autem Cice- ro ibi dicere: ideo reprehendo mea peccata, quòd* Pompeio *confisus, eiusq; partes secutus fuerim.* Lo *quitur de euentis consiliorum suorum, non de pec catis in* Deum. *Istæ ineptiæ sequuntur, non intelle cta phrasi.*

Quidam dixit de quodam phanatico conciona tore: Per Deum *uiuum, est totus Christianus: bibit*

uobiscum

nobiscum usq; ad secundam noctis horam, & deinde ascendit suggestum, ac egregiè concionatur.

COLL.

Doctor Martinus Lutherus dixit, iuuenes concionatores idem facere, quod illi, qui primùm discunt ludere pyramidibus. Quemadmodũ enim hi confidunt se primo ictu omnes pyramides simul tacturos ac cõstraturos: sic etiam tales nouicij Theologi putãt se primo conatu omnia in ordinem conuenientẽ redigere, et cuncta uitia extirpare posse.

Vicarius quidam Augustanus, clarus & nobilis uir, qui ualde dilexit Lutherum, Tubingæ doctor Theologiæ factus, & quidem inter primos numeratus, dicebat: se explicasse Tubingæ librum Iob, & cum peruenisset ad decimum & undecimum caput, ibi uisum fuisse Iob magis ipsius enarrationibus cruciari, quàm à suis ulceribus. Tandem finẽ lectioni imponens dixit, & se & Iob lætari, quòd ab illa lectione desisteret. Significauit se horum nihil intellexisse: quia corpus, seu potius fundamentum doctrinæ Christianæ ignorasset.

In oppido Stuckardiæ doctor quidã Theologiæ dicebat pro concione, Ecclesiã posse regi ac doceri de Deo, etiã amißis Biblijs, ex Philosophia & ex Ethicis Aristotelis. Non potuit discernere promißiones legis & Euangelij. Ethica Aristotelis sunt pars legis moralis, quòd tamẽ nõ dico in illius uiri

contumeliam

cõtumeliã, cùm fuerit homo doctus & iã mortuus sit, & ante mortẽ ad uerã religionẽ se cõuerterit.

Eram aliquando die natali in cuiusdam concione, ubi dicendũ erat de illo mirando & inenarrabili cõsilio diuinitatis, & quomodo filius Dei assumpsit humanam naturam. Item quare illud mirandũ fœdus duarum naturarum in Christo unitarum factum sit, et de illo immenso filij Dei erga genus humanum amore, &c. ubi (inquam) de illis maximis rebus dicendum erat, ibi concionator sumebat particulam ex narratione Euangelij, Exijt decretum à Cæsare Augusto, &c. Et totam horã in maximo frigore consumebat hac unica particula, Obediendum esse potestatibus, illi dandam esse pecuniam quantam uellet. Erant πάρεργα, quibus gratificabatur, & assentiebatur quorundam auribus.

Turci etiam norunt certamina, quæ nunc sunt in Ecclesia, sicut nos audiuimus à peregrino, qui dicebat, in Armenia esse sermones de doctrinæ emendatione seu repurgatione, qualis est in nostra Ecclesia. Item ubiq; & passim sunt, qui recta docent. Sunt doctores in Asia, & in Cypro, quorum literas legi. Sunt doctores Constantinopoli, qui rectè docent. Deus mirabiliter docet, & excitat uocem Euangelij, ut exaudiatur à toto genere humano, sicut dicit: Exiuit sonus eorum in omnem terram.

Quidã nobilis in Silesia cõduxit tres milites ad

interficiendum

interficiendum pastorem, sed unus ex militibus texit miserum pastorem, ne interficeretur, licet aliquas plagas acceperit. Postea conuocatis ciuibus capti sunt milites, & narrarunt se conductos esse à nobili ad interficiendum illum pastorem. Est autē imago totius Ecclesiæ, quæ habet hostes, Turcam, Papam, & alios quosdam peßimos homines. Interim tamen Deus dat aliquos, qui defendunt Ecclesiam, sicut hic tertius miles seu minister defendit hunc pastorem.

COLL.

Nullus erit consensus piorum & impiorum. Quando facis chordam ex neruis lupinis, tunc illa chorda non sonabit uel concordabit cum chordis ouium. Ita nunquā concordabit uera Ecclesia cum hypocritis. Nostræ chordæ semper dissonabunt à fidibus hypocritarum & impiorum.

DE HYPOCRITIS & sectis.

Claus Storck fuit primus author anabaptismi, Cygneæ natus, fulloniam artem exercens, & mihi familiariter notus, uagatus est per magnam Germaniæ partem: ille mihi aliquoties retulit, angelū Gabrielem secum locutum esse, ac promisisse eum fore reformatorem Ecclesiæ, sibiq; esse promissum regnum Ecclesiæ. Nihil fecit palam, sed clam tantum uagatus est, homines fraudauit multis modis.

Is fuit magister Monetarij, qui seditionem in Thuringia excitauit. Tandem fuit mortuus in hospitali Monasteriensi. sic fuit eius regni finis.

Vipera alitur palmis, & interficitur palmis, ut est apud Pausaniam. Palma est generosa arbor, quæ multa significat. Pulchra imago est hæreticorum, qui citant & sumunt ex sacra Scriptura sentẽtias, quas mutant in uenena, et uincũtur, et occidũtur, seu strãgulãtur postea eadẽ Scriptura.

Impoßibile est illam sectam esse Ecclesiam Dei, quæ palàm profitetur se nõ habere Biblia, & damnat libros Propheticos & Apostolicos.

Machometistæ non habent libros Propheticos, & Apostolicos, nisi quòd aliquid excerpserunt ex Genesi.

Ergo. Impoßibile est eos esse ecclesiam Dei.

Ipsi dicunt fuisse tres excellentes prophetas, Moysem, Christum & Machometum: & suum Machometum anteferunt cæteris. Quia dicunt Moysen primùm populum rexisse, & constituisse paruam politiam, Christum nihil rexisse: Machometũ uerò cõstituisse amplißimum regnum in toto orbe terrarum. Illa magna mutatio totius generis humani, est à secta Machometica orta. Cœpit autem Machometus sub Heraclio hac occasione: Milites illi Agareni & Saraceni, cùm non haberent à Capitaneis Heraclij stipendia, facti sunt prædones: postea

illi Arabes milites coniunxerunt se Machometo, et occuparunt Persiam. Inde processerunt in Damascum & Syriam. Et hodie Machometica secta florentissima est in Persia.

Quidam, qui aliquoties fuerat Constantinopoli, uolebat uideri bene sentire de nostra doctrina, dicebat ad me: Non uideo magnam differentiā religionis inter ipsos & nos. Ad quam obiectionem sic respondeo: Machometistæ habent quædam legalia & multa ceremonialia, habent multas lotiones, precationes, &c. Item illi, qui sunt religiosiores, non bibunt uinum: sicut omnes barbari habent legalia: Quia enim lex est natura nota: homines retinēt aliquid de naturali luce. Profitetur iam magna pars generis humani doctrinam Machometicam, quæ nihil aliud est nisi doctrina congruens humanis iudicijs sine uerbo Dei. Non habent articulos doctrinæ difficiles, sed tantum legalia, quæ sunt ad constitutionem imperij accommodata. Turci enim uenientes ex Asia, acceperūt leges religionis Saracenicæ, & illis cōiuncti sunt contra Imperatores Constantinopolitanos. Quia Turci sunt Septentrionales, à mari Caspio, seu à rupibus Caucasi orti.

Hermannus Buschius poeta, uir nobilis, accerrimè se opposuit Rotmanno, quem ualde dilexerat. Erat homo ingeniosus, elegāter facundus, & bene con-

concionabatur: docebat Euangeliũ in oppido Monasterio, quem ego & D. pastor Pomeranus optimè nouimus. Quidam uerò bonus homo ibidem scriba senatus, patria Lipsensis, fauens Euangelio adiuuit propagationẽ Euangelij. Hic habebat coniugem mirabilem, quæ cœpit insanire amore Rotmanni, quapropter & uirum ueneno interemit, postea Rotmãnus duxit eam, eaq; ducta, diabolus intrauit in eũ. Postquàm enim uidit se uenire in odia hominum, adiunxit se sarctori Hollãdo nouo regi, ac tumultuanti multitudini. Cœpit furere etiam spiritu, quo uolebat facere Ecclesiam sanctã. Buschius autem ei aduersabatur accerrimè, ac uidens uincere aduersarios, discedebat ex urbe. Sed illi nebulones dederũt pœnas, erupit furor ut consiceretur.

Quæstio, an omnes hæretici sint interficiendi?

Dux Saxoniæ Fridericus diu habuit captiuum anabaptistam in arce Schweinitz, cum quo multi docti cõtulerunt, sed desistere noluit. Tandẽ in carcere mortuus, fortasse laßitudine: quia tãta fuit moderatio principis, ut ipsum non occiderit.

Argẽtinẽsis senatus habuit pellionẽ captiuũ, quẽ noui, antea diu uagat⁹ fuerat in Liuonia, ibiq; sparsit Anabaptistica dogmata. Argentinæ annos decẽ aut amplius fuit in carcere. Auditus est sæpius, tãdẽ sine uiolẽtia est mortuus. Anabaptistæ sũt seditiosi

& blasphemi. Seditiosi, quando dicunt contra ordinem iudiciorum, & contra magistratū. Blasphemi, quando cōtradicunt primæ tabulæ. Tanta fuit clemētia senatus, ut ipsum nō interficere uoluerit.

Non iudico omnes Anabaptistas et Christianos interficiendos esse. Quidam in Belgico & Hispania etiam deficientes interficiunt, quod est crudele factū, sine discrimine interficere quosq;, cum Paulus iubeat infirmū recipere in fide. Præcipit uerò in illo dicto tam multa, ut illius dicti magnitudinē nemo in uno anno exhaurire posset.

COLL.

Parisijs diues Mercator papista ioco dixerat ad Franciscanos: Vos geritis funem circa corpus: quia cùm Franciscus suspendendus esset, Papa redemit eum ea lege, ut per omnem uitam funem gereret. Franciscani Parisienses apprehenderunt eū, & in carcerem coniecerunt, iudicatumq; est ut suspenderetur. Ille uerò periculum mortis euadere cupiens, cecinit palinodiam, ac dixit: Martinus Lutherus est hæreticus, & ex diaboli instinctu docet. Monachi audientes hæc, rectè inquis, dicunt, & si in hac sententia manseris, saluus fies. Igitur iubent pergere, & properare lictores ad patibulum, dum esset in confeßione, ne iterum deficeret. Sic suspensus est, propterea, quòd per iocum dixerat, cur Franciscani funem gererent.

Seruetus, qui ante paucos annos est à senatu Geneuensi interfectus, diu uagatus est in Africa, ubi illa Machometica contra filiũ Dei didicit. Postea Venetijs sparsit suum uenenũ, donec uenit Geneuam, & senatus Geneuensis rectè fecit, qui talem blasphemum hominem interfecit. Est enim unum ex præcipuis officijs magistratus, facere executionem corporalibus pœnis contra deprauatores primæ & secundæ tabulæ Decalogi: quando aliquis colit idola, et diabolicum uenenum in homines infundit, tunc magistratus iustè facit, si illum tollit. Quia mandatum Dei est, & textus seuerè præcipit, Ne parcas ei. Debet esse nemesis, & seria diligentia. Oportet enim puniri delicta, quod & diuina uoluntas præcipit. Considerate quæso magnas miserias, plurimaq; scelera in hoc mundo uagãtia.

Egranus sæpè reprehendit Paulum, quòd fuerit homo indoctus, et usus sit declamatorijs uerbis, nõ congruentibus ad rem, ac citasse eum mutilas sententias. Idem sæpe dixit, peccatum originale esse figmentum Augustini, & Theologorum, quia illud uocabulum non esset in Scripturis.

D. Martinus Lutherus.

Laurentius Valla in multis libris ita scripsit, et disputare solitus est, ut minimè uideretur uelle præcipere, nec apparet tam docere illum ueritatem & proprietatem rerum et uocabulorum quàm male-

dicere & obtrectare uetustis scriptoribus, atque obloqui. Itaq; Ciceronē uellicabat, Aristotelē carpebat, Virgilio subsannabat, maximos quosq; authores cōtemnebat: Vni tantū Epicuro assurgebat. Ita quoq; se efferebat, ut, cùm in Dialectica quædā inuenisset cōtra eorū temporū artis magistros, palā diceret, nullā esse Logicā, præter Laurētianā. Imò ne dicere quidē dubitauit, ac palam profiteri, habere se quoq; contra fundamenta fidei errores.

Quidam pictores Norinbergæ palàm affirmabant, se esse ethnicos, & non posse credere. Cùm uocarentur à Magistratu, & eadem ab ipsis inquirerentur, dicebant, illam rem non pertinere ad magistratum: credere enim se libenter uelle, si possent ipsis dare fidem? Ita postea ex ciuitate expulsi sunt. Et rectè fecit Senatus expellēs palàm epicureos, et ethnicos homines, negātes se credere symbola. Magistratus enim est custos utriusq; tabulæ, tā primæ quàm secundæ.

Venit ad nos quidam ualidus nebulo, qui petebat se à nobis ali, quia Christianorum essent omnia communia. Respondi: Nos nō possumus omnes ualidos mendicantes alere, & iussimus eum laborare. Respondebat nobis, se non habere gratiā laborandi. At fustibus gratia laborādi ipsi incudi debuisset.

COLL.

Quidam bonus uir in oppido uicino Kemberg uidens

uidens quendā suæ uocationis desertorē currū onerantem fimo, uenit ad me, dicēs: Ille habet mentem uerè Christianā. Sic nō intellexit ille bonus uir, dictum Pauli: In ea uocatione, in qua quisq; uocatus est, in ea diligenter ambulet.

Quidam professor huius Academiæ uolebat totum ordinem Iurisconsultorū abolere, cui cùm resisterem, dicebat: Quid dicis? nescis cum quo agis? Spiritus loquitur in me. Simulabat se habere motus à Spiritu sancto in suo corde excitatos: sed diabolus ita eum uexabat.

Venit huc quidam homo ante annos 26, habēs librum magnum erroribus Anabaptisticis refertū (erat aliâs homo simplex, & deceptus illis furoribus Anabaptisticis) in quibus erant præcipui inter cæteros, quòd adulteria uel scortatiōes nō essēt puniēdæ per hominē, quia textus diceret: Scortatores & adulteros puniet Deus. Sumebam illa, quæ erāt craßiora, & cum eo de illis disputabā, quæ ipse nō satis intellexerat. Dicebā: Agnosco tuam in hac re negligētiā. Quādo textus dicit: Scortatores et adulteros iudicabit Deus, tunc sic intellige: Iudicabit Deus, scilicet immediatè, uel mediatè. Lex est uox Dei, & executio legis est opus diuinū. Tū dicebā: Vide quid quærat diabolus. Pono casum q̧ ista reciperētur: quāta fieret cōfusio, si magistratus ista nō punire deberet? Ita cōferebā cū eo placidè, dabā ei

etiam uiaticū abeunti, & agebat mihi gratias. Nihil imposterum resciui, quò peruenerit.

Epicurus habuit inhonestam mulierem, quam uoluit esse communem omnibus suis auditoribus, & dixit, esse Philosophicum, non esse zelotypum. Postea dicitur esse necatus, quod ego credo esse uerum, hoc modo: Dicitur melle esse oblitus, & rogo impositus, ut hac ratione muscæ et crabones ipsum extinguerent. Fuit pœna conueniens talibus opinionibus. Muscæ, id est, opiniones eū extinxerunt.

Non debetis ita ludere, sicut quidam facit Christum Epicurum. Epicurus locutus est de illis uoluptatibus, quæ sunt in potu, cibo, & re Venerea. Hæc non in contemptum ullius dico, sed ut adolescentes ob imperitiam rerum absurdas loquēdi formulas caueant.

An bona opera sint facienda?

In hoc nouo Collegio dicebat quidam Anglus ad me, doctus uir: Turpe est in Ecclesia illa quærere, an bona opera sint facienda, uel sint debita. Interrogaui nuper aliquem, an bona opera placeāt Deo? Respondit ille: Deus illa non curat, neq; inspicit. Certè Deus est inspector et iudex bonorū operum, & bona opera sequuntur etiam præmia.

Pelagius Britannicus scripsit, peccatū originale nihil esse. Sunt enim omnibus ætatib. tales multi qui sic sentiunt, sicut sæpè audiui Egranum dicentem,

cente: Peccatũ originale, est figmentũ Augustini.

Ante aliquot annos cùm nostri canerent Rorate, tempore aduentus (ut uocant) quidam hypocrita reprehendit. Ecce inquit, cantant Rorate, adhuc expectant Meßiam, sicut Iudæi: Oratio ualde fuit ridicula, quasi post aduentum Christi non sint cantandæ aut repetendæ prophetiæ, quæ propter hoc ipsum in Ecclesia semper debent repeti, ut nos cõfirmemur in doctrina, etiamsi loquantur de ijs rebus, quæ sunt futuræ, aut quæ præterierunt.

Habuimus hìc duos Anabaptistas, homines rabiosos. Vnus à mercatore quodam circunducebatur, qui eum sicut numen colebat. Erat magna impudentia istius hominis, & contumeliosè contra pios doctores loquebatur. Garriebat post Christi resurrectionem non esse peccatum originale. Non enim erat literatus, tantum poterat Germanicè legere. Interfui etiam alteri, qui pro stabilitione sui erroris citabat dicta ex Iohanne: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, itẽ: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ intrabit in regnum Dei. Quorum dictorũ genuinam sententiã non intelligebat.

Monetarius, cùm esset concionaturus, solitus aliquas matronas eleganti forma ad se accersere, & earum consuetudine dixit se impleri diuino afflatu. Huc congruit dictum Christi: Ex fructibus eorũ cognoscetis eos. Et est regula certißima: confusio-

nes libidinum sunt signa cuiuslibet sectæ.

Duæ puellæ sunt interfectæ in diœcesi Bambergensi ante aliquot annos, quibus erãt impositæ coronæ stramineæ, cùm ducerẽtur ad supplicium. Admodum autem hilares, & ingenti motu animi perpessæ sunt mortem. Inter cætera uerò una dixit ad alteram: Cùm Christus pro nobis tulerit spineã coronã, cur & nos iam non libenter ferremus stramineam? Quin & in cœlo Deus nobis pro his dabit alias aureis longe præstantiores. Dicebant esse Anabaptisticas. Potuit fieri quòd habuerint aliquid stulticiæ admixtũ: tamen habuerũt articulorũ fidei fundamentũ, & mortuæ sunt feliciter in bona confeßione, & agnitione filij Dei. Pauci homines sunt sine erroribus. Non blandimini uobis, existimãtes uos sine errore uiuere.

PAPATVS, ET VARII eiusdem colores.

In cõuentu Bononiẽsi, cui interfuerũt Imperator Carolus V. papa Clemẽs, & Mercurinus, disputauit papa Clemẽs nõ esse cõuocandũ Cõciliũ, aut nõ esse habendã Synodum, quã instituerat Imperator: quia non esset utile pronunciatã iam antea sententiã retractare, cùm de istis rebus iam aliquoties erat disputatũ. Ibi Mercurinus graui oratione contrariã sententiã defendit. Vnde Papa offensus eius oratione, dixit: Quare tu audes Romano pontifici

contra-

contradicere? Mercurinus respondit: Ego, quæ dixi, dixi ex consilio & mandato Domini mei Imperatoris, qui hic præsens adest, cuius sententiã ipse interrogato. Surrexit Imperator & approbãs orationem Mercurini, dixit: Ego ita certò decreui nec uolo hoc mutare, nec quicquam cõtradicas. Illa sic esse acta, narratum est nobis ab ijs qui interfuerũt dicẽtes, grauißimum illorũ trium fuisse colloquiũ.

Dux Georgius iturus ad conuentum Augustanum, cùm uenisset Ingolstadium, & uocasset ad se Eccium, cum quo multa cõferebat de multis rebus, tandem obiecit dux Georgius Eccio, istum textũ: Reges gentium dominãtur, uos autem non sic. Igitur, inquit, episcopi non habent imperia mundana, & uexauit egregiè Eccium, ita ut ipsi nihil respondere posset, sicut textus non potest eludi.

Dux Iohannes Elector senex, optimus & præstãtißimus princeps, cùm essent monachi dißipati, & manerẽt adhuc monasteria, ac in cõuentib. ageretur de restituendis monachis, dixit, se multũ peccasse, quòd nõ in totum deleuisset monasteria igni, ut nõ amplius de restitutione disputari posset.

Quidã monachus Coloniensis Frãciscanus, contra nostrã cõfeßionẽ sic scripsit, tam naturalẽ esse homini concupiscentiã, quàm naturalis est motus solis. Ita iste magnus asinus non intellexit, quid sit cõcupiscentia, cùm sit horribilis confusio actionũ.

COLL.

COLL.

Episcopus quidam ad Mœnum habitans pro pallio Papæ uiginti millia aureorum numerare cogitur, alij dicunt, cùm alijs impensis & muneribus ad triginta millia aureorum summam extendi. Simile papa Clemens dixit, nullam pecuniam esse satis magnam adspiranti ad papatum.

COLL.

Ex Anglia quotannis Papa accepit à quolibet numisma, quod S. Petri inscribitur, qui nũmus tantum ualuit, quantum nunc dimidius ursiger aut circiter: ita ut Angli certò narrent, Papam quotannis ultra nouem tonnas auri ex Anglia accepisse. Adolphus rex id regno suo imposuisse dicitur.

Quãdo rex Persicus procedebat in publicum, præcedebat eum equus gestans ignem, qui apud Persas colebatur pro Deo, & nomen eius erat Orimasda, id est, lumen sanctum.

Quidam Episcopus statim post suam electionẽ & confirmationem edidit quoddam mandatum in sua diœcesi, cuius exordium fuit: Sicut regem Persicum præcedebat equus ignem gestans, qui à Persis pro Deo adorabatur: sic nos præcedit consecrata hostia, quam ut uerum corpus Domini coli & adorari ab omnibus nostris subditis mãdamus. Sic uoluit suam idololatriam tanquã Christianã probare ex Ethnicorum delirijs. Tanti asini sunt, ut

non

non sciant, quomodo deceat scribere epistolam.

Fuit olim consuetudo ut adolescentes, qui eligebantur in Canonicorum collegia, aliquid legerent in sacris literis, ut ederent specimen suæ eruditionis. Accidit igitur, ut cùm quidã iuuenis nobili genere natus, in collegium Bambergẽse reciperetur, iussus sit prius à Canonicis legere locum ex epistola Pauli: Expurgate uetus fermentum, &c. Et cùm peruentum esset ad illum locum, Sicut estis azymi, iuuenis, cùm illam uocem non intelligeret, legit: Sicut estis asini. Prudentiores & doctiores Canonici astantes, dicebãt inter se: Cùm à sapiẽtioribus nolumus huiusmodi audire, à pueris audire cogimur.

Deliberabatur inter canonicos Mersburgenses de quodam nobili ex Collegio ipsorum ablegando, eo quòd diceretur parum esse eruditus. Re diu multumq; deliberata, tandem senex quidam iussus dicere suam sententiam, respõdit: Ego uideo ipsum esse nobilẽ, ergo in hoc nobis par est: & est ineruditus, ergo & in hoc nobis non dissimilis. Quapropter eum minimè abdicandum censeo.

Paulus tertius coegit Polum cardinalem Angliæ contra conscientiã subscribere decretis synodi Tridentinæ. Secesserat enim prætextu ualetudinis Paduam in thermas ad fontem Aponi, ne cogeretur subscribere: postea tamen idipsum facere coactus est.

COLL.

COLL.

Quando aliquis Romæ creatur episcopus, & datur ei titulus episcopi in locis remotißimis, tunc uadit in templum, & iurat se conuersuram esse illas gentes ad ueram religionem, & fidem catholicam, illisq; prædicaturũ. Postea sumit secum quendam notarium, & testes aliquot, iterum iurans extra ciuitatem se non profecturum, quia sit nimis durum & longum iter, protestaturq; ita de impossibilitate. Postremò redit iterum Romam, & absolutionẽ à Romano pontifice petit, qui accepta magna pecuniæ summa, illum absoluit.

Quidã monachus, cùm cõcionaretur de uirgine Maria, applicauit labores Herculis ad Mariam.

Capnio diuites monachos solitus est uocare porcos Dei, vnsers Hergots meſtſchwein.

In conuentu Vuormaciensi, cùm Eccius obijceret nobis schisma, dixi, nos necessariò schisma fecisse, ut & Prophetas. Eccius respondebat, quòd illud esset singulare. Imò, dixi: Nos habemus mandatum uniuersale, ut discedamus ab idololatris. Sic plus est habere uniuersale quàm particulare mandatũ, sicut nos habemus uniuersale: Fugite idololatriam.

Sic cùm in conuentu Ratisbonensi Contarenus, uir solidè doctus, legatus Pontificius, quædam concederet, ita offendit Romanũ pontificem, ut nõ auderet amplius redire Romam, sed Bononiæ in exilio

lio mortuus sit. Cùm autem papa Paulus esset moderatior, & sermo incidisset, de eius lenitate, inquit: Ille senex fatuus quædam concessit, cùm nihil sit remittẽdum propter Pontificiam authoritatem.

Episcopus Saltzburgensis dixit ad D. Philippum: Mi Domine Philippe, nos non ignoramus uestram doctrinam esse ueram: sed an tu econtrà ignoras, quòd nullus hactenus papistas superare, aut conuertere potuerit? quapropter nec tu primus hoc negotium transiges.

In papatu citius quis inuenerit aliquã ueterẽ loricam, quàm antiqua monumẽta doctrinæ. Vt cùm imagines circumferre in lustrationibus terminorũ solẽt, in quodã papistico loco inter cætera crepũdia fuit quoq; uetus & oblongũ coriũ, iam situ penè et uermib. corrosum: accessit Pircheimerus cùm alio docto quodã uiro, uolens expiscari quæ nam esset illa pellis: cùm uerò introspicerent, uidẽt esse Rhetoricam ad Herennium. Hæ fuerunt illæ sanctissimæ reliquæ, quibus ceu fascinis terminos agrorum tutiores, hominesq; sanctiores esse futuros putabant.

Heydelbergæ fuit monasterium in suburbio, in quo fuerunt Dominicastri, qui non comederũt carnem in suburbio, sed in oppido. Quasi esset alius Deus, & alius cultus extra urbem, quàm in urbe.

Episcopus quidã dixit in cõcilio Augustano: Nõ

solum

solum credendum est scriptis Apostolorum & Pauli, qui non fuit in ordinaria successione, sed multo magis episcopis, qui sunt in ordinaria successione. Est speciosus prætextus. Sed respondeo, Pauli uocationem maiorem esse, quàm eorum qui sunt episcopi. Quia habuit testimonium diuinitùs datū, quod non erat contemnendum.

Dixit quidam alius, si posset Pauli corpus accipere, tunc uellet illud suspēdere, quòd author esset tam multorum dissensionum.

COLL.

Episcopus Saltzburgensis, cùm in quodam publico hospitio diuertisset, ibiq; nouum Testamentū reperisset, aperto libro, forte incidit in locū Pauli ad Romanos, ubi dicit: Arbitramur igitur hominē iustificari fide absq; operibus legis. Ibi ille commotus ira, dixit: O' Paule, an tu quoq; Lutheranus factus es? & abiecit librum.

Bambergæ dedicauit Imperator Heinricus aureum calicem sancto Laurentio. Et fingitur post mortem Heinrici uenisse angelum & ponderasse calicem iuxta peccata Imperatoris. Hoc figmento uoluerunt Papistæ confirmare opinionem de bonis operibus. Vidi calicem: sed post bellum nemini amplius ostensus est.

COLL.

In historijs Eremitarum scribitur de sancto Antonio,

tonio, quòd ualde duriter se exercuerit in eremo. Cùm autem in oratione sua optasset cognoscere quantus esset futurus, aut cui comparandus in regno cœlorũ, in uisione ostensum ipsi fuit, se fore similem coriario cuidam uicino portæ Alexãdrinæ, quẽ ipse optimè norat. Expergefactus uerò, ingreditur ciuitatem ac interrogat illum coriariũ, qualia ipse haberet pietatis exercitia? Respondit ipse, nulla, nisi quod sua domestica opera faceret, & cùm alijs in congregatione Ecclesiæ oraret. Ibi ille cogitauit de discrimine fidei, & aliorum operum, & fiduciam in filium Dei unicam esse anchoram consequendi uitam æternam: reliqua uerò opera non mereri remißionem peccatorum, aut satisfacere legi diuinæ.

Sidonius dixit, Paulũ prædicare mutilatũ Christum, id est, prædicare fidem & omittere opera.

Monachus Scotus, mala bestia, aliquando sequutus est aulam Imperatoris Caroli V. propter magna sua scelera ex aula est expulsus: scripsit longos commẽtarios ex aula in epistolas Paulinas, sed nihil horum intellexit.

Quæstor quidam propè meam patriam in Marchiatu Badensi, cùm esset dignus supplicio, protraxit suppliciũ integrũ annum illo priuilegio, quòd esset ἀκόλουθος. Princeps tam uehementer ob perpetrata facta ipsi irascebatur, ut uellet eum suppli

cio affici absq; authoritate Pontificis: sed tamen consilio aliorum rem retulit ad Pontificem, & impetrauit hoc ab eo, data magna pecunia. Sic tandē suspensus est.

COLL.

Cardinalis Saltzburgensis in comitijs Augustanis, anno trigesimo habitis, dixit: Tria sunt media quibus controuersia in religione componi potest: Primum, ut nos Lutheranis assentiamur, quod facere nolumus. Secundum, ut Lutherani nobis assentiantur, quod facere nō possunt cùm Dei causa sit, cui nec adimi nec addi quicquam debet. Cùm his duobus modis res componi non poßit, ad tertium igitur confugiendum est, ut una pars alteram ui opprimat.

COLL.

Alius episcopus dixit: Etsi uera est doctrina Lutherana, de quo nō dubito, tamen nolo ab addictis huius doctrinæ reformari.

Cum essemus Ratisbonæ in conuentu, etiā proponebantur nobis moderationes à papistis, quæ postea sunt melius coctæ, Man hatt sie ein wenig besser distilliret. Inter cæteras moderationes proponebant etiam hanc: Vota non sunt temerè facienda, sed tamen si sunt facta, non sunt uiolandæ.

dicebam:

dicebam: Est perplexitas. Princeps quidam hæc proponebat: Synodis non est temerè contradicendum. Quid hoc est? Quis iubet temerè contradicere Synodis? sed tamen non omnes Synodi fuerunt piæ.

Hoc argumentum ualde urgebat quidam Papisticus concionator Augustæ in conuentu, anno 30.

Antiquitati magis est credendum.

Ecclesia est antiquior doctrina.

Ergo: Ecclesiæ magis est credendum.

Probabat minorem, quia ecclesia fuit longè prior, quàm Scriptura.

Respondeo: Nego minorem, Ecclesia nõ est antiquior uerbo. Quando loquimur de Scriptura, non intelligimus illas characteres. Dictum enim fuit: Semen mulieris conculcabit caput serpentis, antequam rursus Adam factus est membrum Ecclesiæ. Est enim uerbum, siue scriptum sit, siue non.

Cùm episcopus Treuirensis post editum Interim conquereretur apud Imperatorẽ, se nihil posse obtinere, quò subditi reciperent illam doctrinã, & petere, ut sua Cæsarea Maiestas eos armis cogeret ad professionem illius doctrinæ in illo libro comprehensæ. Respõdit Imperator Gallicè: O' le mauues pasteur qui ses propres brebis deuore, id est: O' quàm malus pastor, qui proprias oues deuorat.

Quidam monachus pro concione exponebat Ethica Aristotelis, à quo audiui primam partem primi libri Ethices. Multos autem in hoc authore habebat auditores. Si sacra tradidisset hauddubiè pauciores aduenissent. Alius quidam licentiatus Theologiæ dixit: Si amitteremus omnes libros Propheticos & Apostolicos, posse doctrinam Euangelij reparari ex Ethicis Aristotelis.

De Bonifacio VIII pontifice, tale extat elogiũ: Intrauit ut uulpes, regnauit ut leo, mortuus ut canis. Dolo enim peruenit ad Pontificatum, turbauit Germaniã & Galliam: item persecutus est in Italia familiam Comnensem, & quendam ex familia uendidit, ut remos perpetuò duceret. Verùm alius quidã bonus uir redemit eum, non sciens illum esse nobilem. Hic reuersus oppreßit Pontificem, ducẽs ex Gallia exercitum exiguum Romam, ubi captũ pontificem coniecit in carcerem, in quo etiã mortuus est. Ille fuit exitus huius tyranni.

COLL.

Heinricus Lutzelburgensis egregius & præstans princeps fuit, cuius potẽtiam pontifices metuentes, nullum artificiosius uenenum inuenire poterant, nisi ut, cùm Florentiæ ad cœnam Domini se conferret, in hostia ei uenenum præberent. Sic optimus princeps perfidia & scelere pontificũ perijt.

Latomus Louaniensis, ualens ingenio & erudi

tione

tione, fuit præcipuus ex persequutoribus in Belgico, scripsit nominatim contra me, quòd posuerim omnes sanctos ab initio post receptionem Adæ & Euæ iustificatos seu saluatos esse fide filiũ Dei mediatorẽ apprehendẽtes. Ille phantasticus mera deliria scripsit, inquiens, non alium fidem fuisse in Abrahã, quàm qualis fuerit in Cicerone: cùm Christus dicat: Abraham uidit diem meũ, & lætatus est.

Dominicus de Sodan Hispanus, homo uerbosus, commentarium in epistolam ad Romanos conscripsit, & ferè decem quaterniones in uocabulo fidei interpretando seu potius calumniando cõsumpsit.

COLL.

Fuit episcopus Byzantinus adeò ambitiosus & gloriæ cupidus, ut auderet se deuouere diabolo, modò fieret Romanus pontifex. Id cùm impetrasset, et iam designatus esset Romanus pontifex, ideoq; uellet iam proficisci Romam, ibi in itinere ei obuiam uenit diabolus, ablaturus eũ ad inferos. Episcopus uidens adesse animarum hostem, signauit se signo crucis, quo se contra hostem generis humani defenderet. Diabolus uerò usus hoc epigrammate eum abstulit:

Signa te signa, temerè me tangis & angis.
Roma tibi subitò motibus ibit amor.

COLL.

Suidas optimus Grammaticus Græcus, narrat

D. Antonium fuisse Alexandriæ, & de causa sororis diu litigasse in foro, postea uenisse Constantinopolim. Cumq; uideret se non esse idoneum ad forenses disputationes, quæsiuisse solitudines, ut reliquũ uitæ tempus in discendo ac præcando consumeret. Quantum autem ab hac imaginatione distant monachorum opiniones, res ipsa satis declarat.

Professor Hebrææ linguæ in Academia Vuitenbergẽsi dicebat: Cur hîc sustineo pro exiguo stipendio magnos labores? conferam me iterum Ratisbonam. Ibi enim habeo uictum à Iudæis, & mane ualetudinis causa, & quantum sanitati meæ cõducit, inambulo parum in templo (alioqui uiuens sine labore) tunc uenit una uetula dans mihi ursigerũ: uenit etiam secunda, tertia, & quandoq; quarta accedit: tum demum pro omnibus lego unam missam. Sed cùm in itinere uersaretur consilium eius male succeßit: quia Iudæi eo tempore Ratisbona expellebantur. Postea audiui eum Herbipoli apud episcopum uixisse.

Tempore Totilæ incœperunt monasteria, & sanctus Benedictus est primum caput monachorũ, multi deiecti ex summis locis facti sunt episcopi, alij inclusi sunt in monasteria, cùm illa incœpissent.

Marchio Albertus iocatus cum Augustano episcopo dixit: O' uos episcopi estis multò feliciores nobis laicis. Quia quãdo disceditis ex hac uita, habetis

betis certum hospitium apud inferos: de nobis uerò laicis ignoro quid agetur. Habemus enim incertum hospitium.

COLL.

Quidam interrogatus unde essent monachi? respondit: Quando Deus raserat sacerdotes, & ordinauerat eos, uolens ipsum imitari diabolus, fecit nimis magnam rasuram: ita facti sunt multi monachi. Sic fit quando magna lux doctrinæ est, tunc diabolus excitat semper sua organa.

COLL.

Quidam Romanus pontifex dixit: Ego fui diues Episcopus, pauper Cardinalis, mendicus Papa: est bonum dictum.

COLL.

Episcopus Moguntinus, profectus Constantiam cum comitatu quadringentorum equitum, uenit in Concilium cataphractus, non secus atq; si equi & arma quoq; disputare debuissent, si modò collocasset equos in Concilium. Noster Imperator Carolus V. odit tam inutilem pompam, & non magnifacit apparatus huiusmodi. Quicunq; sanè magnanimi & prudentes uiri sunt, huiusmodi uanos sumptus & superbam ostentationem contemnunt.

Rex Danicus Christianus, cū esset adolescens, in aula Marchionis Electoris Ioachimi uixit, & cum

co simul educatus est. Cum Electore Ioachimi patre anno 21 profectus ad conuentum Vuormatiensem, ibi unà cũ domino suo comitatus est Imperatorem in cõcionem, quam habuit monachus Franciscanus, qui cùm ederet inter concionandum mirabiles gestus Italicos in suggestu, quem ibi utcunq; extruxerant ex asseribus, astans nobilißimus ille adolescens, qui nunc est Rex Daniæ, primùm obstupuit, putauitq; monachum insanire: quia nec uiderat nec audiuerat antea tales ineptias. Cùm sic admirabundus diligenter suspiceret, ac monachus sese (ut solebat) totum inclinaret, ita ut uix conspici posset, ipse fortè uidit funem pendentem per rimas duorum asserum, quo monachus ille ex more Franciscanorum erat uinctus, eoq; celeriter arrepto, interea dum monachus sic in genua procumberet ut non conspiceretur, nodum satis magnum seu multiplicem fecit, ut finita oratione sese rursus eleuare non posset. Monachus porrò, animaduersa fraude, exclamat: O' Domine Imperator uide, hoc faciunt Lutherani te præsente, quid facerent te absente? Imperator existimans id factũ esse ex contumelia, excanduit. Quod cùm uideret Rex Danicus, statim aperuit iterum nodum, & sic monachus rursus se erexit, & cõcionẽ suam pertexuit. Finita cõcione, Rex Danicus accedit ad patrem Marchionis, & narrat ei ordine rem, petens

ab eo, ut indicet Imperatori, quòd ipse fecisset, admiratus istas ineptias, non propter ullam contumeliam, & se ideò indicare, ne alij ob suum factum in suspicionem uel periculum uenirēt, seq; petere ab Imperatore ueniam. Imperator audito Marchione, arrisit, & admiratus factum & candorem adolescentis, quòd ipse sese detulisset, & ingenuè fassus esset peccatum, ne alij uenirent in periculū aut suspicionem, ac æqui boniq; consuluit. Audiui ipse hanc historiam ex Rege Daniæ.

COLL.

Quādo uxor ducis Ernesti, boni principis, mortua erat Lipsiæ, ubi sepulta iacet, uenit quidam ex monachis ad principem, referens ipsi, quendam ex fratribus uidisse mortuam coniugem ab angelis in cœlum subuectam esse. Hoc excogitauit: quia sciuit id fore principi gratum.

Quidam sacrificulus in Marchia ex Paulo uoluit probare authoritatem Ecclesiæ, in disputatione cū Domino pastore nostro, et citauit caput tertiū ad Romanos: Vbi est gloriatio? Ecclesia est. Legit ecclesia pro exclusa: erat enim abbreuiatum.

COLL.

Abbas quidam dixit, se nolle suos monachos uersari in literis: quia non expediret ullum monachū doctiorem esse suo abbate.

Doctor Martinus Lutherus dixit, se fuisse ex-

patiatum cum alio quodam monacho, qui debebat celebrare missam, & ipse erat concionaturus in Daibron, cùm legeret Euangelium de minis, initiò legit muas, deinde mias, deniq; decē misericordias. Sic non intellexit ille asinus quid legeret.

Episcopus Augustanus, cùm ciues cogerentur ad illam nouam reformationem doctrinæ, propositam ab Imperatore, quæ uocatur Interim, & in eā consensissent, sequenti die curauit erigi arcus triumphales magnificas, & magnis sumptibus extructas in honorem Caroli V. Imperatoris, cum hac inscriptione: Inuictißimo diuo Carolo V. Imperatori, semper Augusto, pro restituta in ecclesia concordia, Otto Cardinalis fieri fecit. Vtinā pax ubiq; extaret in uera Ecclesia, non alijs, qui se fingunt esse membra Ecclesiæ, cùm sint manifestè hostes & persecutores Ecclesiæ Christi, & deprauatores diuinæ Scripturæ.

Concionator Augustanus, dicebat de mißis pro mortuis: Si nō prosunt mortuis, tamē nobis uiuentibus prosunt. Quæ sententia magno cum risu excepta est à populo, qui intelligebat hoc dici de pecunia quæ dabatur sacrificulis.

Fortes uiri scripti sunt in libris, sed in terris admodum pauci sunt: sicut quidam dicebat, triplices esse monachos: quosdam in cœlis, qui sanctißimi essent: quosdam in parietibus pictos, eosq; esse innocentes:

nocentes: ultimos esse malos illos nebulones, qui in monasterio alerentur.

Æneas Syluius (qui postea factus est Pontifex) hos uersus de monachis composuit:

Non audet Stygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus plenaq; fraudis anus.

COLL.

Quidam monachus Lipsiæ ante annos 15 in præfatione ad ducem Georgium, complurioribus aliquoties posuit. Hanc præfationem doctor Hieronymus Schurpfius recitans, dixit: Quàm placuit fatuo monacho complurioribus compluriora.

COLL.

Leo papa Franciscum Galliæ regem elegerat Imperatorem, & illum appellabat Imperatorem Constantinopolitanum. Scribebatq; ad Electores Germaniæ, Carolum V. non posse fieri Imperatorem, quia esset in iuramentis regum Neapolitanorum, ut non appeterent Imperium, ne essent Papæ uicini.

Accepi literas in quibus scribitur de quodam persecutore Ecclesiæ in Belgico, qui dicitur Patergreul. Hic horribilem plane exercet crudelitatem, comburens paßim homines pios & honestos, apud quoscunq; inuenerit libros sibi non placentes. Et sic uerè dicitur pater abominationis.

In

In quadam inquisitiōe nostro tempore, in quodam regno instituta hæc fiunt, quando aliquis sycophanta accusat amplectentem doctrinam Euangelij, tunc uenit in alteram partem prædæ, & altera pars cedit fisco, etiamsi non conuictus fuerit reus. Quòd si uerò sycophanta est industrius, tunc magnam partem facultatum aufert. Faciunt similiter, sicut olim fecerunt Iudaici sacerdotes, qui facultates eripuerunt Christianis, & suis nebulonibus dederūt, quos iudicabāt firmos in factionibus suis. Videte astutiā et malitiā diaboli, & ipsius organorū.

Cùm Spiræ uenisset in templum S. Bernhardus, ac legisset hunc uersum antiquæ statuæ inscriptū: O' clemens, ô dulcis, ô pia mater, Maria. dicunt statuam sonasse hanc uocem: Salue Bernharde, ac Bernhardum respondisse: Mulierem in ecclesia loqui prohibeo, iudicās esse diaboli præstigias. Hæc statua Spiræ est collocata post ualuas templi, & est magna & informis.

COLL.

N.B. Quæritur apud papistas, si quis adulter offerret munus aliquod, hac conditione, ut sacrificulus in eodem aut maioribus peccatis suffocatus pro eo missam celebraret, & alius ante sacrificuli aduentum ex altari idem munus auferret, quis istorū trium magis contra Decalogum deliquisset? Hanc subtilem quæstionem, doctis soluendam relinquo.

SCHO-

SCHOLAE, ET STVDIA linguarum, artium ac facultatum.

Ordo in studijs progrediendi, à D. Philippo nouitijs studiosis præscriptus.

Mane surgens, dicito precationem, & lege caput in ueteri Testamento, ita ut ordine totam historiam legas, ut textus fiat tibi familiaris, etiamsi nō omnia intelligis: & adde lectionem unius Psalmi.

Die Lunæ, & Martis.

Post precationē, lege certum authorem, uel epistolas Ciceronis, uel Terētium. Postea lectiones audies. Hora octaua lectorem græca prælegentē. Hora nona Dialecticen.

A' meridie.

Sphericam doctrinam, et Arithmeticam discito.

Die Mercurij.

Audies Ethicen.

Die Iouis, & Veneris.

Mane post precationem, unam horam tribuito seu Liuio seu Ouidio. Deinde audies lectionem Græcam.

A' meridie.

Spheram, Arithmeticam, & Physicen. Reliquū tempus tribuito interdum lectioni difficilimarum mate-

materiarum, interdum stilo, interdum iucundæ lectioni & recentium aut ueterum scriptorū. Præcipuè tamen cura sit, artes ordine discere, Dialecticen, Arithmeticen, Sphærica elementa, Physica. Quia nisi artes discantur non est certum doctrinæ corpus.

Die Saturni.

Exerceas te in Græca lingua, aut in scribendo solutam orationem Latinam, aut uersus.

Diem Dominicā tribue lectioni doctrinæ Christianæ, legito uel locos Theologicos, uel similem summam.

COLL.

Νόμοι seu Leges.

Qui uolet utiliter in studijs literarum uersari, ante omnia & sæpè in memoriam sibi reuocare finem studiorum debet: ita & attentius & libentius faciet, et feret omnia, quæ rei magnitudo requirit. Est autem hic generalis finis propositus omnibus, qui se studijs dediderunt, ut Deum agnoscant ex Verbo, quo se patefecit, & illius Verbi sint custodes, & propugnatores, pro sua quisq; uirili & uocatione. Alter finis est, ut se instruant cognitione rerum, quæ ad intelligendam & explicandam cœlestem doctrinam, item ad gubernationē Ecclesiæ, & Rerumpublicarum requiruntur. Deniq;, quæ ad multas uitæ communis artes necessariæ sunt.

Tertius,

Tertius, ut mores regere, & cupiditates frenare assuefaciant disciplina & ratione, ut postea adulti, & in cœtus producti, ferre hominum infirmitatē queant, & ipsi alijs hominibus præluceant exemplis modestiæ, iusticiæ, tolerantiæ, & aliarum uirtutum necessariarū in communi uita. Hi fines diligenter et sæpè cogitati, sua dignitate excitabunt discentes, & spe ingentium præmiorum urgebunt ad præstandam aßiduitatem, & ad perferendas difficultates, quæ in hoc studio offerūtur: sicut nullum uitæ genus non habet aliquas molestias.

De primo fine.

Ante omnia puer dabit operam ut doctrinam cœlestem diligenter cognoscat, cùm ex lectionibus publicis & concionibus, tum ex priuata lectione & precatione, & in ea quærat consensum Catholicæ ecclesiæ Christi: discat agnoscere et refugere errores deprauantium Scripturas. Et priuatim quidē quotidie, anteq̄ alias operas inchoabit, pexo & nudato capite, Latinè primùm, ac mox, (si libri copia in promptu erit) Germanicè quoq; caput unum in ueteri Testamēto legat. Si qui plures unà habitent, utiliter facient, si collatis pecunijs comparabunt Viti Theodori Norimbergensis summaria in Biblia, quæ ante lectionem capitis Biblici inspecta, monebūt pueros de summa historiæ, ad quos locos cōmunes referenda sit. Eandē quoq;

Viti

Viti summam uelim denuò post absolutam capitis geminatam lectionem repeti, ut quæ lecta sunt altius infixæ menti diutius hæreant. Vesperi eodem modo, antequam ibit cubitum, puer legat ex nouo Testamento caput unum, adhibitis commentarijs illis breuißimis M. Viti, ut dictum est. Hæc consuetudo præterquam quòd intellectum Scripturæ pa-riet, etiam accendet animum, ut ardentius Deum inuocet, & mores studiosius regat ad uoluntatem Dei. Vtile erit etiam post sumptũ cibum per ociũ quasi animi causa, psalmos Latinos ordine cantillare, uariatis modis illis, quibus in templis canuntur item Germanicas cantiones usu ediscere, quæ à D. M. Luthero, piæ memoriæ, & alijs pijs uiris erudite compositæ, continent doctrinæ Christianæ summam. Hæc ratio Psalterium reddet pueris notius quod scriptum debet omnibus pijs quàm familiarißimum esse, & uocem exercebit, cuius usus necessarius est in tota uita, maximè ijs, qui publicè docere alios uolent. Et quia Dominicus dies totus debetur tractationi Verbi, uolo, ut qui ex meis discipulis D. Philippum Euangelium enarrantem audire cõsueuerunt, illam lectionem nullo modo negligant. Reliquos iubeo hora sexta matutina domi meæ conuenire ad explicationem catechesis Christianæ. Qui uerò eam lectionẽ aut fastidiosè aspernabuntur, aut somno indulgentes sæpius negligẽ

eos nequaquam feram in numero meorum, ut qui illam partē institutionis contemnere audeant, quæ ut dixi, omnium est præcipua & maximè necessaria, propter quā studia reliqua colimus, imò propter quam conditi sumus, à Deo nutrimur, defendimur, seruamur. Post prandium mei conuenient ad exercendam Musicam, & pijs & artificiosè factis carminibus. Hora prima singuli memoriter proferent aliquam insignem sententiam sacræ Scripturæ, quā uel illo die excerpserint, uel per septimanam inter legendum obseruarint. Decet enim pueros sic legere cœlestem doctrinam, ut præcipua dicta memoriæ infigant, eaq; ad arguendos, excitandos, cōsolandos, & cōmonefaciendos sese et alios, cùm opus erit, in promptu habeāt. Cætera quæ ad primum finem pertinent, uniuscuiusq; pio studio priuatim committo.

Secundus finis complectitur linguarum & partium Philosophiæ studium.

DE LINGVIS.

Græci olim suam tantùm linguam studiosè excolebant: Romani præcipuè suam, et deinde addebant unicam peregrinam linguam, nempe Græcā. Nos, neglecta lingua uernacula, magna cum difficultate simul duas peregrinas linguas discere &

cōplecti, Latinā primùm, ac Græcā, si historiarum & artiū cognitionem solidā nobis cōparare uolumus, oportet. Cœlestis doctrinæ explicatio etiam Hebraicæ linguæ peritiā flagitat, ita nobis saltem plerisq; ut necessariū, ita difficilimū est simul triū peregrinarū linguarum studiū, quod adimit nobis conatū excolēdæ et exercēdæ Germanicæ linguæ, quæ minimè erat negligenda, ijs præsertim qui aliquādo publicè causas agēt, aut cōcionabūtur. Sed obijcitur: Nihil facilius est, q̃ in sua lingua rectè loqui? At respōdeo tales, Græcos et Latinos stulticiæ et inanis curiositatis cōdēnare, quæ gētes à primis statim annis pueros ad certā & uenustā formā dicendi in sua lingua maximo cū labore & solicitudine cōsuefecerūt, & frequētißimas scholas habuerunt, Grammaticorū primùm, deinde etiā Rhetorum, in quibus inuētus uernaculæ linguæ rectum usum longa exercitatione dicēdi & scribēdi addiscebat. Sed fit apud nos temporū iniuria, ut studiū linguæ uernaculæ nō negligatur solùm, sed etiā cōtemnatur, & probro detur, si quis id usurpare uideatur. Quare tandem satis graues pœnas damus ignauiæ nostræ, cùm postea producti in cœtus, ubi nobis officij ratio neceßitatem dicēdi imponit, aut cōscientia nostræ infantiæ obmutescimus, aut consternatione titubantes trepidamus: aut ut illorū nihil cōtingat, tamē impropriè, obscurè, cōfusè dicimus,

mus, utpote nulla prius exercitatione exculti aut cõfirmati. Quare hortator sum meis pueris, ut aliquã saltẽ curã etiã maternæ linguæ discẽdæ & exercẽdæ à primis annis suscipiãt, & studiosè obseruẽt, ac imitari studeãt illos, qui propriè, elegãter et sine affectatione Germanicè loquũtur. Legãt etiã priuato studio Germanica scripta maximè D. Lutheri, Philippi, Menij: deinde etiã oratorum quorundam, ut D. Pontani, in quibus quid quemque deceat ac ornet obseruent, & affectatam grandiloquentiam, ut alienißimã ab Ecclesiasticis, uitare discant. Proderit ad hoc quoq; argumẽta, quæ latinè scribenda erunt, prius uernacula lingua explicare, ac deinde in peregrinam linguam conuertere. Nec parùm iuuabuntur adolescẽtes, si interdũ duo aut tres per ocium inter deambulandũ, narrationes aliquas ueras uel fabulosas commemorabunt, adhibito studio proprietatis, ordinis & elegantiæ. Hæc de lingua uernacula monuisse satis est.

De lingua Græca.

Linguam Græcam sic ferè discũt pleriq;, ut intelligere authores Græcos poßint. Ad illud propositum sufficiet diligenter ex Grammatica Græca declinationes nominum & uerborum, & phrases præcipuè indeclinabiliũ partium cognoscere. Græca scripta partim per interpretationẽ uiuæ uocis, partim collata uersione latina intelligere conari:

& cùm eorum sententiã assecuti sumus, rursus eadem in linguam latinam proprijßimè conuertere. Quod exercitationis genus præter linguæ cognitionem, etiam alias plures utilitates discẽtibus adfert. Iniungo igitur discipulis meis, ut professorem enarrantem publicè Græcam Grammaticam, & Euripidem, similiter & dominum Philippum Aristotelis Ethica aut alia Græca scripta interpretantem diligenter audiant. Vtilißimè fecerint, si qui ex grandioribus natu explicatos uersus Tragici poetæ latinè redderent soluta & liberiore oratione, tanquam παραφράσει. Sic enim & linguam perfectius discerent, & insignia ornamẽta & sententias γνωμικὰς firmius meminißẽt, quib. hoc genus scripti est refertißimum. Mihi hoc tempore priuatim satis uidetur, si die sabbati post concionem uespertinam à certis discipulis expositionem Euangelij Dominicalis exigam, & postulem, ut singularum dictionum Græcarũ themata & flexum indicent: unde intelligant, qua diligentia publicè Grammaticam audierint.

De lingua Latina.

Sed longè maiori conatu in studium linguæ Latinæ incumbere pueri debebunt: non modò ut latinos scriptores, poetas, oratores, historicos intelligant, uerùm etiam ut eius linguæ proprietatem loquendo & scribendo tam ligata quàm soluta oratione

tione exprimere aliquo modo poßint. Quandoqui dem eius solius usus inter literatos & alibi est plurimus. Cùm autem facultas & copia proprij sermonis Latini non solùm lectione Scriptorum comparetur, sed etiam requirat consuetudinem quotidiani usus in colloquijs familiaribus & exercitatione scribendi, utriq; rei sedulò opera danda est. Quare decreui posthac, Deo iuuante, die Lunæ proponere argumentum in utroq; genere scriptionis, ad quæ excipiēda pueri cōueniāt, eaq́; interea quinq; dierum spacio absoluta, & grandiusculis literarū figuris descripta, ita ut in marginibus sit uacua charta, ubi errata indicari & corrigi poßint. Die Saturni post cœnam exhibebunt, recepturi eodem tempore, si ullo modo fieri poterit, emendata præcedentis hebdomadis scripta. Sæpè autē aliàs commonefiunt pueri de neceßitate & diligenti usu crebri stili, quibus impelli debent, ut ultro etiam in ea parte obedientiam & diligentiam præstent. Sed si quem nec officij ratio, nec commodorum magnitudo excitabit, ut obtemperet, is sciat eam contumaciam & socordiam non carituram pœna. Loquendi autem latinè cōsuetudo utinam uel metu pœnarū, uel præmijs, uel quibuscunq; modis adolescentibus persuaderi ac familiaris reddi poßit, quæ necessaria ad linguam discendam, quàm futuro excellenti pugili quotidiana armorū meditatio est. Sed

nimium hac in re adolescẽtia sibi studiorũ impedimento indulget, nõ æstimãs quantũ sit & commodum, et ornamentũ, posse apud eruditos expeditè, propriè & perspicuè cogitata animi latinè exprimere. Quã felicitatẽ si quis putet sine exercitatione cõparari, stultè errat. Hortor igitur discipulos meos, qui extra meã domũ habitãt, ut cũ suis cõtubernalibus colloquẽtes tantùm Latina utantur lingua. Iis uerò qui sunt domi meæ idem præcipio, sed hac lege & mulcta addita, ut si quis uernacula lingua intra domũ usus fuisse deprehẽdatur, numulũ soluat, ad præmia in certaminibus uictoribus distribuendũ, de quibus infrà dicemus. Eadẽ lege tenebuntur ij quoq;, qui alibi habitãt, quoties locuti Germanicè fuerint. Cùm aũt Orationis Latinæ initia hauriri cõueniat ex arte Grãmatica, illius præcepta posthac pueris tradã, & rursus exigã hora 12 diurna, die Lunæ, & Martis: alijs duob. Iouis, et Veneris eadẽ hora explicatur⁹ Terẽtij comœdias, ut habeãt exẽpla puræ orationis Latinæ, quæ imitari poßint. Vtq; uel æmulatione cõpellãtur ad repetitionẽ aßiduã præceptorũ Grãmatices, aliquot delectis ex cœtu discipulorũ proponetur tẽpestiuè aliqua pars carminis Vergiliani ex Bucolicis, in quo dictionum ἔτυμα, origines, flexus, structuras, ita diligẽter inuestigabũt delecti illi, ut cæteris suis cõdiscipulis cõuenturis post cœnã die Mercurij, et

profectum

profectū ipsorū exploraturis, appositis respōsionibus satisfacere, et cū eorundē laudatione dimitti poßint. Et quia prodest aliquos insignes locos etiā penitùs memoriæ imprimi, ut scribentib. suppetat bonarū formularū, sententiarū et figurarū copia, singulis septimanis mandabo paucis aliquot, ut ad diē Sabbati mane hora sexta memoriter pronūciēt in cœtu insignes aliquos locos ex bonis autoribus, cū iudicio desumptos. Hæc cōsuetudo, supra utilitates prius dictas, etiā memoriā excolet, pronūciationē formabit, animū addet timidiusculis illis, & rustico sæpè pudore præditis, ut in frequētiore etiā cœtu sine deformi trepidatione aut perturbatione animi dicere alacrè, distinctè & cōstanter audeāt. Ad illā auscultationem uolo omnes discipulos adesse, ut & quæ cum laude pronunciari audierint, imitari, & quæ reprehēdi intellexerint, ipsi postea uitare conētur. Supra hæc omnia, ad cōparandam facultatē Latini sermonis, necessaria est lectio aliquot scriptorū, ad quorū exempla pueri orationē formare assuescant, eorumq; in loquēdo et scribendo similitudinē exprimere conētur. Primùm igitur domi suæ pueri tribuāt quotidie horam unam aut dimidiā lectioni Terentij primū, deinde epistolarū Ciceronis, Officiorū, & similiū faciliū scriptorū. Ex poetis aūt legent Vergilij poemata, & Ouidij castiores libros, ut Metamorphosin, Fastos, Tristiū,

& de Ponto libros, ut in faciendis uersibus habeāt quod imitentur. Cùm autem memoria quantumuis felix tenere omnia pariter nō poßit, pueri semper ad manum habebunt libellum ad hoc comparatū, ut in eo insignes formulas, gnomas, figuras, & similes orationis latinè flosculos inter legendum excerptos annotent, ibiq; cōportata ornamenta orationis per totam hebdomadam, die Saturni aliquoties relegant, & subinde in memoriam sibi reuocent. Hæc de orationis Latinæ facultate comparanda, & de adminiculis ad eam necessarijs dicta sufficiant. Nunc etiam de partibus Philosophiæ pauca dicam.

De studio partium Philosophiæ.

Cùm tres partes Philosophia cōplectatur, quarum prima sermonem in quauis lingua format, ut eo explicari res, & graues causæ disertè & ornatè exponi poßint, secunda rerum in natura noticiam tradit, tertia mores instruit: duas dicendi artes Dialecticam & Rhetoricam (nam de Grammatica, Latina & Græca lingua suprà dictum est) summo studio cognoscant pueri, non tantùm ut præcepta discāt, sed etiam ut usum aliquem sibi artium harum faciant scribendo et disputando. Præcepta Dialectices explicabo, qua potero diligētia, hora secunda dierum Lunæ, Martis, Iouis, & Veneris. Rhetoricen publicè prælego, & priuatim addo

addo Quintiliani libros, ut habeant grandiores natu supra elementa Rhetorices accuratiorem etiam explicationem. Quod uerò ad usum harum artium attinet, argumenta scriptionum accommodabo ferè semper ad exercendam aliquam partem præceptorum, nunc Dialecticorum, nunc Rhetoricorū. Cumq; animaduertero discipulos, confirmata Grāmaticæ cognitione, præcepta Dialectices mediocriter tenere de syllogismis faciendis, & soluendis uitiosis argumentis, disputandi quoq; morem instituam. Audiant etiam adolescentes publicè elementa eius doctrinæ, quæ rerum naturas inquirit & patefacit, maximè rudimenta doctrinæ cùm de motibus corporum cœlestium, quæ in libello de sphæra traduntur, tum de uiribus & effectibus syderū, quibus in hæc inferiora corpora agūt stellæ, quam Astrologiam uulgo uocāt. Cùm autem ad utramq; artē, & postea in tota uita, necessarius & summus usus sit Arithmeticæ, magno studio pueri in eā partem, & statim à primis annis usq; incumbent: dabuntq; operam, ut promptam & celerem facultatem rectè numerandi etiam difficiliores rationes multo usu sibi comparent. Quare & publicè eius artis præcepta audiāt, & ego priuatim hora duodecima diei Mercurij eorundem repetitionem & exercitationem instituam. Cumq; aliquid proficisse discipulos uidero, postea, ut exempla habeant

exercendorum numerorũ, monstrabo illis rationẽ construendi figuram cœli ad quælibet tempora γενέσεων, quæ exercitatio uoluptatẽ pueris non mediocrem afferet. Et hæc nunc quidem de rerum naturalium cognitione sufficere existimo, quibus cognitis, ad alias Physicæ partes abstrusiores poterũt accedere natu maiores. Ethica præcepta discant pueri publicè à D. Philippo. Sed ut communis Iuris quasi summam animo complecti poßint, & ut intelligant Iuris formulas, quæ in lectione Latinorum scriptorum ubiq; se offerunt, decreui, Deo iuuante, die Mercurij, hora quinta libellos institutionum tantùm Grammaticè explicare, ut noticiã uocabulorum aliquam acquirant, non profectò arrogantia aliqua adductus, aut ut falcem in alienã messem mittam, cùm facilè agnoscam me nequaquam parem esse ad Iuris doctrinam docendam, quam ipse non didici: sed tantùm hanc ob causam eam lectionem instituam, ut uocabula, & phrases, quæ Iuris scientiæ sunt peculiares, & tamen à Latinis scriptoribus creberrimè usurpatæ, aliquanto notiora fiant adolescentibus meæ fidei commißis. Res ipsas, quæ ad Iuris ciuilis intellectum pertinẽt, discant ij, qui se illi studio totos aliquando dedent, ab ijs, qui ex professo Iuris scientiam docent. Pertinet ad Ethicam doctrinam etiam studium colligendi uirtutum exempla, negotiorum, & casuum com-

munium,

munium, & insignium mutationum in Imperijs, ex Historicorũ & aliorum scriptis. Sed cùm historiæ non facilè propter temporis angustiam pueris enarrari possint, priuato ipsorum studio hanc operam commendo, ut si quando interuallo incidant, ubi à lectionibus publicis aut priuatis uacatio erit, ante omnia perlegant ordine Chronicon Philippi, quod Carionis nomine est uulgatum, in quo summam temporum & præcipuarum rerum gestarũ, item Monarchiarum successionem et durationem, ac causas mutationum diligenter obseruent. Deinde cognoscant Latinas historias ordinè, Plinium, Liuium, Salustium, Cæsarem, Suetonium. Vtq; cum maiori fructu historias legant, habeãt in promptu librum continentem locos communium locorum Ethicorum, ad quos referant, si quid insigne in historijs ueniat, quod obseruatione dignũ uideatur. Hæc diligentia multas continet utilitates, ut alibi dicetur. Tantum nunc habui, quod de secundo fine dicendum esse arbitrabar, qui est de studio linguarum & artium.

De tertio fine.

Reliquum est, ut de tertio fine aliquid præcipiã, qui ut dictum est, morum etiã gubernationem flagitat, & continet exercitationem maximè earum uirtutũ, quæ nos in cœtu uiuentes regunt & moderantur, ut ipsi tolerari ab alijs, et uicissim nos alios

ferre

ferre poßimus. Sunt autem illæ uirtutes præcipuè: ciuilitas, uerecundia, obediētia, humanitas, candor seu ueritas, modestia, mansuetudo, beneficētia, gratitudo, iusticia, linguæ moderatus usus. Cùm autem hæ uirtutes alibi copiosius describātur, hîc tantùm extrema singulorum uitia indicare satis esse duxi, ut ea pueri summa diligentia fugienda esse cogitēt.

Cum ciuilitate pugnat:

Rusticitas, sordiū amor:	Affectatio elegantiæ et ciuilitatis odiosa, qualis est in quibusdam aulicis & mulierculis.

Cum uerecundia:

Impudentia:	Stupor, rusticus pudor.

Cum obedientia:

Contumacia, negligentia:	Simulatio obsequij, itē obedientia in re flagitiosa.

Cum humanitate:

Durus, aut qui non afficitur alienis rebus, nec libenter fert communia onera, μισανθρωπία:	Adulatio, & nimia facilitas, futilitasq; in amicitijs iungendis: item πολυπραγμοσύνη in suscipienda cura alienarum rerum.

Cum candore seu ueritate:

Suspicacem esse,	Credulitas, non discernens

calumnia, ironia, mendacium:	*nens recta à prauis, assentatio, laudans etiam praua.*

Cum modestia:

Superbia, φιλαυτία, arrogantia, contemptus aliorum:	*Abiectio hypocritica, seu extenuatio immodica suorum donorum: item assentatio, omnia aliorũ nostris præferẽs.*

Cum mansuetudine:

Iracundia, acerbitas, morositas, cupiditas uindictæ:	*ἀοργησία, patientia parasitica, simulatio lenitatis occultè captans occasionem ulciscendi.*

Cum beneficentia:

Sordes, illiberalitas, tenacitas, maleuolẽtia, cupiditas lædẽdi, premendi, impediendi alios:	*Prodigalitas, largitiones officiorum, profusio, facilitas erga quoslibet, neglectis suis reb.*

Cum gratitudine:

Ingratitudo, nocere benefactori:	*Seruitus, cùm quis gratificatur benefacere in re turpi aut impia.*

Cum iusticia:

Rapacitas, πλεονεξία, fraudatio:	*Rigor iuris, ἀκριβοδίκαιον.*

Cum

Cum moderato usu linguæ:

Δυσωπία, occultatio insidiosa, silentium contumax, superbum, fastidiosum:

Garrulitas, uanitas, præcipitãtia, curiositas, coniuratio, maledicentia, obtrectatio, φιλονεικία, scurrilitas, futilitas.

Hæc uitia agnoscere in alijs, & odisse, & acerrimo conatu uitare iam inde usq; à pueritia scholastici debent, & obseruare, ad quæ uitia singulorum naturæ sint pronæ, ut illas inclinationes ratione & iudicio, uitatis occasionibus, flectere & cohercere assuefiant. Eam ob causam prodest pueros statim ex angulis et solitudine in cœtus et scholas frequentes produci, ubi occasio sit & agnoscendorum uitiorum, & econtrà uirtutis exercendæ. Quare ut plures fiant causæ pueris meis cõueniendi, utq; facilius ad communia officia humanitatis assuefiant, inter eos, ut in Republica, ordines & gradus secundum profectum & captum constituere decreui, ut interdum aliquas committere, & interdum uel uersuum Gnomicorum recitatione concertent, uel ænigmatis aut obscuris & intricatis constructionibus ingenij uim & celeritatẽ acuant & exerceãt, unde uicti cum pudore, uictores præmijs ornati discedant, & hoc modo partim amore laudis, partim metu reprehensionis excitabũtur liberales

berales etiam ad diligentiam in discendo. Tempora autem illis certaminibus tribuenda, satis maturè semper indicabimus. Nec uerò negligi aliæ uirtutes debent, quibus singuli etiam extra cœtus, mores suos & cupiditates ad præscriptum rationis, et imprimis ad uoluntatem Dei regere conabuntur, ut sunt, pietas, temperantia, castitas, uigilantia, fortitudo in tolerandis difficultatibus, sine quibus nec doctrina Ecclesiæ cognosci, nec studia literarum coli possunt. Hæc de ratione uitæ & studiorum secundum tres fines in summa dixi, quæ isti ætati, discentium primas artes cōuenire iudicaui. Si quæ sint prætermissa, illa per sese quisque facilè addet. Cætera ita sunt pro ratione præsentis status & morum attemperata discentium commodis, ut nisi me opinio mea uehementer fallat, existimem, si quis iuxtà præscriptam rationem instituatur, & aliquandiu exerceatur, eum breui tempore non exiguam accessionem morum probitati, eruditioni, & iudicio factam esse, reipsa deprehensurum. Sed tamen ut id facilius fiat, necessariò addenda est admonitio ista, omnia sic demum profutura esse: primùm, si omnes conatus nostros referamus ad obedientiam Deo præstandam, & ad gloriam eius ornandam & celebrandam: deinde, si opem diuinam assiduè & sine intermissione imploremus, & petamus, ut ipse studijs nostris

successus

successus felices aspiret. Postremò, si freti conscientia piæ uoluntatis & fiducia diuini auxilij, acri studio & indefessa diligentia præscriptam rationem studiorum & uitæ seruare conemur. Vt autem in conspectu pueri habeāt breuiter descriptas diuersas operas, breuiter eas ex his legibus decerptas in tabellam aliquam redigant, quàm singulis diebus mane, post finitas preces inspiciant, & de illius diei penso commonefiant, & sub noctem rursus perlustrent, num quid partis studiorum omissum sit.

COLL.

Finis legum, quas excellenti doctrina præstans, & de multorum studijs benemeritus uir, olim Vuitebergæ suis discipulis præscribebat.

Ecclesia non potest carere scholis, quæ semper ipsi fuerunt adiunctæ.

Nunquam uera Ecclesia sine scholis aliquibus fuit, ac ne potest quidem diu conseruari doctrina, nisi scholastici cœtus adiūgātur ad ecclesias. Hauddubiè primis patribus, Adæ, Noe, Sem ideo prorogata est uita tot seculis, ut auditores haberent testes ἀξιοπίστους de prima origine generis humani, deq; initio doctrinæ. Postea familiæ Abrahā, Isaac & Iacob prorsus scholæ fuerunt. Deinde, cùm lex Moysi data est, iam clarum mandatum de scholis additum

additum est. Constitutum est enim, ut ad tabernaculum semper essent cœtus docentium & discentiũ. Nam in politia Moysi, ad tabernaculum classes Sacerdotum & Leuitarũ constitutæ fuerunt, non solùm ut ibi mactarent pecudes, sed multo magis, ut legem populo enarrarent, responderent ambigentibus animis, & dijudicarent dogmatũ controuersias, ut clarè testatur caput 17 Deuteronomij, ubi iubet deferri cõtrouersias ad sacerdotes Leuiticos, & ad locum tabernaculi, & iudicari res non ex arbitrijs potẽtum, sed ex lege diuina. Illud Collegiũ, uel Academia optimè constituta, usq; ad Christum, circiter 1500 annos, doctrinæ diuinæ interpres & custos fuit. Illi Collegio traditus est in disciplinam Samuel, perinde ac si esset in Acadamiam bene constitutam missus. Postea cùm negligerent studia sacerdotes, Deus excitauit prophetas, qui magnas cateruas discentium secum traxerunt. Tantum enim agmen erat eruditorũ Elisæi, ut cùm antea in Hiericho habitassent, postea propter eius loci angustiã quærerent ad Iordanem aliam sedem. Post Samuelem floruit Nathan: deinde Achias Silonites sub Salomone & Ieroboam: hunc secutus est Ananias Assæ tempore. Deinde excitatus est Elias, qui cùm diu res maximas gessisset, & docuisset circiter annos triginta antequã à Deo in cœlum euectus est, successorem Eliseum elegit, qui annos septuaginta

gubernauit Ecclesiam Israel. Vidit hunc adolescens Esaias. Eliseo uerò successit Ionas, quem arbitrātur fuisse filium mulieris Sareptanæ, ab Elia reuocatum ex morte. Cæterùm abductis decem tribubus, successit Esaias in Iuda, qui docuit annos octoginta, & liberauit regnū ingentibus bellis. Nam quilibet Propheta habet aliquod insigne πολίτευμα. Post Esaiam excitatus est Hieremias, qui annos quadraginta concionatus est. Post Hieremiam, Daniel: qui etsi instituitur doctrina Chaldæorum, tamen hunc uicißim postea reges omnium maximi, tanquam discipuli, audiunt, Nabochdonosor, Euilmerodach, Darius Medus, et Cyrus. Danielem secutus est Zacharias: ipsum uerò Esdras & Hieremias, qui attigerūt Alexandri Macedonis ætatē. Nehemiam Onias secutus est, celebratus in Ecclesiaste. Postea Simeon Oniæ filius doctrinæ puritatem cōseruauit. Aliquanto pòst secuta sunt Machabæorū bella, quo tēpore sacerdotes diu iam Ethnicorum more certauerūt ambitione de principatu, et doctrinam ac disciplinā flagitiosè neglexerunt. Accidit enim eo tēpore, quod omnib. temporib. fit, ut si quis unico uerbo autoritatē alicuius in officio uersantis offenderit, certè nō Deū conditorē illius hominis, sed diabolos ipsos læsisse discas, qui nunquā audiuerunt aut docuerūt illam doctrinā in Dominica oratiōe à Deo præscriptā, Remittite, et remittetur

mittetur uobis. Sed exortus est tandẽ Mathatias sa
cerdos, legis diuinæ assertor. Ita Machabæi resti-
tuerunt doctrinam. Post hos creuit impudentia in
populo Dei: & repudiatis Prophetarũ monumen
tis, cœperunt ingenia prophana amare Græcam
philosophiam. Hinc extiterunt sectæ diuersæ Pha-
risæorũ & Sadducæorũ, qui palàm Epicureas opi
niones professi sunt. Itaq; cùm diu horribiles essent
tenebræ in populo Dei, Deus rursus excitauit scho
las per Simeonem & Zachariam, quorum mentio
fit in Luca. Deinde per Iohãnem baptistã, postquã
docere cœpit Christus, qui scholam Apostolorum
habuit assiduam. Et Hebræi affirmant Mosis insti-
tutum (qui septuaginta seniores elegit, ut scribi-
tur capite 11. Numerorum) mansisse in omnem po
steritatem, idq; postea fuisse collegium doctissimo-
rum hominum, quod nominarũt Sanhedrin, quod
pro Græca uoce συνέδριον usurparunt. Sed qua-
liscunq; ille Senatus fuit, Prophetas constat habu-
isse assidua auditorum agmina. Hunc morem, quẽ
uiderant Apostoli seruatum à Prophetis, Baptista
& Christo, retinuerũt & ipsi. Nam hos quoq; suas
scholas habuisse apparet ex Irenæo, dicente, Iohan
nem Apostolum Ephesi habuisse assiduos multos
auditores, & in his Polycarpum, qui postea in Ec
clesia Smyrnia circiter quinquaginta annos do-
ctrinam à Iohanne traditam feliciter propagauit.

Huius auditor Irenæus doctrinæ riuos in Galliã et Pannoniam duxit. Ac fuisse tales scholas apparet, ubicunq; frequentiores Ecclesiæ fuerunt. Celebratißimæ fuerũt, Antiochena, Alexandrina, Cæsariensis, in qua Origenes docuit: Byzantina, in qua Basilium didicisse Nazianzenus scribit. Nec aliud fuisse initio Collegia canonicorũ certum est, quàm docentium & discentium cœtus. Et in ipsa Germania ante Attilam fuerunt adiunctæ scholæ mediocres Ecclesijs. Nam Irenæus & Epiphanius citant testimonia Germanicarum ecclesiarum. Qua ex re apparet, cito propagatum fuisse Euangelium in Germaniam, & aliqua literarum studia in hac natione fuisse. Legimus etiã Lucium Cyrenæum Pauli discipulum primùm docuisse Euangelium ad Danubium in Augusta Tiberina, quæ nunc est Ratisbona: eaq; in loca uenisse eum cum Romanis exercitibus, qui tenebant Rhetias, consentaneum est. Illuxit Euangelium Argentorati populo, & Agrippinæ Coloniæ Doctore Materno, Petri discipulo? Trophimum Arelati fuisse Eusebius testatur. Clemens Metenses ad Christi agnitionem uocauit. Crescentem aiunt uenisse Moguntiam. Marcum Pauli discipulum (antiqua monumenta Ecclesiæ Passauiensis, ad Danubium testantur) cõcionatum esse in urbe Iuliobona, quæ sedes fuit Episcopi in Norico ante collegiũ Passauiense. Tot magni & sapientes

tes uiri, cùm in Germaniam & Galliam uenissent, hauddubiè præcipuam studiorum curam habuerunt, ut ad posteros per homines rectè institutos et solidè doctos Euãgelium rectè propagaretur. Etsi autem postea temporibus Barbaricis cum Vandalicis Hunnica & Francica bella magnas uastitates fecissent, ita ut uetera Collegia euersa essent: tamē qualescunq; reliquiæ Ecclesiæ, quæ supererant, carere literis non potuerunt. Rursus igitur Collegia canonicorum, & monasteria condita sunt. Et cùm in Collegijs canonicorū studia negligerētur, quòd essent occupati regum & aularum negocijs: munus docendi in monasteria est translatū. Hæc cùm onerarentur ceremonijs, non potuerunt docendi laborem molestum & difficilem simul sustinere. Exortæ simul sunt Academiæ, in quibus studia literarum utcunq; exercitata sunt. Sed disciplinæ uincula nimium laxata sunt. Ex hac historica commemoratione satis intelligi potest, & semper fuisse adiunctas scholas Ecclesijs, & amißis literis, lucem Euangelij extingui.

Sint Academiæ aristocratiæ, ut alucoli apum, suum quisq; officium rectè faciat: doceamus utilia: conferamus operas candidè: iuuemus nos mutuo: tueamur communem quandam concordiam cum quadam philosophica moderatione.

Alia ratio studendi, parum dissimilis à priore, cuidam Iuris studioso ante uiginti annos aut circiter, à D. Philippo Melanchthone præscripta.

Initiò finis constituendus est studiorum. ut enim in alijs omnibus deliberationibus quæri solet, quã utilitatem, quem fructum adferre poßit, quod suscepimus: ita etiam in studijs initio considerandum est, quã ad uitam utilitatem adferre queant. Et eligẽda sunt ea studia quæ plurimũ conferũt tũ ad uitã priuatã, tum ad Respub. rectè administrãdas.

Prima sit cura cognoscendæ doctrinæ Christianæ, iuxta illud: Primum quærite regnum Dei. Sed ad eam cognoscendam satis erit audire unam Lutheri prælectionem: item conciones diebus Dominicis & festis audire sufficit. Item methodũ aliquã. nam in omnibus artibus oportet tenere summam aliquam: idq; maximè opus est in doctrina religionis. Ad hoc conducent uel epistola ad Romanos, uel ad Colossenses, uel Loci cõmunes à me scripti: neq; totum diem aßidere oportet Theologicis libellis. Satis est Dominicam diem in horum conferre lectionem. Et mane cùm surrexeris, aut cum uesperi cubitum ibis, legendum aliquid in Biblijs, quod ad precãdum excitet, ita simul multa disces.

Altera pars studiorum nõ minus necessaria est, ut

ut tractatio literarum humanarum: nam ad uitam opus est multis alijs artibus. Sed tibi prodest adhuc aliquantisper in studio rectè dicendi uersari: quia mediocris ratio benedicendi necessaria est ad religionem, ad ius, & ad omnia ciuilia officia uitæ. Audiendi in literis Latinis Ciceronis libri de Officijs, Rhetorica: sed addenda etiã philosophiæ scientia. Ideo sunt audienda elementa Mathematum, et die Mercurij Politica. Sic duas Philosophiæ partes disces: Naturalem & moralem.

Tertia pars discitur in Rhetoricis, Dialecticis. Est autem opera danda, ut libelli continentes Methodos, hoc est artium summas, diligenter discantur: ut Dialectica à me scripta, et Rhetorica: Epitome Philosophiæ moralis, & Physices: Libellus Sphæricus, Politica, Institutiones Iustiniani. Domi biduũ in septimana collocabis in Terẽtium, quem subinde debes relegere, ac satis est quotidie duas horas ad summum in hoc consumere. Nec uolo te aut multum ante lucem surgere, aut serò cubitum ire: sed omnino habenda ratio ualetudinis & sanitatis. Est itẽ biduũ collocandũ in Liuiũ. Dies unus collocetur in Græcas literas, audias lectorẽ Græcæ linguæ. Quod superest tẽporis, cõferendũ est in exercitationẽ styli: propter quod intermitti interdũ lectio Liuij poterit. Interdũ legi etiã Vergilius aut Quidius loco Liuij potest, ne aßiduitas in authore

difficili pariat tædium. Neq; enim ita putes te esse alligatum ad Liuium, quasi piaculum sit intermittere eius lectionem: satis est habere certum aliquod domicilium, ad quod te recipias, postquam fueris expatiatus ad Vergilium, Ouidium, aut Horatium. Stylum ita exercebis, ut aliâs scribas epistolas, aliâs uersus, aliâs ex Græco uertas. In authoribus quid sit obseruãdum, disces in prælectionibus: uerba, phrases, sententiæ. Nunc ante omnia disces uersus facere, hic sit hoc tẽpore præcipuus labor. Leges igitur Prosodiam, & aliquid Vergilij, seu Ouidij, omisso Liuio. Tempus partiendum, & distribuendæ horæ, ita minuetur labor, & uarietate quadam subinde recreabit se animus: nec tamen illa uarietas nimis magna erit, qualis obesse solet in discendo. Dominicum totum diem ponendum censeo in lectionem sacrarum literarum, item totum diem Saturni. Legenda est autem aliqua epistola Pauli ab initio usq; ad finem, ut discas unde summa Christianæ doctrinæ (sicut in alijs studijs, summa quædam seu methodus comprehenditur) informetur. Ita in sacris literis præstandum est, ut totam doctrinam animo cõplectamur, alioqui fiet si carptim degustetur, ut sæpè in iudicando decipiaris. Lege initio epistolam ad Galatas cum Lutheri commẽto, uel Colossenses meos, et iterum atq; iterum relegi oportet.

Dic

Die Lunæ collocetur una atq; altera hora in Ciceronis epistolas.

Die Martis ponatur una atq; altera in Terentij lectionem, illo prælecto legatur & Liuius.

Dies Mercurij totus collocetur in Græcas literas.

Dies Iouis et Veneris collocentur in lectionem Terentij & Liuij: his aliquoties prælectis legatur & Vergilius.

Reliquum tempus collocetur in exercitationem styli, aliâs in lectionē alicuius poematis, aut aliud quiddam, pro arbitrio, ut tantum uoluptati studiorum seruiat.

Nemo utiliter discet sine exercitatione styli, sed scribendum est ad alicuius iudicium, qui ostendet quid sit probandum, quid non sit probandum.

Credo multas sententias Hieremiæ esse dictas ab Elia. Hieremias potuit esse auditor Eliæ, ut Daniel Hieremiæ.

Clemens ait, se peruagatum esse totam Asiam, & de singulis doctrinæ articulis consuluisse eruditos ubiq;: sed postquam uenit Alexandriam, fuisse se contentū iudicio Patiani, quem ait eruditione et pietate eximia præditum fuisse, ac ornatū testimonijs Spiritus sancti, seu miraculis.

COLL.

Dicitur de lyra Orphei, quòd peruenerit in

Leſbum. Credo quòd ibi fuerint excellentia ſtudia, ita ut ob eam cauſam dicta ſit lyra Orphei eò perueniſſe. Filius principis in Leſbo cogitauit, ſi caneret lyra Orphei, ſe futurum alterum Orpheum. Voluit trahere ad ſe beſtias noctu, & cantauit. Eo igitur canente noctu, canes conuenerunt, & eum dilaniarunt. Iſte eſt exitus κακοζηλίας. Sic omnes iam uolũt eſſe Lutheri, ſed lacerãtur à canib. Quia ſemper κακοζηλία eſt infelix. Mortuo Iulio Cæſare, omnes interfectores eius ipſi conabãtur eſſe pares. Quia unus quilibet cogitabat de Monarchia.

Plato, cùm obijceretur Philoſophis, ipſos eſſe corruptores iuuẽtutis, inquit: Imò nos nõ corrumpimus iuuentutem: ſed uide theatra, illorum mugitibus implentur animi auditorum, & alienantur à recta doctrina, & uera uia.

Noui Comitem, ex optimo & ſapiente patre natum, qui propter ſummã ſuam ſapientiã fuit ualde charus Imperatori. Is nimis amans ſcurrilitatis, eligebat ſibi lectionem Martialis: & uita concurrebat cum Martialis carminibus. Sic corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Socrates apud Platonem in Legibus, etiam hãc legem tulit, ut ciues cogerentur diſcere Arithmeticam. Proinde & Romanis magnæ curæ fuit, ut liberi eorum, cum primis literis etiam Arithmeticen perciperent.

COLL.

COLL.

Plato in Phædro fingit duplices animas, quarum alteras ait alatas esse, alteris uerò alas decidisse. Alatas ait uolitare in cœlum, fruentes congressu colloquioq; Dei, & pulcherrimo spectaculo cursuum cœlestium, & considerare causas omnium mutationum in inferiori natura, in aere, in animantium corporibus, in hominum studijs & moribus, in uarijs imperiorum & ciuitatum casibus. Atque hæ animæ toto uolitantes cœlo, captæ pulchritudine diuinarum rerum, & illius admirandi ordinis, & suauitate doctrinæ, & uirtutis: hac una uoluptate perpetuò frui cupiunt, nec onerant se obscœnis uoluptatibus, quæ perturbant harmoniam uirtutum in animis, & obijciunt caliginem, ne cœlestia aspicere poßint. At illæ animæ, quibus alæ deciderunt humi, uagantur, & uoluptates quærunt impuras ex rebus terrenis. nec enim illam pulcherrimam lucem rerum cœlestium inspiciunt. Etsi autem Plato alas intelligit heroicos impetus ingeniorum, tamen ne illi quidem impetus soli animos subuehunt: sed opus est etiam artibus, quibus illi ipsi impetus attollantur. Sunt igitur alæ mentis humanæ Arithmetica & Geometria. Has si alligauerit sibi aliquis ingenio non sordido, facilimè penetrabit in

cœlum, ac liberè in cœlestiũ cœtu uagabitur, illaq; luce, & sapientia fruetur. Prima est numerorum intelligentia: id sensit Pythagoras, cùm definiuit mentem esse numerum. Significauit enim animam esse rationatricem, quæ discernit res, & ordinem animaduertit. Hæc sunt maximè propria menti, et sunt primæ mentis functiones. Quare aptè definiuit mentem esse numerum, uidelicet, numerantem. Hæc causa est, cur & ueteres Græci mox post Grãmaticen tradiderunt Arithmeticam: deinde tertio loco proponebãt Dialecticen: quarto Geometriã. Videbant enim Dialecticen initia sumere ab Arithmetica. Et exercitatio multiplicationis & diuisionis optimè præparat ingenia ad syllogismos. Item, uis demõstrationum melius intelligi potest, cognita Arithmetica, quæ habet maximè illustres demonstrationes.

Quidam doctor, cum non didicisset Grammaticam, conducebat sibi priuatum præceptorem, (ambo enim mihi noti erant) cùm uerò præceptor postridie reposceret dictata, ut est usitatum: Domine magister, inquit doctor, non conduxi te, ut dictata reposceres, sed uolo mecum expositas lectiones ruminare. Ita tantum, quantum prius nouerat, profecit.

Plato in Repub. spurios philosophos appellat eos, qui sine Dialectica satisfacere se alijs artibus existima-

existimabant. Idem: Indocti Dialectici lacerant doctrinas, sicut caniculi panniculos. Est insignis similitudo, sicut excellens est in similitudinibus Plato.

Philosophi dixerunt, quòd Stoicorum Dialectica sit similis Polypo, qui tenaciter quidē adhæret, sed in fame arrodit suos digitos. Sic Stoica Dialectica corrumpit & euertit seipsam.

Audiui Doctorem Hieronymum Schurpfium, perfectum Iurisconsultū, dicere: Nihil est, uelle esse Iurisconsultum sine Dialectica.

Aristoteles dicit quinq; necessaria esse scribenti poema, quanquam dicit de Tragœdia: primò, argumentum, ὑπόθεσις: secundò, λέξις, genus sermonis: tertiò, ἦθος: quartò, διάνοια, sententia: Vt quando Aeolus inclusit uentos in utres, & cùm dormit Vlysses, socij cogitāt magnam ibi esse auri uim Vlyßi donatam, eamq; contemplari uolentes, resoluūt utres. Ibi uenti erumpūt, & cient procellas: Sic dum quærit opes cæca spe captus auarus,

Accersit uentos & noua damna sibi.

Quintò, ὄψις id est, spectaculum, quod incurrit in oculos. Huius dicti Aristotelis debent omnes qui scribunt, dicunt, aut concionantur, memores esse.

Accidit seniori bachanto, quod nunc multis scholasticis, qui cùm nō posset ediscere uersus Alexandri, emebat sibi pelliceam uestem candidam, in qua scribebat uersus Alexandri, ut semper ipsi essent

sent in conspectu. Semel pertransiens pontem, uento deijcitur in aquam: ibi totam suam doctrinam amisit.

Galenus fatetur, se penè in amentiam Pyrrhoniorum delapsum esse, nisi in Geometria uidisset tantam uim esse demonstrationum.

Plato prudenter dixit, eum uirum tantùm beatum esse, qui doctrinam Mathematicam didicisset. huius mores posse regi: hunc moderatum, iustum & utilem ciuibus fore. Verba eius hæc sunt: Vnum est naturæ uinculum, doctrina numerorum, figurarum, & motuum cœlestium: ac si quis aliam uiam ad discendum inuenire potest, fortunam inuocet, ut dici solet. Nam sine his nemo in ciuitatibus unquam beatus existet: hic modus, hæc educatio est, hæc disciplina seu facilis seu difficilis: per hanc ire necesse est. nec fas est negligere Deum, qui gratam de se famam in his artibus generi humano attribuit.

Extenuat Astronomiam Phauorinus apud Gellium, & dicit pauca quædam prouideri, seu (ut ipsius uerbo utar) παχυμερέστερον. Imò sic amplißimo præconio ornauit artem: siquidem quædam in natura aut moribus præcipua animaduerti posse, inquit.

COLL.

COLL.

Aristoteles citat dictum Alcidamantis oratoris, qui interrogatus quid eßet Philosophia, dixit, eam eße murum legum. Et uerum est dictum, quia loquitur de demonstrationibus, quid sit ius naturæ, quare sit firmum. Et illæ demonstrationes sunt firmamenta iuris.

COLL.

Capnio, cùm Romam à principe Palatino certi negocij causa mißus eßet, uenit in lectionem Argyropyli, qui tunc Romæ magna cum laude docebat Græcè. Cumq; Capnio reuerenter salutato Argyropylo, in consceßu multorum doctißimorum hominum exponeret ei, se hominem Germanicum, incensum studio Græcarum literarum, gratulari sibi eam fortunam, quòd occasio audiendi ipsius contigißet, quo illis quidem temporibus nemo in Philosophia & Græca lingua doctior prædicaretur: oraßetq;, ut sibi audiendi ipsum potestatem faceret: delectatus Argyropylus oratione Capnionis, cùm operam suam benignè pollicitus eßet, interrogat, an attigißet Græcas literas? Capnio ait se Basileæ in Germania audiuiße Græcæ linguæ elementa. Enarrabat autem tum fortè Argyropylus Thucydidem. hunc exhibet illi, ac iubet legere, deinde etiam interpretari. Cùm autem & suauiter pronunciaret

Capnio

Capnio (fuit enim perstudiosus rectæ pronunciationis) & sententiam sic satis latinè redderet: ibi Græcus ille admirans, conuertit se ad auditores, et exclamãs: Ecce, inquit, Græcia nostro exilio trãsuolauit alpes.

Vetustas finxit Mercurij uirga animas orco reuocatas esse, & Orphei cytheram syluas & saxa traxisse. Significare uoluerunt uiri sapientes, peculiari quodam dicendi genere rudes mortales, & feros, adhuc mansuefactos esse.

Cicero reprehendit Platonem, quòd dixerit philosophos, tametsi abstineant à Reipublicæ administratione, tamē iustos esse propter hanc ipsam magnarum rerum inquisitionem. Sed Plato rectißimè sensit. Est enim iusticia suum quemq; officium facere, & fructum eius officij conferre ad communem salutem generis humani. Id maximè facit Philosophus, qui religiones, rerum naturalium causas, omnium honestorũ officiorum leges explicat, & has res diuinas cæteris impertit, artes illustrat aut docet: deniq; qui ueritatis & iusticiæ doctrinam conferre ad aliorum utilitatem studet. Rectè igitur Plato dixit, iustos esse Philosophos, qui doctrinam utilem uitæ tradũt. Non geßit magistratus Isocrates: sed consilijs suis gubernauit Imperatorem laudatißimum Timotheum, & formauit ingenia multorum, qui postea in Republica principes extiterũt.

Nec

Nec melius de Republica meritus est Aeschines causidicus, quàm Aristoteles: qui etsi nec magistratus gessit, nec causas egit, tamen Alexandrum & multos alios principes finxit ad iusticiam & beneficentiam. Iason Iurisconsultus gubernauit magnā Italiæ partem: nec tamen minus de Republica meretur Bartolus, qui in schola tantùm uixit. Philippus medicus Alexandri exercitum secutus est, ac regē ipsum ingenti periculo liberauit. Neq; tamen minus de Republica meretur Galenus, qui nullum exercitum secutus, sed in schola assedit, & scripsit doctrinæ suæ monumenta.

Cicero ait magnā uim in discēdo habere studiū cōferendi, quod συζήτησιν uocat ipse. Et Salomon ait: Vt ferrū ferro acuitur, ita uir excitatur à uiro. Significat enim, ingenia cùm admoneri collatione consiliorū atq; opinionū, tum exēplis excitari, iuxta Euripidis dictū: ὁμηλία ἔτευξε τὰς τέχνας.

Fabius monet, scripta euoluenda esse cum tali sollicitudine, quasi nos ipsi ita scripturi uel dicturi simus: quòd ita fiat, ut uigilantioribus oculis omnia lustremus, nihil nobis elabi patiamur quod obseruatu dignū sit, & ad omnes uirtutes scriptorum expendendas attentiores reddamur.

Aristoteles dixit, id primùm certū signum esse quòd aliquis quippiam rectè sciat, si de eo ipse loqui, & alium docere possit.

COLL.

Tithonus filius Laomedontis regis Troiani, raptus ab aurora, petiuit ab ea immortalitatem. Aurora ipsi dedit eam. Sed ipse oblitus, se non solum debere immortalitatem petere, sed & ἀγηρασίαν, id est, non senescentiam: factus est ita senex, adeoq; debilis, ut immortalitas fuerit ei oneri. Petiuit igitur mutari suam senectam. mutatus est in cicadam. Id est, Poemata senescunt, & sunt immortalia: cum posteritate uerò crescit eorum admiratio. Homeri opus creuit diuturnitate temporis apud posteros.

Plinius.

Nõ multa, sed multùm legendum est. Non multa, id est, non distrahendum studium in diuersissima: sed multum sæpè legendũ, & una eademq; res sæpè iteranda & relegenda est.

Inspicere tabulas, considerare loca et regiones, debebat uobis ludus esse: sicut Cæsari Carolo V. Cùm enim hic esset in obsidione oppidi Vitenbergæ, tunc in pago Pistritz, quando accesserunt ad eũ Principes, suffultus brachijs sedit apud mẽsam, & inspexit tabulas Cosmographicas. Ita inuentus est incumbere tabulis, & considerare loca & regiones, in quibus ipse cum exercitu uersaretur.

Osiander scribens Hebraicum Alphabetum, inuertebat cartham: tunc in altera facie carthæ erat Græcum Alphabetum.

COLL.

COLL.

Herodotus testatur, quòd antiquæ literæ Ionũ sint similes characteribus Phœnicum: & inde sunt cõiecturæ, quòd literæ Ionũ sint à Phœnicib. ortæ.

Gregorius Triuernas ante annos 68 uenit Parisios, & à senatu Academiæ stipendium postulauit, quòd ibi Græcas literas docere constituisset. Cumq; nonnullis inciuiliter facere uideretur, quòd stipendium flagitare ausus esset, cùm senatus Academiæ neq; accersisset eũ, neq; significasset se ipsius usurũ opera, neq; omnino lectorem Græcũ haberet ullũ: (erãt enim adhuc in Gallia, ut apud nos, Græcæ literæ ignotißimæ) quare cũ interrogaretur, qua impudẽtia peteret à Senatu stipendiũ: hic uir paratus citauit cõstitutionẽ de linguarũ studijs, in qua nominatim fit mẽtio scholæ Parisiẽsis. Senatum adeò nõ offendit hæc libertas, ut etiã magnopere collaudauerit hominis cõsiliũ et studiũ. Quare stipendiũ ei magno cõsensu satis honorificum est constitutum.

Romani cũ Græcis toti Italiæ indixerũt disertè, ut Medicos in Italia publicæ salutis causa retinerẽt.

Romani Cæsares bonis medicis in singulos annos 250. sestertia pendebant, id est, octo millia aureorum, & amplius trecentis. Reliquarum uerò disciplinarum professoribus, utpote Rhetoribus & Poetis, centena sestertia modò in annum numerarunt, id est, tria millia aureorum,

& trecentos triginta quatuor, ut refert Plinius.

Cùm apud Cæsarem Fridericũ legatus sui principis esset Capnio, cumq; Venetæ ciuitatis oratoribus, qui eò etiam uenerãt, per id tempus frequenter esset, accidit ut aliquando Capnio fortè pulcherrimè Græcè scriptum enchiridion noui Testamenti in manibus haberet. quod cùm uidisset Venetus orator, & animaduertisset Capnionem non esse rudem Græcarum literarum, conuersus ad suos collegas, ait: Videte quæso, in Germania hunc uirum propter cognitionem literarũ in admiratione esse, quam nostri tam pertinaciter contemnunt.

Quidã morio in culina principis Palatini, qui ex more ligna ferebat, solitus est ex infima strue ea ligna reuellere, quæ moueri sine magno impetu nõ poterant. Interrogatus cur id faceret, respondit: se difficilimam laboris partem primùm cõfecturum, ut deinde summa illa ligna facilius mouerentur. nec uidit quantum referret, singula ordinè tollere. Huic persimiles sunt omnes studiosi, qui fastiditis primis artibus, ad sublimia studia se conferunt.

COLL.

Dicunt Palladem inuenisse tibiam, imitantem sonum capitis Gorgonis: id est, Musica est inuentum sapientiæ. & uera musica fuit complexa doctrinas & artes, quas poetæ carminibus comprehenderunt. Postea Pallas, postquam uidit intume-

scere

scere genas, abiecit eam: id est, quando sapiẽtia est amissa, tunc non fuit studium musices, uel cantus: seu quãdo Satyri sunt musici facti, qui obscœna & amatoria composuerunt, tunc serium musices studium desijt.

Quo tempore Homerus, Herodotus & Pindarus uixerint.

Homerus fuit ante Pindarum 400 annis. Herodotus uixit tempore Pindari, seu tempore belli Xerxis.

COLL.

Apes cùm aduolent ad omnia, tamen nullis nocent floribus: ita uirtus & literæ sic ab alijs sumendæ, ut nihil deterior is sit qui communicauit. Non tamen quiduis ex omnibus colligunt apes: ita non omnia ex eodem petenda autore. Industriam adiuuat Deus.

COLL.

Sicut apes ab unoquoq; flosculo quicquid est optimum excerpunt, si quid insit ueneni, id araneis exugendum relinquunt: ita nos in Poetis & alijs scriptis, quod est eruditionis & utilis doctrinæ, id nobis rapiamus: si uerò quid obscœnitatis occurrerit, id relinquamus.

COLL.

Tanta admiratio fuit tragœdiarum Euripidis,

ut multi ciues Athenienses, cùm essent captiui in Sicilia, dimißi sint propterea, quòd dominis suis descripserint Euripidis tragœdias.

Causæ, propter quas donum linguarum est attributum Ecclesiæ.

Principalis & prima causa est, ut propagari Euangelium citò in multis gentibus poßit, quarũ non est una lingua.

Secunda, ut hoc ipsum donum esset testimoniũ Spiritus sancti, & præsentiæ Dei in Ecclesia, sicut & alia miracula.

Tertia, ut esset signum & testimonium de uocatione gentium, quòd gentes etiam ad Ecclesiæ societatem essent uocatæ.

¶ Quãdo Turcicus imperator cæpit Cõstãtinopolim, & expulsæ essent gentes Græcæ, eo tẽpore uenerũt in Italiã præstãtißimi uiri, Theodorus Gaza, uir nusquã satis laudatus, item Trapezuntius, & alij, qui simul & linguã, & alias pulcherrimas artes eò transtulerũt: quorũ beneficio magna pars Græcæ linguæ ad nos peruenit, sicut Deus nõ sine singulari causa facit tales mutationes. Vult enim alias gentes, ignaras talium rerum, institui ab hospitibus & peregrinis.

Bonus quidã uir solebat esse solus, uolebatq; in solitudine omnia perdiscere. Inciderat in Aristotelẽ

de

de Iride, ubi fingebat mirabiles speculationes, scribebatq; ad quendam: In omnibus materijs alijs, quamuis obscuris, superaui Aristotelem: sed in materia de Iride meipsum superaui. Postea de eadem re disputabat hîc in auditorio, & toto prorsus cœlo à ueritate aberrabat suis phantasijs.

Dicebat aliquãdo D. Philippus ad examinãdos ualde rudes: Vos facitis sicut ille qui legebat Græcã Grãmaticã in schola, maleq; pronũciabat uocabula, nec bene poterat legere. Accessit igitur ad eũ alius, dicens: Cur nõ doces Euclidẽ? Respõdit: Non scio. Verùm alter inquit: Quare igitur doces Grãmaticam, quam etiam ignoras?

Eobanus sæpè ad me & alios bonos amicos ioco dicebat, se esse principem philosophorũ. Id cùm fortè narrassemus alteri, dixit ille: Per deum, ergo est princeps omnium fatuorum.

Poetarum tria genera.

Doctor Milichius dicebat esse tria genera Poetarũ. Eobanus solitus est simul gignere & scribere uersus. Nos cogimur ante gignere quàm scribere, ex uno latere positũ habentes Calepinũ, ab altero uerò Bebeliũ de uersibus, sic magno cũ labore aliquid cõsarciẽtes. Et dicebat se prius scribere, et deinde gignere. Et referebat hoc eò, quia habebamus amicũ, qui scripsit initiũ et finẽ, postea dixit: Date mihi spondæũ, aut dactylum, quo expleã carmen.

Heraclides Ponticus, homo quidem ſtudioſus, ſed non ita ingenioſus, ſcripſit carmen περὶ πόνου, & obtulit regi Euergetæ, uel quicunq; fuerit. Rex accepit librum, & deleuit π in titulo, ut ex πόνου fieret ὄνου: uolens ſignificare, eum eſſe aſinum, quia uellet præferre ſtudium & laborem naturæ.

Quidam in Anglia nomine Flatimerus quotannis repetiuit Terentium, & dixit ſe ſemper in recenti lectione aliquid noui obſeruare.

Camerarius ad me poſt bellum ad Ingolſtadiũ geſtum dicebat: Ego non amplius poſſum legere Iliada Homeri, ſed Odyſſea libentius lego: quia uiderat præſentia bella.

Paſtor quidam in uicinia patriæ noſtræ, qui ſæpius ueniebat ad nos, & nos uiciſsim ad ipſum, hortabatur nos ad diſcendum his rhythmis: Lerneſtu wol, ſo würſtu gebratner hůner vol. Lernſtu übel, ſo můſtu mit denn ſchweinen eſſen auß dem kübel. Potius dixiſſet: Lernſtu wol, ſo würſtu der plagen vol. Quia contrarium eſt uerum. Nam Canonici, qui nihil didicerunt, die werden gebratner hůner vol: docti uerò & ſapientes pro nihilo habentur, & aliqui quoq; exulare coguntur.

Noſter paſtor ita ſe afflixit uigilijs, ut iam non habeat talem ſomnum, qualem natura poſtulat. Eraſmus mihi ſcripſit, ac rogauit, ne attingerem libros à cœna. Quam conſuetudinem poſtea ſemper ſeruaui.

seruaui. Stœflerus etiam conquestus est in senectute sua de somno, cum peruenisset ad septuagesimū annum, quòd eum intempestiuis lucubrationibus amisisset.

Vidi libros, qui ipso die direptionis urbis Constantinopolitanæ sunt conseruati. Quia ibi fuerūt homines doctißimi.

Nil curetis, quòd irrisores omnis eruditionis, si quem artibus operam dare uideant, irridentes dicant: Hæc est Platonica facundia. Nullius sunt momenti huiusmodi irrisiones. Erasmus respondit extenuantibus artes, & dicentibus non esse opus facundia: Non est etiam opus solœcismis et barbarismis.

Paulus Tertius sedulus Homeri & Horatij lector.

Paulus Tertius semper solitus est aliquid legere in Homero, cum se cubitum conferre uellet: & optimas, si quæ occurrebant, sententias eligebat, easq; summa diligentia considerabat. Habuit etiam semper in manibus Horatium.

In disputatione Tubingensi erat senex Iurisconsultus, cuius positionibus alius quidam uolens opponere, dixit, in ipsius thematibus esse nugationē. Senex iam oblitus uocabuli illius Dialectici (nam erat octogenarius) dicit: Domine, dic nobis, quid sit nugatio. Respondit opponens, nugationem esse

unius rei uariā repetitionem. Ibi senex ille respondit: Ah Domine, quod bonum & utile est, nunquam nimium inculcari potest, iuxta Græcam parœmiam: δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν.

Erāt olim tres fratres, qui prōptißimi erāt in dicēdo de quacunq; re etiā nō meditati, idq; cum magna admiratione multorum. Hi cùm interrogarentur, unde haberēt illā artē dicēdi, responderūt: Ex arte Lullij. Lullius enim fuit quidā doctus uir, qui cōscripsit illū librū. Hic liber etiā ad me portabatur ab amico quodā secretò. Nam tres illi fratres ita amabāt eum librū, ut nō permitterēt cuiquā cōtemplari. Inspexi librū, & statim uidi esse Dialecticam, quā illi tam magni faciebant, & uelut Deum amplectebantur. Sed ex Dialectica non reddimur eloquētes, quæ saltē de reb. iudicat. Rhetorica uerò uerbis lumē atq; splendorē adfert. Quanq̄ isti in ea antiquitate putauerunt omnia peti ex Dialectica.

Fui cum quodā docto uiro prope Rhenū in conuiuio, qui defendebat sectā Epicureorū. Ad quē dixi: Quare defendis illas manifestas absurditates, cùm uelis haberi uir bonus? Est (inquit) meus mos, ita contrariū defendere. Dixi: Domine, noli hoc facere apud alios: quia illi di ent esse uanitatem ingenij: & si interessent iuniores & imperiti, illi exciperent tuas absurditates, & defenderent. Promisit mihi ille bonus uir, se nunquam hoc deinceps facturum

rum esse, & non ægrè tulit se admoneri.

Antonius eremita interrogatus, quare non legeret Biblia, & nõ secum haberet alios libros? inquit: Cœlũ & terra, & tota rerũ natura sunt mei libri. Melius dixit, quàm ille alter: Summa ars Christianorũ est, nescire legem, & nihil discere. Sed non satis est. Aliquid in Ecclesia discendũ est, quod non apprehẽditur naturali lumine. Vox Antonij duriter intellecta, pugnaret cum his dictis: Hunc audite. Item: Scrutamini scripturas. Naturalis noticia non tenet promißionem gratiæ.

Capnio de studioso Iuris dicebat: Primo anno scit dijudicare omnes controüersias, secundo incipit dubitare, tertio uidet se nihil scire, & tunc primùm incipit discere.

Nostri maiores Germani non dederunt operã literis, igitur prorsus barbarè loquuti sunt. Et quia non fuerũt exculti disciplina, ideo nec habemus aliquid scriptorũ de reb. Germanorũ: aut si quid habemus, illud planè est impropriũ & barbaricum. Quale est illud in historia Ludouici regis quod incipit: Kõnig Ludewig war ein demũtiger mann, dann er pletzet selbs sein wammes. Ita ille ineptus putabat humilitatem esse, wen einer sein wammes pletzet. Deinde insulsè hoc loco utitur hoc nomine pletzen. Nam non est intelligendum de sartoris resartione, sed quod ille rex tam fuerit industrius

in

in militia, ut ipse in prælio posset resarcire loricas & arma, quibus utebatur aduersus hostes.

Quidam bellus homo, me semper eandem cantilenam iterare dixit. Vtinam uerò possem nõ tantum ijdem uerbis, sed etiã ijdem syllabis grata Deo & Ecclesiæ salutaria eodem modo canere.

Doctor Martinus Lutherus Eobano Hesso solebat scribere: Poetæ ab ipsis Musis Laureato.

Baumgartnerus senator Norinbergensis, cùm hîc literis operam daret, quanquam esset aliâs sedulus & diligens in studijs, tamen cùm aliquando neglexisset lectionem, ac deinde conuenirent eum condiscipuli, narrantes ei, quàm eruditam & bonam lectionem in ipsius absentia audiuissent, respondit: Nunquam fuit tam bona, quin ego meliorem neglexerim.

Facetum dictum, quòd Dialectica non fuerit ante Arithmeticam.

Dialectica non fuit ante Arithmeticam: quia homines diligentius numerant pecuniam, quàm genera causarum.

Stœflerus sæpè grauiter inuehebatur in auditores, quòd nemo percunctaretur apud eum. & aliquando dicebat: Ego tam ignauos habeo auditores, ut si omnem eruditionem illis possem dimidia hora infundere fundibulo, uix unam horã possem impetrare ab eis, ut eam infundere permitterent.

Iosquinus,

Iosquinus, uiuens Cameraci, cùm quidam uellet ei in suo cantu adhibere colores seu coloraturas, quas ipse non composuerat, ingressus est chorum, & acriter increpauit illum, omnibus audientibus, addens: Tu asine, quare addis coloraturam? si mihi ea placuisset, inseruissem ipse. Si tu uelis corrigere cantilenas rectè compositas, facias tibi proprium cantum, sinas mihi meum incorrectũ. Quoties nouam cantilenã composuerat, dedit eam cantoribus canendam, & interea ipse circumambulabat, attentè audiens, an harmonia congrueret. Si nõ placeret, ingressus: Tacete, inquit, ego mutabo. Hoc nostrûm aliquis non posset imitari: sed nobis iuxta aliorum præscriptum canendum, siue bene siue malè harmonia consonet.

Doctor Hieronymus Schurpfius, dixit de doctore Crucigero: Hic res stringit. Et talis etiam erat magister Reimholdus. Nullum unquam uidi ingenium magis idoneum ad quasuis artes percipiendas, præcipuè ad mathemata, quàm D. Crucigeri.

Descripsi bis mea manu epistolam ad Romanos Græcè, tunc cùm melius adhuc pingerẽ, & manus essent faciliores, ac plus ocij haberem. Vnum uerò exemplar dedi doctori Hesso Vratislauiensi.

Turpe est pingere malas literas. Quidam asini de industria male pingunt literas. Omnis qui de industria male pingit literas, est malus grammaticus.

cus. Pulchrum est ita scribere, ut literæ sine offensione legi poßint. Omnes ueteres principes scripsserunt grandiores literas: sicut etiam habebant magnanimitatem animorum, & reliquarum uirtutũ. Dux Fridericus & dux Georgius pulchras literas pingebant. Erasmus, Budæus, Lutherus optimè literas pinxerũt: et omnes illos antecellebat Capnio, qui pulchrè pingebat, & grandiusculas amabat literas. Habẽs mediocrem manum pingendi literas, is eam retineat: neq; illud nisi de affectatione intelligi uolo.

Chrysoloras, qui docuit Florentiæ literas Græcas primus, cùm parentes sæpè intrassent scholam, uisuri quid filij proficerent, & inspicerent eorum scripturas, dixit: Inspicite tantùm cultros eorum. Qui habet optimum cultrũ, ille etiam optimè pingit: id est, qui uenit paratus. Doctor Casparus Crucigerus poterat quorumcunq; pennis optimè pingere. Qui hoc possunt, aut sunt omnino excellentes, aut Schlüngellini, hoc est ignaui.

COLL.

Abbas quidam Erphurdiæ debebat canere missam tono Herbipolensi. Cùm uerò non didicisset illum tonum, stabat ad altare æditũus, incipiens tonum illius loci canere. Perturbatus ea re Abbas, cõuertit se ad æditũum, & ait: Tace, tu facis ut neq; meum neq; tuum sciam. Sic fit etiam, ubi leguntur

multa

multæ uersiones & interpretationes.

Multi uariè se detorquerũt in inuenienda quadratura circuli in cœlo, & non inuenerunt. Quidam gloriati sunt, se inuenisse: ut Regiomontanus dicit de suo præceptore Burbachio, qui fuit excellens Astronomus. Hanc propositionem meus præceptor tenuit duodecim annos indubitatam, cuius postea falsitatem ipsum inuenisse affirmauit. Videte, hoc accidit præstantißimis artificibus: quid nobis, non tam excellentibus, fieri potest?

Quidã Comes breui cõmendatione doctrinæ ad magnã administrationẽ apud Imperatorẽ Carolũ V. propter eruditionẽ peruenit. Nullus ex ipsius liberis discit literas & artes liberales, neq; ipse adhibet eos ad illas discendas, neq; etiã uult eos discere. Nunc consilium aliquis capere poßit, quale genus uitæ ipsi sit eligendum?

Quidam nugacißima scripsit cõtra Dialecticã Aristotelis. Dicit enim, Aristotelis Dialecticã tantũ esse rudera lignorũ et lapidũ, oder ein hauffen zerfallẽ stein vnd kalck. Verũ est, illi libri nõ sunt integri, & interdũ sunt mendosi: sed illa fragmẽta et tabulæ reliquæ sunt optimæ, & ratio Syllogismorũ apud Aristotelẽ profectò nequaquã est cõtemnẽda.

Plato.

Beatus, qui etiã in senectute ueritatẽ cõsequitur. Dixi aliquando ad amicum: Ego sæpè aliquod argumentum

gumentum non statim soluere possum, ita ut post triduum demum soluã. At ille: Hoc non est gloriosum. Respondi: Nos non quærimus gloriã & ostentationem, sed ueritatem.

Lipsiæ Mathematicus doctus & peritus in doctrina Mathematum, adeò miserabiliter uixit, ut ex artificio faciendi atramentũ uictum suum quæreret. Extant libri ipsius adhuc quidam, & nominatur Alexander. Ille solitus est dicere: Oportet quemlibet Mathematicũ esse aut fatuum, aut pauperem, aut malum Grammaticum. Ego, iocosè inquit, sum omnia tria.

Bonus Grammaticus est hæreticus.

In inferiori Germania, uidelicet in Belgico & Brabantia, monachi & sacrificuli habent in quotidianis sermonibus: Bonus Grammaticus est hæreticus. Non enim potest fieri, ut homo habens bonã conscientiam, si sit bonus Grammaticus, & legat scripta ueteris & noui Testamenti, illa non dijudicet. Ego adolescens, audiui doctos uiros & bonos Grammaticos contra aduersarios disputantes, ac dicentes: Si nos legimus libros Propheticos et Apostolicos, tunc longè aliam doctrinam in eis reperimus, quàm uos sacrificuli nobis exponitis.

Effectus

Effectus artium facetè asſignatus à Doctore Martino Luthero.

Medicina			*infirmos.*
Mathematica	*facit*		*triſtes.*
Theologia			*peccatores.*

Plato fuit auditor Socratis, de cuius ingenij ac eruditionis futura magnitudine Socrates non obſcurè uaticinatus eſt, dicens, ſe pridie quàm ad ipſum uenisſet Plato, ſomniaſſe, cygnum ſe in gremio tenere, qui deinde euolãs in altum dulciſsimos cantus ediderit: ſignificans, hunc cygnum Græcis futurum eſſe Platonem. Cùm igitur Socratem aliquandiu audiuiſſet, petiuit Aegyptũ, habuitq; Comites peregrinationis Eudoxum & poetam Euripidem. Platonis autem tanta fuit ſuauitas loquendi Græcè, ut nonnulli dixerint, Iouem, ſi Græcè locuturus eſſet, Platonis uſurum oratione. Et Demoſthenes fuit auditor Platonis.

Bonæ pronunciationis utilitas.

Dux Eberhardus Vuirtenbergenſis, ſecum Romæ habebat conſiliarium, doctũ uirum, ſed in pronunciatione ſaltem rudem: qui cùm ex mandato principis orationem haberet ad Pontificẽ & Cardinales, ita pronunciabat, ut neq; à Pontifice neq; à Cardinalibus intelligeretur. Pontifex igitur &

Cardinales petebāt, ut alteri Princeps hoc munus dicendi commendaret. Cùm itaq; idem dux simul secum adduxisset adolescentem Capnionem, huic mādauit munus dicendi, qui habebat suauem pronunciationem, ita ut ab omnibus intelligeretur. Ea de causa Capnio duci Eberhardo semper fuit charus, & ualde dilectus. Quare adsuefaciēdi sunt adolescentes à primis annis ad bonam & suauem pronunciationem.

Iudicium de Liuio docti uiri, nobilis à Carolwitz.

Nobilis, uir eruditus D. à Carolwitz diligēter legit Liuium, dixitq; se nullam eloquentiam magis mirari quàm illius: quanquam Herodoti lectio etiam ualde dulcis est.

COLL.

Ingressus studia, non frangatur ullis laboribus, qui tolerandi sunt. Est enim omnium rerum ea cōditio, ut non sine difficultate cōparentur. Sic enim natura abstrusit pulcherrima quæq; in ipsa terræ uiscera, rosas circumsepsit spinarū aculeis. Quare muni & obfirma animum aduersus illas molestias, quibus superatis consequêris gloriam immortalē. Qui autem feliciter uult progredi in studijs, omnino non det operam amori. Nam qui amori incumbit, nihil aliud cogitat aut facit, quàm quo modo amori seruiat.

Sabini iudicium de orationibus Demosthenis.

Memini Sabinum dicere, Orationes Ciceronis nihil esse, collatas ad Demosthenicas. Nam Demosthenicæ sapientissimè & accuratissimè excogitatæ sunt. Orationes Demosthenis ab omnibus, qui aliquantulū in Græca lingua uersati sunt, propter singularem sapientiam laudantur.

ENVMERATIO QVORVNdam præstantissimorum uirorum, cùm ex magnatum, tum ex alijs familijs ortorū, qui uel ipsi literarū cognitione studioq; indefesso, uel liberalitate & alijs beneficijs de Ecclesia benemeriti sunt, & adhuc in id incumbunt.

COLL.

Philippus rex Macedoniæ cùm aliquando animaduertisset in filio Alexādro, nō sanè prauā, sed tamē asperiorē & impatientē in imperādo naturā esse, uideretq; eum nō pati domitorē asperū: cepit consiliū, doctrina & philosophia flectēdi eum ad suauitatē & comitatē. Hac ratione adeò correxit & excoluit illā naturā, ut in ipso cursu uictoriarū uix quisquā fuerit unq̄ humanior ac moderatior.

Ludouicus Pius curauit fieri Monotessaron,

id est, concordantias quatuor Euangelistarum, magno sumptu. Quem librum diu habuit apud se Lutherus, & hodie est in Lipsica bibliotheca. Præfatio est partim Latinis uersibus, qualde boni sunt, partim prosa oratione, etiā bene et Latinè scripta.

Memini, uiuo pio & optimo duce Eberardo Vuirtenbergensi, illam consuetudinem cōtinenter eum obseruasse, ut audiret nobiles adolescentes in cubiculo recitantes Catechismum: & cùm alicuius negligentiam animaduerteret, cæsus est in conspectu ipsius & reliquorum nobilium.

Carolus Magnus est educatus in Collegio monastico, & habuit principes, qui coacti sunt legere singulis diebus horas matutinas. Et ipse hoc pulchrè obseruauit, ut si quando animaduerteret aliquem ebriosum aut adulterum, iussérit eum legere aliqua capita in Biblijs ab ipso monstrata, contra ebriosos aut adulteros: ut sic ipsos de disciplina cō monefaceret. Otto Secundus est educatus in Ecclesia Hildesheimensi.

Hodie rex Portugalensis est egregiè doctus. Audiui ab Appiano & Hūmelio, amicis nostris, se miratos esse, nostrum Imperatorem Carolum V. uirū occupatum tanta gubernatione Imperij, tamen domi & militiæ contemplationibus & meditationibus in doctrina Astronomiæ adeò deditum esse, ut etiam disputet multa quæ ignorent docti in schola.

Audiui

Audiui dici à sapiente uiro, nec auditum nec lectum esse, ullum principem tam studiosum fuisse literarum, atq; Carolum V. Imperatorem, præcipuè cum sit obnoxius multis calamitatibus seu morbis. Ille plurimùm legit Thucydidem, qui admodū difficilis est intellectu: bene etiam nouit paternam historiam suam: & est consuetudo cubiculariorum suorum, ut postquam manè, iuxta consuetudinem, dixerunt precationes, postea singuli aliquid legāt, donec Imperator surgat: alius Thucydidem, alius Herodotum, alius Liuium, alius Gallicam historiā, alius aliud. Postquam Imperator surrexerit, recitatis precibus, interrogat, quid singuli legerint, ut sic Imperatorem ad hilaritatem excitent. Imperator etiam ipse legit Thucydidem, lectisq; aliquot pagellis, sumit sibi spacium de ijs rebus meditandi. Thucydides lingua Gallica est bene uersus, & interpres eius adiutus est à Iano Lascare, qui fuit præses studiorum Lutetiæ. Granuelus adferens Imperatori Thucydidē primò Gallicè uersum, dixit: Hunc librum dono Tuæ Maiestati, sed ea cōditione, ut ea promittat mihi, quòd uelit illum perlegere. Euolutis uerò in eo libro ab Imperatore aliquot pagellis, ita placuit, ut tertiò perlegeret.

Noster Imperator Carolus Quintus non libenter multum pecuniæ profundere dicitur: sed tamē ualde est liberalis erga doctos. Cuidam Poetæ car-

men lingua Italica de nauigatione Africana componenti, donauit mille coronatos. Alius quidam in Gallia uertit Psaltertum uersibus in linguam Gallicam, quod ob facundiam ipsius insignem celebratur. Oblato hoc Psalterio Imperatori, dixit Imperator: Non dabo tibi multum. dedit tamen quadraginta coronatos.

COLL.

Nero, quamuis tyrannus, tamen conduci iußit (cùm uideret in suis scholis satis frigidè docere professores & magistros) alios professores, quos substituit ijs, quibus ex suis reditibus dedit stipendia, ut gratis docerent.

Multi ex maioribus nostris, quamuis doctrina de filio Dei ualde fuit cõtaminata, habuerũt Spiritum sanctũ, intus docentẽ. Sicut Eberhardus dux Vuirtenbergensis, quando audiuit aliquem multa de operibus cõcionantem, dixit: Ah, quid mihi multa dicis, ego scio articulum fidei, quòd oporteat me credere, & certò remißionem peccatorum expectare propter Christum. Ille dux quamuis non habebat cognitionem Latinæ linguæ, tamẽ solitus est in publicis disputationibus Germanicè opponere disputantibus. Idem dux Eberhardus Vuirtenbergensis multas causas dixit in imperio: & quia sciebãt homines nobiles, Comites, Principes, et alij, ipsum delectari laude eloquentiæ, sæpè deferebant causas

causas ad eum. Hic etiam primus habuit duodecim Doctores præstãtes in cõuentu, cũ alij tunc nõ multos haberẽt. Et hoc faciebat propterea: nam quando erat ad ipsum relata alicuius Principis, Comitis uel nobilis causa, & dicenda in senatu Imperij, dabat eã faciendã Doctoribus: iubebat poni disertè propositionẽ uel statũ causæ, & muniri certis legibus seu rationib. Ipse interea, cùm diu de ea meditatus esset, & de elocutiõe cogitaret: Quæso, inquit, cogitate, quis nostrûm poßit habere pulchrũ exemplum uel fabulã. Deinde ipse etiã recitabat, quæ præmeditatus erat.

Iason adolescẽs fuit traditus Chironi medico in disciplinã. Credo quoq; quòd docuerit eũ præter artẽ medicã, etiã rationẽ anni & motuũ cœlestiũ: sicut ponitur sagittarius inter signa cœlestia, & ipse sagittarius est Chiron. Breuiter, quæcunq; sunt disciplinæ, quibus magni principes & heroes studere solẽt, in ijs omnib. hic institutus fuit: quemadmodũ & de Achille fertur. Postquã adoleuit, redijt in patriã. & cùm uenisset ad flumẽ, quòd fuit ante patriã, stetit ibi mulier augusta specie, quæ dicebat se esse sacrificulã Iunonis, cùm esset ipsa Iuno: & petiuit ab ipso, ut se trãsportaret per flumẽ. Ibi Iason motus religione, susceptã humeris traduxit eã. & cũ fortè hæreret in luto, amisit alterũ calceũ seu ocream (quia ipsi usi sunt ocreis) & sic uenit in

patriam altero tantummodo pede calceatus. Ibi petiuit à ciuibus, ut sibi traderent paternam hæreditatem, quam tunc tenebat Pelias. Iste, eo uiso, statim recordatus est oraculi: quare arte uolens eum perdere, suasit ei expeditionem suscipere Colchicā ad tollēdum aureum uellus. Quid autem id fuerit, alij aliter narrant. Plutarchus dicit fuisse uenas metallicas. Post illam expeditionem redit Iason, et Peliam interfecit. Sic uirtute et literis ad summos honores maximamq; laudem peruenit.

COLL.

Narrantur multa de Aeaco: sed credo per illas fabulas significatum, ipsum fuisse studiosum in scrutandis causis rerum naturaliū, & inuentorem metallorum ac fodinarum.

Gregorius Nazianzenus sic laudat præsidem suæ patriæ: Quis senectam meam fouebit? à te impetraui plurima beneficia ærumnosis. Lachrymas uerò nobis relinquis, & laudes scriptas in mentibus nostris tanquā in perpetuis columnis. Quòd si redieris, ut optamus, Deo maiora officia gratitudinis offeremus. Dicit Nazianzenus, se fuisse πρόξενον humanitatis Olympij, hoc est, pro alijs multa impetrasse.

Ingeniosissimus princeps Fridericus Secundus Imperator, ex Arabum monumētis doctrinam Mathematicam in Latinum sermonem transfundi, & utcunq;

utcunq; instaurari magno sumptu curauit. Ac multa extant testimonia, quæ ostendunt his studijs uetustißimos reges deditos fuisse, ut Atlātem, Orionem, Chironem. Ideò enim, nomina eorum stellis in cœlo grata posteritas attribuit, ut significaret se ab illis doctrinam de motibus cœlestibus, & anni descriptionem accepisse. Et Cæsar de se inquit apud Lucanum:

—Media inter prælia semper
Stellarum cœliq; plagis superisq; uacaui.

Constat etiam, nostrum Imperatorem Carolum V. diligentißimum esse in quærenda longitudine et latitudine regionum: in stellis conferēdis ad regionum situs, ut nauigans cœli contuitu cursum dirigere poßit. Sedens in thermis, cùm pedis curationi uacaret, ocium fefellit interdū horologijs artificiosè describendis.

In fine conuentus Ratisbonensis, cùm altero die esset discessurus, uocauit me ad se optimus princeps Georgius Marchio Brandenburgensis, enarrans mihi opus sibi esse medicamētis propter acres dolores in sinistro latere. Ad quem dicebam: Illustrißime Princeps, celsitudo tua non sit nimis sollicita hac de re: narrabo illi causas illorum dolorum. C. T. habuit in hoc conuentu multa molesta negocia publica et priuata propter multiplices religionis controuersias, augentia ipsi atram bilem, quæ

effunditur in uicina loca, & ea efficit sua agitatione illos ingentes dolorum sensus. Quòd autem ita sit, sentiet C. T. cùm domum redierit ad uenationē: qua ipsa oblectetur, & excutiat ex animo illa negocia, quantum potest. Tum enim statim lenientur illi sensus dolorum. Tum ille: Profectò sentio id esse, quia si biduum aut triduū uacauero ab illis negocijs, paulatim animaduerto dolores leniri: et uicissim, cùm redeo ad illa negocia, augeri.

COLL.

De illustrissimo Principe Borussiæ, Alberto seniore.

Nota est multis Principis illius pietas & liberalitas erga ecclesiam & scholas, ita ut profectò uerbis consequi non poßim zelum pijßimi principis, quo doctrinam puriorem cupit inuiolatam, & ad posteros esse transmissam. Dixit autem aliquando ad honestum & doctrina excellentem uirum, à se ad docendum in Borußia Euangelium uocatum: se toto pectore lætari, si uideat occasionem benefaciendi Theologis, & se uerè Theologorum colloquia pro delicijs habere. Respondit ille minister: Hæc uox non solùm principe digna, sed & sancta est, declarans suæ celsitudinis studium & amorem conseruandi & prouehendi ministerium. Cui mox princeps:

princeps: Sanctus ego non sum, at sanctorum consortio & colloquio delector. & ô utinā mihi semper ad manum decem sint Theologi uita & doctrina probati: tum & suauius uiuerem, & suauius me mori scirem. Sic uerè alter Simeon est, summa uoluptate cõplectens Christum, eiq; dulcißima oscula infigens. Hunc pijßimum principem, patrem patriæ Germaniæ, ut Deus diu incolumem et saluum unà cum coniuge omnibus uirtutibus excellentißima, et filio, qui illustrißimi Principis patris Alberti uirtutes imitari studet, conseruet, propter nominis sui gloriam, ecclesiæ & Reipublicæ salutem, toto pectore, propter filium suum dominum nostrum Iesum Christum, omnes pij intimis suis pectoris gemitibus orent.

COLL.

Rex Demetrius cùm Rhodum obsideret, murumq; in eo loco, ubi tabula erat Protogenis magna arte picta, quassaturus esset: illo autem rogato à Rhodijs, ut monumento illi parceret: reuocauit inde milites, inquiēs, se nõ gerere bellū cum artibus. Eaq; initia fuerūt faciēdæ pacis cū Rhodijs.

Iacobus Marchio Badensis, maior natu, fuit episcopus Treuerensis. Debuisset quidem patri succedere in regno, sed Maximilianus Imperator uoluit eum esse episcopum propter excellens ingenium, eruditionem, eloquentiam, & omnem ingenij

&

& corporis præstantiam. Quia Imperator uolebat, ut etiã doctus episcopus inter electores esset, cuius usus in negocijs Imperij non minimus foret. Hic in cõuentu Coloniensi post bellum Bauaricũ, anno Christi 1505 nomine Imperij respondit legatis Gallicis Gallicè, legatis Pontificijs Latinè, legatis Venetis Italicè, & Germanicis Germanicè. Fuit excellenter doctus in Iure, bonus musicus, & in omnibus rebus industrius, etiã in re militari: ita ut immaturam ipsius mortem totum Germaniæ imperium luxerit.

Rex Galliæ Franciscus suo sumptu Romæ & Lutetiæ multos libros describi curauit, è quib. multi editi sunt. Pars magna horum librorũ adhuc Lutetiæ asseruatur.

Maximilianus Imperator habuit hanc consuetudinem, ut ad prandium & ad cœnam quidã scriptores utiles ipsi legerentur.

Legi fundationem episcopatus Hamburgensis, qui nunc est Bremẽsis, ubi Imperator Carolus Magnus dicit: Deus dedit nobis uictorias contra has gentes, ideo uolumus ut ipsi Deo seruiant, non nobis, et libertatem ueterem retineant. Ita reges olim uoluerunt fines uictoriarum esse salutem animarum, & pacem gentium, & libertatem legibus munitam. Et ex Hamburga uoce episcopi Angari, uiri doctrina & testimonijs Spiritus sancti ornati, latè

sparsa

sparsa est doctrina in Frisiam & Daniam. Ita gens Saxonica ueram Dei agnitionem annos ferè 800 retinet. Et Heinricus Auceps fundauit episcopatũ Schleswicensem.

Quæstio.

An Carolus Magnus habuerit causam gerendi bellum contra Saxones? Vnde sic argumentor.

Nemo potest mutare corda: quia religio mutat corda.

Ergo non magistratus.

Respondeo ad antecedens: Nemo potest mutare corda: scilicet, cui non est mandatum à Deo. Sed magistratus officiũ est, ut curet utramq; Tabulam, primam & secundam, & ut maneat externa professio doctrinæ cum gubernatione externæ disciplinæ. Nimis craßè dictum est, quòd magistratus sit armentarius, & tantùm curet corpus.

Godefridus de Bilion, cùm recuperasset terram sanctam, coronatus est ab exercitu corona spinea, capite imposito saxo sepulchri Christi. Ita principes debent uitam & omnes facultates in discrimẽ adducere propter confeßionem doctrinæ, & coronari corona spinea, id est, tolerare afflictiones propter confeßionem ueræ & sinceræ doctrinæ.

Francofordiæ est pictura Caroli Magni: fuit uir grandibus oculis, fuit ei uox grandis, & ita eruditus, ut Græcam linguam intellexerit: quanquã nõ

fuerit

fuerit ea lingua usus. Habuit *præceptorem discipu*lum Bedæ, *hominem Saxonicum (quia Angli sunt* Saxones) *cui nomen fuit* Alcuinus: *& is fuit, ex cu ius cõsilio instituta est* Vniuersitas Parisiẽsis. *Curauit describi lingua* Frãcica *historiæ* Euãgelij *seriẽ.* Rolãd *fuit eius patruelis, cui illud* Epitaphiũ *fecit.*

Caroli Magni epitaphium, in obitum Rolandi demortui in Rinceualle, anno à nato Christo 786.

Tu patriam repetis, nos tristi in orbe relinquis:
Te tenet aula nitens, nos lachrymosa dies.
Sed qui lustra geris octo binos super annos,
Ereptus terris, iustus ad astra redis.

Quando Carolus Magnus *domuit* Germanos *siue* Saxones, *ibi* Rolandus *fuit capitaneus* Caroli: *& inde posuit ipse suam statuam in illis urbibus, ut significaretur esse eas in tutela* Imperatoria. Halæ *etiam talis statua est, quæ est inclusa: ut significetur, illam libertatem esse amissam.*

Dux Saxoniæ Iohannes *fuit uir honestus, pius & bonus, qui sedulò audiuit conciones, & multas etiam propria manu descripsit, & habuit suos co dicillos: et si quid memorabile audiuit ex* Luthero, *illud annotauit. Pinxit quoq; characteres satis magnos & legibiles.*

Fui Francofordiæ *in conuiuio quodam nobiliũ,* quorum

quorum aliqui adhuc uiuũt, inter quos fuit Heintz von Lütter, grauis & præstãs uir, qui nũc est Capitaneus principis Lãtgrauij in Haßia. Ibi cœperũt nugari alij inter se de materijs Theologicis. Ille hoc ægrè ferens, seuerißimè eos obiurgauit: Heu, inquiẽs, quare uos ita luditis in rebus diuinis, uos omnes nihil omninò intelligitis de illis serijs rebus. Ego quoq; putabã me esse sapientẽ, & aliquid intelligere, sed nihil sciebã de his Theologicis materijs. Cùm aũt nuperrimè ægrotarẽ, tũc incœpi primùm aliquid de istis tentationibus discere.

Dux Ernestus Luneburgẽsis, pius et optim⁹ princeps, cũ toto die fuisset ieiunus, et accepisset nunciũ de negocio cuiusdã, dixit: Se maluisse ut brachium sibi fuisset præcisum, quàm q̃ illud accidisset. Ita dolebat optimo principi, doctrinã nostrã deformari.

Dux Fridericus Saxoniæ, quandocunq; legebat in optimis authoribus sententiam quandam insignem, eam parieti inscripsit, ut semper eam in conspectu haberet, ne excideret ipsi è mente. Sic ambulãs in musæo, talia dicta tacitus secum cõsiderauit.

Gubernatio ueri doctoris est omniũ difficilima uocatio.

Memini Lantgrauiũ Haßiæ, bonũ principẽ, dicere in familiari collatiõe, se malle esse omniũ principũ monarchã, quàm minimũ cõcionatorẽ uel doctorẽ Ecclesiæ: nõ quòd ad dignitates aut honores

uel

uel authoritatem, aut etiam potentiam attinet, sed potius quod ad sustinendos labores, & propter illius uocationis difficultatē. Volebat dicere, doctorem Ecclesiæ multo maiores curas et labores oportere sustinere, quàm principem aliquem in tota sua Politica gubernatione.

Ptolemæus Philadelphus habuit instructam Bibliothecam, & curauit Biblia Hebraica in linguā Græcam transferri. Idem curauit multarum gentium historias conscribere, et dicitur in translatione Bibliorum Hebraicorum ex Iudæa accersiuisse Leuitas, qui uerterent Biblia Græcè. Hoc potest fieri, quòd ita sit: sed fabula est, quòd Septuaginta uiri sint inclusi in singula loca, & cùm uniuscuiusq; codex inspiceretur, uisa sit unius uersio congruere uersioni alterius in Græca lingua.

Carolus Quartus fundator Academiæ Pragensis, sæpè mansit in disputationibus, & unà disputauit tam longo tempore, ut aliquoties negligeret etiam tempus prandij & cœnæ. Cùm autem uocaretur ad cœnam, dixit: Se magis delectari illis cibis & delicijs, quas ex suauitate illarum collationum perciperet, quàm ex terrenis. Tale nunc nihil est præterquam in paucis nostris principibus.

Insigne Academiæ Heydelbergensis.

Academia Heydelbergēsis habet insigne, Leonē

tenentem

tenentem librum, pulcherrimum Principis & Academiæ insigne. Est insigne testimonium, quòd Principes, & omnes gubernatores debeãt esse custodes doctrinarum & scholarum.

Non credo esse in mundo adolescentem, cuius fuerit excellentius ingenium, quam regis Angliæ iunioris Eduardi. Erat natus annos octodecim, & bene Græcè & Latinè loquebatur. Fuit etiam non ignarus Gallicæ & Italicæ linguæ, & bene institutus in artibus. Ita eruditè disputauit cum Cardano de multis Mathematicis quæstionibus, ut scribat de eo Cardanus, quòd si uixisset, futurus fuisset alter Salomon. Hic optimus rex moritur in flore ætatis suæ.

Omnes sapientes gubernatores cognitionem historiarum amant.

Memini Capnionem narrare, se cum Rudolpho Agricola, episcopo Dalburgio, & alijs præstantißimis uiris, quorũ aliquos bene noui, fuisse in aula Palatini: quia habuit illa Aula uiros præstantissimos & ingeniosos, ut illum ipsum Dalburgium et alios. Et quia audiuit Princeps eos sæpè colloqui de historijs, & antiquis rebus gestis, petiuit ab illis, ut sibi historiæ Epitomen conscriberent, & redigerent in ordinem annos Monarchiarum: quia non habuerunt illa tempora, sicut nostra, tam con

cinnas & breues Chronologias. Tradidit etiã Princeps satis liberales sumptus ad collectionem illarũ historiarum. Illi igitur contulerunt operas, ac Capnio & Agricola ex monumẽtis ueterum scriptorum conscripserunt librum quendam propemodũ eo ordine, quo nos contexuimus Carionis Chronicon: & excerpserunt iucundiora, ac tradiderunt illum librum Principi: qui ita fuit delectatus eo, ut quotidie in eo legeret. Existimo etiam illum librũ adhuc extare in Bibliotheca Palatinorum.

Ioannis ducis Saxoniæ pia uoluntas benefaciendi Ecclesiæ.

In prima inspectione Ecclesiarũ, cùm nulli certi reditus in plerisq; parochijs essent, ibi cùm nos in inspectione attribuissemus certos reditus Ecclesiæ Gothensi, & Isenacensi, & iterum reuersi essemus in aulam Vinariæ, cumq; acta recẽseremus, addentes simul supplicationem, ut pius Princeps hanc cõstitutionẽ defenderet, & ego inter cætera citassem sententiam Esaiæ, quæ tunc non erat nota multis Reges erunt nutritores tui, & reginæ nutrices: ita placuit optimo seni Duci Ioanni, ut statim iuberet locum indicare, ubi hæc sententia scripta esset. Valde delectatus est illa sententia, in qua commonefecimus eum sui officij. Curauit etiam statim illa quæ petebamus,

petebamus, & misit certos quosdam uiros ad illa loca, ut illa confirmarent, ne ab quibusdam aulicis perturbarentur.

Laudabile factum Constantini in componenda pace in Ecclesia.

In synodo Nicæna, cùm esset confeßio edenda de illo magno articulo, an λόγος esset ὑφιστάμενος, & an duæ naturæ essent in filio: cumq; aduersarij ueræ doctrinæ multa apud Constantinum Imperatorem contra pios doctores & episcopos dicerent, simulq; multa scripta ad ipsum referrent, quibus rectè sentientes de doctrina traducerent & accusarent: Imperator clementißimè accepit omnium literas, accusatiões ac delationes, ac promisit se illis clementer responsurum. Cùm uerò iam omnium libellos & literas accusatorias accepisset, illiq; putarent se habere propitium Imperatorem, & iam pios Episcopos & doctores cecidisse causa: Imperator Constantinus die quodam omnes accusatores conuocauit, ac in præsentia eorum omnes istas literas accusatorias nondum etiam resignatas, unà cum libellis nondum lectis in ignem coniecit, dicens: Ego uolo uos, qui alios uultis docere in Ecclesia, concordes esse, & non mouere certamina non necessaria. Iam uerò

non de priuatis negocijs & odijs agendum est, sed de publica, & quidem animarum salute, & multarum gentium in salutari spirituali fidei ædificatione. addens simul hanc uocem: Quia ministrorũ Euangelij errata non prodest esse nota uulgo: Et si ministrum Euangelij in adulterio deprehenderẽ, pallio iniecto celarem scelus. Hic imperator piè et honestè fecit, quia melius est, unum membrum perire, quàm totum corpus. Huic congruit elegãs dictum Iasonis Phærei ante Philippum Macedonem regnãtis, optimi principis in Thessalia: Tendentis ad iusticiam in summa rei necessitate est, negligere iusticias multas in partibus.

Alexander Imperator habuit senatum præstantissimorum & doctissimorum uirorũ, qui tum floruerunt cognitione iuris, inter quos Vlpianus fuit, eius Cancellarius, siue (ut uocant) magister epistolarũ. Habetur uerò hoc memorabile de Alexandro, quòd, cùm milites (qui oderunt scribas & leges) impetum facerent in Vlpianum, Imperator obiecerit suum pallium, & opposuerit suũ corpus & uitam ad tegendum Vlpianum. Ita princeps debet tueri leges & iudices. Recitatur & illud eiusdem dictũ: ὁ πολλὰ κλέψας, κὠλίγα δοὺς, ἐκφεύξεται: id est, Qui multa furatur, & pauca dat, scilicet iudicibus, ille effugiet. Nostri transtulerunt ad alia: Qui multa furatur, scilicet ex monasterijs &

bonis

bonis Ecclesiasticis: & pauca dat, scilicet ministris Ecclesiæ, & pauperibus scholasticis: ille effugiet pœnas, id est, illum absoluimus. Legit quotidie librum Ciceronis de Republica, qui fuit ipsi loco horarij, seu libelli precationis.

Alexander misit Aristoteli octingenta talenta, hoc est, quadringenta & octoginta millia coronatorum, ad conducendos uenatores, & alendas bestias, ut naturas earum considerare posset. Qua in re non solùm Alexandri liberalitas erga studia est laudãda, sed etiã Aristotelis diligentia, qui illos aureos libros de Historia animalium conscripsit?

COLL.

Thesaurus librorum Aristotelis prorsus perijsset, nisi Syllæ felicitate nobis hæc, quæ habemus, reliqua fuissent: uidelicet, Bibliotheca in bello parta (nam olim Imperatores & summi gubernatores hanc prædam maximè captabant, ut bona scripta conseruarentur) in qua cùm essent multa Aristotelis uolumina, sed penè obliterata, curauit undiq; in Græcia eius autoris libros cõquiri, et emendatos ab Andronico publicauit. Quemadmodum uiuo Aristoteli amicus fuit regum summus, ita penè extinctum reuocauit in lucem potentißimus militiæ dux Sylla, ætatis suæ (ut fertur) sexagesimotertio anno?

De uerſione Bibliorum ſeptuaginta interpretum.

Ptolemæus Philadelphus, *filius* Ptolemæi Lagi, *uir ualde prudens & doctus, habuit regnũ floren tiſsimũ: nam habuit duodecim millia ciuitatũ, cuius laudes paſsim recitãtur in ſcriptorib.* Hic opes tan *ti regni retulit ad ſuſtentandos homines doctos ui- ros, & inſtruendã bibliothecã, quæ omniũ in toto orbe terrarũ fuit celeberrima, & multiplicibus li- bris inſtructiſsima.* Idem Ptolemæus *etiam cõduxit ſeptuaginta uiros, qui inter* Iudæos *pro doctis ha- bebantur, ut ex* Hebræo *uerterent ſacra* Biblia *in* Græcã *linguã, quã uerſionẽ adhuc habemus, & ſa tis cõmoda eſt.* Inter *hos ſeptuaginta interpretes di citur etiã fuiſſe ſanctus* Simeon, *cuius* Euãgelica *hi ſtoria facit mentionẽ, qui debuit* Eſaiã *uertere.* Sed *cùm ad illũ locũ perueniſſet,* Ecce *uirgo cõcipiet, & pariet filiũ: dubitauit, an deberet uertere, quòd uirgo eſſet paritura.* Putabat *enim hoc fore ſcãdalũ gentibus, & occaſionẽ, ut doctrinã* Iudaicã *cõtem nerẽt.* Cum *igitur ualde eſſet anxius, rogauit* Deũ, *ut ſignificaret, quomodo uertere deberet.* Et *dici- tur illi facta eſſe reuelatio per angelũ, ne uerba te- xtus mutaret, ſed ſimpliciter ex* Hebræo *in* Græcũ *uerteret.* Inſuper *& idem angelus fertur ad eum di xiſſe, ipſum nõ moriturũ, niſi prius uidiſſet, & in manibus geſtaſſet illũ filiũ uirginis, de quo hîc lo-*

imeon
ng ex 70
nterpret:
8.

cus

cus Esaiæ diceret. Propter hãc reuelationẽ dicunt sanctũ Simeonẽ, cùm Christũ in ulnis teneret, ut est Lucæ secundo, hæc uerba protulisse: Nunc dimittis seruum tuum Domine, &c.

COLL.

Dicũt de Seuero Imperatore, quòd primùm fuerit scriba, & homo doctus, peritus linguarũ, optimus Mathematicus: & ita per rei militaris scientiã & excellentẽ doctrinã ad summos honores peruenit, id est, ad imperiũ Romanũ regendũ. Ferũt eundem moriturũ dixisse: Omnia fui, et nihil mihi nũc expedit: significãs, nihil perpetuũ in hac uita esse. Omnis enim felicitas huius uitæ est quasi somniũ?

COLL.

Multi principes ante hæc tempora nouerũt artes liberales, & simul artes manuarias: ut dux Fridericus Saxoniæ optimè nouerat artẽ tornandi. Et ante annos 44. ueniebãt in Germaniã quinq; Principes, qui erãt capti à Turcis, & petebãt à principibus Germaniæ stipendia, ut possent se & suos cõiuges ac liberos à Turcis redimere. Illorũ quinq; quilibet nouerat quoq; suum opificiũ. Nihil quenquã aggrauat, si inter cæteras artes opificiũ quoq; aliquod nouerit. Sicut etiã habemus exemplum de Apelle, insigni pictore: qui nauigaturus in Aegyptũ ex Græcia, fecit naufragiũ. Sed ipse arrepta tabula in qua sedebat, euasit tandẽ incolumis, & ad

littus appulit, ubi incidit in piratas, qui ademptis ipsius preciosis uestibus, & datis uicißim suis pannosis & laceratis, ipsum dimiserunt. Miser Apelles, ut mendicus incedebat: & tandem peruenit in urbem Aegypti, in qua habebatur aula regia, & in hospitio paßim ab omnibus tanquam mendicus erat cõtemptus. Non enim indicabat quis esset, aut quam fortunã passus esset: sed in angulo se abdens, comedebat, quæ paßim mendicãdo collegerat. Interea fortè uenit eò satrapa regis, ornatus catenis aureis, & indutus holoserico, qui uidens hunc miserum hominem, derisit eum (sicut quidam insolentiores solent facere) tandemq́; etiam per illusionem dixit: Heus tu homuncio, rex te hodie ad conuiuium uocat. Miser Apelles dicit: Ita, ueniam. Aulicus constituit ei certũ cœnandi tempus. Apelles respondet: Certò ueniam. Abijt regis cubicularius, nec putat illum uenturum: & sibi gratulatur, quòd miserũ ita irrisisset. Verùm cum iam tempus cœnãdi instaret, Apelles pannosus ascendit aulam regiam. Ibi cùm interrogaretur ab aulicis, quid sibi uellet mendicus: respondit, regem ipsum uocasse ad cœnam. Irrident aulici hanc uocem: ô miser, cur rex te inuitaret? Ita fortaßis illusus es. Non, inquit Apelles: Fuit apud me hodie quidã aulicus, qui me nomine regis inuitauit. Quærunt igitur, quod nomen esset illi, qui eum inuitauerat. Respon

dit

dit Apelles: nomen se ignorare, sed bene posse se illum pingere. Statim iußit sibi adferri instrumenta, & pinxit istam imaginem cubicularij, quam mente conceperat, ita ut ab omnib. dignosceretur, quis esset. Videbāt enim imaginem pictam omnino conuenire cum forma aulici, qui erat unus ex cubicularijs regis. Deferunt igitur imaginem pictam ad regē. Rex statim agnouit, quòd esset imago sui cubicularij: ac iubet adduci hominem, qui istam imaginem pinxerat. Acceßit miser Apelles in suis pannosis & squalore obductis uestibus. Rex collocauit eum iuxta suam mensam, ut cœnaret cum eo: & inter cœnandum quæsiuit, cuias esset. Respōdit, se esse hominem Græcum, & fecisse naufragium, & tamē euasisse incolumem: sed incidisse in piratas, qui ipsum suis uestibus exuissent, & pro illis has pannosas sibi induissent. Postea rex longo tempore Apellem apud se retinuit, & usus est ipsius opera in pingendo. Tandem dimisit illum donatis multis millibus aureorū. Ita sua arte est seruatus, cùm alioqui per totam uitam, mendicum & erronē manere ipsum oportuisset. Sed ars ei naufragio non fuit adempta. Sic quoq; in omni fortuna utile est, aliquem literas didicisse. Hæc anno 1557 sunt recitata.

COLL.

An magnates, reges & principes studere debeant?

Cùm casu rex Alphonsus interuenisset disputationi duorum consiliariorum, quorum alter apud regem Galliæ erat, & Alphonsus quæreret de qua re disputatio esset? respondit regis Galliæ consiliarius, Quòd reges non deberent literas discere: uerùm satis esse, si literatos & doctos fouerent. Ibi dixit Alphonsus: Vox bouis est, non hominis.

Optima uoluntas Imperatoris Caroli V. de Ecclesia bene mereri cupientis.

Imperator Carolus V. dixit, se uelle rem eò perducere, ut posthac ipse in comitijs & disputationibus præses & auditor esset. Sed credo ipsum impeditum esse bellis & malis hominibus, qui illud dissuaserunt.

Sapiētes principes deberēt aliquid cōferre in talē laborē, ut anni historiarū ex eclipsibus supputarentur. Is enim labor nō est unius, sed multorū: & nullus priuatus suis sumptibus illū laborē utilißimum ecclesiæ & Reipublicæ perficere potest.

Popularis meus uiuens Romæ, & me ætate aliquot annos antecedens, egit cū Capitaneis in proxima direptione urbis Romæ sub Clemente, ne bibliothecæ diriperentur: q etiā obtinuit. Illud enim

Deus

Deus ordinauit, & postulat, ut libri tam à potentioribus quàm ab alijs conseruentur.

Cognitio bonarum literarum gubernatoribus necessaria.

Valde multũ refert, ad bonã mentẽ accedere eruditionẽ, præsertim in magnis personis. Tunc enim *rectius in omnib. cõtrouersijs iudicabitur, & plus iudicij accedet*. Tales *quoq; rectè instituti, non facilè ab assentatoribus corrumpuntur.*

Gubernatorũ liberalitas excitat studia.

Vos uidetis, quãdo gubernatores mediocriter fouent literas, tũc multa quærũtur, quæ aliâs ignota mãsißẽt. E regione *sordes illorũ sunt reprehẽdẽdæ, q nullis officijs munificẽtiæ aut beneuolẽtiæ iuuãt studia: sicut dicitur de papa* Sixto, *cui cũ dedicauisset* Theodor⁹ Gaza *librũ Aristotelis de natura animaliũ (ubi multa utilißima cõtinẽtur) pulchrè auro & holoserico ornatũ, interrogauit asinus papa* Sixtus, *quãti ornatus cõstaret?* Respõdit Gaza: *quadraginta coronatis*. Illos *tantùm quadraginta ei reddi iußit, cùm ille uir magno honorario propter utilitatẽ illius laboris fuisset ornãdus, qui in tanta paupertate uixit, ut nisi eũ ad se dux* Ferrariẽsis *uocasset, fame ipsi moriendum fuisset.*

Dalburgiorum familia semper doctos uiros habuit.

Celebrata est familia Rhenanæ *nobilitatis*

Dal-

Dalburgiorum, in qua noui duos præstãtes uiros, Iohannem Dalburgium, episcopum Vangionum, & Cancellarium principis Electoris. Apud hunc Dalburgiũ uixerunt, Rodolphus Agricola in Academia Heydelbergensi, & Iohannes Capnio: qui cùm essent eruditißimi, ornabant studia etiam uirtute & dulci concordia. Rodolphus Græcos scriptores iuuentuti interpretabatur. Capnio Hebreæ linguæ semina tradebat, sed paucioribus: quia monachorũ rabie impediebatur, ne publicè doceret. Alterum Dalburgium Theodoricum etiam familiariter noui, qui cùm Philosophiæ admodum studiosus fuisset, postea, cùm Euangelij doctrina nobis illuxisset, ueram etiam pietatem amplexus est. & sæpè dixit, se lætari hac luce doctrinæ: quia antea non uidisset discrimen Philosophiæ, & doctrinæ quæ est Ecclesiæ propria.

COL L.

Aristeus excellens & sapiens princeps, impetrauit sua precatione Etesias: id est: fuit astronomus, multa docuit de natura. Sic apud ueteres studium Physices fuit sapientia summorum principũ.

Aristarchus Grammaticus opera Homeri passim sparsa collegit, quæ postea Solon describi curauit (attributa ad id opus describendu n certa pecunia) iubens ut certis solennitatibus & festis recitarentur, populoq; proponerentur.

Vir

Vir quidam nobilis à Malwitz, ualde studiosus Philosophiæ, qui alijs uituperantibus Philosophiã tanquam rem inutilem hominibus, se ipsis opponebat, ac dicebat: Imò legendam, et quidem studiosè cognoscendã Philosophiam esse. quia hoc prodesset Philosophia, ut collata cum sapientia & doctrina Ecclesiæ, ostendat discrimen inter humanam rationem & doctrinam Ecclesiæ, & ut conspiciatur humanæ rationis imbecillitas, & quantum à ueris fontibus doctrinæ cœlestis differret.

De liberalitate Senatus Basiliensis.

Inter eos qui Basileæ facultatibus externis de studijs benemeriti sunt, atq; etiamnum benemerentur, primùm quidem occurrit ipse Senatus: qui nõ ignarus huiusmodi Vniuersitates non solùm maximam ciuitatibus gloriam conciliare, & latißimè famam dispergere, uerumetiam ad necessarios usus Rerumpublicarum ingenia omnigena doctrina et prudentia instruere ac præparare, liberalitatem atq; beneuolentiam suam nunquam non studiosis declarat. Nam omißis ijs quæ ante nos gesta sunt, adhuc non solum priuilegia authoritatemq; Academiæ tuetur: uerum etiam pauperes scholasticos fouet, ac stipendia professorum auget & intendit. Viginti namq; tenuioris fortunæ studiosos, tam ex ciuium filijs quàm ex peregrinis, in usum reipubli

cæ & ecclesiæ sustentat. Anno aũt 1561 Consule & Magistro ciuium Casparo Crůg, Proconsule Francisco Oberriet, summis uerò tribunis Sebastiano Doppelstein, & Iacobo Rudino: Rectore simul Vniuersitatis D. Doctore Basilio Amerbachio, Prorectore D. Huldricho Iselino, ambobus Iuriscõsultis: Senatus cõsiderans precia rerũ paulatim intendi, professorũ Vniuersitatis stipendijs septẽ canonicatus adiecit: hoc facto nõ solũ præsentẽ munificentiã & liberalitatem ostendẽs, uerùm etiã in posterum beneuolum suum animum erga pietatis et literarum studiosos pollicens. Hanc deinde summam Scholarchæ, quos Deputatos nominant (qui tum fuerunt, nobilis uir D. Heinricus Petri, Ioannes Meier, et Lucas à Brunn, qui ante paucos dies uitam hanc deserens in Domino obdormiuit) unà cum Rectore Basilio Amerbachio, ex cõsilio quoque doctißimorum & pijßimorum uirorum D.D. Bonifacij Amerbachij, & reuerendißimi uiri D. Simonis Sulceri, distribuerunt.

COLL.

Beneficentia Erasmi.

Erasmi uerò Roterodami bene merita de studijs liberalibus, ut totus ferè mundus nouit, ita eiusdem liberalitas perpetua multis egenis & facultatibus destitutis, liberales tamen prouectus in studijs facientibus, subsidio esse solet in hac Republica. Eorum

rum aũt beneficiorum distributorem fidelißimum constituit, uirum æternis laudibus dignum, D. D. Bonifacium Amerbachium, cuius fidelitatem & beneuolentiam nemo non, qui opem eius implorauit, est expertus. Nec desijt ea beneficentia, sed adhuc hodie per D. D. Basilium F. commune quasi asylum sunt ædes Amerbachianæ omnibus, qui quocunq; modo paupertatis onere preßi, eas adeunt. Erat autem uir ille (liceat enim non negare manifesta) omni uirtute & eruditione excellentißimus. In primis singulari prudentia Iuris prædi tus, magna cum laude diu publicè professus est, & de Iure consulendo cum Reipublicæ, tum priuatim multis profuit. Vnde à multis principibus & ciuitatibus, non paruis muneribus ad magnos honores sæpè inuitatus fuit: sed maluit patriæ suæ prodesse. Huic egregiarum uirtutũ choro pulcherrimo accedebãt & ea, quæ optimis quibusq; grata, atq; miseris necessaria sunt: nimirũ liberalitas, candor, beneuolẽtia erga omnes, &c. quibus dignitatẽ quandam addebat comis & modesta grauitas. Sed mors à primo parẽte in omnes propagata, eũ (proh dolor) hoc anno 1562. mẽse Maio nobis eripuit, quim potius Deus ipsum ex hoc ingrato mundo ad cœlestia gaudia trãstulit. Nã in uera fide & agnitione filij Dei Saluatoris nostri, ex hac calamitosa uita emigrauit. Cuius obitũ nõ sine altißimis gemitib. et

Respublica

Respublica & schola adhuc tacitè deplorat. Solatio tamen est, quòd non prorsus à suis sit sublatus, sed adhuc hodie uiuere uideatur in doctißimo uiro D. Basilio filio, qui patris uirtutes exprimere sedulò conatur.

COLL.
De liberalitate D. Ludouici Carini.

Clarißimus & doctißimus uir, omniq; laude et uirtute obseruandus senex D. Ludouicus Carinus, Fuggerorum olim præceptor (studens bonas artes & studia facultatum ad posteros propagare) aliquot millia florenorum ad ingenuos pueros in bonarum literarum studijs instituēdos destinauit. Pro quo beneficio meritò totus ordo scholasticus precari debet, ut Deus ipsi longæuitatem, prosperitatem ualetudinis, aliaq; beneficia impertiri uelit.

COLL.
De beneficijs Typographorum Basiliensium.

Vnica ea urbs typographicis operis & officinis cum omnibus Germaniæ, imò (si quòd res est fateamur) cum totius Europæ urbibus certat: siue spectes multitudinem optimorum autorum, tam ueterum quàm recentium, siue consideres diligentiam quæ in emendatis librorum editionibus insumitur. Adde quòd tolerabili precio cōparantur

tur boni autores. Tanta est typographorum, præsertim in pauperes studiosos, liberalitas.

In eo autem uitæ genere, & ijs laboribus hoc tempore celebres sunt hi:

Hieronymus Frobenius, uir doctus, & Nicolaus Episcopius, uir in historijs & Iure quoq; peritus, iudicij publici assessor & iudex, indiuidui amici, adhuc iungunt suam operam in grauissimis autoribus omnium ferè disciplinarum edendis. Præcipuè tamē accepta illis ferenda sunt scripta Theologica sanctorum Patrum, & maior pars Iurisprudentiæ, nec nō Medicinæ: ut historicorum et aliorum utilium authorum opera taceam.

Heinrici Petri nobilis uiri ob singularem prudentiam politicis negocijs & tutela Academiæ occupati, uices gerit gener ipsius Hieronymus Curio, & alij.

Ioannes Oporinus, uir & eruditione singulari præditus, & diligentia solertiaq; in restituendis, emendandis, et publicandis optimis autoribus, nemini facilè cedens, qui alioqui proprijs quoq; scriptis iam clarus esse posset. Id quod omnibus φιλοκάλοις notius est, quàm ut referri à nobis opus sit.

Ioannes uerò Heruagius, uir grauis, instructā mira uarietate officinam, à patre laudatissimo uiro acceptam, subinde illustriorē & auctiorem reddit.

Nicolai Brillingeri, uiri boni, & de literis opti

mè meriti, industriam & diligentiam tam adultiores quàm etiam studiosa iuuentus quotidie sentit. Huius gener Arnoldus Gymnicus his annis propriam officinam aperiẽs, nõ dubiam spem diligentis & industrij typographi præbet.

His annumerari possunt Iacobus Parcus, & Petrus Perna, uiri prudentes & laboriosißimi.

Hæc tantorum uirorum nomina potius annotare, quàm laudes describere (quod captum meum longè superaret) huc uolui: tantum ut scirent, qui ex studiosis bonarum literarum grati uolunt esse, quibus uiris magnam suæ eruditionis & profectus in studijs partẽ acceptã ferre debeant: desinantq; cerebrosi zoili tantorum hominum merita extenuare. Deus misericors pater Domini nostri Iesu Christi, hæc tanta ornamenta Basiliensis Reipublicæ & Ecclesiæ gubernet etiam in posterum, & eorum conatus, labores & studia dirigat ad sui nominis gloriam, & multorum hominum emolumentum. Amen.

Iudicium Philippi Lantgrauij Hassiæ de studijs.

Lantgrauius Philippus tempore obsidionis urbis Monasteriensis ad me dicebat: Nunc ego incipio magis diligere studia, quia uideo si homines negligunt studia, et abijciunt libros Propheticos et Aposto-

Apostolicos, fieri perplurimos phanaticos homines, suos enthusiasmos & reuelationes iactantes.

COLL.

Ioannis Alberti, ducis Megapolensis, sedulitas in promouendis iuuenum studijs, & audiendo uerbo diuino.

In Italia mos est, ut principes audiant & inspiciant studia, sicut etiam inter principes Germaniæ olim fuit consuetudo. Vix ullum autem hanc consuetudinem imitari uideo, nisi Iohannem Albertũ principem Megapolensem, qui quotannis aliqua examina in schola Suerinensi instituit, quibus illustrißimus Princeps ipse interest, & simul pueros examinat: bene quoq; respondentibus munera non exigua largitur. Aliâs etiam extra examina idem Princeps scholas accedit, & studia ac mores iuuenum considerat. Præterea tanta aßiduitate conciones Dominicales & alias annotat, ut post multos annos concionatoribus locos, quos eo tempore tractauerint, indicare poßit, ac citò negligentiam eorum in studijs deprehendat.

COLL.

Mauricij ducis & Electoris Saxoniæ memorabile factum.

Laudãdus inter cæteros mihi occurrit Dux et Ele

ctor Saxoniæ Mauricius, qui non solum duas celebres Academias Lipsensem & Vuitebergensem in flore retinuit, ac sumptibus auxit: uerumetiã insuper tres optimas particulares scholas, Misnensem, Grimmensem & Portensem, in suo territorio fundauit, ubi tam discipuli plurimi, quàm ipsi præceptores perpetuò publicis sumptibus sustentantur: in quas ex singulis suis ciuitatibus & oppidulis semper elapsis sex annis alij nouitij scholastici introducuntur. Et hic ordo pulchrè est ordinatus: in ijsdem etiam scholis liberales et conuenientes cùm præceptorib. tum scholasticis sumptus præbentur.

COLL.

De munificentia Augusti, Ducis & Electoris Saxoniæ.

Laudatur similiter ab inhabitatoribus terræ Misnensis & Saxonicæ pia uoluntas illustrißimi principis Electoris ducis Saxoniæ Augusti, cuius celsitudo non solum has nominatas celebres Academias cum his tribus scholis cõseruat, & omnibus beneficijs cumulatè afficit: sed insuper etiam certò secum conclusit, ac in actum suos consiliarios producere iußit, ut reditus perpetuos ad plurima noua stipendia cõstituenda ordinent. Sic hîc pius princeps omnibus modis Ecclesiæ benefacere, & studia liberalium artium & facultatum cum sincera Euangelij doctrina ad posteros transferri desiderat.

Quare

Quare ipsius subditi, & omnes qui iam dictorum beneficiorum participes facti sunt, aut fiet, meritò pro huius pij principis incolumitate, & felici gubernatione Deum precari uelint.

Ernesti Ducis Saxoniæ liberalitas.

Ernestus dux Saxoniæ, frater Ioannis Friderici Electoris, etsi haberet exiguos reditus ex sua ditione, tamen adeò fuit munificus & liberalis erga homines doctos & studiosos, ut plurimos in Academijs aleret, & plurimis beneficijs eos afficeret.

COLL.

Christiani regis Daniæ, & Georgij principis Anhaldini erga ecclesiam liberalitas.

Ante paucos annos serenißimus & sapientißimus rex Daniæ Christianus, in toto suo regno auxit stipendia pastoribus & ministris ecclesiarum. Simile beneficium præstitit illustrißimus princeps Georgius Anhaldinus præpositus Mersburgensis, qui magna liberalitate quoq; ministros suæ ditionis affecit, ordinans ut illi reditus perpetuò apud ecclesiam permanerent.

COLL.

Caroli Marchionis Badensis erga ecclesiam beneuolentia.

Illustrißimus princeps Carolus Marchio Ba-

densis, sedecim stipendiatos in usum Ecclesiæ & Reipublicæ liberalib. sumptibus sustentat. Ad hos, tres etiam alios habet, duos Theologicis & unum Medicis studijs destinatum: quorum singulis octoginta florenos annuos impertit. Nec iam mihi tempus concedit, ut exponam pientißimum animum, aliaq; beneficia eiusdē illustrißimi Principis, quib. indies doctos uiros & ministros Ecclesiæ afficit, et contra notorias iniurias defendit.

Ducis Luneburgensis beneficentia.

Princeps Luneburgensis, quanquam non habuit magnos reditus: tamen admodum munificus erga sacerdotes & scholasticos fuit.

Relati mihi etiam sunt in hoc labore uersantes alij illustres Comites & Barones, qui bonis literis operā nauantes liberalitate sua sustentant, ut sunt:

Illustris comes D. Conradus de Liechteneck.

Illustris Comes de Sultz.

Illustris Baro D. Egenolphus de Rappoltzstein, duos aut tres plerunq; tenuioris fortunæ studiosos sustentat.

COLL.

Neq; non recordari possum pietatis & beneficentiæ illustrium Comitum de Stolberg, & alterius uiri nobilis non procul ab Isleben habitantis (cuius nomen iam mihi non occurrit) erga literatos

&

& doctos homines, qui abolitis abusibus in cœnobijs, illos reditus in fouendis pauperibus scholasticis unà cum doctißimis præceptoribus collocarũt. In collegio illustrium Comitum de Stolberg celebris famæ est Michael Neander, qui quantum utilitatis partim scriptis eruditis edendis & emendandis, partim in instituenda iuuentute afferat, id clarius manifesta luce apparet. Nobilis uir prudentia excellenti et eruditione præditus in gratiam iuuentutis alit quinq; doctos uiros, inter quos mihi unicus nomine M. Heimricus Reutterus Saxo, uir cùm in artibus tum in Theologia egregiè exercitatus.

De liberalitate doctoris Ioannis Neuij.

COLL.

D. Ioannes Neuius doctor Medicinæ illustrißimi principis Augusti Ducis & Electoris Saxoniæ, singulari amore studia & pauperes scholasticos cõplectitur, in quorum gratiã anno 1561 Lipsiæ tria stipendia perpetuis reditibus ordinauit: quam pecuniam nemini, ipso mortuo, repetere liceat. Ea uerò stipendia semel adepti, sexennio uti possunt, & sic (si placet) assumere gradum Doctoris: ad quem gradum commodè assumendum, prudens suum consilium addidit. Non dubito, quin utentes cum alijs bonis uiris suam gratitudinem & uerbis & reipsa, si alicubi habe-

aut occasionem, declaraturi sint: & Deum precaturi, ut huic bono & pio seni Doctori unà cum honestißima sua coniuge, et fratre D. Casparo uiro doctißimo longæuitatem, prosperamq; in omnib. uitæ actionibus fortunam concedat.

COLL.

Norinbergensium & Hamburgensiũ beneficentia.

Norinbergensium quoq; & Hamburgensium beneficentia ac liberalitas nequaquã silentio prætereunda uidetur: qui exceptis alijs officijs, quæ in pauperibus scholasticis & ministris Ecclesiæ alendis & sustentandis paßim præstant, hoc etiã summa cum misericordia addunt, quòd uiduis & orphanis concionatorum post ipsorum mortem habitationes & sumptus uitæ largiũtur: promouẽtq; etiam eorum filios, quando apti sunt, ad studia aut ad artificia: & filiabus etiam dotem addunt in elocando. Hanc pietatem, qua magistratus suam gratitudinem erga Euangelij doctores quoq; mortuos declarat, Deus & postulat, & compensat.

COLL.

Nobilis familiæ Tilgerorum benemeritum.

D. Antonius Tilger senior, uir nobilis, ciuis & senator urbis inclytæ Bernensis, duo millia coronatorum pauperibus scholasticis in suo testamento locauit,

cauit, ad quæ patre mortuo, filius eius optimus uir D. Antonius Tilger ducentos adhuc adiecit. Quæ consilia præclara, & in omnem posteritatem laudabilia, illos ambos benemeritos de Ecclesia et Republica uiros mouerint, paucis perstringam. Cogitauerunt hi omni genere uirtutum præstantes ac nobiles uiri, quòd nullum regimen, imò nulla uocatio dextrè, cum utilitate proximi, sine studijs gubernari poßit. Quantum præterea bonum sit, iuuentutis ad utiles res institutio, satis monstrant exempla: nã nemo non intelligit quanta diuersitas sit, in oratione, moribus, & in alijs circumstantijs rerum & personarum, inter mediocres doctos ac rudes: uidelicet tanta, quantùm lapides, cæmentum et ligna nondum præparata à pulchro ædificio discrepãt. Quapropter meritò omnes boni uiri, his benemeritis uiris, cõsulentibus illis modis posteritati, ut in utilibus communi uitæ & Ecclesiæ studijs iuuentus instituatur, doctrinaq; Euãgelij unà cum bonis legibus propagetur, perpetuas agunt gratias.

COLL.

Laudabili quoq; munificentia hæ tres inclytæ ciuitates, Tigurum, Berna & Schaffusium, sibi posteros deuincire uolunt. Nam quantum ex relationibus bonorum & doctorum uirorum percipio, singulæ harum ciuitatum alunt ex communi ærarij sumptu quindecim aut circiter stipendiatos, qui

apud ipsos, & in peregrinis locis liberalibus sumptibus sustentantur. Insuper Tigurinos canonicos multos studiosos alere ferunt. Eædem etiã ciuitates fouent quãplurimos doctos uiros, qui uiuentibus & posteritati multa præclara scripta præbẽt. Hæc omnia ab his inclytis ciuitatibus in hũc finem fiũt, ut bonæ artes et doctrinæ Euãgelij puritas cõseruetur. Cõseruari aũt aliter doctrina Euãgelij et studia bonarũ artiũ nõ possunt, nisi sint docẽtes & discẽtes: quamobrẽ à ueterib. Reipublicæ gubernatoribus ille ordo scholasticus docentiũ & discentiũ tot & tantis priuilegijs ac immunitatibus ornatus est, ut quàm plurimi ad subeundũ, cõtra uulgi iudicia, illũ ordinẽ inuitarẽtur. Itaq; adhuc ab omnib. sapientib. Reipublicæ præsidib. ille ordo prædicatur: & ijdẽ priuilegia huic ordini scholastico à maioribus nostris nõ sine grauib. causis cõcessa, nullo modo uiolari, aut ipsis auferre cupiunt, sed potius nouis immunitatib. et beneficijs ornare studẽt. Deniq; ut Deus omnipotẽs omnib. bonis gubernatoribus priuatisq; hominibus, qui de studijs literarũ, (sine quib. honesta disciplina & inuiolabilis iustitia inter homines, aliaq; innumerabilia bona in genere humano existere nõ possunt) benemereri uolunt, prosperos in gubernatione ipsorũ, & omniũ suarũ actionũ successus largiri uelit, omnes horum ingentium beneficiorum intelligentes precantur.

DE MAGISTRATV, ET Politica potestate.

BONVS MAGISTRATVS.

ARistoteles, ὁ ἄρχων ἐστὶ φύλαξ τοῦ νόμου: id est, Magistratus est custos legis.

Xenophon: οὐδὲν διαφέρει ἄρχων ἀγαθὸς ἀγαθοῦ πατρός: id est, Non differt bonus princeps à patre bono.

Aristoteles ad Alexandrum: Cogita Imperium non esse ὕβριν, id est temeritatem, petulantiam, seu licentiam afficiendi iniuria quoslibet: ἀλλ' εὐεργεσίαν, sed beneficentiam.

Quales dominæ, tales catellæ.

Scilicet in uulgus manant exempla regentum:
Regis ad exemplum totus componitur orbis:
Vtq; ducũ lituos, mores sic castra sequũtur: Claud.
Item: — Sed non inflectere sensus
Humanos edicta ualent, ut uita regentis.

COLL.

Homerus nominat principes concionatores. Prima enim potestas antiquitùs fuit regia, & sacerdotalis: id est, summa authoritas fuit rex & sacerdos. Idem in Aristotele habetur.

COLL.

Athenienses diu ad hunc modum Græciæ principatum

cipatum

cipatum tenuerunt, ut cum permitterent alijs ciui-tatibus libertatem, ipsi tamen in excubijs essent, suoq; discrimine omnes tuerentur.

COLL.

Populus Romanus non sæpè uictis gentibus libertatem seu αὐτονομίαν concessit. Græcis tamen id honoris habuit, quòd post bellum cum Philippo Macedone gestum, immunitatem ijs donaret, & ut singulæ ciuitates suis legibus uiuerēt permitteret. Ea de re cum decretum à senatu populoq; Romano factum Titus V. Imperator in Nemijs, quo ex more ad spectaculū tota Græcia uenerat, uoce præconum recitare iußisset, audiuissentq; gratißimum præconium uniuersi, quantis honoribus affectus Imperator, quàm gratis sermonibus Romanū nomē celebratum est? esse eam unam in terris gentē, quæ sua impēsa, suo labore & periculo, pro libertate aliorum bella gerat: detq; operā ne quòd toto orbe terrarum iniustum imperium sit, & ubiq; fas, lex, potētißima sint. Ita iudicarūt Græci non aliud maius beneficiū homines hominib. præstare posse, quàm quòd accepissent à Romanis.

Enumeratio præstantissimorum & optimorum Regum ac Principum, imperia tēpore maiorum nostrorū gubernantium.

Ferdinandus rex in Hispania.

Alphon-

Alphōſus rex Neapolis, uir ſapiēs & prudens. Bom dūcrs

Imperator Fridericus, etiamſi non multa geſſit in armis: tamen fuit ſapiēs, nouit modum ſui imperij et regni, ac in omni uita ſapiēter imperiū rexit.

Caſimirus rex Polonicus, iuſtus & excellens uictor.

Rex Mathias Vngarus, aſperior aliquantulum, at utilis in armis.

Ioannes Hunniades, præſtans princeps, & egregius poſt Mathiam rex Vngariæ, &c.

In Germania Carolus Burgundus, pater Philippi Burgundi, qui eſt nominatus Bonus: à quo Maximilianus filius etiam Bonus dictus, qui propter multas excellentes uirtutes ualde fuit dilectus in Burgundia.

Marchio Albertus, qui nominatus eſt Achilles Germanicus, ualuit conſilio, prudentia, & alijs uirtutibus. Albertus dux Saxoniæ.

Fridericus Palatinus, egregia uirtute præditus.

Sic conſiderate, quòd Deus ſemper dederit & dat aliquos bonos et ſalutares principes, quorū gubernatio et regimen imperijs eſt felix & ſalutaris.

Leo imago boni gubernatoris.

Sicut leo uenatur lupos, ſic ordinaria imperia & gubernatores politici debent tollere latrunculos, & noxios ſeu ſceleratos homines. Leonū m̄ rā

COLL.

COLL.

Signa bonæ gubernationis.

Signa bonæ gubernationis

Bene constitutæ Reipublicæ signa sunt, rectè ordinatum horologium, bonum regimen, et bona Ecclesiæ constitutio in concionibus et ceremonijs. Veteres addunt, bonos caminos in ciuitate.

1
2.
3
4.

COLL.

Acutè dictũ Maximiliani Imperatoris, de gubernatione regni Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ.

Tres reges temporis Maximiliani.

Imperator Maximilianus solitus est dicere: Tantum tres reges sunt hoc tempore. unus est rex hominum, alter asinorum, & tertius rex regum. Rex hominum est rex Hispaniæ, ille adhuc moderatè regnat, & sentit se præesse hominibus. Alter rex asinorum, est rex Galliæ, cuius subditi omnia onera ut asini patiuntur, quæ ipsis imponuntur. Tertius rex regum, inquit, ego sum. nam quilibet meorum subditorum uult esse rex, & facere quæ ipse uult.

Pensiones debentur magistratui, propter defensionem.

Exm tyrannis

Debentur pensiones principibus & magistratibus iniustam uim à subditis depellentibus, ut alãt equites ac alios seruos, quibus arceant malos, ne incursiones in suam ditionem facientes, subditos diripiant ac spolient: sicut ante paucos annos fecit

quidam

quidam Epiſcopus, qui ducens ſecum famelicam turbam militum, miſeros ſubditos non ſolum pecunia, uerumetiam uictu, pane, petaſonibus, ac omnibus deniq; facultatibus ſpoliauit. Ille Epiſcopus fuit tyrannus. Etiam frater ipſius improbauit hoc: et ſcripſit ad ciuitates, nihil horũ fieri ſuo conſilio, ſe ualde improbare ſtulticiã & crudelitatẽ fratris.

Differentia inter latrocinia & legitima bella.

Alexander cæpit piratam, et interrogauit eum quare latrocinium exerceret in mari? At ipſe reſpondit: Quin magis mihi licet latrocinari in mari, quàm tibi in terra. Non rectè reſpondit. Quia latrocinium eſt ordinis politici confuſio: ſed bellũ legitimum non eſt latrocinium. Alexander geſsit iuſtum bellum, & puniuit iniuſtam crudelitatem quam tyranni in ſuos exercuerant.

Magiſtratus non debet eſſe quæſtus, ſed λειτουργία.

Quidã dominus, cui pater adminiſtrationẽ ditionis tradiderat (quia pater maluit alibi uiuere propter ſuas cauſas) ſcripſerat patri, ſibi non ſufficere iſtos reditus, & uelle uti eius conſilio ut peteret ſuperindicta. Illud pater reſciſcens, gubernationem filij aſperrimè tulit: & ſignificauit filio, ut mœnia ſtrueret pro ſuis opibus: er ſoll ſich ſtrecken, darnach er decke hett.

Pul-

Pulchra alluſio in dicto ſequenti, ad multitudinem guber- natorum.

Multitudo regentium non est bona.

ὐκ ἀγαθὴ πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔςω: id eſt, non eſt bona multitudo regentium, rex unicus eſto. Auguſtus uenuſtè deprauauit, ὐκ ἀγαθὸν πολυκαισαρίη, id eſt, nõ bona eſt multitudo Cæſarũ.

Conſuetudo oſculandi pedes & manus unde?

Oscula pedum unde?

Eſt antiqua conſuetudo, quæ etiam in Oriente fuit, cœpta in Africa, ut oſcularentur pedes. Diocletianus retinuit iſtum morem: ita creuerunt adulationes. Poſtea Papæ ſunt imitati, ut Imperatores ſeſe abijcerent ad pedes Pontificum.

Imperator noſter Carolus V. cùm prouinciales in Africa uellent oſculari eius pedes, ſeuerè dixit: Caput imperat, nõ pedes. Nos Germani præbemus tantum manus: ſed in prouincijs erat conſuetudo, ut prouinciales oſcularentur manus Conſulibus.

Imperator noſter Carolus V. ſedit in menſa: & uenit ad eum Gardianus Cygneus, uolens accuſare noſtrum principem Iohannem Fridericũ, & prius uoluit Imperatori oſculari pedes. Imperator attraxit pedes: ille ſequebatur. Tandem ſignificat Imperator miniſtris, ut iſte fatuus abduceretur, & ipſe liberaretur: quia noluit ſibi oſculari pedes.

Vigilan-

Vigilantia & ſedulitas decet magiſtratum.

οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
ᾧ λαοί τ᾽ ἐπιτετράφεται, καὶ τόσσα μέμηλε.

Hos uerſiculos dignos putauit Dux Saxoniæ Fridericus, ut ſua manu deſcriptos, & latinè uerſos in ſuo cubiculo haberet, his uerbis:

Nō decet principem uirum dormire totam noctē,
Cui populi gubernacula commiſſa ſunt, & à cuius
cura pendent ingentia rerum momenta.

Vigilantia & ſedulitas magiſtratui ineſt.

Origo Electoratus.

Origo Electoratus principum Germaniæ, orta eſt à Perſis. Vt enim illorum regi adiuncti fuerunt Principes, ſic Imperatoribus Germaniæ adiuncti ſunt Electores, qui imperio Romano Senatū ſummum conſtituunt. Si rectè uelimus conſiderare, regi Perſico adiuncti fuerunt Ephori. Penes hos enim fuit ſumma poteſtas regem eligendi, capiendi & abdicandi. Sic ſumma poteſtas & autoritas eſt Electorum, qui ſæpè ab imperio beſtias & tyrannos remouerunt. Hic Electorum ſtatus defendit Germaniam, & retinuit moderationem & tranquillitatem annos iam quingentos.

Electoratus unde.

Bene conſtitutæ Reipublicæ ſigna.

Fui Brunſchuigæ, ubi eſt optima diſciplina: etſi nihil detraho alijs ciuitatibus, tamē nuſquam me-

Brunſuigæ disciplina.

liorem uidi, præſertim in tam populoſa ciuitate. Incedunt ciues pleriq; longis ueſtibus, ſine armis: et nuſquam uidi pulchrius tectas mulieres, quàm ibi. Et ciuis apud quẽ diuertimur, homo fide dignus, dixit mihi, in uiginti annis nullã ibi cædẽ factã eſſe.

Simile.

Rex Ferdinandus, cum eſſet Noribergæ, interrogauit unum ex præcipuis ſenatoribus ciuitatis, quo modo tantam multitudinem regerent? Reſpondit ille: Sereniſsime rex, blandis uerbis, & atrocibus pœnis. Eſt ſapientiſsimum reſponſum hominis ingenioſi. Sic enim debent eſſe Imperia conſtituta, ut gubernatores omnibus comiter reſpondeant, at in pœnis ſumendis grauitatem adhibeant.

Deſcriptio trium præcipuarum in hac uita uocationum.

In curia Baſilienſi aureis literis hic uerſiculus ſcriptus inuenitur:

Tu ſupplex ora, tu protege, tuq; labora.

In hoc uerſiculo tres præcipuæ huius uitæ uocationes proponuntur: Eccleſiaſticus, politicus, & ſubditorum ſtatus.

Præcipua ornamenta horum trium regnorum, Angliæ, Galliæ, & Hiſpaniæ, ante hæc tempora.

Capuanus natus ex nobilitate Schõnberg Miſnenſis, factus Cardinalis, miſſus eſt in Angliam & Hiſpaniam,

Hispaniã, ac ad nostrum Imperatorẽ Carolum V. adolescentem. Cum Romam rediisset, sic est interrogatus à Cardinalibus: Dic nobis Capuane breuiter (quia ipsi amant argutè dicta) quæ uidisti? Dicam, inquit. In Anglia uidi pulcherrimum regem (sicut fuit Eduardus) in Gallia pulcherrimum regnũ, in Hispania sapiens consiliũ: hoc tribuit Imperatori.

Pictura boni magistratus apud ueteres.

Imperatores Germani apud ueteres hoc modo pingi solebant, tenentes altera manu librum, & altera ensem. Quo antiquitas uoluit significare, Imperatores legum & armorum peritia debere esse instructos. Gladius enim sine lege, est tyrannis. Pictura ista in gratiam iuniorum sic proposita est, ut cõmonefierẽt de præcipuis gubernationis partib.

In curia Vuormaciensi hoc distichon argenteis literis est scriptum, admonens gubernatores de suo officio.

Astra Deo nil maius habent, nil Cæsare terra:
Sic Cæsar terras, ut Deus astra, regat.

Aliud principis Ernesti Luneburgensis.

Prope oppidũ Zell, est prædiũ Lotharij nominatũ, et existimatur loc⁹ esse natalis Lotharij. Quæstor in arce oppidi Zell uoluit imponere prædio, quod habuit immunitatẽ, nouã pẽsionem. Colonus

uenit ad Ernestum principem Luneburgēsem, qui clementer audiebat suos, & delectabatur honestarum rerū cōsideratiōe, dicēs: Illustrißime Domine Princeps, prædiū illud semper fuit immune: quia nominatur prædium Lotharij, et nos existimamur eius posteri. Delectatus Princeps ista allocutione, inquisiuit diligenter in rationibus: inuentumq; est, fuisse immune prædiū. Quo comperto, duxit Princeps secum colonum in suum conclaue, & percontatus est alia multa, quæ uoluit. Iußit deinde scribi in rationibus: Hoc prædium locum natalē esse Lotharij, & esse immune. Hanc historiam ideò recito, ut ametis & cognoscatis historias, quarum magna utilitas & neceßitas est in omni uita. Quia nemo potest regere patrimoniū suum sine historia. Oportet scire, unde acceperis feuda: unde tui acceperint: unde uenerint in poßeßionem.

Aliud Friderici Ducis Saxoniæ insigne.

Dux Fridericus sæpè maluit petentibus ligna, potius dare pecuniam ex camera, qua emerent ligna ex Bohemia, ut parceretur suis syluis. Quia omnes sapientes gubernatores magni faciūt syluas, & potius dant pecuniam, quàm amittant syluas: cùm tamen alioqui non sit usitatum, ut principes largiantur pecuniam. Habebat etiam Dux syluas uicinas Vuitenbergæ, olim emptas à suis maiorib.

Princi-

Principissa Anhaldina, mater horum Principum qui nunc uiuunt, cum & ipsa esset sapiens, & bona œconomissa, repetebat illas syluas: quia erant uenditæ cum pacto de reuendēdo. Etsi autem Princeps difficulter amittebat syluas illas, & malebat adhuc aliquid pecuniæ soluere, uel addere, quia precia lignorum iam creuerant: tamen nolebat honestißimam matronam diu uexare, aut suspensam tenere. & quamuis aliqui consilia & prætextus, quibus eas aliquo iure retinere posset, proponerent: tamen noluit suam conscientiam grauare, nec quicquam huiusmodi prætexere, quo syluas illas posset retinere: sed tanta fuit eius integritas, ut Anhaldinis syluas illas sponte restitueret. Pertinet ad curam boni Principis & gubernatoris, ne syluas inutiliter perdat, aut consumat.

Aliud Ioannis Friderici Ducis Saxoniæ.

Cùm optimus Princeps Ioannes Fridericus captiuus teneretur in Belgico, ac aliquando proficisceretur in uenationem: accidit ut custodes aberrarent ab eo, ac eum diu frustra quærerent. Ipse uerò solus sine comitatu uenit ad portam, ubi expectauit custodes, ne si solus ingrederetur, indignationē & odium Cæsaris custodes incurrerent. Illud cùm Imperatori indicaretur, admodum delectatus est illa integritate.

Pulchra laus candoris in quolibet magistratu.

De Marco Antonio dicit Dion: *Erat similis sibijpsi omni tempore, et nihil erat in eo arte fictum & simulatum*. *Est pulcherrima laus uniuscuiuslibet uiri, præsertim boni principis.*

Aliud Francisci regis Galliæ.

Imperator Carolus V. cum esset mota seditio in Flandria à Gandauensibus, petiuit transitum per Galliam à rege: qui ipsi concesßit. Ibi quidam fuerunt suasores regi, ne seruaret pactum: fore sibi noxiam Imperatoris potentiam. Sed regium fuit, seruare pactum. Postea spectaculum exhibuerunt regi. ceruum immiserunt in hortū speciosum, & emiserunt qui uastaret hortum (quemadmodum Galli delectantur talibus spectaculis) uolentes significare, Imperatorem Galliam uastaturum esse.

Aliud integritatis, in Ludouico rege Galliæ.

Ludouicus rex Galliæ iudicio Parlamenti aßsidere solitus est, & audire suas causas. Si uerò aliqui blandirentur regi, cùm ipsius causa ageretur, ac dicerent causam regis bonam esse: Audiamus, inquit, eam, & ius seu iusticia plus in ea ualeat quàm uestra beneuolentia. Cùm autem ipsi sententia dicenda esset, sæpè contra se pronunciauit: & ipsos, si nimium suæ causæ tribuerent, duriter obiurgauit.

Parla-

Parlamenti autem (ut uocant) Pariſienſis *(quo nihil eſt pulchrius) authorem eſſe dicunt* Pipinũ, *patrem* Caroli *Magni.*

Celebratio uirtutum in Imperatore Carolo V.

Dux *Saxoniæ* Fridericus *aliquando de* Carolo V. *Imperatore dixit: Deus dedit nobis Cæſarem et clementem, ac terribilem. Magnum eſt elogium. quaſi diceret: Deus dedit nobis talem* Imperatorẽ, *qui multa in republica corriget, & ſub quo multa bona fient.*

Celebratio candoris in Imperatore Theodoſio.

In *laudatione* Theodoſij *Imperatoris inter cæteras uirtutes nominatim etiã illa reperitur, quòd animus eius non fuerit ſuſpicax.*

COLL.

Animoſitas in Romanis colonijs, temporibus aduerſis.

Quando Hannibal *occupauerat maximam partem* Italiæ, & Romani *poſt* Cannenſem *cladem nihil reliquum præter colonias 25. aut circiter haberent: iſtas deduxerunt* Romam, *& oſtenderunt formulas ſeu album conſcriptorum militum: propoſueruntq́; ſententias, quid eſſent facturi: an uellent*

defendere istam particulam & reliquias Italiæ, an uerò se dedere Hannibali? Responderunt coloni, se ad extremum dimicaturos esse. Nunquã Roma fuit maior, quàm cum fuit pauperrima, & derelicta, ita ut nihil spei esset reliquum. Ita opposuerũt se Hannibali excelsis animis, et recuperarũt uires, ut cùm turpitudine coactus sit Hannibal fugere ex Italia. Illa exẽpla uirtutis manifestè ostendunt præsentiam Dei in imperijs, & negocijs gubernationis rerumpublicarum.

Modesta Imperatoris Caroli V. responsio, de suis laudibus.

Imperator Carolus V. cùm à rege Gallico Parisijs exciperetur honorificẽtißimè, & tanto triumpho, qualis nusquam ei est exhibitus: postea unus ex consiliarijs regis eum longa & grauißima allocutus esset oratione, in qua multarum uirtutum & rerum gestarum Imperatoris commemoratio fiebat: ille ad hæc omnia breuiter ac modestißimè respondit, Ideo sibi gratã esse orationem, quòd cum commonefecisset, quòd talis esse deberet.

Magnanimitas Augusti in defendendo seruo.

Cum Augustus aliquando conuiua alterius magni domini esset, et seruus huius in porrigendis poculis uitrum crystallinũ frãgeret, Dominus seruo iratus

iratus, iußit ut cōijceretur in uiuarium, quò à murenis deuoraretur. Auguſtus ægreferens illam crudelitatem, miſertus ſerui, ſurgit, & frangit omnia cryſtallina uitra, quæ in menſa erant collocata. Inſuper etiam ſeruum libertate donauit. Hoc fuit uere regium decus.

Beneficentia Athenienſium in ſoluendis debitis, pro duce integritate uirtutum præſtante.

Dux Athenienſis, qui uicit Mitylenem, cùm ad eum deferretur imperiū, excuſauit ſe, quòd multa deberet, & obæratus non poſſet imperare cum autoritate. Ibi Senatus tanti eius uirtutes fecit, ut pro eo ſolueret debitum.

Dextrum iudicium Ludouici regis Galliæ, de Imperatore Maximiliano.

Conſiliarius quidam regis Galliæ dixit de Imperatore Maximiliano, eum eſſe conſulem Auguſtanum. Ad ea Ludouicus Tertius, pater Franciſci, reſpondit: Tace tu aſine, noli talia loqui de poteſtatibus. quando hic conſul tympanū pulſat, tunc propter ipſius uirtutem tota Gallia tremit.

Virtus in iuuenili ætate cernitur.

Amicus quidam noſter ante annos quadraginta à Maximiliano miſſus erat legatus in aulam Pala-

timi, de Carolo Quinto adhuc adoleſcēte dixit: O amice, nō poſſum tibi multa dicere de eo: ſed quandocunq; aliquid dicit, hoc habet magnam emphaſin. Illud eſt animaduerſum ſtatim in illa prima ætate. Ita indoles in bonis citò eminet.

Audio tam mirabilia dici de Imperatoris Caroli Quinti nepote, ut ego credam aliquid magni fore. Hoc propterea dico, ut cogitetis, qui tunc temporis uicturi eſtis, quando ille regnabit. Geneſis eſt talis, qualem nunquam uidi præſtantiorem. Quis ſcit, quid'nā Carolus Sextus deſignaturus ſit? Deus ſuam gratiam ipſi largiatur. Videtur aliquid magni portēdere, & præſtiturus eſſe. Fortaßis Turcæ uires labefactabit, aut tale quid ſimile præſtabit.

DEFENSIO ET GVBERNATIO diuina Magiſtratus.

Maximilianus, cum aliqui ipſum ſequentes interficerētur, et ferirētur globis, dicebat: Non oportet uos meam audaciam imitari. Principes habent ſuam quandam peculiarem fortunam.

Imperium ſedes Dei.

Quādo Roma fuit capta, uenit Iulius Pflūg Epiſcopus Naumburgenſis ad Ducem Saxoniæ Georgium ex Italia, & retulit ei hiſtoriā Romæ captæ. Cùm uerò diceret, tantam fuiſſe multitudinem in urbe Roma, ut facilimè potuerit exercitus ab ea repelli:

repelli: & quòd fames coegisset exercitum properare ad expugnationem: ibi sedit Dux Georgius diu cogitabundus, ac tandem hæc uerba protulit: Nunc demum reipsa cõperio, quodcunq; Deus uoluerit, id certò ac necessariò euenire: quod uerò Deus noluerit, id non posse succedere aut perfici.

Aquila est imago Imperatoris, qui diuinitùs custoditur.

Dicitur autem aquila ideo ministra fulminis, quia altißimè uolat, & non feritur fulmine: nam diuinitùs seruatur. deinde nõ uescitur alieno labore, ut uultures & corui, sed proprio, ex uenatione. Moritur autem fame in senecta. Iam uidetis, quantæ sint conspirationes contra nostrum Imperatorem Carolum. Italia & aliæ regiones consentiunt in interitum aquilæ: sed tamen hæc aquila diuinitùs seruatur à fulmine Gallico, Italico, Turcico, & aliarum conspirationum. Sed

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo:
Et subitò casu, quæ ualuere, ruunt.

Tria cuilibet magistratui necessaria.

Augustus, cùm mitteret Germanicum in Asiam, optauit ei tria: Virtutem Alexandri: beneuolentiã hominum tantam, quanta fuit erga Pompeium: & tertiò addit, Opto tibi meam fortunam. Significãs, quòd res gestæ, & uictoriæ ab ipso partæ, fuissent diuinitùs gubernatæ.

Quando Franciscus rex Galliæ cõiunxerat sibi Venetos, pontificem Romanum & Italiam contra Imperatorẽ, tunc fœdus illud uocabatur Liga sancta. Sed tamen nihil effecerũt. Rex enim est captus: Veneti sunt facti supplices, procumbẽtes in genua, & difficulter impetrauerunt pacem, quamuis deprecante pro eis pontifice Romano.

Fridericus Marchio Misnensis, inuitatus est à Duce quodã in cõuiuiũ, in oppidũ Madeburgum. inter prandendum autem uenit percussor, qui debebat interficere Ducem Misniæ, & impetum in ipsum facit. Adest tum fortè ciuis quidam Freiburgensis, inijciens sese inter ducem et percussorẽ: qui tam fortiter defendit suum dominum, ut ipsius uulnera exciperet, ac tandem ipsum percussorem interficeret. In primis quidem exemplum hoc ostendit, quomodo Deus subinde bonos principes Reipublicæ conseruet, atq; etiã in summis periculis mirabiliter tueatur ac liberet. Deinde in hoc ciue relucet exemplum magnæ fidelitatis subditi erga suũ Principem.

COLL.

Omnes politiæ sunt sicut ruinosæ domus, quas diabolus conatur demoliri: sed Deus eas fulcit.

AMOR SVPERIORVM ERGA INFERIORES, & econtra.

Dux Eberhardus Vuirtenbergensis in conuentu

tu Vuormacienſi tẽpore Maximiliani habito, cùm ſinguli principes ſingulas ſuas ditiones laudarẽt, ille auſcultauit. Saxonici principes laudauerũt ſuas uenas metallicas. Duces Bauarici laudauerunt ciuitates: Dux Palatinus fertilitatem terræ & fœcunditatẽ uini. Dux itaq; Eberhardus Vuirtenbergenſis iuſſus à Friderico Duce Saxoniæ etiam ſuæ ditionis laudes prædicare: Nihil eſt, ait, quod prædicem, cùm ſim inter uos infimus: ſed hoc unum ſcio, me poſſe ſecurè dormire in gremio cuiuslibet ſubditi mei, in medio campo, quando quidem libuerit. quaſi diceret: Ego ita guberno meã ditionẽ, ut mei ſubditi me ament. Sic reliqui hanc laudem ſuis facultatibus prætulerunt.

Cum alij Principes iactarent ſua κειμήλια in cõuentu aliquot Principum, ibi Comes de Naſſau, dominus Cattorum, dicebat: Habeo nonaginta ruſticos, quorum quilibet poteſt mihi, cùm opus eſt, ſine magna iactura ſuæ rei familiaris, pendere quadringẽtos florenos. Hunc theſaurum pluris facio, quàm ueſtros theſauros & κειμήλια: & hic theſaurus eſt mihi certior, quàm ſi in meis arculis abſconditus eſſet: atq; hi ſunt mihi fideliores cuſtodes huius theſauri, quàm ſi meis quæſtoribus eſſet commiſſus.

Alius ſimiliter αὐτουργός, cùm uideret neminem gratulari regi, ſe uerò quoq; in prõptu nihil quod

tali rege dignum foret, habere: proximum fluuiolũ fortè conspicatus, accurrit, haustamq; ambabus manibus aquam Artaxerxi sitibundo obtulit. Qua hominis urbanitate et beneficentia motus, illico phialam aureã, atq; mille Daricos nummos pro tali in tempore beneficio exhibito donari curauit.

ODIVM INTER SVPERIORES & INFERIORES.

Est naturalis inimicicia inter cygnum & aquilam. Cygnus nõ prouocat aquilam, sed sæpè uincit prouocatus. Cygnus significat oratorem, uel bonũ senatorem. Aquila significat atrocem gubernatorem. Est odium inter amantes pacem, quietem, & iusticiam, & inter turbatores quietis. Aquila fuit imperij Babylonici signum. Romani etiam aquilã habuerunt, sed ante Mariũ alia habuerũt insignia.

Memini magni nominis principem alteri conqueri, dicentẽ, se mirari quòd nõ diligeretur à suis subditis, cùm tamen nihil in eius morib. reprehendere possent. Ibi alter, cui illa erat conquestus, uocauit ad se puerum, dans ei pomum, ac iubens, ut alius pomum puero eriperet. Quod cùm ille faceret, puer cœpit flere, & ei succensere. Idem, respondit principi, tibi contingit: etsi in uita es honestus, ita ut nemo de tuis moribus conqueri poßit: tamen ista βουλημία in te reprehenditur.

DE

DE CALAMITATE IMPERIORUM, EORUNDEMQ; MUTATIONE.

Imperator noſter Carolus Quintus in obſidione oppidi Vuitebergæ, cùm audiuiſſet multiplicia ſcelera Hiſpanorum, inquit: Ah, ſi quando accipiã magnam calamitatem, ea accidet mihi propter malitiam et petulantiam meorum hominũ. Quanquã adeò eſt ſeuerus, ut ſtatim puniat enormia delicta.

Demoſthenes dixit: Si retexenda uita eſſet, & ſibi duæ uiæ proponerentur, quarum altera rectè duceret ad ſummos honores in republica, altera uerò rectè ad mortem: ſe commonefactum de periculis, potius ingreſſurũ illam uiam quæ ad mortẽ duceret, quàm ducentẽ ad honores. Huic nõ diſsimilis eſt, quod Eraſmus dixit: Miſeros eſſe principes, ſi intelligant ſua mala: miſeriores, ſi non intelligãt.

Septuaginta hebdomades ſignificant aliquid peculiare, quia uniuerſaliter ſeptuagies ſepties eſt periodus uſitata imperiorũ. Vniuerſaliter habetis mutationes regnorum circa annum 500.

Primus annus peregrinationis Abrahæ fuit 2023. Populus uerò egreſſus eſt ex Aegypto, et lex tradita eſt anno 2453. Ergo à peregrinatiõe Abrahæ ad exitum ex Aegypto, ſunt anni 430.

Diluuium anno mũdi 1656. Exitus ex Aegypto anno mundi 2453. ergo à diluuio ad exitum ex

Aegypto,

Aegypto anni 797. Circuncisio uerò instituta est anno mundi 2047. Ergo à diluuio usq; ad circuncisionem sunt anni 391.

Templum Hierosolymitanum ædificatum à Salomone anno 2933. Populus egressus ex Aegypto anno 245. Ergo ab exitu usque ad ædificationem templi à Salomone, anni 480.

Templum direptum est, & destructum à Nabuchodonosore anno 3336. conditũ à Salomone 2933. Ergo à Salomone usq; ad Nabochodonosorẽ anni 442. & tot annos stetit templum Solomonis.

Templum instauratũ est post captiuitatẽ Babylonicã anno 3446. Christus natus est anno 3962. Ergo ante natum Christũ restitutum est templũ annis 516. Hoc templum destruxit Herodes annis 16 ante Christum natum, & aliud ædificauit. Subtractis ergo annis 16, proueniunt præcisè anni 500, quibus templum post restitutionem durauit.

Initium monarchiæ Persicæ fuit, quando Cyrus cœpit Babyloniã, anno mundi 3417. Græcorũ uerò monarchia cœpit, quando Alexander uicit ultimum Darium, anno mundi 3634. Ergo durauit monarchia Persica 217 annos.

Initium Romanæ monarchiæ fuit, quando Iulius Cæsar factus est monarcha, anno 3917. Initium Græcæ monarchiæ, ut suprà anno 3634. Ergo durauit Græca monarchia tantum annos 283. Sic duæ

duæ monarchiæ, Perſica & Græca, compleuerunt annos 500.

Troia capta eſt anno 2783. Initiũ regni Romani cœpit à Rõmulo, anno 3211. Ergo à capta Troia, uſq; ad regnum Romuli, anni ſunt 428.

Reges Romani expulſi ſunt à Bruto & ſuis ſocijs, qui ſummam poteſtatem poſtea ad cõſules contulerunt, anno 3455. Iulius Cæſar ex ariſtocratia monarchiã fecit, anno 3917. Durauit ergo Conſulum poteſtas annos 462.

Initium monarchiæ Romanæ cœpit à Iulio Cæſare, anno 3917. ante Chriſtum natum 451. qui addantur ad initium monarchiæ. Cœpit autem Italia uaſtari à Vandalis & Gothis, anno Chriſti 409. Ergo floruit monarchia Romana annos 454. Poſt illud tempus continuos 139 annos uaſtata eſt à Gothis & Vandalis.

Conſtantinus ſedem Imperatoriam tranſtulit Conſtantinopolim anno 312. Carolus Magnus rurſus eandem trãſtulit Romam anno Chriſti 801. Fuit ergo Conſtantinopolis Romanorum Imperatorũ ſedes annos 489.

Conſtantinopolis capta à Turcis anno Chriſti 1453. deſijt eſſe ſedes Romani Imperij, anno Chriſti 801. Ergo poſt Carolum Magnum Conſtantinopolis fuit Græcorum Imperatorũ ſedes, annos 652.

Orta Electorũ imperij inſtitutio ab Ottone Ter

 tio,

tio, anno Chriſti 1002. nũc uerò agitur annus 1549. Ergo iam durauit annos 547.

Initium gubernationis regum in populo Iudaico fuit anno mũdi 2850. Finis eiuſdem gubernationis, anno captiuitatis Babylonicæ, incidit in annũ 3355. Durauit ergo gubernatio regum annos 505.

Populus rediјt ex Babylone ſoluta captiuitate anno 3426. Herodes ex Idumæorum regum familia Iudæam occupauit, anno 3928. Ergo poſt captiuitatem præfuerunt populo Iudaico ſummi ſacerdotes ex familia Leui annos 502. Poſtea trãslata eſt poteſtas ad peregrinos reges à Romanis conſtitutos; quorum primus fuit Herodes.

Ita ſunt anni 500. ab exitu ex Aegypto ad regnũ Salomonis, inde iterum ad deſtructionem factam à Nabochodonoſor, & inde tot anni ad deſtructionem factam per Titũ. ſunt anni 500. À principio regni Vngarici & regni Polonici uſq; ad noſtrum illud tempus, ſunt etiam circiter anni 500.

COLL.

Seruitutem Capuæ prædicens.

Capuæ fuit uir nobilis, qui aſſumpſit habitũ morionis, & cecinit fiſtula in plateis. Interrogatus quare id faceret, cum aliâs eſſet uir grauis & ſenator? reſpondit: Ego ante ſeruitutem uolo declarare me adhuc liberum eſſe. Sic prædixit illis triſtem ſeruitutem, quæ non multò pòſt ſecuta eſt.

Mutatio

Mutatio Imperiorum quando accidit.

Quando numeri degenerant in sonos, id est, quando uirtus extinguitur, tunc etiã deficiunt magistratus & gentes: ut factũ est sub Henrico Quarto, *ubi cecidit imperium Germanicum.*

Infinitæ calamitates Imperiorum.

Heydelbergæ in arce picti sunt principes Palatini *(sicut & apud nos* Vuitebergæ *habentur imagines ducum* Saxoniæ *in arce) & ex ijs unus est habens gremium impletum pane, & appositam cucullam stulti.* Propterea *quod ille sibi in* Palatinatu *delegerat oppidum exiguum & amœnissimum, ubi erant uina optima, & poma sapidissima, aliarumq; frugum præstantia & abundantia, ac uitam tranquillam prætulerat* Reipub. *& gubernationi: adeò ut reliquam suam hæreditatem fratri suo dono daret: cùm tamen ille longè fuerit felicior, & sapientior cæteris omnibus, quærẽs mediocritatem.* Et *multo suauius uixit fratre, siquidem* Imperiorũ *infinitæ sunt miseriæ.*

Capnio de mutatione Imperiorum.

Quando duplicantur lateres, tunc uenit Moyses: *id est, cum onera sunt nimis grauia, tunc mutantur* Imperia, *& ueniunt pœnæ.*

Antiquus est uersus in Oraculis, uidelicet:
αὐτὸς, καὶ παῖδες, καὶ παίδων οὐκ ἔτι παῖδες.
id est: Ipse, & filij, filiorum uerò filij non amplius.

Sic Constantinus pater regnauit, et post eũ Constantinus filius. Post Constantinum uerò, nullus ex illa familia relictus est.

COLL.

Vetus legitur Sibyllæ oraculũ de Athenis, duas ei pestes exitio futuras, fraudes & ignauiam ducũ. Sed si communem hominum uitam et interitus regnorum consideremus, non tantũ Athenis, sed etiã omnib. urbibus ac imperijs Sibylla est uaticinata.

Rudolfus cùm esset Imperator, neglexit Italiã, eo quòd propter paupertatem timeret se non posse eam amplius recuperare. Sic Imperij fines defecerũt. Tempore Friderici Barbarossæ habuit hoc imperium ad minimum ex reditibus, qui fuerunt proprij Imperij, uiginti tonnas auri: ad quas Germania parum admodum contulit, sed maximã partem pepẽdit Italia. Hæc mihi dixit Peutingerus Augustanus, qui fuit consiliarius Maximiliani. Postea mox illi census diminuti sunt. Tempore uerò Rudolfi penè omnino nobis perierunt.

GVBERNATIO POLITICA, & Consilia in eadem utilia.

Duo genera sunt aulicorum seu politicorum hominum. Alij habent practicã sine doctrina, qui pulchrum

chrum putant in negocijs certare ingeniorum acumine. Alij ſunt eruditi, manētes intra metas ſuæ uocationis, non ludentes ingenio, ſed habentes leges ſuorum conſiliorū terminos. Hoc eſt rectius & ſalubrius. Sic etiam in Theologia, aliqui ſunt facundi & loquaces, qui non referunt ad metas ſuas orationes. Alij uerò ſunt minus eloquētes & facundi, qui referūt ſuas orationes ad certas propoſitiones, quod eſt utilius.

Donatio ſpeculi aulici.

Eſt in Ecloga Petrarchæ narratio de paſtore in aulam ueniēte, cui cum donaretur ſpeculū, illudq́; inſpiceret, incœpit amare uirgines aulicas: ſed malè ob id tractatus, et deiectus per gradus, ibi in hæc uerba prorupit:

Aeternum gemit ille miſer, paſtoribus aulæ
Qui primus mala dona dedit, &c.

Voluit ſignificare, quod illud ſpeculum fuiſſet paſtori, id eſt, nouo aulico malum donum. Sic nouitijs aulicis ſpeculum illud aulicum, id eſt, admiratio propriæ ſuæ ſapientiæ, doctrinæ ac aliarum dotum, eſt exitioſum donum.

Epiſcopus Saltzburgenſis, Lanio dictus, interrogauit Hiſpanum quendā in aula Imperatoris Maximiliani, inquiens: Domine, quomodo placet tibi adminiſtratio & conſtitutio aulæ noſtri Imperatoris? ille reſpondit: Quantum animaduerto, centum

ſunt præcipui uiri, per quos adminiſtrantur negocia Reipublicæ: Sed inter illos uix ſunt quinq; aut octo, qui promouent negocia: cæteri omnes tantū impediunt.

In aulis maximus eſt labor Cancellariæ. ſicut dixit Dux Saxoniæ Fridericus: Cācellariam eſſe cor Principis.

Aulici uerſus.

Non mihi ſit ſeruus medicus, propheta, ſacerdos.

Non mihi ſit ſeruus medicus: id eſt, non uolo talem habere, qui moderatam uictus rationem præſcribat, aut temperantiā ac ſobrietatem præcipiat: ſed uolo comedere cibos, & bibere potus, quibus delector. Deinde, non ſit mihi ſeruus propheta: id eſt, talis conſiliarius, qui me in periculoſis caſibus adhortetur. Vltimò, non uolo ut mihi ſeruiat ſacerdos: id eſt, qui ex uerbo Dei mea peccata arguat, et indicet mihi quòd contra uerbum Dei uiuam.

Alius.

Da, capias, quæras, plurima, pauca, nihil.

id eſt, da plurima, capias pauca, quæras nihil: id eſt, non ſciſciteris.

Aulicæ beneuolentiæ rarò durabiles, iuxta uerſum Ouidij:

Omnia uertuntur, certè uertuntur amores.

Huic reſpondent Germanica prouerbia:

Lieber kittel reiß nicht,
Herren dienſt erbet nicht.

Quidam

Quidam bonus uir, amicus noſter, ex aula ſcripſit ad nos:

O' me caula prius, quàm nutriet aula, Poetam.

Archelaus ad Euripidem:

σὺ μὲν ἄξιος λαβεῖν, σὺ δ' ἄξιος αἰτεῖν.

Fertur Germanico prouerbio: Lang zů hof, lāg zů hell. Id ſic ſapientes interpretantur: multum eſt miſeriarum, dolorum et anxietatum in hac uita, ac præcipuè in aulis & gubernatione.

COLL.

Demades, cùm ei obijceretur inconſtātia in republica, reſpondit: Nunquā uobis contraria, mihi ſæpè contraria dixi. Eſt ſapiens reſponſum. uoluit enim dicere: Quandoquidem tempora mutantur in republica, fieri non poteſt ut idem ſemper dicamus, ſed idem ſemper ſpectemus.

Iuriſconſultorum dictum de donis: Neq; omnia ſunt accipienda, neq; ſemper, neq; ab omnibus. Citatur in digeſtis Græcè: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. *Certè multum refert in aulis, intelligere quid accipere, quid petere liceat: multo minus omnia, omni tempore, & ab omnibus petenda.*

Dux Saxoniæ Fridericus princeps ſapientiſsimus fuit, curam adminiſtrationis ſolus habuit, nec omnia quæſtoribus & curatoribus commiſit, ſed dixit: Quandiu ego uixero, ipſe in mea ditione

uolo esse quæstor & procurator. Quod ut commodius exequeretur, solitus est, quotiescunq; apud aliquem suorum procuratorumdiuertisset, statim suã symbolam soluere, ne postea in ratione reddenda ulla fraude uti possent.

Aristophanes lepida antonomasia lusit in quæstores, quod etiã Plutarchus citat, ταμίαι λαμίαι. id est, quæstores bubones. Allusit ad nomen simile (sicuti appellarunt Tyberium, Biberium: & Erasmus Eccium nominauit Ieccium) iuxta prouerbium Germanicũ: Es ist kein emptlein so kleine, es ist henckens werdt.

Quando Solon iuit ad Crœsum, dicitur interrogasse Aesopũ, qui tunc fuit apud Crœsum, quomodo deberet loqui cum rege? Respondit ei Aesopus: Aut quàm minima, aut quàm dulcißima.

Salse & acutè dictum est à Cancellario Ducis Vuirtenbergensis Georgio Lamprecht (qui postea factus est consiliarius Imperatoris Caroli Quinti, cum cuius filio mihi fuit dulcis familiaritas) Oportere quemlibet principem habere fatuũ, quem ipse exerceat: & uicißim alium, à quo ipse exerceatur.

Quidã prudens uir ex equestri familia, in aula Vuirtenbergensi, agnatus Ducis, habebat canem, ipsum comitantem ad consilium: qui aliquãdo malè acceptus à moloßis arcis, memor istius iniuriæ, postea Dominum abeũtem in arcem comitatus est

usq;

usq; ad aditum arcis, & deinde domum recurrit. At nobilis ille: Canis meus me multo prudẽtior est, inquit: nam cum semel malè mulctatus sit in aula, nõ uult redire eò: Ego qui toties plagas accepi ibi, tamen illuc indies redeo.

Negocia proposita sunt perficienda.

Qui binos lepores una sectabitur hora,
Vno quandoq;, quandoq; carebit utroq;.

Aulicum dictum est, admonens quòd negocia instituta sint urgenda, & non differenda seu distrahenda. Datur uitio gubernatoribus, qui instituta negocia nõ perficiũt, & motis reb. incipiũt nouas.

Antequam uentum est ad solennem electionem Caroli V. Imperatoris, omnes Electores iurauerũt se non processuros ad electionem solennem, priusquàm omnes consensissent in unum. Et fuit hoc ducis Saxoniæ Friderici consilium (quia illa magna difficultate agebantur) & priusquam irent ad ultimam suffragationẽ, singuli darent literas sui suffragij. Ita facta est concors electio Caroli Quinti.

Dux Palatinus in conuentu Francofordiensi, de Imperatore Carolo Quinto dixit: Ah, illustres domini, cauete uobis ab hac aquila, quæ cũ semel mihi tantum uolauerit in culinã, ad hoc usq; tempus nondum damnum resarcire potui, ita ut nunquam eius obliuiscar.

Cum essent deliberationes de eligendo Impera-

tore, & quidam illam summam Imperij gubernationem deferrent ad ducem Fridericum, dux Fridericus honestißimè se excusauit: ac cùm pleraq; alia, tum ætatem non utilem esse imperio affirmauit. Nam paulo pòst alium eligendum esse, & crebras illas mutationes multa afferre incommoda imperio.

Aristoteles proponit præceptum Poetæ, tuendum his qui populo concionantur in ciuitatibus: μή μοι τὰ λιροτητὰ λέγε, ἀλλ' ὧν πόλει δεῖ: Non mihi plausibilia dicas, sed quibus est opus ciuitati.

Demosthenes grauis orator, cùm Philippus Macedo ea conditione cum Atheniensibus fœdus facturus esset, ut illi oratores sibi dederent, qui perpetuis concionibus animos ciuium aduersus se exacerbarent: iniquißimam reipublicæ conditionem festiuo quodam apologo dissuasit, quanquam ab ea non ita multum plebs diutino bello uexata abhorreret. Nã cùm docere uellet, in hoc postulari oratores, ut urbs destitueretur oratorũ præsidio: mira luce & perspicuitate Macedonis consiliũ ante oculos multitudinis posuit, hoc cõmento: Lupos quondam cùm pastorib. esse pactos, nihil se posthac hostile caulis illaturos esse, si sibi canes dederentur. placuit stultis pastoribus conditio, canesq; dediti sunt. Proinde cum lupi uiderent excubias caularũ

sublatas

sublatas esse, liberè grassari in gregem cœpêre. Hac fabula docuit, quanti referret Reipublicæ seruare Oratores. Tantisper enim dum hoc consilium ualuit, seruata est Respublica.

Noster Imperator Carolus Quintus nõ subscribebat, nisi prius negocium cognosceret. Quare si quãdo uehemẽter ægrotaret, iubebat differri subscriptiones. Rogauerũt eum aliquãdo decumbentẽ consiliarij, ut pateretur aliũ subscribere, qui posset eius manum effingere. Respõdit: Non assuefaciatis ad illud quenquam, ego ipse subscribam.

Contrarium exemplum huic est Imperatoris Arcadij, qui nimis leuis fuit in subscribendo. Hanc leuitatem animaduertens soror Arcadij, scripsit literas nomine alicuius serui, ut daret sororem seruo. Imperator non legẽs literas, subscripsit statim. Postea uerò uenit soror, & expostulat cũ eo, quòd eam dare uellet illi nebuloni. Respõdit Imperator: Nequaquam. At illa conuicit ipsum sua manu. Ita hortata est eum, ut uitaret illam leuitatem in subscribendo & largiendo, non perlectis prius literis.

Anni sunt circiter septuaginta, aut octoginta, quando duo potentissimi reges, rex Matthias Hungaricus, & Casimirus rex Polonicus, certauerunt de Silesia, ambo uolentes ad se pertrahere Silesiam, & similiter Bohemiam, si bellum processisset.

Ibi

Ibi Electores & principes Germaniæ, in primis Ernestus Elector, auus Ioannis Friderici Electoris nuper mortui, & Ioannes Marchio, iam uiuentis Marchionis & Electoris Ioachimi proauus, uidentes illos motus, præterea uicinitatem tam potentū regū fore toti Germaniæ perniciosam: collegerunt exercitum sexcentorum equitum, adiunctis aliorū Principum copijs, & obuiam ueniunt illis duobus regibus Vratislauiæ. Rex Hungariæ urbem Vratislauiā iam occupauerat, & rex Polonicus extra urbem sua castra locauerat. Ita res erat disposita, ut utrorumq; regum potentia Germaniæ esset metuenda, quoquo modo res procederet. Venerunt igitur Principes, & proposuerunt illis duobus potentißimis regibus pacis conditiones, ita ut se promitterent adiuturos esse illum, qui has conditiones pacis reciperet: & contra illum dimicaturos, qui eas recipere nollet. Casimirus igitur rex Polonicus, qui erat pacis cupidißimus, & alioqui placidus, eas conditiones recipit. Matthias uerò paulo inquietior, tardius conditionibus à Principibus propositis assentitur. Ibi causam illam Marchio Ioannes Elector, sapiens & eloquens princeps, aliquot horas dixit, inspectantibus & audientibus illis tribus exercitibus, tanta eloquentia, ut iudicatū sit à sapientibus, nullius fuisse tantam eloquētiam, qui coram tot regibus & principibus potuisset illā

causam

causam explicare. Ita tali coniunctione & concordia Principum pacata est Germania, & uterq; rex discessit. Hæc narratio nusquam est in ueteribus historiographis scripta, sed tantum audita ex Ioanne Electore, et duce Saxoniæ, patre Friderici, qui unà cum parente Ernesto in illa expeditione fuit.

Recitabo uobis narrationem cuiusdam doctoris Tubingẽsis, uiri præstantis. Hic in legatione quadam cum alijs duobus fuit, quorum unus eques auratus, alter senex miles eques erat (mihi bene notus) nomine Speter. In itinere autem eques ille auratus cœpit disputare de mutãdo decreto commisso, & utile esse aliquando decreta mutari de graui consilio. Doctor dixit: Et ego cogitabam. Ille prior dixit: Iam tuum erit etiam aliquid addere (ut semper primæ partes in cõsilijs principũ, sunt Equitum auratorum) & contrariam sententiam cœpit defendere: & quædam etiam confirmauit, pro ut potuit. Cùm autem uentum esset ad tertium, senem illum equitem, hic dixit: O' Domini, audiui uos disputãtes diu de commisso decreto nostri Principis. Noster Princeps habet in sua aula tres gradus consiliariorum. Primus est Cancellarij, qui erat homo magnæ autoritatis, doctus, & iã senex, Lamprecht uocatus. Secundus est eorum, quos nominant die Landschreiber, quorum nõ est ita magna autoritas. Postremus est cõsiliariorum, in quo nos sumus.

Hi

Hi omnes re bene deliberata, et approbante quoq; principe, nobis hanc legationē demandarūt. Quare eam exequamur, nec quicquam immutemus. Sic illi acquieuerunt illius sententiæ.

Pontanus scribit de duobus regibus, quorum diuersa fuit consuetudo, de rege Ferdinando, & filio eius Alfonso. Pater Ferdinandus consueuit legatis dicere: Mando uobis, ut hoc negocium rectè administretis: & do uobis potestatem mutandi decreti, sicut uidebitur.

Filius Alfonsus, forsan uidens aliquid inesse huic rei incommodi, contrariū seruauit, & res deliberatas committens legatis dixit: Mando uobis hoc negocium, & prohibeo ne quicquam in hoc decreto mutetis.

Dominus de Breitenbach, consiliarius Ducis Georgij, cùm esset in legatione cōmissa sibi à principe, uidensq; quædam malè deliberata, ac melius cōsiliū inueniret: relicto facto decreto, rem suo arbitratu geßit. Postquā aūt rediret ad ducem Georgium, & narraret ei quomodo expediuisset negociū, & decretū mutasset: Princeps diu stetit tacitus, toruo uultu illū intuēs. & tandē dixit: Domine Doctor, rectè effecisti negociū, sed nō sicut erat imperatum. Vide, ne posthac idem facias.

Palatinus Victoriosus dictus, qui ante annos sexaginta uixit, uenit aliquādo in Senatū suum, quē habebat

habebat electũ ex optima & florentißima nobilitate: & proponit, se moturũ bellũ cõtra Episcopũ Moguntinũ: & petere, ut ipsi de modo copiarum equestriũ & pedestriũ ac commeatu deliberarent. Consiliarij respondẽt: Rem esse magnã, de qua consilium peteret. & orant, ut ipsis tempus deliberandi cõcedat. Princeps cõcedit eis octiduum ad colloquendum inter se, & cõferendum de illo negocio. Elapso uerò octiduo, redeunt ad principem. & maximus natu, uel qui primas inter eos tenebat, dissuadet bellum Principi longa, & quidẽ graui oratione. Quem Princeps placidè audit: & quærit deinde, quæ sit aliorum sententia? At ille qui aliorũ nomine iam dixerat, respondit, eandẽ omniũ esse sententiam: & sibi commissum esse, ut omnium nomine loqueretur. Ibi subiratus Princeps dixit, Se etiamsi nouerit eorum uoluntates, & sciat ipsos ea bono animo dicere, tamen hoc non quæsiuisse ex eis an esset mouendum bellum, sed quomodo esset gerendum: & se ea quæstione nolle onerare eorum conscientias. sibi enim commissum esse, ut inferat bellum, uel non: & suum maximum periculum esse, si motum fuerit. ipsos, si ex territorio suo expellerentur, posse inuenire alium dominum: se uerò, si semel expelleretur ex suo territorio, non posse inuenire aliud territorium. Hæc ab homine sapiente & graui, sapiens uox est.

Multa autem ille optimus princeps præclarè & feliciter geßit.

Noſter Imperator Carolus Quintus ultra quatuor aut quinq; non uocat ad conſilium, quorum quemq; iubet ſuam ſententiam dicere. Poſtea animaduertit quæ ſint præcipuæ, & de una ac altera ſententia diſputat: & non ſtatim concludit, ſed differt in aliud tempus, Poſtea (inquiens) plura colloquemur de hoc negocio.

Audiui Pontificem Paulum Tertium, ſapientem uirum, cum haberet conſilia cum Cardinalibus, interrogaſſe primùm iuniores Cardinales, qui hac de cauſa ſemper inſtructiores acceſſerunt, quàm aliâs fieret. Illos cùm audiuiſſet, poſtea audiuit Senenſem Cardinalem Genutiū, & cum illo diſputauit: Imò, inquiens, probo meam ſententiam propter hāc & hanc cauſam. Sederunt cæteri Cardinales audientes illorum duorum præſtātium uirorum cum magna admiratione conſilia & diſputationes.

Norimbergenſes habent Senatum Iuriſconſultorum, & antè quàm quæſtionem proferunt, audiūt prius Iuriſconſultos: & ſi eſt eccleſiaſtica cōtrouerſia, tunc audiunt prius Theologos. Principes Saxoniæ habent admodum pulchrum iudicium, ubi ſedent nobiles & doctores.

Ebnerus ſenator Norimbergenſis, uir admodū bonus, cum hærere uideret conſilia ob difficultatē guber-

gubernationis, dicebat: Ich heiß Ebner, aber ich kans nicht alles eben machen. iuxta prouerbium: Non ſemper feriet, quod minabitur arcus. Non enim ſemper euentus reſpondet conſilijs.

In Gallia eſt talis conſuetudo, ut bona feudalia, quæ ſunt regis, non transferantur ad hæredes: patre mortuo non ſuccedit filius, ſed feudum ex arbitrio regis transfertur ad alium. Credo Conſtantinum hunc morem introduxiſſe, ut feuda in familijs conſeruarentur, ut ea re ſibi deuinciret milites fortes. Conſtantinus mirabiles mutationes fecit in Imperio, mutauit religiones, &c. Item hunc morem de feudis inſtituit, quod fuit ſapiens cõſilium, & diuinum opus. In Turcia etiam expelluntur ex bonis feudalibus hæredes, & alij ſubſtituuntur: ut ſi qui uaſalli etiam in acie occumbant (ſicut ſolent etiam in uno prælio aliquot centum militum occidi) tunc eorum liberi & coniuges eijciuntur ex bonis feudalibus, et alij in illorũ bona ſubſtituũtur.

DE IVRE ET LEGIBUS.

Diſputatio de ſummo iure præbet occaſionem maioribus tumultibus: non enim poſſunt omnia in integrũ reſtitui. Vt cùm ſumma imperia ſemel corruunt, tunc nunquam reſtituuntur in priſtinum ſtatum: ut ſi quis currum ouorum proſternat, non poteſt omnia oua ſine damno recolligere. Domini au

tem, qui ſemel in poſſeßionem uenerunt, poſtea nõ facilè adducuntur ut ciuitatum aliarum'ue ditionum dominia alijs cedant.

COLL.

Non ad ciuitatum ocium, & concordiam ſtabiliendam quicquam perinde conducit, atq; ueterum legum morumq́; conſeruatio. quod cùm urbium exempla paßim teſtantur, tum monet aureus ueteris Poetæ uerſiculus:

Moribus antiquis res ſtat Romana, uiriſq́;.

Turci non exercẽt legitima iudicia iuxta leges. In Vngaria Budæ dicitur eſſe tanta barbaries, ut liceat quẽlibet appellare de debito, reum etiã abſq; cauſa & legitimo iudicij proceſſu coram iudice ſiſtere. Ille negat, alter affirmat. Accuſator conducit falſos teſtes, qui affirmẽt ſic eſſe. Sic ſolummodo ex relatione falſorum teſtium cauſæ dirimuntur, non conſideratis ullis alijs circumſtãtijs, ut omnino innocentes debita ſoluant.

COLL.

Solonem refert Demoſthenes, cùm reum ageret quendã pernicioſæ legis authorẽ, dixiſſe: Cùm capitale ſit numiſma adulterinum, morte etiã mulctandos eſſe eos qui leges uitiant: propterea quòd ut in priuatis commercijs ac contractib. numiſmate utimur, ita in publicis commercijs & negocijs leges ſint numiſmatis uice.

COLL.

COLL.

Legum authores omnes ueteres, quo plus autoritatis ſuis legibus adderēt, Deorum oraculis probatas aſſeuerabant. Minos fingebatur nouem annorum ſpacio Iouis uſus familiari conſuetudine, ab eoq́; conſtituendæ Reipublicæ rationem didiciſſe. Lycurgum ferunt, & ab Apolline Deum appellatum eſſe, & ſua edicta ῥήτρας uocaſſe, quòd oracula uideri uellet. Numam aiunt cum Aegeria nocturnos habuiſſe congreſſus. Fingebantur hæc, ut cum diuino iudicio approbatæ leges uiderentur, pluris fierent.

COLL.

Plato dicit: Hypotheſis noſtrarum legum eſt, ut ciues fiant honeſti, & inter ſe amici. Eſt ſatis pulchrum dictū. Sed nos habemus ſimplicius dictū: Primū quærite regnū Dei, et cætera adijciētur uobis.

COLL.

Sicut Athenis leges uiguerūt, Solone gubernante: ſic Romæ legum reuerentia manſit, donec Auguſtus uixit. Sed utroq; loco breui pòſt oppreſſi ſunt ciues tyrannide, & leges conticuerunt. Nam Athenis, Solone etiam adhuc uiuo, Piſiſtratus rapuit dominationem. Sic poſt Auguſtum, mox tyranni aliquot perquā crudeliter graſſati ſunt in Rēpublicā. Hæc exēpla ſæpè mouent magnos homines, ut aut nullum, aut exiguū eſſe uſum legū arbitrētur, qui

quidem dictum illud Ciceronis in ore habent: Inter arma ſilent leges. Marius dixit, ſe legũ uocem inter claſsica & tubarũ ſonos non audiuiſſe. Et Nazianzenus de Iuliano inquit: Volũtatem principis eſſe, ius non ſcriptum.

COLL.

Cicero, cùm de optimo ciuitatis ſtatu diſputat, non alias niſi Romanas leges fert, easq́; naturæ maximè omnium conſentaneas eſſe cenſet.

Difficilis fuit diſputatio ante annos aliquot, utrùm liceat litigare in foro? Erat hìc bonus homo Anglus, qui non tantum propter hunc articulum, ſed etiam propter alios, in Anglia erat cõiectus in carcerem, ac diſputabat mecũ hac de re acerrimè.

Doctor Henningus, qui fuit apud Ducem Saxoniæ Fridericũ, dicere ſolebat: Lex ſine executione eſt ſicut campana ſine clipulo ſeu piſtillo.

COLL.

Locris lex erat, ut ſi quis contra receptas leges rogationem faceret, is eam inſerto in laqueum collo ferret. quæ ſi uidebatur è Republica eſſe, ſaluus euadebat autor: ubi autem oratio diſplicuiſſet auditoribus, conſtricto laqueo ſtrangulabatur.

Quidam in Italia magni nominis profeſſor ſcripſit, leges eſſe uarias ſeu contrarias, quia uoluntates hominũ ſunt uariæ. Eſt inſulſum dictum: quia in legibus multæ ſunt demõſtrationes, quæ naſcuntur

tur ex Decalogo, id eſt lege naturæ: etiamſi non omnia ſunt demonſtrabilia.

Politianus.

Inuentum Actæi dicuntur iura Draconis:
Vera eſt fama nimis, nil niſi uirus habent.

Hoc non eſt uerū, quòd Draco dicitur inueniſſe leges. Quia leges Athenis fuerūt promulgatæ ante Draconē: ſed curia una, quales multæ fuerūt Athenis, fuit inſignita pictura draconis, ad terrendos homines, ne ſe polluerent ſcelerib. Hinc Politianus motus eſſe uidetur, quòd ſcripſerit: Inuentum Actæi dicuntur iura Draconis. Sed hoc uerū eſt, quòd Draconis leges fuerunt ſeueriores: ſicut in uniuerſum leges antiquæ fuerunt ſeueriſsimæ. Deinde uerò ſenectus mundi quaſdam leges propter humanarum uirium imbecillitatem mitigauit.

Regimen Norinbergenſe à quo conſtitutum.

Audiui regimen Norinbergenſe temperatum eſſe per hominem Friſium, quem habuerūt in conſilio: & in ijſdem legibus ſtat adhuc ciuitas, Dei beneficio.

ELVSIONES VARIORVM negociorum.

In Comitijs quibuſdam, cùm legati Iuliacenſis principis in cauſa ſui Ducis ferè ab omnibus principibus impetraſſent, ut omnes eo tempore compare

rent: Imperator Carolus V. quoq; eos auditum ueniens, ſalſiſſimè ipſos taxauit: Ecce, inquit, ſæpiſſimè grauiſſimas res propoſui de religione, de defenſione Imperij contra Turcos, & cōſeruatione communis Imperij ſtatus, et nunquam tantam ueſtrûm frequentiam impetrare potui. Iam uerò cùm unica cauſa contra me allata ſit, omnes conuenitis. Sic conſeſſu ipſorum ſe abduxit, ipſos in conſeſſu relinquens.

Diſſenſione orta inter Hiſpanos et Germanos, ignoro qua de cauſa, quidam Hiſpani adeunt Imperatorem Carolum V. à quo inſolenter petunt, ut omnes Germanos ex aula dimittat. Imperator miratus eorum ſtultam & inſolentem petitionem: Bene, inquit, ſiquidem nō poteſtis eos ferre, curabo ut liberemini ab illa moleſtia. Conſtituit eis certum diem, quo iubet ad ſe accedere omnes Germanos in unum locum. Optimi conterranei, inquit, mei Hiſpani petiuerunt, ut uos omnes ex mea aula dimitterē, quia etiā ſum Germanus. Venite igitur abeamus, ne ſimus illis moleſti: & conſcenſo equo, præcedit eos: illi læti, clamantes ſequuntur. Cùm hæc ſic Hiſpani agi uiderent, accurrunt, & ad pedes Imperatoris ſe deijciunt, retinentes equi frenum: orantesq́; propter Deum, ne ſtultam & inſolentem petitionem ægreferat. Et ſic diremta eſt contentio.

Cùm

Cum Heinrico Lutzelburgenſi aliquando equitarunt duo Iuriſconſulti, diſputantes de quadam arce non procul à Bononia. quorum unus defendit eſſe Imperatoris, adducens generalem propoſitionem: Omnia eſſe Imperatoris. alter uerò econtrà, unumquemq; ſuarum facultatum eſſe dominum cõtendebat. Tandem de hac lite conſtituerunt Heinricum Lutzelburgenſem iudicem. Certatum eſt, ita ut uictus ſolueret equum uictori. Cùm uentum eſſet in urbem Bononiam, Imperator conuocatis aliquot, iuſsit ferre ſentẽtiam pro eo qui dixerat, omnia eſſe Imperatoris. Hinc homines docti facetè ſic luſerunt. Alter reſpondit æquum, ſed alter habuit equum. Significatum eſt eo ioco, quòd dicentes æquum improbent propoſitionem: omnia eſſe Imperatoris.

Quidam Doctor Tubingenſis, adeò doctus, ut alij Iuriſconſulti ad eum cauſas deferrent, quando audiebat leges flecti ad commoda potentum, aut uidit legem latam eſſe in commodum eius qui tulit eam, ſicut in Decretalibus ſæpè fecerunt: ſolebat dicere, Das iſt des Schuldtheſſen ků: addendo fabulã. In pago quodam læſerat uacca prætoris uaccã alterius ruſtici: qui accedens prætorẽ, primùm in genere quærit de iure, Si alicuius uacca ab alterius læſa ſit, quid ſit iuris? Prætor reſpondit: quòd debeat ſoluere, quantum intereſt. Ruſticus deinde

addit Minorem: Tua uacca læſit meã. Tunc ille reſpondit: Das iſt das Schuldtheſſen ků, damit iſts ein anders: id eſt, Verùm hæc eſt prætoris uacca, de qua aliter ius interpretandum eſt.

COLL.

Venit Athenas Demetrius, regum ſuæ ætatis florentiſsimus, Antigoni filius, ut Eleuſinijs initiaretur. Venit autem eo menſe, quo fieri Eleuſinia non licebat: quibus attributi erãt menſes duo, Nouember & Auguſtus. Vt igitur regi mos gereretur, nec tamen ſacra pollui uiderentur, inuenta eſt bella ratio, ac lex lata eſt, ut menſium nomina mutarẽtur.

Heydelbergæ quidã legatus habiturus orationem in Cancellaria Palatini, cùm ipſa matrona ſoror Friderici Victorioſi eũ audiret (ſicut erat magnifica matrona) ſtans ipſa cum gynæcio ex altera parte: ipſe perterrefactus initio orationis ſuæ, ex terrore edidit crepitũ. Virgines hoc audito, incipiebant ridere. Ille uerò ut factum diſsimularet, & pudorem abſtergeret, dixit: Domina, celſitudo tua curet, ut circumeat per circulũ (ſicut illos aulicos oportet habere multa in promptu) poſtquã ordo ad me redierit, ego quoq; non prætermittã ea, quæ mei officij erunt. Et ſic poſtea pertexuit orationem ſuam. Hæc fuit iocoſa eluſio.

Tubingæ quidã præfectus, uir acer, ſolebat eos qui leuioribus de cauſis afferebant querelas iniu-
riarum

riarum, in carcerẽ conijcere, donec illis primus impetus iræ deferbuiſſet, ne affectus admiſcerentur ſuis cauſis. Qua ſeueritate effecit, ut paucæ apud eum lites agitarentur, ſed ciues potius ſponte inuicem controuerſias componerent.

Noſter Imperator Carolus V. eſt expertus multorum negociorum: nemo in aula ipſius ſimplicius ueſtiri ſolitus eſt, quàm ipſe. Patiẽtiſsimè conſueuit omnes audire, & ſingulis manſuetiſsimè reſpondere. Potuit etiam ſignificare offenſionem animi ſui in audiendo. Marchio Albertus epiſcopus Moguntinus petiuerat ab eodem noſtro Imperatore, ut audiret unum ex conſiliarijs, ex aula ab ipſo dimiſſum. Venit itaq; conſiliarius conſtituta die, dixitq́; ſuam cauſam integras duas horas. Elapſis tandem duabus horis, Imperator dixit: Vis aliquid amplius? Ille reſpondit: Nihil, niſi quod expectem T. C. M. reſponſum. At Imperator: Nõ promiſi, quòd tibi reſpondere, ſed quòd tantum te audire uelim. ſicq́; ab ipſo dimiſſus eſt.

Narratur dictum Alexandri Imperatoris: Fumo pereat, qui fumos uendidit. Dicitur autem fumi uenditor, qui uana ſpe lactat homines, & promittendo auxilium, pecuniam aut alia beneficia extorquet: interim clàm eos prodit, & malignè deſert.

Talem impoſtorem idem Imperator fumo combuſsit.

DE TYRANNIS.

Lucanus nominat Alexandrum prædonem, ſic inquiens: Hîc iacet fœlix terrarum prædo.

Non rectè dicit, quamuis poetica licentia eſt cõceſſa. Nam quãdo adoleſcẽtes legũt nõ præmoniti, multũ errãt, detrahentes politico ordini dignitatẽ.

Deſcriptio tyranni, à Catullo.

— Tantum tibi gaudium in omni,
In quo aliquid ſceleris eſt. —

Eſt terribilis deſcriptio tyranni.

Ad generũ Cereris ſine cæde & uulnere pauci
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

Poeta ex naturali luce, ipſa experiẽtia edoct⁹, hos uerſus expreſsit, pulcherrimè conuenientes cum dicto Chriſti: Qui gladium acceperit, gladio peribit.

Serpens niſi deuorauerit alterum ſerpentẽ, nunquam fit draco. ὄφις ἀν μὴ ὄφεις φάγοι, οὐ μὴ γενήσεται δράκων. *Aeſchines uoluit tollere Demoſthenem: ita Romæ multi uolebãt ſublatũ Ciceronẽ, & utebantur inſtrumento Clodio, qui erat factioſus.*

Tyranni apud Senecam deſcriptio.

Fides, & pietas priuata, bona ſunt: Reges, quò uolunt, eunt. Intelligit Reges non eſſe alligatos ad leges, ſed omnia impunè eis licere.

Seneca.

Iniuſtus eſt, qui depoſitis armis mentem armatam

tam retinet. Ariſtoteles: Vicioſa democratia eſt ἐσχάτη τυραννίς.

COLL.

Philippus, poſtremus rex Macedonicus, cæpit filios & filias omnium à ſe interfectorum, & poſtea interfecit eos. Id mouit Theoxinam Theſſalicā matronam, ut præberet uenenū filijs & filiabus, ne uenirent in manus tyranni.

Deſtructio Sydonis & Tyri.

Ochus rex Perſicus deſtruxit Sydonem: quanquam apparet ex Prophetis, quòd iſtæ duæ urbes Tyrus & Sydon antea ſint oppugnatæ, & captæ à regibus Syriacis: tam magna deſtructio ſecuta eſt per Ochum, qui ante Darium fuit ſæuus tyrannus. interfecit multitudinem triginta millium hominū. Alexāder ſex menſibus Tyrum oppugnauit, cuius incolæ quamuis mirabilibus modis ſe defenderint in mari, tamen eam tandem cæpit & deſtruxit.

Herodis tyrannis.

Herodes triginta annos geſſerat bellum, cùm naſceretur Ioannes Baptiſta, & interfecerat florem huius populi. Illam lanienam uiderant parentes Ioannis Baptiſtæ.

Vrit maturè, quod uult urtica manere.

Scribitur de Lacedæmonijs, quòd interfecerint filium regis puerum, cùm uidiſſent eum effodere

effodere oculos auiculis. Hinc enim Lacedæmones iudicauerũt naturam fore tyrannicã: & si regnaturus esset, futurum esse crudelem in ciues.

Rabies oratorum.

Demades dixit, oratores esse alijs hominib. serpentes, sibi inuicem uiperas: id est, oratores necant alios homines, à quibus non necãtur, sed ipsi se mutuò interficiunt. Sic ipse Demades fecit decretũ contra Demosthenem, & sororis Demosthenis filius fecit decretum ut Demades pelleretur. Antipater pater Cassandri postulauit sibi dari Demosthenẽ, ut interficeretur. Demades interfectus à filio Antipatri, scribente decretum alio oratore, Demosthenis (ut iam dictum est) ex sorore nepote.

Pœna tyranno digna.

Alexandrum Phereum sua coniunx cum fratribus interfecit: qui cùm insueret homines in pellib. luporum, & adigeret canes, ut ipsos lacerarent: tamen tanta fuit eius uigilantia, ut ciues non potuerint conuenire ad capienda consilia de eo interficiendo. Pernoctauit semper in turri, & uigiles neminem nisi coniugem ad ipsum admiserunt. hæc autem de die suos fratres in turri abscondit: et noctu, cum ille iam dormiret, uocauit fratres ut ipsum interficerẽt. Qui cùm primò perterrefacti hærerẽt, ibi ipsa inquit: Nisi ipsum occideritis, excitabo eũ

ut

ut uos occidat. His uerbis moniti, ipſum ſtrangularunt. Dux quidam etiam talia faciẽs, eſt perfoſſus.

Pictura tyranni.

Demoſthenes pingit Ariſtogitonem circumeuntem in foro, et uibrantem ſpiculũ ceu ſcorpiũ, exerentem caudam inſidiari ciuibus, & circumſpectare quem feriat, & aliqua calumnia opprimat. Deinde qui cum nullo ciue ullius officij ſocietatem habeat, ſed cum illis uiuat, quos apud inferos aiunt aßidere, impijs uidelicet cum inuidia Furijs, et alijs peſtibus.

Regni Cyclopici pictura.

Vlyſſes interrogat, quale regnum eſſet Cyclopum? reſpondit Silenus: νομάδες, ἀκούει οὐδεὶς οὐδενὸς: id eſt, uagabundi, ubi nullus alium audit. Sicut in quodam regno accidit controuerſia, ubi quidam paſtores non uoluerunt habere Superintendentes, allegantes textum: Sitis ſicut pueri. unde conſequi putarunt, omnes debere eſſe pares.

Phocæ tyranni pœna.

Phocas interfectus eſt ita, ut detruncata ſint ei brachia et pedes. & ſic iacuit diu, ut duriter excruciaretur, nec citò mori poſſet. Ita Deus ſeruat talionem.

Piſonis tyrannicum factum, eiuſdemq; tragica mors.

Seneca ſcribit de Piſone tyranno Hiſpanico, quòd

quòd interfecerit trecentos subditos, posteaq; incesserit per cadauera, dicens hoc regium esse. Sic Piso postea sibi consciuit mortem. Cum esset accusatus coram Tyberio, dixit, se, quæ fecisset, fecisse iussu Tiberij, quem ad hoc libellum scripsisse finxit: cui libello incumbens, mortem sibi cõsciuit.

Præmia societatis tyrannorum.

Aratus præstantißimus princeps, fuit familiaris Philippo Macedonico posteriori: qui postea dedit ipsi uenenum, quod paulatim eum extinxit. Ille uero cùm mane uomuisset, uidens uomitus sicut uenenum, dixit: ταῦτα τῆς φιλίας τίμια τυραννικῆς: id est, hæc sunt præmia amicitiæ tyrannicæ.

Tyrannis & calamitas in Turcico regno.

Narrauit Dominus Iulius Pflůg, se audiuisse ex legatis Austriacis, qui cum essent excepti hospitio ab Imbre Bascha, quem Solymannus interfecit, & colloquerentur de forma Imperij, interrogauit Imbre Bascha, an homines in Romano imperio haberent proprias facultates? Legati dixerũt: Reges nostros habere sua certa dominia, & reliquos subditos nobiles: & magnates pleno dominio possidere suas facultates, & alia im quibus haberẽt dominium utile, ut feudalia: & nõ licere dominis eripere, quæ uelint. Sedit Imbre Bascha cogitabundus, tandẽ sustulit oculos: Ego, inquit, quotãnis recipio

cipio nomine Domini mei ſex tonnas auri, unde oportet numerare ſtipendia: ſed quando morior, nõ ſcio an obulus ſit peruẽturus ad meos hæredes. Tale eſt regnum Turcicũ: eſt tyrannis & barbaries.

Vindicta tyrannica.

Dux quidam proprium ſuum fratrem necauit fame, impoſitum cancellis ad arduam domum: qui die tandem nono fuit mortuus, in maximis uociferationibus, audiente populo. Hæc eſt uindicta tyrannica, ut Plutarchus ait: id eſt, propoſitio conceſſa, quod tyrãno licet interficere patres, fratres, & propinquos, quia diabolus iſtos regit.

Rudis eſt tyrannus, qui pœnam morte exigit, ait ille in tragœdia.

Phocas prius interfecit filium & filiam. Deinde coniugem Mauricij Imperatoris: deniq; interficit ipſum Mauricium.

Tyranni deterrimi, & Caligula filius boni uiri Germanici degener.

Nero, Caius, Caligula, & Heliogabalus, fuerunt deterrima monſtra in toto terrarum orbe, parricidijs, confuſione libidinum, & alijs peccatis infinitis contaminati, quæ omnia uix aliquis enarrare poſſet. Caligula fuit optimi uiri Germanici filius. Quando Auguſtus adoptauit Tyberiũ, non uoluit eũ adoptare, niſi hic prius adoptaſſet Germanicũ,

ad quem poſtea propter eximias eius uirtutes uoluit transferri Imperium. Hic Germanicus primò domuit Germaniam: cuius coniunx fuit Agrippina, ex qua filium genuit Caligulam, ad quem propter uirtutem patris peruenit Imperiũ. ſed poſtea adeò à paternis uirtutibus degenerauit, ac talis beſtia factus eſt, ut uoluerit eſſe Deus, & ſtatuã ſuam Romæ in templo iuxta Iouem Capitolinũ collocauerit, tanquam Ioui aliquid ſuſurrãtem in aurem: cui ſacerdotes ſacrificia offerre iußit.

Dionyſij filij tyrannica facta, non manſerunt impunita.

Dionyſius tyrannus obiurgauit filium ſuum, corrumpentem filias, & coniuges ciuium. At ille: Tyranni filius nõ eſſem, niſi iſta facerem. Debuiſſet nebulonem laqueo ſtrangulaſſe. Sed pater nihil aliud reſpondit, niſi hoc: Iſta faciens, non habebis tyranni filios. Et ita accidit, ut in exilio poſtea moreretur. Fuit itaq; magna indulgentia patris, non cohercentis, & ſeueris pœnis punientis filium.

Cuidam nobili ante paucos annos obuiam uenit ruſticus, geſtans pennas gallorum in pileo. Nobilis petit pennas. Ruſticus inquit: Mi frater, ſi hoc officio tibi gratificari poſſum, libenter tibi tradã. Nobilis ebrius indignè ferens quòd ipſum fratrem uocaſſet, emittit globum ex bombarda, & ſic ru-

sticum interficit. Tales sæuas bestias reddit superbia & insolentia, cùm stulta persuasione nobilitatis et opulentiæ. Cum maxima uirtus, hoc est uera nobilitas sit, humilitas, & conseruatio proximi.

Tyrannorum consultationes & familiariates, bonis perniciosæ.

Dionysius cum uellet statuas in templum collocare, inquisiuit qui essent optimi statuarij? Respondit quidam, eos qui fecissent statuas Tyrannicidarum Athenis: significans, tyrānum esse tollendum: Sed fuit illi exitio ea uox.

COLL.

Nemo unquam in Imperio quicquam effecit sæuitia, præter unum Syllam (quod est apud Appianum, & alioqui nullibi scriptum reperitur) qui etiam hominibus sæuis & barbaris imperauit, apud quos lenitate & mansuetudine nihil efficere potuit. Quare apud illos seuerior disciplina necessaria fuit. Hic dixit, se uidisse aliquādo rusticum exercentem operas suas, quem cum pediculi, quibus scatebat, morderent, coactus est exutis uestibus, & relicto labore, inquirere pediculos. Cùm uerò rursus accederet ad operas, cœperunt denuò, ut antea, pediculi eum molestare, ita ut sæpius eum à labore abigerent. Tandem cum nihil se proficere uideret, coniecit uestes in ignem, & combußit. Sic dixit se

nulla ratione suos efferos populos cohercere posse, nisi summa asperitate uteretur.

COLL.

Quidam Episcopus ad Rhenum, omnes paupe res ad se uenientes, & eleemosynam petentes, concludebat in unam domunculã, quam deinde incendebat. Cumq; illi miseri homines alta uoce clamarent, dixit: Audite uocem murium. Verùm, diuina uindicta sic miraculose ordinãte, Episcopus deinde à muribus est arrosus. Cum autem nõ posset ingruẽtem ad se murium copiam arcere, curauit sibi ædificari turrim in medio Rheni. Facta hac turri, in eam migrauit: sed ne sic quidem pœnã diuinam effugere potuit. at mures transnatarunt Rhenum, & eum interfecerunt. Vestigia illius turris hodie, iter in illis locis facientibus, ostenduntur.

Ante paucos annos huc scribebatur, esse quendam nobilem, qui euulsione dentium pecuniam à suis miseris subditis extorqueret. Capiebat enim eos, ac primò unum dentem euellebat, minitans, ni tantum pecuniæ darent, quantum postularet, se reliquos omnes dentes ipsis extracturum. Hoc planè est barbaricum, Cyclopicum, & tyrannicum: hoc est cõcutere, & concußio seu extorsio, quæ fit per uim. Illi sunt crudeles in suos, sicut de Lacedæmonibus dictum est: Domi leones, foris uulpes. Sic isti ἀγραυλόφαγοι (ut seipsos nominant) in suos sunt leones,

leones, id eſt, ſunt crudeles: & in hoſtes ſunt timidi et fugaces. Nam Lacedæmonij uerè fuerunt genus hominū uulpinū, & lupinū: id eſt, ſæuū & aſtutū.

Quidam præſtans uir, uirtute, prudentia, & alijs uirtutibus ornatus, qui fuit in Cæſaris exercitu, quando obſeſſum fuit Tunethū, dixit mihi, uerſus Occidētem eſſe miſerrimum hominum ſtatum, nullos ordines, nullas eccleſias, nulla ſtudia literarū, nullos ſenatus: ſed unū tantū eſſe in urbe qui habet ſua prædia, et omnia regit ſine legibus, ad nutū ſuū. Talis ſtatus in politijs, eſt tyrānis. Et cū interrogarē de domeſtica uita, reſpōdit, eſſe prorſus nauticam uitā: cibū capiūt in terra, nō ſecus atq; ſues.

C O. L L.

Ciuis Haganēſis nomine Schmaltz, miſſus legatus ad Turcā, affirmauit Turcicū Imperatorē quæſiuiſſe de Luthero, quot annorū eſſet? Cum ei reſpondiſſet, eū eſſe annorū quinquaginta. ait ille: Vellē ipſum eſſe iuniorē. habiturus eſſet me beneficū Dominū. Reſpōdit Lutherus, ſigno crucis facto: Deus me tueatur à tali benefico Domino.

Narrant Procopius & Aegeſippus de Theodorico rege Gothorum, quòd cùm interfeciſſet Boetium, & eius generum Symmachum, uiros conſulares, propter futilem ſuſpicionem affectatæ libertatis: hanc cædem tantam mœſticiam eſſe ſecutam, ut inter paucos dies exanimaretur.

Episcopus Saltzburgensis, quendam rusticum, à quo captus fuerat ceruus, uiuum insuit in corio cerui, ac in eundē immisit canes, ut eum lacerarent. Illud suppliciū per se est maius iusto: præterea additur singularis species atrocitatis, qua delectatur, unde tamen nihil ei lucri accedit.

Cum mandasset rex Astyages, ut Harpalus capitaneus ipsius interficeret puerum Cyrum: resciscēs ipsum fouisse eū, & clàm abduci permisisse, interfecit capitanei filium, quem dedit patri comedendū. & postea filij caput, brachia, & quædam alia membra iubet proferri, & patri mōstrari, dicēs: Quomodo tibi ista placent? Respondit: Quicquid facit rex, illud mihi placet. Sed postea scripsit Cyro, ut istam iniuriam ulcisceretur: qui uenit, & tyrannū interfecit.

Tyrannis erga Ecclesiam.

Regi cuidam exhibuerunt quidam spectaculum. Cùm igitur uenirent in illud conclaue, in quo rex sedebat in conuiuio cum suis, & dicerent se exhibituros Comœdiam, & collocarent in medium tres arculas seu pyxides, statim deinde effugerunt. Rex putat eos foris cætera adornare, quibus opus erat in tali actione, aut uestes mutare. Et cùm longius differrent reditū (subduxerant autem sese, ne comprehensi pœnas darent) iubet rex aperire ordine arculas: in quarum prima fuit imago Christi alliga

ti

ti columnæ, quæ cædebatur uirgis & flagris à rege. Significabant illo figmento Ecclesiam, & doctrinã uerã à rege crudeliter opprimi. In secunda arcula erat eques, qui agitabat equum conculcantem miseros homines. Significabant autem esse regnum tale, in quo opprimerentur pij homines, & pauperes, in quibus nulla ratio subditorũ egentium & pauperũ haberetur. Tertia arcula significabat œconomicum regimen regis: quia in ea sedebat rex in conuiuio sui gynæcij.

FINIS.

EPIGRAMMA DE STATVA Danielis, à Ioanne Stigelio compositum.

Hæc quicunq; legis Danielis scripta Prophetæ,
Qui tibi de Christo nuncia uera canit:
Aspice Regnorum seriem, & titubantia fata,
Quæq; abijsse diu, quæq; futura docet.
Aspice decidua uix stantem mole Gigantem,
Quàm titubat fragili languidus ille pede.
Scilicet occiduo declinant omnia mundo,
Actaq; ad extremum fabula spectat opus.
O` quicunq; cupis uenientem cernere Christum,
Iudicium expectans disce timere Dei.

Septem principes Electores, his uersibus continentur: quorum priores ecclesiastici, cæteri uerò politici sunt.

Moguntinensis, Treuirensis, Coloniensis,
Atq; Palatinus Dapifer, Dux portitor ensis:
Marchio præpositus Cameræ, pincerna Bohem⁹,
Romanum regem statuendi dant tibi legem.

Regulæ uitæ pro studiosa iuuentute, à Ioanne Stigelio traditæ.

Viue tibi, stolidæq; caue commercia turbæ,
Consultum uitæ si cupis esse tuæ.
Nil facias, fieri nisi quòd debebat honestè:

Sitq;

Sitq; tuæ uitæ regula certa Deus.
Nec famæ rebus temerè te ingesseris ullis,
Ni sinat officij causa probanda tui.
Congressus caueas, nisi cùm tua functio poscit:
Illi autem placidi sint simul, atq; breues.
Quâ potes officijs orna, nec commoda specta:
Pro meritis reddi gratia rara solet.
Præcipuè caueas ulli nimis esse sodalis,
Hic iacet in uiridi frigidus anguis humo.
Nunc ego te iubeam cædem uitare minantes:
Quos tibi coniunxit spes bona, semper ama.
Dulce quidem certè est, & amici nobile nomen:
Sæpè sed hic etiam crimen adesse solet.
Limina præcipuè fuge suspiciosa potentum,
Crede mihi hæc fuco gratia rara caret,
Cautus ut euitat blandas Syrenas Vlysses:
Illecebris aulæ ne capiare, Vale.

Eiusdem:

Qui sapere, & durum traducere molliter æuum,
Et uacuum sceleris pectus habere cupis:
Res age, iusticiæ memor: & qui cunctat gubernat,
Omnia præsenti crede regenda Deo.
Disce & fortunam placidè superare ferendo,
Atq; animum fortis spe melioris ale.
Suggerit ingenuas animo patientia uires:
Vincere felici spes ratione potest.

Alia regula uitæ, à Paulo Cherlero Elsterb.

Vt tibi toto
Rideat æuo
Vita beatæ
Plena ſalutis:
Exue culpam,
Indue Chriſtum,
Dilige caſto
Numen amore.
Poſtea cauta
Mente caueto,
Ne tibi pectus
Occupet error.
Ritè labore
Fungere iuſſo:
Auſpice Chriſto
Perfice cuncta.
Sors ubi triſtis
Venerit olim,
Pectora uerbi
Robore fulci.
Sic tibi dulcis
Vita fauebit,
Aurea donec
Ibis ad aſtra.

LIBELLVS, QVO VARIAE TAM SACRArum literarum quàm prophanarum historię, tanquam in Calendario, iuxta mensium ordinem, ex lectionibus D. Philippi Melanchthonis, & quorundã aliorum doctorum uirorum, distributæ & collectæ sunt à

IOANNE MANLIO.

AD LECTOREM,
Samuelis Holtzachij Basiliensis Carmen.

Tempora percurrunt hæc scripta uolubilis anni,
Et quædam certis gesta diebus habent.
Hæc quoq; diuino referēte Melanchthone scripsit,
Plurima quæ solitæ pondera laudis habent.
Cū sint grata scholis dixit quæcunq; Melāchthon:
Vana quid ulterius fundere uerba iuuat?

IANVARIVS.

X. Ianuarij. *Anno mundi 3335. urbs Hierosolyma ab exercitu regis Babylonici Nabuchodonosor obsessa est: durauitq; obsidio duodecim menses, etiam fame & pestilentia miserabiliter necante inclusam multitudinem Iudæorũ: donec tandem urbs capta, unà cum templo direpta et exusta est, & populus in triste exilium abductus.*

COLL.

XII. Ianuarij. *Est dies mortis Maximiliani Imperatoris, qui in superioris Austriæ oppidulo Vuels obijt: maximus princeps, ac uerum Aemylij illius magni (cuius nomen referebat) imò sapiẽtiæ prudentiæq; suo seculo unicum exemplũ. Cuius cadauer ex testamento in Noua ciuitate loco natali, regio more, & cõmuni omnium luctu conditum fuit, anno 1519.*

XXVIII. Ianuarij. *Est dies mortis Caroli Magni, & Othonis Tertij: qui etiamsi non eodem anno, tamen eodem die sunt mortui. Carolus Magnus anno Christi 814. ætatis uerò 71. Imperij 14. regni 46. mortuus: Otho Tertius uerò plus centum annis post ipsum uita defunctus est.*

FEBRVARIVS.

III. Februarij. *Est dies Blasij, id est Basilij (nã quẽ Germani Blasiũ uocãt, idem est qui*

Latinis & Græcis Basilius dicitur) qui fuit episcopus in Cæsarea Cappadociæ, natus ibidem ex nobili patre Basilio, & matre Emmalia: sicut olim nobilitas habitare solebat in urbibus. Fuit coætaneus & amicus singularis Nazianzeni, qui ipsi funebrẽ orationem scripsit. Illi duo, Basilius & Nazianzenus, fuerunt præstantissimi in Ecclesia Orientali, & in eadem propagatores excellentissimi doctrinæ de filio Dei contra Arrianos: propugnauerũt symbolũ Nicenũ, & fuerunt in magna autoritate. In primis uerò nullus scriptor Ecclesiasticus in tota Græca lingua est, qui rectius loquatur quàm Basilius. Iste Basilius est institutus in patria, dum fuit Florens episcopus: postea missus est ad alia celebriora loca. Fuit auditor Libanij, præstantissimi oratoris. Postea uenit Athenas, ubi pepercerunt ei ne illos ludos depositionis cum eo exercerent (ab eo enim tẽpore durauit ritus et cõsuetudo illa depositionis studiosorum: de qua fertur, quòd olìm adolescentes ducti sunt in balneum, & exagitati, postéq; recepti.) Venerunt ad eum fratres, Petrus et Gregorius Nyssenus (hic fuit episcopus Nyssæ, & scripsit libellum de anima, qui adhuc extat) & abduxerunt eum ex cathedra, iusseruntq́; seruire Ecclesiæ. Ita redijt in patriã, & factus est Lector collegij in sua patria. Ibi incidit simultas inter ipsum & episcopũ, sicut sunt res humanæ. Quanquã fuit bonus

bonus homo et episcopus Cæsariẽsis, tamen habuit etiã aliquid humani: ut nihil humani est perfectũ, sicut dicitur: Nõ est iustus in terra, qui nõ aliquando peccet. Gregorius Naziãzenus dicebat, Basiliũ non uoluisse cũ suo episcopo contendere, sed ipsius consilio usum secessisse. Habuit itaq; deinceps cœtus scholasticos in suo prædio hæreditario, quod cõuertit in scholam, ubi uixerunt unà in studio. Illo tempore, cùm esset liber, sumpsit tempus ad peregrinandum. Dicit se peragrasse Asiam, & uidisse ecclesias Palæstinas, & Constantinopolitanam, ut inquireret testimonia de doctrina. Addit, se didicisse summam doctrinæ Christianæ à sua nutrice, quã affirmat fuisse auditricem Gregorij Neocæsariensis clarißimi uiri, cuius confeßio extat scripta contra Samosatenum. Postea reuocatus, factus est episcopus Cæsareæ. Eodẽ tempore ille ipse uoluit eum sibi subrogari, qui prius fuerat eius æmulus: & qui antea prægrauauerat eum, tunc tribuit ei testimoniũ eruditionis. ἀκεσταὶ δὲ φρένες ἐσθλῶν, inquit Homerus. Imperator Valens tũ persequebatur rectè sentiẽtes de filio Dei, & tuebatur Arianos, ita ut fuerit tunc Ecclesia satis miserabiliter dilacerata. Valentinianus tuebatur rectè sentientes, & fuit amicus Ambrosio. In oriente regnabat Valens, frater Valentiniani, qui fauebat Arianis, & pellebat rectè sentiẽtes. Hunc igitur Cæsareæ ingredientẽ in

templum, Basilius iußit egredi. tanta fuit in eo mágnitudo animi. Verùm postea rursus à Valente fuit decretum, ut exiret in exilium: sed præfectus quidã intercesßit pro eo, ut latêret. Valens postea à Gotthis in fugam actus, abdidit se in casam, & sic combustus est. quod periculum ipsi prædictum erat à sancto uiro, dicēte: Vade, tu peribis. & sic accidit.

Scripsit profectò Basilius accuratius & melius quàm omnes alij, contra Arrianos: defenditq; doctrinam de filio Dei, quòd sit ὁμοούσιος patri. Dicit quidam Arrianus, Basilium & Gregorium Neocæsariensem non antecelluisse cæteris doctoribus, ut posßit Athanasius prior uideri collatus ad istos, quod est uerum. In primo capite Ioannis disputat, quare filius Dei dicatur λόγος: quia genitus est cogitatione. Refutauit etiã Nouatianos, qui in Occidente sic nominati fuerũt, uel in Græcia καθαροί, qui dixerunt lapsos post pœnitentiam non posse iterum recipi aut redire ad pœnitentiam. Contrà istos scripsit luculentam orationem in narratione de filio prodigo, ubi ait: Trahit Deus, sed uolentē. Reliquit multa testimonia de Trinitate: nam oportet bene confirmatum fuisse de Trinitate.

MARTIVS.

VII. Martij. Narratur fabula de Thoma Aquinate, qui mortuus est anno à nato Christo 1274. septimo Martij, quòd conspecta sit hæc spe-

cies

cies ea ipsa hora qua mortuus est. Visum esse Thomam ipsum in usitata cathedra legentẽ, & ingressum esse Paulum Apostolum in auditorium. Hunc cùm interrogaret Thomas, rectè'ne interpretatus esset ipsius scripta? respondit Paulus: Rectius cæteris omnibus: & tantũ ipsum percepisse ex suis scriptis, quantum in hac uita intelligi posset: sed nunc eum secum iturum esse in cœlestem scholã, ubi maior lux fulget. atq; ita cùm Thomas cum Paulo ex auditorio egrederetur, & monachi utrunq; retinere conarentur, ambos euanuisse fingitur. Postea cõpertum est, Thomam eadem hora mortuum esse. Credibile est, consultò fictam esse hanc narrationẽ à quodam discipulo seu auditore Thomæ, præceptorem suum magnifaciente. Manifestum est, doctrinam Thomæ in multis materijs à Paulo dissentire. Iubet enim Paulus probare spiritus an ex Deo sint, quod præcipuè iudicari potest ex dogmatibus. Scribit alicubi, mortem Christi fuisse sacrificiũ pro peccatis ante eum factis: postea oblationem in missa sacrificium esse pro peccatis sequentibus. Præcipuè etiam confirmauit ἀρτολάτρειαν, cùm Papa Vrbanus Quartus circumgestationem instituerit. Et sunt alia multa tetra eius errata. Ac moles librorum, & uitæ eius breuitas ostendunt ei defuisse diligentiam, & iudicium. Vixit tantum quinquaginta annos, & scripsit magnos

aceruos

aceruos librorum. Sed apparet, pleraq; ex alijs descripta & consarcinata esse: & oratio non solum squalida est, uerùm ita confusa, ut sæpè non intelligatur. Negligentia autem in exponendo, significat temeritatem in pronunciãdo. Quare certißimum sit, Paulum ei non tribuisse honorificum illud testimoniũ, quod in somnio illo seu fabula narratũ est.

XXV. Martij. Hoc die Dominus noster Iesus Christus, filius & λόγος æterni Patris, assumpsit humanam naturam in uirginis utero. Eodem die post annos triginta tres, filius Dei Dominus noster Iesus Christus est factus pro nobis uictima in cruce. Dicitur, eodem die creatos esse Adam & Euam: quod potest esse. Et scriptũ est, tunc uesperi ambulasse filium Dei in paradiso. Res profectò mirabilis est, quòd Deus nos isto modo uoluit saluare: uidelicet misso suo unigenito filio, qui legi satisfaceret. Ita cogitate, hac septimana initiũ fuisse mundi: & hodie inchoatis annum mundi 5521. Hæc scire, est diligentia digna homine. nam filius Dei seruauit discrimina dierum: itaq; et nos discendi causa, etiam dierũ discrimina cõsideremus. Hæc dicta sunt anno à nato Christo millesimo quingentesimo quinquagesimo nono.

XXXI. Martij. Vltimus dies Martij, est dies mortis Hieronymi Stridonensis. Dicitur autem Strido, uel Stridonium, ab Istro. Ister autem dicitur,

citur, ut ego credo à Germanico Oster, id est Orientalis: quia Ister seu Danubius fluit ad Orientem. Sed Strido alind oppidum est in Istria. Est autem Istria in Illyrico, seu pars Illyrici. Illyricum nomen factum ab Illyri flumine, ubi fuit Strido. Fuit porrò hic Hieronymus ex gente Heneta, seu Vandalica: quæ est antiqua gens, & latè dominatur, sparsáq; est per Illyricum, Poloniã, Rußiam, & magnã partem Germaniæ. Ptolemæus inquit: Heneti sunt pars Sarmatarum. Sarmatæ autem, seu Sauromatæ dicuntur à Sar, qui fuit dux exercitus. Ista historica considerate: nam iucundum est.

Et pius est patriæ facta referre labor. In oppido Stridone fuit natus hic Hieronymus. Vixit in Italia, ubi didicit Latinam & Græcam linguam: in Asia uerò Hebræam. Estq; optimè de Ecclesia meritus, præcipuè illa translatione ex fontibus Hebræis in linguam Latinam. Transtulit enim libros Moysi, Samuelis, Regum, Palipomenon, Prophetarum & Psalmorum. Nostri Psalmi, qui sunt in Biblijs usitati, sunt uersi ex Græco. Credo etiam quòd uerterit prouerbia Salomonis, Ecclesiasten, & Cantica canticorum: ista est bona uersio. ita Hieronymus est cõseruator linguæ Hebrææ. Si ipsius translatio non conseruasset linguam Hebræam, iam nõ haberemus eam, et hanc Iudæi à nobis discunt. Fuit igitur doctus Hieronymus, audiuit doctißimos ho-

mines, & nauauit ecclesiæ bonā operam: ideò debetis eum magnifacere, non contemnere ipsum, sicut aliqui faciunt. Translatio illius magnifacienda est, licet aliquid uetustatis resipiat. Dicat aliquis: ipse sæpè errauit. An tu nihil erras? hoc non potest fieri in loquendo, ut non interdum improprie loquamur, etiā cum singulariter uolumus efferre nostras cogitationes. Homines eloquentißimi & felicißimi, uberrimiq; in dicendo, natura sculpti & facti ad decus eloquentiæ, intelligunt & experiuntur hanc difficultatem. Ideo debemus boni consulere lapsus aliquot magnorum hominum, quos nō potest natura hominū cauere. Interdū enim & bonus dormitat Homerus, inquit Horatius. Hic bonus senex est mortuus ultimo die Martij, anno ætatis suæ 91. Cogitate eum modestè temperanterq; uixisse, cum ad tantam senectutem peruenerit. Cum esset iunior, fuit Romæ. postea Damasci fuit scriba seu notarius, ideo pingitur sicut Cardinalis: quanquam tunc non fuerit ea Cardinaliū dignitas, quæ nunc est. Vixit magis ex beneficijs locupletum ciuium, quibus respondit ad multas quæstiones, ex sacris literis desumptas, quibus itē dedicauit uersiones et enarrationes, quàm ex certis redditibus. Est autem mortuus anno à nato Christo 420. Iam itaq; à morte ipsius effluxerūt anni 1130. Vos legite eius uersionem, quæ est bona: cui adiungite postea uice inter-

interpretationis Germanicā Lutheri uersionem. Augustinus præcisè decimo anno pòst eum mortuus est: id est, anno 430. cum esset egressus annum septuagesimumsextum. Mortuus est autem Hieronymus in Bethleē, quò secesserat, ut effugeret multorum sycophantiam: quare procul iuit in Asiam, ibiq; cōsenuit (ego nusquā esse alibi malim, quàm in illo loco) & fuit ibi familiarißimus Epiphanio, cū quo quotidie per literas collocutus est. sæpè etiā solebant conuenire: sicut et ipse Hieronymus dicit, eum sibi fuisse familiarem. Vixit eodem tempore Nazianzenus in Cappadocia, quem Hieronymus dicit se interrogasse, quid sit sabbathum δευτερόπρωτον, quod in Luca est capite sexto. Pono casum, quòd incidisset dies Paschatos in diem sextū, & proximè sequens dies esset sabbathum. illud sabbathum proximū erat δευτερόπρωτον: quia inchoabat septimanam. Hieronymus dicit Nazianzenum sibi respondisse: In concione audies, ibi nō poteris mihi contradicere. Ita per iocum dixit, quod hodie seriò multi imitantur. Fuit enim quidam lepos illorum hominum, in genere fatentium se quædam ignorare: fuit dulcis familiaritas inter illos uiros. fuit igitur Hieronymus in Bethleem tanquā in collegio ecclesiastico (wie in eim stifft, ut sunt apud nos) ubi habuit bibliothecam, & fuit instructus rebus necessarijs. Hæc dixit Philippus anno 1550.

APRILIS.

XXI. Aprilis. *Dies eſt natalis urbis* Romæ, *ſeu initium quo inchoata eſt urbis* Romæ *cõditio, uel quo die ſunt eius mœnia extructa, quo tempore fuit feſtum Paſchæ.*

XXIII. Aprilis. Dies eſt Georgij. *Tres ſunt equites in cœlo, Georgius, Martinus, & Chriſtus, qui uectus eſt aſino. Dicunt autem Georgium fuiſſe martyrem Cappadocum, qui locus eſt in Armenia. Hodie credo Armenios reſiſtere Turcis. Nulla pars Orientis habet eccleſias ordinatas, in quibus hoc tempore plus eſt ſtudiorum, præter gentem Armeniorum. Armenij enim primò amplexi ſunt Euangelium, ita ut aduerſarentur Diocletiano & Maxentio, & defenderent paſtores cõtra illos tyrannos. Doctrina etiam quæ nunc eſt in noſtris Eccleſijs, uenit ad eos. Vngarus quidam, qui aliquando fuit in Armenia, dixit, quòd diſcant ibi Græcam linguam, ſicut noſtri Latinam in ſcholis. Illa hiſtoria quæ habetur de Georgio, eſt fabuloſa. Vnde autem ſint iſtæ fabulæ de Georgio, Chriſtophoro, Catharina, incertum eſt. Poteſt fieri, quòd fuerint inepti imitatores, qui plura affinxerũt ſtultè, quibus fuerit uoluptas ſic deludere populũ, enumeratis miraculis illorum ſanctorũ: ſicut hodie fit in Italia, ubi habent impuriſsimas & obſcœnas fabulas de Maria, quæ apparuerit monachis. Noſtri*

monachi

monachi fuerunt fatui, & asini magna ex parte: sed nihil potest cogitari sceleris, quòd nõ sit in Italicis monachis. Christophori fabulam narrat Apollinaris, uir ualde eloquens, & bonus poeta, quod ostendit eius Psalterium lectu ualde iucundum: annumeratur ijs qui suo tempore ualuerũt ingenio. Fuit amicus & coætaneus Basilij, ac Gregorij Nazianzeni. Credo eum adolescentulũ uidisse Cõstantinũ. Scripsit autem Christianis multas tragœdias & comœdias, sumpsitq; exempla martyrum, quibus addit poemata. Hoc ideò fecit, quia fuit coætaneus Iuliani Apostatæ Imperatoris, qui prohibuit publico decreto, ne in scholis ethnicis instituerentur Christianorum filij, ubi tradebantur tragœdiæ Euripidis, Sophoclis, & aliorum (Christiani interim cogebantur instituere priuatas scholas) quia sperauerat fore, si non essent eruditi Christiani, extingui doctrinam, et religionem consilescere: sicut et aliud fecit decretum, ne Christiani admitterentur ad honores militiæ, uel togæ. Cogitauit, si nõ haberent potentiam, tunc Christianos nullam habituros esse defensionẽ. Huius Iuliani tempore uixit Apollinaris, qui ut Christiani haberent poemata & exẽpla pia, scripsit eis comœdias, & multa pulchra poemata. Tale fuit Christophori cõmentum. Quia Christophorus significat Ecclesiæ concionatorem, qui debet esse grandi corpore: id est, debet esse for

tis, et magnanimus, qui nõ recuset adire pericula. Circumgestat paruũ puerum, id est, Christi doctrinam circumfert: quã ostendit populo, quæ uidetur esse imbecillis. Et magnum pondus immergit illum magnũ gygantem in undas, id est pericula: & circumnatant cum beluæ, id est tyranni. Gerit tamen panem in pera: id est, Deus uult alere concionatores. & senex ipsum præcedit cum lychno in littore, significat uerbum diuinum, & Prophetas monstrantes doctrinam, & exempla: quæ prælucere debeant Christiano concionatori. quòd & alij sancti sæpè similia paßi sunt, & patiuntur. Sic Georgij pictura est allegoria ex imitatione Persei facta. Georgius est imago boni principis. γεοργὸς enim significat agricolam. Illa duo sunt opposita inuicẽ, Agricola & tyrannus, seu Turca. Turca significat propriè deuastatorem, quia etiam imperium Turcarum est uastatio. Sed bonus princeps debet esse γεωργὸς, id est agricola, colens, ornans terram & gentes. Princeps diligẽs in gubernatione, primum curare debet ut iusta imperet, Ecclesias ornet, non nimium expilet populum, eumq; præsidijs legitimis tueatur. Commentũ de Georgio sic se habet. Magnus draco iacuit in Libya ante ciuitatem Sileam, iuxta quam erat stagnũ instar maris, in quo draco pestifer latitabat, qui sæpè populum contra se armatum in fugam conuerterat, & quàm

plurimos

plurimos ciuitatis inhabitatores accedens ad ciuitatis muros, flatu suo infecerat. Quare ciues compulsi, duas oues quotidie ad sedandũ furorem draconi dabant, ne ciuitatis muros inuaderet, & aerẽ inficeret, unde multi moriebantur. Deficientibus ouibus, initum est consilium, ut draconi unica ouis cum adiuncto homine, quem sors tetigisset, sine ullius hominis respectu, attribueretur. Cùm igitur sorte omnium ciuium filij & filiæ draconi darentur, & sors nemini parceret, quadam uice unica filia regis in Libya sortè deprehensa est, & draconi adiudicata. Cùm ea iam ad draconem à ciuibus illius loci educeretur, fortè Georgius illum locum præterequitans, audiuit ploratus & lachrimas illius puellæ, filiæ regis: à qua lachrimarum causas inquirit. quibus auditis, iubet puellam forti animo esse: se enim fore ipsius liberatorem. Draco uerò iracundia commotus properat, ut & Georgium & puellam deuoret. Cui Georgius cataphractus insistens, celerrimo equi cursu occurrit, eumq; longa hasta transfodit. Sic liberatam filiam regis in urbem, cum omnium ciuium admiratione, reduxit ad parentes: à quibus honorificè exceptus, & apud eos contra suam uoluntatem diu retentus est. Cæterùm discedens ex Libya, uenit in illa loca, ubi Diocletianus, & Maximianus imperabant (quo tempore tanta persecutio fuit Christianorũ,

ut in spacio unius mensis ultra septendecim milia piorum hominum sint interfecta) ac fortè incidit in quẽdam ipsorum præsidem nomine Datianum, sub quo pio zelo suam cõfeßionem de Trinitate cõtra Ethnica numina edidit. Præses uerò, audiens taxari idololatriam Ethnicam, bonum illum Georgium capit, & ad martyrium tale ducit. Coniecit ipsum in doliũ, in quo fuerunt inter se oppositæ falces, & nouaculæ, eoq; concluso, deiectus est de excelso monte, ut corpus illis falcibus seu nouaculis laceraretur. Verùm diuina clementia fortiorem se in seruando, quàm improbi tyranni sunt ad persequendum, ostendit: quæ ipsum inter medias falces, tanto cum periculo uolutum, incolumem conseruauit. Tandem uerò, edita confeßione pia, quamuis antea sæpè liberatus ex multis tormentis & afflictionibus, ab eodem præside Datiano est decollatus. In antiquis seu uetustis templis, Christophori imago foris ad turres depicta uidetur: Georgiũ autem intus ad parietes depinxerunt. Quemadmodũ enim Christophorus est speculum boni & pij ministri ecclesiæ: ita Georgius bonum principem, defensorem iusticiæ, & puræ doctrinæ denotat: quorũ hic foris, ille domi & in templis, Ecclesiam tueri & propagare debet. Talis fortunatus & pius iusticiæ cultor, sinceræq; doctrinæ propagator fuit in primis Imperator Constantinus, contra tyrannos

nos illos Maxentium, Maximum & Licinium: à quibus, etsi diu uexatus, & multis insidijs odijsq; multiplicib. sæpè fuerit circumuentus: tamẽ Deus ipsum defendit, & felices euentus inter illas tempestatum turbas concessit.

COLL.

Lectori.

Hic fortè transpositus est dies, quem tu in 24. Aprilis transferto.

XXIIII. Aprilis. Doctißimus & clarißimus uir Bonifacius Amerbachius legũ doctor, professor Academiæ Basiliensis, qui de multorum, præsertim peregrinorum studiosorum studijs bene meritus est, hora secunda Basileæ post meridiem, piè ex hac uita à Christo Saluatore nostro, cui suã animam commendauit, euocatus est, Anno 1562.

MAIVS.

I. Maij. Calendis Maij celebratur memoria sanctorũ Philippi et Iacobi. Philippus uixit Hierapoli, ueteri urbe Phrygiæ, ubi sunt thermæ: quæ fuit celebris, clara & magna urbs. Ille Apostolus Phrygiensis habitauit ibi cum filiabus & sorore, & circa ea loca concionatus est. Plura non habentur de eo, nisi quòd ibi fregerit idolum, in quo fuit horribilis draco (sicut recitatur) nescio qua ratione. nos nõ habemus integras eas historias. De Iacobo plura scribũtur. Iste Iacobus, de quo fit men

tio in hoc festo, est minor Iacobus, qui nominatur frater Domini: quia ex sorore natus est, & fuit ei similis. nam & Christus fuit similis suæ matri. Credibile est enim fuisse similitudinem sororum. Hic Iacobus fuit filius Alphæi. Alter Iacobus nominatur Maior, cuius memoria in Augusto celebratur, & est filius Zebedæi. Familiæ series recitatur propter Euangelij historiam. Maria soror matris Christi fuit nupta initiò Alphæo, qui habuit ex illa Maria filium Iacobum. Postea Maria fuit nupta Cleophæ, ex quo fuit Simeon. Iste uerò Iacobus, Minor nominatus, fuit filius Alphæi, qui mansit Episcopus Hierosolymæ, ibiq; inter cæteros dixit sententiam in Synodo Apostolorum, Act. 15.

Cogitate in qualia tempora uitæ ipsius curriculum post resurrectionem Christi, uel post Pentecosten inciderit. Fuit annos 30 episcopus, et spectator horribilium motuum, quibus iam ruebat Respublica. Decennio post eius mortem, Hierosolyma deleta est. Quando propinqua est periodus seu finis Imperiorum, tunc magnæ confusiones, & perturbationes, ut in quolibet corpore multi magni morbi ante interitum, fiunt. Fuerunt aßidui motus in urbe Hierosolyma, multæ cædes, seditiones, & distractiones factionum, sicut Christus ipse prædicit: Cùm uideritis abominationem, desolationis, id est idolum supra arcam propitiatorij: sicut Caligula

iusserat

iusserat collocari suam statuam in Sanctum sancto rum, in cuius statuæ collocatione et defensione plu rimæ cædes fiebant. Harum miserabilium calamitatũ spectator fuit ille optimus senex Iacobus. Post eum factus est episcopus frater eius uterinus Simeon, qui uixit tempore excidij Hierosolymitani. Postea affectus est extremo supplicio tẽpore Traiani, cùm esset egressus annũ ætatis 120. Illum iußit Deus egredi cum Ecclesia ex urbe Hierosolymitana trans Iordanem, ubi seruatus est. Postea euersa urbe reuersi, habitauerunt in ruinis et casulis. Pulchræ sunt imagines, quomodo Deus inter ruinas regnorum & imperiorum seruet Ecclesiam. Agite gratias Deo, quòd nunc quoq; seruet inter mirabiles ruinas generis humani Ecclesiam. Postea est interfectus Iacobus scelere Pontificum, cùm magistratus Romanus abesset, ac non haberent pontifices ius administrandi gladij: sed illa occasione usus Pontifex, quòd magistratus Romanus abesset, sanctum uirum interfecit. Philippus diu est concionatus antè supplicium: sic Iacobi frater Simeon longo tempore postea interfectus est, fraude cognatorum Iudæorum. Multa monet nos de generibus doctrinæ historia sanctorum. Postea ostendit testimonia conseruationis Ecclesiæ. Quid aliâs est pulchrius cognitione historiarum? Tenebræ sunt in tota uita, sine luce historiarum Apostolicarum. Primò

ab illis discamus doctrinam: sciamus quid docuerint. sicut facit Iacobus, qui pronunciat sententiam in synodo Hierosolymitana. Credimus purificari corda, &c. Secundò cogitemus, quibus temporib. uixerint, & quàm mirabiliter Deus colligat Ecclesiam: imò nõ solum colligat, sed etiam protegat atq; defendat.

V. Maij. Est dies ascensionis Domini nostri Iesu Christi in cœlum: numerando ab eo paschate, quo resurrexit Christus ad hunc diem. Nam 25. Martij passus est, 27. Martij resurrexit: numerando 40. dies usq; ad hunc 5 diem: tunc est dies uerę ascensionis Domini. Cogitate quale seculũ fuerit: quid mirabilius factum in omni tempore mundi, quàm quæ facta sunt in illis 40 diebus? Illa omnia familiarius facta sunt, quàm descripta: quia Apostoli nõ uoluerunt omnia describere. Cogitabãt enim fore, ut gentes deriderent, uel ethnici illa subsannarent: ideò maluerunt breuiter significare magnitudinem illarum rerum.

XVII. Maij. Noe cum sua familia ingressus est in arcam, & sunt anni ab initio mundi quo ingressus est in arcam, usq; ad hunc quinquagesimũquartũ 3860. Fuit igitur præcisè in arca annum integrũ. Sed interroget aliquis, quomodo congruit cũ 10. dieb. quòd fuerit in arca integrũ annũ. Respondeo: Adduntur decem dies illi, quia prima

ætas

ætas distinxit annum in 12 menses lunares. Illi non complent, & congruunt ad integram periodum solis: sed oportet addi decem dies (qui uocantur epactæ) ad menses lunares.

XXIX. Maij. Est dies captæ Constantinopolis. Historia insignis, & sæpè cogitāda: cùm dies nos admoneat, necesse est eius facere mentionem. Hodie sunt anni 104 ab eius captiuitatis tempore. Est enim capta urbs anno Christi 1453. Celebris urbs, opportunißimo loco sita: & quanquam destructa est, cùm fuisset cincta obsidione trienni, tamē instaurata est propter opportunitatem loci. Et lingua Heneta ferè usq; ad Constantinopolim in usu est. Est autem sita in Thracia, ad Hellespontum. Adhuc hodie credo eam omnium urbium pulcherrimam esse: etiamsi Turci non student ornare ista eripia, tamen sunt pulchra. Ideò Constantinus suo quodā fatali impetu fecit arcem Imperij. Inde potuit traduci exercitus in Asiam, & in reliquam Europam, Pannoniā, & Italiam: fuit locus opportunißimus, & est uberrima regio. Antea dicta est Byzantium, ualde clara & potens urbs ante Romana Imperia: aliàs fuit Lacedæmoniorum socia, aliàs Atheniensium, & multæ res ibi gestæ sunt. Anaxilaus tenuit Byzantium nomine Lacedæmoniorum, & Athenienses obsidebant eam. Ille, cùm fames grassaretur in urbe, & multi perirent fame,

me, fecit deditionem urbis. Quæstũ est, an rectè fecissent: sicut idẽ accidit in obsidiõe arcis Blaßẽburg. interrogaui quẽdã, an habuißẽt ulterius uictualia? Respõdit mihi, ipsos nihil habuisse nisi pauxillum panis, quo uno mẽse uix potuißẽt retineri. Nõ fecerũt cõtra fidẽ datã, q fecerũt deditionẽ. Cõtrà capitane⁹ debet anteferre defensionẽ arcis suæ uitæ: Ergo nõ debet se dedere, propter aliorũ morbos uel famẽ. Respõdeo ad antecedẽs: Capitaneus debet anteferre defensionẽ arcis aut ciuitatis, scilicet tã diu, donec cum natura non est bellum: sed quãdo cum natura est bellum, tunc non contra fidem datam facit. Fuerũt aũt anni 1118 ab instauratiõe facta, usq; adhãc postremã illius urbis sub Turcis captiuitatẽ. Stetit ergo illa urbs, et habuit Imperatores tã lõgo tẽpore, q̃ diu stetit urbs Roma. A Romulo usq; ad Totilã sunt anni 1200. Hæc cõsiderare prodest ad id, ut expauescamus cogitatiõe iræ Dei: et cõsideremus, utcũq; stãtes et florẽtes urbes in bono regimine, et florẽti statu, esse magnũ beneficiũ Dei. sicut fuit magnũ beneficiũ, q doctrina religionis aliquo modo cõseruata est in ista urbe tã lõgo tẽpore. Postea cõsiderãda uenit horribilis ira, q Deus destruxit illã urbem, sicut Hierosolymã, et alias, propter luxũ & insignia peccata. Esaias dicit: Iniquitates nostræ ut uenti dißipauerunt nos. Est regula cõmunis de ruinis Imperiorũ: Propter iniquitates cor-
ripis

ripis homines, inquit Psalmus. Trucidatus est ipse Imperator Cōstātinus, raptæ sunt honestißimæ matronæ. Dicūt iā in Liuonia maiorē sæuitiā exerceri, q̄ Turcæ exercuerunt. Propter peccata populi multæ principū mutationes, inquit Salomō. Peccata sunt causæ magnarū & horribiliū mutationū. Fortasse hoc etiā fuit fatale. Arrius ibi mortuꝰ est, sedēs in latrina, effuditq; intestina. Iam Machometica pestis est ibi, quasi stercus Arrij. Turca delet doctrinas & leges diuinas: ipsi habēt suas leges, utiles ad retinendos milites utcunq;: sed domestica disciplina nulla est omnia sunt plena turpitudinis & crudelitatis. Dicūt, quando Turca dat in Vngaria puellæ donū, & illa accipit, tūc cogitur esse eiꝰ cōiunx. Ipsi namq; ducūt quotquot uolūt cōiuges, & abijciūt quot & quādo uolūt. hoc nō est coniugiū. Post illud exiliū, eāq; uastationē Cōstātinopolis, restitutæ sunt doctrinæ in Italia per exules Græcos, qui intulerūt eruditionē in Italiā, inde in Germaniā: ut audiuistis sæpè ex narratione Capnionis, qui missus fuerat legatus Romā. Multum prodest ad excitāda studia doctrinarū, cognitio Græcæ linguæ: quia Latina est admodum manca sine Græca. Oēs artes sunt Græcè scriptæ: Doctrina Apostolorū habet fontes Græcos. Vetera testimonia et certamina ecclesiæ fuerūt Græcè scripta: sic Mathemata, Medicina. Narrāt Rudolfum Agricolam fuisse motū ut proficisceretur in Italiā, & audiret

Theo-

Theodorum Gazam: quia uidebat se Aristotelem non posse intelligere, nisi legeret ipsum in fontib. Hæc anno 1559. recitata sunt.

IVNIVS.

V. Iunij. Est dies Leuctricæ pugnæ, in qua Lacedæmonij sunt uicti, & fractæ sunt turres & potentia Spartanorum, ita ut semper in posterum urbs Spartana oppressa, et in seruitute fuerit. Memorabilis est historia, propter manifestam libidinum pœnam. Duo nobiles adolescentes profecti sunt ad Delphos, & in itinere hospitio sunt excepti ab Scedaso, habitante in Leucris, ibiq; eius filias sollicitarunt ad stuprum. quæ refragatæ sunt: sed reuertentes, ui eas stuprarunt, absente patre: dissectasq; in frusta, in puteum proiecerunt. Pater uerò, cognita iniuria, miser proficiscitur Spartam, et hos adolescentes nobiles illius notoriæ iniuriæ accusat. Derisus est autem senex ab Ephoris. unde in summo mœrore urbem egrediens, diras inhabitatoribus imprecatur. Cùm uerò Magistratus nollet punire illa scelera, Deus atrociter puniuit. Quia oraculum etiã dixit: Ero memor filiarum Scedasi. Paulo pòst Lacedæmonij in illo ipso loco ab Epaminunda uincuntur, ita ut tota ipsorum potentia labefactaretur: quam nunquam recuperarunt.

VI. Iunij Est dies natalis Alexandri Magni, filij Philippi, regis Macedonis, qui cœpit regnare

gnare post Cyrum, et post reductionem populi ex Babylone, cùm essent exacti anni ducenti. Initium regni Alexandri Macedonici fuit certò Olympiade centesima undecima, sicut omnes historici cōsentientes narrāt, anno mundi 3628. Regnauit annos duodecim: mortuus est ante natalē Christi, 324 annis, ætatis suæ anno 33. Fuit Alexander Heraclides, ab Hercule paterno genere: materno autem genere fuit Aeacides. Mater eius fuit Olympias, regina Epiri, à rege Molossorum oriunda: pulcherrima & nobilissima familia, quæ fuit in Græcia. Frangitur Alexāder uoluptatibus, cùm iam esset uictor orbis terrarum, uino & ebrietate extinguitur, relinquens bella ducibus, & orbem terrarum inter certamina ferè annos ducentos, donec Romani rursus cōstituerunt monarchiam. Obseruatione dignū est, quòd Alexandrum nemo uicerit dimicādo, sed uincitur & capitur uoluptatibus: sicut dicitur de regibus Macedonibus, quòd sint pardi.

XXIX. Iunij. Anno 1555. magnæ fuerūt tēpestates: quia sol eo tempore fuit in Asellis, qui immediatè cient tempestates. Fingunt fabulam poetæ, Titanes bella uoluisse inferre Dijs: sed territos esse clamore Asellorum, ut desisterent ab incepto: propter quod beneficium relati sunt inter sidera Aselli. Hanc fabulam memētote, propter similitudinem: quia cùm impij putant se maximè uictu-

ros, tunc terrentur clamore asinorum.

XXV. Iunij. Hodie est annus 470. quando postridie est facta pugna Mersburgensis, ubi Heinricus Quartus uicit Rodolfum, magno prælio, qui fuerat electus Imperator contra eum. In illis bellis ciuilibus attrita est Germania, eiusq; potentia concidit, cùm esset tunc in excubijs pro salute generis humani. Illæ duæ partes robustißimæ dimicarunt. Saxonica fuit coniuncta cum Sueuis & Bohemis, ex una parte: Belgica uerò, & Francica potentia ex altera: ipsiq; duces fuerunt consobrini. Rudolfo præcisa est manus in acie. cùm ductus esset Mersburgum, prolata manu, dixit ad episcopos: Videte, ista est mea manus, qua Imperatori iuraui. Papa enim excitauerat Rodolfum contra Imperatorem. (Et sic Pontifices moliti sunt multa mala, ut omnibus temporibus turbarent imperiū) quia Pontifex non uoluit tribui episcopatus à nostris Imperatoribus, sicuti tribuuntur à rege Gallico. Illa eadem consuetudo fuit in Germania, ut non fieret translatio constitutionis à Pontifice. Inde bella orta sunt. Saxones ingeniosi homines, auersati sunt Imperatorē. Quanquam uerum est: nostri Imperatores abutebantur quoq; illa potestate transferendi episcopatus. Papa igitur misit Rodolfo coronam, cui inscriptum erat:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolfo.

Petra,

Petra, id est Christus, dedit Petro, id est Episcopo, eam potestatem imperij: & Petrus, id est Romanus pontifex, dat tibi Rodolfo diadema, id est coronationem imperij. Postea ille idem Heinricus, qui tunc fuit uictor, fugatus est à filio: et ille filius qui uicit patrē, magno prælio postea à Saxonibus uincitur. Hæc anno 1556 narrata sunt.

XXVIII. Iunij. Est dies mortis Alexandri, qui potatione & ebrietate nimia, facta apud calumniatorē Medeam, moriēbatur. Ita Deus puniuit eius blasphemias. A' morte Alexandri usq; ad natū Christum, sunt anni 324. Illud tempus bene mementote, propter historias.

IVLIVS.

VII. Iulij. Est dies pugnæ ad Cheroneam, ubi admodum acre & insigne commissum est prælium. Fuit autem ea pugna Philippi, patris Alexandri, in qua uicit Thebanam ciuitatem: ubi fuit uictor, non ipse, sed potius filius eius Alexander, qui tunc erat natus annos uiginti. Eo die mutatum est imperium Græcorum, & Græcia uenit in seruitutem, regesq; Macedonici creuerunt. Philippus natus annos 45, paulo pòst interfectus est, ac dedit pœnas libidinum. Alexander 12 annos regnauit, & uixit 33.

XII. Iulij. *Est dies natalis Iulij Cæsaris. Et sunt à natali Christi usq; ad hunc 54 annum, 1652 anni: quia 42 anno Augusti natus est Christus. Iulius interfectus est anno ætatis suæ 56. ea nondũ erat senectus: sed adhuc integro corpore, & quasi iuuenilibus uiribus præditus erat. In homine namque mediocri ætas sexagenaria est adhuc uigens. Interfectus est autem ab ijs quos seruauerat, ut clamaret: Me'ne seruasse, ut essent qui me perderent?*

COLLECTOR.
Lectori.

Tibi etiam Erasmi Roterodami Epitaphium exhibeo, quòd in tumulo ipsius marmoreo Basileæ in summo templo his uerbis incisum legitur.

CHRISTO SALVATORI S.

DES. ERASMO ROTERODAMO, VIRO OMNIBVS MODIS MAXIMO, CVIVS INCOMPARABILEM IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE ERVDITIONEM, PARI CONIVNCTAM PRVDENTIA, POSTERI ET ADMIRABVNTVR, ET PRAEDICABVNT: BONIFACIVS AMERBACHIVS, HIER. FROBENIVS, NIC. EPISCOPIVS, HAERES, ET

ET NVNCVPATI SVPREMAE SVAE VOLVNTATIS VINDICES, PATRONO OPTIMO, NON MEMORIAE, QVAM IMMORTALEM SIBI EDITIS LVCVBRATIONIBVS COMPARAVIT, IIS TANTISPER DVM ORBIS TERRARVM STABIT, SVPERFVTVRO, AC ERVDITIS VBIQVE GENTIVM COLLOQVVTVRO, SED CORPORIS MORTALIS, QVO RECONDITVM SIT, ERGO, HOC SAXVM POSVERE. MORTVVS EST IIII. EID. IVL. IAM SEPTVAGENARIVS, ANNO A' CHRISTO NATO M. D. XXXVI.

Lapidi, ſub quo conditus iacet, hæc inſculpta ſunt:

ERASMVM ROTERODAMVM AMICI SVB HOC SAXO CONDEBANT, QVARTO EIDVS IVLIAS: ANNO M. D. XXXVI.

XIIII. Iulij. *Dies eſt, quo celebratur memoria Heinrici Bambergenſis, qui eſt fundator epiſcopatus Libuſiani. Geßit etiam res utiles & ſalutares: uocaturq; Sanctus Heinricus, pius uir. Otto Primus habuit fratrem Heinricum, ex fami-*

lia Saxonica, quem fecit ducem Bauariæ. Frater Heinricus Auceps (illum aliàs historici nominant Heinricū Humilē) fuit præstantißimus uir, fecit Imperatorem Ottonem filium minorem natu. Sic ueteres imitati sunt exemplum Dauidis.

Porrò hic Otto Primus, rursus fecit Imperatorem minorem natu, eo quòd frater, & filius maior ipsi fuerint rebelles, & regnum appetiuerint. tamē frater factus est ei supplex, quem fecit Ducem Bauariæ. Tunc Bauariæ Ducatus fuit à Bomberga usq; ad Aquileiā: fuit regnum non contemnendum. Illius Heinrici filius fuit Heinricus Rixosus, rebellis Ottoni Secundo, & longo tempore fuit Treuiri in exilio, usq; ad mortem Ottonis Secundi. Eo mortuo, Otto Tertius adhuc erat paruulus, qui fuit natus patre Saxone, & matre Græca. Heinricus aūt Rixosus, cùm esset potentißimus princeps, & agnatus adolescenti, Ottonem Tertium custodiuit, uolens inuadere Imperium. Sed impediuerunt Principes, qui fuerant apud Ottonem Secundum. Post mortem Ottonis Tertij fuit filius istius Heinrici Rixosi, Heinricus Claudus, qui est Bombergensis, instituitq; collegium canonicorum Bombergensium & Libusiensiū. Otto autē Tertius primus Imperator factus est iuxta formas electionis: q̄a fuit sapientißimus princeps, atq; adeò, ut dictus sit mirabilia mundi. Mortis autem causam amores ipsi præbuerunt.

buerũt. Romæ enim cœperat quendã qui affectauerat imperiũ, & impositũ eũ asino, auersa facie circũuexit per urbẽ, et deinde ipsum interfecit. Postea uerò illius interfecti à se cõiugẽ amauit, quæ præbuit ei uenenũ quo cõsumptus est. ita fit, ut dicitur:

Luxuriant animi rebus plerunq; secundis:
Non facile est æqua commoda mente pati.

Quare autem Heinricus Bombergensis dictus sit Heinricus Claudus, diuersæ sunt opiniones. Quidam alludentes ad historiam Iacobi, scribunt, quòd aduenerit angelus qui eum claudicare fecerit. Sed uera est hæc historia, quæ recitatur in episcopi Mersburgẽsis Chronico, q fuit ipsius cõsiliari⁹. Idẽ dicit etiã fuisse tantã sapientiã & præstantiã ingenij Ottonis Tertij, ut diceretur Mirabilia mũdi. De Heinrico Aucupe narrat hãc historiã, quòd in Italia ex improuiso fuerit circumuentus & inuasus, ut oportuerit eũ desilire ex hospitio, ex quo præcipiti saltu luxauerit coxã, ac inde postea claudicauerit. Hic aureũ calicẽ Mersburgũ attulit, qui in proximo bello ante duodecim annos liquatus, & inter milites distributus est. Ita Heinricus Bombergensis pacauit Germaniã, tumultuantib. quibusdã principibus ab altera parte, incitatis à Brunone, qui fuit insolẽs canonicus Augustanus, cui in inferiori Germania magna fuerũt certamina cũ Balduino. Illud certamẽ idẽ Heinricus Bõbergẽsis etiã cõposuit, et

coegit eum ad obsequiū, ut fieret ipsi supplex. Ex Italia expulit Græcos & Sarracenos. Ita tenuit pacatam Italiam, Germaniam & Vngariam. Habuit coniugem Kunigundam, quæ fuit ex Palatina familia, ex stirpe Caroli. Huic mortuæ factus est lapis, cui inscriptum est tale Epitaphium: Kunigund peccatrix, huius loci dominatrix, obijt anno, &c. Postea sunt etiam & alia carmina addita. Sic antiquitas solet esse modesta, & plena grauitatis: noluit inscribi regina, sed amauit ὁμιοτέλευτα. Scribunt eam uenisse in suspicionē apud uirum, quòd amaret alium: sed ipsa purgauit se, incedens super ferrum ignitū. Potest esse: quia antiquitas habuit maiora uincula disciplinæ, quæ iam sunt abolita. Tūc fuit florens imperium, quando Heinricus Bambergensis dedit suam sororem in coniugem regi Vngarico Stephano, qui prius baptizatus est. Ita fuerūt coniuncta connubio Germania & Vngaria, & utrunq; regnum floruit: & fuerunt tanquam unū regnum, Vngaricum, Germanicum & Polonicum. Videtis quid iam fiat. Vngaria uastatur à Turcis, & fiunt postea accessiones ad nos. fortasse erunt initia, paucis annis elapsis.

XVII. Iulij. Est dies confractarum Tabularum, cùm Moses ex monte Sinai rediret ad populum Israeliticum, & propter idololatriam uituli aurei tabulas digito Dei scriptas frangeret. Est

igitur

igitur significatum, quòd nostra natura non seruet legem. Lex data erat, et postea Moses abiecit Tabulas. Simul significatum est, quòd propter idololatriam ille populus sit amissurus legem & politiã. Ante natũ Christum sunt anni 1582. Non existimo tẽpus illud finitæ politiæ Mosaicæ longius futurũ esse, quàm quod fuerit stantis politiæ tẽpus. Igitur nos nõ procul à fine mũdi abesse, certò statuamus.

XVIII. Iulij. Est dies mortis Gottefridi Bilionei, qui mortuus est anno 1100. Fuit rex Hierosolymæ. quãdo uigintiduo reges pinguntur, tunc etiam ipse inseritur. Ille Gottefridus fuit Capitaneus Heinrici Imperatoris. Dicunt Roma capta, ipsum ægrotum fecisse uotum, quòd non uellet interesse illis ciuilibus bellis. Duxit exercitũ in Asiã, & intra triennium ex Asia repulit Saracenos, & adiunxit sibi Guelfum Ducem Bauariæ. Coronatus est spinea corona rex Hierosolymæ omnium suffragijs, imposito capite in Christi sepulchrũ, quod adhuc extat. Natus est ex illa familia, ex qua sunt principes Iuliacenses & Cliuenses.

AVGVSTVS.

III. Augusti. Dies est pugnæ Mardonij ad Plateas. Is Mardonius fuit capitaneus & cognatus Xerxis, fuitq; incitator & hortator Xerxi ad bellum, ac unus ex magnis principibus in Persia. promiserat Xerxi se magna & multa effe-

ćturũ eſſe in Græcia. Xerxes enim mouit bellũ cõtra regulã diuinã: Qui gladiũ acceperit, gladio peribit. Cùm iam fugiſſet Xerxes in Aſiam, cœpit amare cõiugẽ fratris, quẽ interfecit. Sed poſtea ipſe quoq; interfectus & cõfoſſus eſt. Ita peccata peccatis puniũtur. Mardonius fuit amarus iudex & terribilis tyrãnus, perijt in acie ad Plateas, & cum eo decẽ milia Perſicorũ militũ, circiter ſeſquimiliare à Thebis. Victo Mardonij exercitu, Græci poſtea facti ſunt inſolentiores, & nõ fecerũt ſicut Pauſanias, qui poſt uictoriã non fuit inſolens, ſed modeſtiſſimus: remiſit nobilem matronam honeſtiſſimam & pulcherrimam ad ſuos parentes. Cùm Aeginetæ dicerent, ut faceret crudeliora: Satis, inquit, eſt, ſi meis Spartanis placeo. Poſtea Byzantij indulſit uoluptatibus, quæ ipſi fuerunt exitio. Fuit illa pugna ad Plateas omnium maxima, glorioſiſſima & nobiliſſima Græcorum. Sunt autem illius pugnæ Mardonij ad Plateas anni ante natũ Chriſtum 527, id eſt, uſq; ad hunc diem 2081 anni. Hæc dicta ſunt anno 1554.

VI. Auguſti. Eſt dies pugnæ Marathoniæ, ubi Hippias adduxerat magnũ exercitũ Perſicum, ſcilicet 10000. cùm eſſent 11000 in exercitu Atheniẽſiũ & Platæenſiũ. Fuit aũt hæc cauſa belli: Atheniẽſes expulerãt tyrannũ Hippiã. Is aſcendit ad regem Darium, impulitq; eum eò, ut committe-

ret exercitum, ad se restituendum.

Fuit'ne Atheniẽsibus causa iusta pellendi tyrannum? Hippias est è ciuitate eiectus, quòd rapuerat filiam ciuis cuiusdam. Paternus dolor armauit ciuem, ut se coniungeret cum quibusdam, & expelleret tyrannum.

Respondeo, quòd fuerit iusta causa pellendi. quod probatur etiam hoc argumento.

Contra uiolentiam notoriam defensio, imò etiã pœna, est iusta, præsertim in paterno animo.

Ille pater aduersus notoriam iniuriam cœpit arma, cùm defensionis, tum pœnæ causa.

Ergo ille ciuis, & adiuuantes ipsum, rectè fecerunt expellentes Hippiam ex urbe.

Idem sextus dies Augusti est etiam dies uictoriæ Hunniadis. Iam uerò est cẽtesimus decimus annus ab eo, quo Hunniades, pater Mathiæ regis, præstãtißimus Ducum postremæ ætatis, uicit illum fortißimum & gloriosißimum Imperatorem Turcicum Machometum, qui cœperat Constantinopolim, & in illa pugna in qua fuit uictus, accepto uulnere fugit, ita ut desperarent de uita ipsius, sed tamen conualuit.

X. Augusti. Est dies Laurentij. Illa eius uirtus est manifestißimum opus Dei, & testimonium præsentiæ Dei in Ecclesia. Pingitur enim Laurentius, torresiens & assans in craticula.

Hanc

Hanc historiam debetis scire: quia homo sine historia multa habet impedimenta, & magnæ sunt tenebræ nescire historiam. Ideo uetustas distribuit tempora in festos dies, ut posit iuuentus commonefieri, nō de inuocatione, sed de cōfeßione Sanctorum. Alius aliam habuit occasionem, quanquam unam habuerunt Apostoli confeßionem: ut Ioannes non est interfectus propter doctrinam, sed quòd reprehendit incæstum Herodis cum Herodiade. Laurentius fuit ciuis Romanus, natus Romæ, & diaconus. Illa uestis, in qua pingitur, est sagum Romanum. Fuit autem diaconus illo tempore, & custos ærarij ecclesiastici. Quanquam illi erāt docti, & simul aliquos docebant: tamen diaconum nominabant, qui habebat curationem ærarij ac redituum: ut in tali urbe habuerunt locupletißimam Ecclesiam, sicut Marcellinus scribit, qui uixit circa ea tempora: dicitq; ijs temporibus fuisse ambitiosam contentionem de episcopatu. Passus est autem Laurentius sub Decio Imperatore, ante Cōstantinum regnante. Tunc fuit multum tumultuum, & occidebantur nobilißimi homines, ita ut imperium facilius mutaretur. Ducebātur pij homines ex Gallia in Asiā, & ex Asia Lugdunum, ut ibi afficerentur supplicio, & trucidarētur. Occasio autem interfecti Laurentij hæc fuit: Imperator petiuit ab ipso, tanquam diacono & custode, sibi dari thesaurū ecclesiastici

ærarij.

ærarij. hunc cùm nollet dare, rapitur ad ſuppliciũ. Quæro an debuerit potius perdere pecuniã, quàm uitam? ut ſi incideres in latronem, qui à te poſceret pecuniam, aut tibi eripere uellet uitam, utrum eſſes facturus? Hîc teneamus gradus bonorum. Maius malum magis uitandum, quàm minus malum. maius malum eſt amißio uitæ, quàm pecuniæ Ergo *debemus pecuniam magis amittere, quàm uitã. Tu debes quidem notoriam iniuriam repellere: & ſi potes repellere iſtos latrones, iuſtè facis. ſed ſi ſis imbecillior, debes dare pecuniam. Cùm igitur iacet* Laurentius *in craticula, dicit ad carnificem:* Ego *iam ab uno latere ſatis ſum aſſatus: inuerte igitur me, ut & ex alio latere æqualiter coquar.* Tanta *fuit magnitudo animi in cruciatu.*

Contrà, *quòd* Laurentius *nõ rectè fecerit, ſic arguo.* Omnia *ſunt regũ.* Decius *erat rex.* Ergo Laurentius *debuit ei cedere, et dicere domino:* Tu *es dominus, accipe claues, & aufer quantũ uis.* Reſpondeo: Nego *maiorem.* Non *omnia ſunt regum, iuxta præceptum uerißimum, obligans omnes homines, tam ſuperiores quàm inferiores:* Non *furtum facies.* Qũando *magiſtratus ſuperior poſtulat tuam tunicam, neceſſe eſt ei dari?* Non, *quia tua eſt: & ſic de alijs.* Qũãdo Achab *poſtulat uineã* Naboth, Naboth *rectè fecit, nõ cedens de ſuo iure: quia* Decalogus *tam obligat reges, principes, & alios magiſtratus,*

giſtratus, quàm nos ſubditos. Non omnia ſunt regum: quia Deus uult eſſe diſtinctionẽ dominiorum. & Ioannes dicit: Eſtote contenti ſtipendijs ueſtris, & non plus exigite.

Alia ſolutio eiuſdem argumenti.

Omnia ſunt regum, uidelicet certo ordine, tanquam legis: ut quãdo lis eſt de re, tunc res eſt legis: pronunciat lex, Ego tibi hanc rem attribuo. Vel, Omnia ſunt Imperatoris, tanquam iudicis, uel tanquam legis, ut pronunciet cuius ſit res, & faciat executionem. Vt uxor tua, domus tua, non eſt principis, ſed tamẽ princeps debet tueri tuam domum, & uxorem. Sic Iuriſconſulti reſpondent: Rex eſt dominus omnium, quo ad defenſionem attinet. Eſt facilior ſolutio, quàm cùm dico, lex eſt iudex. Non enim debet iudicare ſicut leo in diſtributione partium. Laurẽtius rectè fecit, quòd defenderit poſſeßionem bonorum Eccleſiaſticorum. Bona Eccleſiæ non ſunt regum: ſed reges debent eſſe defenſores Eccleſiæ, corporum & bonorum. Princeps debet tueri nos in ſcholis docentes & diſcentes, ac defendere paſtores, fiſcum, &c. Quando dicebatur Ambroſio, ut egrederetur è templo, quando Arriani uolebant occupare templum Mediolani, & obijcerẽt ei, Omnia ſunt regum, tũc dixit: Domus mea domus precationis eſt, terram autem dedit filijs hominum, ut alibi habetur.

Contrà,

Contrà, ſi incideres in latrones, cogentes te, ac dicentes: Promitte nobis 100 Ioachimicos, *aut te occidemus: non'ne potius amitteres pecuniam quàm uitam? Certè minus malum eſt magis eligendum. Pecuniam amittere eſt minus malum, quàm concedere uitam. Ergo Laurentius debuit potius concedere pecuniam, quàm uitam.*

Reſpondeo ad minorem: Cedere pecuniam erat *minus malum, ſed non depoſitam, uel publicam, datam ſeu commendatam tuæ fidei, ut tu ſis pecuniæ cuſtos, & præſertim* Eccleſiæ, *de illa non debes cedere.* Obſeruate *ſolutiones concinnas, ut hîc fuit ſimul caſus confeßionis. non eſt raptus ad ſuppliciũ propterea ſolùm, quòd pecuniam nolebat concedere, ſed etiam quia Chriſtianus erat.* Eſt *uſitatum hominibus malis, aliam cauſam oſtendere, & aliud reipſa agere. iuxta prouerbiũ:* οὐ διὰ πόδος ἁμάρτημα ἐν χορείᾳ: *id eſt, plectimur non propter pedis erratum in chorea.* Qui *cupiditatem uindictæ in aliquo explere deſiderant, longè aliam cauſam facinoris ſui prætexunt, atq; intus in animo celatũ gerunt.* Et *ille Laurentius, ut homo Romanus, debuit aliquid Romana magnitudine animi facere.*

Item alio modo argumentor.

Maxima fortitudo minus timet. In *Chriſto eſt maior fortitudo, quàm in Laurentio.* Ergo *debet minus timere: cùm tamẽ appareat, Chriſtum*

esse in tanta cõsternatione, ut sanguinẽ sudauerit, dixeritq; ipse: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Est talis agon in eo, qualis non fuit in ullo homine. In Laurentio est illa celsitudo animi sicut simile exemplum habetis in historijs de Sabina, muliere Romana: quæ cùm esset in carcere inclusa propter Euangelij confeßionem, peperit, & ostendit signa doloris, admodum uociferans propter ingẽtes dolores partus. Lictor ad eam dicit: Quid tã imbecillo animo es? quomodo cras ad supplicium producenda, poteris perferre supplicium, si nõ potes ferre dolores partus? Respondit, ut magnanima in cõfeßione mulier: Nunc patior ut mulier, secundum naturam: cras patiar ut Christiana.

Respondeo ad argumentum, & ad maiorem: Maxima fortitudo minus timet, scilicet cæteris paribus: id est, cùm paria sustinet. Nuper illa mulier misera (hæc dicta sunt anno 1559.) de qua sumptũ est supplicium in Beltz (sicut est necessaria seueritas in talibus sceleribus) erat ualde animosa: nebulo autẽ qui eam deceperat, fuit fracto animo. Deus confirmauit eam, ut quæ erat decepta ab altero: at ille erat conscius maiorum scelerum, ad id, quòd simul incæstum commiserat. Declaro minorem: In Christo est maxima fortitudo. Ergo debuisset minus dolere, si non habuisset plura onera quàm Laurentius. Quæ onera maiora habuit Christus quàm

quàm Laurentius? Respondeo: Christus patitur propter tua, & mea, & singulorum peccata. Homo quisq; cogitat solùm de se. At Christus deriuat horribilem iram Dei, propter mea, tua, & singulorum peccata in sese: id est, sensit iram Dei aduersus peccata totius generis humani. habet obiectũ infinito maius, quàm Laurẽtius. Laurentius non patitur propter peccata, sed propter confeßionem ueritatis gloriosißimè, iuxta uersiculum:

Frangit & attollit uires in milite causa:
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor. Itẽ:
Est aliquid magnis crimen abesse malis.

Laurẽtius nõ uidet peccata, sed ea texit Deus, iuxta dictum Psalmi: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Non cerni peccata, est hilari esse animo, iuxta uersum Bembi:

Ibat ouans animi, & spe sua damna leuabat.

Illa argumenta commonefaciunt nos de multis magnis rebus: & illud est celebrare festa Sanctorum, ut uos discatis historias Ecclesiæ necessarias, & simul multas res utiiles. Non dico inuocandum esse Laurentium: sumantur ex historijs exempla & doctrinæ.

Eodem die sancti Laurẽtij, iniectus est ignis in templum Hierosolymitanum, & inflammatũ est

templum, poſtea urbis incendia & uaſtationes durauerunt uſq; ad Decembrem. Fuerunt in ea urbe magna ædificia, quæ non ita ſubitò conflagrata ſunt: ſed in Septembri omnino deleta eſt urbs.

Obſeruatum autem eſt, eundem diem inflammati templi ſub Tito eſſe, qui fuerat dies destructionis ſub Nabuchodonoſor: & illa inflammatio ſub Nabuchodonoſor anteceßit annos 617. intra illos ſexcentos annos ſæpe capta eſt: fuit bis cappa, & non ui expugnata, ſed dolo, ac in ea omnia hoſtilia facta ſub Antiocho. Illa direptio uel ſæuitia quàm exercuit Antiochus, non fuit minor quàm ſi tota urbs eſſet deleta. Et ualde mirum eſt, quòd illi præſtantißimi duces Alexander & Iulius prætereunt, eam urbem intactam relinquentes: ſed texerunt Hieroſolymam, & nulla in re eam uiolarunt. Alexander cùm acceßiſſet, proceſſit ei obuiam Pontifex: tunc Alexander deſcendit ſtatim de equo, & Pontificem adorauit.

Ochus ante Darium proximus, magnam ſæuitiam exercuit aduerſus Iudæos.

Titus cùm prius in Iudæa multa oppida ſolo æquaſſet, primũ cœpit obſidere Hieroſolymã in Paſchate, & illa obſidio fuit ſemeſtris, ſeu ſex mẽſium. Interea, cùm ibi eſſet maxima hominũ multitudo, multi famæ perierunt: maxima pars coxit filios, quibus tamen frui non potuerunt, ſed sunt

cis

eis erepti. Durauit autem ista obsidio usq; ad Septembrem: id est, festum tabernaculorum. Pascha fuit tempus, quando Israelitæ ingreßi sunt in terram trans Iordanem. Festum tabernaculorum tale fuit, in quo Deo agerent gratias, quòd eis & patribus ipsorum tradidisset certam & durabilem Ecclesiæ sedem. Ita sub Tito in festo Tabernaculorum, domus & sedes delentur, & tabernacula Hierosolymæ eripiuntur. Illa urbs Hierosolyma, quæ hodie est, non est collocata in ueteri loco, sed ab eo aliquantulum receßit, ubi prius fuit. Nec Roma est hodiè, ubi olim fuit: illa pars, quæ olim ornatißima & frequentißima erat, hodiè est solitudo: sicut de multis urbibus accidit, quæ etiamsi instauratæ sunt, tamen non in eodem uestigio collocatæ sunt, in quo prius fuerunt. Vt Basilea, Ratisbona, instauratæ non in priore sede, sed in reliquijs: sicut & Maßilia (quæ iuxta historias est una de laudatißimis urbibus) non est rursus ædificata in priori loco, &c.

XV. Augusti. Festum assumptionis Mariæ.

Mortua est Maria quinquagesimo nono suæ ætatis anno. Vixisse igitur existimatur annos septem, postquam filius ex morte reuixit. Post eius mortem grassata est fames in Asia & Europa, & in Iudæa multi ciues seditionibus sunt interfecti,

terfecti. Præcipua uerò pars Ecclesiæ Antiochianæ migrauit.

XX. Augusti. Deletio Thebarum.

Hoc die sunt deletæ Thebæ ab Alexandro, & sunt ultra triginta milia hominũ interfecta: quia ibi fuit magna turpitudo uariorum scelerũ, ideo tam horribilis destructio secuta fuit. Thebæ sunt deletæ anno regni Alexandri 12. Ab initio regni Alexandri ad natum Christum sunt anni 336. Ergo ab hoc anno 1559. ad Thebas deletas, sunt anni 1883. & ad initiũ regni Alexãdri, anni 1895. Factum est decretum, si qui uellent resistere potentiæ Alexãdri, & magnis exercitibus, ut confugerent ad Thebas: tamen illa ciuitas fuit miserabiliter capta & deleta. Quis condidit Thebas? Fabius. Illa uastatio & deletio mirabilis Thebarum, est illustre testimonium iræ Dei aduersus peccata generis humani.

XXVI. Augusti. Pugna ad Arbelas.

Anno sexto post destructionem Thebarum facta est pugna ad Arbelas. Sunt iam anni 1901. Oseæ 10. capite fit mentio Arbelarum, in nostris libris habemus: Sicut uastatus est Salman à domo eius, qui uindicauit Baal. Nemo intelligit, quid textus uelit. Totus ille locus est mendosus.

Præ-

Prædicit ibi interitum Samariæ: ſicut Salman, id eſt Salmanaſar, euertit Arbeel, ſic etiã deſtruet Bethel. Sicut ſunt factæ horribiles uaſtationes in Aſia & Græcia per Turcos & alios, ſic haud dubiè fient horribiles uaſtationes in Europa ante finem mundi. Sic tamen dicit Deus, Quid tibi faciã? delebo te ſicut Adama & Seboim? non faciam furorẽ iræ meæ: quia Deus ego ſum. Valet conſequẽtia à proprio, quia Dei eſt miſereri, uel miſericordiam miſcere pœnæ. Item: In ira miſericordiæ recordaberis. Quare recordatur miſericordiæ erga Eccleſiam? Reſpondeo: Quia homo non poſſet ſuſtinere iudicium & iram diuinam. Valet igitur conſequentia ab impoßibili. Ideo clamamus: Domine, ſi iniquitates obſeruaueris, quis ſuſtinebit? Item: Domine, ne in furore arguas me. Sic inquit Deus: Non faciã furorem iræ meæ: (eſt dulcis conſolatio) quia Deus ego ſum. Deus propter multas cauſas uoluit illas hiſtorias ſcribi, & proponi illa ſpectacula, et in primis ut reuocet nos ad pœnitentiã. Hæc anno 1559. enarrata ſunt.

XXVIII. Auguſti. Natalis Auguſtini, eiuſdemq́; ſtudia ac certamina.

Hic 28. Auguſti eſt dies ſancti Auguſtini, qui fuit natus in oppido Africæ Madauro, quod nõ procul à Carthagine ſitum erat. Romæ uerò di-

didicit linguam Latinam: quanquam etiam in Africa erat Latinus sermo, tamen sonus Romanus erat elegantißimus. Nunc uerò Itali habent suas elegãtias, etsi discedunt à Romano sono. Sic Poloni etiam habent suas elegantias. Romanus sonus non multum differt à nostro, nisi quòd iste est elegantior nostro. Factus est profeßor Mediolanensis, docuit Rhetoricam: assuefacit iuuentutem ad consuetudinem declamandi, quæ tunc in scholis præcipua cura fuit: in qua ætate etiã audiuit Ambrosiũ, qui inflexit eum ad puriorẽ doctrina. Institutus uerò fuit in patria, in doctrina Manichæorũ. Manichæi furor conflatus est ex Stoicis phãtasijs, & hypocrisi anabaptistica. Duo pariter infinita & æterna posuerunt, bonũ & malum: sicut Stoici duo principia posuerũt, φῶτα & ὕλην, sic ipsi duos deos, φῶς καὶ θεὸς. Damnauerunt politias, iudicia, & ciuilẽ ordinẽ. Illud malum uenenũ fuit uagatum per magnã partẽ Africæ. Gentes enim facilè arripiũt dogmata, suis naturis congruẽtia: eaq; transformãt ad suã naturã. Itali sunt amantes & intelligẽtes Imperij: ideo transformarunt religionem in Imperiũ, & Pontificatũ. Nos Germani sumus heluones, arripimus illa quæ augent illã licentiã. Ita quisq; superstitiosus aßumit aliquid prætextu doctrinæ. Africanũ genus hominũ est simile simijs, uel cercopithecis. sicut nostrum

strum genus est ursinum: nam plurimum ursarum est in his regionib. ad Septentrionē. Ideo uenenatos & monstrosos errores defenderūt. Et stupendū est miraculum, quòd ille error tēpore Augustini sit uagatus in maxima parte orbis terrarū, & in ora Africæ, durauerítq; annos ferè 300. Cogitate quàm magnum hoc fuerit malum. Sed Augustinus conuersus est diligentia & sedulitate Ambrosij, qui multa cum eo disputauit. Est natus matre Christiana, quæ rectè sensit: sed patre ethnico, qui conuersus est, uidens excellentiam uirtutis in sua coniuge: ita sæpè honesta exempla inuitāt alios ad audiendā doctrinam. Pater fuit homo militaris. Porrò Augustinus postquā factus est Christianus, aliquanto postea redijt in patriā, ac uixit in Ecclesia Hipponensi, qui locus non adeò longè distat à Carthagine: ibi docuit, sicut omnes discimus docendo: ut est antiquum dictū inter Mimos, Discipulus est prioris, posterior dies.

Sunt autem scripta ipsius dißimilia, sed posteriora meliora & eruditiora: quia docendo didicit, unde edidit Retractiones primorum suorum librorum. Factus est etiam collega Episcopi Hipponensis, seu doctor illius ecclesiæ, cui deniq; succeßit. Habuit multa certamina, primùm cum Manichæis, quos (postquam ueritatem cognouit) multis libris refutauit. Deniq; disputauit cum

Arrianis, qui etiam paßim uagabantur in Asia: accuratiusq; scripsit de Trinitate *quàm quisquã alius.* Hoc *dico, etiamsi multa extant alia scripta, tamen utile est legere eius explicationẽ in hoc articulo, qui est magni momenti,* Nos reddimus *uobis* planißimam *& simplicißimam eius sententiam, quando eam uobis recitamus.* Postea *cum* Pelagianis,*qui senserunt hominem iustum esse bonis operibus, disciplina externa: deleuerunt doctrinam fidei & gratiæ.ibi etiam benemeritus est* Augustinus*, etiãsi idem non omnia illustrauit:tamẽ multa sunt testimonia, eum hoc sensisse,*quod *nos docemus.* Miscet *aliquid improprij, sicut sua ætas non multum curauit* propriè *loqui: quia temporis illius erat studium mirabiliter loquendi. Præterea certauit cum* Donatistis*,* quod *fuit etiam chaos hominum seditiosorum, qui seiunxerunt se ab* Ecclesijs*, damnaueruntq; ministerium* propter *malos mores docentium:faciebant schismata sine neceßitate:exercebant latrocinia: erãt peßimi homines, habentes alias multas malas opiniones.sicut dicitur:*Error *est fœcũdus. item:* Error *parit errorem.* Ita *dimicauit sanctus* Augustinus,*cum quatuor sectis ualde perniciosis.* Per*uenitq; ad magnam senectutem, uixitq; ad annũ nonagesimum.* Cogitate *igitur quantum ærumnarum pertulerit in uera religione defendenda,*

&

& conſeruãda. Obſeſſa ſua urbe Hippone à Vandalis, duce Genſerico, ante captam urbem mortuus eſt. credo illum ſenem non potuiſſe præ dolore uidere illas calamitates. Genſericus enim nõ tantum diripiebat urbes, ſed etiam propagabat Arriani dogma. Matres & filiæ nudæ ſuſpenſæ ſunt & combuſtæ, & ita homines paßim cruciati ſunt, qui non amplecterentur dogma Arrianũ. Paulo pòſt eſt occupatum oppidum. ſicut nunc paſtor Suueinfurdienſis fuit mortuus, antequam oppidum expugnabatur, haud dubiè præ magnitudine doloris. Auguſtino defuncto, ſucceſſerunt: Proſper, qui fuit eius auditor, & conſeruator puræ doctrinæ: & Maximus, qui eadem tradidit et propagauit: ſicut ſemper Deus aliquas reliquias ueræ Eccleſiæ ſeruat. Græci ualdè delectati ſunt lectione Auguſtini, & totũ in ſuam linguã tranſtulerunt. Planudes uertit Auguſtinum annis aliquot ante Conſtantinopolim captam, qui fuit unus ex conſeruatoribus linguæ Græcæ: tranſtulit etiam Catonem. Græci habuerunt Rhodi opera Auguſtini. Mihi dixit quidam, qui legit ea, & affirmauit admodum eleganter & propriè eſſe uerſa.

SEPTEMBER.

VIII. Septembris.

Dies est natalis Mariæ, quam Nicephorus scribit uixisse annos 59. quæ est ætas Maximiliani Imperatoris. Ponamus, quòd circa annum uigesimũ suæ ætatis fuerit puerpera, & pepererit Christũ. Quanquã idẽ Nicephorus scribit, peperisse eam anno ætatis suæ decimoquinto: quòd esse potest. sed credo nõ adeò iuuenculã fuisse elocatã Ioseph.

Illa enim grauißima ætas non adeò iuuenculas elocauit: sicut apud Hesiodum tempus elocationis annus 18. qui est pubertatis tempus, ut circa annũ 20. puerperæ fierent. Vixit autem Maria post resurrectionem filij, sex aut septem annos. Ponamus quòd Christus sit passus, inchoante anno 34 suæ ætatis. Cogitate quantarum calamitatum fuerit spectatrix: considerate eius uitæ curriculum, & familiam. Fuit nata ex Regia familia: sed tamen uixit in tali paupertate, ut ne quidẽ manserit in oppido suæ tribus in Betheleem, sed habitauerit in Galilæa. Cogitate quale tẽpus fuerit pueritiæ & adolescentiæ pulcherrimarũ uirginum, Mariæ matris, sororis, & aliarum matronarum: ubi conspicitur mirabilis bonitas Dei seruantis Ecclesiã. Isti homines nulla habuerũt præsidia, nec potentiam, cùm uagarentur per Iudæã, ubi peßimarũ gentiũ latrunculi uersabãtur. Credo

do nec hodie esse in toto orbe terrarum nebulones peiores, quàm sunt in Arabia, Aegypto & Syria, qui sunt petulatißimi & libidinosißimi homines. Contra istos sceleratißimos homines, Deus tamen has familias, & suam Ecclesiam mirabiliter texit & defendit. Ita mirabiliter omnibus tēporibus Ecclesia à Deo tegitur & custoditur.

Fuit formosißima iuuēcula Maria: & fuit in ea, apiētia: & nō dubiū mihi est, quin alij multi sint usi eius cōsilio: Deus tamē texit eam. Ita non debemus cogitare, nos uiuere nostris uiribus, robore, aut præsidijs: & præsertim qui seruantur in Ecclesia mirabilißimo modo, sicut tres uiri in camino ignis. quare in primis est dulcis cogitatio talium historiarū. Vidit initia Ecclesiæ fortasse septē annos post ascensionē filij, sicut credo eam uixisse usq; ad interfectū Iacobū, qui primus inter Apostolos est interfectus. Vidit magna certamina & ipsa haud dubiè fuit rectrix Apostolorū, tūc cùm tota Iudæa peßimorum hominum sceleribus & tyrannide perturbaretur.

Deletio Hierosolymæ.

Eodem die etiam deleta est Hierosolyma, uidelicet die Laurētij: id est, paulo quidē ante illud tēpus, quo (quia nō omnia uno die cōfici potuerūt) templo sunt iniectæ faces, ac inchoata est templi conflagratio. Deleto tēplo, multū laboris fuit

in arce

in arce expugnanda, & reliqua urbe delenda. Hoc uerò die dicũt opus deletionis eſſe perfectũ, & ciuitatem penitùs totam deletam. Durauit autem obſidio ſex mẽſes: & ſicut in Paſchate ingreſſus eſt populus Iudaicus in illam terram, ita in Paſchate inchoata eſt obſidio. & ſicut feſtum Tabernaculorum fuit tempus ſolenne, in quo agebantur Deo gratiæ, pro tradita illa terra: ita feſtum Tabernaculorũ fuit finis iſtius politiæ. Illo enim tẽpore, quo ſolebãt alioqui gratias agere pro terra illa tradita, urbs deleta eſt: quia Deus uoluit oſtendere finem Tabernaculorum, & quòd non uellet illam politiam diutius ſeruare. Diſcite etiam illud, quòd politiæ tam diu florentes ſtant, quandiu Deo placet. Tanti enim ſunt furores diabolorum, niſi Deus ſeruaret tuguriola, & cuſtodiret noſtra corpora, ac adderet excubias, protegeretq́; domunculas, non eſſemus incolumes: ſicut uidimus ualde mirabilia incendia iam multis annis. Simeon fuit epiſcopus Hieroſolymitanus, & Chriſti cognatus. Fuit enim frater Iacobi, filius ſororis Mariæ. Ante obſidionem duxit Eccleſiam ſuam trans Iordanem, admonitus diuinitùs, ubi habitauit cum ſuo cœtu in uicinis nidulis. Romani uerò poſtea cõceſſerunt eis rurſus loca Hieroſolymæ. Huius uaſtationis fuit ſpectator Iohannes, qui tunc adhuc uixit in Aſia. Nulla fuit

fuit pulchrior ciuitas in toto genere humano, & nullibi præstantiores uiri, quàm quales fuerunt David, Nathan, Ezechias, Iosias, Hieremias, Daniel. Roma *habuit præstantes uiros, sed bellatores: sed in illa urbe concionatus est ipse filius* Dei, *ac se patefecit uarijs miraculis.* Bethania *abfuit dimidiũ miliare à* Hierosolyma: *ibi* Lazarus *est exuscitatus, & sunt alia multa miracula ibidem in singulis ferè uestigijs illius terræ.*

Causæ destructionis Hierosolymæ.

Prima est, quia Deus *uoluit ostendere iræ suæ aduersus peccatum exemplum, quòd in omnibus hominibus peccatum simili ratione punire uelit. Secunda, illa destructio debet esse testimonium aduentus* Meßiæ, *qui stante politia* Mosaica *uenire deberet.* Tertia, *quòd lex nõ sit iusticia* Euãgelij. *Ita non tantum facta, sed etiam causæ factorum sunt considerandæ.*

X. Septembris. Dies obitus Ioannis Huniadis, regis Vngariæ.

Mortuus est hoc die Ioãnes Huniades, *pater* Mathiæ *regis* Hungariæ. *Ego nõ existimo fuisse præstãtiorem ducem his postremis nostris tẽporibus.* Ille *fuit clypeus* Hungariæ. *Filius* Mathias *nõ fuit par patri. Accidit ei quòd dicitur de inutilibus*

canibus

canibus uenaticis. Quando boni canes uenatici conspexerunt feram aliquã, nõ auertũtur ab illa, etiamsi aliæ in occursum ipsorum ueniant, antequam priorem ceperunt. Degeneres econtrà incertò uagantur, & oblata alia priorem deserunt. sicut pulcherrimè hi sequentes uersus indicant, simulq; allegoricè notantes eos homines, qui ab institutis laboribus ad alia negocia deflectunt:

Qui binos lepores una sectabitur hora,
Vno quandoq;, quandoq; carebit utroq;.

Sic Mathias non commoratus est in uno proposito. Pater eius habuit tantùm unicum hostem, Turcicum Imperatorem, & præter illum nullos concitauit alios. Fuit ualde egregius Princeps: aliquot magnis prælijs uicit Amuratem: & hoc decimo die Septembris, depulit magnum exercitũ à Belgrado: & illo in prælio accepto uulnere mortuus est uictor. Vixit tantisper, donec nuncitum est ei, hostes uictos esse. Quo audito, mortuu est alacer: & quod ad uictoriam attinet, sicut Ep minundas, obijt. Fuit aũt & ipse bonus & sanctu rex, & sine dubio hæres uitæ æternæ. Deus ded per hunc præstantem regem, defensionem Hur gariæ. nunc miserabiliter Hungaria laceratur.

XIII. Septembris.

Celebratur festum exaltationis Crucis. In m se Maio celebratur inuentio Crucis, quomodo in

uener

uenerit Helena crucem Domini nostri Iesu. Fuit autem Helena mater Constantini Imperatoris. Quòd uerò ipse Constantinus & eius mater crucem inuenerint, credibile est. Festum exaltationis continet historiam receptæ crucis à rege Persico Cosroa, per Heraclium.

OCTOBER.

Natalis Dionysij, & quòd duo Dionysij fuerint.

IX. Octobris. Dies est sancti Dionysij. Dicamus igitur aliquid de illo, quis fuerit. Vocabulum Dionysij uenit à Διόνυσος, quo uocabulo Græci Bacchũ appellarunt. Significat autem Διόνυσος montem Iouis, quo festa Bacchi Dionysia celebrata sunt: quia mali cultus sunt primùm orti à Ioue. nam in mõtibus factæ sunt à Salomone uictimæ, & Bacchanalia sunt celebrata in mõte Nyseo: quæ res in horrendas ac detestandas abominationes excreuit. Sicut in Ecclesia uidemus magnas prophanationes esse factas, cùm paulatim discessũ sit ab institutione primæ Ecclesiæ, sicut etiã in Missa accidit. Hic Dionysius nominatur Areopagita: fuit enim Atheniẽsis. Ideo uerò addo, nominari ipsum Areopagitã, ut sciamus ipsum fuisse uirũ præcipuæ dignitatis. qui cõuersus est à Paulo apostolo, ut habetur in Actis. Areopagita, id est, senator præcipuus, seu unus ex illo summo senatu

Athe-

Athenienſi. Fuit enim illud præcipuum cõſilium, & nomẽ habet ab Ariopago, id eſt uico Martis, ubi fuit tumulus, & locus ordinarius, ubi exercebantur iudicia capitalia, ut cauſæ cædium, & quidem conſultò factarum. Nam & alia erant iudicia, ubi tantum iudicabatur de cædibus non conſultò factis. & dicitur ideo uicus Martis, quia ibi factum eſt iudicium Martis. Nam aiunt Martem accuſatum eſſe aliquando à Neptuno, & iudicio Deorum abſolutum in hoc uico Areopago, quia Mars interfecerat filium Neptuni, qui ſuam filiã ſtuprauerat. Eſt exemplum, quòd liceat interficere ſtupratorem filiæ. Extant etiam duæ orationes Libanij, altera eſt Martis, altera Neptuni. Deinde etiam eſt facta accuſatio Oreſtis. Sic ſapientes homines tradiderunt exemplum, ubi ſit facienda ἐπιείκεια. Areopagitæ dicebantur, qui in templo Martis iudicabant: eorumq; iudicium exquiſitiſsimum habebatur. Nam cùm Mars homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim dijs in eo pago, ſex ſententijs abſolutus eſt. Areopagita fuit ſenator ex ſummo Senatu Athenienſiũ. Vſurpatum quoq; fuit hoc uocabulum prouerbialiter, pro homine tetro & ſeuero. Porrò de hoc Dionyſio Areopagita conuerſo à Paulo dicitur, quòd cùm uideret tenebras, quæ factæ ſunt in paſsione Chriſti pendentis in cruce, dixerit: Aut Deus naturæ

turæ patitur, aut natura rerum dissoluetur. Quia uidit eam eclipsim fieri contra ordinē naturæ. Omnis enim eclipsis Solis fit in nouilunio, aut circiter. Illa eclipsis facta est in plenilunio, quia oportet Pascha celebrari in plenilunio, uidelicet quando luna fuit quatuordecim dierū. Ergo, &c. Diaconus igitur de Dionysio factus est primùm episcopus Atheniensis, & postea uenit in Galliā, ubi tempore Domitiani affectus est supplicio. Diu autem concionatus est, nempe à tempore Claudij usq; ad tempora Domitiani. Fuit enim satis longum tempus inter Claudium et Domitianum. Inter illos siquidem regnarunt Vespasianus, & Titus filius eius. Interea temporis ipse docuit in patria, et Gallia. Nam Gallia tunc temporis fuit plena doctrinarum Græcarum & Latinarū. Maßiliæ enim fuit magna schola. Et dicitur quòd Lazarus Maßiliæ condiderit ecclesiam, Dionysius Lutetiæ. Eodem tēpore docuit Marcus, comes Pauli, Ratisbonæ. quia Euāgelium citò uenit in Germaniam & Galliam, ibiq; propagatum est: quod probatur ex eo, quia Irenæus antiquus scriptor, qui in Syrmio affectus est martyrio, citat illustria testimonia ecclesiarum Gallicarum & Germanicarū de hac quæstione, quæ tunc & nunc certamina maxima mouet, An Filius Dei sit persona: in tanta causa citat illarum Ecclesiarū testimonia. Post tempora Apostolorū, cùm fuissent

Marcu[s] docuit Ra[tis]bonæ.

florentißimæ Ecclesiæ, statim factæ sunt uastatio-
nes. Ita Deus puniuit homines propter Euangelij
contemptum. Fuit tunc multum confusionum: Got
thi, Vandali, Hunni euerterũt Ecclesias. Ita magna
fuit confusio Ethnicorum, & Christianorum usq;
ad regnum Francicũ, donec se Franci collegerunt,
& Germaniam, Italiam, & Galliam occuparunt.
Illo tempore effusi sunt ex Scotia iterum homines
docti, qui restituerunt Ecclesias in Gallia. Per Al-
boinum Scotum est Academia Parisiensis instaura
ta, qui fuit præceptor Caroli Magni, & inchoator
studiorum. Paulò antè uenit Gallus in Germaniã,
& docuit superiorem Germaniam, Heluetios, &
Sueuos. Et ita restituta est doctrina, & ethnicismus
repulsus est à temporibus regni Frãcici. Fuit enim
squalor Ecclesiæ, qui post Apostolos secutus est, ubi
non amplius fuit ille Apostolorum flos.

Dicitur autem de Dionysio, quando decollatus
est, quòd gestauerit aliquandiu caput: quod quidẽ
non impoßibile uidetur. Simile exemplũ reperitur
in Aristophane, ubi etiam caput post decollationẽ
locutũ est, et indicauit latronẽ alium: quod fuit ali
quid singulare, et notatu dignũ. Extant hoc tempo
re libri qui dicuntur huius esse, quod ego non exi-
stimo: sed opinor esse libros Dionysij Corinthij. in
quibus illud dictũ reperitur: Ne graue onus castita
tis uel cœlibatus, tanquã necessariũ, imponatis fra-
tribus,

tribus, sed infirmitatis plurimorum rationem habeatis. Fuit hic alter quoq; uir admodum præstans: cuius temporibus cœpit inualescere dogma corũ qui episcoporum & sacerdotum cœlibatum instituere uoluerũt. Refutauit hic quoq; Nouatum, qui existimauit hominẽ renatũ, lapsum deinde, nõ posse cõuerti, & nõ iterũ esse recipiendũ: ubi ostendit exempla conuersionis. Libros Dionysij misit Michael Imperator Constantinopolitanus ad Carolũ Magnũ cum instrumẽto musico. Existimarũt enim magni Principes, honestũ esse sibi inuicẽ mittere libros. Carolus Magnus curauit eos libros uerti à quodã Scoto, cui sui discipuli effoderũt oculos, qui est primus horum librorũ Dionysij interpres. Hoc fuit præmiũ pro fideli sua institutiõe. Ortus aũt est eo tẽpore error de transubstãtiatione, ob cuius refutationẽ causam sumpserũt oculos ipsi effodiẽdi.

XVI. Octobris.

Dies necis Demosthenis.

Hoc die est interfect9 Demosthenes. Græci mẽses cõputarũt à cõiunctione lunæ, et habebãt lunares mẽses: sed intra 18 annos necesse est dies cõgruere.

Cicero, de oratione περὶ στεφάνου cõtra Aeschinem, in qua dicit de suis consilijs, Demosthenis inquit tantam esse eloquentiam in ea oratione, quanta in animis hominum includi poßit. Et profectò uerum est: sed fuit inquietus, fuit suasor belli

contra Philippum Macedonicum. Mortuo Alexandro fuit suasor noui belli contra Macedones: ibi Antipater postulauit eum sibi dedi. Suasit uerò Demades, ut dederetur: quia erat ualde utile illũ dedi. Cùm esset deditus, uenissetq́; unus ex ministris Antipatris ut illum abduceret, uiso ipso, fugit in templum. Ex quo cùm nõ auderet eum rapere, interea Demosthenes intus hausit uenenum, quod habebat in calamo: & sic mortuus est. Ita magna uis ingenij, & excellens illa eloquentia consumitur in rebus inutilibus & perniciosis patriæ. Hæc exempla commonefaciunt nos de aßidua inuocatione, ut Deus faciat nos uasa misericordiæ, & nõ iræ: qualle fuit Demosthenes, qui mouit Rempublicam aliquoties, & tandem ruinæ incidunt in ipsum, ut miserabiliter sibi consciscat mortem: sic transit gloria mundi. Est exemplum præstantis ingenij, ornati excellentißimis donis diuinis, cuius dona non conferuntur ad salutem Ecclesiæ, aut Reipublicæ. Sunt anni abhinc, quãdo perit Demosthenes, 1781. quia anno post mortem Alexandri perijt, & à morte Alexandri usq; ad natum Christum sunt anni 324.

Postea Cassander filius Antipatris postulauit sibi dedi Demadem. Et Demadi interfecti sunt duo filij in conspectu eius, posteáq; ipse interfectus est. Theophrastus interrogatus, qualis esset Demosthenes? dixit: Par Athenis. Interrogatus iterum, qualis

Orator

esset Demades? dixit: Maior Athenis. Non extant multa Demadis scripta. Fragmentũ extat, & quædam eius dicta recitantur. Cùm diceretur de morte Alexandri, & multi disputarent futura noua bella, & quidam metuerent Athenis, dixit Demades: nihil esse metuendum: quia mortuo Alexãdro, exercitum eius fore similẽ Cyclopi effosso oculo: neminẽ fore, qui ipsos cõcorditer & prudenter duceret, ipsos sese mutuò cõsumpturos. & ita factũ est.

Est in fragmentis Demadis, orationes Demosthenis esse ὀνώμασι καλάς.

XVIII. Octobris. Est dies Lucæ euangelistæ, patria Antiocheni. Est autẽ Antiochia urbs Syriæ, quæ terminus siue tractus fuit attributus populo Israel. Antiochus Antiochiam appellauerat à suo nomine, quod fuit Macedonicum: et significat idem quod uindex, assertor seu ultor, ab ἀντὶ καὶ ἔχειν. Fuit aũt hic Lucas professione medicus, & octuagenarius suspensus est Thebis ab olea. Imperita illa & stolida ciuitas tam sanctum uirum consumpsit. Fuerũt illi populi semper crassi Cyclopes: unde prouerbij loco celebratum est, Sus Bœotica: item, Bœotico more uiuere. Docuit porrò Lucas minorem Asiam à Bithynia usq; in Græciam: fuit comes itinerum Pauli. Exitus cæterorũ talis est: Ioãnes Euãgelista placida morte est mortuus Ephesi. Matthæus in Aethiopia, infra Aegy-

ptum bitumine perfusus est: cuius flamma incensa cõsumpsit prius idola circumstantia, postea ipsum interemit. Marcus docuit Cyrenæ, infra Africã & Aegyptum (iste tractus fuit colonia Lacedæmoniorum uel Argonautarũ) postea redijt Alexandriam, & raptatus per urbem, interfectus est. Ita Matthæus, Marcus, Lucas, uiolenta morte è medio sublati sunt. Iam considerate quæ sint singulorum propriæ sententiæ. Ioannes Euangelista ideo post cæteros scripsit: quia uoluit addere quasdam conciones Christi: ut resuscitationẽ Lazari, & alias, quæ sunt omissæ à cæteris. Hæc in Matthæo peculiariter reperiuntur à cæteris omissa: de Magis, de interfectis infantibus: cõcio in mõte, quæ est expositio legis ualde necessaria. item illa memorabilis sententia apud solũ Matthæũ: Venite ad me omnes qui laboratis, & oneratis estis. item: Ego sum uobiscũ usq; ad cõsummationẽ seculi. Itẽ: Vbi duo uel tres cõgregati fuerint in nomine meo, in medio eorũ sum. item: Non est uoluntas patris, ut pereat unus de his minimis. In Marco solo sunt hæ sententiæ: Credo Domine, sed opẽ fer imbecillitati meæ: item: Omnis homo igne salietur, & omnis uictima sale salietur. Bona res est sal. In Luca tantũ habentur hæc: De Zachæo, de mißione angeli ad Mariã, de Samaritano, exemplũ de filio prodigo. Ista sunt digna consideratione, ut magis fiat familiaris textus.

xtus. Lucas autem fuit professor duarum doctrinarum præcipuarum, doctrinæ de Deo, quam uidetis eũ eruditißimè scripsisse. Deinde fuit medicus, id est, physicus, professor doctrinæ de natura rerum. Consideratio enim de natura rerum manuductrix est ad agnitionem Dei. Vnde et primi patres præcipuè profeßioni medicæ studiosi fuerunt, ut Abraham, Isaac, & Iacob: & hac occasione peruenerunt ad principes, quos postea simul in doctrina Christiana instituerunt.

XXXI. Octobris.

Fuit olim consuetudo in ecclesia, ut in festo omnium Sanctorum uenderentur indulgentiæ. Ideoq; in profesto omnium Sanctorum sunt primùm à Luthero propositiones contra indulgentias, anno 1517. hora 12, ad ianuam templi arcis Vuitebergensis affixæ. Ibi primùm motæ sunt disputationes, & remotæ indulgentiæ à Papistis uenditæ. Fuerunt enim indulgentiæ res mediæ, & tales quæ concedebantur: Græci nominarunt satisfactiones, ἐπιτιμίαν, id est, mulctam uel pœnam, quæ delinquenti imponitur. Vocabulum Germanicum Bůß, est nomen conueniens satisfactioni: quia cruciabant multos homines istis phantasijs mulctarum, seu satisfactionum: omne enim nimium uertitur in nigrum monachum, ut dici solet de euidentibus exceßibus. Ibi Pontifices & Episcopi institue-

runt uenditiones indulgentiarum, id est relaxarũt pœnas canonicas, quæ alioqui fuerunt iniustæ, & tantùm ideo uendebant, ut extorquerent pecuniã. Sicut multum pecuniæ conflabant Papistæ isto modo, ita ut Maximilianus Imperator sæpè deliberauerit de abolitione istarum indulgentiarum, etiam ante doctorem Lutherũ: sed quo modo id faceret, ignorabat. Postea Lutherus hoc die, hora 12, publicè Propositionibus affixis in templo arcis, taxauit istos errores, & reduxit populum ad ueram doctrinam. Annus autem nunc est quadragesimus secundus ab eo, quo hæc incœpta sunt à Luthero. Videtis quàm fuerit grata causa omnibus eruditis & principibus, quamobrem etiam Principes Luthero fauebãt. Sed iam iterum uidetis ingratitudinem mundi erga ministros & doctores in Ecclesia: sicut Pindarus dicit de ingratitudine hominum, παλαιὰ γὰρ εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δ' ἄνθρωποι: id est, dormit antiqua gratia, & homines sunt immemores. Itẽ, Quod dolet meminit, quod placet obliuiscitur. Hæc anno 1559 relata sunt.

NOVEMBER.

V. Dies Nouembris. Dies necis Zachariæ.

Dicunt hoc die interfectum esse Zachariam, de quo in Euangelio dicitur: Veniet super uos omnis sanguis qui effusus est ab Abel usq; ad Zachariã.

Quanquam

Quanquam alij aliter scribunt: tamen Basilius scribit esse traditum in Ecclesia à ueteribus, quòd intelligendum sit de Zacharia patre Ioannis Baptistæ, quem interfecerunt sacerdotes, testificante hũc Christum esse Meßiam. & credo ita esse. Quanquã Ioannes interfectus est post patrem ab Herode, tamen credo fieri mentionẽ Zachariæ propter atrocitatem insignem, quia in templo est interfectus: & quòd Ioannes non ab isto populo, sed ab Herode interficiebatur, sicut & alij multi post illum sunt interfecti. Quàm multi perierunt tempore Machabæorũ? Cogitate quanta res fuerit, istum senem Zachariam interfici? quia non dubium est, eius ætatẽ fuisse admodum senilem, & ipsum octogesimum, nec nonagesimum annum exceßisse. Hunc Zachariam Deus uoluit esse testem de se: quia præcipua lumina in Ecclesia oportet similia fieri imaginis filij Dei Cogitate quale spectaculum fuerit, quando Elizabeth (quam adhuc credo uixisse) uidit interfici maritum? Hæc considerantes bene memento te, cur Deus suos electos cruci & afflictionibus subijciat.

X. Nouembris. Dies est pugnæ ad Varnam, quando Vladislaus Vngariæ & Poloniæ rex, frater Casimiri, cùm esset accersitus in regnũ Vngariæ & Poloniæ, geßit bellum aduersus Turcas, ubi habuit socios Venetos ac Romanum pon-

tificem. Factæ ſunt induciæ cum Turcis. Aliquanto pòſt Turci fuerunt in Aſia clade affecti. Voluit autem Papa renouari bellum, & diſputauit illam pacem non ualere, quia eſſet ſine Papæ autoritate facta. Quare renunciatum eſt Turcis, illa pacta irrita eſſe, quæ inita eſſent ab Vladislao, neſciente Pontifice. Ibi rurſus eſt motũ bellum: & quanquã diſſuadente patre Huniade, & rex Vladislaus interfectus eſt, & cum eo præcipua pars nobilitatis Polonicæ occubuit. Fuit autem diſputatio hæc: An illæ induciæ ualerent, an non? Et fuit tale argumentum:

Pacta facta cum alijs, neſcientibus ſocijs, nõ debent eſſe rata.

Socij Vladislai non erant aſſenſi, ſed neſcierunt illa pacta.

Ergo illa pacta Vladislai ſunt irrita.

Reſpondeo ad maiorẽ: Pacta cum alijs facta, neſcientibus ſocijs, non debent eſſe rata, ſcilicet paribus ſocijs: quando tantundem iuris habent ſocij, tunc illa pacta non ualent. Illud uerò bellum gerebatur à rege Hungarico tanquã principali, etiamſi habebat auxilia aliarum gentium. Minor eſt diſtinguenda. Siue ſint pares, ſiue nõ ſint pares, aliud eſt loqui de neſcientibus ſocijs, aliud de ſcientibus. Illa res diſputata eſt tunc magnis contentionibus: quia fuerunt utrinq; epiſcopi Polonici & Italici. Hungarici

garici & Polonici episcopi bellum dissuaserunt. Est igitur facta magna clades, & prælium cõmissum pridie Martini: id est, hoc die, anno 1444. Sũt ad hunc annum 59, anni 115. Breue tempus est inde usq; ad nostram ætatem. Varna non procul abest à Constantinopoli: sint sanè 20 miliaria, credo tamẽ propius esse. Sunt fortasse 12 miliaria nostratia.

XI. Nouembris.

Dies est dicatus Martino, qui fuit è Sabaria. Vos adolescentuli debetis discere Cosmographica: quia ualde utile est cogitare metas terræ: & quòd non sit infinitum quiddam terra, sed certum spacium, in quo uoluit Deus uiuere genus humanũ, & ostendere filium suum. Non amate illos furores Democriticos, affirmantes esse plures mundos: sed in illo unico mundo cogitate, quo ordine, quibus locis ecclesia propagata sit, ubi edita testimonia. Sic Germania hæc nostra patria habet suas metas & limites, quæ his sequentibus uersibus describuntur.

Versiculi Philippi Melanchthonis de finibus seu limitibus Germaniæ.

ῥῆνος ἀπὸ ζεφύρου, βιάδροιο δὲ ῥεῖθρον ἀπ' ἠοῦς,
γερμανῶν κρατερῶν γαῖαν ὁρίζει ὅλην.
ἐσχατιαὶ δ' ἄλπεις νιφόεσσαι πρὸς νότον εἰσίν,
ἐς βορέαν πνύματος βαλτικὸς ὠκεανός.

Vel

Vel alio modo.

εἰς ἠῶ βιάδρος, ῥήνου δ' ἀπὸ βουλύτου ὄχθαι,
  γερμανῶν χώρας τέρματα ἐστὶν ὅλης.
στείχει δ' ἕρκος νιφόεσσαι πρὸς νότον ἄλπεις,
  ἐς βορέαν ϖύματος βαλτικὸς ὠκεανός.
Rhenus ab occaſu, Viadri ſed flumen ab ortu,
  Clauſerunt fines Teutona terra tuos.
Aeriæq; alpes immotum limes ad Auſtrum,
  Balticus ad Boream terminat Oceanus.

Aliquæ ſunt factæ mutationes. Germaniæ finis olim erat fiſtula ad Orientem, ubi nunc eſt Cracouia: quæ nunc à gente Polonica, quæ eſt illa uetus gens Heneta, inhabitatur. Et Strabo dicit Albim fluere per mediam Germaniam. Cornelius Tacitus dicit Germaniæ fines eſſe ad Auſtrum alpes, & ad Septentrionem mare Balticum, ad occidentē Rhenū. Sic ſemper eſt cōſtitutus Germaniæ finis. Et nomina fluminū magis durabilia ſunt quàm montiū: quia nomina montium mutantur per partes, flumina plerunq; à primo ortu uſq; ad finem retinent idem nomē. Ad Orientem dixit Cornelius Tacitus eſſe montem Cætium, & eum dirimere Noricos à Pannonia. Situs eſt hic mons non procul à Vienna, quem Germani uocāt Kalenberg, daruon auch der pfaff von Kalenberg iſt. Accepit autem Pannonia citò doctrinam Euangelij. S. Martinus docuit Syrmij, ubi Irenæus eſt paſſus. Syrmiū eſt circa Belgradum,

gradum, habetq; nomen à Syrmio Getico rege, qui cœpit Lisymachum, cui postea dedit ei suam filiã, ut esset pax.

Laudatur eius bonitas, quòd pepercerit clarißimo regi, quem Alexander obiecit leoni, qui percusso leone uitam conseruauit. Fuit uerò natus S. Martinus in urbe Sabaria in Pannonia, nõ procul à Bresburga, quæ fuit colonia Claudij Imperatoris, ut Plinius scribit. Quæ urbs nomẽ (ut opinor) sortita est à flumine: flumen uerò dictum esse credo à faucibus montium infra Viennã. Sabaria item flumen est, unde & ciuitati iuxta hoc sitæ idem nomẽ est inditum. Fuit autem hic Martinus uir nobilis, miles, & ciuis in illa colonia. Quare etiamsi fuit Christianus, tamẽ oportuit eum militare sub Iuliano apostata Imperatore. Diu uixit, uidelicet usq; ad Theodosij tempora: uiditq; magnas seditiones sub Maximo, qui fuit rebellis imperatori. Et quia amabat uirtutem, & ueram religionem, non libenter fuit cum exercitu Iuliani athei, qui à Christiana doctrina defecerat: contra quem scripserunt cùm alij, tum Gregorius Nazianzenus, qui egregiè pingit eum, & eius gestus. Martinus itaq; pertæsus (ut credo) consuetudinis Imperatoris, cùm ab eo discessisset, studijs applicauit animum: ac in Galliam profectus ad Hilarium, uixit cum eo familiariter. Cumq; multi essent Arriani, ipse constantißimè

restitit

restitit Arrianis, eosq; refutauit: retinens Ecclesias Occidẽtis in uera cõfeßione de filio Dei, quòd λόγος sit persona. Cùm uerò esset clarus, & constans in ueritate, factus est tandem episcopus Thuronensis in Gallia, ibiq; uita defunctus est. Incidit senex in calamitatem temporũ, cùm Maximus regeret Galliam, qui aduersabatur Theodosio. Fuit familiaris Maximo regenti Galliam, qui multa fecit ex eius cõsilio. Ita fuit ille Martinus Pannonius, & gubernauit ecclesiam inter magna pericula.

Porrò, quòd ad patriam eius attinet, sciendum est, post mortẽ Martini multas gentes occupasse Pannoniam. Nostri homines Gotthi ibi tenuerunt partem, & credo illos Transsyluanos esse reliquias ueterum Germanorum. Carolus Magnus non tenuit Pannoniam, sed repreßit Vngaros, & cum eis ad Ratisbonam dimicauit: sicut postea Otto Imperator repreßit eos ad Augustam, & Heinricus pater Ottonis ad Mersburgum. Postquàm occupata est Pannonia, ubi illæ gentes factæ sunt mitiores, didicerunt doctrinam de Deo. Rex quoq; cõuersus est ad doctrinam Christianam, duxit uxorem sancti Heinrici Bambergẽsis. Quapropter deinceps fuit inter eos bona amicitia, & pax propter coniunctionem coniugij, & affinitatem.

XIX. Nouembris. Est dies Elisabethæ. Est autem eius alia historia, quàm matris Ioannis.

nis. Hoc enim die fit mentio matronæ principis Thuringiæ. Et ut prius de uocabulo moneam, Elizabeth dicitur quies dei, seu quies donata à Deo. Fuit etiam hoc nomen coniugis Zachariæ, matris Ioannis baptistæ: sed illa Elizabeth cuius historia hoc tempore recitatur, fuit alia. Et multa sunt memorabilia exempla in hac historia. Hæc enim matrona uixit in exercitijs pietatis insignib⁹: fuit modesta, postraquam secuta cruce, exhibuit se in ea tolerantissimam. Nata fuit patre Andrea rege Vngarico, admodum præstanti: matre uerò Germanica Gertrude. Dicunt alij fuisse Bauaricam, filiam ducis Bauarici: quod non est. In aliquibus libris est, quòd fuerit Morauica: utrunq; affine est. Sed fuerunt duces de Mœran, qui tenuerunt Voitlandiã, cuius hæ fuerũt ciuitates: Culmbach, Blauen, Hoff, &c. Hunc ipsi ducatũ uocarũt, das Hertzogthumb zů Mœran, tempore Friderici Barbarossæ: quia post illum ducatus de Mœran facta est diuisio in diuersos præfectus. inde uocari cœpit Voitlandia, & tractus est uetus Variscorum, extrema pars Bohemicorum montium uersus Misniam, & Franconiam. Mater Gertrudis fuit filia ducis de Mœran, nupta regi Vngarico, quæ incidit in magnam calamitatem sua culpa. Fuit apud eam frater, qui procul dubio fuit homo insolens, & ferox. Iste amauit coniugem

cuiusdam

cuiuſdam principis Vngarici, & habuit adiutricē ſuam ſororem reginam, abſente marito. Nam rex erat Hieroſolymæ in illa expeditione, qua recuperata fuit Syria. Principes Germanici & Italici fuerunt ingreßi in Syriam ante annos quadringētos, & eam recuperarūt, repreſſeruntq́; Turcas: alioqui multo citius Turcæ occupaſſent Græcum imperium, quàm tandem euenit. Fuerunt duæ expeditiones circa ea tempora: in priore fuit Godeſfridus Bilionenſis, ex familia ducum Iuliacenſium & Cliuenſium natus, qui Hieroſolymæ ſpinea corona, impoſito in ſepulchrum Chriſti capite, fuit coronatus: ubi pulcherrimæ res geſtæ fuerunt. In ſecunda expeditione fuit hic rex Vngaricus Andreas, quo abſente, coniunx ipſius habuit ſecum cuiuſdā principis coniugē, quam frater ipſius reginæ amauit: in qua re uſus eſt ſorore adiutrice, cuius fraude negocium perfectum eſt. Maritus ſtupratæ mulieris, interfecit Gertrudē, abſente rege. Poſtea uerò cùm res eſſet cognita, rex abſoluit illum ſuæ coniugis interfectorem. Credo illam calamitatem matris fuiſſe cauſam, quare filia Eliſabeth uixerit in tanta modeſtia & humilitate, ita ut ipſa ſolita ſit ſeruire pauperibus, & curare ægrotos. Iſenaci plurimum habitauit, & in oppido Haßiæ Marpurgo, ubi & oſtendūtur cubicula in quibus uixerit. Iſenaci gynæcium ſubterraneum exciſum eſt in ipſis

ſaxis,

faxis, ita ut mirum sit homines potuisse retinere ualetudinem in illis saxis, sicut ibi uidi. Sic hæc Elizabeth fuit admodum modesta, temperans, & habuit multa & uaria inuocationis, beneficentiæ, & pietatis exercitia, fuitq; benefica erga pauperes. Vidi literas donationis factæ ab ipsa, hospitali, in oppido Gottha, quæ simpliciter latinè sunt scriptæ, sicut tunc fuit consuetudo: non extant ueteres literæ germanicè scriptæ. Hæc Elizabeth habuit maritũ præstantißimum uirum, Ludouicum Lantgrauiũ, qui fuit uicarius Imperatoris Friderici Secundi, absente uidelicet Friderico in Asia & Italia. Et tũc nominabatur una ditio Lantgrauiatus Thuringiæ, à Marpurgo inde usq; ad Naumburgum. Fuit itaq; potens princeps, & ualuit equitatu, nec paruam sub Imperio suo habuit regionem. Ille bonus princeps uixit in summa concordia cum coniuge. Multis reb. in Germania gestis uoluit proficisci in Asiã ad resistendum Turcis, sicut tunc fuit usitatum. in qua expeditione hic bonus princeps Brundusij est mortuus. Huic succeßit agnatus eius Hermannus. quanquam ipsi natus esset Ludouicus filius, & filia Sophia: tamen adolescens Ludouicus est mortuus. Scribitur uerò, quòd Hermannus eum sustulerit ueneno. Sit sanè. sed ille Hermannus post mortẽ Friderici Secundi appetiuit Imperium, & habuit fauorem Romani pontificis. Postquam eo animo

peruenisset Vlmã, ibi est interfectus: siue quòd appetiuisset imperium, siue propter alias causas: sicut fuerat inquietus etiam domi. Mortuo adolescente Ludouico, iste Hermannus expulit hanc sanctam & piam matronam Elizabetham in exilium. Sic misera sine comitatu peruenit Bambergam, ubi in monasterio est mortua. Filia uerò Sophia est elocata marchioni Hollandiæ. Siquidem nulli erant hæredes ex Lantgrauijs: nam Lantgrauij eo tempore fuerũt etiã Marchiones Misniæ. Venit itaq; ipsa cum marito & filio, petens Lantgrauiatum totius Thuringiæ & Hassiæ. Marchiones enim Misnenses iam ad se attraxerant Thuringiam. Implorauit autem auxilia Ducum Brunsuicensium. Res igitur tandem eò deducta est, ut Marchiones Misnenses retinerent Thuringiam, Sophia uerò Hassiam. Ita facta sunt duo nomina, licet sint eadem insignia. Sic auxilio Ducum Brunsuicensiũ hæredes in Hassiam introducti sunt, ac res est composita: hac ratione Landtgrauij Hassiæ habent originem à Sophia, filia Elizabetæ.

XXX. Nouembris.

Dies est sancti Andreæ: de quo nihil scimus, nisi quòd docuerit in oppido Achaiæ Patris, & quòd ibi crucifixus sit. Narrãtur eius miracula, sed qualia sint nescio. Illud miror, si fuerit Patris quando Paulus in Achaia docuit, nullam fieri ipsorum con

greſſuum mentionem: quia Corinthus uicina eſt Patris, propter Helicen & Buram, quæ urbes terræmotu abſorptæ ſunt. Patræ adhuc ſtāt: ſunt pauci anni, quādo Andreas de Doria cæpit eas, ſed nō diu retinuit. Turci enim iterum illas recuperarūt. Helice et Bura, ſunt duæ urbes in Achaia, quæ ſunt ſubmerſæ tempore belli Peloponneſiaci, ante pugnam Leuctricam. Et hoc ſignum anteceßit pugnā Leuctricā, ſicut terræmotus excidia urbium, cometæ (ſicut nos uidimus) aliaq; ſigna ſimilia præcedere ſolent euerſionem regnorum. Harum duarum urbium nominatim fit mētio apud Scriptores, etiā apud Ariſtotelem: quæ urbes ſubmerſæ ſunt ut Sodoma & Gomorrha. & tamē ex illis, immerſis ſordibus, Deus pro immenſa ſua bonitate collegit Eccleſiam.

DECEMBER.

VI. Decembris.

Celebratur memoria ſancti Nicolai. Eſt autem hic Nicolaus oriundus ex urbe Patara, quæ eſt in Lycia, in principio Aſiæ.

Fuit epiſcopus in oppido Myra, tempore Conſtantini: & tantæ autoritatis, ut cùm eſſet ſumendum ſupplicium de tribus militibus, ſeu capitaneis, qui fuerant calumnia accuſati, ipſe interce-

deret, & reprimeret lictorē, postráq; scriberet Imperatori fieri illis iniuriam. quo audito, Imperator approbauit eius factum. Dicitur etiam quòd fuerit beneficus & liberalis erga pauperes. Interfuit senex in synodo Nicæna: fuit'que unus qui approbarunt illum articulum fidei, de diuinitate filij Dei.

XV Decembris.

Hoc die collocatum est idolum in templum Hierosolymitanum, quando Antiochus exercuit horribilem sæuitiam ad delendum populum Iudaicum, & eius leges. Habebat enim hanc persuasionem: quia sciebat istum populum rebellare regibus propter religionem, & res magnas gesßisse, ac extendisse imperium in uicinam Syriam: uoluit deducere colonias Ethnicas in illam terram. quod durum admodum & arduū fuit. Deus etiam uoluit prædicere, & præmonere tempus uastationis, & finem istius politiæ.

Fuit autem talis uastatio, sicut Daniel testatur, talisq; tribulatio, qualis non fuit ab initio. Templū fuit profanatum, & additum est præsidium. Cogitate quantum scelerum factum sit. In templo facta sunt stupra, raptæ uirgines, senes nonagenarij interfecti sunt, pueri suspēsi, stuprataéq; honestæ matronæ: Bacchanalia celebrata in ipsa urbe Hierosolyma, quæ eo tempore habuit pulcherrimum templum

plum in toto genere humano. In Bacchanalijs discurrebatur ad publicos concubitus, ita ut Romæ sint collocata præsidia contra Bacchanalia, à quibus multi sic discurrentes sunt interfecti.

Hunc autem mensem ueteres nominant Cisleu. & puto dictum esse quasi Orientalem, uel Orioneum, ab Orione: quia Cesil Hebræis est Orion. Quæcunq; causa appellationis sit, ego credo sic dictum esse hunc mensem Cesil, propter incertas tempestates. Græci dicunt esse ab ὀρεῖν, id est urinando. sed mihi magis fit uerisimile, dictũ esse ab ὥρας, distinctione temporũ, quia ipse Oriens affert æstatem, & Occidens hyemem.

XVII. Decembris.

Celebratur dies trium uirorum, qui fuerunt in fornace Babylonica, quos Deus mirabiliter in illis flammis igneis custodiuit, & ex eis liberauit.

XXV. Decembris.

Hoc die celebrata Hierosolymæ Encænia, id est, renoualia, noualia uel dedicationes templi. Vocabulum encæniorũ est apud Ioannem, ubi Christus ambulat in porticu Salomonis in encænijs: & deriuatur à καινὸν, quod significat nouum aliquid, ut quãdo noua res tribuitur cultui, siue alijs rebus. Celebrata sunt ideo encænia, quia hoc die templum à Iuda Machabæo est recuperatum, cultusq; Dei rursus est repurgatus.

In hac tota commemoratione debetis intueri uniuersam historiam temporum Machabæorum. Antiochus rex Syriæ fuit similis Caligulæ, & libenter suo regno Palæstinam adiecisset, ut minus esset dissensionum: uoluit tollere religionem Iudæorū, & instituere Græcos ritus. sicut in ipsa Hierosolyma, quæ fuit templū Dei, celebrauit Bacchanalia, multum turpitudinum & libidinū habentia. Idem collocauit idolum Iouis Olympij in templum Dei: addens etiā præsidia, quæ ui illud defenderēt, ne ex templo eijceretur. Ita in templo & circa templum quotidie fiebant stupra, cædes, & homines mactabantur: idq; durauit triennium. Post triennium Iudas Machabæus, deletis aliquot exercitibus Antiochi, recuperauit templum: instituensq; cultus diuinitùs ordinatos, curauit rectè doceri, et à pijs sacerdotibus sacrificari. quanquam multum difficultatum adhuc superfuit, quia tantū biennio postea uixit: & dimicauit cum exercitu adhuc in urbe, ac in acie perijt. Ita nondum fuit finis belli. quanquam post mortem eius minor fuit moles belli, & facilè repressa sunt reliqua præsidia, propter eiectū idolum ex templo: unde & restitutis ueris cultibus, celebrata sunt encænia.

XXXI. Decembris.

Vltimus dies anni est, dedicatus Syluestro: de quo

quo tantũ hoc ſcimus, quòd uixerit tempore Conſtantini. Deinde eſt fabula, quòd Conſtantinus donauerit ei urbem Romam, & imperium occidentis, Italiam & Galliam. Extat quædam conſtitutio in libris Decretorũ, quæ nominatur Donatio Conſtantini: ubi ſic ſcriptum eſt, quòd donauerit Conſtantinus Syluestro urbem Romam. Laurentius Valla ſcripſit refutationem: quanquam non opus erat in tam manifeſto mendacio. Quòd autem illa narratio de Conſtantino non ſit uera, ſic probo: Librorum enim qui leges continent, præcipua eſt autoritas. Aliqui dicunt eſſe unam paleam, quando titulus in Iuriſconſultorum libris de iſta donatione loquitur: ſed hæc neque uetus neque uera eſt, ſed mendacium ab aliquo nebulone confictum, ad uexandos homines. Non eſt igitur uera (inquam) quia eſt impoßibilis. Impoßibilia enim non poſſunt eſſe uera: ut ſi quis ſcribat aſinum uolaſſe.

Impoßibile eſt aliquem epiſcopum recipere gubernationem Imperij, non habentem exercitum, & non adminiſtrantem regnum.

Sylueſter eſt epiſcopus, & non habet exercitus, nec ui adminiſtrat regna.

Ergo non recipit, etiamſi aliquid tale ei offeratur.

Alia probatio.

Rex eſt perſona ordinata à Deo ad conſeruationem diſciplinæ & pacis, inſtructa potentia corporali, ut poßit coercere cõtumaces ui corporali.

Syluester non habet poteſtatem corporalem.

Ergo illa donatio eſt planè commenticia.

Sic ex pacto recipientis manifeſta eſt impoßibilitas. Iuriſdictio ſine executione eſt inanis ſonitus. Poſtea eſt impoßibilis ex parte donantis, qui non habet ius transferendi illam gubernationem ab imperio in aliquam aliam autoritatem. Sed alterum eſt illuſtrius ex perſona recipientis. Exercitus nunquam paruerunt Pontificibus. Et Chriſtus prohibet, ne ipſi gerant imperia mundana, in dicto: Reges gentium dominantur, uos autem nõ ſic: id eſt, prætextu Euangelij non debetis regna conſtituere.

COLLECTOR

Lectori.

Hæc tria monumenta reperies Baſileæ in ſummi templi circuitu. et ſiquidem erant coniuncta cũ inferioribus germanicis rhythmis, neq; à me illi ſeparari debebant: præterea annum mortis, & diem menſis unà cum ætatis tempore, tibi ex diligenti inquiſitione in poſterioribus adieci, quæ in illis abfuerunt. His placuit adijcere inſcriptionem tumuli D. Philippi Bechij Medici, & docti uiri M. Conradi Lycoſthenis obitus diem & annum: quamuis utriuſq;

utriusq; epitaphia duplici carminis genere descripserit amicus meus singularis Iacobus Hertelius: *quæ, si uoles, Senariorum suorum libello subiuncta leges.*

DEO OPT. MAX. ET
Christo Saluatori no-
stro S.

Dn. *Iacobum* Meierum, *huius inclytæ urbis cõsulem prudentißimum consultißimumq;, pietatis sanæ cultorem, ac promotorem primarium omnis honestatis, quod in ipso fuit, instauratorem diligentißimum, lapis subiectus contegit.*

D. Io. Oecolampadius, *professione theologus, trium linguarum peritißimus, autor* Euangelicæ *doctrinæ in hac urbe primus, & templi huius uerus* Episcopus, *ut doctrina, sic uitæ sanctimonia colendißimus, sub breue saxum hoc reconditus iacet.*

Moritur Cal. Decẽbris, Anno M. D. XXXI. *anno ætatis suæ* 49.

Dn. Simoni Gryneo *almæ huius Academiæ rectori, & laude & memoria sempiterna ob linguarũ Latinæ, Grææ, & Hebraicæ peritiam, omnisq; Philosophiæ ad miraculum usq; cognitionem, ob Theologiæ ueræ scientiam & usum digno, monumentum hoc dicatum est.*

Obdormiuit in Domino Calend. *Augusti*, Anno Domini 1541. *ætatis suæ* 47.

Anno Salutis M. D. XXXXII. F. F.

So ehr/gůt/küst/hulffen in not/
Wer keiner von diesen dreie͞ todt.

Inscriptio tumuli D. Philippi Bechij.

Hæc mihi prætereat nemo monumenta uiator,
Non bene qui cineri uoce precetur huic.
Bechius hîc medica celeber cubat arte Philippus,
Qui decus orbis erat totius, atq; scholæ.
Si foret è superis quem ducere sedibus æquum,
Hunc foret, ut miseris ferre ualeret opem.

Herr Philipp Bech/beider artzney Licentiat/vnd der freien künsten Doctor/entschlieff im Herrn den iij. Herbstmonat/im 1560 jar.

Decessus ex hac uita Conradi Lycosthenis.

Bonus & doctus uir M. Conradus Lycosthenes Rubeaquensis, ecclesiæ Basiliensis, minister, ex hac miseriarum ualle in cœlestem patriam emigrauit, octauo Calend. Aprilis, anno Domini 1561, ætatis suæ anno 34. qui ultra illos labores, quibus posteritati profuit, alijs quibusdam incumbebat: quos etiã perfecisset, nisi immatura mors eum nobis abstulisset.

A V.

AVTHORIS CARMEN, QVOD loco gratiarum actionis composuit, cum discessurus esset Basilea.

Iam mea permenso meruit ratis æquore portum:
Magnificoq; scholæ Rectori dicere grates
Sulcero nunc hora iubet, doctoq; pioq;,
Dedita cui multum Musis iam pectora debent,
Præcipuè queîs cœlestis Sapientia curæ est,
Quæ solum uehit ad celsi nos sidera cœli.
Vix alter melius ueræ docuisse salutis
Hoc sene nouit iter. Neq; enim facundior ullus,
Nec melior, nec quem mage spiritus augeat almus.
Atq; Heinrice tibi Petri, uigilantia cuius
Ingens, rara fides, studiorum maxima cura.
Et tibi qui nulli modò cedis Oporine, spectem
Siue typos nunc ipse tuos, seu maxima dona
Doctrinæ, ingenijq; tui, pietatis & usum.
Inde uiris, qui uel de relligione, uel acri
Doctrina legum: medica uel Apollinis arte,
Vel de Socraticis sortiti nomina libris.
Cunctis atq; uiris, quibus illa Academia floret,
Quæ Basilea tuos intra iacet inclyta muros.
Queîs me, uitalis dum spiritus hos reget artus,
(Debeo ceu multum) multum debere fatebor.
Atq; utinam meritis æquari gratia posset:
Non ego non certè, dum grates ipse referrem,

Præterijsse

Præteriisse uelim quicquam curæq;, laborisq;.
At mihi cùm donis longè superata facultas
Deficiat: precor ipse Deum, semperq; precabor,
Hoc placidè longum cunctos ut seruet in æuum.

Basileæ, Anno Christi, 1562.
Mense Nouembri.

Rerum Creatori, Deo patri, filio, & spiri-
ritui sancto, sit laus & gloria, uir-
tus atque maiestas in omne
æuum: Amen.

Vaticinium Ioannis Regiomonta-ni, de interitu mundi.

Post mille expletos à partu uirginis annos,
Et post quingentos rursus ab orbe datos.
Octogesimus octauus mirabilis annus
Ingruet: is secum tristia fata trahet.
Si non hoc anno totus malus occidet orbis,
Si non in nihilum terra fretumq; ruant:
Cuncta tamen mundi sursum ibunt atq; deorsum
Imperia: & luctus undiq; grandis erit.

De instabilitate rerum huius mundi.

Omnia sunt mundi, quasi bulla caduca rotundi:
In pratis ut flos, sic perit omnis honos.
Corpora putrescunt hominũ, post funera crescunt
Serpentes: uitam quare homo cerne tuam.

Temporis

Temporis ratio habenda.

Dum licet ingenio ditari, disce iuuentus:
Iste dabit fruges, iste colendus ager.
Cætera fide Deo qui preßis subuenit: ille
Excubias nostro pro grege semper agit.

Quatuor quotidie cogitanda.

Mors Christi, tua mors, infernus, gloria cœli:
Quatuor hæc semper sunt meditanda tibi.

Precatio Ecclesiæ ad Christum.

Audi nunc gemitus, & uota precantia Christe:
Reijce nec surda supplicis aure preces.
Me tibi commendo, tibi me iam porrigo Christe:
Tu clemens famulum protege Christe tuum.

F I N I S.

PSALMVS LXXXI.

Deus stetit in synagoga, &c.

STat Deus in media turba, cœtuq; deorum,
Terribiliq; alios increpat ore deos.
Nunc quis erit tandem scelerũ modus? omnia iura
Oppressa à uobis uiq; doloq; iacent.
Nil in iudicijs inopis ualet optima causa,
Gratia sed tantum diuitis illa regit.
Quin uos efficite, ut probitas innoxia semper
Præsidio uestro tuta manere queat.
Nec circumscribi pupillos fraude si natis,
Iniusti metuant tristia iura fori.
Sed nihil hîc monitis regum fera corda mouentur,
Nec cæcæ mentes numina summa timent.
Nulla uoluptates moderantur uincula legum,
Miscent arbitrio fanda nefanda suo.
Sed meritas olim dabit ista licentia pœnas,
Conuenietq; actis exitus ipse suis.
Ecce ego deijciam celsa de sede tyrannos,
Cum manibus terras ipse mouebo meis.
Vos equidem esse Deos iußi, Gnatosq; uocaui,
Voce mea uobis regna tenere dedi.
Sed repetam titulos, & regni iratus honores,
Et dabitis pœnas uos aliquando mihi.
Vtq; alij exuti regni cecidere tyranni,
Qui ueluti plebis pars sine honore iacent:
Sic postquam tituli uobis ego dempsero honorem,

Lapsaq;

Lapsaq; cùm fuerint sceptra superba manu.
Vos ignota eruis, contemtaq; funera, sicut
Obscura uulgus morte perire solet.
At tu summe Deus surgas, terramq; gubernes,
Absq; tuo regnum numine stare nequit.
Omnes te gentes Dominum metuantq; colantq;,
Omnia sunt etenim sub ditione tua.

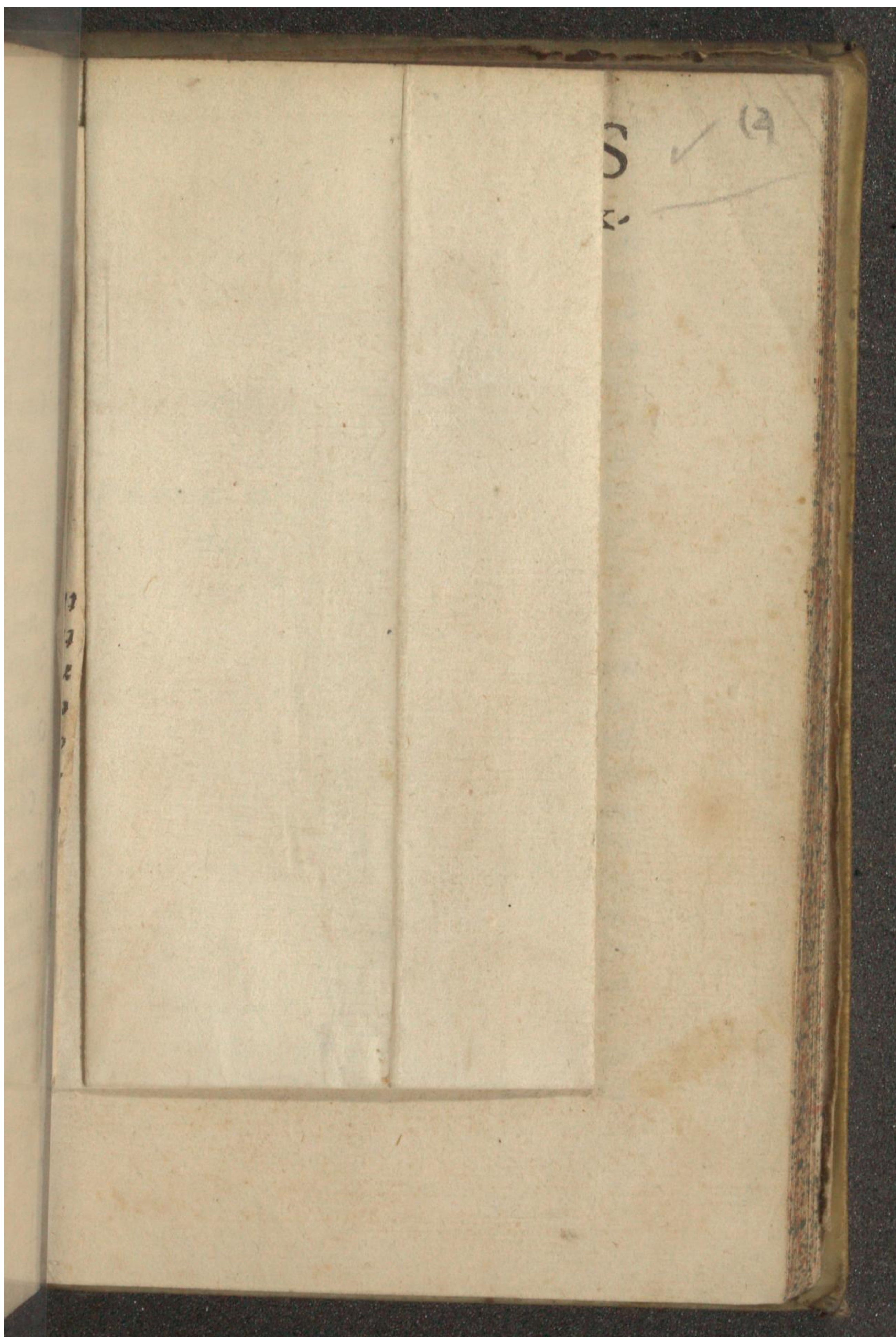
Carmen Ioannis Stigelij, de meditatione mortis, plenius superiore.

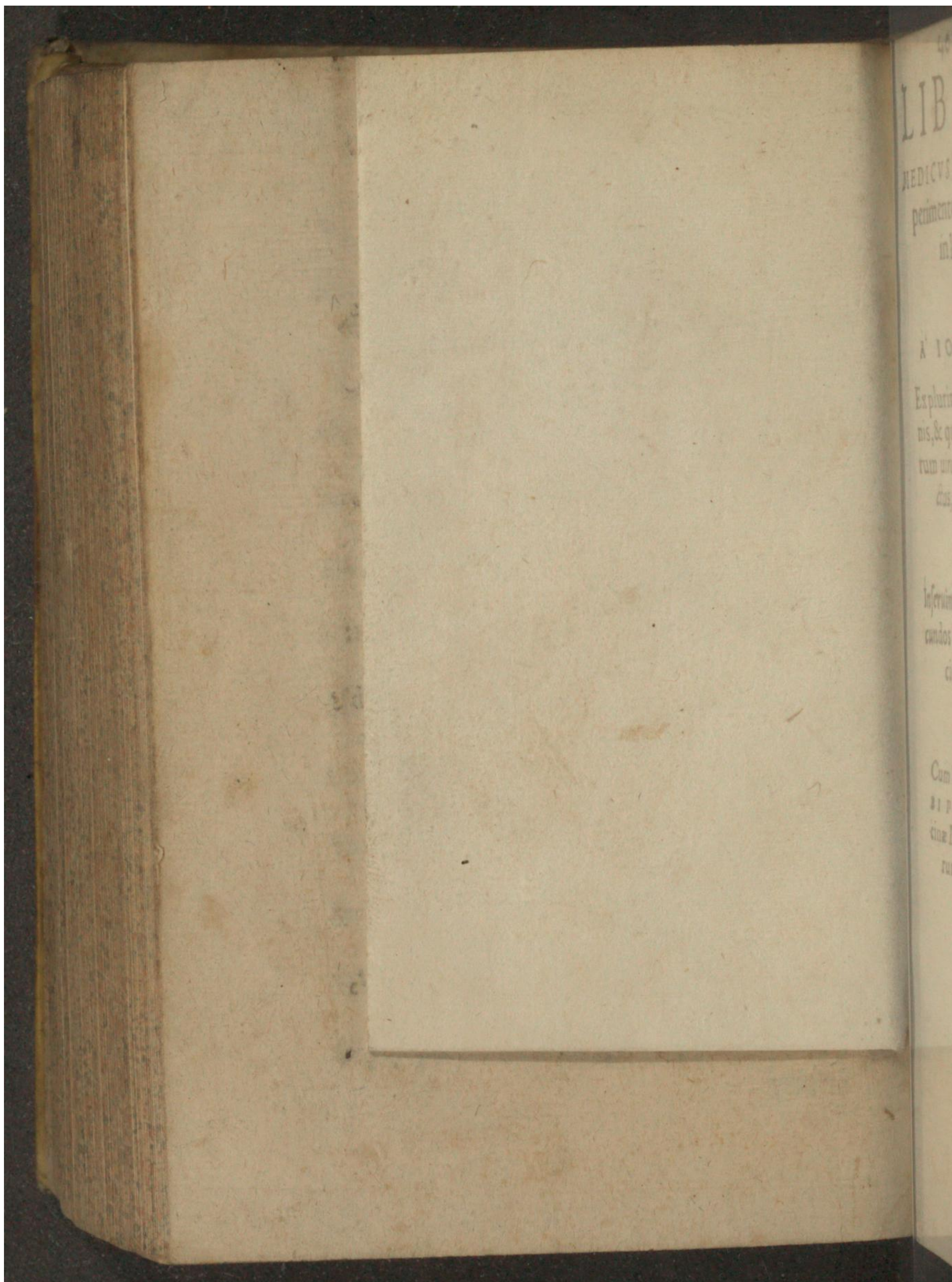
Mors tua, mors Christi fraus terræ, gloria cœli,
Et dolor inferni sunt meditanda tibi.
Viue diu, sed uiue Deo: nam uiuere mundo,
Mortis opus: uiua est uiuere uita Deo.
Quicquid erit tandẽ, mea spes est unica Christus:
Huic uiuo, huic moriar, cætera uerò nihil.
Quid ualet hic mũdus, qđ gloria? quid'ue triũph⁹?
Post miserum funus puluis & umbra sumus.

Custodia & cura Dei clementissimi erga nos.

Non Deus ostendit se tantum ut corpora curet,
Sed cur seruare nos uelit, ille monet.
Scilicet ut sese nobis communicet ipse,
Semper & ut uiuant pectora plena Deo.
Tunc autem in nobis fulget, tũc pectora complet,
Mens pia cùm discit munera nosse Dei.

F I N I S.

COLLECTOR LECTORI.

Seriem agnationis & cognationis Domini noſtri IESV CHRISTI, à Philippo Melanchthone, & alio quodam docto uiro, ex quatuor Euangeliſtis & ueteris Eccleſiæ doctoribus excerptam, eo conſilio ac fine hic inſeri curauimus, ut huius poſtremi libelli, & alibi Prophetarum atque Apoſtolorum hiſtoriæ melius intelligerentur.

ABRAHAM

ISAAC.

IACOB.

IVDA.

DAVID.

IOAS.

ZOROBABEL.

MATTHAN. IACOB.

Salome, ſoror Ioſeph et Cleophæ, nupta Zebedæo: quæ fuit mater Zebedæi. Marci 15. Matth. 27.

Cleophas, maritus Mariæ. Lu. 24. frater Ioſeph, teſte Epiphanio, pag. 438.

Ioſeph, ſponſus Mariæ, matris Chriſti. Mat. 1. Luc. 2.

Iacobus Maior Apoſtolus, cuius feſtum 25. Iulij, docuit in Hiſpania: interfectus ab Herode Agrippa, tẽpore Claudij, circa quod mortua eſt Maria uirgo: Actorum 12. Huius fit mentio in Euãgeliſtis, Matthæi 4. 10. 17. 20. 26. Marci 2. 3. 9. 10. 13. 14. Lucæ 5. 6. 9.

Iohannes Euangeliſta, frater Iacobi, qui uixit 89. annos. cuius mentio fit Matt. 4. 10. 17. 20. 26. Marci 1. 3. 9. 10. 13. 14. Lucæ 5. 6. 8. 9. 22. Iohannis 13. 19. 20. 21. Actorum 1. 3. 4. 8. 12. & ad Galatas 2.

MATTHAT.

HELEI, qui & Ioachim, pater Mariæ uirginis.

MARIA, uirgo mater: mortua eſt anno 59. ætatis, 6. annis poſt Aſcẽſionem.

IESVS CHRISTVS

MARIA, ſoror Mariæ uirginis: Iohã. 19. nupta Alphæo: dein de Cleophæ, fratri Ioſeph.

1. Iacobus Minor, epiſcopus Hieroſolymitanus, interfectus 30 an. poſt Pentecoſten, qua Spiritum ſanctum acceperunt Apoſtoli: cuius feſtum Calẽd. Maij. Fuit cõſobrinus Chriſti, ſeu frater Domini, Galat. 1. 2. Act. 12. 15. 21. Matthæi 10. 13. 27. Marci 3. 15. Luc. 6. 8. 24. Iohannis 7. 1. Corint. 15. autor Epiphan.

2. Simon epiſcopus Hieroſolymitanorum, poſt Iacobum, anno ætatis ſuæ 120 interfectus, tempore Traiani.

3. Iuda.

4. Ioſes.

Hi duo Apoſtoli, fratres Domini, diem conſecratum habẽt 28. Octobris. quorũ mentio fit Matthæi 13. Marci 6.

LEVI.

AARON.

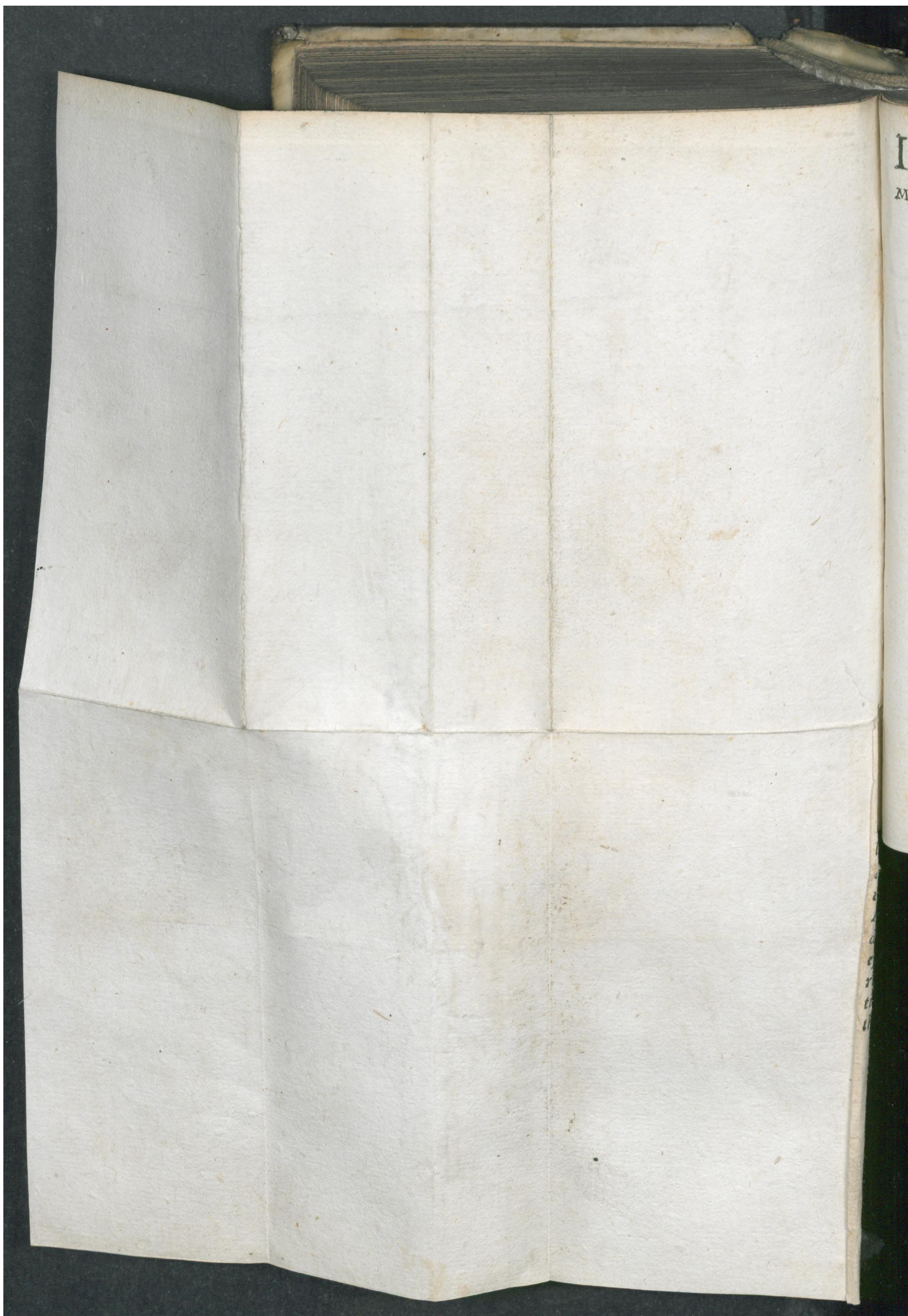
SADOCH.

IOIADA.

ANNA, uxor Eli, ex tribu Leuitica, mater duarum ſororum.

Elizabeth. Zacharias.

IOHANNES Baptiſta. Luc. 1. 3. 7. Matth. 3. 14. 11. Ioh. 1. 3. 5. Marci 1. 6.

LIBELLVS

MEDICVS VARIORVM EXperimentorum, quæ nunquam in lucem prodierunt.

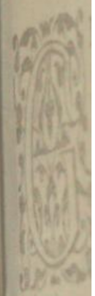
A IOANNE MANLIO

Ex plurimis D. Philippi Melanchthonis, & quorũdam aliorum clarissimorum uirorum prælectionibus collectus, ac ab eodem in ordinem distributus.

Inseruimus etiam huic quosdam sales iucundos lectu, cum X. Tabulis, tam Medicis quàm pharmacopœis ualde utilibus futuris.

Cum Præfatione IOANNIS IACOBI PARETI, philosophiæ & medicinæ Doctoris: Item, Rerum & uerborum memorabilium INDICE copioso.

BASILEAE.

IOANNIS MANLII AD TEM perantiæ & ſobrietatis fautores Præfatiuncula.

GRAVE & *inſigne dictum diui Pauli eſt, Habete honorē corpori: quo multiplicem materiam cō plectitur. Præcipuè uerò hoc loco quæritur, de diſcrimine inter hominum & reliquorum animalium corpora. Hanc quæſtionem ut appoſitè explicemus, prius generalia quædam præmittēda uidentur, quæ ad meliorem reliquorum intellectū facient. Primùm omnium conſtat, in brutis multiplices eſſe umbras, & ſimulchra plurimùm cum hominibus cōuenientia, imò in quibuſdam longè homini præſtantiora. Exempli gratia, equi ſuum inſeſſorē, & itinera, quæ ſemel confecerint, agnoſcunt: ceruus auditu, aquilæ uiſu, canes odore ſuperant homines.* Eiuſmodi *qualitates* Deus *ſuo quodam conſilio animantibus indidit.* Veruntamen *in ipſis nō eſt actus reflexus, quo honeſta à turpibus, utilia ab inutilibus diſcernere ualeant.* Adde quòd *multo minus quæ honeſta ſunt, præ turpibus eligant, cùm harum ſemina non obſcura in hominū mentib. deprehendantur.* Quæ *ſi quis altius introſpiciat, facilè habebit quod ad propoſitam quæſtionem reſpondeat.* Habet *autem homo maiora & excellentiora dona: quia ipſe*

est domicilium diuinitatis, in quo Deus habitare uult, sicut pulcherrimè hoc 1. Petri 2. describitur, ubi Apostolus ait: Vos estis domus spiritualis, sacer dotium sanctum, ad offerendas spirituales hostias, acceptabiles Deo per IESVM Christum. Siquidem uerò Deus in homine habitet: oportet ut ædificium sanctissimæ Trinitatis sit immaculatum ab omnibus huius seculi desiderijs, & iniquitatibus: à quibus uos nostrum custodire in sanctitate iubemur à Paulo, 1. Thess. 4. Deinde non omni tempore interitui obnoxia erunt nostra corpora, sed Deus etiam ea transformabit, & filij sui corpori conformia reddet, sicut Paulus ad Philippenses scribit: ubi tum Deus erit omnia in omnibus. Quare si nostris corporibus debitum tribuere honorem uelimus, utamur illis ad celebrationem nominis diuini, & proximi utilitatem. Hoc autem uarijs modis fieri potest, & debet. Quidam ingenij sui neruos, omniaq; studia eò dirigunt, ut utilibus scriptis nominis diuini celebratio propagetur, & multorum hominum utilitas quæratur. Alij liberales manus porrigunt egenis, & strenuè iuuant honestos piorum inopumq; hominum conatus & labores: inuitati proculdubio insigni præconio, quo Christus sua in ipsis opera (ut cum Augustino loquamur) coronabit. Id quod Matthæi 25. capite longo catalogo recenset. Et ut uno uerbo dicam, quiuis suo corpori

corpori honestatem potest tribuere, quando uocationi, quàm sibi Deus iniunxit et commendauit, sedulam diligentiã suam ac labores tempestiuos cum temperantia mixtos impertitur. Sic eregione perdimus & quasi occidimus corpora nostra, si excessum diurnis nocturnisq; comessationibus, aut ingurgitationibus, uel etiam immodicis uigilijs faciamus: quod uitium, proh dolor, nostram Germaniam grauißimo damno affecit, datq; locum ueteri dicto: Plures nimirum gula quàm gladio perire. Hac de causa nõ frustra Saluator noster nos ad temperantiam, propter ingentia mala quæ ex intemperantia sequũtur, adhortatur: Attendite, inquiẽs, ne grauentur corda uestra crapula, & ebrietate. Quod si nihil aliud temperantiam nobis inculcaret, uel infinita eius commoda id obtinere debebant. Hac enim cordis affectus aptiores ad orandum & puriores conseruantur, & industria animi ad quasuis actiones uocationis nostræ obeundas alacrior fit: ut experientia ipsa testis est. Hæc præmittere uolui, Lector, ut mecũ ad maiorem sobrietatem seu temperantiam multos alios inuitem: deinde ut cogitemus, nos non potui, cibo, alijs'ue corporalibus uoluptatibus destinatos prorsus esse: sed corporalia bona à Deo in hunc finem esse creata, ut nobis inseruirent. Nos uerò Creatori tribueremus, quod à nobis postulat. Ad eiusmodi rerum

cõsiderationem optima methodo te ducet Libellus ille noster Medicus. Videbis enim, quàm leuibus ac tenuis momenti medicamentis tuam ualetudinem tueri poßis: quæ si negligerentur, facilè ualetudo labefactaretur. Sicut eius rei exẽpla singulæ familiæ nobis præbere possunt. Quisquis ergo corporis tui curam & conseruationem habere, illudq; præseruare à uariorum morborum conflictationibus cupis, hunc nostrum laborem non postremo loco colloca, inter ea studia quæ hac de re possunt tradi. Faciet breuitas compẽdiosa, ut longè plures inde percipias utilitates, quàm uno atq; altero uerbo tibi prædicare queam. Prius ergo cognosce, quàm iudices, aut despicias.

Bene uale.

IOAN-

IOANNIS IACOBI PARE TI, PHILOSOPHI ET MEDICI, ad Lectorem

PRAEFATIO,

In qua Medicinæ laus & utilitas breuiter comprehenditur.

VANTA sit Medicinæ præstantia, quamq; honorificè ueteres illi uerè sancti & sapientes homines, de ea iudicarint, uel unus certè Homerus, uates sine dubio rerum humanarum peritiss. abundè testatur, qui hanc artem longè pulcherrimo elogio nobilitauit, inquiens:

ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

Hominem enim Medicũ, multis alijs hominibus præstare censuit: quod Poeta acerrimi iudicij nunquam dixisset, si nõ uidisset, tantum oportere tribui, tam eleganti rerum naturę cognitioni. Quid quòd Homero non tantum uetustiores, sed etiam grauiores uiri, Medicis diuinos honores habuerũt, eosq; beneficentia & studio in numerum deorum sustulerunt? Quod grauiter quidẽ illi & con

ſtanter fecerunt, ut eorum ferebat religio: iudicabant enim illi, hanc ſapientiã non humanam, ſed cœleſtem eſſe, quæ tam arcanas rerum uirtutes, in ipſis naturæ uenis reconditas & abſtruſas, euoluere, & in lucem proferre poſſet: neque hominis, ſed Dei eſſe, tanta hominibus commoda adferre. Quare meritò apud eos in diuino honore erant, à quibus diuina beneficia percipiebant. Principẽ deniq; locum ueteres, inter honeſtiſsimas diſciplinas Medicinæ dederunt: ut interim taceam Græciam, quæ cum omni genere diſciplinarũ maximè floreret, Hippocrati eos honores habuit, quos prius Herculi monſtra tollenti detulerat. Ex quo Medicinæ ſplendor & dignitas æſtimari debet: cum ea regio, quę ſic uiris ſapientibus præſtabat, ſic optimarum rerum iudicio pollebat, Medicinã tam exquiſitis honoribus exornarit, ut dignitate eam Herculi minorum gentiũ Deo adæquaret. Quapropter illud ſtudium iam olim fuit tantũ regum, principum & nobilium: nec uulgaris homo, aut ex plebeio ordine, potuit in illo uerſari. Nobiles certè familiæ hanc inſignẽ

doctrinam apud priſcos excoluerunt. Exemplum eſt ipſe Hippocrates, qui è magna gente ad Medicinã acceſsit. Fuit enim natione quidem Cous, Heraclidæ autem & Phænaretes filius, ab Hercule Æſculapioq; genus ducens. Hic igitur cum genere & opibus magnus eſſet, ad Medicinam ſe contulit potius, quàm ad aliud inſtitutum ullum: atq; in pulcherrimo hoc campo ita expaciatus eſt, ut nihil intentatum, nihil inexpertum reliquerit, omnia elaborata & ſummo iure exiſtimata literis conſignarit. Eaq; uerſantur in oculis, tenẽtur manibus, & ad uſum omnino à natura exprompta, & quid poſsint ſapore conſignata, atq; indicata notis: & à maioribus noſtris, ab optimis magiſtris, noſtra memoria explicata ſunt, quę iam deſerta ac ſuppreſſa iacent, quia neglecta. Hic uno atq; altero remedio contentus eſt, quæ ſcilicet accepit oraculo, nec ulli reuelanda putat. Sed ego ſic arbitror, optima eſſe remedia quæ plurimis cognita, plurimis probata ſunt. Alteri elementa ſordent, & quicquid eſt elementare: hinc noua elementorum ſoboles: hinc æther & cœ

lum ipsum ad remedia expriméda sunt. Hîc abdita naturæ latét, & deliciæ disciplinæ: nō aliæ sunt salutis opes, & præcia Medicinæ, nisi quæ κιναστοιχείωσις illa, magna indignatione rerum à natura extorqueat. Parum sarta est uita, & ualetudo corporis, nisi quæ magno constat. At cōtrà res habet, quia frugi Medicū oportet curare quàm minimo.

Officinę componuntur magno uaria supellex instruitur, uitrea labra, catini, pyramides, folles, aliaq́; plurima: tépe-rantur ignes, materia quoq; nuncupato uoto, appellato numine, ex ephemeride Mathematica notato cœlo legitur, atq; comparatur: articulantur uasa suoq́; luto & argilla compinguntur: alij aurę aditus oblinuntur: alij uiæ corniculis patent. Itaq; natura prorogatur, solicitatur flabris, uexatur igne, cōflatur, coquitur, exprimitur, donec resoluatur, secumq́; diuortium faciat: ac tam perplexa cura, sua Saturno, sua Mercurio & Ioui, sua Soli & Lunæ, ac reliquis Planetis genitura deducitur, atq; hi denuò conflati inter se transformantur. Hinc diuina & cœlo ducta remedia, quæ dij illi

euocati

euocati cœlo, & iam fornacib. excocti, ſuis regibus atq; principibus parturiũt. Putrida uerò abiectaq́; iacent exprom pta auxilia, nobiſcũ nata, & ſine impendio parata domi: uulgaris eſt natura, & fœculenta Medicina elementorum, qua uulgus & fæcem hominũ uti oporteat. Illiberalis ſcilicet, atq; euidens natura, omnia ſalutis inſtrumenta intus abſtruſit: aut effœta defectaq́; ſucco, nihil contra morbos concepit: uel non parit quidem, niſi cõflata, cocta, ſoluta deniq; miris artibus exprimatur. Sed hæc uitia ſunt & fabulamenta artificũ: nulla artis culpa eſt: quæ à præclaris ingenijs parta excultaq́;, magna ſupellectile rerũ Medicinã auxit. Fruamur potius, more maiorum, natura nobis domeſtica atq; familiari: legatur materia nobiſcũ edita, quamq́; ultronea natura promit. Alijs autem remedijs ueluti externa manu, & auxiliaribus copijs uti conueniet.

In eadem cauſa ſunt, quibus nihil placere poteſt, niſi quod Indiam loquatur, & extremum Oceanum: qui tantum externa probant, & exoticas merces admirantur. Hunc errorẽ ignoratio primùm

peperit:

peperit: deinde quia rudibus ingenijs bonarum rerum consuetudo grauis est. Et bona fide oblatæ merces uulgo sordescunt. Quid quòd externa illa longo quæsita mari, grauibus periculis inuenta, insanoq; sumptu comportata, exoleta ferè, adulterata, suspecta denique ad nos perueniunt? nec alio sæpè momento constant, quàm impostura? An non hæc demẽtia est, ita subscribere alienis: uieta, euanida, ac ferè dubia auxilia sic persequi, ut uigentem domi, extemporaneam, certamq; Medicinam deseras? Calcantur multa (quemadmodum Herophilus, clarus in Medicina, sensit) & sunt in oculis, quæ conflatis, fusis, recoctis, quæ ex India & rubro mari cõportatis, rectè præferas. Vernaculæ sunt nobis, atq; domesticę naturæ opes, quibus sanitas conseruari, morbus profligari queat. In fæce rerum & excrementis, in carie, in rebus minimis, obsoletis, ac ꝓpè nullis, remedia condita sunt. Veluti paucis in hoc Opusculo cernere licet, ubi remedia quædã uerè σὐπόριστα, experta, naturæq; amica reperiuntur: magnis laboribus, magnisq; uigilijs ex D. Philippi

lippi

lippi Melanchthonis, piæ memoriæ, lectionibus, à Doctiſs. uiro D. IOAN. MANLIO, ſummo ſtudio atq; diligentia collecta, ac cōportata: qui ſuas partes eſſe duxit, ea in Libello hoc, de abditis nonnullis ac mirandis morborū ſanationibus quædā, tumultuaria quaſi (ut uidebantur) feſtinatione, ex tempore potius effuſa, quàm à cura diligentius exarata, iterum relegere, utcunq; in ordinem redigere, & in publicum dare: ne ſi qua in his eſſet utilitas, cùm præſentis tum futuri ſeculi hominibus inuideretur.

Porrò, quantum ſit illius uiri aduerſus poſteritatem omnem officium, uel ex hiſce quæ noſtro ſeculo faciunt homines, licet intelligere: quorum ſi quis uel exiguam habet artis portiunculam, καὶ μικρόν τι τῶν ἐμπειρίᾳ δοκιμαζομένων φαρμάκων, quantum gloriatur, quantumq́; id celare ſtudet? ut ne amiciſsimis quidem communicari uelit. Veluti qui experimentum habent aduerſus morbum aliquem: id enim alij non expediunt, niſi magno ꝓpoſito præmio: aut ſi promāt, minimè tamē cæteris id patefieri uolūt. At noſter Manlius ille, quæ multis uigilijs,

lijs, longo temporis interuallo didicit, posteris uniuersa effundit, & fideliter depromit: quæ profectò est animi quædam magnitudo illius hominis. Siquidē occultatio rerum non aliunde, quàm ex animi deiectione proficiscitur. Quapropter primùm ab omnibus bonis qui aliquid utilitatis ex labore huius Manlij, uel ipsi, uel posteri eorū percipient, meritò laudari & tueri debet: deinde etiam ab ijs qui hortatores, & incitatores ipsi extiterunt, ut hæc & priora posteritati committeret, qui à Zoilorū calumnijs huic postremo seculo usitatis eū defendere, & patronos se ostendere uelint. Facilè enim labor alterius potest uituperari, præsertim à talibus qui non subierūt. Quisq; ergo gratitudinē suam erga hunc bonum uirum, qui in honorem Dei, & utilitatem posteritatis laborauit, declarare studeat. Ná tales certè sunt promouendi, summoq; amore amplectendi, colendi, obseruandi, ac omnibus officijs afficiendi: qui non solùm sibi uiuūt, sed etiam alijs quamplurimis prodesse cupiunt: insuper huius boni uiri diligentia & sedulitas omnibus prodesse poterit,
dextrè

dextrè aliorum labores iudicantibus, quibus haud dubiè rem gratiſsimam fecit. Si qui uerò ſunt ſcioli, quibus argumentum calumniandi nunquam defuturum nouimus, ac ueluti innatum eſt optima in peiorem partem interpretari, nullisq́; honeſtis & utilibus laborib. delectari, atq; ſuam cantilenã (ſicut coccyx conſueuit) ſolum admirari: illis dictum eſto, quod in inuſitato & communi Grꝯco Prouerbio dicitur: *μωμήσεται τὶς θᾶσσον ἢ μιμήσεται*. Habemus etiam alia, quæ alio tempore his ipſis, & auaris ſeu fucis aliorũ laborem ad ſe arripientibus, abunde declarabimus, ſicubi huic bono uiro ſua maleuolentia uel auaricia obeſſe ſtudebunt. Hæc erant, Lector, de quibus nunc temporis te commonefaciendum eſſe duximus. Vale: ac bonorum doctorumq́; labore, ſicut apis ſedula, fruere.

IN LIBELLVM HVNC Medicum Samuelis Holtzachij ad Lectorem, Carmen.

ARtes ad medicas referenda sequentia scripta,
Summo ridiculis margine plena iocis:
Non uni uoluit, sed multis, optime Manli,
Ingenium studijs inuigilare tuum.
Cunctorumq́; capax, quæ continet igneus æther,
Arctis limitibus se cohibere negat.

Aliud, ad eundem, à quodam docto uiro, deq́; studijs benemerito, compositum.

Quæris opem medicam si quis, curamq́; leuandi
Lethales morbos, hîc medicamen habes.
Repperies lepidos hîc, dulciloquosq́; lepores,
Quos tibi collectos MANLIA *cura dedit.*
Sæpius ingentes morbi sermone leuantur,
Atq; remittenti sæpè dolore cadunt.

OBSERVATIONES VTILES pro suorum corporum homicidis.

ANcipiti si uis præceps occurrere morti,
Sæpè tibi uenas incidito, sæpè lauato.
Sit cibus immodicus, numerosaq́; pharmaca sume:
Sollicitus uiuas, grauibusq́; obstringere curis.
At uacans studijs, fœtensq́; habitato cubile,
Inuidiaq́;

nnidiaq; iraq; frequens consumere, nullis
Viuito cum socijs: uitam sic perdis, & horas.

Ein nützlich regiment/ für die so vor der zeit zům todt eilen.

Wer vor der zeit wil sterben/
Der soll sich vleisig bewerben/
Offt baden vnd aderlassen/
Fressen vnd sauffen one massen:
Vil wachē/ bekümern das leben/
Sich in schwäre sorg begeben:
In stinckenden gemachē wonen/
Mit zorn sich nicht verschonen:
Alle gschelschafft vermeiden/
Pillulen vnd artzeney offt leidē:
Das sein zehen gůtter stuck/
Dē gsundē leben zů vnderdruck.

IN LIBELLO MEDICO Errata.

Fol. 3.6 *ægrotus* 4.20 *incalescere* 5.6 *pleuritide* 11.16 *affici* 15.7 *smaragdus* 17.11 *ualetudini* 32 *irritato* *ibid. irritatis* 39,13 *haustu* 93.15 *suppositorijs* 94.1. *crassa.* *ibid. obseruandum* 99 *in penult. sale in ult. post sale, dele e* 107.1 *autem.*

**

RERVM ET VERBORVM
in libello Medico memorabilium
INDEX.

chamæ-

F I N I S.

LIBELLVS MEDICVS.

SYRACH de arte medica dicit: Dedit Deus scientiam, ut conglorificetur in mirabilibus suis. Quibus uerbis significare uult, quòd illa substantialis efficacia in singulis remedijs sit testimonium de prouidentia diuina, & quòd singulæ res ad usus hominum sint conditæ. Deinde sunt etiam quædam res ad animantium conseruationem destinatæ: Illud enim uerißimum est, multos periculosißimos morbos leui cura, si in principio mediocria, & ferè nullius momenti remedia applicata sint, curatos esse. Quòd uerò interdum curationes sint infeliciores, id plerunq; fit malicia hominum, nolentiũ fidelib. & doctis medicis obedire, ijsdemq; temperantiam mediocrem, quam curatio requirit, præstare. Cuiusmodi exempla sunt hæc sequentia.

Contemptus medicorum pœnæ.

Quidam ex collocutoribus in conuentu

Ratiſponenſi laborabat febri, iubebatq́; ſibi adferri aquam: & uno impetu tres cantharos aquæ exhauriebat. Medicis eũ obiurgantibus, reſpondit: Vos medici noſtis meam naturam, ego ſum robuſtus Sueuus. At paulo pòſt ex illa intemperantia moritur, quia epar antea ualdè calebat: infuſaq́; nimia aqua, uehementior pugna per antiperiſtaſin facta, debilitatum epar, et eiuſdem epatis uirtus calore febrili, accedente illa infuſione aquæ, uincebatur: unde ſtatim epatis putrefactio eſt ſequuta.

Bonus & honeſtus uir Bononiæ incidit in febrim, & fide medicorum ualetudini eſt reſtitutus. Cum uerò minus diligenter cuſtodiretur à ſocijs, uidit in menſa poculum uini ſtare: quo arrepto & exhauſto, rurſum in morbum incidit, & febri extinguitur.

Impoſtores, qui prætextu medicinæ homines fallunt.

Quidam Princeps pulcherrimus, robuſto etiam corpore, tantum mortuus eſt ſcelere (non dicam inſcitia) chirurgi: cum alij docti medici eum monerent, ne uteretur

tur illa medicatione. Ille optimus Princeps cœperat laborare pleuritide, quæ initiò quidem est curabilis, præsertim antequam ad eam febris accedit, si tantumodo philosophica ratio adhibeatur: quando uidelicet ægrotus (ut postea indicabimus) bibit succum chamæleontis, & bonam diætam adhibet. Medicus uerò Principis illius, uir excellenti doctrina præditus, & medicinæ non uulgariter expertus, in illo morbo ritè physico more procedebat. Sed Princeps habebat chirurgum, qui obtemperabat eius affectui. reprimebat enim calorem frigida terra, ad plantã pedis applicata. sed ita repreßit calorem, ut rediret ad cor: ubi ita auctus est, ut sic inflammatus Princeps ille medicatione, deniq; moreretur. Hæc sunt nobis à fide dignis, & qui huic medicationi præsentes interfuere, uiris recitata.

Erat hic nobilis Pomeranus de Massauu, qui curabatur uino Maluatico in pleuritide: erat enim ab indocto medico sic persuasus. Tandẽ bonus ille adolescens sic inflammatus est, ut spacio tridui moreretur.

Quidam sacerdos non procul à Torga, curabat luscos oculos, scribendo characteres, & appendendo illis de collo, addens uidelicet hæc uerba Germanicè: **Der teuffel kratz dir die augen aus/ vnd scheiss dir in die luckhen.** *id est, Diabolus tibi oculos eruat, & cacet in cauitates. Sic illis fantasijs multos homines decepit.*

Pleuritidis curatio.

Non est magis præsens & subitaneum remedium contra pleurisin, quàm succus ex chamæleōte uulgari herba, Germanicè **Marien distelln** / *expressus: quē si ini tio morbi patiens bibat, tūc statim remissionē & leuamē illius morbi sentit. Hoc remedio multos adhuc uiuētes curauimus.*

Memini optimum quendam uirum nobiscum iter in æstu facientem, in conuiuio in calescere (eramus enim apud homines locupletes, & lautè cibo & potu pleniore nos excipientes) & laborare pleuritide: cui meus frater dabat pharmacum, quo etiam est usa uxor D. Martini Lutheri. Descendebat frater meus in stabulum equorum,

rum, & exprimebat ex stercore equino succum: cui, ad fallẽdum, saccharum inspersit, & ægrotanti hauriendum præbuit, iubens eum simul in lecto dormire. Hac unica curatione ille postridie fuit curatus.

Ego sum curatus in pleutitide, tantum contusa maxilla piscis lupi, cocta & pota. Nunc hanc ipsam ob causam tales maxillas, præsertim in grandioribus lupis, diligẽtius reseruo.

Colici doloris curatio.

Curaui sæpissimè nostros scolasticos colico dolore laborantes, hoc leuissimo remedio: ut tantum in locum affectum, saccum auena impletũ calefactumq́; imponerent: & ita sunt citò curati.

Alexipharmaca, siue Alexiteria.

Est mirabilis naturæ terra Lemnia. nam Dioscorides scripsit, hircinum sanguinem misceri Lemniæ terræ. Cuius remedij magnus usus est. Quare Galenus ipse ea loca adijt, ut exploraret certò, quomodo appararetur: comperitq́; naturam esse metallicam, sine mixtura sanguinis hircini. Est autem hodie in tanto usu, tantaq́; admira-

tione apud Thraces & Græcos, ut Turcicus imperator peregrinis legatis terrã Lemniam inter peculiaria dona dare ſoleat. Est enim terra Lemnia optimum & præſtantiſsimum remedium in peſte ac dyſenteria. Turcicus Imperator donauit Schoppero Legato Imperatoris aliquot maſſulas, pro ſingulari munere.

Contra ſcorpij ictus.

Quando ſcorpius necatur in oleo, illudq́; ſauciato à ſcorpio illinitur, tunc ſauciatus curatur.

Quidam eques apud nos uenit ad medicum Vlmenſem, Doctorem Stock *(qui erat medicus omniũ principum in noſtra uicinia, habebatq́; ſuam ſingularem fortunam curandi morbos) dicens: Domine Doctor, neſcio quem morbum habeam: manè ieiunus uentriculum meum cum magno dolore arrodi ſentio. Tu nebulo, inquit Doctor (erat enim medico familiaris) fortè aliquid mali comediſti. & retinuit eum quadriduum, ac pauit eum ordine, ſimulq́; à nimio cibo & potu abſtinere iuſsit. Poſtea uerò, poſt longam deliberationem (erat*

enim

enim ualde industrius, & artis suæ peritissimus) inquit: Tu nequam, uorasti semina serpentum, ex quibus serpentes in tuo uentriculo procreatæ sunt. Instituit uerò curationem hoc modo: collocans eum in lectũ, ac admouens eius ori lac ualde calefactũ. Serpentes postquam hoc olfecerũt, serpere cœperunt ex uentriculo in collum. quarum colla statim chirurgus, iampridem aduocatus, paratusq; cum suis instrumentis, apprehendebat, ac extrahebat aliquot serpentes per interualla. Extractis iam omnibus serpentibus, Doctor indicauit, unde illud malum ipsi accidisset: Tu ualde sitiens, inquit, hausisti strenuè aquam ex aliqua lacuna, ubi fuerunt semina serpentum. Ille fassus est, se bibisse in uere: & ita curatus est.

Dominus Stanislaus à Lasco, uirtute & sapientia præstans uir, captus cum rege Galliæ, etiam mortuus est, serpentibus in eius uentriculo innatis: cui nemo opitulari potuit.

Contra serpentum ictus.

Scribit Athenæus, se audiuisse ex quo-

dam ciue, præfecto Aegypti, mirabilem historiã. Cum essent puniendi quidã sontes, & ij adducerẽtur ad aspides: mulier quædam dedit eis, recreandi causa, de pomo Citrio. Cum autem obijcerentur aspidibus, uenenum non fuit efficax, & morsus aspidum non nocuerunt eis. Præfectus & iudex attoniti, putauerunt eos insontes esse: & iterum quæsiuerunt, num aliquid comedissent? illi responderunt, sibi datum esse pauxillum de pomo Citrio. Hoc audientes, postridie rursus produxerũt eos ad supplicium, & alteri dederunt de Citrio, alteri uerò non. Quare cum iterum obijcerentur aspidibus, ille qui comederat de Citrio, euasit incolumis: alter uerò extinctus est. Tanta est uis huius pomi aduersus uenenũ.

COLL.

Scribitur de quodam tyranno Pontico, qui solitus est ad se inuitare suos ciues, atq; ita uocatis præbere uenenum. Hoc postquam senserunt ciues, quos inuitabat, nec tamen auderent detrectare autoritatẽ tyranni, sumpserunt prius pauxillũ de Citrio cõdito: sicq; uenenũ nõ fuit efficax.

Matri-

Matricis doloris curatio.

Scio honestißimam matronam, adhuc uiuentem, laborare morbo periculosißimo matricis: de cuius salute omnes medici desperarunt. Doctor Augustinus, remotis omnibus alijs remedijs, nihil aliud parauit, nisi potionem ex libanotide: quæ herba cordi ualde prodest. Est enim mirabilis uis illius herbæ, iuuandi cerebrum, matricẽ et cor. Hac curatione magnam sibi laudem & autoritatem in medicina comparauit.

Καχεξίας curatio.

Doctor Pontanus & ego ueniebamus in itinere ad quendam senem uirum, qui nos hospitio excipiebat, qui habebat initia hydropis, seu quandam καχεξίαν: & conquerebatur se laborare insomnio. De illo accidente quærebamus, quod 'nã esset symptoma. Consuluerat uerò medicum, qui ipsi dabat potiones frigidas, ad conciliandum somnum. ille autem querebatur, quanto magis ijs uteretur, tanto se peius dormire. Cogitauimus igitur, quæ esset causa morbi. Ac sic tandem ipsi dicebam: Domine hospes, da nobis bonum uinum, & cœ-

na nobiscum, & utere illo bono potu, nec facias excessum, sed bibe pro siti restinguenda: & confer te citò cubitum, ac cras dic mihi utrum melius dormiueris: tunc enim de alia causa cogitandum est. Ille obtẽperat mihi, & statim post cœnã se confert cubitum. Manè cum interrogarem, quomodo dormiuisset? respondit, se multis mensibus non ita commodè dormiuisse. Inde ratiocinabar, dicens: Tu habes frigidum uentriculum: iam uerò medicus suffundit frigida, augentia cruditatem. Obtempera igitur mihi, bibe semper bonum uinum, & uesperi maturè te confer cubitum. Ille obtemperauit mihi, ac rectè conualuit, leuationemq́; morbi sensit: ita ut postea multos annos uiueret. Iussi uerò etiam, illum interdum uti zingibere.

Καρδιακή: quo morbo Martinus Lutherus est extinctus.

Doctor Martinus Lutherus, annum ante mortem suam, uocauit me mane circa horam secundam. Casu tunc surrexeram. uenio ad eum, interrogans quid esset? O`, inquit,

quit, habeo magnos & periculosos cruciatus. Interrogaui, num esset calculus? Respondit: Non: est adhuc aliquid maius supra calculum. Considerabam arteriam, quæ erat bona. Dicebam: Cor est incolume, non est apoplecticum. At ipse: Magnam habeo constrictionem circa cor, tamen non sentio cor constringi, & neq; aliquid incommodi ex pulsu animaduerto. Ergo argumentabar, nihil potest esse nisi humor, in orificio uentriculi ascendens: unde est tanta compreßio. & ille morbus uocatur καρδιακή. Quæsiui igitur morbi initium. Ascenderat (sicut erat admodum uerecundus) cloacam, cum esset magnum frigus: simulq; sensit se frigore affici, & statim illo morbo corripi. nam istud frigus mouerat humores, ut ascenderent. Ibi ego iubebam statim admoueri pannos calefactos, tergi pectus & dorsum, ac mox parari iusculum seu offulam. Prohibui etiam ne biberet mustũ: mustum enim tunc biberat. Iußi etiã, ut minister de meo uino afferret: bonum enim tunc habebam Rhenanum. Cumq; gustasset iusculum,

mox subsedit humor: & iubebam ut quiesceret, & illis calefactis panniculis uteretur. Postea, quando mortuus est, dicunt eum mortuum esse apoplecticum. At non fuit apoplexia, sed mortuus est illo quo dixi morbo: quia paulo ante mortem mihi scripsit, se eo morbo rursum tentatum esse.

Catarrhorum facilis curatio.

Dominus Philippus temperāter uiuens, nullo alio remedio usus est, nisi quòd ex pelui singulis diebus quibus laborabat catarrhis, sæpenumero ex aqua lauabat manus.

Ophthalmiæ curatio.

Contra dolores oculorum D. Philippus propria manu cuidam Polono hæc sequentia scripsit.

℞. *Aquarum Euphragiæ* } *an.* ℥. I.
Rosarum
Rutæ
Misce pro collirio.

Vtilitates tres insignes Electri, quod uulgo uocant Augstein.

Augstains kraffr. NB.

I. Difficilis partus curatio.

Habet miram efficaciam in mulieribus partu-

parturientibus, quæ ſunt in ſummo periculo propter fœtus editionem, quando pauxillum electri in uino contunditur, idq́; uino imbibunt, uel quando de decocto pulegij datur: tunc ſtatim ediderunt fœtus. In illis rebus eſt arcana efficacia, quæ non conſpicitur: eſtq́; res mirabilis, quando matrix adiuuatur electro uel pulegio.

2. Calculi & ſtranguriæ curatio.

Deinde electrum, in primis album, contuſum, ac uino coctum, uel cereuiſia, detur laborantibus calculo uel ſtranguria: tunc ſtatim meatus aperit, & materiam calculoſam diſrumpit, ac expellit. NB.

3. Vtilitas contra apoplexiam.

Dux Ioannes Saxoniæ, pater ducis Ioannis Friderici, optimus princeps, habebat ſecum iter faciens ſemper optimum ſuccinum. Accidit fortè in arce Altenburg, quòd quidam ſenex conſiliarius, in proxima menſa Principis laboraret apoplexia. idq́; animaduertens Princeps, ex lapſu ipſius, mox iuſsit adferri ſuum ſuccinum, & accendi: quo fumo ægrotans recreatus eſt adeò, ut poſt hoc tempus adhuc multos an-

nos ui-

nos uixerit: si non fuisset recreatus, statim in eodem momento fuisset extinctus.

Stranguriæ & calculi alia curatio.

Sentiens urinæ difficultates, uel stranguriam, aut si quis omnino non potest reddere urinam, is comedat aliquot grana iuniperi. Sic statim dolorum leuationem sentiet.

Simile.

Dux Vuirtenbergensis, in conuentu Schmalkaldensi docuit doctorē Lutherum præsens remedium contra calculum: uidelicet, ut sumeret recentem ollam, usq; ad dimidium recentibus iuniperis impletam, quam postea compleret uino & aqua, in qua iuniperos decoqueret ad tertiæ partis consumptionem: & de hac potione sumeret haustum unum atq; alterum. Tunc enim secuturam doloris mitigationem, & calculi processionem certò sensurum.

Aliud.

Cygneæ quidam habens maximos calculi cruciatus, nullo alio remedio utebatur nisi lacte caprino, in quo poma cynosbati (Germanicè heinboten, uel butten) *coquebat,*

quebat, & in locum affectum imponeret. Sicq; statim processit calculus.

Comitialis morbus an curabilis, nec ne, quomodo inquirendum.

Vsitatißimum est in morbo comitiali, imponere smaragdum laborantib. eo morbo. aut enim frangitur smaragdus in aliquot frusta, & tunc morbus est lethalis: aut manente integra gemma, ægrotus conualescit.

Pectoris doloris curatio.

Sensi aliquando dolores pectoris maximos, quibus nihil aliud adhibui loco dolorum nisi corallia. Sic breui tẽporis spatio dolor pectoris desijt.

Pectus quare tegendum.

Pectus non tantum propter honestatem, sed multo magis propter ualetudinis conseruationem tegimus. Nam quando pectus nudum ita afflatur corrupto aere, accidit ut sæpè magnorum morborum causa sit.

Dentium doloris curatio.

Cornu ceruinum ustum, & uino calido mixtum,

mixtum, ſaluat dolorem dentium. Et Doctor Laurentius Lindeman, de utilitate huius cornu ceruini hæc dixit: Cornu ceruinum fore æquandū unicorni & rhinoceroti. Dubitatur enim, utrum rhinoceros adhuc ſit in rerum natura.

Melancholiæ curatio.

Lipſiæ quidam (quem credo multis adhuc uiuentibus eſſe notum) tanta melancholia laborauit, ut crederet ſe eſſe mortuum. Is deſcendit in cellam, in qua dies noctesq́; ambulauit, dicens ſubmiſſa uoce: Sum mortuus, ſum mortuus: easq́; uoces ſub inde repetiuit. Amici uerò cognatiq́; eius deſcendentes ad eum, uolebant eum ex cella educere. Ibi ille, Quid (inquit) petitis? aut quid uultis? ego ſum mortuus. nolens cum ipſis egredi. Tandem excogitatum eſt à medicis eruditis conſilium prudens, ut conduceretur robuſtus & uorax monachus. Quo adducto, apparataq́; in cella lautiſſima cœna, monachus cellam ingreditur, aſſidensq́; menſæ, ructus edit plurimos, ſimulq́; ſtrenuè uorare incipit. Ibi melancholicus prodiens, accedit menſam, interrogat

rogat monachum, quis ſit? Reſpondit ille ſubmiſſa uoce: Ego ſum mortuus, Ego ſum mortuus. Subiungit melancholicus, audita hac reſponſione: Quis tu es? Reſpondit iterum monachus, Ego ſum mortuus.: Ad hæc melancholicus quærit: Comedunt'ne etiam mortui? Reſpondit: Ita, ueni aſside menſæ, & mecum comede. Ita aſſedit melancholicus menſæ, & ſtrenuè comedit: eaq́; facetia curatus eſt, priſtinæq́; uatetudini reſtitutus.

COLL.

Alius quidam eodem morbo melancholico laborans, dixit ſe habere ranas in uentriculo. Ab hac ſententia cum nemo eum abducere poſſet, uenit ad eum medicus, petens ut urinã redderet: qua uiſa, medicus promittit ſe liberaturum eum, ſi modò ipſi morem gerere uellet. Iuſsit itaque medicus ſibi adfer.i ranas uiuas, quas uaſculo impoſuit, quod collocauit poſtea ſub ſellam, in qua neceſsitatem naturæ reddebat: ſimulq́; potionem, aliquo modo uentriculum curantem, dabat. Qua ſumpta, & naturæ opere peracto, quærit Doctor: Vidiſti'ne

disti'ne aliquas materias ex uisceribus tuis elapsas? Respondit: Non. Ibi medicus in medium protulit ollam, ex qua ranæ prosilierunt. Ad hæc ægrotus adiecit: Hactenus non potui ipsis persuadere, me ranis uexatum fuisse: iam reipsa experiũtur, rem sic se habuisse. & ita æger sanatus est.

Hydropis curatio.

Audiui Pirckeimerum historiam talem dicentem. Paduæ est consuetudo, ut singulis diebus Doctores medicinæ conueniant in myropolio, & inuicem colloquantur. Ibi accedunt homines, & consulunt medicos. Venit quodam die rusticus hydropicus, & rogauit ut curarent ac sanarent ipsum. Medici aspicientes eum, responderunt, non posse curari, nec esse spem aliquam sanitatis. Abit rusticus plorans: et cum egrederetur ex myropolio, obuiam uenit ei alius Doctor medicus, ac interrogat eum, cur ploret? Respondet rusticus: Se quidem fuisse apud Doctores, eosq; consuluisse: uerùm eos omnem sibi salutis recuperandæ spem denegasse. At statim Doctor: Scis cur tibi denegauerint?

Illi

illi nouerunt tuam intemperantiam, & te non obseruare si quid mandent. Si mihi certò promittis, te obedientem fore meis mandatis, ego te sanabo. Rusticus promittit. Medicus respondet: Abstineas decem dies saltem à potu, & melius habebis. Non enim siti morieris. Rusticus discedit, & obedit: & elapso octiduo, reuertitur sanus in myropolium, indicatq; Medico quis sit: ac interrogat quid ulterius ipsi sit faciendum, an adhuc diutius à potu abstinere debeat: quia iam se esse assuefactum, ut facile sitim ferre possit. Medicus iubet, ut non multum bibat, sed singulis diebus cantharum. Tantum consuetudo ualet.

Simile.

Ioachimus Kirsser, medicinæ Doctor & Physicus principis Ernesti Marchionis Badensis, simili ratione ignoranter rusticum hydropicum curauit. Rusticus conueniens medicum, petijt sibi dari consiliũ, quod in hydropisi sequi possit. Cui Medicus iocosè his uerbis respondit: Si in semestri spacio à potu abstineres, facile curareris. Rusticus existimans hæc à Doctore seriò

dicta esse, abstinet per plurimas septimanas à potu, ac indies meliorem sanitatem recuperat. Elapso quadrante anni spacio, rursus alloquitur medicum rusticus, ac totum ipsi negocium exponit. Medicus facti illius iterum recordari incipit: & ulterius rustico nihil aliud consulit, nisi ut liquidiorib. cibis, ueluti iusculis & alijs eiusmodi utatur. sic ille quoq; rusticus omnino pristinæ sanitati restitutus est.

Apostematis curatio.

Rex Galliæ habuit apostema in loco egestionis, quod fuit curatu difficile: tandem uerò curatus est chirurgi adustione. In quo morbo tantum fuit periculi, ut Rex post curationem mille coronatos primùm chirurgo donauerit: & quotannis ducentos sit largitus.

Febris curatio.

Noui quendam cancellarium episcopi Saltzburgensis, qui fuit meus cõterraneus. Ille Romæ incidit in febrim: & cum non posset ferre sitim (ut homo Germanus) dixit ad Doctores: Date mihi ad bibendum, ego malo mori, quàm ita sitire. Illi re deliberata,

berata, expresserunt succum ex malis Granatis, qui est subacidus: & remedium est in febri, quia suauiter refrigerat. Et sic porrexerunt illi calicem illo succo plenum. Ille statim auidè exhausit, dicens: Bene fecistis, quòd me ita recreastis hoc potu. Ibi unus ex eis explorans pulsum arteriæ, sensit pulsum melius se habere. Deinde ipse petijt adhuc unum calicem. Illi porrexerunt ei, & simul explorant arteriam, sentientes iam mitigari morbum. Porrigunt igitur & tertium calicem, dicuntq; se sperare meliora. Ita in uita hic seruatus, multos annos in posterum uixit.

Tristitia & mœrore animi extincti.

Doctor Aurbachius Lipsiæ quadraginta annos practicam exercuit. is sæpe dicebat: Ego quadraginta annos ægrotos uisitaui: reipsa autem comperi plures homines mœsticia & dolore animi mori, quàm uiolenta morte.

Audiui de quodam magni nominis Principe, cui mortuo cor est exectum, & inuentum in modum tosti pyri, wie ein

dürre bieren. *Ita emarcuit uis eiuſdem cordis, præ nimia mœſticia, & magno animi dolore, qualeſcunq; illi fuerunt.*

Eſt narratio de alio præſtanti principe, qui magnas res adhuc noſtro tempore geſſit: illum etiam in ſenecta mortuum eſſe dicitur, præ nimia triſtitia, propterea quod putauerat, fratrem ſuũ minorem, in quem multiplicia beneficia contulerat, ipſum è regno expulſurum eſſe.

Boni uini notæ.

Bonum uinum eſt, quod primò bene ſapit, ſecundò melius, tertio adhuc melius. **das einẽ am erſten wol ſchmeckt / vnd zum anderen mall beſſer / zum dritten mall noch beſſer.** *Ratio eſt, quia ſitis primùm impedit iudicium: poſtquàm uerò deferbuit ſitis, lingua acutius iudicat: quod ſi quis nimium biberit, tunc omne perit iudicium.*

Vina optima unde cognoſcenda.

Vinum quo eſt plenius, eo eſt halituoſius, & Rhenana uina omnium maximè ſunt tolerabilia, & magis aeria quàm

Auſtriaca.

Austriaca. Ideo noster Cæsar Carolus V. plerunq; bibit Rhenana uina: quia minus offendunt caput, & alia membra. Ad Rhenum non sunt tam multi podagrici homines, sicut in Franconia, ubi multum bibunt uini, ex quo terrestri uino homines plerunq; podagrici fiunt.

Varij sales.

COLL.

Quum Callimachus, præceptor Sigismundi Regis Poloniæ, & scriptor historiæ de clade Varnensi, ægrotaret morbo periculoso, ita ut nulla spes uitæ superesset, omnes serui & ancillæ, secum quæcunq; potuerunt, clam asportarunt. Id cum uidisset simia, puluinar domini sub capite stratum arripuit, illudq́; sub pedibus occultauit, & ad domunculã properare cœpit, inq́; eam introducere ui puluinar conata est. Hoc spectaculo Callimachus ita exhilaratus est, ut rursus conualesceret.

Anno 1548. cum Imperator Carolus V. laboraret suo usitato morbo articulari, crescentibus doloribus, accesßit ad eum Ele-

ctor Marchio Ioachimus, & adhortatur ut ipse adhibeat remedia, & medicos, qui suæ Cesareæ Maiestati optimè consulerent, cum tales habere posset. Ibi Imperator respondit: O`, patientia est optimum remedium, & in magnis doloribus aliquantulum uociferari: **gedult / vnd ein wenig schreien.**

COLL.

Quidam bellator fortis & strenuus, tempore ducis Friderici, Vuitenbergæ ægrotabat, & mei præceptoris doctoris Medicinæ opera utebatur. Ad quem cum uenissemus, surrexit, & induit thoracem cum lorica & gladio. Quæsiuimus ex eo, quid his sibi uellet? Respondit, se iter suscepisse in ueterem Marchiam: at reuocatum esse ex itinere, eo quòd audiuisset Turcas aduentare, quibus se obuiam iturum affirmabat. sed paulò pòst moriebatur. Hæc à quodam Doctore recitari audiuimus.

COLL.

Ante 35 annos fuit Vuitenbergæ operarius peste laborans, qui sic erat consopitus,

tus, ut mortuus esse existimaretur. Venit uerò pollinctor, afferens pheretrum. itaq; tumultuatur (sicut est illud genus hominum clamosum, moræq; etiam impatiens) iacens in deliquio animæ excitatur: ibiq; uidet ac audit clamorem eorum qui circa pheretrum erant, ac territus aufugit. Pollinctor insequens illũ, reuocat: sed quo magis clamat, eo celerius ipse currit: donec in suburbio exceptus, ac stragula tectus, multum sudaret. sicq; euasit.

De somno & quiete.

Noui iuuenem Magistrum, pulchro corpore, Tubingæ, egressum ex balneis, ac post cœnam mecum & alijs quibusdam bonis adolescentibus extra portam expaciatum: & hastam alijs duobus tenentibus transilijsse adeò, ut uena pulmonis ipsi rumperetur. Ex qua ruptura & fluxione sanguinis intra triduum est mortuus. Idq; ideò dico, ut adolescentes suis iuuenilibus & tenerrimis corporibus parcant, & corporum fragilitatem agnoscant, debitamq; quietem eis tribuant.

Veteres uersiculi, indicantes quæ tempora negocijs, & quæ quieti tribuenda sint.

Sex horæ tantũ rebus tribuantur agendis:
Viuere post illas litera Zita monet.

Matutinum tempus est ualde idoneum ad res agendas illis, qui ordine uiuunt. Quãdo in priore uersiculo dicitur, Sex horæ tãtum rebus tribuantur agendis: loquitur de horis inæqualibus, quæ in æstate sunt longiores quàm in hyeme. Primam uerò horam ab aurora seu oriente sole inchoauerunt. Quemlibet enim diem, siue æstiuum siue hyemalem, in duodecim horas distribuerunt. inde euenit, quòd æstiuo tempore, siue circa horam secundam aut tertiam, comederint. Sumpto cibo, reliquum tempus, quod superfuerat, tribuerunt deambulationibus, ac alijs iucundis colloquijs. Postea cubitum se contulerunt. Literæ apud Græcos denotant numeros, & Z septenarium designat. Quare ueteres his uersiculis significarunt, peractis uocationis laboribus, liberius uiuendum esse, & aliquid temporis corpori & ualetudini reficiendæ tribuendum.

Est

Eſt res omnium pernicioſiſsima, omnis lucubratio, etiam ſobria: eoq; magis ingurgitantium ſeſe, & potiones infundentium. Quare fugite omnes lucubrationes ueſpertinas, etiam ſtudiorum. ſunt enim (ut ſæpe dixi, & dico) lucubrationes corporibus pernicioſiſsimæ. Natura eſt compoſita principio noctis ad quietem, eamq́; appetit, quæ ipſi eſt concedenda. Non concedens naturæ debitam quietem, fit homicida ſui corporis. Mane autem, ſole oriente, cum reliquis diurnis ſideribus noſtra corpora rurſus concipiunt ſpiritus & calorem uiuificum: quo etiam tempore omnia membra ſunt magis idonea ad omnes labores ſuſtinendos. Ego multos periculoſos morbos & miſerias huius corpuſculi mei uito, hac unica ratione, quòd ſemper utor illa diligẽtia citò eundi cubitum. Experiemini hanc rationem, & fatebimini, uobis eſſe ſaluberrimam.

Quando mundus claudit ſuum oculum (quod fit ſole occidente) tunc etiam nos debemus noſtros oculos claudere, ſeu dormire: rurſus aperiente ſe mundi oculo, no-

ſtros

ſtros etiam oculos aperiamus: id eſt, mane ſurgamus. Illud uerò eſt naturæ conuenientiſsimum.

DE SOMNIIS.

DVAE QVAESTIONES de ſomnijs D. Martini Lutheri, ad quas adiectæ ſunt reſponſiones D. Philippi Melanthonis.

Prima quæſtio.

Euitici 15 capite, Deus prohibet obſeruare ſomnia, & iubet ſomniorum interpretes occidi. Quomodo igitur ſomnia obſeruari poſſunt?

Reſponſio D. Philippi.

DVplicia ſunt ſomnia. Primum eſt naturale, quod non tantum hominibus, ſed etiam pleriſq; animantibus conuenit. Somniant & reliqua animantia, ut bos, equus: & hoc ſomnium eſt imperfectum, nec habet ullam certam demonſtrationem, ſed ſunt confuſiſsimæ apparitiones: quas etſi conijcere poſſumus, tamen pro

pro ueritate aſſeuerare non debemus: nec talia ſomnia curanda ſunt. Quoniam ſi qui ſomnijs decipiantur, & credant uera eſſe quæ ſomniant, id eis plerunq; permittente Deo propter incredulitatem euenit, quod timuerunt. Somnia igitur naturalia poſſunt aliquo modo obſeruari, ſi non addatur opinio aũt euentus neceſſitatis, uel ſuperſtitionis. Secundum genus eſt diuinum, in quo nulla eſt confuſio: imò in tali ſomnio eſt certiſſima demonſtratio ac reuelatio Dei, conſentiens cum ipſius uerbo, ex qua reuelatione homo dicere poteſt quid futurum ſit. Sed quia diabolus aliquando ſe transformat in Angelum lucis, ideo probandi ſunt ſpiritus. Angelus enim bonus ex iuſſu Dei reuelat bona, quæ citra controuerſiam ſunt uera, ut de ijs dubitari non poſſit: Sathan uerò ſub prætextu boni parat malum. Igitur reuelationes factæ per Angelos malos ſunt fictæ, diuagantes ſine certis demonſtrationibus: quæ Chriſtiano refutandæ ſunt, tantum abſit ut eis credat.

SECVN-

SECVNDA QVAESTIO.

Quare Ioſeph & Daniel iuxta mandatum Dei propter ſomnia non ſunt occiſi?

RESPONSIO D. PHILIPPI.

Somniorum interpretes, ſcioli & exquiſitores ſomniorum, occidebantur ex mandato Dei: quia contempto Deo, ſomnia tantum curabant, & illis plus fidei attribuebant quàm ipſi Deo: ad quos ſciolos in omni anguſtia populus confugiebat. Propter illam impietatem maximam iußit Deus eos è medio tolli. Cæterũ Ioſepho & Danieli non per incantationes ſomnia apparuerunt: ſed certa demonſtratione, & diuina ordinatione. Habuerunt enim ſpiritum, reuelantem ipſis ſomnia.

Somnia quæ fiunt circa auroram, uera eſſe creduntur. Cuius rei ſanè Philoſophicæ cauſæ reddi poſſunt. Alia ingenia ſunt magis præſaga alijs: item quidam homines publica, quidam priuata facta præſagiunt.

Nouimus quendam miniſtrum Eccleſiæ, Paulum Knot, qui fortè in lectione Doctoris Martini Lutheri obdormiuit, ibiq; ſomniauit

ſomniauit bellum inter duos principes eſſe ortum, ac in ipſo aggreſſu unum ex illis duobus de equo tractum & interfectum eſſe. Accidit uerò, ut poſt biennium duo præſtantes principes bellum ſibi inuicem indicerent, ubi alter in ipſo belli apparatu moriebatur. Etſi uerò ille, cum ea ſomniaret, quidq; ſecuturum eſſet ignoraret: tamen euentus poſtea ſomno illius reſpondit.

Anno 1542, pridie eius diei quo filia Doctoris Martini Magdalena moreretur, uidit mater, doctoris Martini coniunx, in ſomnis duos adoleſcentes pulcherrimè ornatos, ducturos filiam ſuam ad conuiuium nuptiale. Mane cum accederem matrem, interrogaturus de filiæ ſuæ ualetudine, narrauit mihi ſomnium quod habuerat præcedente nocte. Ego expaueſcens, nihil dicebam: ſed hoc ipſum ſuſpicabar, quod Angeli cœleſtes ducturi eſſent filiam ipſius ad cœleſte conuiuium, ſicut eo die accidit.

Interrogaui honeſtum uirum, Capitaneum in ualle Ioachimica, cuius duo filij erant abducti à Turcis in bello, an etiam in ſomnis eos uideret? Reſpondit, ſe minorem

ſæpè

ſæpè uidiſſe, maiorem nunquam. Dixi ei: Videbis illum adhuc uiuere. & paulò pòſt ille eſt reuerſus.

Coniunx ualde boni uiri, Domini magiſtri Andreæ paſtoris Ihenenſis, habuit ſomniũ eo tempore, quo Imperator Carolus V. in ſuam poteſtatem Vuitenbergam redigebat. Vidit enim iridem ſupra hoc oppidum Vuitenbergam, et Chriſtum aſtantẽ & manu iridem tenentem. Hoc ſignificauit procul dubio, quòd Deus uoluerit nos caſtigare, qui tamen ſua manu eam caſtigationem rexit. Quia magnum miraculum & Dei beneficium fuit, Imperatore uſque adeò iritato, & iritatis ſuorum animis, ipſum, cum iam eſſet uictor, ita ex his regionibus diſcedere. Ita Deus in medijs periculis pro ſua clementia adeſt, ac euentus nobis tolerabiles largitur.

Cum mortuus eſſet Can cellarius ducis Saxoniæ Electoris, pater Chriſtiani Beirs, delatum eſt illud munus Cancellarij ad uirum clariſſimum Doctorem Pleicard. Is, ut erat prudens, cùm diu ſecum deliberaret, recipere ne an recuſare tantum onus

uellet,

uellet; tandem ſomniauit, ſe ſedere in quodam aulæ conclaui, & plurimos ſerpentes dextrum ſuum pedem inuadere. Excitatus igitur à ſomno, denegauit aulicis ſuam operam, in iſto munere obeundo.

Laboraui ante annos aliquot fluxu ſatis periculoſo in dextro oculo, ac uſus ſum multiplicibus medicamentis: & tamen nihil me proficere ſenſi. Somniabã uerò, me conſulere Doctorem Philonem Medicum, qui iubebat me uti euphraſia: qua uſus, ſtatim intra biduum ſum curatus.

Cum eſſemus in conuentu quodam, & nobiſcum unà reuerendus uir doctor Ionas, ibi accepi literas, quibus mihi ſignificabatur, Doctoris Ionæ filiam grandiorem natu eſſe mortuam. ſimulq; uetabatur ne citò illi hoc indicarem, ne territus in morbum aliquem incideret. Ego itaq;, cum poſt prandium ad menſam ſederemus læti, interrogaui: Domine Doctor, quale hodie habuiſti ſomnium? Ille reſpondit: Dicam tibi liberè. Viſus ſum mihi domum redire ad meos liberos, ibiq; ab omnibus porrecta manu ſalutari, præterquam à filia

maxima natu, quam deinde circumſpicieñs nuſquam comperi. Ad hæc ego reſpondi: Verum eſt, D. Doctor, ſomnium tuum: maior filia tua non niſi in futura uita te excipiet, quia mortua eſt. Quo audito, intrauit cubiculum, & ſatis lachrimarum effundebat. Poſtea rediens dixit: Domine Philippe, habeo tibi gratias pro conſolatione. ac deinceps animo hilariori erat præditus.

Dormienti cuidam duo nobiles in ſomno apparuerunt, quos uiuos agnouit, cum iampridem eſſent mortui. Illi eum excitabant, ac promittebant nullũ periculũ ipſi fore ſi ſurgeret. Quo facto, iuſſus eſt ſcribere literas, ex eorum ore dictatas. Deinde mandauerunt ut potenti cuidam offerret, & ita euanuerunt: quas poſtea potenti illi obtulit.

Narratur hiſtoria de Aſpaſia, quòd laborauerit ſcabie in facie, cum tamen fuerit eo tempore omnium uirginum pulcherrima: quam ſcabiem in facie nullus medicorũ curare potuit. Tandẽ ipſa ſomniat, ſe debere ſumere roſas ex Veneris capite, eaſq; aqua conſperſas ſuæ maculæ imponere. Id

cum

cum fecisset, rursus conualuit.

Alexādro in somnis apparuit species pō tificis Iudaici, hortātis eū, ut susciperet expeditionē contra Asiam. Fuit angelus quispiam, qui fuit ei excitator ut id faceret. Cum uenit Hierosolymam, desilijt de equo, & præstitit reuerentiam summo sacerdoti eunti sibi obuiam. Omnes duces mirabantur, quare hoc faceret? Ista species, inquit, quam nūc uideo, apparuit mihi in somnis, & me adhuc in patria morantem ad has expeditiones uocauit, dicens, se mihi fore uictorem.

Commemorat Ioānes Keisersberg, Theologus quondam Argentinensis, de quadam uenefica, quæ concionatorem, tales ludos Diaboli reprehendere, & somnia dicere solitum, domum suam duxerat, probatura ei non esse somnia. Eam igitur, cum lintre pistorio se collocasset, obdormiuisse: ac deinceps gesticulatam manibus, capite & toto corpore, tanquam uolaret & saltaret: quoad tandem lintre euerso, caderet in pauimentum. ac non sine uulnere excitatam, narrasse mirabilia quæ uidisset, & gessisset

interea: ſed conuictam eſſe tandem uulnere, quòd ſemper fuiſſet præſens.

Eiuſdem farinæ ſunt, qui in locis ſeptẽtrionalibus ſunt frequentes, qui uidetur ſibi in lupos mutari, ac dilaniare paſsim pecora, duci à ſuo quodam principe ad horrea, ablatum inde frumentum: ſed illuſi, nihil reportant. Confeſſus cuidam fide digno uiro, Rigæ in Liuonia, Lycanthropus eſt, ſe clauſo carcere, in quo coërcebatur, ipſo die Paſchatis eſſe profectum ad ſuos, uxorem & liberos uiſendi cauſa, per multa milliaria. Quærenti, Quomodo euaſiſti è carcere? reſpondebat: Facile. Sed magna flumina erant tibi traijcienda. At ille: Tranſuolaui flumina. Quid dicebas tuis? Quid dicerem? circumibam protento roſtro, ut lupus, olfactu uiſuq; explorans quid rerum gererent. Quare reuerſus es in carcerem, ſemel elapſus? Tum ille: Redire neceſſe erat. Quis non intelligit hæc eſſe ludibria & ſomnia diabolica, quibus ſatan illum uirum excæcauit?

Alexãder obſedit Tyrum ſex menſibus, & magnis adhibitis machinis, tandem ex

pugnauit

pugnauit eam. Semel ſopitus interdiu, habuit ſomnium, in quo uidit Satyrum ante ſe ludentem: quem cum uellet præhendere, diu non potuit: ſed tandem tamen præhendit. Ariſtander uerò eius uates, ab ipſo interrogatus quid eſſet? dixit ridens, Sa Tyrus: id eſt, tua eſt Tyrus.

DE SOBRIETATE.

Auguſtinus in libro Confeſsionum ſcribit de ſua matre, hanc in prima ætate mira diligentia ad ſobrietatem à nutrice aſſuefactam eſſe. Neq; enim licuit ei uinum aut aquam, niſi in iuſta cœna aut prandio, bibere. Nutrix interrogata, quo conſilio etiam puellis aquæ potu interdiceret? reſpõdit: Niſi ea ætate ſitim perferre diſcant, poſtea matronas factas, cum copia uini ſit, ſimili intemperantia uino ſe ingurgitare, qua nunc aquam bibunt. ταμεῖον γὰρ ἐστ' ἀρετῆς σωφροσύνη βροτοῖς: *Id eſt, Virtutis enim eſt humanæ ſobrietas penus.*

Xenophon ſcribit, Socratem intemperantes in cibo & potu monuiſſe, ut cauerent ne ueſcerentur ijs dapibus, ne'ue potu eo uterentur, unde lenocinijs dulcedinis

 prouocatis,

prouocatis, appetentia edendi bibendiq; crescere posset. ὡς ἡδὺ πᾶν τὸ μέτριον, οὐδ᾽ ὑπερβαῖνον: id est, Quàm suaue est omne moderatum, & non superfluum seu superabundans.

Attendite, inquit Christus, ne grauẽtur corda uestra crapula & ebrietate, et curis huius uitæ. Significat, hoc postremo tẽpore futurã barbariem multo maiorem, quàm antea fuit, etiam nostra memoria. Sæpe cogito, quomodo uixerit illa familia Heydelbergæ, ubi etiam comites & nobiles unà cibum capiebant. putabatur tunc esse lautißima mensa, in qua ego etiam eram: sed tamen erat maior frugalitas, quàm nũc est. Memini Capnionem, diuitem uirum, non pluribus quàm duobus ferculis in prandio uti: uesperi uerò, unico erat contentus. Solebam illi adducere scholasticos, meos commilitones: quia delectabatur iuuenum consuetudine. Doctiores mecum ibant propter bibliothecam: habebamus enim pulcherrimam bibliothecam, ubi uidebamus ueterum monumenta. Visa ad libitum bibliotheca, postea hortum accedentes,

dentes, lusu aliquo nos recreabamus. Sic igitur semper ipse erat contentus duobus ferculis, aut ad summumtribus in prandio: & uesperi unico. Ipse bibebat loram: nobis non permittebat bibere eam, sed dabat nobis uinum.

Nos adolescentuli omnes eramus contēti tota septimana duobus cantharis uini, ita ut quisq; in prandio haberet octauam partem mensuræ, tantundem in cœna. Sic ego uixi, & multi alij: & tamen fortaßis non minus pulchri sumus, quàm illi qui totum cantharum uno haustu ingurgitant. Si essem in illis locis, adhuc ita uiuerem.

Post pugnam Ducis Saxoniæ Electoris Ioannis Friderici, factam ad Mulberg, in qua multi nobiles sunt capti, dixit mihi quidam, qui tres dies ieiunauerat, quibus nihil comederat neq; biberat, se tunc tam bene dispositum fuisse, quàm nunquam antea fuerat in tota sua uita: quia nunquam fuerat sobrius per multos annos. Corpus uerò alioqui non ægrotum, multo melius facit omnia officia, & multo rectius etiam dormit, quando non adest cruditas:

ut nobis omnibus satis bene constat.

Spartæ fuit consuetudo, ut fungentes officio magistratus, per id tempus à uino abstinerent. Existimo etiam in de uenire illud, quòd Turcici Imperatores non bibunt uinum.

DE INTEMPERANtia & ebrietate.

Pla to in epistola quadam ad Dionis propinquos, de sua in Siciliam peregrinatione sic scribit: Vita illa beata, quæ ferebatur pl ena Italicarum Syracusanarumque mens arum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, neq; unquam pernoctare solum: cæteraq́;, quæ comitantur hanc uitam, in qua sapiens nemo efficitur unquã, moderatus uerò multo minus.

Pittacus Mitylenæus tulit legem, ut si quis per temulentiam aliquid sceleris commisisset, duplo grauiore pœna plecteretur: quòd causa ipsa, quæ eum ad peccatum impulisset, grauius etiam peccatum esset.

In conuentu Ratisbonensi, cum uinum ualde bonum cresceret, & multi Germani ex longioribus compotationibus eo anno more-

morerentur, ueniebant quidam ad Imperatorem Carolum V. petentes ut legem sanciret contra compotatores. Respondit ijs Cæsar: Quid faciam? Tantum efficiam apud Germanos, prohibendo ebrietatem, quantum si Hispanis prohiberem furta.

Venerant huc ex Torga duo principes laudatißimi, Dux Ernestus Luneburgensis, & Henricus Megalopolensis. Ernestus dicebat: Domine Doctor, uolumus omnes esse Christiani, sed non possumus deponere illud uitium helluationis. Doctor Martinus respondit: **Darzů solten die herren thůn.** Voluit dicere, Principes deberent curare, ut tolleretur istud uitium. Aßidens ei dux Henricus, inquit: Hoc facimus Domine Doctor, **denn weñ wir herrē nicht darzů thetten / so wer es lengest abgangen.**

Hispani fures, ut Germani ebri

Gregorij Nazianzeni contra ebrietatem uersus, quem omnes Iuuenes scire debent.

Οἶνος παρθενικῶν δὲ χόλου πλέον ἐστὶν ὄνειδος, non rectè exponitur sic: Ebrietas est magis dedecus quàm ira. non enim est com-

paratio ebrietatis & iræ. Sed dicitur de iræ alterius. ut sentẽtia sit: Maius dedecus est, quàm cui alij satis irasci poßint. Iuuenalis inquit: Quid enim Venus ebria curat?

COLL.

Species ebrietatis.

Bis sex, credatis, sunt species ebrietatis:
In multis primus sapiens est, alter opimus.
Ternus grande uorat, quartus sua crimina plorat.
Quintus luxuriat, sextus per numina iurat.
Septimus contendit, octauus singula uendit.
Nonus nil celat, quod habet sub corde reuelat.
Somnum denus amat, uomitumq; facit duodenus.

In Salinis Doctor quidam medicinæ minimè curabat temperãtiam, quæ præcipua est medica uirtus: ipse (inquam) & alius quidam Iuris prudentiæ Doctor, unà fortè ad compotandum sedebant. Cum autem diu potassent, sicut Doctor Iuris prudẽtiæ plurimum potare assueuerat (bona laus scilicet Doctoris) medicus procidit in mẽsam. Cum autem Iurisconsultus putaret eum dormire, ideoq; excitare uellet: ibi primùm animaduertit ipsum esse extinctum. Hæc sanè egregia sunt et doctoralia certamina:

Jſt ſchad / daß nit Theologi ſein geweſen. *Fuit uerò unus Iuriſconſultus, alter medicus.*

Conceßi ſunt bibentibus tres hauſtus: quorum primus eſt reſtinguendæ ſitis cauſa: ſecundus, ſomni & ſalubritatis: tertius, hilaritatis cauſa (hic per hilaritatem non intelligo ebrietatem, quia non debes bibere ut fias ebrius) poſtea quartus eſt furoris & ebrietatis, ab hoc planè abſtinendum eſt. De hac enim re multa ueterum dicta extant, ſicut & hoc eſt:

Sint tempeſtiuæ cœnæ, lætæq́;, breuesq́;. *Vos aũt econtrà hanc ſententiam inuertentes, totas noctes potatis. Inſuper etiã nihil boni bibitis, læditis ueſtra corpora. potus debet uitæ, ſomno et ſalubritati prodeſſe. Debet etiam exhilarare, præſertim nos ſeniores: oportet & ſomni cauſa, etiam cum non ſitimus, aliquando pitiſſare, ut facilius obrepat ſomnus, aut retineri ſomnus poßit. Hoc uerò eſt bibere ſalubritatis cauſa. Poſtea additur hauſtus hilaritatis cauſa, ſi quis bono adſit amico: tunc demum enim conceditur. Sicut nuper dicebam ad Stige-*

lium

lium Lipsiæ: Poeticum haustum esse, de bono corde bonum uinum mediocriter bibere. In loco igitur paulo hilarius bibere, dummodo mediocritatem non excedat, non est turpe, aut illicitum. Quia Deus uult haberi honorem corpori. Sic omnia procedunt ex hoc principio, HABETE *honorem corpori: id est, non perdite corpora uel nimium abstinendo, uel ingurgitando immodico cibo aut potu. Vtrumq; membrum curandum est: honos est habendus corpori, ut sit organum Dei, uitando utrumq; extremum, ne uel superfluitate uel immani abstinentia lædatur. Ex hoc principio procedunt hæ uirtutes: temperantia, sobrietas, & id genus reliquæ.*

Bibitur aliquādo plus cereuisiæ quàm uini, quia est tenuis. Quanquā credo nostros Germanos ueteres fuisse robustißimos homines, & habuisse ualde bonam cereuisiam, que fuit saluberrima, auxit sanguinem eumq; optimum generauit. Bonus & salubris potus est cereuisia rectè cocta, sicut olim habuimus ante 30 annos. Iam corpora corrumpuntur, quia potus est deterior,

terior, res profectò deploratione digna. Magistratus exugunt non tantùm marsupia, sed etiam robur & sanguinem subditorum. nam hæ subditorum exactiones efficiunt, ut non possit amplius bona cereuisia coqui. Non dico maledicendi causa, sed deploro tantum illas communes & publicas calamitates. Mihi non minus quàm alijs æquo animo ferendum est, publica cũ sit calamitas. Ruunt enim regimina in deterius: quod deploremus.

Lantgrauius in conuentu quodam manè uenit ad Doctorem Pontanum, & dixit: Domine Doctor Pontane, præbe mihi manũm tuam. Pontanus respondit: Quid? Vis'ne me capere? Lantgrauius: Non uolo, inquit, sed uolo tibi aliquid promittere. Ibi cum porrexisset ei manum, dixit: Promitto tibi, quòd non uelim ita posthac potare uesperi. Nam inter potandum multa liberius dicimus, quorum nos postea pœnitet.

Parisijs, quando purpura præparatur, tunc artifices inuitant Germanicos milites & studiosos, qui libenter bibunt: & cis

eis præbent largiter optimum uinum, ea conditione, ut postea urinam reddant in illam lanam. Sic enim audiui à studioso Parisiensi.

COLL.

Comes de Shuuarzenburg propinãs alicui Domino bonum haustum, dixit: **Es gilt ein Lutherischen drunckh.** *Ille non satis dictum assequens, quærit de illo hausto. ibi Comes dixit:* **Die Lutherischen sehen auf den grundt.** *sic ego totum poculum exhauriam,* **biß ich den grundt lehr sehen khan.**

Ante annos aliquot crescebat ualde bonum uinum, anno uidelicet 40. quia erant magni æstus. Computabantur eo anno in ducatu Vuirtẽbergensi à consiliarijs Ducis 400 homines, & amplius, qui erant interfecti in conuiuijs ab autumno usq; ad primam Dominicam quadragesimæ.

Hispanus quidam, cum Imperator Carolus V. bellum inferret Germaniæ, dixit: Nihil aget uobiscum de religione, quia scit uos esse ebrios. Vult igitur prius uos sobrios facere: id est, castigare: & postea aget de religione. Pardi

Pardi & pardales non capiuntur nisi inebriati uino, quod olfacientes ueniunt (in illis enim locis ponuntur cymbæ plenæ uino) & auidè hauriunt, posteaq; concumbunt: & ita sopiti uino & Venere, capiuntur. Sobrij uerò non capiuntur: quia tanta sunt celeritate, ut omnia tela poßint excutere. In prophetia Danielis, Macedonici reges comparantur pardali. Talis enim fuit Alexander Magnus, & pater eius Philippus, & alij acerrimi uiri, qui se tandem uoluptatibus dediderunt.

MEDICAMENTORVM OMNIVM, QVAE

nostro tempore ad publica munia, & in communi practicantiũ sunt usu, atq; in officinis extant, Tabulæ breuißimæ: ex antiquorum Medicorũ præscripto, cùm ijs qui Medicum opus factitant, tum Pharmacopœis uel maximè utiles ac necessariæ.

DE SYRVPIS, VNVMQVEMlibet humorem concoquentibus, Tabula prima.

- Præparant
  - Pituitã,
    - Clementiora,
      - Mel roſ.
      - Oxymel S.
      - Oxymel comp.
      - Sy. acetoſus.
    - Valẽtiora
      - De duab. radicib.
      - De quinque rad.
      - Oxymeli ſcyllit.
      - Sy. de ſtœc.
    - Aquæ
      - Fœniculi
      - Apij
      - Abſynthij
      - Saluiæ
      - Nepetæ
      - Aſparagi
      - Menthæ
      - Petroſelini
      - Decoc. rubeæ
  - Bilẽ flauã,
    - Clementiora,
      - Syrup. uiolaceus
      - roſ. ex infuſione
      - de ſucco roſ.
      - de endiuia
      - de cichorio S.
      - de cicho. cũ rhab.
      - de ſuc. acetoſ.
      - de agreſta
      - de Nymphæa.
    - Aquæ
      - Violarum
      - Endiuiæ
      - Acetoſæ
      - Cuſcutæ
      - Lactucæ
      - Portulacæ
      - Nymphææ
      - Cichorij
      - Plantagi.
      - Solani.
    - Valẽtiora
      - Oxyſaccharum.
      - Syr. de granatis
      - de limonibus
      - de acetoſitate citri
      - Rob. de ribes.

Bilem

Bilẽ atrã
- Clementiora,
  - Mel roſ.
  - Sy. de lupulis
  - Sy. de fumaria
  - Sy. de byſantijs
  - Oxymel S.
  - Oxymel cõpoſ.
  - Sy. de bugloſſa.
- Valentiora,
  - Sy. de thymo
  - Sy. de epithymo
  - Sy. de pomis
  - Sy. de calamento
  - Sy. de ſcolopendria.

Aquæ
- Meliſſæ
- Baſiliconis
- Lupulorum
- Fumariæ
- Abſynthij
- Boraginis
- Bugloſſæ
- Scolopendriæ
- Maioranæ
- Florum ſambuci
- Florum geniſtæ.

SYrupos hodie practici aquis diſtillatis cõmiſcere ſolent, & ita potandos præbent, obſeruantq; ut ſit dupla aquarum menſura ad unam ſyruporum. Syruporum autem & aquarum mixtionis quantitas non tranſcendere debet unc. iiij. Exhibentur uerò omnes Syrupi magna ex parte ſummo mane: interdum etiam ueſperi, circa ingreſſum lecti, illi potißimùm, qui ſomni conciliandi gratia ſumuntur.

DE SYRVPIS ET AQVIS
cuilibet membro appropriatis,
Tab. II.

- Syrupi concoquentes pituitam in
  - Capite,
    - Mel rosſ.
    - Sy. de ſtœchad.
    - Aquæ
      - Saluiæ
      - Betonicæ
      - Maioranæ
      - Roriſmarini.
  - Thorace,
    - Mel uiol.
    - Sy. de hyſſopo
    - Sy. de praßio
    - Sy. de calamento.
    - Aquæ
      - Scabioſæ
      - Capilli Ven.
      - Hyſſopi
      - Saluiæ
      - Enulæ cãpa.
  - Ventriculo,
    - Mel roſ.
    - Sy. de mentha
    - Sy. de abſynthio.
    - Aquæ
      - Menthæ
      - Abſynthij
      - Meliſſæ
      - Fœniculi.
  - Iecore,
    - Sy. de abſynthio
    - Sy. de eupatorio
    - Oxymel S.
    - Oxymel compoſ.
    - Aquæ
      - Cuſcutæ
      - Cichorij
      - Abſynthij
      - Apij
      - Eupatorij.
  - Liene,
    - Sy. de eupatorio
    - Sy. de thymo
    - Sy. de calamento
    - Oxymel S. & cõpoſ.
    - Aquæ
      - Cuſcutæ
      - Geniſtæ
      - Scolopend.
      - Calamenti
      - Bugloſſæ.

Renibus, { Sy. de duabus radic. / Oxymel compos. / Oxymel S. } Aquæ { Asparagi / Saxifragiæ / Fœniculi. }

Vtero, { Sy. de arthemisia / Sy. de rubea tinctorum / Oxymel S. & cõpos. } Aquæ { Arthemisiæ / Matricariæ / Melissæ / Nepetæ / Fœniculi. }

...onco-
...uentes
...ilẽ fla-
...am in

Capite, { De nymphæa / De papauere. } Aquæ { Lactucæ / Plantag. / Nenuphar. }

Thorace, { Sy. uiol. / De iuiubis / De liquiricia. / Iulep. uiol. / De papau. } Aquæ { Hordei / Viol. / Capill. Vẽ. }

Vẽtriculo, { Acetosæ / Sy. myrtillorum / De cidonijs / De agresta / De succo acetosæ. } Aquæ { Lactucæ / Cichorij / Acetosæ / Plantag. / Ros. }

- Iecore,
  - Sy. de succo endiuiæ
  - De cichorio cũ rhab.
  - Acetoſ. S.
  - De byſantijs.
  - Aquæ
    - Endiuiæ
    - Acetoſæ
    - Cichorij
    - Portulacæ.
- Liene,
  - Viol.
  - Acetoſ. S.
  - Sy. de duabus rad.
  - Aquæ
    - Endiuiæ
    - Bugloſſæ
    - Boragin.
    - Scolopend.
- Renibus,
  - Sy. acetoſ. S.
  - Acetoſ. compo.
  - Endi.
  - Violarum.
  - Aquæ
    - Endiuiæ
    - Maluæ
    - Sem. cõm. frig.
    - Solani.

Atrã bilẽ in
- Capite,
  - D. Lupulis
  - D. fumo terræ
  - De pomis
  - Oxymel.
- Ventriculo, Hepate et Liene
  - Mel roſ.
  - De thymo
  - De epithymo
  - Oxymel.
- Aquæ
  - Meliſſæ
  - Baſiliconis
  - Fumariæ
  - Boragin.
  - Bugloſſæ
  - Scolopend.
  - Maioranæ.

DE MEDI-

DE MEDICAMENTIS PVRgantibus in forma liquida, unumquemlibet humorem. Tab. III.

- Purgāt
  - Pitui-tam
    - Clemen-tiora,
      - Hiera picra Gal.
      - Agaricus
      - Turbith
      - Diaphœnicon.
    - Valen-tiora
      - Electuarium eleſcoph
      - Electua. Indum
      - Diacytoniten
      - Diacarthami
      - Benedicta.
  - Bilem flauā
    - Clemen-tiora
      - Caßia fiſtularis
      - Manna
      - Diaprunis ſim.
      - Catholicon
      - Rhabarbarum.
    - Valen-tiora,
      - De ſucco roſarum
      - Diarhabarba. N.
      - Diaprunis ſoluti.
      - Stomachum laxati.
      - De pſyllio
      - Catharticū imperiale.

- Atram bilem,
  - Clementiora,
    - Caßia fistularis
    - Diacaßia
    - Diasene leni.
    - Catholicon.
  - Valentiora,
    - Confectio hamech
    - Electuarium de epithymo
    - Diacitoniten.

A' mitioribus semper inchoandum erit, quæ aluum leuiter mouent, atq; sine tumultu exonerant: quorum dosis erit ad unc. 1. Si de paulò autẽ ualidioribus, drachmas sex hodie, aut paulò plus minus ue, pro ætatis, sexus, anniq; temporum ratione, & pro sumentis uiribus practici exhibere solent. Sumuntur autem omnia medicamenta purgantia summo mane, cùm uentriculus ciborum copia non grauatur.

Educentia

DE MEDICAMENTIS PVRgantibus solidis, siue in forma pilulari.

Tab. 4

- Pituitam,
  - Clementiora,
    - Azaireth, De hiera S. } à capite.
    - Elephanginæ, à stomacho.
    - Imperiales
    - De agarico, à pectore.
    - Stomachicæ, à stomacho.
  - Valẽtiora,
    - De hiera cum agarico, Cochiæ } à capite
    - Indæ
    - Arthetica, à iuncturis
    - Fœtidæ, à capite.
    - Lucis, ab oculis.
    - De hermod. à iuncturis.
    - De euphorbio.
- Flauam bilẽ,
  - Clementiora,
    - De rhabarbaro, ab hepate.
    - Sine quib. à capite etiã pituitã educũt.
    - Communes, siue pestilentiales.
  - Valentiora,
    - Aggregatiuæ, à toto.
    - Aureæ, à capite, ut etiam Arabicæ & Azaireth.
    - De aloe.

Atram bilem	Clemẽtiora	Indæ	ab Hepate & ſplene.
		De fumo terræ.	
	Valentiora	De lapide lazuli	
		De lapide armeno.	

Pilulæ quæ ad caput expurgandum hodie exhibentur, cæteris maiores eſſe debent: quò diuitiùs uentriculo immoratæ, potentiùs ad ſe noxios humores trahant: & hæ ueſperi duabus aut tribus horis à cœna ſumuntur. Quædam minori forma parantur, ut ſunt elephanginæ & communes dictæ, ut ſtatim in uentriculo diſſoluantur. Parum purgant, ſed uentriculum magis confortant: & illæ ſolent exhiberi duabus horis ante cœnam. Quæ uerò ad aluum deijciendam, mediocri forma debent eſſe, & diluculo ſummo exhibẽtur. Doſis aũt pilularũ, raro drachmã unã excedere debet, niſi in corporibus expertis. Volutantur in puluere uel cinnamomi, uel liquiriciæ: nonnunquam etiam auro obducuntur, ut minori moleſtia accipi poßint.

DE BOLO

DE BOLO PVRgatorio.

Bolus purgatorius, id eſt buccella, quantum bucca una uice capere poteſt, diuerſis formatur modis. Aliquando ex ſimplicibus medicamentis, interdum ex antidotis purgantibus liquidis, quæ excipiuntur ſaccharo. Nonnunquã etiam ex ſolidis antidotis, adiectis pulueribus & ſpeciebus, ad uehementiam quorundam corrigendam, atq; ſyrupo, uel alio liquore excipiuntur, & in formam boli reducuntur. Quantitas autẽ boli nunquam tranſire debet uncias duas. nam una uice deuoranda erit.

DE INFVSIONIBVS, decoctis, clyſteribus, & ſuppſitorijs. Tabula V.

Infuſio hodie dicitur liquor, in quo medicamenta parum trita, uel pulueriſata, uel ſolida, etiam integra macerantur, abſque ulla decoctione, per horas plures, noctem totam, biduum, uel triduum, pro natura medicamenti, ut uirtus eius tota in liquorem trahatur & tranſeat. Diuitibus & delicatis exhibentur, eo quòd gratiores ſunt huiuſmodi potiones purgatrices, quàm ipſa ſolidorum ſubſtantia. citius etiam diſtribuuntur liqui-

da, quàm crassat. Oseruãdũ est quoq; diligẽter, ut semper medica mentis purgantibus adijciantur, quæ uehementiam eorum corrigere poßint: & quanto tempore maceranda sint. Hodie duodecim horas, nonnunquam integram noctem & diem macerantur, quæ macerata ualentius colando exprimuntur, aut per colum rarius, ut per manicam Hippoc. transmittuntur. nõnunquam à nonnullis medicamenta purgantia liquida & syrupi, ut gratior fiat potio, ijs commiscentur: alij alterant saccharo, aut cinnamomo, ut patiens se medicamentum sumpsisse nesciat. Aliquando uice infusionis, iusculo aliquo supradicta medicamenta nodulo ligata incoquimus. Quidam hodie iuxta humorum redundantiam, decoctum pro medicamentis purgantibus parant: ut si pituita redundat, è seminibus atq; radicibus, quæ lentos & crassos humores incidunt, & obstructiones liberant: si bilis flaua, è uiolis, lactuca, cichorio, & eiusmodi quæ quæ bilis acrimoniam refrenant, decocta faciunt. Primus modus est hodie magis in usu.

Medicamenta quæ infunduntur seu macerantur liquore aliquo, sunt:

Agaricum,

Agaricum, Dosis est ad.ʒ.v.
Senna, Dosis ad.ʒ.vi.
Rhabarbarũ, Dosis ad.ʒ iiij. v.aut sex.
Turbith ad.ʒ.i.
Scammonium ℈. s.uel grana iii.
Hermodactylus.
Myrobalani ad ʒ iij.
Tamar indi ad ʒ. ij.
Psyllium ad unc.i.sicut fumus terræ.
Aloë, ad ʒ ij.

Et alia permulta super cineres calidos tẽperantur aliquandiu humore siue liquore idoneo, ut uis uehemẽs corrigatur.

Agaricum est familiaris medicina, ubi correcta fuerit. corrigitur autem cum oxymelite scyllitico, aut sale gemmæ, uel zingibere, semper admiscendo tertiam partem: & quia uentriculo aduersatur sua leuitate, debet admisceri aliqua medicina stomachica: sicut Cinnamomum, Garyophy. Mastix, aut calamus aromati. Dantur binæ drachmæ cum oxymelite, uel melle ros. macerati. dosis ad ʒ.5. Potest dari in forma liquida, aut pilulari, uel pulueris.

Senna corrigitur cũ zingibere, uel datur cũ iure gallinæ, pulli, uel carnium, absq; trituratione.

Rhabarbarũ corrigitur cũ tertia parte spicæ nardi, aut cinnamomi, uel iunci odorati, aut mastichis. Datur cũ sero lactis, aut succo cichorij, uel cũ decoctione purgãte bilẽ flauã. Maceratur in ijsdẽ decoctis, aut in aquis distillatis, idq; in æstate: hyeme uerò in uino albo optimo. In substãtia datur ad.ʒ. iiij. usque.

Turbith

Turbith corrigitur cum subdupla, aut tertia parte zingiberis. Datur cum Melle ros. aut Cons. uiol. uel passularum decocto, pondere drachmæ unius, aut paulo plus, pro sumentis uiribus. Pituitam glutinosam purgat, longis morbis medetur.

Scammoniũ, id est diagrydium, corrigitur decoquendo in citonio. Admiscentur ex ijs quæ iucundum spirant odorem, & stomachum confortant: ut Anisum, mastix, thymus aut pulegium, &c. Datur per se cum melle, aut ptissanæ cremore, uel cũ aqua myrobal. citrinorũ, cum sacharo uiol. uel ros. syrupo. Alij macerant in oleo uiolato: tunc absque noxa deorsum uergit. Dosis est ad scrup. 1.5.

Myrobalani, quorum genera sunt quatuor: citrina, cepula, inda siue nigra, & emblica. Citrina, bilem flauam: nigra, atram: cepula, pituitam detrahunt: uentriculum & intestina sua adstrictione roborant. trita, usta, aut elota, corriguntur cum sacharo, amygdalis dulcibus, passulis, semine anisi. in forma potabili dantur cum decoctione cõmuni, uel sero caprino. Citrini dantur cum decoctione purgante bilem flauam: nigri, cum ijs quæ atram bilem: alij, cum ijs quæ pituitam. quorum dosis ad drach. iij. aut iiij. trita.

Tamarindus, noxas omnes à calore natas mitigat. Datur ad febres ardentes cum rhababa. &

cassia,

caßia. Dosis est unc. i. Cõtunditur, contusus in aliquo liquore miscetur, ut in hepatis pass. aqua endiuiæ: uentriculi, menthæ. deinde colando exprimitur, ut aliquid substantiæ eius extrahatur.

Aloe. datur ijs qui capitis doloribus à uentriculo afficiuntur: necnon laborantibus oculorum suffusionib. Dosis est ad. ʒ. ij. ex aqua mulsa.

Polypodium. eius radicis purgatæ, dantur ʒ. ij. ex aqua mulsa. Alij cum odoratis corrigunt eius uim, ut cum zingibere, sem. anisi, gariophillis, cinnamomo, & similibus. Aluum deijcit contra molestiam in gallinaceo iure, tum in ptissanæ cremore radix cocta.

Epithymũ datur adultis tusum, & cribro excussum, ℈. v. aut. ʒ. ij. cum passo, uel aceto mulso: adiecto pauxillo piperis, uel salis gemmæ. parum decoquitur.

Elleborus niger corrigitur cum seminibus odoratis: datur ex passo, aut aceto mulso, ad ℈ iij.

Hiera picra, multùm de se debilis: per se enim data nõ operatur, nisi in debilib. Potest dari in potione: sed propter eius amaritudinẽ præstabit potius dare in forma pilulari, quãuis in potione potẽtius operetur: datur in potione securè ad unc. s.

Mezereon, Esula, & huiusmodi, macerantur in aceto, ut deponant acrimoniam.

Armenius lapis, quo pictores utuntur, datur ad ℈ iiij.

DE DECOCTIS.

Decocta parantur ex seminibus, folijs, radicibus, & plantarum floribus Folia & flores manipulis: fructus, numero: radices & semina, pondere æstimentur. Radicum quantitas unc. iij ad summũ quinque: foliorum, fasciculorũ manualium quinque: seminum. ʒ iiij. aut sex: florum, manipulorum quatuor non excedat. aquæ mensura, in qua decoquuntur supradicta, libras tres non debet transire. Cæterum cuilibet libræ aquæ, libra semis sacchari & mellis admisceatur. Si uerò decoctionem odoramentis, ut iucundior fiat, parari opus fuerit, cuilibet libræ decocti ʒ ij. odoramentorum commiscendæ erunt.

DE CLYSTERIBVS.

Clysterium uaria sunt genera: ad quorum compositionem, quatuor rebus opus est. Primùm aliquo liquore, ut pisorum, cicerum, pulli, gallinæ, capi, castratorum, uel aliarum carnium aut decocti, iuxta morbi naturam uariari solet. aliquando enim abstergendum, adstringendum, glutinãdum, &c. Secundò, medicamenta purgantia requiruntur, quæ duplo pondere dantur ad ea quæ deuorantur. Tertiò, sunt olea & pinguedines, quæ etiam pro morbi diuersitate uariantur. Quartò, salis genera, ut facultatem excretoriam excitent. præterea aliquando mel, aut saccharum, aut butyrum, aut uitelli ouorum, prout morbus postulat, adijciun-

adijciuntur. Estq; communis regula, quòd ad iuris decocti, uel alterius, libram unam, oleorum unc. iiij. uel iij. pinguedinum, mellis, butyri, sachari unc. i. aut s. uitelli ouorum duo, aut tres: salis uerò. ʒ. i. plus minus'ue. Clysterium quidam sunt debiles, quibus utimur in febribus, & in ijs qui longo morbo debilitati, senibus & intestinorũ torminibus: uehementiorib. & acrib. in morbis frigid. longis, & qui exitiale uenenũ sumpserunt.

Herbæ quinq; cõmunes, { Malua, Althæa, Mater uiol., Atriplex, Mercurialis } Singulorũ quãtitas. potest esse M. i. decoquãtur ad tertias, et colo diffundãtur, accipieturq; iuris decocti lib. 1. medullæ caßiæ unc. 1. adijcitur interdũ Hieræ picræ unc. s. cũ mellis rosa. ʒ. iij. olei unc. iij. & salis ʒ. 1.

Clysteres inijci possunt omni tempore, modò duabus aut tribus horis, uel longius à cibo adhibeantur.

DE SVPPOSITORIIS.

Suppositoriorum tria sunt genera. Quædam leuia: & ista nobis sunt familiaria. fiunt enim ex radice betæ, caulis, uel mercurialis, lardo, caseo, stercore humano exiccato, melle perunctis, suillo adipe sal conspersо, ficu inuersa, & butyro, adiecto sale. Quædam uerò mediocria, & fiunt è uitello

tello oui, croco, additis melle & sale, uel quæ è sale & melle componuntur. Quædam sunt uehementiora, ut quæ recipiunt scammonium, euphorbium, elleborum, & huiusmodi pulueres, quibus magna necessitate utimur in morbis magnis. Danda est opera, ut drach. uni specierum & salis, unc. 1. mellis addatur. Pulueres triti & cribrati, cum melle cocto aut cera & oleo, donec in unum coeant, miscentur. Dum subijciuntur, prius oleo, butyro, aut alia pinguedine illita esse oportet. Si uoluerit medicus fortificare uirtutem expulsiuam, subijciat suppositorium Luna in signis existente frigidis: sicut in Cancro, scorpio, & piscibus.

DE SPE

DE SPECIEBVS AROMATICIS siue confectionibus, unam quamlibet partem roborantibus. Tab. 5.

- *Respiciunt*
  - *Caput*
    - *Frigi.*
      - *Diarhodon abbatis*
      - *Diacoralli*
      - *Manus Christi*
      - → *Ad cerebri paßiones calidas.*
    - *Calid.*
      - *Diambræ*
      - *Mithridatum*
      - *Diamarg. calidum*
      - *Electu. pliris arcoticō*
      - → *Apoplexiæ, epilepsiæ, et affectibus melancholicis medētur.*
  - *Thoracē*
    - *Frigi.*
      - *Tragacanthum frigi.*
      - *Diapapauer*
      - → *Distillationibus ad pectoralia calidis exhibentur.*
    - *Calid.*
      - *Diapenidion*
      - *Tragacanthum calid.*
      - *Diacalamentum*
      - *Diapraßyum*
      - *Diairis Salomonis*
      - → *Ad thoracis et pulmonū uitia, ut sputa lēta, crassa, in pectoralibus contenta.*

- *Reſpiciunt*
  - *Vētriculū,*
    - *Calid.*
      - *Roſata nouella*
      - *Aromaticum roſ.d.G.*
      - *Aromatici garyoph.*
      - *Diatrion pipereon*
      - *Diagalanga*
      - *Dianiſum*
      - *Diacyminum*
      - *Diacynnamomum*
      - *Diazingiber*
      - *Confectio de xilaloen.*
      - *Ad prauam uētriculi coctionē, flatus, acidósq; ructus.*
    - *Frigi.*
      - *Triaſantali*
      - *Diarhodon abbatis*
      - *Diacitoniten*
      - *Aduerſus uētriculi & iocinoris calorem.*
  - *Cor,*
    - *Frigi.*
      - *Manus Chriſti*
      - *Diamarg.frigid.*
      - *Diacoralli*
      - *Triaſantali*
      - *Deiectis uirib. et febribus ardētib. medentur.*
    - *Calid.*
      - *Diamarg.calidum*
      - *Cōfectio de muſco dul.*
      - *Diambra*
      - *Diacameron*
      - *Elec.lætitiæ Gale.*
      - *Roſata nouella*
      - *Mithridatum*
      - *Theriaca*
      - *Aduerſus cordis palpitationem.*

Hepar

- Hepar
  - Frigida
    - Diarhodon abbatis
    - Triasantali
    - → Aduersus iocinoris calores.
  - Calida
    - Dialacca
    - Diacurcuma
    - → Ad iocinoris & lienis obstructiones, ac aquam intercutem.

Componuntur magna ex parte confectiones è speciebus multorum antidotorum, adiectis quibusdam nouis & recẽtibus. Vocantur hodie à nostris practicis rotulæ seu tabulæ: quoniam formam orbicularem accipiunt. Quæ uerò forma sunt longa, morselli & lozengiæ dicuntur. Modus exhibitionis ℥.i. s. aut ℥.ij. pro sumentis habitu & affectu. Dantur diluculò et uesperi, tribus aut quatuor horis à cœna elapsis.

DE CONSERVIS SIVE HODIE *conditis uocatis, nec non & trochiscis atq; eclegmatis.* Tab. 7.

- Respiciunt
  - Caput
    - Anthos
    - Rosmarini.
    - Acori
    - Lauandulæ
    - E bethonica
    - E pœonia.
    - → Aduersus comitialem morbũ, apoplexiã, & alia capitis & neruorũ frigida mala.
  - Frigi.
    - De nenuphare
    - Rosarũ E prunella
    - Violarum.
    - → Ad uapores in cerebrum irrepẽtes reprimẽdos.

Reſpiciunt			
	Thoracẽ	Enulæ campanæ Capilli Veneris.	Ad uiſcida & lenta ſputa è pectoralibus educenda.
	Cor	Boragin. Bugloſſæ Acetoſæ.	Palpitationi, melancholicis, & triſtibus auxiliantur.
	Ventriculum	Abſynthij Gingiber conditũ Acorus conditus Saluiæ Citria condita.	Ventriculum firmant, concoctionem iuuant, oriſq; ſuauitatem efficiunt.
		Roſarum Cichorij Acetoſæ Cotonea condita De nenuphare.	Acrimoniã bilis obtundũt, uehemẽtioribus febribus ſubueniũt, doloribus quos bilis creat: et capitis dolores ſedant.

Nullus in ijs ſumendis præſcriptus eſt modus: uſus hodie ſeruat, ut mane & ueſperi nucis iuglandis quantitate exhibeantur. nonnunquã his admiſcẽtur pulueres aromatici, & cum ſaccharo uel ſyrupo appropriato, mixtura quam uocant, conficitur.

DE TRO-

DE TROCHISCIS.

Trochiſci	Aperitiui,	De rhabarbaro De eupatorio De myrrha.	Ad hepatis obſtructiones & febriũ horrores, quos pituita creat, necnõ aquã intercutẽ.
	Alkeket. Cõſtrictiui,	De ſpodio De ueſicaria De terra Lẽnia De caphura De berberis.	Ad febres ardentes, iocinoris calefactionẽ, atque uentris profluuium.

Trochiſci, cũ uſus poſtulat, triti ex aqua aut uino, aut alio quouis liquore ebibendi exhibentur. Nonnunquam antidotis, ſaccharo, pilulis, clyſteribus, unguentis, alijsq́; huiuſmodi cõmiſcentur. Trochiſcorum, qui ſine aliorum medicamentorum mixtione ſumuntur, doſis non debet tranſire ℥.1. uel ℥.1.s. & 2. quorum compoſitionem opium ingreditur. ∋.1. aut ℨ.s. dantur.

DE LOCH, SIVE ECLEGMATIS.

Loch	Mitiora,	De pino Me. De pulmone uulpis Me. De caulibus Gordonij.	Tußi diuturnæ & aſthmati medentur.
	Valẽtiora,	Sanũ & expertũ De ſquilla.	Aſthmati antiquæ à craßis et uiſcidis humoribus auxiliãtur.
	Frigidũ.	De papauere.	Tußi à caliditate & ſiccitate ſubuenit.

Possunt sumi omni hora, præter loch de papauere, qui datur hora post cœnam.

DE STVPEFACIENTIBVS, SOMnum prouocantib. & de ijs quæ uomitũ prouocant. Tab. 8.

- Stupefacientia &, somnũ prouocantia, interius sumẽda.
  - Mitiora
    - Sy. uiolaceus
    - Syrupus de papauere
    - Succi
      - Lactucæ
      - Semperuiui
      - Solani
      - Portulacæ
      - Cicutæ
    - Conserua Violarum
    - Conserua Nymphææ
  - Valentiora
    - Philonis antidotũ
    - Athanasia
    - Dialibanum
    - Diacodyõ Micleta
    - Vehemẽtiorib. nõ nisi maxima necessitate utẽdum est: neq; cõtinuis dieb⁹, sed ex interuallis talia sunt dãda. Dosis est à ℈ ij. usq; ad ʒ.i. cũ syrup. ros.
- Exterius admouẽda
  - Oleum uiolaceum
  - Oleum mandrago.
  - Vnguentum populeonis
  - Decoctũ corticis mãdrago.
  - Semen hyoscyami
  - Lac muliebre
  - Semen papaueris
  - Decoctum salicis
  - Opium
  - Anethũ uiride in oleo coctũ
  - Consultius est primò his quæ extrinsecus admouẽtur, uti (scil. ut tẽporibus illinantur) quã quæ intra corpus sumuntur.

Cauendum

Cauendum aũ, tne unquã mẽbris principalibus, ut cerebro, cordi, iecori adhibeantur: neq; pueris, ſenioribus, grauidis, ac alijs imbecilioribus applic entur.

Mitiora ſimplicia, uomitũ elicientia	Aqua calida	Sumuntur cum unctuoſis, uel ſine.
	Hordei decoctum	
	Ficuũ recentiũ lõga comeſtio	
	Oleum crudũ digitis aut penna in os dimiſſum.	
Mediocria	Atriplicis ſemen & radix	Iſta in aqua decoquũtur, et cũ oleo uel unctuoſis aſſumũtur.
	Semen: Raparum, Naſturtij, Erucæ, Melonum	
	Cucumer aſininus	
	Naſturtium	
	Radix bethonicæ.	
Compoſita	Sy. acetoſus. S. & compoſ.	A' cibo ſumuntur ad unc. iij.
	Oxymel.	
	Hydromel.	
Valentiora	Radix rhaphani, & ſemẽ eius	Sumpturis iſta uehementiora, confert præſumere paucũ cibum: neq; hæc imperari debẽt niſi ubi ſtrãgulatus ſuſpicio imminet.
	Cæpæ, & ſemen eius	
	Baurach	
	Vterq; elleborus	
	Radix cucumeris ſylueſtris	
	Flores ſparti	
	Nux uomica.	

Aduertendum, potiones quæ uomitus ciendi gratia bibũtur, tepidas, affatimq; sumendas esse.

DE ERRHINIS, MASTICATORIJS, odoramentis, & suffumigationibus. Tab. 9.

Errhina	Mitiora,	*Aquæ distillatæ capitales*	*Liquida naribus illinuntur aut iniiciuntur, interdum oleis & speciebus aromaticis ca. admiscentur.*
		Anagallidis utriusq; succus	
		Succus cæparum	
		Succus cyclaminis	
		Succus braßicæ	
		Succus foliorũ enulæ cãpanæ	
	Valentiora	*Succus struthij*	*Quæ sicca sunt, calamo induntur naribus: uel aliquo liquore, aut cera componuntur, & filo naribus induntur.*
		Succus rad. nigellæ	
		Succus marrubij	
		Castorium	
		Piper	
		Elleborum album.	

Liquorum unc .s. una uice infudisse sufficit. Vnicè tamẽ obseruandum, ut qui sumunt, priùs os aquá impleant, ne è naribus per uias siue meatus defluãt succi. ac caput in posteriora reclinandum: neq; his utendum, nisi corpus prius uacuatum fuerit medicamento deiectorio, aut phlebotomia. Horum usus est in longis capitis morbis, præsertim morbo comitiali, narium obstructionibus, odoratus difficultate, & oculorum affectibus antiquis.

De maſticatorijs, ſiue apoph legmatiſmis.

- **Maſti-cato-ria**
  - *Mitiora*: *Hyſſopus, Origanum, Thymum, Pulegium, Cappares*
  - *Valen-tiora*: *Sinapi, Maſtix, Radix acori, Zingiber, Piper, Pyrethrum.*
  - *Retinentur in ore, & commãducantur, dẽtibusq́; confrimgũtur, aut contuſa & liquore aliquo uel melle excipiuntur, & manſiles paſtilli formãtur.*

Vtendum maſticatorijs maximè matutino tẽpore, quum corpus expurgatum eſt à reliquis excrementis: atq; poſt illorũ uſum, os abluendũ eſt aqua, uel melicrato, aut ptiſſana.

De odoramentis.

- *Calida odora mẽta*
  - *Styrax, Lignũ aloes, Cinamomũ, Maceris, Maſtix, Muſcus, Nigella, Iuniperus, Geniſta, Maioran., Garyophylli.*
  - *Ladanum, Maiorana, Caryophylli, Ladanum, Lauandula, Thus, Ocymum*
  - *Citra ignis acceſſionẽ fiunt, ſuo odore cerebrũ alterant, oleo uel aliquo liquore orbiculi ad uſum fõrmãtur, aut unguẽta uel poma trita excipiuntur liquore.*

Fri-	Nenuphar ex nyphæa	Rosæ	Camphora
gi-	Oleum uiolarum	Viola	Vnguentū popu-
da	De papaue.	Sātali.	Mādrag. (leonis.

Vsus horum est ad iucundum odorem faciendum, ad pestilentiæ contagia arcenda, ad distillationes à capite ad pectoralia: tuncq; naribus admouentur.

De suffumigationibus.

Saluia	Maiorana	Trita ista exci-
Rosmarin.	Basilicon	piūtur liquore,
Maceris	Garyophyl.	incendūtur, aut
Cinamomum	Lignū aloes	ignitis carboni
Thus, Myrrha	Mastix.	bus iniiciūtur.

Vsus est ad odorem gratū comparandū, ad distillationes à capite ad pectoralia, ad pestilētiæ contagia arcenda: tunc naribus admouētur. conueniunt Asthmaticis, ubi uapor per os recipiendus.

DE OLEIS, VNGVENTIS, LInimentis, Emplastris, & Cataplasmis. Tab. 10.

Repellētia frigida, et adstringentia,	Oleū rosa. omphac.	Refrigerant, adstringunt, incādescentibus inflāmationum feruoribus medentur.
	Oleum myrtinum	
	Violarum	
	Nymphææ	
	Papaueris	
	Citoniorum.	

Digerẽtia, ſiue rarefacientia	Mitiora	Oleũ chamæmeli Anethinum Roſatũ cõpletum De nucibus Amygd.dul.	Iſta tẽperato calore rarefaciunt, ad longas maximè febres diſcutiendas accommodantur.
	Valẽtiora,	De iunipero Laurinum Conſtinum Rutaceum Maſtichinum Abſynthij Nardinum Vulpinum Amygd. amararũ Scorpionum.	Calefaciunt, reſiccant, membra refrigerata & imbecilla roborãt, neruorũ morbis medentur.

De unguentis.

Vnguenta repellentia frigi.	Populeon Infrigid. Gale. Santalinum De bolo	Ad partes refrigerãdas accõmodantur: eryſipelæ alijsq́; calidis inflãmationibus medentur.
Calida ualenter rarefaciẽtia ſiue digerentia.	Aregon Martiatum Agrippa Dialthæa De meliloto Alabaſtrum	Aduerſus frigida corporis mala, reſolutionem, coxendicem, nephritem, febrium pituitoſarum horrores maximè faciunt, emolliunt duricies, &c.

Vnguenta

Vnguenta componuntur ex speciebus, iuxta morbi naturam, oleis & cera: interdum adhibentur adipes, medullæ, butyrum, & similia, aliquando gummi commiscentur, nonnunquam succi. ingredientia quædam seorsum debent puluerisari. De cera non datur præscriptus modus, nisi ad cōsistentiam unguenti adijcitur. Hodie in componendis unguentis practici obseruant, ut unciæ uni oleorum uel alterius liquoris, drachmam unam pulueris & unc. 2. ceræ adhibeamus. Sed præstat arbitrio medici ceræ quantitatem relinquere.

De Linimentis.

Linimenta ex eisdem ferè rebus fiunt, quibus unguenta, dempta sola cera: consistentiam paulò molliorem & liquidiorem accipere debent. Hora applicandi unguenta & linimenta laudabiliora, est post uniuersas euacuationes.

De Emplastris.

Emplastra ex herbis, floribus, radicibus, speciebus grossa arte cōtusis cum oleis, uel alijs liquoribus simul mixtis, uel bullitis. Herbæ & flores per M. numerantur: radices per unc. aut drach. similiter puluercs & farinæ. Obseruant hodie in componendis emplastris, ut cuilibet manipulo oleorum aut alterius liquoris unc. 1. aut unc. 1.s. commisceatur. Præterea, Emplastrum ex herbis uiridibus & radicibus, si quando Medicus com-

ponere

ponere intendat, tantum bulliri iſta oportet, donec ad ſpißitudinem ueniant: deinde adduntur liquores, ut uel oleum, adipes, butyrum, & huiuſmodi iuxta Medici arbitriũ, uolẽtis uel digerere, uel ſuppurare. Si uerò cum melle emplaſtrum ſit componendum, pro lib. 1. mell. ſpecierum unc. 4. admiſcentur: compoſitum emplaſtrum, linteolo affectæ parti adhuc calidum illitum admoueatur.

De Cataplaſmatis.

Cataplaſmata ab emplaſtris differunt, quæ fiunt tantùm è plantis uiridibus contuſis, uel ijſdem ad mollitudinẽ uſq; in aqua decoctis. Ea abſq; aliquo liquore pingui. hypochondrijs adhiberi ſolent, alijsq; partibus. Quæ ſuſpecta ſemper ſunt, niſi prius corpore uacuato.

θεῷ δόντος, τέλος.

BASILEAE, EX OFFICI-
na Ioannis Oporini, Anno Salutis
humanæ M.D.LXIII.
Menſe Ianuario.